

Maria Dombrowska

NOPȚI ȘI ZILE

Cu vîntul în față

Maria Dombrowska

NOPŢI ŞI ZILE

Maria Dombrowska

NOPŢI ŞI ZILE

Maria Dombrowska

Cu vîntul în față

În românește de Virgil Teodorescu și Elena Lința

Editura pentru Literatură Universală • București, 1966

Coperta de *T. Mironescu*

Maria Dąbrowska

NOCE I DNIE

Tom V

Czytelnik, Warszawa, 1962

partea întîi

1

Într-o după-amiază de iunie, Barbara ieşi pînă la pîrleaz să vadă dacă nu se zăresc venind Bogumil ori Agnieszka pe care-i aştepta pentru gustarea de la ora patru. Văzu un nor de praf stîrnit în mijlocul drumului, însoţit de trosnete şi bufnituri. Îşi adumbri ochii de soarele care cobora deasupra luncii, gîndindu-se :

„Căruţaşii ăştia gonesc ca nebunii. Pîn-o să-şi frîngă vreunul gîtul".

Fu însă gata să leşine cînd pe scîndurile rărite, care săltau în goana nebună a căruţei, o zări pe Agnieszka ! Crezu că se speriaseră caii şi, smucindu-i hăţurile din mînă, goneau în neştire. Începu să fugă după căruţă, strigînd din toate puterile.

— Cum ai putut să faci una ca asta ? o certă ea mai tîrziu.

Agnieszka încerca, fără sorţi de izbîndă, să-i explice că nu gonise dintr-o dată, aşa, nebuneşte, că timp de trei săptămîni, cît ţinuse căratul fînului şi furajelor, mînase caii şi, încet, încet, ajunsese să-i stăpînească. Ce văzuse Barbara, nu era deci o încercare temerară şi nici un capriciu nebunesc, ci rezultatul final al exerciţiilor ei. Era pur şi simplu o joacă şi n-avea de ce să se sperie.

— Nu ştiu cum ai ajuns pînă aici, îi răspunse, supărată, Barbara, dar de un lucru sînt sigură : dacă mai goneşti aşa nebuneşte, nu se poate să nu se răstoarne căruţa şi atunci va fi vai şi-amar de noi. N-am avut şi n-am nimic împotrivă să mîi cu chibzuinţă, doar te-am lăsat

să iei hățurile de atîtea ori din mîna lui Klimecki, dar ce faci tu acum e o adevărată nebunie.

Agnieszka nu izbuti s-o convingă pe maică-sa că nu-i nici o scofală să mîi o pereche de cai buni, pe șoseaua netedă, stînd pe banchetă sub directa supraveghere a lui Klimecki. Ci numai atunci cînd izbutești să faci ceva în condiții grele, aproape potrivnice, simți oarecare mulțumire. De exemplu să duci cu bine o căruță plină cu trifoi, săltînd-o cu îndemînare peste șanț, e un lucru mai de ispravă decît s-o treci peste podețul solid de alături. Căci omul, ușurîndu-și în toate chipurile viața și munca, nu e rău să-și încerce uneori puterile, disprețuind înlesnirile obținute, căutînd să se descurce și fără ele.

— Ascultă-mă pe mine, nu înfrunta soarta, o avertiză Barbara. Cel puțin dinspre partea ta eram liniștită, nu bănuiam că-ți trec prin minte asemenea prostii bune cel mult pentru Tomaszek. Respect orice muncă, dar cred că nu faci studii superioare ca pînă la urmă să cari fînul cu căruța. Îți plac într-adevăr muncile astea brute ? În copilărie n-am observat niciodată că te-ar atrage.

Agnieszka răspunse, îngîndurată :

— Nu știu. Acum mă atrage orice.

Într-adevăr, cum ajunsese acasă, Agnieszka pornise cu tot dinadinsul să muncească din greu, lucrînd fie în grădină, fie în casă, fie în curte sau la cîmp. Lui Bogumil îi creștea inima cînd își vedea fata cea mare atît de preocupată de gospodărie. O credea îndemînatică, capabilă să facă orice temeinic și bine, semănînd în această privință cu Piotruś. Dar Barbara respingea această asemuire, întîi pentru că Piotruś, după părerea ei, nu putea fi asemuit cu nimeni și în al doilea rînd pentru că murise atît de timpuriu. Ce-i drept, cînd te uitai la Agnieszka, nu-ți venea a crede că și-ar putea pierde cu ușurință sănătatea sau viața. Dimpotrivă : părea atît de stăpînă pe ea și de încrezătoare în forțele ei, încît nimic nu era în stare să-i reziste. Dar Piotruś nu fusese la fel ? Și totuși îl doborîse o răceală banală în amurgul de iarnă cînd ieșiseră să-l plimbe.

Vezi însă că Agnieszka se apucase de treburile astea grele nu atît ca să-și fortifice trupul, cît mai ales să-și ușureze sufletul. Nici examenul amînat și nici despărțirea de Marcin nu-i mai păreau acum înfrîngeri atît de mari, de vreme ce, lucrînd în gospodărie, era de folos celor din jur. Și chiar dacă această ocupație nu corespundea visurilor ei în legătură cu sarcinile pe care trebuie să le împlinim în viață, munca asta grea o îmbărbăta și o întărea în credința că va ieși victorioasă și acolo unde, deocamdată, suferise o înfrîngere.

La drept vorbind, abia acum își da seama cu adevărat ce înseamnă pentru ea Serbinów-ul. Se obișnuise să-l socotească ungherul copilăriei ei și poate un loc de relaxare după succesele repurtate în lumea largă, sau, ca acum, un loc tihnit unde să-ți plîngi tristețea după înfrîngerile încercate. Descoperi pe neașteptate însă că e un loc unde trebuie să muncești și care, spre surprinderea ei, o atrăgea cu atît mai mult cu cît își dădea seama că, deși legată de tot ce o înconjura aici, nu izbutise, de fapt, să pătrundă încă tainele vieții la țară. Știa că dacă și-ar zdrobi oasele de o sută de ori mai mult și și-ar frînge trupul muncind, tot i-ar rămîne o părticică inaccesibilă din viața înconjurătoare, căci pentru a pătrunde această viață în toate tainele ei se cerea să fii vital legat de mersul acestei mașini care era moșia. Trebuie să cauți în clocotul acestei munci nu salvarea pentru o inimă îndurerată și nu un mijloc de a-ți consuma energia, ci un țel practic și un sens în viață. Și asta cum s-ar fi putut realiza? Să devină o simplă muncitoare pe moșie (îi trecea și asta prin minte), sau să studieze și să se dedice agriculturii, învățînd să conducă lucrările? După cele întîmplate la Lausanne, nu se simțea aptă să conducă nimic, dorea mai degrabă să se dea la fund, să fie cît mai jos. Munca manuală, cu modestele ei ambiții și rezultatele imediate, îi părea deosebit de atrăgătoare, așa că se și vedea în baracă, trudind ca muncitoare sezonieră, sau alte lucruri asemănătoare. Cînd însă dimineața (căci seara era prea ostenită și adormea cum punea capul pe pernă) se apuca să răsfoiască manualele sau cursurile,

imaginația o transporta pe un tărîm cu totul diferit. Pătrunsă de bucuria deosebită pe care ți-o dă munca de cercetare a fenomenelor și de descoperire a cauzelor care le determină, ajungea la convingerea că numai pentru asta merită să te ostenești în viață. I se părea că numai muncind cu mintea și cugetul poți ajunge să te afirmi și să-ți conturezi personalitatea pentru a deveni cît mai folositoare semenilor tăi, că munca intelectuală deci e singura sursă de cunoaștere a vieții înconjurătoare, unica forță capabilă să transforme lumea, dacă tot va trebui transformată.

„Deci știința, sau poate arta, se gîndea, uneori, frunzărindu-și încercările poetice sau privind peisajele și desenele realizate în grădină. Alteori însă, după ce muncise cot la cot cu argații de pe moșie, își punea în gînd ca, după terminarea muncilor de vară, să-i învețe pe copiii de țărani cititul și scrisul, iar celor mari să le citească cu voce tare din operele de seamă ale literaturii și să discute cu ei, trezindu-le gustul pentru artă. În asemenea clipe, activitatea în mijlocul poporului i se părea lucrul cel mai de seamă și mai demn în viață. Nu o activitate filantropică sau politică, ci o activitate care comportă o dăruire totală, adică : să locuiască printre țărani ca organizator al vieții noi, să fie învățătoare, ori poate doctoriță. Într-adevăr, avea chef să facă de toate și atîtea lucruri deodată, încît nu se putea hotărî pentru nici unul. Cum să aleagă ? La ce să renunțe ? La ce să se oprească ? Și cărui țel să-și dedice viața ? Cum să afle ce-o atrage într-adevăr, fiind pe potriva înclinațiilor ei, și ce anume o atrage numai din pură curiozitate ? Cînd treaba merge bine, îți vine greu să nu-ți închipui că tocmai pentru ce faci ești născut, și cînd merge rău, ești tentat să-ți încerci puterile tocmai în acel domeniu în care dai greș, luînd în piept greutățile care te depășesc !

Dar ori de cîte ori închipuirea o mîna spre acele domenii de activitate care i-ar fi cerut să renunțe la studii, Agnieszka simțea că se trezește în ea o opoziție crîncenă. Mai mult încă : își dădea seama că nu-i pasă atît de

studii cît de necesitatea absolută de a se întoarce la Lausanne. Cum altfel ar fi putut să-i arate lui Marcin că totul între ei se sfîrșise pentru totdeauna?

Śniadowski nu i-a răspuns la ilustratele trimise de ea din Berlin. Se vede însă că-i scrisese în același timp cu ea, căci, a doua zi după ce sosi acasă, primi de la el o scrisoare în care-i da felurite sfaturi, printre altele, să nu-și piardă cumpătul, să fie tare, să-și pună toate puterile în slujba oamenilor și așa mai departe. Ar fi dorit foarte mult să poată vedea cu ochii lui și să se convingă că ea nu avea nevoie de sfaturile lui grijulii. Dintr-o carte poștală primită de la Wadwicz află că Marcin, în ciuda spuselor sale, nu plecase din Lausanne, ci plănuia să rămînă acolo și peste iarnă. Agnieszka se amuza, închipuindu-și cum au să se ferească unul de altul, cum au să se salute de la distanță, ea fiind poate logodită cu altcineva... Din tot ce-și imagina în legătură cu viitoarea ei existență, lucrul acesta i se părea de neînlăturat, ca și cum despărțirea ei de Marcin pentru totdeauna, lucru pe care-l socotea hotărîtor în viața ei, fusese definitiv rezolvată, așa încît nimeni și nimic n-ar mai fi putut schimba lucrurile.

Abia spre sfîrșitul lui iunie reuși să-și alunge din minte visurile acestea absurde despre ceea ce nu avea să se întîmple. Într-o bună zi, cînd tocmai constatase cu bucurie că gîndurile ei nu mai tind cu regularitate spre Lausanne, Julka intră s-o întrebe dacă domnișoara mai merge, așa cum făgăduise, la alde Luczak la înmormîntare. În după-amiaza aceea urma să fie înmormîntat copilul Stasiei Luczakówna, de doi ani nevasta lui Jendrzej Klimecki.

— Da, firește, sări Agnieszka.

Cînd ieșeau, Barbara strigă după ele:

— Adunați cîteva flori în drum. Nu se cade să vă duceți așa, cu mîinile goale, numai să vă uitați.

Stasia lui Luczak și băiatul lui Klimecki se luaseră în cele din urmă, deși după întoarcerea lui Jendrzej din prizonieratul din Japonia se răfuiseră rău din cauza lui Wawrzon Cierniak. Însă Wawrzon lipsea din nou din Serbinów și, după ce cei doi ibovnici se mai certară ce

se mai certară, Stasia rămase cu burta mare. Jendrek se purtă atunci ca un om de suflet şi, nevrînd să-şi lase copilul de batjocură, se însură, cu toată supărarea maică-si. Bătrînii Klimecki n-au fost la nuntă, ba chiar au plecat din Serbinów în ziua aceea. Abia cînd Stasia le dărui o nepoţică, se înmuiară şi se-mpăcară. Naşterea acestui prunc avu darul să stingă sfada dintre cele două familii, dar peste puţin timp bietul copil muri.

Se odihnea acum în căsuţa lui Luczak — unde locuiau laolaltă tinerii şi bătrînii — într-un mic sicriu din lemn negeluit, aşezat pe două scaune alăturate. Stasia, purtînd o bluză neagră bărbătească şi o basma neagră pe cap, plîngea, plecată peste sicriu, repetînd într-una :

— Scumpa mea ! Comoara mea ! Fetiţa mea scumpă !

Jendrzej, un bărbat frumos, cu ochii albaştri adumbriţi de gene lungi, negre, stătea la picioarele sicriaşului. cu capul ţeapăn ridicat în sus, ca un cal speriat. Luczak şi surorile mai mici ale Stasiei nu se vedeau pe nicăieri, plecaseră la cîmp, căci munca era în toi şi nu puteai lipsi de la treabă. Nevasta lui Luczak prăjea pe plită nişte slănină care sfîrîia şi împroşca, iar fiul ei cel mai mic, un băiat de vreo doisprezece ani, se lupta în faţa casei cu porcii, încercînd să-i mîie spre şanţ, la păscut... Intrarea Agnieszkăi făcu mare impresie. Părinţii se ridicară de lîngă sicriaş, privind-o cu pietate cum aşază deasupra florile culese din grădina conacului — cîteva căldăruşe albastre şi trandafiraşi. Luczaczka dădu slănina la o parte şi crăpă uşa să iasă afară mirosul. Copiii infirmei Magda Jamrozowa năvăliră pe uşă şi rămaseră-n prag cu gurile căscate.

— Ştergeţi-o de-aici ! Afară ! îi goni Luczaczka, întinzîndu-i un scaun Agnieszkăi, care însă rămase-n picioare. Se simţea grozav de stingherită că atrăsese atenţia tuturor asupra ei. Deşi era obişnuită cu oamenii de la curte şi nutrea faţă de ei înălţătoare planuri de culturalizare, cînd se afla printre ei devenea timidă. I se părea că le este inferioară, că e mai slabă ca ei, pentru că ea n-ar fi putut, după cum credea, să trăiască în condiţiile în care trăiau

ei. O apăsa de asemenea sentimentul rușinos că locuiește la conac, studiază, se bucură de atîtea privilegii numai în baza unei nedreptăți seculare.

Orice ar fi făcut pentru oamenii aceștia și oricît de mărinimoasă ar fi fost, i se părea că mărinimia ei seamănă cu a tîlharului care, din comoara furată, îi lasă celui pe care-l păgubește cîteva pietre de un preț dubios. În clipa de față însă stătea ca țintuită la stîlpul infamiei, avînd sentimentul absurd că toți cei de față îi reproșează ei moartea copilului, de la care nu-și putea dezlipi ochii. Îl văzuse chiar în ajun, nespus de murdar, înfășurat în niște cîrpe ude de sudoare, împuțite aproape, căci cu toate insistențele celor de la curte nu-i lăsau nici să-l spele, nici să-l schimbe, de frică să nu răcească. Acum zăcea aici, spălat, pieptănat, îmbrăcat într-o cămășuță albă de in, ca și cum în fața morții nu te puteai prezenta decît curat și dichisit.

După o vreme, Jendrzej ieși în fața casei, își suflă nasul cu zgomot, se întoarse și zise :

— Haida ! Puneți capacul ! S-a făcut tîrziu !

În cameră intră bătrîna Klimecka, se înclină în fața Agnieszkăi și, oprindu-se lîngă sicriaș, începu să bocească :

— D-apoi stați, să mă mai uit și eu la ea oleacă ! La cin-să mai viu aici dacă mi-a pierit nepoțica ? Pe cine să iau în brațe, pe cine să mai legăn ?

Luczaczka își duse un colț al șorțului la ochi și împreună cu Stasia începură să plîngă în hohote. Agnieszka și Julka ieșiră în curte.

Sicriașul fu așezat cu luare-aminte în brișca trimisă de la conac, la care înhămaseră un singur cal. Lîngă sicriu se cățărară unchiul minor al nou-născutului și copiii vecinilor. Oamenii mari porniră pe jos. Stasia bocea în gura mea, Jendrzej mîrîia la ea.

—Mai taci odată ! Taci !

Łuczaczka și Klimecka se tot uitau în spate să vadă dacă vine și Agnieszka, nevenindu-le să creadă că li se face o asemenea onoare. Pînă la biserica din Malocin nu

erau mai mult de două verste, așa că ajunseră într-o jumătate de oră.

Un preot rotofei, cu fața buhăită, ieși să stropească mortul cu apă sfințită în fața bisericii și se retrase imediat. Nici nu putea fi vorba să-l conducă pînă la groapă, sau măcar să-l binecuvînteze în tinda bisericii. Asta costa bani, iar Jendrzej nu putea să-i dea mai mult de cîțiva zloți. Parohul care fusese înainte, deși era răutăcios și morocănos, nu era atît de hulpav, iar după moartea lui se instaurase altă ordine.

După plecarea preotului, Luczaczka și Klimecka începură să se plîngă că paracliserul nu bate clopotul.

— D-apăi că trebuia să bată. Ce cămătari mai sînt și ăștia de la biserică ! Ce afurisiți !

Agnieszka înconjură biserica și bătu la ușa de la sacristie. Paracliserul, în stihar alb, scoase capul pe ușă. Înroșindu-se, Agnieszka îi puse în mînă mărunțișul pe care-l găsise în buzunar.

— Fiți bun și trageți clopotul pentru copil.

— Dumnezeu să vă miluiască, răspunse el, zăpăcit. Numaidecît, domnișoară, mă rog dumneavoastră.

După puțin se auzi dangătul clopotului și fețele se înseninară. Julka se uită cu recunoștință la Agnieszka.

— Hei, Józek ! Bate clopotul ! Auzi ? Bate clopotul ! se bucurau copiii.

— Copii ! Nu țipați în fața bisericii ! Stați locului ! Haideți ! Veniți încoace ! Apucați de coșciug !

Patru fetițe de-o șchioapă apucară sicriul de ștergarele albe cu care era legat și, ajutate de Jendrzej, porniră să-l ducă la groapă.

— N-alergați așa, n-alergați, le dondăneau bătrînele, abia ținîndu-se de ele. Ce-i graba asta ? Țineți-l drept ! Ce, nu știți să-l țineți drept ? Ce-ndoiți așa coatele ? Întindeți mîinile ! Că doar nu-i așa mare greutate !

Acum începu și Jendrzej să le mustre :

— Uitați-vă-n față, nu la coșciug, că vă împiedicați. Nu vă temeți, că nu piere coșciugul.

Cînd intrară în cimitir, clopotul încetă să mai bată, se auzea numai trilul ciocîrliilor suind în văzduhul încins de arșiță, fără urmă de nor. Un gropar arunca, din groapa abia săpată, ultimele lopeți de pămînt. Cînd termină, ieși și așeză sicriașul pe niște chingi de sfoară. Ținînd el de o parte și Jendrzej de alta, îi dădură drumul în groapă.

— Mai sus din partea asta. Drept ! Copii, la o parte ! Acum merge, mormăiau ei.

Luczaczka încerca s-o ridice pe Stasia, care se prăbușise-n genunchi și jelea de ți se rupea inima.

— N-ai ce să mai plîngi. Fetița nu mai e a ta, e a pămîntului. Pămîntul îi e mamă de-acu.

Copiii alergară afară din cimitir și începură să se zbenguie-n drum. Agnieszka și Julka se abătură pe la mormîntul bunicii Ostrzeńska. Părinții îndurerați mai rămăseseră lîngă movilița pe care groparul o teșea cu latul lopeții. Klimecka și Luczaczka porniseră să colinde prin răcoarea plăcută a copacilor din cimitir, căutînd mormintele cunoscuților. Glasurile lor se auzeau de departe. Se sfădeau în legătură cu mormîntul bătrînei Witkowa, nemaiștiind bine care era, căci mai toate mormintele sărmanilor nu aveau nici un semn distinctiv.

— Ascultă-mă pe mine ! Ăla e, de lîngă mesteacănu ăla, unde-s crinii ăia galbeni. Acolo-i îngropată Witkowa, susținea sus și tare Luczaczka.

— Nu mă bate la cap. Acolo-s îngropați ăi de-au murit de tifos. Pe Witkowa o îngroparăm aci, lîngă potecă. În locul ăsta, arăta Klimecka.

— Zău, cînd te-aud vorbind așa, m-apucă damblaua ! Ce adicătelea ? Am uitat eu unde o îngroparăm pe Witkowa ? Ai ?

— Apăi nu mă face pe mine proastă, că și io fusei, și, ia, aci am îngenuncheat lîngă tufișu ăsta și d-aici m-am uitat cînd i-au dat drumu-n groapă. Aici e îngropată, fie-i țărîna ușoară și iertate păcatele, acum și în vecii vecilor, amin !

— Odihnească-se-n pace, dar află că nu te rogi pentru Witkowa, ci pentru Mikolajczyczka, că ea-i îngropată aici. Să-mi sară ochii de n-o fi așa cum îți spun.

— Apăi dumneata întotdeauna faci din alb negru și din negru alb.

S-au despărțit din nou supărate, luînd-o fiecare pe alt drum spre poarta cimitirului.

Agnieszka nu voi să se întoarcă acasă cu brișca, așa că nu urcară nici ceilalți. Au trimis-o, goală, acasă.

Julka și Agnieszka tăiară drumul, trecînd peste haturi, ca să ajungă mai repede la Serbinów. Julka îi povestea cu de-amănuntul cum murise copilul. Fusese de față, căci era bună la suflet și săritoare la nevoie.

— Lui Jendrzej, povestea ea, i s-a făcut rău cînd a văzut că fetița trage să moară. S-a prăbușit leșinat la pămînt. Nici Stasiei n-o să-i fie bine cu el acu. Cînd m-am dus dimineața la ei cu rochița, o înjura de-o stingea. „Ce mamă mai ești tu dacă mi-ai omorît copilul ? Pentru copilu ăsta m-am însurat cu tine, iar tu... scuzați-mă, domnișoară, dar așa-i zicea, iar tu, tîrîtură, n-ai avut grijă de el.“ Ce oameni mai sînt și ăștia, of, Doamne, că nu le place să trăiască în bună-nvoire.

— Tu ai cumpărat rochița aceea ? Aceea în care era îmbrăcată fetița ? întrebă Agnieszka, rușinată.

— N-am cumpărat-o. Am cusut-o azi-noapte din batistul ăla pe care mi l-a dat mămica matale, doamna, se înroși Julka. Domnișoară ! strigă ea deodată. Vai de mine ! Văz că fetele au plecat la cîmp cu gustarea de patru ! Eu fug înainte, c-o fi venit domnu și-o fi vrînd să-și bea cafeaua !

Agnieszka se opri și se așeză pe iarba de pe malul șanțului dintre două lanuri de secară, să se odihnească. La început, își reaminti chipul fetiței moarte, dar curînd gîndurile îi fugiră la Julka. Fata asta i se părea demnă de invidiat. Umbla printre oameni ca și cum n-ar fi avut habar că unii erau stăpîni și alții slujitori, ca și cum pentru ea toți ar fi fost numai oameni și atîta tot, oameni puși de Dumnezeu unii să muncească, alții să strîngă

averi, dar care, și unii și alții, aveau nevoie de ajutor ba într-o privință, ba într-alta. Ei nu-i trece prin minte că „diferențierea de clasă" este o problemă grea care ar putea să alunge somnul de pe pleoapele cuiva sau să-i împiedice pe oameni să se unească, să trăiască laolaltă...

„Mi se pare că și eu tot așa văd lucrurile și totuși..."

Neputînd să-și ducă gîndul pînă la capăt, se întinse pe iarbă, se sprijini în cot și se uită la priveliștea din juru-i.

Coama părului care se ridica în mijlocul secarei, scăldată de razele soarelui cum era, părea muiată în vopsele aurite. În șanț, cucuta de pădure își răspîndea aroma dulceagă, dinspre lan se auzea o șoaptă fugară, cînd spicele se mișcau la adierea vîntului. Strălucirea caldă a ceasului de amurg, liniștea și mireasma ierbii o amețiră pe Agnieszka într-atît, că simți deodată cum ființa ei se destramă și se contopește cu natura. În schimb, cu o forță crescîndă, deși nu prin intermediul simțurilor sau al gîndurilor, începură să i se dezvăluie, cu existența lor de sine stătătoare, pămîntul, cerul, stelele tăinuite în adîncul azuriu al spațiilor infinite. Fără să simtă teama care însoțește de obicei cercetarea conștientă a universului infinit, se trezi parcă în afara spațiului și a timpului, preschimbată în fericirea impersonală a contopirii cu ceva neobișnuit de puternic, de binefăcător și de adevărat. Nu mai era sentimentul care o încercase adesea, încă din copilărie, cînd simțea prezența misterului vieții în tot ce o înconjura, ci acum se simțea parcă plutind în el ca în elementul său.

După ce-și mai reveni și porni spre casă, Agnieszka se miră cum de putea s-o frămînte întrebarea : pe ce drum să apuce ? Ce să aleagă ? Încotro să se-ndrepte ca să nu greșească în viață ? Și se încredință că orice ar alege nu va fi scutită de greșeli, dar nici nu va trece prin viață fără să întîlnească o fărîmă de adevăr. Dar în afară de adevăr și de greșeli, va mai găsi pretutindeni și altceva, ceva asemănător cu ceea ce simțise o clipă mai înainte, cu elanul acela capabil să transforme orice în viață în ceva nespus de prețios, legat de existența oamenilor. Se

întrebă dacă starea în care se aflase nu se putea numi apropierea omului de Dumnezeu. Se cufundase în abisul existenţei şi îl găsise acolo pe Dumnezeu, o realitate supranaturală, izvorul, esenţa şi scopul tuturor lucrurilor.

„Probabil că asta simt oamenii cînd se împărtăşesc. Asta a fost împărtăşania mea, se gîndi cu un sentiment de recunoştinţă. Oare Dumnezeu nu poate să le apară oamenilor şi în felul acesta? Poate că, unora, numai aşa le apare..."

Pe neaşteptate o cuprinse îndoiala. Dar dacă cufundarea aceasta totală în linişte şi seninătate nu înseamnă înălţarea către Dumnezeu, ci, dimpotrivă, prăbuşirea într-o existenţă inferioară, animală, vegetală, sau poate chiar minerală? Căci nu degeaba avem cel mai adesea acest sentiment cînd contemplăm natura. Însă cine ştie dacă a pătrunde ceea ce se petrece şi pulsează în lumea mută dinafara sferei creaţiilor umane, nu înseamnă că eşti pe calea cea mai adevărată pentru înţelegerea esenţei vieţii şi deci a gîndului dumnezeiesc, care, dacă există, atunci trăieşte chiar şi într-o piatră în aparenţă neînsufleţită. De altfel, se apăra ea, nu-i adevărat, nu numai contemplarea naturii, ci şi munca... dragostea... ne dau acelaşi sentiment de înfrăţire eliberatoare cu viaţa, deşi într-alt fel. În asemenea cazuri, personalitatea nu se risipeşte, ci se adună tot mai mult, creşte, însă, în cele din urmă, ajungi la aceeaşi senzaţie de infinit. „În contemplare infinitul mă absoarbe, iar în momentele de efort creator al gîndirii, al sentimentelor sau al voinţei, eu îl absorb în mine..." se bucură ea şi, dintr-o dată, privirea îi fu izbită de o siluetă ciudată care nu mergea, ci mai degrabă rătăcea pe drum pe lîngă grădina conacului. Era o fată slabă, sărăcăcios îmbrăcată, cu pieptul mic, dar scos provocător înainte, cu faţa palidă, buzele arse, ochii negri şi părul foarte blond. Îşi ţinea mîinile în şolduri şi, răsucindu-şi capul, se uita atentă la tufişurile de dincolo de gard.

„Unde-am mai văzut-o? încercă Agnieszka să-și aducă aminte. Aha! Asta-i Olka Chrobotówna! Probabil a venit iar să-și viziteze rudele în Serbinów-ul Vechi.“

Soții Niechcic își luaseră gustarea, dar rămăseseră la masă s-o aștepte pe Agnieszka. Păreau duși pe gînduri și întrebară în treacăt de înmormîntarea copilului. Emilka și Tomaszek sfîrșeau peste două zile anul școlar, așa că în curînd vor veni acasă, însă ce auziseră părinții despre ei nu putea să-i bucure. Emilka era amenințată să rămînă corigentă, Tomaszek să repete al doilea an aceeași clasă. El îi asigurase că o să treacă fie și corigent, dar te puteai oare încrede în promisiunile lui?

Agnieszka nu era în relații prea strînse cu sora și fratele ei, dar pentru că făceau și ei parte din casa părintească îi socotea totuși o părticică din ființa ei. Auzind de insuccesele sau de purtările lor nu prea lăudabile, se simțea ea însăși oarecum vinovată, sau trasă pe sfoară.

De data asta însă era atîta lumină în ea, încît se miră că, privind-o, părinții ei nu se însenineaza la față. Se simțea bogată și voia să împartă cu ei bogăția asta, dar înainte de a apuca să spună ceva, Bogumil strigă:

— Ia priviți! Tomaszek! Vorbim de lup și lupul la ușă.

Într-adevăr, Tomaszek urca treptele verandei. Agnieszka și Barbara săriră de pe scaune.

— Sfinte Dumnezeule! De unde-ai răsărit, băiete? S-a întîmplat ceva? Dar Emilka? Emilka ce face?

— Cum s-a schimbat! Ce mare s-a făcut! își admiră Agnieszka fratele. Ia să te văd, că nu te-am văzut de un an întreg.

— Emilka ce face? repetă Barbara, sărutîndu-l, absentă.

— E bine! Totul e bine, spuse Tomaszek cu o voce bărbătească, nouă pentru Agnieszka. Emilka e la pension. Nouă ne-au dat drumul mai repede. Vă povestesc eu imediat de ce. Să vă spun întîi cel mai important lucru, zise el triumfător, am trecut în clasa a cincea!

2

— Nouă ne-au dat drumul mai devreme, pentru că a primit directorul o telegramă că mama lui e grav bolnavă. A trebuit să plece numaidecît. Și... asta... mie asta mi-a prins bine, că s-au grăbit cu toții așa de tare la examene, încît după o întrebare-două te făceau scăpat. Așa că ieri am trecut cu bine la trei obiecte. Am luat un singur doi, dar nu-i nimic... îl îndrept eu după vacanță, povestea Tomaszek...

— Bine, dar dirigintele tău ne-a scris acum cîtva timp că nu crede să treci clasa, interveni, șovăind, Barbara.

— Pe cuvîntul meu! Știam eu că mămica n-o să mă creadă! se burzului Tomaszek. V-am spus doar că abia în ultima clipă am reușit să mă fofilez.

— Decît să treci așa ca gîsca prin apă, era mai bine poate să repeți anul, oftă Agnieszka, întristată, căci, în ciuda dorinței ei, vorbăria lui Tomaszek nu-i mirosea a bine.

— De ce? întrebă el, mirat, ungîndu-și cu unt o felie de pîine. Simt că sînt perfect pregătit pentru clasa a cincea.

— Dar, ia stai, își luă seama și taică-său. Cum adică, din cauza unei chestiuni personale, numai pentru că s-a îmbolnăvit mama directorului, s-a închis școala mai devreme?

— Vai, vai, acum nici tăticu nu mă mai crede. Păi nu trebuie să semneze directorul toate certificatele?

— Dar certificatul tău unde-i? îndrăzni Barbara să întrebe.

— Certificatul? Am venit pe jos, așa că de ce să-l fi luat cu mine? Să se mototolească, să nu mai aleg nimic din el? De altfel, nu erau gata toate.

— N-ai spus tu că directorul... șopti Agnieszka. Ce rușine, ce necaz! Fiecare discuție cu Tomaszek, mai ales dacă nu-l mai vedea cîtăva vreme, se transforma, fără voia ei, într-un interogatoriu.

— Ce mai faci, Julka?

— Domnul Tomaszek ! Ați venit pe jos ? V-aduc numaidecît cafeaua !

Abia după ce-și făcu cheful, trăncănind amabil cu slujnica, Tomaszek se întoarse spre Agnieszka :

— Directorul a semnat, o lămuri el. Dar nu toți profesorii au trecut notele în certificat. De exemplu cei care abia ieri... Am lăsat vorbă la cancelarie, se întoarse spre părinți. Da, am lăsat vorbă să-mi trimită certificatul prin Józefat.

— Tu de ce n-ai venit cu Józefat ? De ce-ai plecat pe jos pe zăduful ăsta ?

— Păi nu l-am mai prins. Am întrebat de el la lăptărie, dar mi s-a spus că plecase. N-ai decît să-l întrebi, mămico. Tomaszek avea obiceiul să-și justifice amănunțit fiecare pas. N-am mai avut răbdare, pe cuvîntul meu, să rămîn o clipă la oraș. Mi-am împachetat lucrurile, așa că Józefat poate trece mîine să le ia de la gazdă. N-am procedat bine ?

— Dar asta ce-i ? se miră Barbara, luînd de pe scaun o pălărie panama, din pai moale de orez. A cui e pălăria asta ?

Tomaszek venise pe verandă cu capul gol și nimeni nu observase cînd pusese pe nevăzute frumoasa pălărie pe un scaun.

Văzîndu-se descoperit, începu să sărute pe rînd mîinile părinților, plin de căință :

— Am făcut o mare prostie ! Am împrumutat de la un coleg cinci ruble și mi-am cumpărat pălăria asta. Am dat o groază de bani, recunosc. Vă rog mult să mă iertați, dar de cînd tot visam eu o panama. Șapca e făcută din postav gros și ține cald. M-am gîndit că poate... că dac-am să trec clasa, poate că n-o să mă luați la rost...

— Nu sînt de loc de acord cu asemenea extravaganțe. Și încă pe bani împrumutați, îl certă taică-său. Barbara în schimb spuse, mai degrabă bănuitoare decît bucuroasă :

— Cred că pentru o panama nici nu-i mult cinci ruble.

Tomaszek se întristă, auzind cuvintele tatălui său.

— Nu ştiu ce să mă fac, spuse, abătut. Căci colegul acela m-a rugat foarte mult să-i trimit imediat banii. Ştiu că sînt prost şi uşuratic. Tăticuţule, treacă de la dumneata pentru ultima oară.

— Îţi dau eu cele cinci ruble, spuse Agnieszka, fără să vrea.

Tomaszek fusese întotdeauna frumuşel, dar acum copilul dolofan de altădată se preschimbase într-un tînăr chipeş, care părea mai mare decît vîrsta lui. Înfăţişarea lui atrăgătoare trezea încredere şi încă în asemenea măsură că simţeai nevoia impetuoasă să i-o declari. Iar faptul că privea deseori încruntat dădea ochilor lui frumoşi, cenuşii-aurii, un aer mai degrabă meditativ decît posomorît.

Văzînd în ochii aceştia atîta amărăciune, Bogumil se ruşină : iată, băiatul recunoaşte singur, fără să-l tragă de limbă, că a greşit şi ei îl nedreptăţesc. Se duse în camera lui şi, înapoindu-se, îi dădu lui Tomaszek zece ruble.

— Ţine ! Trimite-i mîine colegului tău banii împrumutaţi. Şi, pentru că ai trecut clasa, mai ai încă pe-atît.

Cînd rămaseră numai ei doi, Barbara îi făcu reproşuri soţului.

— De ce ai făcut asta ? Nu te-ai convins că lui nu-i poţi da bani pe mînă ? Nici măcar n-a spus cine-i colegul acela, unde locuieşte.

— Întreabă-l tu. Tu doar mi-ai împuiat capul că, bănuindu-l, îl împingem la rău. Acum am avut încredere în el. Ce mai vrei ? Să înveţe să trăiască. A împlinit cincisprezece ani. E băiat mare. Nu mai merge să-l tratăm ca pe un copil.

Barbara se duse în odăiţa unde se pregătea brînza de vaci, dar se surprinse că nu-i în stare a urmări ce-i spune Szczepanowa. Simţea o tulburare nedesluşită şi nu-şi dădea seama de unde anume vine.

Agnieszka coborî în grabă căci se înţelesese cu fratele ei să dea împreună o raită prin ogradă. Dar Tomaszek nu mai era nicăieri de găsit. Dispăruse, fără măcar să spună unde se duce. Agnieszka se înapoie furioasă în camera ei. Încercă în zadar să se apuce de învăţat. Era furioasă că

mucosul ăsta nu avea nici o considerație pentru ea. Și, fără să vrea, întîmplarea asta îi aduse în minte nefericita ei poveste de dragoste, în care i se părea că jucase același rol.

Totuși, cînd nici la cină Tomaszek nu-și făcu apariția, și ea și maică-sa începură să dea semne de neliniște.

— O fi luat-o razna calul.

— Mai degrabă el decît calul, rîse Agnieszka.

— Nu, n-a plecat călare. N-a rămas în ogradă decît o clipă, zise Niechcic.

La nouă și jumătate Agnieszka coborî din camera ei. În timp ce deschidea ușa de la sufragerie, se gîndea : „Probabil că stă la masă. Cu siguranță c-a venit, dar nu l-am auzit eu."

Dar la masa din sufragerie nu sta decît Barbara. Fuma.

— Ei ? întrebă, temătoare. Nu s-a-ntors încă ?

— De unde să știu eu ? se oțărî Agnieszka. Și ce dacă nu s-a-ntors ? Doar e băiat mare. Am venit să iau o lumînare, că a mea s-a terminat. Unde-s lumînările, mămico ? În bufet ?

— Jos, în stînga. În stînga... în stînga, fetița mamei.

Curînd după plecarea Agnieszkăi, intră în sufragerie Bogumil.

— Tomaszek n-a venit încă ? Pe unde o fi hoinărind ?

— Ce nervos ești ! Zici de mine, și pe tine nu te vezi. Ești pur și simplu un pachet de nervi. Și ce dacă n-a venit ? Doar e băiat mare.

Era cu sufletul la gură, dar în ce-l privea pe Tomaszek, rușinea pe care i-o aduceau faptele lui nesăbuite lua adeseori locul spaimei.

— De ce i-ai dat bani ? continua ea. O fi plecat la Nieznanów ? Are acolo niște colegi care au sosit și ei, probabil, acasă.

— Ei, poftim ! Aruncă vina pe mine. Bogumil mai rămase un timp, încruntat la față. Mă duc să mă culc, zise el, în cele din urmă. Mîine trebuie să fiu dis-de-dimineață la strînsul fînului. După ce se-ntoarce, fii bună și vezi tu dacă a încuiat ușa de la intrare.

La o jumătate de oră după asta, auzi zgomot de pași : Tomaszek intrase în casă prin bucătărie.

— Ai tras zăvorul ? îl întrebă Barbara, stăpînindu-și cu greu tremurul vocii.

— L-am tras. Nu dormi încă, mămico ?

Ferindu-se de maică-sa, Tomaszek se îndreptă spre camera lui.

— Ce faci ? Nu mănînci nimic ? Apa din ceainic e încă fierbinte.

— Mulțumesc. Nu mi-e foame.

— Mulțumesc ? Cum adică, mulțumesc ? Ai mîncat pe undeva ? Și ia spune-mi, rogu-te, pe unde mi-ai umblat ?

— Am fost la Serbinów-ul Vechi, la ăsta... la primar. Mi-au prăjit niște ouă.

— La primar ? Ce-ai căutat acolo ? Stai, unde fugi ? Spune-i măcar noapte bună mamei tale.

— Nu fug, mi-e tare somn. Nu știu de ce țipi așa la mine ? Noapte bună !

Se apropie fără chef și-i sărută mîna maică-si. Barbara îl sărută pe obraz și tresări. Trăsnea a votcă.

Cînd după aceea, așezată pe marginea patului, îl auzea cum se pregătește, dincolo, de culcare, își repeta cu încăpățînare :

„N-a fost la primar. Atunci, unde-a fost ?"

Cu gîndul acesta adormi, dar numaidecît deschise ochii : parcă ceva se petrecuse în casă, auzise parcă zgomot, un foșnet. După ce se trezi, nu mai auzi nimic, dar somnul nu se mai lipi de ea : nu se putea dumiri ce zgomot o deșteptase. Aprinse lumînarea și se uită la ceas. Nu era decît unsprezece și un sfert. Se așeză pe pat, încordîndu-și auzul. Afară începuse să bată vîntul și asta o împiedică să deslușească de unde veneau zgomotele. Sări din pat și așa, desculță și în cămașă de noapte, se apropie de ușa camerei lui Tomaszek. Își lipi urechea de ușă. Se sili să-i audă răsuflarea. Dormea oare ? Din cînd în cînd i se părea că-l aude respirînd, dar liniștea de dincolo de ușă i se părea totuși ciudată. Apăsă pe clanță, crăpă ușa,

o deschise cît mai încet cu putință și intră. Un val de aer rece o izbi în față.

— Tomaszek ? șopti ea.

Din întuneric îi răspunse foșnetul vîntului și... scîrțîitul ferestrei. După ce se obișnui cu întunericul, risipit întrucîtva de lumina tremurătoare care venea din camera ei, Barbara se apropie de pat, atinse perna cu mîna, pipăi, speriată, plapuma și rămase trăsnită. Tomaszek nu era în pat. Trecu dincolo să ia lumînarea și, cînd se înapoie, văzu că oblonul era întredeschis, iar geamul, deschis, prins, din afară, în cîrlige. Așadar, Tomaszek o ștersese pe fereastră. Deci plecase ? Unde ? La cine ?

„Poate avusese nevoie să iasă pîn-afară și sărise pe fereastră ca să nu treacă prin camere, să-i trezească din somn. Poate că și-a stricat stomacul ? Cine știe ce-o fi mîncat în casa primarului. Nu, nu ! Doar îl cunoștea prea bine : cînd era bolnav sau cînd avea necazuri, venea întotdeauna la mama. Atunci ce-l scosese din casă ? S-o fi vorbit cu băieții care pasc caii să vină și el ? O fi vrut să le dea o dovadă de curaj ?"

Deodată, o bănuială îngrozitoare îi trecu prin minte : l-o fi momit vreuna din fete. Era voinic, părea mult mai mare și era atît de chipeș ! Parcă băieții de vîrsta lui n-au asemenea aventuri ? Dar, pentru Dumnezeu, cine putea fi ? Julka în nici un caz. Atunci care din fete și-o fi pus mintea cu el ?

O cuprinse o furie amară. De ce nu se mai potolește odată nebunia asta dezlănțuită printre oameni ?

Dar cît ai clipi, bănuiala neplăcută pieri. Pieri repede și fără urmă, cum pier toate adevărurile evidente pe care nu vrem să le acceptăm.

„Ce prostii îmi mai trec prin minte ! Nu l-am văzut pînă acum niciodată făcînd ochi dulci fetelor. În privința asta e încă un copil și nu mă poate nimeni convinge de contrariu. Vacanța trecută s-a îndrăgostit tot copilărește de micuța Bartoldówna. Și nu l-am auzit vorbind cu afecțiune decît de fetița asta. O iubește fără gînduri ascunse, așa cum am iubit și eu cîndva, și dragostea asta nu poate

pleda decît în favoarea lui. Însă dacă n-o fi asta la mijloc? Atunci, la naiba, ce se petrece cu el?"

Se înapoie la ea, închizînd cu grijă ușa camerei lui Tomaszek. Crăpă oblonul și privi afară. Întunericul nopții era presărat cu stele pîlpîitoare. Vîntul sufla a secetă. Gîndurile Barbarei începură să rătăcească prin întunericul mișcător și foșnitor, implorîndu-l parcă să-i ocrotească fiul, să-l ferească de rele.

După o vreme, ceasornicul vechi hîrîi, pîrîi și, opintindu-se, slobozi o singură bătaie.

„Unu... numără Barbara. Cum, unu și gata? Cît e ceasul? O fi bătut de jumătate?"

Se uită la ceas și înlemni. Unu? Cum de n-a auzit cînd a bătut de douăsprezece? Cînd s-a făcut atît de tîrziu? Înainte de miezul nopții mai poți lipsi de-acasă. Dar după douăsprezece? La unu?

Se apropie iar de ușa camerei lui Tomaszek și cu urechea lipită de gaura cheii pîndea sfîrșitul acestei înspăimîntătoare absențe. Dar, neavînd răbdare, se tot repezea la fereastră, scrutînd cu privirea întunericul înstelat. „Poate s-o fi strecurat între timp înăuntru", își zicea ea și din nou se întorcea să stea la pîndă. La spaima ei se adăugă teama ca nu cumva să intre cineva străin prin geamul rămas deschis, sau zdrăngănitul cîrligelor hîțînate de vînt să nu-l trezească pe Bogumil.

Îi înțepeniseră picioarele, urechea lipită de ușă începu s-o doară de parc-ar fi fost rănită, se simțea istovită de atîta așteptare încordată.

„Mai bine m-aș culca, își zise. Și așa tot degeaba aștept."

Stinse lumînarea, se apropie de fereastră și deschise larg oblonul. Noaptea pălise, dar tot nu puteai desluși nimic. Umbrele zbuciumate, întunecate ale grădinii luau chipul băiatului care se întorcea acasă, dar se tulburau îndată și piereau repede în cenușiul dens al nopții. O dată, cînd se apropie de fereastră, Barbarei i se păru că aude prin vuietul vîntului zvon de armonică.

„E la joc, se bucură ea. Oamenii ăștia sînt în stare să muncească din zori pînă-n seară și pe urmă să alerge la joc și să joace pînă a doua zi dimineață. Da, de la joc poți să te întorci și la unu acasă. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai e de mult unu. E aproape două. Teamă mi-e că i s-a întîmplat ceva !"

Afară vîntul se liniștise, în schimb un alt zgomot, slab, ca de sticlă spartă, mai răscolitor ca un țipăt, sfîșie auzul Barbarei. Se lumină de ziuă. Păsările începuseră să ciripească.

Totodată în camera alăturată se auzi o bufnitură. Barbara se miră că în cursul nopții toate foșnetele și trosnetele i se păruseră a fi sau răsuflarea lui Tomaszek sau zgomotul pașilor lui. Acum nu mai avea nevoie să-și încordeze auzul ca să audă prin peretele de lemn al despărțiturii cum se opintește să desprindă cîrligul din afară, împingîndu-l probabil cu un băț introdus prin crăpătură, cum își face vînt să se urce pe pervaz, cum intră tiptil, închizînd fereastra și oblonul, cum se dezbracă în liniște și, dînd deoparte plapuma, se întinde în pat. Acum că era aici și dormea în patul lui de copil, care nu-l mai cuprindea bine, Barbarei aproape că nu-i venea să creadă că băiatul ei hoinărise toată noaptea pe cine știe unde. Oare apucase să facă vreun rău ? În orice caz, acum era aici, alături. Putea să fie liniștită cîteva ceasuri. Asta era o mare ușurare. Da, o mare ușurare, poate singura fericire care-i mai rămăsese în viață.

Cînd Agnieszka coborî dimineața la șapte să ia micul dejun și-și întîlni părinții, Tomaszek dormea încă.

— Cum se poate să doarmă atît la vîrsta lui ? mîrîi tata. La cîte s-a întors aseară ? Pe unde-a hoinărit ? L-ai întrebat, mamă ?

— A bătut atîta drum de la Kaliniec pînă aici pe jos, zise Barbara, evaziv. Nu-i de mirare că doarme încă. Unde-a fost ? La primar. Țăranii i-au plăcut întotdeauna. Eu nu știu, dar voi spuneți că nu-i nici un rău într-asta.

— Suflă vîntul de la răsărit. Asta nu-i semn de ploaie, făcu Bogumil, privind de pe verandă pomii grădinii care-și legănau, foșnind, frunzișul în lumina tulbure a soarelui.

— Spre ziuă se mai liniștise, acum s-a întețit iar. Bate de parcă s-ar fi spînzurat careva, oftă Barbara.

Tăcură. Nici unul nu era în apele lui. Se despărțiră abătuți.

Barbara îl sculă pe Tomaszek abia pe la nouă. Pe jumătate îmbrăcat, umbla prin casă, căscînd și privind în curte cînd de la o fereastră, cînd de la alta.

— Ce cauți ? Pune-ți cămașa și hai să mănînci. Noi am terminat de mult cu masa. Hai, că trebuie să facem curat.

Băiatul porni spre sufragerie fără grabă. După o jumătate de oră își potrivea panamaua în fața oglinzii.

— Încotro ? îl întrebă Barbara, privindu-l pe sub sprîncene.

— Cum adică, încotro ? Tomaszek se uita la maică-sa cu privirea unei biete victime persecutate. Nu pot să ies și eu din casă ?

— Poți să te duci unde vrei, să-ți frîngi și gîtul, răspunse ea dușmănos, numai lasă pălăria aia aici, îi porunci, mirată de vorbele care-i ieșeau din gură. N-o tăvăli. Na, ține ! Deschise dulapul. Ia șapca de anul trecut.

Fu tot atît de surprinsă că Tomaszek lăsă fără să se împotrivească pălăria și-și îndesă șapca pe cap.

— Ce pălărie e asta ? îl întrebă atunci, apucîndu-l de mînă.

— Uf, tare nu-mi plac asemenea întrebări. O pălărie ca toate pălăriile.

— Băiețaș ! Spune-mi imediat de unde ai luat pălăria asta !

Asprimea Barbarei îl sperie.

— Vai, vai ! De unde, de unde... Ei bine, am împrumutat-o de la Ostrzeński.

— Împru... Doamne, Dumnezeule !... Pe cine-ai văzut tu să împrumute pălării ? Ce-i comedia asta ? Și de ce n-ai spus-o de la început ?

— Nu știu, răspunse el tîmp. Mi-a fost teamă să nu vă necăjiți mai rău.

— Dar să storci bani de la tata nu ți-a fost teamă? Să-ți bați joc de noi nu ți-a fost teamă?

— Eu? Am stors bani? Mi i-a dat singur!

— Mai îndrăznești să vorbești!...

Din sufragerie, unde Julka strîngea vasele și se auzea un clinchet neîntrerupt, răzbi un strigăt:

— Unde-i Tomaszek? Cum, abia acum stai la masă? Rușine să-ți fie!

— Agnisia! tresări Tomaszek. Mămico, nu-i spune nimic tatii...

Agnieszka își luă fratele sus să-i arate camera ei, iar Barbara fu înștiințată că venise Józefat de la oraș și ar vrea să-i spună ceva. Aruncă o privire spre coșul de nuiele plin cu rufele lui Tomaszek și-i spuse Julkăi:

— Ia-l cu Szczepanówa și du-l în camera mea.

Józefat o aștepta în bucătărie. Era un bărbat înalt, tânăr încă, dar din cauza unei vătămări incurabile a șoldului șchiopăta rău, nu putea să muncească la cîmp și-și cîștiga pîinea zilnică transportînd laptele la oraș și făcînd felurite cumpărături. Trăia singur, era holtei. Un zîmbet înțelegător, blînd și resemnat îi flutura mereu pe buzele subțiri, luminîndu-i obrazul ras cu îngrijire.

De multe ori îi scoase din încurcătură pe copii și-i împăcase cu părinții, mai ales, la oraș, în timpul școlii. Cunoștea firea fiecăruia și-și da seama că ce avea de spus acum, trebuia spus cu grijă, între patru ochi. Așadar, așteptă pînă ieși Szczepanówa și abia cînd rămase singur cu doamna Barbara, deschise gura.

— Nu-i cine știe ce, mă rog dumneavoastră, doamnă, numa că Antoniowa, femeia boierilor Ostrzeński, mi-a zis să-l rugăm pe domnișorul Tomaszek să-i trimită cît mai grabnic pălăria aceea a domnului Bodzio, pe care a luat-o.

— Antoniowa? se sperie Barbara. Ah, da, știu. Tocmai voiam s-o împachetez. S-o iei la prînz cînd pleci.

— Nu c-a luat-o, se corectă Józefat, a împrumutat-o. Numa că nu era nimeni acasă cînd a venit și Antoniowa

i-a dat-o ea singură, de capu ei, că domnișorul Tomaszek zicea că vrea să arate pălăria nu știu cui și c-o aduce fără zăbavă. Antoniowa și-a zis că băieții erau înțeleși și acum cînd a văzut că nu, se teme să spună. Îi e frică să nu facă tărăboi domnișorul Bodzio, cînd o vedea că lipsește pălăria.

— Tomaszek e un mucos, zise Barbara, supărată, dar și Antoniowei îi lipsește o doagă dacă se lasă dusă de nas de un copil.

— Apăi că și io tot așa i-am zis, se grăbi Józefat să-i cînte-n strună. Flăcăoașilor le place să facă isprăvi de-astea și p-ormă iese gîlceavă.

Barbara ar fi vrut să-l roage să păstreze pentru el cele întîmplate, dar rușinea îi închise gura.

Îndurerată în suflet și abătută, se închise în odaia ei și începu să frunzărească poșta. Găsi două scrisori. Una... de la magazinul lui Nussen, o notă de plată : două cămăși și trei cravate luate pe datorie de Tomaszek. O scrisoare trimisă de gazda băiatului în care, după ce-i întreba de sănătate, le aducea la cunoștință că Tomaszek plecase înainte de închiderea școlii, pentru că, după spusele lui, cineva de-ai casei se îmbolnăvise pe neașteptate. Barbara nu mai știa cum să-și înăbușe suferința.

„Ce l-o fi găsit ? se tot întreba ea. A rămas repetent, nu mai încape îndoială. Nici nu s-a mai prezentat la examene. A plecat înainte de închiderea școlii, închipuindu-și că dacă n-o să fie acolo, n-au să ne mai trimită certificatul și că o să-i fie deci mai ușor să ne îmbrobodească în timpul vacanței, dîndu-ne iluzia că a trecut. Asta să-i fi trecut prin cap ? N-ar fi de mirare."

Își aminti dintr-o dată de cămășile cumpărate pe datorie de la Nussen. Ce-o fi făcut cu ele ? Cu mîini tremurînde desfăcu din curele cufărul lui Tomaszek. Era neîncuiat, ca de obicei. După ce scoase afară rufăria mototolită, aruncată acolo claie peste grămadă, mai pipăi o dată cu palma fundul de răchită al cufărului, în speranța că poate rămăsese ceva. Dar nici urmă de cravate sau de cămăși. Le luase pe datorie și le vînduse. Cînd sta cu copiii la oraș,

îl mai prinsese de cîteva ori vînzînd lucruri luate pe datorie.

„E derbedeu, sau inconștient?“ se întreba Barbara, apucîndu-se să împacheteze nefericita panama, împrumutată de la Bodzio.

Agnieszka făcuse mari schimbări în anul acela în camera ei și, cu toate că nu ținea în mod special la părerea lui Tomaszek, îi păru bine că poate împărți cu cineva plăcerea de a se bucura de ele. La rugămintea ei, Bogumil pusese să se zugrăvească camera în crem-deschis. Divanul fusese mutat în camera mamei, unde urma să doarmă Emilka. Agnieszka preferase canapeaua mică rămasă de la bunica, a cărei îmbrăcăminte roasă și găurită fusese înlocuită cu un creton presărat cu buchete de trandafiri roșii. Din același creton fuseseră confecționate cuvertura de pe pat și paravanul după care se găsea lavoarul. Înflorată și proaspătă, camera avea un aspect tineresc. Doar etajera și masa încărcată cu cărți îi dădeau un aer de seriozitate și doar draperia galbenă de la fereastră, trasă deoparte și umflată de vînt, mai amintea trecutul.

Tomaszek cercetă din ochi camera, dar nu observă nici o schimbare și nu-și exprimă nici o părere. Agnieszka avea impresia că băiatul acesta, care părea să trăiască numai pentru șotiile și isprăvile lui, era pe jumătate surd și orb. Că și ceea ce percepem cu simțurile noastre din realitatea înconjurătoare lui îi rămînea, deseori, străin.

Doar numărul mare de cărți izbuti să-i atragă atenția, lucru probabil neobișnuit pentru el.

— Ce de cărți! zîmbi el. Împrumută-mi și mie una. Aș vrea să citesc ceva în timpul vacanței.

Agnieszka se simți stingherită, auzindu-i rugămintea. Bănuia că rostise vorbele astea doar ca să-i facă ei plăcere.

— Lasă, mai tîrziu, îl amînă ea. De altfel, nu prea cred să te intereseze.

I se părea că prin felul ei de a fi, prin preocupările ei exercita fără să vrea o falsă înrîurire asupra lui, silindu-l să joace un rol care nu i se potrivește. „Omul, se gîndea

ea, trebuie să se maturizeze, dîndu-și singur seama ce trebuie să facă și ce nu. Trebuie să hotărască el însuși, în deplină cunoștință de cauză.“

Își dădu seama că refuzul ei de a-i da cartea nu era justificat numai de aceste considerente. În prezența lui Tomaszek o încercau parcă îndoielile și în ce privea hotărîrile pe care le lua în legătură cu propria ei viață. Aproape că se rușina de cărțile ei. Era mai bucuroasă să se laude cu ceea ce învățase în ultimul timp din muncile practice pe care le făcea. Parcă venise timpul să se rușineze că meditează și cugetă prea mult și să se mîndrească numai cu realizările sale de ordin practic.

„Că mă simt stingherită față de țărani pentru «bogăția mea spirituală» asta s-ar mai putea explica... Dar față de Tomaszek ? De ce ? În loc să-i fiu un sprijin, să-l atrag spre preocupări mai înalte, cobor eu la el...“ se gîndea ea, tristă, în timp ce începuse să vorbească cu el despre sport, numai pentru că știa că-l interesează.

În ultima vreme, liceenii se dădeau în vînt după fotbal, înot și lupte. De data asta însă, chiar și sportul îl lăsă rece pe Tomaszek. Parcă nu-i păsa de nimic. Nu era în apele lui, se gîndea tot timpul la altceva și-i răspundea prin monosilabe.

— Ascultă, rosti, în sfîrșit, nerăbdător. Am o asta... o mare rugăminte la tine.

— Ce anume ?

— Dar să nu te superi, draga mea. Eu, știi... am făcut o prostie... Cu pălăria aceea.

— Ce ? se neliniști ea. Te pomenești că n-ai trimis banii prin Józefat ? Trimite-i acum la prînz. De cheltuit nu cred să-i fi cheltuit ieri, că nici n-aveai unde...

— Nu, nu i-am cheltuit, se înroși el. Dar, știi, pălăria aia n-am cumpărat-o de nicăieri, am împrumutat-o de la Bodzio. Vai, vai, te uiți la mine ca la un criminal !

Agnieszka îl privea încruntată, dar se domoli auzindu-l, pentru prima oară, învinovățindu-se. Nu știa cum să se poarte ca să nu-l sperie. Poate că acum se ivise cel mai nimerit prilej să și-l apropie...

— Am vrut să știi și tu, zise Tomaszek. Poate cînd o afla tăticu, te-nduri să pui o vorbă bună pentru mine. Cînd o afla, s-ar putea să-mi ceară înapoi banii pe care mi i-a dat pentru pălărie și eu, crede-mă, am neapărat nevoie de ei. Zău! Am o datorie mai veche. Ce mai încolo-ncoace... O să știi tu să-i explici mai bine tatii, că doar ești fată cu cap. Pe cuvîntul meu, chiar și la Kaliniec toți te socotesc cea mai deșteaptă. Barem pe mătușa am auzit-o cu urechile mele spunînd că ai o inteligență deosebită.

Tăcu deodată, fiindcă Agnieszka începuse să rîdă.

— Așa procedezi întotdeauna! O iei pe ocolite, rosti ea, întristată.

Tomaszek oftă.

— Ei, poftim! Nici cînd îmi dau gîndul pe față nu-i bine. Ba săriți și mai rău la mine.

— Ei, lasă! Lasă că vorbesc eu cu tata. Am să-i spun că regreți din suflet prostia pe care-ai făcut-o. Dar știu bine că tata s-ar bucura s-o audă chiar din gura ta.

Tomaszek căzu pe gînduri și o întrebă, fără nici o legătură:

— Nu știi? Iapa aceea de curînd cumpărată aleargă bine? M-aș duce s-o încerc.

Cînd puțin după aceea Agnieszka coborî să-l caute pe tatăl ei, Tomaszek, călare pe iapa de curînd cumpărată, pornea în galop spre Pamientów. Sălta ușor în șa și părea una cu calul.

„Ăsta nu-i om, parcă-i centaur!“ se gîndi ea cu un soi de teamă. Forța și îndemînarea fratelui său nu i se păreau însușiri frumoase, ci abateri ciudate de la legile firii, ca și cum doar cineva pe deplin dezvoltat spiritualicește ar avea dreptul să dețină asemenea calități, pe care, cu cîteva clipe mai înainte, le socotise atît de prețioase.

Bogumil Niechcic plecase și se-napoie acasă cînd bătu clopotul de prînz. Era cătrănit din pricina cărăușului Kalużny, care venise la lucru cu fața învinețită și răsturnase o căruță cu fîn. Tocmai acum cînd el zorea oamenii din toate puterile la căratul fînului. Vremea era nesta-

tornică și fiecare clipă cîntărea aur. Dădu o raită pe la grajdul cailor de ham și băgă de seamă că iapa de curînd cumpărată e grozav de încinsă și de nădușită. Asta-l scoase de tot din sărite.

— Cine a îndrăznit să ia calul ? răcni el la Klimecki.

Klimecki, care tocmai turna grăunțe în iesle, îi explică în silă că domnișorul Tomaszek o adusese în halul ăsta.

— Nu știi că n-ai voie să dai nimănui calul fără știrea mea ?

Klimecki era tare încurcat. Tomaszek nu alergase niciodată un cal în halul ăsta. Știa să se poarte cu animalele și cînd se întorcea de la călărie nici nu mai era nevoie să cercetezi, căci totul era în ordine. Și pe urmă nici nu lipsise mai mult de o jumătate de ceas. Pesemne avea ceva iapa că se-ncinsese așa într-o jumătate de ceas.

— Ai încărunțit la cai și tot nepriceput ai rămas. Trebuia s-o freci numaidecît pîn-o usuci ! Luă el singur o bucată de postav din lada de sub capra trăsurii și începu să-i frece spinarea și coapsele. Iapa era obosită din cale-afară și pielea îi tresărea la fiecare atingere.

Cînd porni spre casă, lîngă grajdul cărăușilor dădu nas în nas cu Kalużny.

— Ascultă, tună Bogumil, dacă te mai chiorăște careva vreodată, trimite pe altcineva în locul tău, nu veni să-mi răstorni mie carele și să pierzi vremea.

Nevasta lui Kalużny, care tocmai se întorcea de la mulsul vacilor, cu donița plină, se opri locului, dornică să arunce paie pe foc. Nu era alta decît muierea care, pe vremea mobilizărilor, se jurase că nu-și lasă bărbatul la război. O moștenise pe maică-sa, și la nevoie nu-și uita limba-n gură.

— Frecați-i ridichea, boierule, că merită, țipă ea. Om bătrîn și nu-și vede de treabă ! Auzi, să-și piardă el noaptea cu flăcăii ! Abia i-am scos spre dimineață beți morți de la Mielzacki. I s-a făcut de petrecere cu flăcăii ! Ce mai cavaler !

Bogumil nu prea se arătă bucuros de pălăvrăgeala muierii.

— Trebuie să n-ai pic de minte, zise totuși. Nu te doare inima s-arunci pe fleacuri d-astea bănuții cîștigați cu sudoare ?

Netam-nesam, Kalużna trecu de partea bărbatului.

— D-apăi că n-a aruncat nici un bănuț, se oțărî ea. Că doar le-a făcut cinste domnișorul Tomaszek. Mielzacki l-a stors el bine de bani pe domnișoru noaptea trecută. Ba noi ne și miram că un copil ca el se-apucă să facă isprăvi de-astea.

Bogumil se înroși la față. Un val de rușine îl năpădi și se simți vinovat pentru toate neregulile din gospodărie și mai ales că aruncase vina asupra altora. Kalużny se holba năuc la nevastă-sa și abia după o vreme prinse glas.

— Tacă-ți gura, muiere ! gemu. Tacă-ți gura, că te ard ! Pleacă de-aici și nu mai trăncăni.

Bogumil își veni în fire.

— Vă repeziți la mine ca și cum eu mi-aș fi împins băiatul la cîrciumă. Parcă n-ați ști că la vîrsta asta nimeni nu cere voie, ascultînd cel mai adesea de gărgăunii din capul lui... Și voi de colo ! Cine-a mai pomenit, om în toată firea, să-ți facă cinste un copil !

— Nu-i dați ascultare, boierule ! Vorbește-n dodii. D-apoi că noi n-am băut să ne-mbătăm și domnișorul a plecat la vreme acasă.

— N-ați băut să vă-mbătați, se repezi acuma Kalużna. Tocma cît ți-a trebuit ca să-ți pocești mutra de gard ! Ce-ai căutat acolo, beat, lîngă gard ? O căutai pe Olesiuchna ? N-avea tu teamă, că inima i-a dat ghes spre ăl mai tînăr. Or te pomenești că mi s-a părut mie ! Te pomenești că nu după ea îți fugeau ochii cînd te-am dibuit în tufișurile de lîngă Mielzacki ?...

— Tacă-ți gura, muiere, că te ard ! urlă Kalużny, zăpăcit de-a binelea. Însă Kalużna își dăduse drumul și nimic n-o mai putea opri.

— Domnișorul a plecat la timp, rosti ea plină de venin. Da' vezi că au fost unii care-au văzut-o după aia pe Olka Chrobotówna ieșind de la Mielzacki și luînd-o la goană după el. Și fie că l-a chemat înapoi din casă,

fie c-o fi rămas atunci cu el, tot un drac ! Spre dimineață, cînd ne tîram noi bărbații acasă, era gata-gata să călcăm peste ei. Ne-au sărit de la picioare ca niște prepelițe și s-au împrăștiat care-ncotro. Și doar el e încă fraged și ar fi păcat să-l istovească vrăjitoarea asta trecută prin ciur și prin dîrmon. Boierule ! Puneți, zău, s-o izgonească din sat, că lepădătura asta are gînduri de răzbunare. Nu degeaba s-a întors iar aici, nu degeaba pîndește...

Se adunase lumea ca la panoramă. În drum spre casă, la masa de prînz, se opreau să caște gura. Ba unii se mai și hlizeau.

— Trăsni-o-ar, că bună-i de gură ! Kalużny, nu te lăsa ! Muierile astea oriîncotro se întorc n-au loc de Chrobotówna. Le stă ca sarea-n ochi.

Bogumil își adună puterile și se îndepărtă cît mai grabnic de locul acela.

— Ce păcate-oi avea de plătit ? se tot întreba, cuprins parcă de febră. De ce trebuie să mi se-ntîmple tocmai mie una ca asta ? De ce ? De ce ? Mare nenorocire !

Cînd să intre-n antreu, se întîlni piept în piept cu Barbara, care-i ducea lui Józefat, la brișcă, pachetul cu pălăria lui Bodzio.

— Ce-i asta ? întrebă el. Ce duci acolo ?

Luată repede, ea îi povesti pe scurt ce era cu pălăria ceea, trecînd sub tăcere doar felul în care Tomaszek o „împrumutase". Îl înștiință de asemenea că mai mult ca sigur băiatul lor rămăsese repetent pentru că plecase din Kaliniec înainte de a se sfîrși anul școlar.

— El ți-a spus toate astea sau le-ai aflat de la altcineva ? o întrebă Bogumil după ce, dîndu-i poruncă lui Józefat să treacă pe la cancelaria școlii după certificatul lui Tomaszek, intrară amîndoi în casă.

— Ba de la el, răspunse ea, după o clipă de gîndire. A recunoscut tot. Pe urmă, am mai primit și o scrisoare de la gazda lui.

— Ți-o fi spus poate și ce-a făcut cu banii pe care i-am dat ieri? o întrebă Bogumil, sarcastic. Vrei să știi ce-a făcut azi-noapte?

— Ce? șopti ea, curioasă, dar și speriată.

Bogumil n-apucă să-i satisfacă curiozitatea, căci Julka strigă din ușă:

— Poftiți la masă!

Se ridicară și porniră în tăcere. Agnieszka se și așezase la masă. Se uită neliniștită la tatăl său. Tomaszek intră și el, venind prin verandă. Zărindu-l, Bogumil văzu negru înaintea ochilor.

— O singură dată să te mai prind spetind iapa și gonind-o ca un smintit — și s-a isprăvit! Naiba te ia!

— N-am gonit-o eu, se bîlbîi Tomaszek. Ea a luat-o razna și m-a dus în neștire.

— Mai ești și obraznic pe deasupra! Dar la Mielzacki să te-mbeți cu banii storși de la mine cine te-a dus? Dar să iei lucruri de prin case străine cine te-a-nvățat?

Tomaszek se încurcase în plasa propriilor lui minciuni.

— De unde să știu eu că la Ostrzeński n-o să găsesc pe nimeni acasă? bolborosi el. Antoniowa mi-a dat singură pălăria.

— Tomaszek! Așa va să zică! strigă Agnieszka, roșie de mînie.

Bogumil clocotea. Privirea i se întunecase într-atît, încît nici nu-l mai vedea pe Tomaszek. Bîjbîind cu mîinile, se prinse întîi de masă, apoi de scaun, și-l apucă pe băiat de piept.

— Pungașule! strigă el, zgîlțîindu-l. Ai luat pălăria? Fără știrea lor?

— Tăticule!

— Bogumil, dă-i drumul, că altfel iese nenorocire! răsună glasul înfricoșat al Barbarei.

Smucit și lăsat brusc din mînă, Tomaszek își pierdu echilibrul și fu cît p-aci să cadă. Aruncînd priviri sălbatice de animal fugărit, ieși valvîrtej pe ușă. Julka

intră în sufragerie, dar văzînd cum stau lucrurile, se retrase fără să scoată o vorbă. Acum, după ce Tomaszek își dăduse arama pe față, Agnieszka nu se mai simțea în stare să-i ia apărarea. Pălise și-și privea înspăimîntată părinții.

— Bogumil, vino-ți în fire! îl ruga Barbara. Să nu ți se întîmple ceva!

Agnieszka își recăpătă glasul.

— Voi sînteți de vină, rosti ea, înverșunată. Tata îl lasă pe Tomaszek să-și facă de cap și pe urmă, cînd se întîmplă ceva, se repede cu pumnii la el.

— Ce copii fără suflet! Barbara se apucă cu mîinile de cap.

Bogumil, țintuit în mijlocul camerei, își acoperi și el fața cu mîinile.

— Nu-mi spuneți nimic! Lăsați-mă în pace! Și fata asta să tacă din gură!

— Vine Olczak, gemu Barbara. Bogumil, pentru numele lui Dumnezeu!

Bogumil le-ntoarse spatele și ieși din cameră.

— Soțul meu nu se simte prea bine, îi explică Barbara vătafului. Julka, du-i domnului supa la el în cameră.

După ce mîncă și ea ca vai de lume, Barbara dădu fuga la Agnieszka.

— Scumpa mea, du-te și caută-l pe Tomaszek. E în stare să plece și să nu se mai întoarcă.

Agnieszka îi răspunse cu răutate.

— De fapt, nici mie nu-mi mai rămîne altceva de făcut decît să plec de-aici, unde-oi vedea cu ochii.

— Doamne, Dumnezeule! se cutremură Barbara. Sfîrșitul pămîntului!

Plecă singură să-l caute pe Tomaszek și abia cînd afiă de la grădinar că-l văzuse urcînd într-o căruță care se ducea după fîn, se înapoie și se opri lîngă ușa camerei lui Bogumil, așteptă o clipă, apoi se hotărî să intre.

El se prăbușise în fotoliul din fața biroului, și cînd întoarse privirile spre ea, văzu că ochii îi sînt împînziți de lacrimi.

— Știi pînă unde am ajuns? spuse el neîntrebat. Pînă acolo că azi, din cauza lui, mi-a plesnit obrazul de rușine în fața oamenilor ăstora simpli. M-a înjosit în ochii lor. Tot satul știe că noaptea trecută la Mielzacki... în hruba aia și-a găsit să petreacă! Și pe urmă, noaptea...

— Noaptea?... șopti Barbara, cu răsuflarea tăiată.

Bogumil dădu scîrbit din mînă.

— Olka Chrobotówna, zăltata aia, iarba-dracului, a poposit iar în Serbinów-ul Vechi, mormăi el. Tu nu l-ai auzit azi-noapte cînd a șters-o?

Barbara își frîngea mîinile.

— O, Doamne! Să nu-l îmbolnăvească! șopti ea cu buzele albite de spaimă.

— Și cu pălăria aia cum a fost? A luat-o fără știrea nimănui? întrebă Bogumil, amărît. Atîtea ticăloșii numai în douăzeci și patru de ore! Cum o să ne spălăm rușinea față de Ostrzeński?!

— Că doar n-oi fi proastă să mă mai amărăsc și pentru asta, zise Barbara cu asprime. Lasă că nici alde Ostrzeński nu-s sfinții sfinților ca să mă rușinez în fața lor. Tomaszek mai are timp să se îndrepte și o să fie în orice caz mai de omenie decît afaceristul ăla de Anzelm sau chiar decît prăpăditul de Janusz, care nu-i bun de nimic. Cît despre Bodzio, e atît de hain la suflet și de egoist, că zău dacă nu-mi vine și mie cîteodată să-i fac în necaz. Tomaszek e un băiat slab, nu știe să se-mpotrivească răului, dar nu-și face rău decît lui. Da, își face rău cu mîna lui. Trebuie să ne fie milă de el. Nu e un copil ca toți copiii.

— Pentru copii d-ăștia nesăbuiți, zise Bogumil, posomorît, oamenii care nu se tem să pună mîna pe vergea află lesne leac.

— Oamenii care n-au minte, se înfurie Barbara, își închipuie că se poate rezolva totul cu palma și cu vergeaua. Ca la primitivi.

— Da, adevărat, strigă el. Eu sînt primitiv ; îmi petrec viața printre unelte, ar pămîntul. M-am deprins, cînd nu merge ceva, să pun mîna și să dreg. Măcar așa să simtă pe pielea lui, afurisitul !

Barbara plecă, descurajată.

3

După ce Barbara plecă, Bogumil mai rămase o vreme în birou. Neputîndu-se gîndi deodată la toate învinuirile ce i se aduceau lui Tomaszek, se oprise acum asupra celor auzite în curte. Imaginea tulbure a scenelor de dragoste petrecute între fiul său și Olesia îi aprindea sîngele-n vine și-i încorda toți mușchii ca înainte de luptă : parcă-și simțea mîna înfiptă în ceafa băiatului. Dar cînd starea asta de furie crîncenă luă sfîrșit și gîndurile i se așezară, Bogumil începu să privească cu mai multă îngăduință aventura nocturnă a fiului său. La urma urmei, ce era el de vină ? Și cine i-ar fi putut stăvili pornirea bărbătească, această oarbă pornire care începe fără să știi nici cînd, nici cum și care, de cele mai multe ori, n-alege ?

Oricum, va trebui să vorbească cu băiatul, dar n-o să-i facă morală. Oare ar avea dreptul să-i dea lecții el, care și la bătrînețe s-a mai întîmplat să calce alături cu drumul ? Atunci cum să-i vorbească și ce să-i spună ? Bogumil nu era iscusit la vorbă și nici tare-n predici. Dar cine s-o facă ? Căci el era tatăl, capul familiei ! Se chinui să compună în minte o cuvîntare cît de cît acceptabilă. Cîteodată, de dincolo de gînduri și cuvinte, din regiunile mai profunde și mai puțin confuze ale spiritului, se desprindeau clar cuvintele pe care trebuia să le rostească ca să-i arate băiatului că-l iartă pentru faptele de pînă atunci, fiindu-i totodată și o pavăză împotriva viitoarelor greșeli. Dar cuvintele acestea luminoase se cufundau numaidecît în întuneric și piereau ca o piatră scoasă cu greu din adîncul apei și scăpată din

nou la fund. Pînă la urmă, Bogumil își dădu seama că aventura nocturnă a lui Tomaszek n-ar fi cine știe ce grozăvie dacă el ar fi altfel de om. Își aminti boroboațele pe care le făcuse înainte de a veni acasă și simți în toată ființa lui o durere cumplită: parcă-l durea și sufletul și trupul.

Ca și cum ar fi voit să-i țină hangul, vîntul întețit se năpusti cu furie, izbind pereții casei. Bogumil privi barometrul și, văzîndu-l că scade, se sperie.

— La naiba! Vîntul suflă de la răsărit și barometrul coboară a ploaie!

Ieși în grabă din casă, dar se liniști pe loc: vîntul nu-și schimbase direcția.

— S-o fi defectat barometrul, își zise el. Totuși nu strica să-i dea zor cu strînsul fînului.

Porni spre cîmp fără tragere de inimă. I se părea ca întotdeauna după ce își certa și muștruluia băiatul că n-o să mai poată munci cu aceeași rîvnă ca mai înainte. Dar nu se da bătut, căci omul, chiar atunci cînd își pierde ultimul sprijin, merge înainte, bîjbîind, rezemîndu-se în cele din urmă pe ruinile propriilor sale speranțe.

„A întrecut măsura, e drept. Dar vezi că el le-a făcut cinste altora, și nu invers. Asta nu-i o crimă“, se gîndea Bogumil, încercînd, ca orice om la ananghie, să-ntoarcă răul spre bine.

În timpul ăsta, Barbara porunci să i se aducă în cameră agrișe pentru dulceață și începu să le curețe. Casa se liniști. Julka și Szczepanowa nu îndrăzneau să mai întrebe ceva în privința treburilor zilnice lăsate în plata Domnului; palele vîntului fremătau și sunau dulce ca un clopoțel de argint, umbrele frunzelor și razele soarelui tremurau pe pereți. Mîinile Barbarei se întrerupeau adesea din lucru și din ochi îi curgeau șiroaie de lacrimi.

Durerea care-o chinuia, botezată de oameni maternă, nu era altceva decît suferința oricărui suflet omenesc legat de alt suflet pînă la contopire. Cînd celălalt gre-

șește, greșeala aceasta îl afectează ca și cum el ar fi înfăptuit-o, dar suferă și mai mult cînd își dă seama că s-a înfăptuit independent de voința lui, că nu o poate opri, nici abate, nici măcar înțelege. Totuși trebuie să facă ceva. Doar băiețașul acesta mai avea timp destul să se-ndrepte. Nu era pierdut. Cum să se poarte și ce metode să folosească pentru a-i înzdrăveni sufletul? Poate o fi pe lume vreun om care să cunoască taina asta, să știe cum trebuie să te porți cu un copil ca el, dar unde să-l caute, cui să-i ceară ajutor? Cîte înlesniri n-au mai inventat și oamenii: tren, telefon, telegraf, felurite leacuri — numai pentru suferința ei nu există leac, n-are cum să ajungă pînă la ea străbătînd spațiul imens și insensibil. Boroboațele unui băiat, suferințele unei mame, ce mare lucru! Omenirea are necazuri mai mari! Dar dacă în clipa asta mii de mame suferă ca ea și plîng ca ea și dacă din durerea lor se adună un munte de suferință, cine o să-l mai poată dărîma vreodată?

Dar timpul nu stă pe loc. Își șterse lacrimile și se apucă iar de treabă: „Groaznic! se gîndea ea, împungînd miezul moale, acrișor al agrișelor. Orice nenorocire s-ar întîmpla, cît de mare, preocupările mărunte și meschine își urmează cursul obișnuit. Sau poate așa trebuie să fie? Poate că de n-ar fi așa, de n-ar fi prins de viață cu miile de firișoare ale preocupărilor de fiecare zi, omul ar fi strivit sub povara necazurilor."

Ajunsă la culme, tristețea ei începu să se risipească. Niciodată pînă acum Tomaszek nu făcuse atîtea rele într-un răstimp atît de scurt. Poate că forța aceea diavolească care-l împinge la rele se va declara acum mulțumită? Of! De-ar înceta odată și vîntul ăsta de nesuferit!

Ușile și ferestrele izbite de vînt trosneau din toate încheieturile și parcă toată casa se zguduia. Ramurile frasinului hîrșîiau pe acoperiș, smulgînd din cînd în cînd cîte o olană, care luneca cu zgomot și cădea la pămînt, detunînd. În pod parcă ciocănea cineva, curgea nu știu ce de sus, fîșîind, de peste tot se auzeau bocănituri, casa bătrînă pîrîia ca strînsă în menghine și

toată larma aceasta neîntreruptă sporea tristețea Agnieszkăi, retrasă, sus, în camera ei. Era supărată foc pe Tomaszek. Nu-i putea ierta că și atunci cînd își recunoscuse vina o mințise. Era supărată pe părinții ei. Nu le putea ierta că de atîția ani nu izbutiseră să-i vină de hac. Dar mai presus de toate era supărată pe sine că nu știa să se poarte. În zadar își tot spunea că n-are rost să o apuce desperarea pentru că în familia aceasta, în care nimerise din întîmplare, izbucnesc certuri sau unul calcă strîmb. Va părăsi mediul acesta în care a picat fără voia ei și va porni în lume să-și afle adevăratele rubedenii sufletești. Dar lumea parcă asurzise și amuțise, nu mai voia să o primească. Parcă dărîmăturile acelei nenorocite după-amieze îi astupaseră drumul. Simțea că n-are nici un drept să plece, că nu poate nici să plece și nici să-și găsească odihna pînă nu se va drege ce se stricase aici. Dar cine să repare stricăciunile ? Să ia asupra ei sarcina asta ? Prostiile lui Tomaszek luau proporții în ochii ei, transformîndu-se într-un rău care amenința întreaga omenire. Orice inimă omenească e plină de slăbiciuni și de păcate, ea însăși era atinsă de boala asta incurabilă și deci incapabilă să afle un leac pentru alții.

Tot chinuindu-se așa, simți că parcă se schimbase ceva. I se păru la început că o liniște blîndă coboară în ea, dar nu era decît vîntul care se potolise. Se apropie de fereastră. Soarele strălucea deasupra grădinii liniștite, iar dincolo de desișurile răscolite de vînt puțin înainte se vedeau doar razele lui ca niște gene lungi, aurii. Dar de data asta splendoarea priveliștii n-o tulbură pe Agnieszka. Ce drept avea ea să se bucure de minunățiile cerului și ale pămîntului, să se apropie prin ele de Dumnezeu ? Dreptul acesta nu-l poate avea decît cel care e împăcat cu sine și cu lumea întreagă. Pe neașteptate o apucă rîsul. Să se apropie de Dumnezeu ? Ieri, da, ieri chiar, i se părea că natura e opera desăvîrșită a divinității. Dar uite că și natura e otrăvită de putreziciune și monstruozitate, plină de fiare crude și de creaturi

dezgustătoare, care-ți trezesc teama. Să te apropii? Să te contopești? Cu ce? Cu tigrul de care ar fugi pînă și-ar da sufletul, cu păianjenii, cu urechelnițele, cu omizile, inofensive, de altfel, dar de care se speria cumplit și de groază le strivea, închizînd ochii, ca să nu-și vadă propria cruzime. Nu seninătatea și fericirea simțite ieri, nu dragostea bărbatului și bunătatea, ci oroarea, spaima, cruzimea și ura reprezentau realitatea existenței. Ori poate că răul și binele coexistă ca două realități într-o împletire tragică în care se zbate viața omului? Într-o împletire tragică, fără vina sau meritul nimănui. Oare nu este omul și viața în genere o jucărie în fața forțelor oarbe care dau naștere vieții numai pentru a se înfrunta și a se nimici una pe alta? Atunci ce-i mai rămîne omului, martor și participant la această reprezentație, lui, care nu este capabil nici să evite, nici să schimbe cursul fatal al înlănțuirii cauzelor și efectelor? Milă și înțelegere pentru această mare mizerie a existenței? Și cel mult clipe de înșelătoare fericire, că soarele strălucește, că grădina-i verde, că un om îi zîmbește altuia și că deci nu toți oamenii sînt la fel de răi. Atunci de ce se adună în piept atîta revoltă împotriva a ceea ce există, de ce se strîng de la sine pumnii și de ce toate forțele spirituale se încordează pentru luptă, vrînd să răstoarne și să zămislească în alt chip, fie chiar și casa asta părintească, pe tata, pe mama, fratele? Există deci posibilitatea transformării vieții, a luptei împotriva răului? Numai că nu cum crezuse pînă acum, prin intermediul faptelor bune, prin unica acțiune a forței lor. Asta nu-i destul! Marcin avea dreptate. În viață e destul loc pentru luptă, numai pentru luptă, pentru lupta împotriva josniciei. Cu siguranță că el a simțit cu aceeași putere mizeria țării și a lumii, mizeria morală, politică, socială, așa cum simțise ea abia azi, după scandalul josnic de la prînz, mizeria din casa asta.

O cuprinse un dor nespus după Marcin. Ar fi vrut să simtă numaidecît, pe loc, îmbrățișarea lui puternică și ocrotitoare. Ah, să sărute din nou buzele acelea care

huleau fericirea, deși o dăruiau cu atîta dărnicie! Sau măcar să privească fața aceea pătimașă și înflăcărată, să vadă măcar de departe înfățișarea lui de răzvrătit, care se potrivește atît de bine vieții. Dacă vreodată la Lausanne ar fi fost atît de sigură că îl iubește, ca în clipa asta, totul ar fi decurs altfel! „Da, își spunea ea cu sarcasm și desperare, dar ce valoare are dragostea cînd răsare în clipele de prăbușire sufletească, întocmai ca o portiță de scăpare în fața coșmarului iluziilor risipite? Sau poate că în asta constă unica rațiune a iubirii? Poate tocmai cînd se rupe legătura care ne lega de lume, ne vine ea în ajutor, ne aduce aminte că legătura totuși există și atunci, apropiindu-ne mai mult de cel iubit, ne simțim din nou legați de viață. Și de vreme ce este imposibil să trăiești fără prăbușiri sufletești, cum să respingi ceea ce te poate ajuta să te ridici?"

Să respingi? Ce să respingi? S-a sfîrșit totul! Dragostea lor nu mai există, iar perechea aceea care la Lausanne își unise mîinile și buzele — nu mai e de mult o pereche.

Cînd își dădu seama că și această portiță de scăpare este închisă pentru ea, Agnieszka se simți definitiv pierdută. Însă cînd nu mai există nici o salvare pentru tine, îți mai rămîne totuși ceva: să-i vii altuia în ajutor. Nu întotdeauna propria-ți desperare devine izvorul compătimirii pentru alții, dar Agnieszka încercă acest sentiment cînd deznădejdea ei ajunse la culme. Dacă ea suferă atît, atunci cît trebuie să sufere părinții ei, sau chiar afurisitul ăsta de băiat! Nu știa cum o să-i mîngîie, cum o să-i ajute, dar simțea că trebuie să-i vadă cît mai grabnic. O cuprinse un entuziasm deosebit, fu inundată de dragoste și de speranță și abia-și opri plînsul: i se părea că dacă renunțase la revoltă și luptă, își păstrase cel puțin, intactă, credința în victorie. Că aflase calea care i se potrivește cel mai bine, drumul pe care va putea obține o transformare adevărată și trainică a întîmplărilor și a oamenilor.

Însă starea aceasta de spirit, atît de înălțătoare și de rodnică, clipele în care i se părea că lumea va fi din nou

construită cu ajutorul ei, se risipiră ca ceața în vînt. Agnieszka se aștepta ca maică-sa să primească cu bucurie ajutorul acesta pe care entuziasmul ei i-l oferea. Cînd colo, Barbara o întîmpină cu strigătul :

— Unde-i Tomaszek ? Oamenii mi-au spus că a plecat după fîn, că l-au văzut cînd a urcat în căruță. Am trimis pe Julka după el la cîmp și zice că nu-i nicăieri. Uite ce-a făcut tata ! Doar e băiat mare. Are și el rușine și ambiție. Teamă mi-e să nu i se fi întîmplat ceva !

Agnieszka îi răspunse, jignită :

— Mamă, dumitale nu-ți trece niciodată prin gînd... mămico, nu te gîndești că și nouă... că și mie mi s-ar putea întîmpla ceva rău ?

Barbara, care se speria ușor de orice, se făcu palidă.

— Ție ? Fetițo, nu mă speria... Am văzut eu de mult că ești cu gîndul în altă parte. Ce-i cu tine ?

Sînt unele clipe cînd nici cele mai ascunse firi nu mai pot să tacă, se dezlănțuie și încep să vorbească întocmai ca o flașnetă care, oricît ai învîrti-o, refuză să cînte și care dintr-o dată, cînd te aștepți mai puțin, își dă singură drumul și nu se mai oprește. Agnieszka, în loc să-și consoleze mama, își deșertă amărăciunea adunată în sufletul ei. Îi mărturisi că iubește și este iubită, dar că e tare nefericită în dragoste pentru că n-o să se poată niciodată cununa cu cel pe care-l iubește. Alesul inimii ei fiind un om care și-a închinat existența unei idei, în viața lui nu există loc pentru fericire personală. Spunînd toate astea, era convinsă că simplifică foarte mult tot ce-o făcuse să se despartă de Marcin.

— Iubești și ești iubită de un astfel de om ? Fetițo, dar ăsta-i un lucru la care mama ta a visat zadarnic toată viața. Ce veste fericită îmi aduci în ziua asta nenorocită ! șopti Barbara, uluită.

— Nu-i nici o fericire în asta, îi tăie Agnieszka elanul și, tentată să-i zugrăvească situația în culori și mai negre, continuă, încruntată : Mămico ! Dumneata știi ce înseamnă un om care trăiește pentru o idee ? De pildă, știi

că dacă i se dă sarcina să arunce o bombă, o aruncă chiar dac-ar ști că piere și el în aceeași clipă ? Știi că este condamnat să rătăcească prin țări străine, murind de dorul patriei ? Și dacă s-ar reîntoarce în țară, trebuie să trăiască în ilegalitate ? Știi dumneata, mămico, ce-i aia i-le-galitate ? Trebuie să se ascundă, nici tu casă, nici tu masă, să trăiască mereu cu frica-n sîn...

Barbara își plecă fruntea, frîngîndu-și mîinile. Într-adevăr ! Cum putuse nădăjdui că soarta va fi mai darnică cu ea, fie și în cazul ăsta ?

— Cine e ? șopti ea, oprindu-și respirația.

Agnieszka se codi să-i răspundă.

— Sînt sigură că ai auzit de numele lui. A fost pe la Kaliniec, zise, în cele din urmă. Îi cunoaște pe soții Holszański. Îl cheamă Marcin Śniadowski.

Barbara își îndreptă trupul ca și cum i-ar fi căzut o povară de pe umeri. Faptul că fusese la Kaliniec și că-l știa după nume risipea întrucîtva taina sumbră care învăluia această persoană.

— Am auzit, își aminti ea, de un tînăr care venea pe la Holszański, dar parcă l-au arestat.

— El era. Pe urmă i-au dat drumul și atunci... se întrerupse, auzind zgomot de pași. Mămico... te rog să nu-i vorbești nimănui de asta. Nici tatii. Ne-am despărțit. Mi-am înfrînt durerea și m-am resemnat. Acum... m-am întristat așa pentru o clipă... mi-am adus aminte. Să nu mai vorbim de asta niciodată.

— Cum ? Va să zică v-ați despărțit ? Pentru totdeauna ? Oare și ție ți-a fost scris să fii nefericită toată viața ? gemu Barbara, însă Agnieszka, în loc de răspuns, îi puse degetul pe buze. Intră Bogumil.

— O, Agnichna ! se bucură el. Chiar voiam să vin la tine. Credeam că te-ai supărat pe bătrînii tăi părinți. Scumpa mea, și o sărută, te rog să mă ierți că mi-am ieșit din fire.

— Tăticule ! Cum se poate ?! Eu voiam să vă cer iertare.

— Stai jos, fetița tatii. Poate ne dai vreun sfat. Am primit vești. L-am întîlnit pe Józefat și mi-a dat

certificatul lui Tomaszek. Bineînțeles, așa cum era de prevăzut, a rămas repetent.

— Cam bănuiam eu că așa o să fie, oftă Agnieszka, surprinsă totuși întrucîtva.

Barbara nu se putea scutura de mărturisirile pe care i le făcuse Agnieszka pe nepusă masă.

— Atunci de ce ești atît de vesel? îl întrebă ea, cînd înțelese, în sfîrșit, despre ce-i vorba.

— Păi, de, ce să-i faci? De fapt, nu-i nici o surpriză. Știam cu toții. Dar stați să vă citesc ce-mi scrie dirigintele.

Bogumil desfăcu o foaie de hîrtie și, în timp ce Barbara cerceta certificatul cu notele de plîns ale lui Tomaszek, el începu să citească:

„Comportarea nemulțumitoare a fiului dumneavoastră a primit nota cuvenită, căci chiar dacă n-am fi ținut seama de nerespectarea cu strictețe a regulilor școlare în timpul anului, ar fi fost greu să-i trecem cu vederea faptul că a părăsit școala, cu de la sine putere, înainte de eliberarea certificatului, pe care l-am întocmit și parafat azi-dimineață. Fiul dumneavoastră a părăsit școala ieri. Este de datoria mea să vă atrag atenția că fiul dumneavoastră nu manifestă nici cel mai mic interes pentru nici unul din obiectele predate în școală. Nu cred că trebuie considerat ca un element pier... pierdut, dar cred că genul de cunoștințe pe care-l oferă elevilor școala noastră nu corespunde înclinațiilor sale. Și sînt atît de sigur de lucrul acesta, încît, dacă aș îndrăzni să vă dau un sfat, v-aș îndemna să schimbați orientarea pregătirii fiului dumneavoastră, îndrumîndu-l spre o îndeletnicire practică..."

— Într-un cuvînt, îl întrerupse Barbara, ofensată, vrea să facă din el un idiot, bun cel mult de argat.

— Ba mie îmi place scrisoarea asta, îi luă parte Agnieszka.

Bogumil o privi cu recunoștință.

— Și mie la fel. Zău, Basia, crede-mă, pentru el o să fie mai bine dac-o să-l dăm...

— La școala de meserii, spuse Barbara înțepată. Cunosc cîntecul ăsta.

— Nu, zîmbi Bogumil, triumfător. M-am gîndit la ceva mai bun. Este la Varșovia o școală tehnică pentru construcții de mașini. După cum am citit în ziare, primesc și elevi cu patru clase. Să termine și nenorocita asta de clasă a patra și-l înscriu la școala tehnică.

Barbara nu se mai împotrivi. Mașini... electrice... cu aburi. Periculos... dar cu asta putea fi de acord, îndeletnicirea asta nu era legată prin tradiție de mica burghezie înapoiată, ca celelalte meserii. Să-ți dedici viața acestui lucru nu însemna să dai înapoi, să cobori pe o treaptă inferioară, ci mai degrabă să pui umărul și să ajuți la construirea vieții noi, să iei parte la cele mai importante descoperiri ale epocii, care trebuiau să ducă, după pilda tatălui ceresc, la zămislirea unei lumi noi.

— Da, poate că asta i s-ar potrivi, zise ea, șovăind.

— Ba încă cum ! O să vedeți. E tare la meșterit, reluă tatăl. Vă amintiți, cînd am pus soneria electrică și s-a stricat ? Anul trecut. Nimeni n-a putut să-i dea de rost și mucosul ăsta a reparat bateriile singur, după capul lui.

În urma acestei discuții, catastrofa școlară a lui Tomaszek își pierdu greutatea. Ba mai mult încă : li se părea că tocmai din pricina ei aflaseră o cale salvatoare pentru băiat și, pe deasupra, justificarea tuturor prostiilor pe care le făcuse pînă atunci.

— Nu-i de mirare : și-a pierdut capul, și gata. Dar de ce n-a recunoscut de la bun început ? Doar nu l-ar fi omorît nimeni pentru asta, se străduia să înțeleagă taică-său.

— Nu-i atît de ușor, interveni Agnieszka, ca un om cu o experiență bogată. Am trecut și eu prin asta. Numai eu știu cît mi-e de greu că nu m-am prezentat la timp la examen... Dacă nu trec la toamnă, mă amenință același lucru ca și pe el... am să repet anul.

Vorbise așa ca să-i micșoreze vina lui Tomaszek, dar se-mbujoră de rușine, căci imediat după sosire le vorbise părinților de amînarea examenului ca de lucrul cel mai

firesc de pe pămînt, dîndu-le a înțelege că așa se obișnuia la universitate. „Eu am avut piedici serioase, se gîndea ea. Bine, dar și Tomaszek ar fi putut să-și spună la fel, cînd le turna gogoși părinților! Granița dintre adevăr și minciună nu e cumva doar granița dintre o inteligență mai mare și alta mai mică?"

— Tu să nu treci? rîse tata. De altfel, o scuză el numaidecît, tu studiezi într-o limbă străină și ți-e cu siguranță foarte greu. Eu nu-l învinuiesc atît pe Tomaszek că a rămas repetent... nu ăsta-i lucrul cel mai grav... Dar, dragele mele, se dezmetici el, dați-mi repede cafeaua. Sînt grozav de grăbit.

Tomaszek nu se arătă nici la gustarea de la ora patru. Orele treceau, afară se întunecase ar fi trebuit să pregătească cina, dar Barbara umbla înnebunită.

— Dragă Agnisia! Du-te și spune-i Szczepanowei să încălzească pentru el ce-a rămas de la prînz, încerca ea măcar în felul acesta să dea temerilor ei caracterul unei așteptări obișnuite. De venit trebuie să vină. Dac-o mai trăi — Doamne ferește — și n-o fi zăcînd fără suflare în vreun șanț. Ne-a mai amenințat el că dacă nu-i dăm pace își pune capăt zilelor.

— Las' că nu zace nicăieri, zise Bogumil, care, intrînd pe ușă, auzise ultimele cuvinte. Stă cocoțat în copac. În plopul argintiu de lîngă poartă.

— În copac? A înnebunit? Știai? Și nu mi-ai spus nimic? Eu sînt gata să-mi pierd mințile și tu...

— Abia acum aflu că ești gata să-ți pierzi mințile...

— Nu glumi! Sau mă amăgești? De unde știi că-i în copac?

— Mi-a spus cineva care l-a văzut cînd s-a urcat. M-am dus, m-am uitat și l-am văzut.

— Cum asta? El te-a văzut?

— M-a văzut.

Dar Tomaszek coborîse din plop. N-apucaseră bine să se așeze la masă, că se ivi și el. Se opri în prag și-și strînse pleoapele, orbit de lumina lămpii.

Nu scoase nimeni o vorbă.

— Tăticule, șopti Agnieszka, te rog, nu țipa la el.

— Ți-o fi foame, se repezi Barbara la băiat.

— Hai vino, vagabondule, zise Bogumil, străduindu-se să fie vesel, și ascultă ce-ți spun. Am primit certificatul. Știu că n-ai trecut clasa. Știai și tu c-o să aflăm. Atunci de ce te-ai ascuns de noi ? Ce rost au avut toate drăcoveniile pe care le-ai făcut ?

Tomaszek, care părea grozav de spășit, ridică brusc capul, își dădu la o parte ciuful care-i atîrna pe tîmpla dreaptă și rosti dîrz :

— Eu m-am ascuns ? La mijloc e o neînțelegere. Ăi de la școală sînt porniți împotriva mea și-mi fac în necaz. N-au decît să scrie ce vor, dar eu nu mă consider repetent. Dac-am să dau asta... dac-am să dau corigențele după vacanță... De asta n-am vrut să vă spun nimic, ce rost avea să vă necăjesc fără motiv ? Nici măcar n-ați fi știut și eu mi-aș fi dat examenele.

— Ei, poftim ! zise taică-său, descumpănit. Învață tu bine și poartă-te cum se cuvine în clasa a patra. Nu-ți cerem nimic mai mult.

Însă Tomaszek tocmai asta nu voia.

— De ce ? se zburli el. Simt că în clasa a cincea am să fiu printre primii. Dacă rămîn într-a patra, iar o s-o iau razna. A cincea e și mult mai ușoară.

— Ce tot vorbești ? Cum s-ajungi într-a cincea, cînd ai căzut la patru materii ? Care corigențe ? Habar n-ai ce vorbești ! îi tăie Barbara torentul argumentării.

— De ce ? Am dreptul să dau examen ca extern, stăruia Tomaszek. Tocmai voiam să mă duc zilele astea să mă retrag de la școală. Iar peste vară m-aș duce la Gawlice să mă mediteze Bartold.

— Bartold ? Las' că știu eu ce fel de învățătură cauți dumneata ! Plimbări cu domnișoara Jadwinia, zise Barbara, dar își mușcă buzele. „Dacă dragostea asta nevinovată ar avea o influență bună asupra lui ?" De altfel, adăugă cu voce tare, Bartold este și el un elev slab.

— Nu-i chiar atît de slab. În orice caz, a trecut în clasa a șaptea.

— Băiete! strigă Barbara. Visezi cu ochii deschiși!

Agnieszka nu știa dacă trebuie să susțină ambiția oarecum lăudabilă a fratelui, sau s-o considere drept una din aiurelile lui obișnuite. Era limpede că nu-și dădea seama de realitatea înconjurătoare și chiar dacă în fanteziile lui folosea elemente foarte concrete, ei i se păru din nou un personaj aproape fantezist, ireal. Ca și Janusz. Janusz lăsa' impresia de personaj ireal pentru că n-avea viață în el, pe cînd Tomaszek părea așa din pricina participării lui exclusiv fizice la viața din juru-i.

În acest timp, Tomaszek se străduia să acopere observațiile părinților, dînd avînd glasului.

— Știu, strigă el, că Bartold nu poate să mă ajute la toate obiectele. La matematică, de exemplu, o să mă duc să-mi arate un coleg de-al meu din Kaliniec. De asta mi-au trebuit banii aceia, turuia el mai departe. Dar mi-a fost frică să vi-i cer. Mă gîndeam că iar o să-mi găsiți nod în papură. De asta am născocit povestea aia cu pălăria...

„Și de aia i-ai băut ieri", se gîndi Barbara cu amărăciune.

— Minte fără să clipească! strigă Bogumil, înfuriat.

Tocmai atunci intră Julka, foarte alarmată.

— Domnule, vă rog... zise ea.

— Ce-i? Au sosit vătafii?

— Vătafii au sosit de mult, da' au plecat îndată, că a venit în goană un băiat de la grajd; cică au început să se umfle vacile.

— De ce nu mi-ai spus imediat? sări Bogumil ca opărit. Unde-i Olczak?

— Unde-i Olczak? repetă Barbara și abia atunci luară seama că Olczak nu venise la cină.

— Domnul Olczak e la grajd.

Bogumil alergă la grajd, dar Julka se ținu după el, speriată:

— Să știți că domnul Olczak a trimis un om să vă cheme. Da' eu nu l-am lăsat să intre. I-am zis: „Stai să

isprăvească întîi stăpînii ce au de vorbit". Omu a plecat. Da' eu, tot adăstînd în tindă, mi-am luat inima în dinți și zic : gata, intru și spun.

— Tomaszek, unde alergi ? La vaci ? Pentru ce ? Numai tu lipsești de acolo ! Iar ai s-o ștergi !

— Trebuie... Acuși mă-ntorc... și, fără să termine fraza, o zbughi prin întuneric după tatăl său.

— Agnisia, rămîi măcar tu, o rugă Barbara pe fiica ei cea mare, care dădea și ea semne că vrea să plece. Așa vă risipiți cu toții ca potîrnichile și nu mai știu pe urmă de unde să vă iau. Ce-oți fi căutînd cu toții acolo ? Măriți doar învălmășeala. Nu înțeleg, i se adresă Julkăi. Pentru prima oară aud că se umflă vacile la vremea asta. E sfîrșitul lui iunie... și secetă, nu glumă.

— Să vedeți, doamnă ! Cînd a stat vîntu, apăi a căzut numaidecît roua. Vacile pășteau lîngă trifoiul roșu din spatele morii de vînt și or fi păscut din trifoiul ăla, pe rouă.

— Doamne ferește, numai să nu plesnească. Domnul a băgat atîția bani anul ăsta în grajduri și acareturi. Ține la vacile astea ca la ochii din cap. Cred c-ar fi în stare să și plîngă.

— Poate le-o ocroti Domnu Isus, oftă Julka. Szczepanowa se și roagă de-acu pentru sănătatea vacilor.

Ieși, ducînd cu grijă tava cu serviciul de masă. În cameră se lăsă liniște. Fluturi albi de noapte, pufoși, loveau, zbîrnîind, abajurul, cădeau pe fața de masă, se rostogoleau de cîteva ori și iar se repezeau să-și ardă aripile la flacăra lămpii. Alții, mai firavi, cu aripile în pătrățele albe și negre, cădeau morți dintr-o dată, întinși pe pînza albă ca un desen delicat...

— Eu închid ușa de la verandă, tresări Agnieszka. Fluturii ăștia nu-mi plac. După ce închise ușa, îi șopti maică-si : Mămico, hai totuși acolo.

— Stai puțin. Trebuie să trec pe la Szczepanowa să-i spun ce să facă mîine, că se culcă devreme. Vin îndată.

Să nu pleci fără mine pe întunericul ăsta, că iar îmi sare inima.

Pînă s-o pornească ele, Tomaszek și Bogumil se înapoiară. Parc-ar fi venit de la nuntă, așa erau de veseli.

— Ei ? Ce se aude ?

— Nimic. Nu-i nici o nenorocire. Doar două vaci s-au umflat. Acum sînt în afară de orice pericol. Am lăsat vorbă să-mi dea de știre dacă s-o mai ivi ceva.

Bogumil îl împinse pe Tomaszek spre Barbara.

— Sărută-l, mamă ! Nu-ntreba nimic. Îmbrățișează-l. De-acu se face băiat de treabă.

— Te-ai împăcat cu tata ? și Barbara strînse la piept capul fiului ei.

— Feciorule ! zîmbi Bogumil. Și sorei tale, și sorei tale cere-i iertare. Ai necăjit-o și pe ea.

Fără să ridice ochii, Tomaszek îi întinse obrazul Agnieszkăi să i-l sărute.

— Întoarcerea fiului risipitor... șopti aceasta, nesigură. Își da seama bine că scena asta nu era scena împăcării finale. Dar ce poți face ? În viață nu se aranjează totul dintr-o dată. Oamenii sînt sortiți să recurgă la compromisuri ca să se înțeleagă. Pînă cînd se ivește cineva care dă de fundul lucrurilor. Dar cine și cînd ?... Și de ce nu toți, laolaltă ?

După plecarea copiilor, Bogumil mai rămase să stea cu Barbara :

— Să știi că m-am hotărît : îl dau la școala tehnică. Ce copil îndemînatic ! Mi-a căzut mînerul de la trocar. Dau din colț în colț și el, ce crezi, mi-l smulge din mînă și cît ai clipi îl potrivește la loc de-ai fi zis că a învățat asta la școală ! Basia ! adăugă el pe alt ton. Am vorbit cu el. Cînd veneam încoace. Află că niciodată nu mi-am descărcat sufletul ca în seara asta. Simțeam că mă sufoc. Și pare-mi-se că a înțeles cîte ceva. Are să iasă om din el ! Ai să vezi ! Totul s-a răsturnat cu picioarele în sus, adăugă el duă o clipă. Rouă, luna curată ca lacrima, vîntul suflă de la răsărit și baro-

metrul arată ploaie, la apus se înnourează. Iar Olka aceea, mai zise el, au speriat-o femeile într-atît, că nu mai calcă ea în Serbinów cîte zile o avea.

Barbara tăcea. Ceva o împiedica să împărtășească speranțele soțului în privința lui Tomaszek.

În timp ce se pregătea de culcare, încerca să afle ce-o supărase.

„Așa-i, își aminti ea, nota de plată de la Nussen, cămășile vîndute cine știe cui. Proștii ăștia doi habar n-au de asta. Și nici n-am să le-o spun, hotărî ea. Să cadă păcatul ăsta asupra mea. Am să iau totul asupra mea, gemu ea, căzînd în genunchi în fața patului. Doamne, dacă exiști, se ruga ea, și dacă ai putere să ocrotești, ocrotește-mi copilul, izbăvește-l de la rău, Doamne, dacă ai putere să pedepsești pe vecie — pe mine pedepsește-mă, căci eu sînt vinovată. Doamne, deși mă vezi că tremur și mă tem de toate, nu mă scuti de nici o durere, de nici o spaimă, dar izbăvește sufletul ăsta rătăcit!"

4

La Kaliniec, în aceeași frumoasă noapte, doamna Katelbina se trezi și auzi pași pe coridor. Se gîndi imediat la Janusz, numai el umblă atît de încet și calcă atît de ușor. Fără să se uite la ceas, sări din pat și-și lipi urechea de ușă; chiar dacă se îndreaptă spre camera ei, asta nu era o dovadă că va ajunge pînă acolo. Trebuie să-l ademenească, să-l oprească, să-l strige, căci altfel s-ar putea să se răzgîndească. După o vreme, înțelese că cel care pătrunsese în casă ieșise, căci auzi cum se trîntește ușa de la intrare. Atunci o cuprinse o bănuială cumplită: se gîndi că Janusz, pentru că fără îndoială el fusese, venise la altcineva din casă și că trecuse pe lîngă ușa ei fără să se oprească! La cine? În închipuirea-i înfierbîntată răsări chipul vecinei de vizavi, soția unui pretor care pleca deseori de acasă. Celina nu știa nici măcar dacă Janusz o cunoaște pe rusoaica

aceea durdulie și totuși, de cîte ori o vedea, pălea la gîndul că Janusz ar putea s-o strîngă în îmbrățișarea lui indiferentă. Cu ajutorul unei forțe deosebite care-ți amintește senzațiile ce n-au ajuns la conștiință, își dădu seama că n-o trezise de fapt zgomotul de pași, pentru că, înainte de asta, auzise cum se închide o ușă, care nu putea fi alta decît ușa locuinței de vizavi. Să se uite pe fereastră, să deschidă oblonul, nu, asta i-ar lua prea mult timp. Într-un acces de nebunie își puse pe ea capotul, bîjbîi pe întuneric pînă găsi cheia de la intrare și, în papuci cum era, fugi în stradă. Trecuse bine de miezul nopții, întunericul începea să se risipească. Zări la o distanță destul de mare un bărbat pășind apăsat pe trotuar. Ecoul pașilor lui trezea din somn zidurile întunecate ale caselor părăsite parcă de multă vreme de locatarii lor. Celina o porni după el, împleticindu-se ca beată. Silueta bărbatului singuratec ba se dubla, ba se tripla, ba dispărea, contopindu-se cu zorile cenușii, ba apărea deodată din întuneric ca o umbră neagră. I se părea ba neobișnuit de înalt, ba gras și scund. Să fi fost cel care ieșise din casă ? Era într-adevăr Janusz ? Se îndrepta spre Karolińska, însă deodată, lîngă podul de peste rîu, dispăru, topindu-se în întuneric. Nu-l mai zări și nu se simțea în stare să meargă mai departe : picioarele obosite refuzau să-i dea ascultare. Se întoarse, cuprinsă de groază, convinsă că ajunsese la capătul unui drum, dincolo de care viața nu mai era posibilă.

Dar a doua zi, după ce se frămîntă toată dimineața, cam pe la ora cînd știa că Janusz își încheie activitatea medicală, porni spre Karolińska. Ușa care da spre cele două camere ocupate de el era chiar în capul scării. Celina se opri și sună. Imediat, în stînga, se afla intrarea principală a locuinței. Speriată că ar putea fi văzută de Antoniowa, Bodzio sau doamna Michalina, ar fi vrut să dispară cît mai grabnic din locul acela, să se evapore dacă ar fi cu putință. Și parcă dinadins, ca să-i facă în ciudă, Janusz întîrzia să deschidă. Se pregătea

să mai sune o dată, cînd, în sfîrșit, ușa se dădu în lături. Răsuflă ușurată. Pacienții plecaseră. Era doar el, frumos ca un înger din cer în halatul lui alb.

— Mă pregăteam să vin la tine, zîmbi el.

Așa încerca s-o încînte întotdeauna cînd simțea că e supărată, și Celina, de multă vreme, nici nu mai aștepta altceva de la el.

De data asta însă, cuvintele lui nu-și atinseră ținta. Janusz se sperie, văzînd obrazul împietrit și palid al Katelbinei.

— Ce-i cu tine ? o întrebă. Arăți rău...

— La cine-ai fost azi-noapte în casa unde stau ? Celina ar fi vrut să rostească întrebarea cu voce tare, dar dintre buzele ei crispate nu ieși decît o șoaptă răgușită.

Janusz se așeză și o prinse de mînă cu gestul profesional al medicului care ia pulsul unui bolnav.

— Ești bolnavă, zise el. Cred că ai temperatură. Vorbești într-aiurea.

— Sînt bolnavă și am să mor de boala asta, șopti ea. Să știi și tu.

— Nu exagera... Ce sînt glumele astea sinistre ? Spune-mi : ce s-a întîmplat ?

— Te-am auzit cum ai ieșit azi-noapte din casă. Am alergat după tine... pe stradă... T-te-am văzut, vorbi ea, dîrdîind din tot trupul, dar pîndindu-l să vadă cum reacționează.

Janusz la început parcă nici n-o auzea. O privea cu sprîncenele ridicate, cu o sclipire jucăușă în ochi. Deodată, se aplecă pe spate, se înclină înainte, îndoindu-se din șale, și izbucni în rîs.

— Ai ieșit azi-noapte pe stradă ? De-a dreptul din pat ? Ei, dar știi că asta-mi place grozav.

Rîdea să se prăpădească.

— Îți place să mă vezi chinuindu-mă...

— Nuu. M-ai înțeles greșit. Mă bucur că ții atît de mult la mine. Nu-i nimic că te chinuiești puțin. O să-ți priască. Ai să slăbești. O să-ți stea mai bine. Dac-ai fi absolut sigură de mine, nu m-ai mai iubi. Vă cunosc eu.

Dar, ia stai. Nu ești în toate mințile. De ce ai alergat pe stradă azi-noapte? Puteai să răcești. Vino-ncoace! O trase lîngă el și o sărută. Nu fi tristă, continuă el. Și scoate-ți din cap prostiile astea. Știi doar că nu-mi arde să umblu noaptea prin case străine. Dacă ar fi la mijloc altă femeie... ți-aș spune. Azi sau mîine trec pe la tine, îi șopti la ureche. Acum du-te. Te-ai împăcat? adăugă cu glas tare, mai vioi ca de obicei. Am ceva de lucru. Hai, șterge-o, iubito! Mama poate intra dintr-o clipă în alta. Nu te necăji. O să fie bine.

Celina se înapoie, zburînd, acasă. Ah, poate acum, în sfîrșit! Poate abia acum va începe între ei adevărata dragoste și înțelegere. Beată de bucurie, gîndurile-i fugiră la sărmanul ei fiu, la Wacuś cel lăsat în părăsire.

Se vede că dragostea ei pătimașă pentru Janusz avea nevoie de chin și suferință, pentru că înseninarea de-o clipă începu să pălească și dorul după copil, gîndul că era o mamă denaturată, prefăcu în cenușă focul care i se aprinsese în suflet. Legătura cu Janusz i se păru Celinei mai mult ca oricînd un act imoral, lipsit de sens. Comparîndu-l pe Janusz cu necioplitul acela de Katelba care o înconjura cu atîta grijulie atenție ziua și noaptea, i se păru mai brutal și mai crud. Ar fi vrut să se întoarcă la Jastrzembice. Oare Katelba ar primi-o? De ce nu? Pentru că timp de trei ani fusese funcționară la administrația unui ziar? Ce rău făcuse, în fond? Se încumetase să fie independentă, să guste și ea din viața asta. Cîte doamne de la țară nu se strămutau la oraș, se gîndea ea, căutînd să dea uitării tot ce-o îndemnase de fapt să ducă în ultimul timp viața amărîtă pe care-o ducea.

— Trei ani! se miră ea. Atît de mult a ținut visul acesta îngrozitor?

Se apucă să le scrie bărbatului și copilului pe care nu-l mai văzuse de aproape un an (ultima oară petrecuseră împreună cîteva ore la Czalbów).

„Oare Wacuś, cel mai scump ștrengar, scria ea, e cuminte, îl ascultă pe tata, își mai amintește de mama lui..."
Dar nu izbuti să termine fraza, pentru că lacrimile îi înecaseră ochii și un hohot de plîns îi scutură pieptul.

Lăsă scrisoarea baltă, cînd luă seama că Janusz întîrzie să vină. Nu veni nici a doua zi, iar în ziua a treia Celina, de la fereastra pe care se uita mereu în speranța că-l va zări venind, îl văzu, în sfîrșit, trecînd pe celălalt trotuar, la braț cu o domnișoară cu părul aproape alb de blond ce era și cu un nas cît toate zilele. O cunoștea din vedere. Nu era alta decît Lalicka, fiica fostului administrator de la Serbinów, despre care Celina auzise vorbindu-se în casa lui Niechcic. Părinții domnișoarei Lalicka administraseră multă vreme un magazin al cuiva la Kaliniec, pe urmă însă rămăseseră pe drumuri și în ultimul timp, la rugămintea lui Janusz, căruia i se făcuse milă de ei, Ceglarski îi găsise bătrînului Lalicki o slujbă în birourile fabricii lui. Domnișoara era urîțică, dar plină de vino-ncoace. Terminase o școală de contabilitate și lucra la uzina de gaz aerian.

Cînd îi zări pe cei doi, Celina se retrase de la fereastră și, cu inima zvîcnindu-i în piept, repeta gata să se înăbușe :

— Va să zică, va să zică asta l-a făcut să intervină pentru bătrînul Lalicki. Asta l-a...

Așadar, bănuielile ei, chiar dacă mersese pe o cale greșită, se adevereau. Iată deci sfîrșitul. Foarte bine.

Rupse scrisoarea pe care începuse s-o scrie cu cîteva zile în urmă la Jastrzembice și scrise alta. Scria repede cu creionul, aproape indescifrabil.

„Mi-ai spus întotdeauna că dacă sentimentele tale s-ar schimba, m-ai avertiza. Mi-ai repetat-o chiar acum cîteva zile. Cu asemenea vorbe goale m-ai ținut lîngă tine și nu știu pentru ce, poate numai ca să-ți bați joc de mine. Acum știu că umbli cu alta. Ai trecut pe sub ferestrele mele cu această femeie, în timp ce eu înnebuneam, așteptîndu-te... Poate că de multă vreme umbli cu alta sau cu altele. Nu ți-o iau în nume de rău, știu că nu pot să te păstrez numai pentru mine, căci oricine se uită la tine trebuie să te iu-

bească şi doar tu eşti bărbat, aşa că ţi-aş fi iertat totul, aş fi suportat orice şi ţi-aş fi rămas devotată ca un cîine. Dar nu înţeleg ce nevoie ai avut să minţi, cînd ştiai prea bine că aş fi rămas cu tine oricum, chiar dacă m-ai fi înşelat — îi scria ea, socotind că nu mai avea nimic de pierdut — cînd ştiai bine că erai liber să faci ce vrei. Atunci de ce mă minţi de la obraz, de ce-ţi baţi joc de mine ? Sau poate sînt prea proastă ca să-ţi înţeleg gîndurile ? În orice caz, între noi totul s-a sfîrşit. Nu-mi răspunde şi nu căuta să mă vezi. Ar fi zadarnic. Totul s-a sfîrşit ! Din clipa aceasta ai încetat să mai exişti pentru mine. Bucură-te ! N-am să te mai plictisesc. Nu ţi-am spus asta niciodată, căci m-am temut să nu te umfli şi mai mult în pene, dar acum, cînd ştiu că n-o să te mai văd, pot să-ţi spun, că pe întreg pămîntul nu-i nimeni mai frumos ca tine, nici bărbat, nici femeie. Frumuseţea ta e diabolică şi nimeni nu poate fi demn de ea. Dar tot din pricina ei nimeni n-o să te iubească, nici eu nu te mai iubesc, şi cu toate astea cine te-a cunoscut acela nu mai e în stare să iubească niciodată pe altcineva, rămînînd singur şi nefericit pînă la moarte. Piei ! Dispari din viaţa mea, diavol cu chip de înger... aşa cum şi eu voi pieri din cauza ta..."

După ce tăie şi şterse cu grijă ultima frază, fiindu-i teamă că s-ar putea îndeplini, trimise scrisoarea cu poşta. Simţi o mare uşurare ca după o operaţie gravă din care ai scăpat cu viaţă ca prin minune. Se duse la slujbă, lucră cu rîvnă şi se înapoie liniştită acasă.

Starea aceasta de linişte ţinu pînă cînd, după socotelile ei, Janusz trebuia să primească scrisoarea. Din clipa aceea începu o aşteptare încordată, amestecată cu uimire şi spaimă. Cum adică ? Era într-adevăr un monstru lipsit de inimă ? Nici la scrisoarea asta deznădăjduită nu se obosea să-i răspundă ? Nu voia nici măcar să afle ce s-a întîmplat cu ea ? A treia zi, privind pe fereastra de la care nu-şi mai dezlipea ochii, zări şapca albă a poştaşului. Cînd după scurt timp auzi soneria la uşa ei, sări ca o nebună să deschidă. Era sigură că-i scrisese Janusz. Altcineva nici n-avea cine. Dar cînd citi adresa scrisă pe plic îi îngheţă sîngele în vine.

Nu era scrisul lui. Desluşi apoi ştampila poştei din Czalbów. Deschise plicul și citi, fără să-nțeleagă nimic. Abia după o vreme, își dădu seama că era o anonimă. O „binevoitoare“ îi aducea la cunoştinţă că în timp ce ea, Celina, dase uitării îndatoririle sfinte de mamă şi de soție, el, Katelba, „își petrece vremea într-o tovărăşie plăcută, pentru că doamna moşiereasă n-a rămas rece în fața unui bărbat tînăr și prezentabil, încît, deși personal nu mă interesează, conştiinţa îmi dictează să vă înştiinţez c-ar fi de dorit să veniţi cît mai grabnic, să nu lăsaţi copilul așa, la voia întîmplării...“

Celina era acum în starea nefericitului care, după ce scăpase cu chiu, cu vai sărind peste prăpastie, se trezește în față cu un alt abis. Va mai avea destulă putere să-l treacă ? Copilul ! Să-și salveze copilul ! Dar ce preţ mai avea pentru ea copilul, cîtă vreme Janusz nu dădea nici un semn de viață ? Ieși ca năucă din casă și străbătu de cîteva ori aleea Karolińska. Își pusese în gînd să rămînă acolo pînă cînd îl va întîlni. Trebuia să-l întîlnească cu orice preţ. Orice s-ar întîmpla ! Dar ce se mai putea întîmpla după ultima ei scrisoare ?

Janusz, în vremea asta, închis în camera lui, se gîndea cum ar trebui să procedeze mai bine. Scrisoarea Katelbinei îl tulburase oarecum, dar întîrzia cu răspunsul, în primul rînd pentru că nu-și da seama de mersul timpului și în al doilea rînd pentru că ceea ce se petrecea în ultimele zile îi acaparase toată atenţia. Cu două zile înainte un pacient murise aproape în brațele lui și întîmplarea aceasta izbutise să-l descumpănească. În ajun, o auzise pe Holszánska, notăreasa, spunînd că Agnieszka Niechcikówna pare să aibă un iubit în străinătate. Suferise cumplit în vanitatea lui, fiind convins că nimeni nu-l poate înlocui în dragoste. Mai înainte, cînd fusese vorba de alte femei, nu se gîndise la asta. Ba, dimpotrivă, fusese oarecum bucuros cînd aflase că-și găsiseră alinarea în braţele altuia. Atunci, de ce suferea acum ? De ce-l cuprinsese tristețea ? Nu era oare un semn că viața se trezea cu adevărat în el ? Nu se îndoia că ar fi fost de ajuns să apară la Serbinów ca

s-o cucerească iar pe Agnieszka. Și totuși sta în cumpănă, întrebîndu-se dacă dispunea de suficiente resurse ca s-o împace. Pînă la urmă, lenea ieși învingătoare. „Oare merită ?“ își zicea el.

Se întoarse iarăși cu gîndul la scrisoarea Celinei.

„La naiba ! Cu cine m-o fi văzut ? încerca el să ghicească, trecînd în revistă femeile cu care umblase în ultima vreme. Cu Lalicka ? Pînă și ciuma asta e în stare s-o facă geloasă !“

Ultima parte a scrisorii îi dezvălui adevărata stare sufletească a Celinei. În privința asta avea destulă experiență. Își da seama că femeia aceasta nefericită juca ultima carte, sperînd că astfel va izbuti să-l rețină cel puțin încă un timp, așa că deocamdată nu-și va face nici un rău. E adevărat însă că nu poți întinde prea mult coarda. Ar trebui să-i facă o vizită și cel puțin să-i spună că n-are nimic împotrivă, dacă ea hotărăște așa. O să vadă el dacă se poate ajunge la o înțelegere, fără vreo figură din partea ei.

Își aminti că mai avea de făcut o vizită în oraș. Trebuia să vadă o bolnavă care îl plictisea și asta cu tot felul de declarații amoroase, în timp ce el o întreba cum stă cu digestia.

„Oh ! oftă el. *La tristesse de tout cela !*“

Se ridică, se întinse, se uită încîntat de sine în oglindă și mormăi :

„Ce mutră ! Ironia soartei !“ și așa, cu capul gol, cum obișnuia să umble vara, ieși din casă. La cîțiva pași de poartă se întîlni cu Celina. Nu se așteptase la asta. Nici ea, de altfel. Rămaseră ca trăsniți, privindu-se în tăcere.

— Tu aici ? întrebă el, în sfîrșit, cu o umbră de ironie. Te hotărîseși doar să nu mă mai vezi niciodată. De ce nu treci pe cealaltă parte a străzii ?

— Spune-mi dacă-i adevărat, se bîlbîi ea, abia stăpînindu-și tremurul buzelor. Deci e adevărat ce ți-am scris în scrisoare ?...

— Ce, adică ?

— ...că altă femeie.

— Nu, rosti el dușmănos. Nu există nici o altă femeie...

— ...Dar sentimentele tale... față de mine... s-au schimbat... nu-i așa ? întrebă ea, simțind că-și rostește sentința de moarte.

— Da, recunoscu el cu glas hotărît. Sentimentele mele față de tine s-au schimbat complet. Și n-am nici o vină într-asta. Poate vrei să știi de ce nu ți-am spus mai demult ? continuă el, văzînd-o că tace cu încăpățînare. Vrei neapărat să-ți explic ?

— Nu ! strigă ea. N-am nevoie de nici o explicație. Rămîi cu bine ! Fii fericit !

— Eu cred, șopti el, că am putea totuși rămîne prieteni. Prietenia...

— Prietenie ? De unde s-o iei tocmai acum, de vreme ce n-a existat niciodată între noi doi ?

— Tocmai acum... Celina, de ce toate astea ? o rugă el, emoționat, mai ales că izbutise să ajungă la un rezultat. Spune-mi mai bine ce ai de gînd. Am să te ajut... Am să te sfătuiesc...

Grija asta frățească din partea lui o cutremură.

— Nu-i nevoie, șopti printre dinți. Plec la Jastrzembice.

Dar abia rosti cuvintele astea că o apucă desperarea. Așadar, pînă la sfîrșitul zilelor ei va rămîne cu celălalt, cu țărănoiul acela bun numai să învîrtească afaceri și să dea din coate în dorința lui prostească de a urca tot mai sus ? Janusz, în rolul lui de medic care aduce alinare celor suferinzi, i se păru acum un personaj plin de măreție. N-ar fi trebuit să refuze prietenia lui ! Măcar așa ar mai fi putut să-l vadă din cînd în cînd. Să-l fi rugat să-i ajute să-și crească copilul. De altfel, la Jastrzembice n-are ce să mai caute...

Însă, înainte de a apuca să-și limpezească gîndurile și să deschidă gura, Janusz strigă fericit :

— La Jastrzembice ? Foarte bine ! Acum pot să-ți spun : mă chinuia gîndul la omul acela. Poate din cauza asta n-am fost niciodată așa cum m-ai vrut tu...

— Din cauza asta ?... Celina rîse atît de duşmănos, că el tăcu.

Ea se întoarse şi plecă, rănită de moarte. Janusz rămase descumpănit. Cu fruntea-n pămînt făcu vreo cîţiva paşi în jurul lui, aşa cum fac cîinii cînd caută un loc să se aşeze. Pe Karolińska trotuarele erau pustii la ora asta. Oamenii se plimbau în grupuri prin mijlocul aleii străjuite de copaci, şi unii urmăreau din priviri chipul atrăgător al acestui bărbat care se mişca atît de ciudat. Simţind că le atrage atenţia, Janusz o porni cu paşi înceţi spre locuinţa pacientei lui.

Celina în schimb fugea aproape, şi cînd dădu s-o ia pe strada Sukiennicza se-ntîlni faţă în faţă cu doamna Holszańska. Notăreasa, care nu voia să-şi contrarieze sora, de obicei se prefăcea că n-o mai cunoaşte pe Katelbina. Cînd o întîlnea se simţea întotdeauna stînjenită, dornică pe de-o parte să-şi arate dispreţul de femeie cinstită faţă de o păcătoasă ca ea, iar pe de altă parte vrînd să-i dovedească interesul omului care se ocupă de asistenţă socială. Celina părea însă atît de nenorocită, încît, de data asta, notăreasa îşi călcă pe inimă.

— Draga mea doamnă, ce-ai păţit că arăţi aşa de rău ? ciripi cu vocea ei stridentă. Se vede treaba că nu-ţi prieşte singurătatea. De ce te ţii deoparte ? Mi-ar face plăcere să iei parte la acţiunile de asistenţă socială. Sînt atîtea de făcut că noi abia ne mai tragem sufletul. Nu vrei să ne dai o mînă de ajutor ?

— Vă mulţumesc, doamnă notar. Cu ce vă pot fi de folos ?

— Eu mă gîndeam aşa... mai mult pentru dumneata. Poate ţi-ar face bine. Mutăm biblioteca în casa în care locuieşti. Acolo vom ţine şedinţele noastre. Joile noastre. După vacanţă, vom iniţia un ciclu de conferinţe pe tema egalităţii în drepturi a femeii. O chestiune foarte importantă.

Celina o privea cu ochii holbaţi. Pentru ea nimic nu mai avea înţeles în lume şi femeia asta îi vorbea de importanţa egalităţii în drepturi a femeii. Cînd ai deraiat o

dată, greu îți mai revii. Ea nu mai auzea altceva decît zgomotul și duduitul neînțeles, ca de mașină, al vieții, care te va zdrobi din clipă în clipă.

— Bine. Am să trec pe la dumneavoastră după vacanță, spuse ea, întinzîndu-i mîna, grăbită. Dacă ar mai fi întîrziat o clipă, simțea c-ar fi plesnit-o peste față pe onorabila doamnă Holszańska.

„Să-i plesnești peste obraz... Pe toți să-i plesnești peste obraz. Oh, teamă... rușine... neputință ! Ba mai degrabă pe mine să mă plesnesc peste obraz“, repeta ea în șoaptă, alergînd ca și cum ar fi gonit-o cineva din urmă. Și chiar se lovi de cîteva ori cu palma peste obraz. Cei doi bărbați care trecură pe lîngă ea o priviră mirați : cine-o fi femeia asta care aleargă nebunește și-și trage singură palme ?

Janusz se înapoie acasă enervat din cale-afară. Se gîndise la început să treacă pe la Celina, dar renunțase, zicîndu-și că n-o să fie în stare să-i spună nimic ca lumea. Îl durea capul. Luă un piramidon și se culcă mai devreme.

La șase și jumătate dimineața, îl trezi servitoarea Celinei, o femeie foarte grasă, poreclită „sacagioaica“ pentru că aducea apă pe la case, din care cauză avea mereu fustele ude. Îl trezise ca să-i dea de știre că pesemne se-ntîmplase ceva cu doamna Katelbina, pentru că, deși sunase de nenumărate ori, nimeni nu-i deschisese ușa.

— Cînd pui urechea la ușă nu s-aude nimic, numai din cînd în cînd parcă horcăie cineva.

Janusz schimbă cîteva vorbe cu ea prin ușa întredeschisă, după care se apucă într-un suflet să se îmbrace. Cînd deschise dulapul cu instrumente medicale, din dormitorul soților Ostrzeński scoase capul doamna Michalina.

— Ce-i, Janusz ? Cine a venit ? Te cheamă la vreun bolnav ?

— Da, mamă ! Potolește-te ! Culcă-te !

Vîrî automat în geantă cutia cu fiole, eter, iod, seringa, vata și instrumentul pentru descleștat gura. Coborî scările în goană, dar se înapoie și luă pentru orice eventualitate

sonda și clamele de prins limba. „Sacagioaica" îl aștepta jos. Se uită la trupul ei voluminos și greoi, calculînd în gînd cam cît timp i-o fi trebuit să vină pînă la el.

— Unde-i lăcătușul ? întrebă el.

— Cum ?

— Lăcătușul ! strigă el. Nu-i pe acolo pe aproape un lăcătuș ?

— D-apăi că e unul chiar peste drum, mă rog dumneavoastră, domnule doctor.

— Eu o iau înainte. Vino cît mai repede după mine. Urcă sus. Dar nu care cumva să sufli o vorbă, c-o pățești.

O luă repede înainte. Intră în casa de peste drum de Celina și, după ce orbecăi prin întuneric bătînd la cîteva uși, dădu de lăcătuș.

Omulețul, care abia ținea pasul cu el, îi deschise într-o clipită ușa cu un șperaclu și fugi, strîngînd în pumn cele trei ruble pe care i le dăduse, speriat c-ar putea să-l pună martor și să-l vîre în cine știe ce încurcătură.

Janusz dădu buzna în dormitorul Celinei. Cum intră, simți miros de alcool. În primul rînd se repezi și deschise geamul, pe urmă se repezi la pat. Auzi dintr-acolo un horcăit și o bolboroseală — care nu era altceva decît respirația Celinei. Era culcată în pat ca orice om cînd doarme. Avea fața umflată și cenușie, ochii închiși, buzele arse și acoperite cu o pojghiță tare ca o crustă. Pe bărbie și în colțurile gurii se vedeau dîre galbene, iar pe cămașa de noapte pete negre. Cercetă noptiera de lîngă pat. Văzu un pahar și două sticle mărișoare cu rămășițe ruginii pe fund. Încă o sticlă, o sticlă obișnuită de votcă, zăcea spartă pe podea. De-acolo venea mirosul de alcool. Janusz duse la nas paharul și citi etichetele lipite pe sticle.

— Tinctură de iod, zise el. Dar ce-i mai trebuia votcă ? Ca să meargă mai ușor ? S-a gîndit la toate. În sfîrșit, dac-o fi o soluție diluată, s-ar putea să scape.

Îi luă mîna. Pulsul bătea cînd prea slab, cînd prea accelerat. Fața umflată și petele negre de pe cămașa de noapte făceau dovada că tinctura fusese băută cu multe ore în urmă. Îi făcu cîteva injecții cu cofeină și camfor și

se uită zăpăcit în jur. Sosi, în sfîrșit, și sacagioaica, leoarcă de sudoare.

— Văleu ! Hristoase ! gîfîi ea. Cred că-i pe moarte.

— Sst ! Am nevoie de lapte. N-ai cumva lapte ?

— Lapte ? Doamna dimineața nu bea lapte. Întotdeauna bea ceai. Să fac ceai ? Ori s-aduc preotul ? Vai, Doamne ! Doamne !

— Nu te mai văita ! Lapte, n-auzi ?! Dacă n-ai lapte, atunci adu scrobeală, sau măcar făină. Fugi numaidecît după scrobeală. Și fierbe-o în apă. Apă este ?

— Cana-i plină ! Și mai e pe sală un butoi întreg. Oh, Sfîntă Fecioară, de unde să iau eu făină acu ? Prăvăliile-s tocma-n piață...

— Scrobeală ! Dă-i zor ! Hai ! Și dacă nu găsești, îi strigă el din ușă, atunci caută cîteva ouă.

Puse apa la foc pe spirtieră, îi făcu o nouă injecție, și abia acum zări pe noptieră o foaie de hîrtie pe care n-o observase înainte. Se aplecă și citi :

„Îmi iau singură viața nefericită. Eu și nimeni altcineva nu-i de vină..." C. Katelbina.

Se așeză pe marginea patului și-i cercetă iar pulsul. Se mai liniștise. Și horcăitul. Celina deschise larg ochii, dar pleoapele grele se închiseseră de la sine.

Sacagioaica aduse scrobeala. Se împrumutase de la vecini, pe care-i și informase cu ocazia asta. Așteptînd să fiarbă apa, Janusz căută o bucată de hîrtie, scrise cîteva cuvinte și trimise femeia după doctorul Smolowicz. După ce rămase singur, se apucă să-i facă, foarte tîrziu după părerea lui, o spălătură stomacală. Bolnava ținea dinții strînși, dar izbuti să-i desfacă fără să apeleze la instrument. Îi descleștă maxilarul inferior, îi apucă limba, introduse cu degetul tubul de cauciuc uns cu vaselină în gît.

Celina tresări și tuși, dar înghiți tubul. Janusz îi prinse limba în clame, ridică în sus sonda și începu să toarne încet soluția răcită de scrobeală. Cînd apărură bule de aer, lăsă tubul în jos și vărsă conținutul în căldare. Lichidul era la început cărămiziu, apoi vînăt și fără urme de mîncare.

— Oare n-o fi mîncat nimic aseară ? se miră, neliniștit. Asta-i rău.

În porția următoare de lichid vărsată în căldare apărură cheaguri de sînge amestecate cu dejecțiuni de culoare brună.

— E atacată mucoasa, se sperie el. De ce-o fi întîrziind atît Smolowicz ăsta ?

Apa din cană se terminase. Ieși pe sală să ia din butoi. Mai ieși o dată și încă o dată. De cîte ori ieșea, ușa de la apartamentul din față se crăpa și ochiul curios al rusoaicei durdulii îl privea cu compătimire, languros. În sfîrșit, nevasta pretorului se arătă în ușă și-l întrebă :

— Doamna este bolnavă ? Pot să ajut la dumneavoastră ?

Janusz clătină din cap, supărat că toată povestea asta nu scăpase atenției vecinilor. De altfel, în curînd trebui să înceteze spălăturile, căci începuse să se îndoiască de eficacitatea lor : bolnava se înăbușea tot mai des și se învinețise la față. Scoase sonda și tocmai se pregătea să-i facă o nouă injecție, cînd apăru doctorul Smolowicz, un bărbat sprinten, îmbrăcat cu grijă, cu părul cărunt, tuns scurt.

— Cum ai procedat, colega ? întrebă el, după obiceiul medicilor bătrîni de a tutui pe toată lumea.

Janusz își șterse fruntea îmbrobonată de sudoare și-i arătă pe scurt, cum procedase. Doctorul Smolowicz își lipi urechea de pieptul bolnavei, îi ridică o pleoapă, apoi îi pipăi gîtul.

— E pe sfîrșite, zise el. O reacție fatală la iod. Inima aproape că nu-i mai bate. Vezi, colega, cum s-a umflat esofagul ?

Smolowicz nu-l putea suferi pe Janusz. Îl socotea un nepriceput și un dobitoc. Cînd i se adresa, întorcea capul în altă parte.

— Fii atent, spuse el cu răutate, cînd Janusz încercă respirația artificială. Stomacul este mîncat tot. Nu apăsa așa. Pocnește. Fir-ar a dracului ! I s-a umflat limba și-i astupă gîtul. Fă-i o injecție !

La amiază, pe la ora unu, doamna Celina își dădu obștescul sfîrșit, fără să-și recapete nici cunoștința, nici vocea.

A doua zi, Józefat aduse vestea la Serbinów și Barbara se grăbi s-o anunțe pe Agnieszka.

— Ai auzit ce nenorocire s-a-ntîmplat ? A murit Katelbina.

Agnieszka înălță capul dintre cărți.

— S-a aruncat pe fereastră ?

— Nu, se miră Barbara. Se spune că a greșit doza : a luat prea mult dintr-un medicament. Dar cine știe dacă n-o fi vrut să se otrăvească ? Parcă mă și tem să-i spun Emiliei. Lucruri de felul ăsta o impresionează din cale-afară. Abia s-a mai liniștit, după ce a bocit atîta din cauza corigențelor.

Agnieszkăi îi înghețà inima. Mîinile-i tremurau. Se sperie ca și cum ar fi existat vreo legătură directă între ea și moartea Celinei.

— Dacă s-a sinucis, ce nenorocită trebuie să fi fost ! medita Barbara. De ce s-o fi agățat așa de Janusz ăsta ? Mai era să moară o dată din cauza lui. Ți-aduci aminte ? Anul trecut, cînd el a plecat fără veste, noaptea de la noi. Se pare că atunci aștepta un copil și a lepădat. Pe urmă s-a dus la Poznań să se trateze. Dar ce-ți îndrug eu ție toate astea ?

Auzind-o, Agnieszka își pierdu capul, dar totodată simți parcă o ușurare. Așadar, Janusz t r e b u i s e atunci să plece într-adevăr. Fusese obligat să plece pe neașteptate. N-avea ce face.

— Nu-mi pot închipui, spuse ea, cum le-o veni unora să se sinucidă. Se vede treaba că-și pierd cu totul mințile.

— Sînt momente de greu impas în viață, cînd... dacă nu se găsește cineva care să-ți întindă mîna la timp... oftă Barbara și chipul lui Bogumil îi răsări deodată în fața ochilor.

După plecarea maică-si, Agnieszka rămase la fereastră, pînă căzu întunericul și cerul se acoperi cu stele. Privindu-le, se gîndea : „Cum poți să te simți chiar atît de ne-

fericită... de părăsită, cînd cerul e plin de stele ? Probabil că ea nu s-a uitat niciodată la stele..."

Cu toate că versiunea sinuciderii era repetată cu insistență, Celina fu înmormîntată ca și cum ar fi murit, luînd din greșeală medicamente nepotrivite. În timpul slujbei de îngropăciune, Agnieszka îl văzu pe Janusz pentru prima dată din vacanța trecută. Stătea în mijlocul unei mulțimi de gură-cască și cunoscuți, cu fața atît de amărîtă și de cenușie, că părea el însuși scos din mormînt. Împinsă de dorința de a-i spune un cuvînt de mîngîiere, își croi drum spre el și îi atinse mîna care îi atîrna inertă. Se întoarse mirat. Cînd văzu că e Agnieszka, îi luă mîna în palma lui subțire și rece și i-o strînse îndelung. Agnieszka purta întipărită în gînd amintirea altei mîini, plină de flacăra vieții. În loc de milă și compătimire simți, fără să vrea, un fel de silă, așa cum simțim cînd atingem un corp străin, care ne face scîrbă. Se dădu cît mai repede la o parte.

Glasurile celor care slujeau abia se auzeau, așa că, stînd în spatele zidului de trupuri omenești, puteai crede că la altar nu slujea nimeni. Katelba se așezase pe un scaun, chiar lîngă coșciug. Prinsese din neatenție sub talpa piciorului capătul unei panglici de la o coroană, pe care se putea citi următorul crîmpei de inscripție : „...țul și fiul". Lîngă el stătea Wacuś, care împlinise șase ani, privind cu capul dat pe spate postamentul înalt pe care era așezat coșciugul.

Prezența lui Janusz și a lui Katelba la căpătîiul morții îi stingherea pe toți cei de față, așa că de la cimitir se împrăștiară în grabă pe la casele lor.

Janusz, pe care-l luă Ceglarski la el, rămase o lună la Oczków, unde, după cîte se zvonea, bolise tot timpul.

Se răspîndiră zvonuri că Celina ar fi lăsat o scrisoare, găsită mai tîrziu, adresată soțului ei, în care îl ruga să fie bun cu Wacuś și să-l dea în grija domnului Ceglarski ; Barbara se îndoia însă că cineva ar fi putut afla conținu-

tul unei asemenea scrisori. În curînd însă și la Kaliniec și la Serbinów încetă să se mai vorbească despre aceea care pierise, încercînd, ca atîția alții, să străbată pustiul negru ce se-ntinde între speranță și deznădejde.

5

Spre sfîrșitul lunii august sosiră la Serbinów două scrisori: una tocmai din Italia... de la Anka Niechcicówna; cealaltă de la Oktawia Przemyska, care-i vestea că are un fiu. Așa că Bogumil și Barbara ajunseră, ce-i drept în linie colaterală, să aibă nepoți. Tomaszek devenise unchi, Emilka și Agnieszka — mătuși. Începură să glumească pe chestia asta, să facă haz și să-și arunce înțepături nevinovate. Scrisoarea Ankăi însă îi intrigase pe părinți și pe Agnieszka. Anka scria foarte rar și întotdeauna doar cîteva cuvinte mîzgălite în grabă pe o carte poștală. Ce-o apucase să le scrie acum o scrisoare atît de lungă, atît de ciudată și de avîntată? Le scria că face acum cea mai frumoasă călătorie din viața ei, care-i amintește frumoasele zile, deși atît de îndepărtate, petrecute la Serbinów în tinerețe. N-avea cui să scrie — le mărturisea ea — și cum simțea că trebuie să împărtășească bucuria cuiva, se gîndise să le scrie scumpilor ei „unchi și mătușă", fiind încredințată că va găsi aceeași înțelegere sinceră pe care i-o arătaseră și altădată. S-ar putea să nu fie chiar în toate mințile, dar n-ar da nebunia asta pentru toată înțelepciunea lumii. Nu și-ar fi închipuit niciodată că pe pămînt poate exista o fericire atît de deplină ca aceea pe care o simțea acum, nici priveliști atît de frumoase ca acelea pe care le vedea, nici oameni atît de minunați ca aceia pe care soarta i-i scosese în cale.

Scrisoarea n-avea nici cap, nici coadă, era plină de exclamații și de aluzii. Toți își băteau capul să înțeleagă în ce chip ajunsese Anka în Italia. Îi întorceau frazele pe o parte și pe alta, trăgeau concluzii, făceau presupuneri.

Cum adică : n-avea cui să scrie ? S-o fi certat cu părinții ? Și ce fel de oameni minunați or fi aceia pe care „soarta i-i scosese în cale“ ?

— Din tot ce scrie eu înțeleg că s-a îndrăgostit, spuse în cele din urmă Barbara. Și nu așa ca oricare. Nebunește. Zău dacă nu m-am gîndit întotdeauna că fata asta o s-ajungă aici.

S-a îndrăgostit... hm... Bogumil și Barbara se uitară unul la altul, încurcați. Bine, dar despre logodnă nu sufla o vorbă. Nu cumva... ei, de, Anka era acum o femeie în toată firea, cu zece ani mai mare ca Agnieszka. Stăpînă pe viața ei și liberă să-și trăiască viața cum vrea. Totuși, se vede treaba că nu era chiar atît de sigură pe faptele ei, de vreme ce căuta înțelegere la alții și li se adresase tocmai lor, oameni bătrîni, aruncați într-un colț uitat de lume. Da, scrisoarea asta urmărea să trezească un anume sentiment în sufletul lor ; ce sentiment nu știau nici ei, și nici dacă va avea puterea să se trezească și cum. Se temeau oarecum, dar se simțeau și măguliți că cineva atît de tînăr le arată atîta încredere și prețuire. Barbara mai ales se simțea în al nouălea cer.

— Ea știe că nu sînt nici bigotă și nici îngustă la minte. Și nu se înșală. N-am să îngădui nimănui să spună ceva rău despre ea. Chiar dacă face o nebunie, e o fată care nu-și poate pierde demnitatea.

Bogumil nu era chiar atît de înclinat să ia de bună presupunerea ei.

— Eh, și voi, zise el. De ce vă gîndiți numaidecît la dragoste... la aventură ?... Scrisoarea asta, de, nu e chiar atît de clară în această privință. A văzut și ea alte țări și se bucură din toată inima ca orice om tînăr. Poate-o fi călătorind cu niscaiva prietene ? În sfîrșit, treaba ei. Deocamdată, să-i scrieți ca unei bune prietene. Și să nu vă apucați să zgîndăriți nimic. Ce-o fi, om vedea.

— Parcă eu zic altfel ? răspunse Barbara, înțepată. Că n-oi fi proastă să-i bat capul fetei. Pe urmă, nici nu știu dacă presupunerile mele sînt întemeiate (bătu ea în retragere, mai mult fără voie).

Agnieszka era sigură că Anka se îndrăgostise nebunește. De aceea nici nu participă la discuția părinților. Luă scrisoarea din Italia și fugi cu ea în camera ei, dornică să-i răspundă cît mai repede. Nu era o simplă dorință, căci răspunsul acesta putea fi înțeles și ca un gest de solidaritate feminină.

„Anka, Anka, îi scria. Deși nu spui lucrurilor pe nume, am înțeles din scrisoarea ta că iubești și ești iubită. Am înțeles pentru că și eu am trecut prin asemenea momente. Poate la mine dragostea, din păcate, a venit prea devreme (înșira ea slovele cu tainică mîndrie). Și poate tu ești mai fericită, pentru că întîmpini dragostea fiind matură și conștientă, pe cîtă vreme eu eram o fetișcană neîmplinită, abia ieșită din copilărie. Totuși, pînă acum am iubit de două ori, fiind la rîndu-mi iubită, dar amîndouă aceste iubiri aparțin trecutului. Poate-am iubit prea mult, prea adînc : iubirile mari se consumă în propriile lor flăcări și trec repede. Un lucru îți pot spune : am luat foc, am ars și-am devenit cenușă. Sînt acum ca un crater de vulcan stins. În privința aceasta nu mai aștept nimic de la viață. Să nu te miri, deci, că am luat hotărîrea să trăiesc singură pînă la sfîrșitul zilelor mele și să-mi închin viața muncii. E greu să întîlnești a treia oară dragostea și eu care am întîlnit-o de două ori nu mai am nici o speranță (scrise ea cu același tainic orgoliu). Mă pot considera scutită de aceste plăcute și teribile experiențe. Primește, deci, cu încredere urările mele de multă fericire, chiar dac-ar fi ca fapta ta să nu fie pe placul unei anumite societăți."

Lipi plicul, scrise pe el adresa comunicată de Anka : *Firenze, poste-restante* — și fugi să i-l înmîneze lui Józefat, care pleca la oraș cu laptele muls după-amiază. Apoi umblă o vreme ca amețită, îmbătată de amintirea aventurilor ei amoroase. După cîteva ceasuri însă amețeala-i trecu, ba începu chiar să se rușineze față de ea însăși. Scrisoarea scrisă pe nerăsuflate și fără chibzuială i se părea acum plină de minciuni și de falsă lăudăroșenie. „Sînt proastă de-a binelea, se certa ea, necăjită. Proastă

și încrezută! Cum oi fi putut să-i dezvălui Ankăi, și poate nu numai ei, secretele mele? Și dacă mai citește și altcineva scrisoarea? De ce era nevoie să dau în vileag iubirile mele?"

O podidi rîsul. „Un vis amar. Eu și dragostea? Prin ce-am trecut eu n-are nici în clin, nici în mînecă cu marile pasiuni. Sînt sigură că alte femei au trecut de zeci de ori prin ce-am trecut eu și nici măcar nu-și mai aduc aminte."

Ce ambiție, ce vanitate prostească sau invidie nesăbuită o îndemnase să se laude cu izbînzi atît de îndoielnice! Căzuse pradă orgoliului și voise să se afle neapărat acolo la Firenze că sorbise și ea din cupa dragostei? Că fusese și ea iubită și adorată? Ah! De-ar putea să oprească scrisoarea! Să alerge numaidecît la poștă, sau să-l caute pe Józefat prin oraș, poate n-a pus-o încă la cutie! Ori să-i telegrafieze Ankăi, rugînd-o să nu deschidă scrisoarea? Ce absurditate! N-avea ce face! Era obligată să trăiască toată viața cu amintirea prostiei pe care-o făcuse. Așa se-ntîmplă cînd te socotești mare erou și arzi de nerăbdare să le arăți celorlalți cît ești de grozav. Căci, scriindu-i și vîrîndu-i pe gît amorurile ei, nu se gîndise, oare, mai mult la ea decît la Anka?

Se culcă, necăjită că pierduse atîta timp administrîndu-și această „săpuneală" care nu-și mai avea rostul, cînd simți pe neașteptate că ceva, neclar deocamdată, e gata să-i deschidă o perspectivă ademenitoare. Ce era? A, da! „Lohengrin!" Teatrul care juca de obicei la Kaliniec se întorsese din turneul de vară prin localitățile balneare și anunțase deschiderea stagiunii cu... „Lohengrin". Agnieszka mai văzuse la Kaliniec „Ebreea", „Povestirile lui Hoffmann", „Faust" și toate operele lui Moniuszko. Dar Wagner? Putea oare să fie bine interpretat în colțul acesta uitat de lume? Auzise că o parte din cîntăreți veneau de la Varșovia... așa că poate, totuși... Agnieszka dorea nespus de mult ca ea și părinții să se ducă la „Lohengrin".

„Ah, Elsa, Elsa din Brabant, și tu ai făcut o prostie, de o sută de ori mai mare ca a mea și iată, trăiești, trăiești peste veacuri“, oftă ea, adormind cu amintirea melodiilor care o năpădeau, răscolitoare ca o mîngîiere fierbinte.

Ziua reprezentației căzu în prima săptămînă din septembrie, așa că Niechcicii, ducîndu-i pe Tomaszek și pe Emilka la școală, avură prilejul să cumpere și o lojă la teatru, iar în ziua reprezentației porniră cu Agnieszka la oraș.

— Haideți, se face întuneric și mai trebuie să trecem și pe la copii, îi zorea Barbara. Întîrziem !

Sosiră însă, cum era de așteptat, prea devreme. Teatrul era aproape pustiu și Agnieszka se sperie la gîndul că poate n-o să vină destulă lume și-o să se suspende spectacolul. În curînd însă publicul năvăli, gălăgios, prin toate intrările, ca niște pîraie umflate de ploaie. Lămpile cu gaz aerian își sporiră lumina, zarva mulțimii, murmurul discuțiilor, sunetul melodios al viorilor și glasul gros al trompetelor, pe care orchestranții le încercau înainte de a începe, creară în sală o atmosferă de plăcută nerăbdare.

— În a doua lojă de lîngă noi e familia Holszánski, îi vesti Agnieszka, întorcîndu-se spre părinții ei care se așezaseră pe locurile din spate.

— Așa-i, zise Barbara, uitîndu-se într-acolo. E și mătușa Michasia. Dar unchiul nu-i și nu-l văd nici pe Bodzio. Janusz trebuie să fie jos, în stal.

— Uite-o pe doamna Wenorden ! Mămico ! Doamna și domnul Wenorden ne salută, strigă Emilka, învîrtindu-se ca o sfîrlează pe scaun. Uite-i în stal, aici, aici, în dreapta !

— Janusz e în lojă, zise Niechcic. Ba nu ! Mi s-a părut.

Tomaszek dădu imediat la iveală cunoștințele lui în materie de teatru. Fusese de multe ori la teatru, bineînțeles la galerie adesea fără bilet. Elevii de la școala comercială se dădeau în vînt după actori, fiecare își avea favoritul pe care îl imita la îmbrăcăminte și comportare.

Ba de cîteva ori, fără știrea direcțiunii școlii, făcuseră figurație pe scenă.

— La asta nu m-aș fi așteptat, se minună Barbara, temîndu-se ca Tomaszek, pus pe mărturisiri, să nu dea pe față cine știe ce necuviință de-a lui care să le strice tot cheful. Bogumil studia programul, Emilka se uita cu binoclul, căutînd la galerie mutre cunoscute de elevi, roșindu-se cînd vreunul mai îndrăzneț îi trimitea pe furiș bezele.

— Liniște ! tresări Agnieszka. Începe. Mămico... uvertura...

În întunericul care se lăsă brusc în sală, se auzi murmurul viorilor crescînd treptat și dînd cuvîntul mereu altor instrumente, pînă cînd își făcură intrarea trompetele de alamă. Cortina săltă încet în sus, oferind vederii niște copaci dintr-o specie nedefinită, foarte stilizați, un grup de cavaleri și doamne în veșminte țipătoare și un rege bărbos, instalat pe un tron de aur.

— Auzi, mămico ? „*Elsa, Elsa din Brabant*"... asta e melodia pe care o cînta mereu domnul Wenorden, șopti Agnieszka. Ținea bine minte cîteva frînturi din opera asta, cîteva scene și melodii, care o impresionaseră în mod deosebit. Ar fi vrut ca părinții, sora și fratele ei să fie mulțumiți și încîntați și era neliniștită, căci i se părea că ceea ce așteptase ea se risipise undeva pe drum. Scena învinuirii dura cam mult. Cînd se va ivi Lohengrin ? Părinții ar putea să se plictisească.

— Acum, respiră ușurată, întorcîndu-se și lăsîndu-și mîna pe genunchii maică-si.

— Ce lebădă uriașă ! spuse Tomaszek, neîncrezător. Emilka, dă-mi binoclul !

O, mulțumescu-ți, lebădă...

cînta un Lohengrin rotofei cu părul sur.

— N-ar trebui să cînte așa... e prea dulceag... ăsta nu-i glasul lui Lohengrin... se frămînta Agnieszka, tot întorcîndu-se spre părinții ei.

— Ba mie îmi place foarte mult, îi șopti taică-său.

— Ascultați acum... Tăticule... acum... Asta-i un pasaj important :

Să nu cutezi să mă întrebi nicicînd,
prin vicleșug să afli încercînd,
din ce ținuturi lebăda adus-am...

rostea solemn rotofeiul cavaler de la Montsalva. Agnieszka repetă în șoaptă melodia cunoscută.

Emilka își acoperi ochii cînd pe scenă începu încăierarea.

— Gata ! A învins Lohengrin, îi dădu Tomaszek cu cotul. Acum nu-i rămîne decît să se însoare.

— Emilka, mai astîmpără-te ! o rugă Barbara, după ce se lăsă cortina. Bogumil, întrebă ea, vorbind tare ca să acopere zgomotul aplauzelor. Tu ieși ?

— Ies să fumez o țigară. Voi ce faceți ?

— Rămînem aici. Sau, nu, ieșim și noi puțin, șovăia, neștiind cum să folosească mai bine fiecare clipă.

Cum ieșiră pe culoar, dădură de doamna Michalina și de soții Holszański. Notăreasa le făcu cunoștință cu tînărul pe care-l văzuseră în loja lor.

— Emilka, i se adresă ea dinadins fetei, domnul...

Din cauza zgomotului, Agnieszka nu-i auzi numele. După ce-i strînse mîna, Emilka își întoarse numaidecît fața, roșie și îmbufnată.

„Cît de sigură de ea trebuie să fie fata asta ! Puțin îi pasă de oameni“, se gîndea Agnieszka și, ca nu cumva tînărul să se simtă stînjenit, începu să discute cu el. Era un tînăr voinic, brun, rumen la față și foarte prietenos.

— Vă place teatrul ? întrebă el, mîncînd-o din ochi pe Agnieszka. Judecînd după minunații bujori din obrajii dumneavoastră, adăugă el, cred că vă distrați admirabil.

Agnieszka răspunse ceva în doi peri, în timp ce trăgea cu urechea să audă ce vorbeau, în spatele ei, maică-sa cu notăreasa.

— L-am cunoscut nu demult... dintr-o familie de proprietari de la țară... Atît aș vrea... ca Emilka.... ciripea notăreasa în șoaptă.

— Dar e încă un copil, se apăra Barbara. Dar Bodzio ? Daniel ? Janusz ? Unde sînt ? se adresă ea cu voce tare doamnei Michalina.

— Parcă pe Bodzio și pe Daniel poți să-i scoți din casă ? Nici Janusz nu se mai duce nicăieri. S-a sălbăticit și el. Anzelm trebuia să sosească astăzi, dar și-a amînat sosirea, fiind reținut la Petersburg. Sperăm că loturile acelea ale noastre...

„E clar ! pentru Emilka l-au adus aici", își zise Agnieszka, speriată.

Însă tînărul sta de vorbă numai cu ea. Părea că altcineva nici nu există pentru el. N-o fi crezînd că ea este Emilka și invers ?

— Sînteți atît de impresionabilă, spuse el, încîntat, pișcîndu-și mustăcioara neagră. Aveți mereu obrăjorii îmbujorați. În rochița asta de catifea parcă ați fi aidoma Elsa.

„Obrăjorii", se gîndi Agnieszka cu groază. Deși curtenia tînărului voinic i se părea de prost-gust, parcă se temea să-i piardă simpatia. I se părea imposibil să dai gata pe cineva așa, de la prima vedere, de aceea schimbă subiectul.

— N-am mai fost de mult la teatru, zise ea. Din timpul grevei. Atunci am văzut „Zăpada" de Przybyszewski. A avut loc atunci o manifestație. Cineva a strigat de la galerie : „Jos țarismul !" și toată lumea a început să cînte „Drapelul roșu". Oh, a fost o clipă de neuitat !

— Socialistă ? Sînteți socialistă ? întrebă tînărul, mlădiindu-și a dezmierdare glasul. Agnieszka își făcea reproșuri că se apucase să discute asemenea lucruri într-un moment nepotrivit. Băgă de seamă că povestea cu manifestația o făcu mai interesantă în ochii tînărului, care deveni și mai insistent. Revoltată, se întoarse spre Holszański și-l întrebă dacă-i place „Lohengrin". El îi răspunse înviorat, așa cum fac bătrînii cînd le cere părerea o fată

tînără căreia vor să-i fie pe plac, combătînd-o totuși în glumă.

— Muzica lui Wagner trezește și exaltă pornirile tăinuite, instinctuale. De aceea, cred, le place celor nevîrstnici... adică... tineretului. Noi, bătrînii, preferăm o muzică mai profundă, mai spiritualizată și totodată la fel de viguroasă, cum ar fi muzica lui Beethoven. Te-am supărat, domnișoară Agnisia ?

— Nu. Ascultam. Cunosc un tînăr (era vorba de Marcin) căruia-i place nespus de mult Beethoven. Și mie-mi place foarte mult, numai că nu-l cunosc prea bine. Însă Wagner a trezit în mine pasiunea pentru muzică.

— A, da, asta se poate ! Se pricepe să te răscolească pînă-n măruntaie...

— Gongul ! Haideți, copii ! Se sting luminile, se neliniști Barbara.

— Emilka, îți place ? o întrebă Agnieszka pe sora ei, care abia își stăpînea căscatul.

— Cine ? Domnul acela ?

— Nu. Muzica.

— Așa și-așa. Cam tristă.

Agnieszka o privi, mirată. Emilka lua de atîția ani lecții de muzică. Acasă cînta cu multă plăcere și îndemînare valsuri și *oberek*-uri, dar tot ce era mai înălțător în lumea sunetelor rămînea pentru ea de neînțeles. De data asta însă nici Agnieszka nu se putu lăsa furată de încîntare, fiindu-i teamă ca spectacolul la care asistau să nu-i dezamăgească părinții. Abia aștepta în actul al doilea sunetele prelungi ale trompetelor care anunță zorile. Dar cînd pe scena cufundată într-o penumbră verzuie tiradele răutăcioasei Ortruda păreau că nu mai au sfîrșit, se simți ca și cum i-ar fi înșelat. În actul al treilea, cînd primele tacturi ale marșului nupțial se topiră de cum începură, se sperie că tocmai marșul acesta, care ar fi trebuit să le placă cel mai mult părinților ei, fusese poate eliminat din partitură. Dar marșul răsună cu vigoare puțin mai tîrziu,

în timp ce perechea pășea în triumf spre camera nupțială. Agnieszka îl ascultă, înfiorată, dîndu-și seama că Marcin fluiera și fredona deseori melodia asta. „Și ce dacă ? înălță ea din umeri. Ce-a fost a fost !"

După sfîrșitul spectacolului, Tomaszek și Emilka fură conduși la școală, așa că trecuse de douăsprezece cînd porniră spre Serbinów. Abia acum Agnieszka gusta în toată voia farmecul melodiilor pe care le ascultase.

— Da' de asta vă amintiți ? întreba ea, fredonînd un refren.

— Da, îmi amintesc. Minunată operă, o aprobă Bogumil.

Barbarei îi plăcuse cel mai mult cîntecul de dragoste al lui Lohengrin cîntat la geamul deschis în noaptea de safir.

— Dac-ar vedea mai des asemenea spectacole omul ar umbla altfel pe pămînt, oftă ea.

— Cine era tînărul ăla ? Pe care-l aduseseră Holszański. Nu i-am auzit numele.

— Unul Kurylowicz sau Kozarewicz, răspunse Barbara. Au o moșioară pe undeva, mi se pare înspre Lodz.

— N-are importanță, răspunse Agnieszka, disprețuitoare. E un papă-lapte, cum ar spune tăticu.

Rîseră cu toții.

„Papă-lapte... și crai..." se gîndea Agnieszka cu dispreț, dar, amintindu-și de complimentele lui, simți o anumită plăcere nu legată de persoana acestui crai voinic, ci în perspectiva viitorului.

„Vai, m-am prostit de tot, se dojeni singură. Și totuși... e plăcut să trăiești."

Acasă, în timp ce grăbea voioasă spre camera ei, Julka, luminîndu-i scara, îi spuse :

— A venit o scrisoare pentru dumneavoastră. Am pus-o pe masă.

Agnieszka aprinse lampa și deschise grăbită plicul.

Scrisoarea era din Lausanne ; îi scria Marcin.

6

„Trei luni — citea Agnieszka, necrezîndu-și ochilor — trei luni și nici un cuvînt de la tine, nici un semn de viață, deci nici un gînd pentru mine, nici măcar un vis, o nălucire... Asta-i dragostea voastră! Fată nebună și proastă. Ai crezut că prin plecarea ta ai să mă ajuți să-mi înving sentimentul, dar, din păcate, sînt răscolit mai adînc decît aș fi bănuit și, precum văd, mai adînc decît ești tu. Pentru tine poate că n-a fost decît dobîndirea unei experiențe în vederea unui sentiment mai puternic față de altcineva. Da, căci voi reușiți să faceți și asta în cruzimea și cochetăria voastră. Azi știu un lucru : că tu ai izbutit să înfrunți cu multă ușurință ceea ce mie mi-a cerut un efort supraomenesc. Îți dai tu seama ce înseamnă trei luni de dor cumplit, de gînduri care te duc la nebunie ? M-am înșelat și te-am înșelat. Nu mă pot împotrivi ție. Este în tine ceva ce n-am mai văzut, n-am mai întîlnit niciodată în viață. Ce gîndești tu, ce simți, că oriîncotro mă întorc, peste tot te văd numai pe tine, te aud numai pe tine! Ție nici nu-ți trece prin minte, sînt sigur, că prin absența ta mă stingherești mai mult decît prin prezența ta. Oh, dar parcă vouă vă trece ceva prin minte ?! Și acum, cînd sînt atît de lipsit de voință, că-ți spun toate astea, acum o să mi se întîmple lucrul cel mai îngrozitor. Tu ai să mă părăsești. Ce-am să fac atunci nu știu. Știu doar un lucru : că o merit. Căci eu într-adevăr n-am vrut și n-am dreptul să leg viața ta de a mea — n-aș îndrăzni să-i privesc în față pe oamenii aceia cumsecade care sînt părinții tăi. Dar oare există vreo femeie atît de mărinimoasă care, știind acest lucru, să nu mă părăsească? Să nu mă părăsească, chiar dacă vom fi despărțiți? Te-ai gîndit oare ce-nseamnă șederea ta în țară ? Te-ai gîndit că în timp ce tu te bucuri de o vacanță fără-ndoială plăcută, în mijlocul naturii, tovarășii noștri luptă și pier în fiecare zi ?... Dacă măcar în felul acesta ai trăi alături de mine... Iartă-mi cuvintele astea amare, nici eu nu mai știu ce spun. Ah, să te văd — azi, imediat, în curînd

sau niciodată. Orice s-a întîmplat cu tine... ori s-ar întîmpla... imediat cum primeşti scrisoarea asta — scrie-mi !!!"

După ce citi de cîteva ori amestecul ăsta de insulte şi declaraţii de dragoste, timp de cîteva minute Agnieszka se simţi luată ca de-un vîrtej. Era ameţită şi fericită.

— Ei ? repeta ea, învîrtindu-se în neştire prin cameră. Ei ? Vezi ? Ei ?

După o vreme, venindu-şi în fire, îşi dădu seama de un singur lucru : că Marcin se chinuieşte, suferă şi că nu-i chip să-l mai lase în starea asta. Trebuia să-i vină în ajutor într-un fel oarecare. Dar cum ? Ce să facă ? Să plece imediat la Kaliniec şi să-i trimită o telegramă : „Sosesc". Să ştie. Telegraful probabil că funcţionează toată noaptea. Şi a doua zi să plece fără-ntîrziere. Părinţii nu s-au culcat încă. Poate că nici Klimecki n-a deshămat. Mînată orbeşte de dorinţa asta fierbinte, coborî scările şi năvăli în sufragerie. Maică-sa îi povestea cu înflăcărare Julkăi, care o asculta cu braţele încrucişate la piept, despre spectacolul la care asistase.

— ...Şi închipuie-ţi, înveşmîntat din cap pînă-n picioare în za de argint, pe umeri cu o mantie albă, începe să cînte : „Numele meu e Lohengrin !"...

Văzîndu-şi fiica, Barbara se opri din povestit.

— Uite, c-a venit şi domnişoara. Aşază-te la masă că se răceşte ceaiul. Julka, cheamă-l pe domnul şi pe urmă poţi să te duci la culcare. Strîngem noi masa. S-a făcut tare tîrziu.

Julka se făcu nevăzută. Agnieszka se repezi la taică-său, care tocmai intra pe uşă.

— Tăticule ! Klimecki a deshămat ? Eu trebuie să plec imediat, dar imediat, la Kaliniec.

— La Kaliniec ? Imediat ? Sfinte Dumnezeule ! Ce s-a-ntîmplat ?

— Trebuie să expediez numaidecît o telegramă şi mîine-n zori plec la Lausanne !

— Mîine ? Cum mîine ? Mai ai încă trei săptămîni de vacanţă ! Ai primit vreo veste ? Te pomeneşti că încep examenele mai devreme ?

— Stai puțin ! se sperie Barbara. Ce ți s-a întîmplat, Agnisia ? Doamne ! Uite ce palidă e !

Agnieszka pălise într-adevăr, căci în pornirea ei uitase că mai trebuie să dea și explicații. Acum nu se simțea în stare să-și lămurească părinții, făcîndu-i să-nțeleagă cît era de importantă pentru ea scrisoarea care o împinsese să ia hotărîri atît de subite.

— Da... examenele... bîlbîi ea, adică nu... Dar e totuna. Tot trebuia să plec. Cu trei săptămîni mai devreme sau mai tîrziu... Nu pot să spun, strigă, desperată, de ce trebuie neapărat să procedez așa !

Tăceau cu toții, uluiți.

— Unde-i felinarul ? întrebă după un timp Agnieszka. Mă duc la grajd.

— Agnisia ! Pentru numele lui Dumnezeu ! se dezmetici Barbara. De ce ne chinuiești ? Spune : i s-a întîmplat cuiva vreo nenorocire ? Cui ?

Agnieszka își plecase puțin capul și-i privea pe sub sprîncene, gata de atac. Așa cum stătea semăna grozav cu Tomaszek.

— Da, zise ea hotărît, aruncîndu-și trufaș capul pe spate. Adică... nu tocmai o nenorocire... Dar... s-ar putea întîmpla o nenorocire dacă nu mă duc. Cu mine... sau cu el... Am primit o scrisoare de la... se înecă și tuși, de la logodnicul meu. Are nevoie de sprijinul meu — mă cheamă. Trebuie să plec.

— Logodnic ? Te cheamă ? Ia stai puțin... că nu mai înțeleg nimic... Bogumil căzu greoi pe un scaun și, cu mîinile între genunchi, se uita năucit la fiică-sa. Ești logodită ? Și nu ne-ai spus nimic pînă acum ? Mamă ! se întoarse spre Barbara. Ce tot îndrugă fata asta ?

Barbara se căznea să-și adune gîndurile.

— Tot ce spune-i adevărat. Eu știam, rosti ea din greu.

— A ! Va să zică vă ascundeți de mine ? Eu nu sînt demn să știu nimic despre soarta fiicei mele. Va să zică, asta îmi e răsplata ?...

— Agnisia, explică-i tu tatii. Parcă mi-ai spus că totul s-a sfîrșit. S-a schimbat ceva ?

— S-a schimbat, zise Agnieszka, lungind cuvintele. Logodnicul... meu... n-are nici o importanță cum îl cheamă, în sfîrșit, omul care mă iubește... Nu vă ascund nimic. Am să spun totul cînd o veni vremea. Dar lăsați-mă să plec, izbucni ea, gata-gata să plîngă.

Bogumil își trecu mîna peste obraz, parcă să-și alunge somnul. Rosti hotărît :

— Bine. Să zicem că-i așa. Dar cum o să pleci în toiul nopții ? Caii sînt obosiți. Nici n-ar fi în stare să te ducă pînă la oraș. Și vizitiul. E și el mort de oboseală. Cum să-l trezesc ? Gîndește-te și tu. E trecut de unu. Așteaptă pînă mîine dimineață. Doar și la Lausanne, acolo, dorm cu toții acum. Și ce vrei să scrii în telegrama aia că nu poate să întîrzie nici cîteva ore ? Ce vrei să scrii ? Ce ?...

— Vreau să-l anunț că plec mîine și să-i spun cînd ajung, șopti Agnieszka, simțind că-i vine rău.

— Ei, cu atît mai mult. Știi doar că trenurile pentru străinătate pleacă seara, zise Niechcic, făcînd legătura cu niște întîmplări mai vechi. Așa că ai destul timp să-l anunți. Pe urmă, e nevoie să cercetezi mersul trenurilor, itinerarul... mai știu și eu.

Agnieszka simți în toată ființa ei o moleșeală căreia nu i se mai putea împotrivi.

— Bine, renunță ea. Dar în cazul ăsta, te rog, te implor, tăticule, să-mi dai trăsura mîine dimineață. Cît mai devreme. La șapte.

— De acord, zise, aproape bucuros, Bogumil. Dar după ce căzură la învoială să amîne plecarea, se întoarse iar la miezul problemei. Dar ia ascultă, se zburli el. Nu vrei totuși să-mi spui și mie ce fel de logodnă ciudată și tainică mai e și asta ? V-ați logodit în secret ? De ce nu ne-ai spus și nouă, că doar n-aveai de ce te teme ?

— Dă-i pace, interveni Barbara. Ce rost are interogatoriul ăsta ?

— Multe lucruri în viața mea nu vi le-am spus și asta nu v-a împiedicat să trăiți, se aprinse Agnieszka. Ce se-ntîmplă acum nu mă privește numai pe mine. Și n-am dreptul să mă spovedesc nimănui pînă cînd cel pe care-l iubesc...

— Cine-o mai fi și ăsta ? Habar n-am ! Și zici că te iubește. Un om care se vede treaba nu vrea să-ți cunoască părinții, casa părintească și care nici măcar n-a binevoit să ne anunțe, să ne-ntrebe dacă și noi... !

— Bogumil, dă-i pace ! îl potoli Barbara. Ai încredere în copil. Nu mai sînt vremurile de altădată...

— Dar nici așa ! se înfurie Bogumil. Să alerge ca o smintită, în miez de noapte, la prima chemare a unui oarecare...

— Bogumil, îi faci rău ! O jignești !

— Oarecare ? se zburli Agnieszka, ațîțată și de strigătul maică-si. Acest „oarecare" — înseamnă pentru mine toată lumea, toată viața...

— Viața ? Dar aici nu-i viața ta ? Lumea asta în care ai trăit pînă acum nu merită decît să-i dai cu piciorul... să... Nu ! Omul ăsta care umblă să te rupă de casă, pe ascuns, și nu vine aici, omul ăsta nu te iubește...

Agnieszka izbucni ca un vulcan :

— El nu poate veni aici ! E în exil. În vreme ce voi dormeați liniștiți, omul ăsta lupta și se chinuia în pușcărie. Mămica spunea uneori că în viața voastră nu există un ideal comun și că dacă ar exista acest ideal... Ei, bine, eu am același ideal cu omul pe care-l iubesc și pentru a lupta împreună spre împlinirea acestui ideal sînt în stare să trăiesc oricum, oriunde, fără acoperiș deasupra capului, înfometată, prigonită... rosti ea, simțind nevoia să aducă argumente mai puternice decît dorința de a-și părăsi părinții de dragul iubitului, în sprijinul deciziei pe care o luase.

— În exil ? Fără acoperiș ? Înfometată ? bîlbîi Bogumil, zăpăcit. Doamne, Dumnezeule ! Dar cine-i omul acesta ? Pentru ce a luptat ? Unde a luptat ?

— Pentru același lucru ca și dumneata, tăticule, cîndva... Acum condamni lucrul ăsta...

— Nu condamn nimic. Bogumil se simțea descumpănit. Dar mă gîndeam... am văzut că-ți place munca... Numai tu singură... Visam, se bîlbîia el, că dac-ai să termini... că poate ai să treci la agronomie. Așa spuneai... că poate am să izbutesc mai tîrziu să cumpăr o bucățică de pămînt... să vă asigur... ție... și cînd colo... prigonită...

— Eu nu vreau nimic. N-am nevoie de nici o bucățică de pămînt, se înfierbîntă iar Agnieszka. O să-mi ajungă ce voi primi de la popor pentru că l-am slujit cu credință. Și dac-am să apuc pe altă cale decît voi, îmi aleg drumul ăsta ca să muncesc mai bine. Căci Polonia are astăzi nevoie să fie altfel slujită, în alt chip decît să te apuci să semeni cartofi, trăind din simbria pe care ți-o plătește un bogătaș oarecare...

Părinții se apucară cu mîinile de cap, ca amenințați de o lovitură.

— Ai înnebunit, fată! se sperie Bogumil. Eu trăiesc din simbria unui bogătaș? Lui îi slujesc eu? Slujesc pămîntul. Și dacă-am ajuns să muncesc la străini, n-am ajuns aici pentru că mi-aș fi pierdut averea la cărți sau aș fi băut-o.

— Eu nu de asta vorbeam — c-ai ajuns să muncești la străini. Dar orice ai spune, e înjositor să muncești pentru altul. Eu nu vreau s-ajung să fac așa ceva. Merg pe drumul meu. Omul poate fi doar în slujba unei idei, a unui ideal și nicidecum în slujba cuiva.

— Nu ne trage tu la răspundere! strigă, desperată, Barbara. Ce vină avem noi? Am vrut noi să-i slujim cuiva? Nici eu, nici taică-tău n-am vrut asta. Am fost nevoiți, n-am avut ce face. Să sperăm că voi n-o să aveți nevoie. Munciți pentru țară, pentru un ideal înalt, dar gîndiți-vă și la viitorul vostru. Doar tu singură mi-ai spus că n-o să puteți trăi împreună... băiatul ăsta... logodnicul tău, dacă i se va încredința o misiune...

— După părerea mea, sări Bogumil, tu ești încă prea tînără ca să știi cum ai putea anume să-ți slujești mai bine țara. O să vă prăpădiți amîndoi, fără să-i aduceți nici țării, nici vouă vreun folos.

Nu, n-avuseseră niciodată de gînd să traseze copiilor o anumită cale pe care s-o urmeze în viața lor. Interveneau doar atunci cînd era limpede că vreunul calcă pe de lături, ca, de pildă, Tomaszek. Acum însă, surprinși de precipitarea evenimentelor și în dorința fierbinte de-a o scăpa pe Agnieszka de nenorocirea care li se părea că o pîndește, deveniseră dintr-o dată cei mai vajnici apărători ai vieții acesteia tihnite și așezate în care ei nimeriseră mai mult întîmplător.

— Nu știu ce vreți de la mine, spuse Agnieszka, obosită. Nici eu n-am habar cum o să-mi fie viața. Și nu vreau să mă despart nici de voi, nici de casă. Sînt nevoită să plec mai repede decît trebuia. Atîta tot. Ce vreți să fac ? Să-l părăsesc pe cel pe care-l iubesc tocmai cînd are mai mare nevoie de mine ? Cu ce drept și pentru ce ? Numai pentru că voi nu-l cunoașteți ?

Bogumil și Barbara lăsară capetele în jos : merseseră prea departe.

— Fetițo, rosti Bogumil rugător. Noi nu-ți cerem nimic. Știm că nu ești în stare să faci nimic rău. Dar tremurăm pentru tine. Căci dacă ați fost o dată, așa cum spune mama, despărțiți, atunci cum poți fi tu atît de sigură de omul ăsta ? Poate te înșeli. Poate-o să-ți pară rău mai tîrziu că te avînți acum ca un fluture de noapte... Uneori, asemenea greșeli din tinerețe se plătesc amarnic. Tu ești un copil. N-ai împlinit nici nouăsprezece ani, sfîrși Bogumil, dînd dovadă de o elocvență nemaiîntîlnită la el.

Agnieszka se întunecă la față.

— Eu sînt sigură de el. Tot atît de sigură cum sînt că ziua urmează nopții.

— În exil, își continuă Bogumil gîndul. Și eu am fost în exil. Dar atunci n-am întemeiat o familie, nu mi-am luat obligații pe care nu le puteam îndeplini. Și, ori sînt eu prost, ori... nu, nu se poartă ca un om de onoare cel care în asemenea condiții... Pentru prima dată aud...

— Ca un om de onoare ?! Ochii Agnieszkăi se îngustară, ajungînd, ca la Tomaszek cînd se înfuria, niște lame strălucitoare. Mai rar om de onoare ca el ! Eu nici nu mă

pot compara ! Dinspre partea mea ar fi putut... căci depindea numai de el... eu eram gata oricînd să trăiesc cu el... Nu-mi păsa de nimeni și de nimic... tăcu, îngrozită că folosește un argument pe care ar fi fost mai bine să-l dea uitării. Dintre noi doi, adăugă ea, el a fost acela care s-a gîndit la voi și la „îndatoririle“ de care-ați vorbit.

— Erai gata... Bogumil și Barbara o priveau pe Agnieszka, fără a îndrăzni să se gîndească mai departe. Cît de ușor le fusese să dea dovadă de înțelegere față de nebuniile închipuite ale Ankăi, și cît de greu le venea acum cînd era vorba de propriul lor copil !

În tăcerea grea care se lăsă nu se auzea decît ploaia bătînd darabana pe acoperiș.

Bogumil vorbi primul, uitîndu-se la ceas.

— E două, zise el, trist. Peste trei ore trebuie să mă scol. Bine. Mîine dimineață îți dau trăsura și mai departe fă ce vrei. N-am să stau în calea „fericirii“ tale și nici a... glasul i se frînse. Dădu din mînă și plecă.

— Agnisia ! își frîngea mîinile Barbara. Nu te supăra pe noi. Gîndește-te că pînă la urmă noi tot singuri rămînem.

Patru ore mai tîrziu Agnieszka se trezi dintr-un vis în care se făcea că mergea cu trenul spre orașul Lublin unde nu mai fusese niciodată. Și parcă tatăl ei, vesel, cum îl ținea minte din copilărie, vindea sau controla biletele în trenul acela. Deodată, coborîră într-un crîng ce răsuna de trilurile privighetorilor. Se trezi în urechi cu melodia de flaut fermecat a primăverii. Și parcă nu era luna mai, ci ajunul Crăciunului, parcă alături era un brad verde, împodobit, și în inimă i se cuibărise bucuria copilăriei. Afară era întuneric, ca într-o dimineață de decembrie : de asta i se păruse că e în ajunul Crăciunului. Cînd întoarse însă capul spre fereastră, văzu că se luminează de ziuă. Era mai întuneric ca de obicei pentru că pe cer pluteau pînă-n zare nori grei de ploaie. Amintindu-și ce se petrecuse cu cîteva ore înainte și cîte avea de făcut în ziua aceea, sări din pat și începu să se îmbrace, la repezeală, dar totuși fără tra-

gere de inimă, ca și cum ar fi trebuit să îndeplinească o obligație de la care nu se mai putea sustrage.

În drum spre oraș, îi venea mereu în minte discuția pe care o avusese cu părinții noaptea trecută.

„Atîția ani ne-am împăcat, se necăjea ea, ne-am înțeles și am avut încredere unii în alții. De unde-au răsărit vara asta neînțelegerile astea îngrozitoare ? O, Doamne ! Nu-i destul că oamenii se zbat atîta, luptîndu-se cu natura, cu necunoscutul... încercînd să-nțeleagă haosul acesta care ne-nconjoară. Ce rost mai are să-și piardă timpul în discordii mărunte și lipsite de sens ?... se gîndea ea, mîhnită. De ce le-oi fi spus asemenea lucruri ? se întreba, dezgustată. De ce i-am repezit cînd vorbeau de bucățica aceea de pămînt ? Ce importanță are dacă posezi sau nu ceva ? Important e să-ți păstrezi independența. Și despre ideal, că doar nu sînt eu de părere că poți să ai un ideal și în viața obișnuită, de toate zilele ? Doamne, Doamne, de ce omul nu-și rostește gîndurile adevărate și recurge la subterfugii cînd e vorba de interesele lui ? Ca să pot pleca eram în stare să spun orice, să fac orice, căci nu mai vedeam nimic altceva în fața ochilor. Nu, se revolta ea, stînd la ghișeul poștei cu textul telegramei în mînă. Nu-i vorba de nici un interes personal, e vorba de viața mea. Oare viața cuiva nu e un lucru sfînt, în numele căruia trebuie să te zbați fără a ține seama de nimic altceva ? Altfel, ce s-ar alege de această viață ? Ciuntită, ea n-ar mai folosi nimănui."

După ce dădu telegrama, fu gata, gata să se repeadă s-o ia înapoi.

„Să rămîn ?... Să plec ?..." se tot întreba, stînd în mijlocul biroului poștei, cu ochii ațintiți la podeaua murdară de noroi, fără să ia seama că oamenii începuseră s-o privească, mirați. Necazul pe care-l încerca la gîndul că-și supărase părinții cîntărea acum mai greu decît bucuria împăcării cu Marcin. Cu toate astea se duse în silă pînă la un mic birou de schimb și schimbă banii, pe care i-i dăduse maică-sa, în valută germană și elvețiană. Simțea că totuși trebuie să plece. De ce ?

Nu știa. Nu știa nici dacă necazul că-și supărase părinții îi domolise elanul sau dacă o bruscă indiferență în dragoste n-o făcea să dea înapoi. Omul nu e mînat de un singur stimulent, ci de mai multe deodată, și nu știe niciodată din ce pricină s-a purtat într-un fel sau altul, niciodată nu cunoaște cauza și efectul.

Agnieszka se înapoie de la Kaliniec atît de abătută, încît Barbara, după ce îi spuse : „Viza e gata. A trimis tata un om să facă formele“, îndrăzni să adauge, oftînd :

— Fetița mea scumpă. Eu nu-ți dau sfaturi, dar văd că ești tare tristă. Spune-mi, presimți ceva rău ? Oare domnul Śniadowski acesta... Ai într-adevăr atîta încredere în el, încît să-i încredințezi fără rezerve soarta ta ?...

Agnieszka întoarse capul și începu să plîngă. Știa că orice le-ar spune de Marcin Śniadowski, nimic n-ar fi în stare să trezească încrederea părinților ei. Cum să le explice că omul, a cărui comportare față de ea pare atît de șovăielnică, placidă și chiar crudă — este aur curat ? Că apare rău în ochii lor și poate și-n ochii ei numai pentru că vrea să înfăptuiască binele ?

— Am mai multă încredere în el decît în mine, zise ea.

Bogumil își luă rămas bun de la Agnieszka, străduindu-se chiar să fie prietenos, dar nici unul din părinți n-o conduse la gară. Pe Agnieszka asta o duru. Deci își spălau totuși mîinile. N-avea ce face. Plecarea asta îi lăsa un gust amar. Agnieszka încredință bagajele unui hamal, își cumpără bilet, dar tot timpul o încolțeau întrebări pline de teamă. O fi primit Marcin telegrama ? N-o fi plecat nicăieri ? Și dacă, după plecarea ei de acasă, vor primi o telegramă de la el : „Nu veni !“ De ce continua să se lupte cu dragostea pe care-o respinsese și-o condamnase la pieire și la care — cum îi scria și Marcin, de altfel — nu au dreptul ? Ea luase totul în serios, începuse să-și clădească viața pe alte baze. Și îi era bine fără Marcin. Atunci de ce se duce ? Tocmai după scrisoarea asta ar fi trebuit să plece la studii în altă parte, la Cracovia sau la Paris. Și totuși,

îndreptîndu-se cu trenul spre Berlin, simțea că și dac-ar mai putea, tot nu s-ar abate de la drumul ăsta, pe care o împingea acum altceva decît avîntul din ajun, dar care era la fel de irevocabil. Poate că asta era amintirea eforturilor desperate cu care îl cîștigase de atîtea ori pe Marcin, amintirea jurămintelor cînd îi spunea că îl va însoți pretutindeni, orice-ar face. Dar el nu știa nimic, nu știa că, despărțindu-se de el în iunie, gîndise : „Am să mor fără tine, băiete !“ Nu știa cum îl chemase în trista ei singurătate, mulțumindu-se să trăiască numai cu imaginea lui. El nu știa. Dar ea știa, și era de ajuns ca să se simtă legată ca de un jurămînt...

„Să nu te încrezi în nesimțitoarea îndărătnicie, să nu cazi în ispita retragerii“, iată cuvintele care-i sunau în urechi, șoptite parcă de altcineva. „Adevărate au fost clipele cînd i-ai dus dorul, cînd ai plîns după el, minciună cînd te-ai resemnat să-ți duci viața fără el. Nu te încrede în asta, căci va veni clipa răzbunării, ține minte ce-a fost la Lausanne, șoptea mai departe glasul acela. Dragostea a luat înfățișarea asta ca să te încerce. Asta e dragostea. Nu întreba, nu te îndoi ca Elsa. Asta e dragostea !“

Dar interveneau și unele îndoieli. De ce citise în scrisoarea lui Marcin numai ce-i convenise ei ? Nu-i scrisese tot el că pot să fie aproape și atunci cînd sînt despărțiți ? Atunci de ce aleargă să i se arunce în brațe, în loc să rămînă în țară, să lucreze, înfrățindu-se prin același ideal și prin luptă cu iubitul ei ?

Trenul gonea în vremea asta : rugina toamnei rămăsese în urmă. Norii se răreau și se subțiau și peste puțin cerul își dezvălui azurul. Lîngă Basel era cald ca vara. Cu toate acestea, Agnieszka tremura în sufletul ei și, poate pentru că nu știa cum va fi primită, își da silința mai degrabă să mențină decît să spulbere sentimentul că e oarecum străină de tot ce face.

Abia cînd coborî pe peronul scăldat în soare al gării din Lausanne și cînd Marcin alergă s-o cuprindă în brațe și o ridică în aer, abia atunci simți cît de fără te-

mei fuseseră toate grijile și îndoielile ei. Toate astea se preschimbară într-o șoaptă a fericirii regăsite.

— Ei ? Vezi... vezi ?

Cu lacrimi în ochi, își sărutau unul altuia mîinile, înghiontiți de călătorii grăbiți.

7

Cum Nata Szumska tocmai plecase la Geneva să-și continue studiile, după multă trudă Marcin izbuti să rețină camera ei de pe *Chemin de Villard,* pentru Agnieszka. Dar cum seara se despărțeau cu inima frîntă, se tot gîndeau că ar fi mai bine să stea amîndoi sub același acoperiș. Vezi însă că Marcin, uluit de „aterizarea“ Agnieszkăi — cum zicea el — se temea să nu știrbească astfel bunul renume al iubitei lui.

— Știi doar faima de care mă bucur, de gentleman față de femei !... Las la o parte morala fățarnică, această așa-zisă morală care îi iartă bărbatului orice aventuri sau tentații amoroase. Dar știi și tu cum e privit acolo, în țară, un ilegalist, un revoluționar. Nu vorbesc de maică-mea. E o sfîntă și în naivitatea ei are un singur criteriu moral : dragostea pe care mi-o poartă. Dar chiar tata... care se pare că de asemenea mă iubește... Știi ce spune despre mine ?... „Golanul ăla care cutreieră lumea cu revolverul în dinți.“ Așa cel puțin mi-au comunicat rudele. Cred că mă consideră în stare de orice mișelie. Ce să mai aștept de la alții ? Un scandal în dragoste mi-ar atrage, sînt sigur, mai multă înțelegere din partea compatrioților mei decît concepțiile mele care îi bagă în sperieți. Eu sînt pierdut, deci nu-i vorba de mine... Dar tu... N-aș putea suporta să te jignească vreo canalie nici măcar cu un cuvințel. Darmite cînd mă gîndesc la bunii tăi părinți...

Agnieszka nu-i povestise lui Marcin de discuția pe care o avusese cu părinții. Simțea instinctiv că, poves-

tindu-i, greutățile, pe care avea grijă să și le facă singur, s-ar înmulți.

De altfel, era încredințată că lucrurile se vor aranja într-un fel pînă la urmă.

— Cu ai mei, răspunse ea, mă descurc eu. Nu sînt chiar așa de strîmți la minte ca să nu înțeleagă ce se petrece între noi. Află însă că dacă mai îndrugi prostii, am să-mi caut pe altcineva, mai puțin învechit în concepții ca tine, glumi ea.

— Încearcă numai, o amenință Marcin și se îmbrățișară, fericiți că, dincolo de o aparentă deosebire de vederi, îi unește o înțelegere totală și că fiecare e gata oricînd să se sacrifice pentru celălalt.

Tot vorbind așa, se hotărîră să scrie, ea la Serbinów, părinților, și Marcin la Kielce, mamei lui. În aceste scrisori și unul și altul anunțau logodna lor aproape solemn ca și cum ar fi fost un prinos adus unor zeități abolite, dar totuși în ființă. Și se bucurară din tot sufletul cînd primiră binecuvîntarea părinților și urările lor de fericire, căci dragostea despotică rîvnește să fie recunoscută și aprobată chiar și de lumea pe care o condamnă la pieire.

Între timp însă lumea aceea trăia și, prin forța existenței sale, paraliza fărîmele de activitate revoluționară care se împotmolea în miezul ei cald, pasiv. Din țară veneau vești tot mai rele în legătură cu detașamentele de luptă ale partidului, în rîndurile cărora pătrunsese demoralizarea. Activitatea revoluționară trecea printr-un impas și se vorbea chiar de suspendarea ei în anumite sectoare.

— Parcă văd, spunea Marcin, că mîine, poimîine, va trebui să las baltă tot ce-am început aici și să mă întorc în țară. Chiar de-ar fi să pier într-o încăierare fără mare importanță, dar care să zguduie un moment cel puțin conștiința șubredă a poporului acestuia.

Dar în ciuda cuvintelor sale, ca și cum veștile apăsătoare îi slăbiseră și-i obosiseră nervii mereu încor-

dați, începu, pentru prima oară, să-i mărturisească îndoielile tăinuite.

— Eu, povestea el într-o zi, n-am lucrat mult în detașamentul de luptă. O singură dată am luat parte direct la un așa-zis atentat. Eram doi inși. Primisem sarcina să așteptăm într-o cofetărie momentul potrivit și să aruncăm bomba pe care o țineam ascunsă în sîn. Făceam cu schimbul. Soarta a vrut ca acea căpetenie polițienească să-și facă apariția în cofetărie nu cînd era rîndul meu, ci al celuilalt.

— Și ?... șopti Agnieszka, nerăbdătoare să audă sfîrșitul.

— Nimic. Tovarășul a fost omorît. Am avut noroc... Marcin izbucni într-un rîs amar. Îl visez uneori. Dar nu-i vorba de asta. Numai că, vezi tu, în lupta noastră sîngeroasă mie oamenii mi se păreau curați ca stelele cerului... Eram poate naiv, dar credeam cu tărie că numai oamenii care poartă în suflet cel mai pur ideal de viață... numai aceștia sînt învestiți să ucidă ca Brutus, gîndind : „O, de-am putea lovi în suflet, fără să dăunăm trupului !" Și, m-am înfiorat cînd am simțit eu însumi, în ființa mea, ce fel de instincte poate trezi acest soi de „muncă"... Din impasul acesta nu poți scăpa nepedepsit... Sau te dărîmi sufletește și dai faliment, sau ajungi ca un cuțit cu două tăișuri, adică un om care nici nu-și dă bine seama cînd preschimbă lupta aceasta pentru un ideal înalt într-o luptă de simplu aventurier al riscului, ba chiar în cel mai obișnuit asasinat. Acolo, în Kaliniec, într-o dispută pe care am avut-o pe vremuri, a trebuit să susțin necesitatea plină de noblețe a luptei armate. Ah, de-ar fi știut naivii aceia care se omorau să-mi demonstreze că jandarmii nu trebuie să fie pîndiți și uciși pe ascuns, dacă ar fi știut ei cît trebuie să luptăm cu noi înșine pentru a face asta ! Poate că bănuiau ceva. Eu însă trebuia să strig sus și tare că asemenea zbatere lăuntrică este inadmisibilă.

Agnieszka îl asculta și i se părea că abia acum descoperă adevăratul izvor al suferințelor lui Marcin,

suferințele unui om al gîndirii, silit să treacă prin încercarea participării directe și nemijlocite la acțiune. Și parcă cineva îi șoptea cu tristețe că nu trebuie să-l abată de la calea aceasta a acțiunii directe.

— Ascultă, zise ea, va veni vremea... Dar acum, ar putea fi oare altfel? Cînd oamenii se înăbușă și cînd vrei să deschizi cu forța o ușă, să intre aer curat, o smulgi din țîțîni cu o rangă, te folosești de un simplu drug de fier... Ba chiar tu însuți poți deveni o asemenea rangă. Poți să-ți asumi rolul ăsta... Să treci prin încercarea asta grea...

— Da, ripostă Marcin. Dar vezi tu, ranga nu e om, iar noi vorbim de un om-rangă, care nu poate fi utilizat ca o simplă unealtă pe care s-o arunci după aceea... s-o smulgi din tine și s-o arunci... Te-ai gîndit ce s-ar întîmpla dacă omul acesta ar vrea la un moment dat să rămînă rangă pentru totdeauna? Un instrument de distrugere căruia i-ar fi indiferent pe cine și ce anume distruge? Unii luptă împotriva asupririi nu din ură, ci chiar din dragoste pentru ea. Luptă pentru că în tainița cea mai ascunsă a sufletului sînt convinși că numai ei sînt chemați s-o exercite... Și ce-i mai rău e că nici unul dintre oamenii aceștia nu-și dă seama ce poartă în adîncul inimii. Noaptea, uneori mă obsedează gîndul ăsta... Gîndul că oricine se angajează în luptă și trebuie, împotriva lui, să omoare... să omoare un om... chiar în numele celor mai înalte, celor mai nobile idealuri ale omenirii... pentru fapta asta trebuie să-și caute ispășirea ca pentru o vină... inevitabilă... necesară... dar totuși o vină... Și cînd colo o faptă ca asta te învăluie în nimbul eroismului, te acoperă de merite... Noi sîntem creatorii propriei noastre legende... Știu: așa trebuie să fie... Dar mă tem de asta... gîndindu-mă la viitor. Înconjurați de nimbul acesta, să nu pierdem din vedere sarcinile... grozavele sarcini care simt că ne așteaptă în Polonia...

Agnieszka îl înțelegea atît de bine pe Marcin, încît se simți în stare să-l apere de excesul acesta de scrupule.

— Lasă, Marcyś. Nu te mai frămînta atîta. Oricît ai încerca, nu poți să prevezi totul, să rezolvi totul. Și atunci te simți descumpănit. Te înțeleg, căci avînd aceeași fire ca tine, am trecut și eu prin asemenea clipe. Noi să ne facem datoria. Să sărim în întuneric, în necunoscut... Tu singur mi-ai spus asta cîndva. Dacă o să ne trezim printre monștri, sau dacă ei vor pătrunde în noi... ei, atunci n-o să ne dăm bătuți, o să luptăm cu ei, fie și pe întuneric. Sau poate că o să aprindem în întunericul acela o lumină... o imensă lumină...

— Ce fel de om ești tu?... șopti Marcin, luîndu-i fața în mîini și privind-o îndelung în întunericul care se lăsa. Dar destul! rosti aspru. M-am înmuiat. Mi-am ușurat sufletul în dauna ta. Totul se petrece în dauna ta. Crezi că nu știu...

— Da' de unde! Ești un caraghios!

— Un singur lucru n-aș vrea să se-ntîmple, glasul îi tremura. N-aș vrea să crezi că... că mi-e teamă de moarte. Deși... o, Doamne... De ce n-ai crede?

— Ei, Marcyś! Cine nu se teme de moarte? îl dezvinovăți ea din capul locului. Nu trebuie să te sperii de ea... dar cînd vrei să mori cu orice preț păcătuiești în aceeași măsură ca atunci cînd vrei să trăiești cu orice preț.

— Nu... acum spun și eu ca tine „nu", zîmbi el. Și totuși prețul vieții îl constituie tocmai acel *ceva* pentru care ești gata să mori... Numai că, vezi tu, cine a luat o dată parte la luptă, are o concepție... la naiba... nu știu cum s-o numesc. Adică știe în ce chip să moară, cînd vrea să moară pentru ceva.

— Atunci eu nu fac nici două parale, spuse Agnieszka, smerită. Eu nu știu dacă există *ceva* pentru care aș vrea să mor. Deși uneori, adăugă în șoaptă, mi se pare, că în anumite împrejurări aș putea muri pentru orice lucru, oricît de mic.

— Asta nu-i nimic, continuă Marcin, ca și cum n-ar fi auzit ce-i spunea Agnieszka. Există o moarte mai tristă, mai rea decît cea venită din afară... Atunci cînd îți faci singur seama. O dată am fost aproape...

— Cînd? De ce? și Agnieszka se gîndi fulgerător la cele două femei.

Marcin îi prinse capul și îl strînse la piept ca pe ceva de sine stătător și fără legătură cu restul trupului.

— Tu, sticluța mea, ciobul meu străveziu...

— Ce sticluță? Astîmpără-te, că-mi frîngi gîtul!

— Sticluța mea de la Kiev. Așa cum atunci ciobul acela, făcîndu-mi posibilă moartea, m-a ajutat să trăiesc, tot așa tu, făcîndu-mi posibilă viața, alături de tine, mă împaci cu moartea, îmi ajuți...

— Ce fel de sticluță? Ce tot îndrugi? Cum de la Kiev? Ascultă... șopti ea, amețită de sărutări. Dar chiar dacă te-ai întoarce... nu-i nevoie să intri neapărat într-un detașament de luptă...

— Ce altceva îmi rămîne? Marcin se îndepărtă și începu să se plimbe prin cameră. Totul se năruie. Și pînă o să se reconstruiască, las' să se dărîme totul cel puțin cu trosnete... Eu nu văd altă cale. Trebuie să ne mințim pe noi înșine că murim învinși. Să demonstrăm lumii că existăm, că nimeni și nimic nu poate înăbuși revolta în țara asta nefericită. Pierind, să-i îmbărbătăm pe cei ce vor veni după noi... Să apuce ei arma care ne cade nouă din mînă... și să continue lupta, poate în alt chip...

Acest sumbru vis se realiză la scurt timp, fără ca Marcin să aibă vreun amestec. La începutul lui octombrie, în ziarele primite de Marcin și Agnieszka din țară apăru știrea că „făptași necunoscuți" atacaseră, cu o îndrăzneală nemaipomenită, trenul care transporta casa de bani a guvernului. Trenul fusese atacat într-o mică gară de lîngă Wilno, ținut acoperit cu păduri. După o scurtă luptă, „făptașii" izbutiseră să se facă nevăzuți, luînd cu ei circa o jumătate de milion de ruble. Marcin și Agnieszka n-aveau nevoie să li se spună cine fuseseră

„făptașii“. De altfel, nici ziarele locale, care reproduceau această știre, după anunțurile oficiale date de ruși, nu făceau nici un comentariu în această privință.

— Asta trebuia făcut. Asta trebuia... zise Marcin, înfierbîntat. Deși ar fi fost mai bine să atace o garnizoană, un depozit militar... Unul de-ai noștri face cît patruzeci de soldați... Ah, banii ăștia... nevoia asta de a procura mijloace... Dacă ar vrea oamenii... Sute, mii de ruble se duc zilnic pe prostii, la cărți, petreceri. Oh ! Dar va veni o vreme cînd va ieși limpede la iveală cine poartă răspunderea pentru faptul că cei mai buni oameni se murdăresc... pier... în acțiunile astea „tîlhărești“. Nu, rosti el cu amară ironie, adevărații tîlhari nu sînt chemați niciodată în fața judecății. Ba te pomenești că vor fi socotiți cîndva părinții patriei.

Pe la jumătatea lunii octombrie, o nouă veste zgudui tînăra pereche de îndrăgostiți. Prietenul lui Marcin, întemnițat de un an, unul dintre activiștii de frunte, cinstit de toți pentru meritele lui, pieri spînzurat în Citadela Varșoviei. Cînd află, Śniadowski puse în mișcare toate legăturile lui din străinătate ca să obțină difuzarea și înfierarea în presa belgiană, franceză și engleză „a acestei noi crime a țarismului“. În afară de articolele apărute sub semnătura lui în ziarele socialiste, izbuti să introducă cîteva proteste în presa burgheză liberală. Activitatea desfășurată cu acest trist prilej și amara bucurie că atrăsese, măcar pentru o clipă, atenția opiniei publice mondiale asupra samavolniciilor la care era supusă Polonia, micșorară durerea pricinuită de moartea bunului său prieten. Fericirea pe care o încerca în dragoste îi alungă gîndurile sumbre. Agnieszka știa însă că aceste gînduri negre vor reveni și nu fu de loc mirată cînd, pe neașteptate, Marcin se arătă mai întunecat ca oricînd. Mîhnirea lui adîncă i se părea pe deplin justificată. Chiar și ea, cînd se gîndea cum fusese ucis omul acela în plină tinerețe, nu-și putea stăpîni dorința de răzbunare. Într-o după-amiază de decembrie,

cînd se aflau împreună, zise, aproape fără să-și dea seama :

— Știi, Marcyś, așa nu mai merge ! Ai ajuns o umbră. Ești mereu îngîndurat, frămîntat, plin de neliniște. Ajunge ! Hai să plecăm ! Fie și la Cracovia. De acolo, ne vom duce unde va fi nevoie. Eu, dacă vrei, pregătesc chiar diseară bagajele. Nu pot să te mai văd în halul ăsta. Prefer să te știu în toiul luptei, chiar pîndit de primejdii, dacă primejdiile nu pot fi înlăturate.

Marcin o privi în tăcere, apoi i se aruncă la picioare. În prima clipă, Agnieszka rămase uluită : Marcin zăcea la picioarele ei cît era de lung. Nu și-ar fi putut închipui niciodată una ca asta. Dar imediat se întinse și ea pe dușumea, lîngă el.

— Ce faci ? rîse ea, acoperindu-l cu sărutări. Acum știu că din cauza mea umblai cătrănit. Ah, păcătosule ! Chiar credeai că te-aș fi împiedicat ? Ridică-te și împachetează-ți lucrurile...

— Ba mă gîndeam la ceva și mai rău, recunoscu Marcin, sărutîndu-i ochii. Îți spun drept că n-aveam putere să mă despart de tine. În halul ăsta m-ai înrobit, vrăjitoare mică. Și unde-o să ascundem noi dragostea noastră... floricică, floarea mea dulce ? Ce-ai să faci tu acolo ?

— Nimic... N-o să mi se-ntîmple nici un rău. Poate-oi fi și eu bună la ceva acolo. Și dacă n-oi fi bună la nimic, mă duc la Cracovia, la universitate.

— Prostuțo... Acolo nu poți intra fără să ai o patalama că ai absolvit o școală a guvernului.

— Atunci ca audient... Și examenele voi veni să le dau aici. De altfel... nu-i totuna ce-am să fac ? Eu nu cred în nici un fel de înclinații în ce privește alegerea unei meserii... Există oameni care știu și vor să facă ceva și oameni care habar n-au de asta. Dacă fac parte din rîndul celor dintîi, atunci orice aș face... Eu iubesc viața... Asta-i meseria mea. Și pe tine.

— Așadar, vrei să-mi faci pe plac. Teoriile tale asupra personalității și independenței au dispărut. Au dispărut din pricina mea.

— În fața cui să ne închinăm dacă nu în fața celor pe care-i iubim? În fața dușmanilor? Vorbești de independența mea. N-avea tu grijă! O să te saturi de ea...

— Firește. Cînd ți-o veni să mă înșeli, n-o să mă întrebi dacă sînt de acord. Vă cunosc eu...

— Bineînțeles. De ce te-aș întreba? De altfel, asta depinde de împrejurări... Marcych! Mă strîngi de gît! Scoală-te! Dă-mi drumul! Podeaua asta e groaznic de tare! Vai! În ce hal ești! Am șters tot praful pe care trebuia să-l mături femeia.

Se ridicară. Agnieszka ciripea, bucuroasă:

— Îmi pare bine. N-am fost niciodată la Cracovia... Ce fericire că tocmai cu tine... strigă ea, dar brusc se uită la Marcin ca și cum ar fi văzut o stafie. „Așa-i... doar acolo era... și chiar dacă nu la Cracovia... undeva prin țară se va întîlni, fără îndoială, cu «cealaltă».“

Cele două femei care jucaseră un rol atît de important cînd Marcin se despărțise de Agnieszka, în primăvară, acum nu mai contau. Poate rămăseseră un simplu subterfugiu pentru dorințele ținute în frîu, care își găsesc mereu un alt obiect, demn de adorație și ridicat la rangul de pecete a tragismului și a originalității atît de prețuite în tinerețe.

— Ce vrei să fac? Sînt un om aparte, altfel decît ceilalți, îi spunea Marcin adesea, încercînd astfel să-și justifice dragostea pentru trei femei deodată.

Oricum, relațiile cu Agnieszka puseseră capăt desperării lui sentimentale și în vara aceea nu se văzuse cu „Parisul“.

— I-am scris cum stau lucrurile, îi spusese el Agnieszkăi, imediat după ce sosise, și drept răspuns am primit o scrisoare de-a dreptul vulgară. Și asta-i foarte bine. M-a liniștit de tot. N-o iubesc. Nu-s eu de vină că un om însetat ia drept izvor țîșnitor o apă stătută. De altfel, domnișoara Woynarowska m-a anunțat că „a fost

pe la ea“ în vara asta logodnicul ei oficial, că se întoarce în țară și că se vor căsători în curînd.

— Dar dacă nu s-ar fi întîmplat așa... îi șoptise atunci Agnieszka cu respirația oprită.

— Copilule, doar n-am știut nimic din toate astea cînd m-am despărțit definitiv de ea, zîmbise el, încheind discuția. Acum însă și el se gîndea că n-ar fi exclus s-o întîlnească pe „cealaltă“ și-și blestema în gînd memoria îndărătnică în stare să păstreze atîta vreme urmele întîmplărilor pe care le trăise. În colțul buzelor îi tremură un zîmbet nesigur, cînd se uită la Agnieszka. Vorbi iarăși fără sfială. Ah ! Ai și început să te temi. Unde-i curajul de care-ai dat dovadă ? Dacă nu m-am întors la ea cînd eram singur și urlam de dor, cum îți închipui că m-aș întoarce *acum*... șopti el și o țintui cu privirea aceea sinceră, în fața căreia Agnieszka se-nclina fără murmur. Și totuși de data asta Agnieszka voi să-l pună la încercare.

— Pleacă de-aici, îl împinse ea. Cînd o să apară un alt „acum“, ai să mă părăsești și pe mine...

— Iubita mea, clătină Marcin jalnic din cap. Nu mă sili să-ți spun cîtă putere ai asupra mea. Mai bine să nu existe între noi nici un fel de asigurări în legătură cu iubirea veșnică, fidelitate etc. Fericirea are mai mare preț dacă, fără jurămintele obișnuite, vom găsi în noi certitudinea dragostei.

— Sînt geloasă, recunoscu Agnieszka, rușinată, ascunzîndu-și capul la pieptul lui.

— Foarte bine, se bucură el în glumă. Spune-mi mai bine, ștrengarule, cînd o să sfîrșim odată să ne tot sărutăm. A ajuns pur și simplu o manie... Dar, ia stai ! Vorbim tot felul de prostii, în loc să chibzuim serios. Scumpa mea ! Poți pleca oare așa, dintr-o dată, cu mine ? Doar studiezi aici, pe banii părinților. Ce-au să spună ai tăi ?

— Studiez de nu mai pot ! clătină Agnieszka din cap. Iar : „ai tăi“ ! O să le pară mai bine să mă știe la Cra-

covia. Am să fiu mai aproape de ei. Am să le scriu. Doar eu am hotărît, singură, să vin la Lausanne.

— Atunci scrie acasă. Eu aș putea să plec chiar mîine, poimîine. Tu scrie acasă, și peste o săptămînă... sau o lună... ai veni și tu.

— De ce peste o lună, cînd într-o săptămînă aș putea rezolva totul ? Ar fi mai bine să mă aștepți și tu o săptămînă și să plecăm împreună.

— Aha ! Ți-e frică ! Ți-e frică să-mi dai drumul singur, rîse el, trăgînd-o de păr.

— Nu. Dar știi ce ? Mai întîi trebuie să ne procurăm un mers al trenurilor. Să fixăm itinerarul. Uite ! Ia privește munții, Marcyś ! Privește munții ' îl trase ea de mînecă, ducîndu-l spre fereastră.

Priviră pe fereastră, fermecați, la Alpii înzăpeziți, poleiți de razele apusului.

— Cînd eram în închisoarea din Kiev vedeam uneori în gînd munții. Poate chiar pe ăștia, șopti Marcin. Nu-i vedeam, mai bine zis îi simțeam în mine, desfășurîndu-se într-o priveliște minunată ca asta...

— La Kiev ? Marcyś, își aminti Agnieszka, ce a fost cu sticluța aceea ? Despre ce sticluță vorbeai ?

— Parcă ți-am povestit. Nu ? Nu ți-am spus c-am stat în închisoare la Kiev ?...

— Nu știu nimic ! Nu mi-ai vorbit niciodată de închisoarea din Kiev. De altfel, mi-ai vorbit foarte puțin de perioada aceea. Știu doar că ai fost arestat la Kaliniec.

— La Kaliniec n-am stat decît o noapte. Pe urmă... Dar ce sînt eu, dădacă, să te adorm cu povești ?

— Hai spune... Mie... Nu, tu nu știi nimic... nu înțelegi...

— Nu știu nimic ? Ei, atunci dă-te puțin mai încolo, fetițo... am să aflu... și-am să-ți spun... îndruga el, făcîndu-și loc pe pat lîngă Agnieszka.

— Stai, să ne scoatem pantofii... Așa, acum e bine... Agnieszka se ghemui la pieptul lui Marcin. Ei, povestește !

— Știi, n-aș putea zice că mai îmi arde acum de poveste.

— Păi nu așa. Pune-ți mîinile sub cap. Deci, la Kaliniec ai stat numai o noapte. Și pe urmă ?

— Pe urmă m-au transportat la Kiev. La început n-am înțeles de ce. Credeam că mă arestaseră din pricina cuvîntărilor ținute la Kaliniec, sau, mă rog, din pricina activității mele ca membru de partid în această localitate. Dar ce crezi că se-ntîmplase ? Mă urmăreau de la Kiev și-au izbutit să mă prindă la Kaliniec. Și știi de ce mă urmăreau ? Pentru activitatea mea mai veche, în Rusia, de pe vremea cînd îmi dădeam bacalaureatul. Era destul de grav : făcusem propagandă și în rîndurile armatei. Vezi însă că ticăloșii habar n-aveau de lucrul ăsta. În schimb, au găsit o piatră litografică pe care o folosisem pentru multiplicarea manifestelor. Era un sistem vechi. Nu-l mai foloseam pentru că posedam mijloace mult mai înaintate în ce privește tipărirea materialelor ilegale. Mă gîndisem însă că prin vreo văgăună, cine știe unde, piatra asta ar mai putea fi de folos, așa că, cu vreo jumătate de an înainte de arestare, fiind în trecere prin Kiev, am luat piatra de la prietenii la care o lăsasem în păstrare și am expediat-o unui tovarăș... pe nume Boris... împreună cu o scrisoare în care-i dam și amănunte în legătură cu folosirea ei. Scrisoarea nu era de loc compromițătoare ; era o scrisoare banală într-un limbaj cît mai amical. Dar piatra, îmi amintesc și azi, era spartă la un colț, zise Marcin cu un fel de melancolie.

— Și ce s-a întîmplat cu piatra ? Ce-a fost ? insistă Agnieszka, văzîndu-l că tace.

— Au pus jandarmii mîna pe ea. Și la anchetă, bineînțeles, a constituit corpul delict. N-am putut să aflu,

sau măcar să deduc, dacă îl prinseseră pe Boris, sau pe celălalt, care dusese scrisoarea și pachetul. Mi-au arătat fotografia lor, dar nu m-au confruntat cu nici unul... Abia pe urmă am aflat că bietul Boris, el fusese închis... și poate mai e și acum, căci l-au condamnat la mulți ani, dar nu pentru chestiunea asta. Celălalt, care mărturisise fără greutate de la cine primise scrisoarea și cui i-o ducea, a fost condamnat disciplinar și trimis pe undeva în Ural. Se vede treaba că nu obținuseră nimic mai mult de la ei, așa că își încercau sorții cu mine. Toată ancheta s-a învîrtit în jurul pietrei aceleia. Țineau să afle morțiș dacă eu scrisesem scrisoarea. N-am recunoscut nimic. Îmi schimbasem destul de bine scrisul și asta mi-a fost de mare ajutor, mai ales că scrisoarea fusese ruptă în bucățele și lipită la loc. Îți venea rău cînd te uitai la ea. Fusese probabil înghițită în timpul anchetei. Bucățelele erau mototolite, pătate, gălbejite, iar literele șterse, aproape ilizibile. În ce mă privea, puteam deci fi scos din cauză. Vezi însă că dacă urmăreau firul ăsta puteau pune mîna pe toată organizația de acolo. Trebuia să cîntăresc de o mie de ori fiecare cuvînt pe care-l scoteam, mai ales că plecasem demult de acolo, nu mai eram la curent și deci fără vrerea mea puteam să fac o boacănă. Încordarea asta era grozav de chinuitoare. Îmi venea greu să mă apăr și pe mine fiindcă fiecare alibi s-ar fi putut să dea pe față chestiuni pe care proștii aceia nu le știau. Cîteva luni la început, mi-am zdrobit creierii, încercînd să nu fac vreo boacănă, căci, din întrebările pe care mi le puneau și diferitele obiecte pe care mi le arătau, trăsesem concluzia că probabil descoperiseră în același timp o acțiune de spionaj importantă pe care o puneau în legătură cu cele întîmplate. Poți să-ți închipui prin ce-am trecut. M-au confruntat cu niște indivizi suspecți pe care nu-i mai văzusem niciodată. Probabil că acțiunea de spionaj prinsese rădăcini și în Kaliniec. Din fericire au renunțat în cele din urmă la varianta asta, dîndu-și seama că apucaseră pe un drum greșit.

— Doamne, Dumnezeule ! Uite ce pacoste poate să-ți cadă pe cap, în munca asta ilegală, fără să ai habar, se sperie Agnieszka.

— Vezi ! Dar n-a fost nimic... s-a sfîrșit cu bine. M-au chinuit zece luni încheiate, deși la toate întrebările răspundeam : nu. În sfîrșit, m-au luat pe coarda simțitoare. Aveam un unchi la Kiev, colonelul Orlowicz, la care locuisem cîndva. Era la adăpost de orice neplăcere din partea oficialităților și totuși i-au făcut percheziție. La vărul meu, Boles Orlowicz, au găsit o biată carte de sociologie, absolut fără importanță, dar cu niște însemnări pe margine... și, închipuiește-ți, ghinion... Cine știe cum se explică, dar fapt este că scrisul lui Boles semăna cu al meu. M-am căznit în biletul acela să-mi schimb scrisul și atunci asemănarea a devenit și mai izbitoare. De aici concluzia : *Esli ne vî, tak mî vot uj znaem kto pisal eto pismo* [1]. Într-o străfulgerare am văzut totul : Boles tocmai își dădea atunci bacalaureatul. Era speranța părinților săi și, în linii mari, un băiat de treabă ; mătușa era singura soră a mamei, bolnavă de inimă, iar unchiul Orlowicz, ofițer țarist, mai mult mort decît viu de frică, săracul — că nu era om rău la suflet, totuși. Deci Boles arestat și bieții oameni aruncați în cea mai neagră deznădejde. M-am hotărît să declar că eu am scris scrisoarea. Au răsuflat ușurați. Toți anchetatorii, căci erau în păr, au rostit într-un glas : „*Nu, vot !*“ [2] și și-au zvîntat sudoarea de pe frunte. Procesul a fost curată comedie. A ieșit la iveală că bestiile nu știau nimic. S-au agățat de scrisoarea asta. N-aveau nici măcar dovezi că scrisoarea și piatra aveau vreo legătură între ele. M-au condamnat la trei ani domiciliu forțat. Am cerut să mă stabilesc la Kielce, am stat cu mama cîteva săptămîni, tata credea că m-am liniștit, dar peste scurt timp mi-am luat tălpășița. Avînd domiciliu forțat, nu puteam face un pas nesupravegheat și deci nu mai puteam activa. Am fost nevoit să trec granița. Pe bie-

---

[1] Dacă nu ești dumneata, știm noi cine a scris scrisoarea. (În l. rusă, fonetic.)

[2] Ei, vezi ! (În l. rusă, fonetic.)

tul unchi-meu l-au mutat undeva în Caucaz. A fost și el „o victimă a mea". Restul îl știi. Prin ianuarie, am trecut granița pe la Kurza, la doi pași de tine, aproape de gara Kliszew, care ține de Poznań. Acolo, la Kliszew, m-am urcat în tren și... p-aci ți-e drumul...

— Nici asta nu mi-ai spus.

— Nu ? M-a trecut granița un contrabandist... Ce om de suflet ! Mi-aduc aminte și-acum : ploua cu găleata. Mi-a dat să beau rachiu și nici n-a vrut să-mi ia bani. „Las' că știu eu, zicea, cui trebuie să-i iau și cui nu." Și cu asta, basta.

— Poate c-o fi fost Piekut. Spaima ținutului... Dar despre el se spunea că nu face nimic fără bani. Ce ciudat... ce ciudat... Cum ai zis : Și cu asta, basta ? strigă ea, deodată. Dar sticluța ? Ce-i cu sticluța aia...

— Aoleu, că uituc mai sînt. Sticluța e cea mai scumpă amintire a mea din timpul acela. Deși știi, acum totul îmi pare o nimica toată. Toată afacerea aceea... Auzi ? Chopin : Balada.

Dincolo de perete, în casa vecină, cineva cînta la vioară Balada în do-major.

Agnieszka mormăi :

— O cunosc. Eu îi spun „balada cu poticneli". Uneori ți se pare că cineva ar merge cîntînd sau plîngînd și s-ar tot împiedica, poticnindu-se. Ia ascultă ! Acum ! Și Agnieszka începu să murmure melodia venită de dincolo. Urmă o clipă de tăcere. Apoi Agnieszka șopti : S-a făcut întuneric.

Marcin începu din nou să povestească :

— Ciudat pe cîte dimensiuni, sau planuri, sau existențe se-ntinde viața omenească. Uite, chiar și în închisoare. Lăsînd la o parte anchetele, interogatoriul, faptul că te chinuiești, trăind în condiții cîinești, acolo, în celula în care ești închis, trăiești intens înlăuntrul tău. Aveam, desigur, și coșmaruri, dar aveam și momente cînd nu mai știam nimic din ce se petrece în jurul meu, ba chiar și eu dispăream în neant. În momentele acelea pătrundeam în cele mai tainice unghere ale vieții,

îi desluşeam culorile, îi auzeam sunetele, îi simţeam miresmele şi-o trăiam intens, aşa cum nu ţi se-ntîmplă niciodată cînd eşti prins de tumultul vieţii. Într-unul din acele momente am văzut în gînd munţii aceia... sau aceştia.

— Înţeleg foarte bine, şopti Agnieszka. Dar iar te îndepărtezi...

— Nu... Deci existau asemenea momente, dar, în general, mă chinuiam îngrozitor. Înţelegi, o permanentă încordare, care ducea la istovirea sistemului nervos. Mai ales cînd se-nfuriau şi se năpusteau asupra mea ca o haită de cîini. Mă scoteau noaptea la interogatoriu, îmi făceau tot felul de mizerii mărunte, doar, doar mi s-o urî cu viaţa. În sfîrşit, începură să mă ameninţe. Atunci am trecut prin cele mai grele zile din viaţa mea : începu să-mi fie teamă de mine însumi. Tremuram, gîndindu-mă că n-am să pot rezista, că am să încep să „cînt“, că într-un moment de slăbiciune o să-mi scape ceva în legătură cu activitatea din ţară, că o să ajung un trădător. Şi că, pe urmă, voi încerca ultima înjosire la care poate fi supus omul : batjocorirea celui care se dă învins. Bătaia şi chinurile erau la ordinea zilei... Zi şi noapte, mă torturau gînduri negre şi vedenii de groază, mă căzneam să mă asigur că n-am să mă dau bătut, că n-am să scot o vorbă, oricîte chinuri aş îndura. Dar vedeniile de groază mă hărţuiau necontenit, mi se făcea părul măciucă, îmi dădeam seama că puterile-mi slăbesc pe zi ce trece. Şi cum zăceam o dată fără nici un sprijin din afară sau dinlăuntru, nu ştiu ce m-a făcut să sar ca ars. Nu era altceva decît nevoia imperioasă de a face ceva, de a mă ocupa de ceva, căci altfel simţeam că înnebunesc. Am început să cercetez pereţii pe care-i ştiam pe dinafară, în speranţa c-am să găsesc ceva care să mă intereseze, să mă stimuleze... Şi... închipuieşte-ţi ! Într-un loc pe care-l mai văzusem de o mie de ori pînă atunci, într-o crăpătură din zid, am găsit o sticluţă. Un ciob mic, mititel şi străveziu. De unde apăruse, de cîtă vreme zăcea acolo, de ce nu-l văzusem pînă atunci nici acum

n-aș ști să spun. Parcă descoperisem o comoară, căci el era garanția libertății mele, o ușă deschisă, deși eu rămîneam mai departe închis. Pentru că în vremea aceea mă gîndeam la sinucidere. Și sticluța aceasta mică, mititică și străvezie, ciobul acesta mi se părea destul de ascuțit, destul de tare ca, la nevoie, să-mi tai cu el vinele.

Agnieszka gemu, Marcin tăcu și ascultară în liniște sfîrșitul baladei.

— Nu. N-am fost niciodată de părere, reluă el, că omul are dreptul să-și ia viața. Nu știu dacă e o rămășiță a tradiționalei credințe, sau o născocire a mea, dar eu cred într-o ordine cosmică a tuturor lucrurilor și cel care se sinucide mi se pare că abdică din postul pe care i l-a conferit această ordine veșnică.

— Da... aprobă Agnieszka în șoaptă.

— Dar vezi, ești pus uneori în fața unor situații, cînd ți-e mai ușor să mori decît să le faci față, sau să li te supui. Eu am fost atunci într-o asemenea situație. Și mi-am spus că dacă există o Providență, atunci ea mi-a trimis sticluța aceea, ea mi-a scos-o în fața ochilor cînd totul mi se părea pierdut. Și că moartea n-o să-mi fie dată de mîna zbirilor, ci de propria-mi mînă. Ei bine, nu... nu tremura așa, că doar nu s-a întîmplat nimic, căci dacă sticluța ar fi fost darul proniei divine, să știi că a avut asupra mea o influență covîrșitoare. N-ai să crezi cînd ți-oi spune că apariția ei m-a întărit trupește și sufletește. Teama că aș putea ajunge să trădez a dispărut fără urmă. Mintea mi s-a limpezit, memoria mi s-a înzdrăvenit. Groaznicele vedenii ale torturilor și chinurilor s-au mistuit și ele. Cînd mă simțeam în impas, era destul să-mi amintesc de sticluță, ca să-mi vin în fire. În mintea mea era un instrument al morții și iată că ea, dimpotrivă, mă ajuta să trăiesc, mă apăra, îmi dădea puteri. Oh, cît am ținut la ea! Mi-a fost dragă ca o ființă vie, apropiată. Aș fi vrut s-o iau cu mine, dar m-am gîndit că n-am voie să pun stăpînire pe semnul acesta de tristă mărinimie pe care, cine știe, poate înaintașii îl lăsaseră moștenire nefericiților urmași din celula aceea.

Și iată cum, omul, chiar și în închisoare, chiar și atunci cînd i se pare că nu mai are nimic de pierdut, găsește mijlocul să lupte pentru libertatea și demnitatea lui. Chiar dacă nu-i rămîne pentru a-și apăra libertatea decît o biată armă, un biet ciob de sticlă.

Marcin o îmbrățișă pe Agnieszka și se rușină.

— Ce-ți tot povestesc și nu mai sfîrșesc ?... Nu știu ce ai tu că nu mă pot stăpîni să-ți spun cele mai tainice gînduri.

— Nu-i nimic, iubitule... așa e bine... așa trebuie...

8

A doua zi, Marcin veni la Agnieszka pe la amiază.

— Știi, iubito, ce s-a întîmplat ?

— Știu, ninge, răspunse ea, privind mirată pe fereastră, căci pînă atunci orașul stătuse între munții albi, înghețați, ca o tainică oază, galbenă, a primăverii, plină de viorele cam rebegite, dar oricum, înflorite.

— Ninge. Dar știi ce s-a întîmplat ? Nu mai plecăm la Cracovia. Am primit vești foarte ciudate. Dar nicidecum proaste.

— Nu plecăm ? Agnieszka zîmbi visătoare. Îi era totuna : aici sau acolo, de vreme ce Marcin era cu ea.

— Să vezi...

Marcin îi povesti ce se-ntîmplase. Lucrurile luaseră altă întorsătură. Din Cracovia li se da de știre că activitatea din țară se lichidează, luînd o formă nouă. Se înființează un fel de organizație militară care-și va începe pregătirea în mod deschis pe teritoriul austriac. Era vorba ca grupurile de tineri, care studiau în străinătate, să formeze, în diferite orașe, nucleele acestei organizații militare. Ținînd seama de acest lucru, se cerea ca mișcarea pentru independență, care în ultima vreme își pierduse tăria și se dezbinase, să fie organizată pe baze noi, să se creeze pretutindeni cercuri cu caracter militar care să pregătească tineretul, din punct de

vedere teoretic și practic, pentru lupta armată în vederea cuceririi independenței. Marcin primi o mulțime de sarcini, printre altele și misiunea de a cerceta grupurile studențești mai mari din Franța și Belgia și a alcătui rapoarte informative. Asta îl punea în fața unor sarcini noi și foarte concrete ; simțea din nou forța și elasticitatea organizației, lucru de care avea absolută nevoie acum. Era altfel de cum se așteptase, dar, oricum, putea reîncepe, așa cum visase, lupta pierdută pe alt teren. Cum se-ntîmplă la început, nutreau amîndoi mari speranțe și pentru că noile măsuri organizatorice nu atingeau cu nimic fericirea celor doi îndrăgostiți, ba, dimpotrivă, le primiră ca pe un dar al zeilor buni.

Toată iarna Marcin și-o petrecu în ședințe, deplasări, felurite munci organizatorice, iar Agnieszka, depănînd visuri de dragoste. Se ducea regulat la cursuri și lua parte la seminarii, dar, din păcate, nimic n-o putea împiedica să nu viseze cu ochii deschiși.

Abia spre sfîrșitul primăverii se mai dezmetici și începu să se gîndească mai serios la examenele pe care trebuia cu orice preț să le treacă. Făcu, așadar, un act eroic : plecă din Lausanne, închirie o cămăruță în *S-te Catherine* și începu să învețe temeinic.

Cele aproape două luni de zile petrecute în aerul sănătos și în peisajul maiestuos al munților, unde clocotea primăvara, i-au fost de ajuns pentru a se pune la curent cu materia neglijată atîta timp și, în iulie, trecu, în sfîrșit, bacalaureatul în științe, nu cu excepțional, dar oricum cu rezultate destul de bune pentru o ființă năucită — cum îi plăcea să spună — de dragoste.

Înainte de a pleca în vacanță, hotărîră împreună ca, începînd din toamnă, să se strămute la Bruxelles. Iarna, Marcin fusese pe acolo și spunea că Belgia îi plăcuse foarte mult.

— Ce ritm de viață ! povestea el, plin de entuziasm. Și ce avînt în știință și în artă ! Ce să mai vorbesc de nivelul înalt atins de belgieni în industrie și agricultură ! Stînd acolo, ai avea ce să-i scrii tatălui tău ! Cînd te gîn-

deşti că țara asta şi-a cucerit libertatea cînd noi am pierdut-o definitiv ! Vom studia acolo cum s-ar putea construi după cucerirea victoriei. Şi mişcarea muncitorească e minunată, crede-mă !

Agnieszka era dornică şi ea să cunoască țări noi, noi condiții de viață. Dacă tot plecaseră atît de departe, de ce să se fixeze într-un singur loc ? Cu aceste gînduri sosi la Serbinów.

Şi acasă, şi la Kaliniec toată lumea se arăta bucuroasă că se logodise. Mătuşa Michalina dădu chiar o masă în cinstea logodnei, la care soții Holszański avură un rol privilegiat, ca fiind singurii care-l cunoşteau personal pe alesul Agnieszkăi. Soții Niechcic, bucuroşi că fata lor îşi luase examenul, se împăcară cu gîndul acestui logodnic necunoscut, mai ales c-o vedeau mai veselă şi mai bucuroasă ca niciodată. Situația excepțională în care se afla Marcin şi, care la început îi pusese pe gînduri, acum nu-i mai deranja, ba în ochii Barbarei tocmai din această pricină dragostea dintre cei doi tineri căpăta un farmec deosebit. Nu însemna însă că se liniştiseră cu totul, pentru că Agnieszka nici nu le pomenise de cununie. Şi culmea era că nu Barbara, ci Bogumil se zbuciuma mai mult în această privință.

— Cine ştie ce fac tinerii ăştia singuri acolo, peste graniță ! zicea uneori, abătut.

Barbara însă i-o tăia scurt. Agnieszka e fată serioasă şi dragostea ei e curată, susținea ea, deşi era cu sufletul la gură şi se zbuciuma nopți întregi, gîndindu-se ce-o să iasă din logodna asta.

Dar iată că, pe neaşteptate, cei doi logodnici hotărîră să se căsătorească.

Toată vara, Agnieszka fu ocupată cu scrisorile lui Marcin care soseau zilnic şi cărora şi ea le răspundea zilnic. Toate celelalte scrisori primite de la cunoscuți sau colege zăceau fără răspuns. Imediat după sosirea ei la țară, Agnieszka primise o depeşă ciudată din partea lui Janusz.

„Dragă Agnisia, scria el din Oczków. Cînd am aflat că eşti la Serbinów, m-am sfătuit cu Ludwik şi te rugăm să

ne vizitezi în sihăstria noastră, fie și pentru cîteva ceasuri. Poate și tanti Basia ar vrea să vină. După cura de la Krynica, de unde ar fi trebuit să mă-ntorc sănătos și teafăr, mă simt parcă mai rău ca înainte, nu sînt capabil să mă apuc de nimic și arăt ca vai de capul meu. Dar, făcînd abstracție de mine, sînt aici o sumedenie de minunății : cărți, tablouri, colecții rare, pe care prietenul meu va fi bucuros să ți le arate. Iar eu, deși nu merit, aș fi fericit să te văd. Iartă-mă că în loc să vin eu la voi, îndrăznesc să te rog să vii tu aici, dar mi-e teamă că v-aș stingheri cu prezența mea și pe urmă cred că ți-ar face bine să petreci cîteva zile la moșia Oczków. Dacă vei binevoi să vii, anunță-ne, să știm cînd și unde să trimitem trăsura să te ia de la Kaliniec. Ludwik îți va scrie separat. Chiar dacă refuzi rugămintea noastră, scrie-mi cîteva cuvinte. Aș fi fericit și m-aș amăgi cu gîndul că îmi mai păstrezi, poate, puțină afecțiune, lucru la care țin mai mult ca la orice pe lume. Cu aceleași neschimbate sentimente, Janusz."

Agnieszka, îndrăgostită cum era pînă peste cap, ar fi avut chef să pună scrisoarea lui Janusz într-un plic și să i-o trimită lui Marcin, depunîndu-i la picioare ca un omagiu acest succes femeiesc.

E lesne de înțeles că alungă această tentație, în primul rînd pentru că ar fi comis o indiscreție față de Janusz. Curînd, dădu cu totul uitării această epistolă, mai ales că primise de la Marcin o scrisoare care-i dădu mult de gîndit.

„...Și acum ascultă ce-am să-ți spun, după ce-am stat și am chibzuit cu mintea limpede, îi scria el după furtunoase declarații de dragoste. Cîndva, nu demult... poate acum un an... n-are importanță cînd, ți-am spus : «Trebuie să trăiesc așa ca să le fie mai bine altora. Ție trebuie să-ți fie mai bine decît mie.» Ia cum vrei cuvintele mele, dar pentru noi doi și pentru viața noastră cred că e momentul să-ți amintesc aceste cuvinte. Pe scurt, acum cînd te știu între ai tăi, cînd știu că ei ar putea să ceară, sau cel puțin să dorească reglementarea oficială a legăturii noastre, că s-ar putea — Doamne ferește ! — să ai neplăceri, discuții pe care știu că din dragoste față de mine ai să le tăinuiești...

într-un cuvînt, dacă tu crezi că, acolo unde te afli, lucrul acesta este necesar, dacă tu crezi că e mai bine așa și că părinții tăi vor fi mai liniștiți — chibzuiește, sfătuiește-te cu cineva, scoate hîrtiile și actele de care avem nevoie și ne vom căsători în Belgia. Poate vom izbuti să n-o facem pe sub mînă, vom putea legaliza poate cununia civilă la consulatul sau ambasada rusă de acolo, nu știu, nu mă pricep la legi fiind un om în afara legii și luptînd împotriva acestor legi care, pentru noi polonezii, sînt pretutindeni afirmarea, confirmarea robiei noastre, a morții noastre civice. Procedează cum vei crede de cuviință. Deși uneori mi se pare, scumpo, că, trăind împreună ca soț și soție, dragostea noastră sălbatecă, nebunească, fără hotar, ar avea de suferit. Și acum mă găsești de multe ori fals și artificial. Ce-o să se-ntîmple cînd vom fi toată ziua împreună în casă, la masă, în bucătărie?... Și pe urmă mai e ceva. Trebuie să te gîndești că după cununia religioasă mai ales o să-ți fie mai greu să te desparți de mine și să-ți recapeți libertatea, lucru, pe care, din păcate, știu că ai să-l dorești cîndva... Atunci n-o să mai putem hotărî noi doi, ci vor hotărî pentru noi paragrafele de legi, canoanele, consistoriile... Știu că nu mă iubești și nu mă dorești așa cum te doresc eu, deci trebuie să se afle undeva în lumea asta omul care să pună stăpînire pe tine așa cum tu ai pus stăpînire pe mine... Și atunci... ah, mi se tulbură mințile la gîndul ăsta... totuși trebuie, pentru tine, să chibzuim și să privim cu ochi limpezi viitorul... Te iubesc mult, mult... trăiesc numai cu gîndul la tine. Al tău M."

Agnieszka fu surprinsă. Nu se gîndise niciodată în mod stăruitor la căsătoria lor, dar iată că propunerea lui Marcin găsise un teren favorabil : parcă se pregătise și aștepta de multă vreme s-o primească.

Se apucă să-i scrie, dar, ca niciodată, rupse nenumărate foi, nemulțumită de cele așternute pe hîrtie. În cele din urmă, se lăsă în voia inspirației.

„Eu, Marcych, visez și mă gîndesc la un singur lucru. Aș vrea ca nopțile și zilele petrecute fără tine să țină doar o clipă, și clipele petrecute cu tine să n-aibă niciodată

sfîrșit. Dar, discutînd chiar la rece propunerea ta, mă întreb, dragul meu, ce nevoie avem noi de cununie ? Deși socotită un ritual atît de pios, ea are de scop reglementarea anumitor probleme financiare, sau asigurarea existenței copiilor care s-ar putea ivi din căsătorie. Noi, probleme financiare n-avem și nu vom avea. Copii... de asemenea nu prea cred să avem. S-ar putea să fiu inaptă pentru asta... Cununia religioasă ? Parcă în spatele ei n-ar sta preotul cu toate interesele lui bisericești ! Dumnezeu, oricum ni l-am închipui, este probabil de partea celor ce se iubesc, nu de partea celor ce se căsătoresc. De altfel, ce să mai vorbim ! O știi și tu, o știu și eu. Recunosc că ritualurile își au poezia lor, moștenită din străbuni. Recunosc că uneori mă ispitește să fac și eu ca ceilalți, să torn în forma asta uzată un conținut nou, fierbinte. Ca și cum aș vrea să cînt pe o melodie veche un cîntec care n-a existat încă pe lume. Ar putea fi și oportunismul obișnuit care îmbracă veșminte atît de frumoase. Acum nu mă interesează părerea nimănui. Așa să fie oare ? Trăind departe de țară, într-un mediu străin, într-o lume cu alte obiceiuri decît ale noastre, îți vine greu să-ți dai seama de asta. Atîtea considerente josnice, sau cel puțin meschine, îi mînă pe oameni în fața altarului, că mi-e teamă să nu mă-mpingă și pe mine acolo vreunul din ele. Un singur argument mai rămîne, cel mai de preț pentru mine : liniștea sufletească a părinților mei și poate, în același timp, a mamei tale care, după cîte am înțeles, e o femeie pioasă. Știu că, orice am face, noi aducem cuiva bucurie și altcuiva suferință, așa e din păcate, dar aș fi fericită dacă s-ar putea să nu sufere nimeni din cauza noastră. Dacă zici că ai stat și ai chibzuit, și dacă tu, Marcyś, ai ajuns să crezi că lucrul acesta nu ne împiedică în muncă și nu e împotriva idealurilor noastre, atunci bine, fie cum spui tu. Părinții mei nu mă silesc să fac pasul ăsta, Doamne ferește. Nu mi-au spus niciodată nimic, sînt foarte atenți și la locul lor, dar știu bine că nu-și află liniștea și că doresc din tot sufletul să ne căsătorim. Nu-i însă nici o grabă. N-aș vrea ca sub presiunea unui impuls de moment să iei o hotărîre de

care s-ar putea să-ți pară rău mai tîrziu. Între noi lucrurile s-au lămurit și asta îmi e de ajuns. Mai departe vom vedea ce va fi. Că trăind cu tine în fiecare zi s-ar putea ca dragostea noastră să sufere, de asta nu mă tem de loc, dar absolut de loc. Cînd am să te văd, am să-ți spun eu de ce..."

A doua zi, nici n-apucase bine să expedieze scrisoarea, că și primi de la Marcin altă epistolă, în care, pe lîngă obișnuitele declarații de dragoste, Agnieszka citi și următoarea știre, comunicată într-un stil cam grosolan : „La dracu ! Trebuie să vină din Cracovia «idealul meu» într-o misiune pe linie de femei. Asta mai lipsea. Dar, nu te teme, scumpo. Am să rezist și n-am să-ți dezmint așteptările."

Agnieszka își pierdu cumpătul și-i scrise fără să se gîndească o scrisoare haotică, în care renunța la căsătorie și la viața cu Marcin, „căci ce rost are să ne construim prostește castele pe nisip, pe care să le spulbere, transformîndu-le în ruină, simpla venire a nu știu cui". Și adăugă imediat, ca o provocare la adresa lui Marcin : „De altfel, ce te costă pe tine să te joci cu proiecte care înseamnă poate foarte mult pentru cineva, cineva care își avea poate și el intențiile și hotărîrile lui și a renunțat la ele de dragul unui lucru ce-ți apare caraghios probabil acum cînd ești în așteptarea acelei ființe, în fața căreia va trebui «să reziști». Atît de greu îți va fi ! Îmi închipui ce impresie o să-ți facă scrisoarea mea «de nuntă», primită într-un moment atît de emoționant pentru tine... Și dacă eu i-am și anunțat pe părinți ? Dacă am și început să acționez în direcția asta ? Propunerea a fost a ta, dar — dădu ea înapoi — să nu crezi că am acordat propunerii tale de căsătorie vreo importanță ! Pentru o sărutare de-a ta mi-aș da toate bucuriile vieții, pentru un grăunte de siguranță, pe care, din păcate, știu că nu mi-l mai poți oferi, aș renunța la tot ce mi-ai cere să renunț. Sînt tare nefericită și nu întrevăd nici o rază de lumină în întuneric..."

Lăsîndu-se tîrîtă de furia geloziei, adăugă la scrisoare biletul trimis de Janusz, menționînd pe el : „N-am răspuns, nu m-am dus, nu l-am văzut și nu-l voi vedea. N-am

suferit, deşi omul acesta a avut pentru mine o importanţă cel puţin egală ca pentru tine — cealaltă.“

Marcin răspunse la amîndouă scrisorile odată.

„Cum ai putut, oh, cum ai putut să faci aşa ceva ? Cîteva ore am umblat ca nebun, şi din pricina geloziei vedeam numai galben înaintea ochilor. Îmi venea să plec, să fug, să dispar şi să nu te mai văd niciodată. Acum mi-am venit în fire, dar numai pentru a vedea pustiirea pe care ai semănat-o între noi. Suferinţa pe care mi-ai pricinuit-o o las deoparte, însă, Agnieszka, mă doboară gîndul că ai fost în stare să te porţi astfel ! Cum ai putut să mă şantajezi cu sentimentele sau cu amintirea omului acela ? ! N-are importanţă ce simt pentru el şi pentru toată povestea aceea, dar să procedezi astfel cu scrisoarea lui ? Şi asta numai din teamă, o teamă josnică, nedemnă de tine ! Ce se-ntîmplă cu tine de te temi într-una ? Pentru voi e o nimica toată, se vede, să te desparţi de cineva la care ai ţinut. Mai degrabă îi iertaţi omului iubit orice ticăloşie în dragoste faţă de altă femeie decît faptul că a dat înapoi, a renunţat la ceea ce, pentru voi, care căutaţi chipurile sufletul omului, constituie adevărata esenţă a dragostei. Ce ţi-oi fi zis în sinea ta ? N-a trăit cu cealaltă, deci, are prilejul s-o facă acum. Şi, temîndu-te de femeia aceasta, tu, căci eu am încetat să mă tem, de vreme ce am fost capabil să-ţi dau de ştire atît de simplu că va veni — faci totul, te agăţi de amintiri, de cuvinte, de orice ca să trezeşti, să zgîndăreşti rănile vindecate. De teamă, ba renunţi la căsătorie, ba o impui cu ajutorul unor insinuări viclene ! Te repezi, nu ştii nici tu prin ce să mă ţii mai bine lîngă tine, te dai peste cap ca nu cumva să pierzi bucăţica asta de «fericire personală». Am o fire oarecum feminină şi, din păcate, vă înţeleg bine, ştiu cît sînteţi de avide, de exclusiviste şi de nesăţioase. Dar nu tremura, nu te zbate şi nu-ţi ieşi din fire. Nu retrag nimic, ţin bine minte şi menţin ce ţi-am scris în legătură cu căsătoria. Căci, trecînd peste tot ce-ai făcut, te iubesc şi te doresc ca niciodată pe nimeni în viaţă. Trebuie să-mi păstrez forţele ca să lupt cu lumea ; cu tine nu vreau şi nu pot

să lupt. Visam cîndva ca în fiecare clipă a vieții mele să semăn revoltă, visam să arunc cu fiecare slovă a modestelor mele articole o torță aprinsă în paiele din capul polonezilor imbecili, să sfărîm, prin tot ce fac, lanțul vechilor prejudecăți... Și iată acum : cununii religioase, drepturi, locuințe... Dar nici o monedă nu e prea scumpă pentru a răsplăti mîngîierile tale. Îți ofer tot și sînt oricînd gata să-ți dau mai mult... Eh ! Uite, ți-am scris..."

Agnieszka căzu într-o stare de deznădejde cumplită. Două zile umblă mai mult moartă decît vie, se încuie la ea în cameră spre spaima Barbarei și nedumerirea celor mici care se întrebau dacă nu cumva se poartă așa pentru că logodnicul din Lausanne se însurase cu alta ?

Timp de două zile nutri gînduri de sinucidere. Apoi se hotărî să-i scrie lui Marcin :

„Ai dreptate ; m-ai pătruns în toată micimea mea. Sînt căptușită de teamă și gelozie, deși credeam că dragostea este mai puternică decît teama. Nu sînt demnă nici de dragostea ta, nici de a altuia. Un singur lucru bun în tot ce s-a întîmplat este că mi-am dat seama cît sînt de meschină, cît de săracă este inima mea. Dar mai mult decît cuvintele aspre pe care mi le-ai adresat, m-a întristat ceea ce-ai scris despre tine, că ești gata să renunți la tot ce ai valoros în tine în schimbul mîngîierilor mele. Nu mă-ndoiesc că-mi spui adevărul și adevărul acesta este poate mai greu de îndurat decît moartea. Te rog să nu renunți la nimic și să-ți continui viața minunată, superioară. Nici o primejdie nu te mai pîndește. Mîngîierile nu merită să fie răsplătite cu o «monedă» atît de scumpă. Și dacă, după cele-ntîmplate, în dorul meu nebun tind spre tine, fac lucrul ăsta împinsă numai de josnicia mea înnăscută... Nu mai aștept nimic de nicăieri, de la nimeni."

Răspunsul pe care-l primi, în scurt timp, la această scrisoare suna astfel :

„Cad în genunchi cu fiecare literă pe care o scriu, îți cer iertare, îți sărut mîinile și picioarele. Iartă-mă dacă poți. Ce însemnătate are cum crezi tu că ești, cînd eu știu bine că nu ești a ș a. Cum de-am putut să te întristez, scriin-

du-ţi astfel, pe tine, unica poezie a vieţii mele, pe tine care m-ai ridicat la luptă şi la muncă aşa cum n-a făcut-o nimeni, pe tine care m-ai vindecat sufleteşte ? Faptul că am îndrăznit să-ţi anunţ sosirea c e l e i l a l t e, nu e oare la fel de condamnabil ca şi criza ta de gelozie, de care-ai ascultat cînd mi-ai alăturat scrisoarea acelui Janusz, sau cum îl cheamă ? Dar nu te teme, totul s-a terminat : n-a venit şi — slavă Domnului — nici n-o să mai vină. Zic : slavă Domnului pentru tine, căci mie îmi este absolut indiferent. De tine şi numai de tine îmi este plină întreaga fiinţă. Tu, dulce cîntec auzit într-un ceas de grea încercare, întipărit pentru totdeauna în mine, da, pentru t o t d e a u n a în mine, bucuria mea, drăcească vîlvătaie a nopţilor mele, mană cerească a zilelor mele ! Deci încă o lună de aşteptare, o lună şi mai bine o să mă perpelesc de dorul tău ! Şi pe deasupra, pe plan «material şi practic» nici o veste bună. Te aşteaptă după nuntă «sàrăcia lucie», căci tocmai acum i-am mulţumit tatei, înştiinţîndu-l că nu mai am nevoie de ajutorul lui înjositor, trimis din milă. Va trebui să ne cîştigăm singuri pîinea, să ne mulţumim, deocamdată, cu ce-oi cîştiga din gazetărie, cu acest nenorocit venit, pe care trebuie aproape să-l cerşesc şi de care mi-e lehamite. Mă gîndesc acum că poate din pricina asta am fost atît de pornit cînd ţi-am scris. Dar nu-i nimic, totul va ieşi cum nu se poate mai bine, de vreme ce tu exişti pe lume. Numai să te dezbari de temeri şi închipuiri ! Altfel le voi strînge la un loc şi ţi le voi rambursa cu supliment. Ai încredere în puterile tale şi nu lăsa în voia soartei o biată frunză, smulsă de vînt !“

Sfîrşind de citit scrisoarea, Agnieszka, după atîtea nopţi şi zile de frămîntare — se întinse, istovită, în pat. Cînd se trezi din somnul lung şi adînc, privi cu mai multă seninătate în juru-i şi-şi dădu seama că în vara asta nu se bucurase de loc de vacanţa ei la Serbinów. Îi părea rău că în curînd trebuie să plece. Apoi mai era ceva care nu-i da pace : Janusz. Într-adevăr, ce-o făcuse să se poarte atît de josnic cu scrisoarea aceea ? Seara, cînd adormea, îi răsărea în vis chipul lui frumos şi trist şi atunci îi cerea,

înduioșată, iertare, mai fierbinte decît atunci cînd ai doar mustrări de conștiință.

„Nu cumva dintre Marcin și mine, eu sînt aceea care am o viață dublă ?“ se întreba ea, speriată.

Dar deși ziua plecării se apropia, nu mai avu răbdare să aștepte și plecă mai devreme cu o săptămînă. Alerga spre Marcin, însetată ca un bețiv care nu mai gustase de multă vreme din licoarea amețitoare.

9

S-au întîlnit în Belgia, dar cununia se amîna de pe o lună pe alta. Problema era mult mai complicată decît crezuseră ei, iar în privința rezolvării formalităților și unul și altul erau la fel de nepricepuți. Le părea rău să-și irosească timpul cu asemenea treburi, fixau mereu alte termene și, plictisiți că trebuie s-o ia de la capăt, amînau, zicînd că se vor căsători cînd vor avea mai mult timp liber. Trăiau copleșiți de dragoste, tulburați de desfășurarea evenimentelor — moartea bătrînului rege al Belgiei și urcarea pe tron a tînărului moștenitor în care își puneau mari speranțe liberalii și chiar socialiștii din acea țară — și, fermecați de tot ce vedeau, vizitară Bruxelles și alte splendide orășele belgiene. Toamna și apoi primăvara, izbutiră să petreacă împreună cîteva zile pe țărmul mării.

Agnieszka abandonă studiul științelor naturii. Acum o interesau mai mult problemele sociale, economice și culturale, pe care le studia la Biblioteca regală, în diferite instituții locale și ca audient fără frecvență la universitate.

Marcin o îndemna să se ocupe de cooperație, dar pe Agnieszka n-o prea trăgea inima, deși recunoștea că e o problemă importantă. Mergeau adesea la cafeneaua cooperativei socialiste *Maison du Peuple*, mai ales cînd stăteau prost cu banii, însă Agnieszkăi nu-i plăcea nici Casa Poporului, nici sala de mese, ca să nu mai vorbim de mîncare.

În schimb Marcin, care vedea în toate acestea realizarea unei părticele din programul de transformare a lumii pe care-l elaborase în gînd, era pătruns de un entuziasm aproape ideologic atunci cînd sorbea dintr-un pahar grosolan „*lait au café*“, sau mînca dintr-o farfurie de aluminiu un cotlet tare — entuziasm care înlocuia orice alte pretenții gastronomice.

Însă cooperația nu bătea zadarnic la poarta gîndurilor și sentimentelor Agnieszkăi, căci, asemenea unei forțe vii, o cuceri în cele din urmă. La această victorie își adusese contribuția cineva pe care îl cunoscuseră în primăvară. Omul acela se numea... Tytus Jerzy Niechcic și venise în Belgia tocmai ca să studieze aici cooperația. În același scop mai cutreierase cîteva țări, căci din toamnă urma să gospodărească una din moșiile tatălui său, din Podole, și plănuia să introducă acolo cooperația pentru țăranii din partea locului. Pînă acum, locuise ani de zile la Varșovia, unde luase parte la o mulțime de acțiuni fățișe sau mai puțin fățișe cu caracter social ori cultural, susținîndu-le cu sfatul și cu punga. De Marcin l-a apropiat simpatia pentru mișcarea socialistă, iar de Agnieszka o mulțime de alte lucruri. Presupusa lor înrudire, care la început le slujise în dorința de a lega relații mai strînse, pieri ca prafu-n vînt atunci cînd fu vorba să devină într-adevăr prieteni. Ajunseseră într-adevăr să stabilească unchii și bunicii comuni, dar domnul Tytus Jerzy Niechcic nu punea mare preț pe legăturile de sînge. În schimb, cunoștea toată povestea bunicului Agnieszkăi, Michal, care fusese exilat în Siberia. Cei din ramura neamului Niechcic din Podole aveau pentru acest om un adevărat cult. Domnul Tytus Jerzy auzise de Bogumil Niechcic de la tatăl său, care făcuse cîndva încercări să-l găsească pe băiețandrul răsculat și dispărut fără urmă. Ce i se mai întîmplase lui Bogumil Niechcic domnul Tytus aflase cam cu vreo zece ani în urmă, de la Leon Woynarowski, pe care-l cunoscuse la Paris. Da, Agnieszka își amintea de povestea asta. Însă totodată se întuneca, fiindcă i se părea că orice persoană (în afară de cei de la Serbinów) care-l cunoaște pe domnul Woynarowski ar putea să aibă

vreo legătură cu aventura de dragoste a lui Marcin. Numai că... lîngă domnul Tytus nu puteai rămîne încruntat multă vreme ! Prezența omului acestuia, fiecare cuvînt pe care-l rostea, fiecare privire pe care ți-o adresa răspîndeau bucurie. Avea vreo patruzeci de ani, căsătorit și cu copii, dar, cu toate că părul negru ca pana corbului era tăiat de o șuviță căruntă, părea foarte tînăr : înalt, oacheș, îndemînatic și mlădios ca o domnișoară. Chip romantic : frunte înaltă și ochi cenușii foarte expresivi, nasul drept și buzele fine, îți amintea de portretele lui Grottger, cu singura deosebire că zîmbetul lui nu era de loc melancolic. Își petreceau toți trei serile în discuții interminabile, iar ziua colindau prin oraș sau prin împrejurimi, vizitînd centrele cooperatiste orășenești și sătești, care-i plăceau Agnieszkăi tot mai mult. Era în firea domnului Tytus să dea farmec fiecărui lucru de care se apropia, ceea ce-i reuși și cu cooperația, care crescu în ochii Agnieszkăi. Admirabil povestitor, știa o sumedenie de glume și de snoave, de-a dreptul *à payer ses places*, și în general era un om cu care te împrieteneai ușor și de care te despărțeai greu. Îi arătă Agnieszkăi o simpatie atît de impetuoasă, deși plină de curtoazie, parcă fericit că o întîlnise, în sfîrșit, după o lungă așteptare. Spre deosebire de Marcin, găsea aprecierile sau proiectele ei fără cusur și ea îi răspundea cu aceeași monedă, chiar atunci cînd nu era întru totul de acord, ceea ce dovedea, o dată mai mult, admirația lor reciprocă.

Vorbind, așadar, de una, de alta în timpul plimbărilor prin oraș sau acasă, ieși la iveală, printre altele, că domnul Tytus este raționalist și ateu. Și, aducîndu-și aminte cît de rușinați fuseseră cînd domnul Tytus le expusese concepția lui asupra lumii, Marcin și Agnieszka își dădură seama că ei mai păstraseră încă, într-un anumit fel, credința în Dumnezeu. Nu se pricepeau însă să-și argumenteze ca lumea părerile și să explice punctul lor de vedere. Se limitau la amintirea timidă a elementelor iraționale și metafizice ale existenței, care există totuși de vreme ce în viața multor oameni se fac simțite. Domnul Tytus îi

contrazicea, susținînd că cel puțin tot atîția oameni sînt lipsiți cu totul de sentimentul religios, ceea ce constituie pentru el dovada inexistenței oricăror taine în afara simțurilor și rațiunii omului. Așa că lua cu multă delicatețe peste picior noile curente filozofice care îndrumau gîndirea — unica bogăție a omenirii — pe calea greșită a cultului instinctelor oarbe. Agnieszka îl tachina, spunîndu-i că în raționalismul său ateic este la fel de fanatic și de „clerical“, ca și biserica de toate confesiunile, de care se deosebea numai prin faptul că nu atribuia minții putința pătrunderii dogmelor credinței.

Dar domnul Tytus numai în concepțiile sale teoretice era intransigent și fanatic. În practică era întotdeauna tolerant și ieșea întotdeauna cu bunăvoință în întîmpinarea oricui cînd simțea că e cinstit și bine intenționat. Valoarea activității și gîndirii omenești nu o stabilea pornind de la premizele raționaliste ale convingerilor sale, ci folosea un fel de măsură intuitivă, în aplicarea căreia nu dădea niciodată greș. „O fi — se gîndea Agnieszka — măsura Cavalerului din Apocalips, despre care se spune că merge călare pe un cal negru.“ De Cavalerul din Apocalips îi aminti chiar domnul Tytus, căruia-i plăcea să recitească Biblia, considerînd-o una din marile opere ale literaturii mondiale. Și domnul Tytus tocmai pe Agnieszka o compara cu acest Cavaler călare pe un cal negru.

— Domnule Marcin, zise el o dată, s-o apreciezi și s-o aperi pe Agnisia noastră, ca pe o comoară. Ține în mîinile ei măsura universală a lucrurilor, precum Cavalerul din Apocalips.

— Vezi, sînt o comoară și tu n-ai știut nimic, glumi Agnieszka și izbucni în rîs, mai mult ca să nu se vadă teama cumplită care-o cuprinsese după cele rostite de domnul Tytus. Parcă cineva îi aruncase pe umeri o povară ce-o strivea. Abia cînd își dădu seama că numai dintr-un orgoliu prostesc luase pentru o clipă în serios cuvintele lui, răsuflă ușurată.

— N-am știut ! rîse Marcin, triumfător, dar oarecum stînjenit.

Agnieszka se întoarse spre domnul Tytus și zise pe neașteptate :

— Dumneata nu crezi în Dumnezeu, dar mi se pare că ești scăldat în Sfîntul Duh. Din pricina asta nu mai poți avea cunoștință despre el.

Domnul Tytus o contrazise în aparență, dar se vedea bine că felul acesta de a vedea lucrurile nu-i displace. Se uită la Agnieszka, ea la el, și cu toate că discutau lucruri atît de înălțătoare, ochii lor exprimau un entuziasm nicidecum supranatural. Și, ce-i mai ciudat, avînd totuși multe apropieri cu ceea ce discutau, se părea că sentimentele pămîntene, ajunse la cea mai înaltă tensiune, îi transportau, fără vrerea lor, într-o lume supranaturală.

Marcin își dădea seama că pe Agnieszka n-o lăsa rece noua lor cunoștință. În general, era gelos pînă și pentru cochetăria ei „inconștientă", cum spunea el, față de alții. Firește, în ciuda concepțiilor sale în această privință. Și totuși pe Tytus Jerzy nu era de loc gelos. Nu pentru că Agnieszka nu s-ar fi putut îndrăgosti de el : lui însuși îi plăcea foarte mult domnul Tytus. Și nici pentru că afinitatea dintre cei doi era mai degrabă de natură spirituală. Și gelozia, de altfel, ține de domeniul spiritual. Căci dezlănțuirea exclusiv senzuală nu cunoaște gelozia. Animalele nu cunosc în general gelozia în dragoste. Lupta dintre masculi este o manifestare cu totul de altă natură. Animalele, dacă sînt geloase, sînt din pricina oamenilor, căci relațiile dintre animal și om sînt în fond afective. Marcin era însă liniștit din altă pricină și liniștea lui se-ntemeia chiar pe Tytus Niechcic. Omul acesta, cu tot farmecul lui bărbătesc și felul curtenitor de a fi, îți inspira o încredere nelimitată în corectitudinea lui, cuvîntul v i r t u t e îți venea involuntar pe buze și căpăta o rezonanță de cristal. Dar dacă Agnieszka ar deveni agresivă ? Marcin o socotea însă prea mîndră pentru a face una ca asta, iar în evaluarea farmecelor ei, din fericire, prea modestă. De altfel, îi dădea zilnic dovezi că e îndrăgostită nebunește de el și lui Marcin nu-i era greu să mențină starea asta de nebunie. N-avu deci nimic împotriva acestei prietenii, alimentată și de

faptul că pe Agnieszka o apropiau de domnul Tytus o mulțime de amintiri legate de viața la țară. Doar Tytus Niechcic era moșier, deși nu se purta ca un moșier, — și tocmai asta sporea farmecul său. Urmaș direct al Mariei și al lui Michal Niechcic, părea că numai din greșeală mai posedă avere. Făcea impresia unui om capabil să trăiască în orice condiții, datorită capacității sale nu de a se adapta, ci parcă de a se contopi cu realitatea, dacă lucrul acesta nu-l înjosea. Totuși cînd, scurt timp după deschiderea expoziției internaționale din Bruxelles, Tytus Jerzy Niechcic, din pricina îmbolnăvirii tatălui său, fu chemat telegrafic în țară, scurtîndu-și șederea și așa destul de prelungită în Belgia, Marcin răsuflă ușurat.

Vizitînd expoziția, Marcin și Agnieszka aveau impresia că fac o călătorie în jurul lumii. Restul timpului Agnieszka și-l închina cooperației. La început fiecare magazin cooperatist și fiecare carte de cooperație îi dădeau bătăi de inimă și-i aduceau în minte chipul acelui simpatic personaj care se ivise ca să dispară atît de repede din viața ei. Curînd însă cel care jucase rolul unui stimulent în munca ei părăsi scena, căci pe primul plan treceau acum rezultatele propriu-zise ale studiilor și cercetărilor întreprinse. Tytus Jerzy Niechcic jucase rolul unui amănunt plin de farmec, un amănunt observat mai tîrziu, care aruncă o lumină pătrunzătoare asupra întregului ansamblu și e dat uitării îndată ce realitatea începe a fi văzută cu alți ochi. Mai mult decît atît. În pasiunea sa crescîndă pentru cooperație, Agnieszka luă seama, după o vreme, că Marcin avusese dreptate. Deși de multe ori i se împotrivea, pentru că argumentația lui nu i se părea convingătoare, el descoperea aproape întotdeauna adevărul pe care ea și-l însușea, apoi, considerîndu-l ca fiind al ei.

Cufundată în muncă, Agnieszka nici nu observă cînd începură zilele ploioase de toamnă. Din țară sosiseră și ultimele hîrtii de care aveau nevoie, așa că, în timp ce expoziția internațională se închidea și vîntul puternic, bătînd dinspre mare, mătura străzile Bruxelles-ului, Marcin și Agnieszka fixară, în sfîrșit, data cununiei. Avură

neplăceri cu preotul care nu voia să renunțe la spovedania cerută de biserică. Stătură cîteva ore de vorbă cu el. Preotul, vioi, rumen, nu putea în nici un chip pricepe că spovedania nu se împacă cu convingerile tinerei perechi și-i tot întreba dacă n-au pe suflet vreun păcat pe care se tem să-l mărturisească. Să-i spună dacă au păcătuit...

— *Allons donc, le bon Dieu n'est-Il pas plein de charité, bien plus miséricordieux que vous ne soupçonnez? Et l'Eglise... n'est-elle pas indulgente envers nous autres, hein?* [1]

Și cînd ei, văzînd că n-o scot la capăt, îi spuseră că în acest caz vor fi siliți să facă numai cununia civilă, sau să-și schimbe credința, preotul îi privi în tăcere, cu ochi bănuitori, îngrijorați. Apoi îi întrebă destul de acru și nu fără oarecare dreptate că dacă nu recunosc spovedania, de ce insistă să celebreze cununia religioasă? Și în timp ce, cu lacrimi în ochi, Agnieszka încerca să-l lămurească: „Pentru că fără asta la noi în țară, legile noastre..." îi tăie vorba, spunîndu-le că se vede nevoit să ceară consimțămîntul superiorului său. Îi invită să vină a doua zi. A doua zi, fără să mai discute nimic, încasă suma ce i se cuvenea și stabili ziua și ora.

— Mi se pare că am comis un fel de șantaj, oftă Agnieszka din greu cînd ieșiră. Și pentru ce?

Formalitățile de legalizare a actului la legația rusă le rezolvă un individ serviabil, ciupit de vărsat, care se tot învîrtea pe la biserică, priceput în asemenea treburi. Datorită acestui fapt, personalul legației nu s-a interesat mai îndeaproape de persoana lui Marcin, însă tinerii căsătoriți, și așa săraci, rămaseră după ceremonia religioasă aproape fără un ban. Celor cîțiva cunoscuți, care veniseră la biserică, le oferiră un prînz modest la un restaurant vegetarian și un pahar de vin într-o cîrciumă. Abia aici, după un pahar de vin de Burgundia, frunțile se mai înseninară.

La întoarcere, cînd rămaseră numai ei doi, se opriră în scuarul numit Sablon, în locul unde sînt înșirate în

[1] Oare bunul Dumnezeu nu este el plin de milă și cu mult mai generos decît vă puteți închipui? Și Biserica... nu este ea îngăduitoare cu noi toți, a? (Fr.)

semicerc statuile întunecate ale eroilor renumitei „Ligi a calicilor“ din vremea cînd furia catolică a lui Filip al II-lea făcea ravagii în Flandra. Se opriră în fața lui Egmont și Horn, îmbrățișați frățește, decapitați de ducele de Alba în minunata Piață Veche a Bruxelles-ului. Vîntul de toamnă trecea, vuind, prin copacii înalți.

— Uite, șopti Marcin, simțind nevoia unei confesiuni, victimele catolicismului militant. Oare ereticii care pier pentru credința lor nu-s la fel de sfinți ca mucenicii Bisericii, patronii noștri ? Eu nu văd nici o deosebire. Și fiul nostru, Agniś, dacă vom avea unul, se va numi Egmont.

— Numai că noi în clipa asta, rosti ea cu amărăciune, nu avem dreptul să strigăm ca Brédérode al lui Verhaeren :

Puisqu'ils nous ont jeté ce nom comme un outrage,
Nous serons tous... superbement des gueux.
Des gueux d'orgueil, des gueux de rage... [1]

— Noi ne-am supus, oftă ea.

— Nu te necăji, zise Marcin. Nu te gîndești că urîm capitalismul din tot sufletul, îl urîm și totuși ne folosim de atîtea instituții de-ale lui... deocamdată trebuie să ne folosim. Biserica, cu toate crimele și greșelile ei, nu este dușmanul omului, nu ia ființă din egoism, deși alunecă atît de des în egoism. Dar capitalismul este într-adevăr dușmanul omului, căci se bazează exclusiv pe calcule egoiste.

Agnieszka îl asculta, uimită. În revolta ei împotriva confesiunilor oficiale mersese mai departe decît i-o cerea pregătirea ei spirituală. Mersese mai departe — tinzînd să ajungă la înălțimea concepțiilor extremiste ale lui Marcin, dar iată că el pare a lăuda acum dintr-o dată tocmai ce-ar trebui să acuze. Deși bucuroasă să se mîngîie cu spusele lui Marcin, se simțea jignită că el nu susținea punctul ei de vedere, la care ajunsese, dacă nu conform voinței lui, cel puțin într-o anumită măsură cu ajutorul lui. Așa că rămase tot abătută, deși atunci cînd intrară în cele două cămăruțe

[1] Pecetluiți cu numele-acesta de ocară,
Vom fi, de-acum încolo, cei mai superbi calici.
Calici plini de mîndrie și plini de ură-amară..

din *rue aux Laines*, pe care le ocupau de un an, găsiră o sumedenie de flori trimise de prieteni și pe masă — telegrame din Serbinów, Kielce, Kaliniec și, o, minune! un mandat de o mie de ruble de la... tatăl lui Marcin.

Marcin se bucură ca un copil și, luînd-o pe Agnieszka în brațe, încercă să danseze. Simțind că ea se împotrivește, se tulbură și-i șopti, mîngîindu-i obrazul.

— De ce ești atît de tristă, de abătută și de îngîndurată? Ce văd ochii aceștia, ce văd ei mai departe, de sînt atît de înspăimîntați? Uite, avem și bani! Sau nu mai ții la mine? Nu mai ții la mine? se sperie el. Vezi... am spus eu.

— Nu-i vorba de asta, zise ea, adîncindu-și privirea în pupilele lui întunecate, dar mi-aduc aminte ce-ai scris în vacanța trecută, acum mai bine de un an... Mi-aduc aminte că înfierai tot ce lauzi acum. Tu nu mai ții minte?

— Nu mai țin minte, răspunse el sincer. Numai pe tine te țin minte... parcă de la începutul vieții, numai pe tine. Și mă bucur... știi, sînt tare prost... Mi-a fost teamă c-ai să dai înapoi... Acum sînt atît de fericit pentru că prin tot ce faci îmi întărești credința că într-adevăr vrei să fii cu mine pentru totdeauna. Vezi, eu spun acum: „pentru totdeauna".

Agnieszka înlemni și închise ochii. Înțelese dintr-o dată că nu doar o anumită inconsecvență a convingerilor lui o speriase. Acum își dădea parcă limpede seama că o speria mai ales acest — „pentru totdeauna". Se întristă.

Dar cînd închise ochii, fața ei căpătă o expresie de exaltată desfătare pe care Marcin o înțelese în felul lui. Se lăsa noaptea și în curînd căzură pradă acelei puteri căreia îi e indiferent cine sîntem, ce legături ne unesc, sau ce gînduri ne despart, căci ea urmărește numai să se întîmple ceea ce trebuie să se întîmple între doi îndrăgostiți.

Cu toate acestea, dimineața, cînd Agnieszka se trezi și cînd Marcin deschise ochii și buzele-i șoptiră: „Mă mai iubești?" simți, mîhnită, că nu-i poate da un răspuns. De groaza acestui gînd se adăposti în brațele lui mereu pline de dor. Deocamdată îi era de ajuns.

Însă după ce Marcin plecă la universitate, îi scrise un bilet :

„Marcysienik, nu te supăra și nu-ți face griji, dar azi nu mă întîlnesc cu tine la bibliotecă. Mănîncă singur la prînz. Am nevoie de «introspecție», așa cum zici tu. Plec prin împrejurimile orașului și mă întorc după-amiază."

Luă tramvaiul pînă la Facultatea de istorie, îi lăsă biletul și cu același tramvai porni în direcție opusă spre *Tervueren*. Coborî la *Quatre-Bras* și o porni să hoinărească prin pădurea de stejari scăldată în rouă rece și atinsă de rugina toamnei. Intră în desișurile împînzite de ferigi îngălbenite și se înapoie pe potecile acoperite de mușchi ce străbăteau pădurea. Vîntul care bătuse în ajun încetase și liniștea era întreruptă doar de zgomotul îndepărtat al tramvaiului. Din cînd în cînd, treceau pe lîngă Agnieszka bicicliști sau țărani cu cărucioare, la care erau înhămați cîini bălțați, nădușiți de opinteală. La început, privi în jur, îmbătată de frumusețea peisajului, dar foarte curînd nu mai văzu și nu mai auzi nimic, atentă numai la ceea ce se petrece în ea. Ce se întîmplase cu ea ? Doi ani fusese atît de îndrăgostită, încît și atunci cînd i se întîmplase să nu simtă desfătare în îmbrățișarea voluptoasă a lui Marcin, se simțea fericită că și într-o clipă ca asta se petrecea totuși cu ea ceva, tocmai ceea ce dorești și vrei și trebuie să se petreacă. Se dăruise cu toată ființa acestei iubiri pe care o vedea cu entuziasm fără limite, care va dura toată viața și chiar dincolo de mormînt. Atunci de ce această totală și nemărginită dăruire se transformase deodată într-un fel de închisoare strîmtă în care se înăbușea ? Căsătoria nu schimbase nimic în viața lor și totuși parcă scosese la iveală o altă față a fericirii neîndoielnice de pînă atunci. Era ca și cum un lucru, pe care nu-l știuse numi, căpătase dintr-o dată un nume și acest nume însemna închiderea irevocabilă a ultimei uși. Ce fel de uși ? Oare nu era liberă să studieze ce vrea, să muncească așa cum vrea ? Și nu era oare fericită în dragoste ? Chiar adorate de mai mulți bărbați, alte femei nu s-ar putea bucura nici pe departe de dragostea pe care i-o dăruia ei un singur om. Și ea, la

rîndul ei, nu era oare fericită să i se dăruie cu toată ființa ? Atunci ce mai dorea, ce mai cerea de la viața asta, care-i oferise atîta belșug de simțire ? De ce începuse să se plictisească ?

„De ce ? se enerva Agnieszka, în timp ce frunzele îi foșneau sub picioare. De ce rătăcesc pe aici ca o proastă și n-am putere să mă întorc ? Ce uși mi s-au închis ?"

Cu greu îndrăzni să accepte gîndul neclar care-i trecea prin minte : că în dragoste ar fi vrut să aibă mereu o ușă deschisă și că renunțase de bunăvoie la lucrul acesta în clipa în care i se dăruise, total, exclusiv și acum obligatoriu lui Marcin.

Se-ntîmplase totuși ceva în viața ei, ceva care o făcuse să se gîndească, acum, anume la lucrul ăsta ! Tytus Jerzy Niechcic plecase, ce-i drept, și simpatia pe care o avusese pentru el nu apucase să devină dragoste, mistuindu-se în pasiunea ei pentru Marcin. Rămăsese totuși în urma lui Tytus ceva imponderabil, care nu se risipea ca o afecțiune de moment, ci se făcea resimțit cu o putere tot mai mare. Agnieszka devenise sensibilă la cuvintele măgulitoare ale colegilor, fel de fel de ispite îi dădeau tîrcoale și nu-i era prea ușor să le stea împotrivă. „Marcin are dreptate, se ironiza ea — sîntem nesățioase și numai într-o singură direcție. Se spune că femeia trebuie să se epuizeze în dragoste, pentru a fi om întreg. Dar nimeni nu știe că ea nu se satură niciodată și rezultatul este același : veșnica dorință și un veșnic dor. Cine știe, poate c-ar fi fost mai bine să nu fi cunoscut această desfătare ?"

Începu să se revolte în sinea ei. Dacă așa stau lucrurile, de ce s-ar feri ? Ce anume o face să se amărască atît din pricina asta ? Și pe Marcin probabil îl încearcă aceleași ispite și dacă i-ar fi ieșit în cale un Tytus Niechcic... Nu, nu, în ciuda tuturor aparențelor, Marcin este un om dintr-o bucată, corect și credincios cum numai în povești iubiții le sînt credincioși iubitelor, pe cîtă vreme ea nu este numai cu o dublă personalitate, așa cum i se mai păruse o dată, ci de-a dreptul neînfrîntă în dorințele ei.

„Să caut o lipsă, trebuie neapărat să descopăr ceva ce-mi lipsește! Plinătatea vieții, la care am visat atîta, o afli numai în neîmplinirea tuturor năzuințelor... De n-ar fi numai sfîrșitul iubirii pentru Marcin această neîmplinire“, se sperie ea deodată. Ah, cît de mult dorea să-și trăiască din plin viața, dar să-i rămînă totodată credincioasă iubitului pînă la sfîrșitul zilelor ei!

Cînd se mai dezmetici, văzu că soarele alunecă spre asfințit și simți că-i e tare foame. Se înapoie la *Quatre-Bras,* intră într-o cafenea și ceru o porție de *„café cramic“.* După ce mîncă plăcinta flamandă cu unt și stafide, se hotărî să se întoarcă la Bruxelles pe jos, sau cel puțin să meargă într-acolo pe jos pînă-o obosi. Încetă să se mai frămînte, preocupată să afle o cărare mai bună de-a lungul șinelor de tramvai. Se vede însă că firul preocupărilor se depăna singur mai departe, fără participarea ei conștientă, căci după ce străbătuse o bucată de drum se simți în stare să privească lucrurile dintr-un unghi cu totul diferit.

„Dragostea... își zicea ea, cine poate ști cum ia ființă, cum crește, cu ce se alimentează și cine-o face să moară? Și cine poate bănui ce ispite aduce cu ea, ce erori, ce ocoluri, ce victorii sau înfrîngeri morale? E posibil ca marea dragoste să fie, de fapt, renunțare la ceva, indiferent la ce, să nu fie, în fond, decît resemnare? Dar oricum ar lua ființă și ori de unde ar veni, era evident că între ei doi, pierduți în mijlocul mulțimii, ea e x i s t a. Trebuie deci s-o păstreze și dac-o fi nevoie s-o înalțe sau să se ridice la ea din adîncuri, să o alimenteze cu propria-i ființă și s-o primească așa cum e, cu tot ce-ar putea s-o deformeze, s-o murdărească sau poate numai s-o complice.“

Parcă ajunsă la un liman, Agnieszka se opri și se uită în jur. Dar ființa ei fizică nu ajunsese încă la un liman, era încă departe de oraș și se întunecase. O cuprinse o tristețe fără margini. „Bietul Marcin, ce-o fi gîndind?“ Porni aproape în goană spre stație și sări, gîfîind, într-un tramvai care tocmai ieșise din pădure.

Cînd năvăli în casă, îl găsi pe Marcin aplecat peste planul orașului Bruxelles. Se repezi la ea, dar se opri în drum, îmbufnat.

— Ei ? întrebă, supărat. Ce-ai văzut „introspectîndu-te“... atît de îndelung ?

— Pe tine, răspunse ea drăgălaș. În cele din urmă, pe tine.

Supărarea i se topi și o cuprinse în brațe.

— Împielițato... Unde ai fost ? Ce emoții îmi dai ? Cum te-a răbdat inima ?! Tocmai astăzi... Stau de o oră aici și-mi sparg capul, întrebîndu-mă pe unde să te caut... Pe unde te-au purtat duhurile necurate, copil rău ?...

— Prin pădure. Am umblat, am umblat și m-am gîndit... la viață... Nu-mi ceri tu să mă gîndesc puțin și la viață ?... zîmbi ea dulce.

— Ah... Nu mă ispiti cu zîmbetele tale, că acum te iau la bătaie ! Nu puteai să te gîndești la viață și aici ? M-ai speriat, mi-a fost teamă pentru tine... și tare dor. Prin ce coclauri ai umblat ? Ești udă toată, nădușită și plină de noroi ca o sălbăticiune ! Mîinile-ți sînt reci ca gheața ! Vrei să-mi răcești ? Ai mîncat ceva ? Hai, culcă-te ! Am să-ți fac un ceai. Dezbracă-te repede și intră în pat !

Noaptea, tîrziu, Agnieszka bolborosi ceva prin somn și, cînd Marcin încercă să afle ce spune, rosti cu voce tare :

— Multe mai sînt de făcut pe lume, Marcyś... Și noi, gîndește-te...

— Ce tot spui ? Care noi ?... o întrebă el somnoros. Doar am făcut și noi cîte ceva. Lucrarea de doctorat e aproape gata. Pe urmă adunările... ședințele... congresul... grupurile de trăgători... muncitorii emigranți din La Péronne... Mă văd mereu cu ei...

— Tu... poate. Dar eu, nimic...

— Tu ? Păi ce-aș fi fost eu astăzi fără tine ?... Un pumn de cenușă isterică.

— Înseamnă c-am schimbat rolurile. Astăzi sînt eu un pumn de cenușă.

Se lăsă o lungă tăcere.

— Într-un cuvînt, oftă Marcin, „*Dragostea în ruine*“ a lui Burne Jones. Da... îți place extrem de mult tabloul ăla... deci... și, doborît de somn, bolborosi pe jumătate adormit : ruinele astea... pumnul ăsta de cenușă... nu, de moloz... am să-l strîng... și-am să-l înghit... și-o să-l am în inimă... și n-ai să mai fugi de lîngă mine...

A doua zi însă, o întrebă pe Agnieszka, pironind-o cu ochii :

— Ascultă, ce-ai descoperit tu ieri în pădure ? Ce-ai spus azi-noapte ?

— Uite, zise ea, mirîndu-se că vorbește astfel, eu ar trebui, cred, să mă întorc în țară. Nu de tot. Să mă duc să mai văd din cînd în cînd ce mai e pe acolo. Cu tine-i altceva. Tu nu poți... De ce clatini din cap ?

— Așa... M-ai părăsi ! M-ai lăsa chiar acum dac-ai putea și dac-ai avea cu cine pleca.

Ea îl privi drept în ochi.

— Ce tot spui ? Ei bine, află că... nu demult, și eu gîndeam așa. Dar acum, deși aș putea poate... și aș avea cu cine, știu că nu-i așa !

Se priviră îndelung, pătrunzător, ca doi oameni gata să-și spună tot adevărul în față.

— La cine te gîndești ? întrebă totuși Marcin.

— La ce, îl corectă Agnieszka. La muncă. Știu că nu se poate face mare lucru — acolo. Că trăim în robie... că sîntem asupriți. Și cu toate astea, nu știu ce mă-ndeamnă... încercă ea să zîmbească, să plec acolo unde-i mai rău. De ce te uiți așa la mine ?

— Așa, zise el. Te iubesc. Și-mi pare rău că vrei să fugi.

Ea își apăsă buzele de mîna lui.

— Oh, Marcyś... Dac-ai ști că nu vreau de loc...

Și, într-adevăr, Agnieszka nu plecă atunci. Hotărîrea pe care o luase în toamnă nu se înfăptui nici în vara următoare. Vara era atît de fierbinte și de secetoasă, că nu-ți venea să faci nimic. Cum te mișcai, te treceau sudorile mai rău ca la tropic. Pe deasupra, conflictul franco-german în legătură cu Marocul amenința să se

transforme într-un război european. Soții Śniadowski nu-și puteau imagina ce-o să se întîmple cu ei în cazul ăsta. Așa s-au tărăgănat lucrurile pînă în toamnă. Pe la mijlocul lui septembrie abia, Agnieszka expedie acasă o scrisoare prin care-și anunța sosirea. În timp ce împacheta, își făcu planul să se stabilească, deocamdată, la Varșovia. Să înceapă să scrie la publicațiile cooperatiste și să-ncerce să găsească ceva de lucru la una din redacții. Era aproape sigură c-o să izbutească. Articolele pe care le trimisese din străinătate fuseseră toate publicate și i se plătiseră. Se gîndea să se apropie și de mișcarea țărănească. Luptînd, desigur, pentru ideea independenței naționale.

Marcin îi dădea sfaturi și îndrumări în felul lui, atrăgîndu-i atenția asupra cutărui sau cutărui lucru. Se arăta bucuros că Agnieszka voia să se ocupe în țară de problema cooperației, însă ieși la iveală că el înțelegea acum această problemă puțin mai altfel decît atunci cînd o dezbătuseră împreună. Poate Marcin avea o atitudine critică, părîndu-i-se că Agnieszka fusese atrasă spre cooperație din cu totul alte motive decît de ordin social, sau poate pentru că el însuși nu avusese încredere, la început, în cooperație. Se împăcase cu ea abia în Belgia, unde era strîns legată de activitatea partidului socialist. În legătură cu asta, repeta din nou că orice idee pălește și se denaturează atunci cînd nu se călește în focul luptei și nu cere nici un fel de eroism, fiind la adăpost de riscuri.

— De aceea, explica el, cooperația ne poate fi de ajutor și poate constitui chiar o anumită etapă în opera de construire a socialismului. Pornind la această operă de la cele mai mici detalii ale vieții. Dar, despărțind-o de socialism, se va transforma într-o simplă negustorie. Prăvălii. Draga mea, cu ajutorul prăvăliilor nu vom ajunge să cucerim o nouă orînduire și nici independența națională.

— Dar dacă nu le deschizi ochii oamenilor și nu-i înveți să se ajute între ei, crezi că ai să obții ceva?

se înflăcără Agnieszka. Și cooperația tocmai asta face : îi îndeamnă să se ajute între ei pe toți, absolut pe toți, fie cît de neînsemnați. Noi, chiar și partidul din care faci parte, slujim cauzelor mari din cînd în cînd numai, pe cîtă vreme astfel ești necontenit în slujba vieții noi, în fiecare zi, prin cele mai obișnuite acțiuni, fie și prin cumpărarea pîinii cea de toate zilele.

— Asta în teorie, dar în practică știi și tu ce pățești dacă ești nevoită să tîrgui de mîncare sau să-ți iei îmbrăcăminte de la cooperativă...

— Da, așa-i... recunoscu Agnieszka. Fiecare om cu slăbiciunile lui... Mie îmi place, să zicem, să mă îmbrac frumos, mai cu gust ca alții. Dar va veni vremea cînd cooperația va ține seama de gusturile cele mai dificile... Iar în privința luptei... și ea e în plină luptă. Nu luptă cu oamenii sau cu doctrinele, ci cu propria noastră delăsare, inerția economică, socială... Luptă cu materia aceasta rezistentă pe care trebuie s-o organizăm, s-o stăpînim, s-o punem în slujba oamenilor... Și doar... Marcyś... astea sînt gîndurile tale... ale tale. Agnieszka se lipi de Marcin. Să trăiești așa ca să le fie altora mai bine. Gîndurile tale și totodată ale mele. Însă, trăind pentru alții, să nu renunți la plinătatea vieții tale... Să le fii oamenilor de ajutor, slujindu-te și pe tine totodată. Numai cooperația anihilează contradicția dintre egoism și iubirea aproapelui. Împacă în general contradicțiile vieții. Un lucru care în cadrul limitat al existenței umane părea imposibil. Numai catolicismul a încercat să armonizeze contradicțiile vieții, dar, voind să obțină acest lucru, a mutat centrul de greutate în veșnicie, renunțînd la existența trecătoare a omului pe pămînt. Nu înțeleg, cum poți să vezi în cooperație numai prăvălioare. Doar e singura încercare sănătoasă de organizare a vieții materiale, în așa fel, ca omul să fie disponibil pentru viața spirituală, care e veșnică... Cel puțin așa înțelege Abramowski treaba asta... Și mă încîntă gîndul, continuă ea, că așa cum Hristos s-a născut într-un grajd fără-ndoială plin de gunoi și bălegar... tot așa și în cooperație renașterea va

veni din domeniul acela care miroase atît de urît : comerțul. În afară de asta, gîndește-te că, în legătură cu transformarea orînduirii, aceasta e singura idee pornită din capul oamenilor simpli... de altfel, ca și creștinismul...

— Parcă înainte vedeai cu alți ochi cooperația, se întristă Marcin, bănuitor. Mi se pare că ești cuprinsă de exaltare, și exaltarea aceasta șterge proporțiile, schimbă ierarhia fenomenelor și a tendințelor sociale.

— Nicidecum, îl contrazise, vioaie, Agnieszka. Voi sînteți aceia care pierdeți din vedere ierarhia necesară, proporțiile, voi cei care faceți parte din partidul vostru. Treceți peste fapte, nu vă interesează decît teoria. Pentru voi, de exemplu, unica măsură a valorilor sociale este munca, în sensul strict și cantitativ al cuvîntului... Uitați că elementul de bază al vieții sînt nevoile oamenilor și că sub acest aspect trebuie organizată această lume haotică. Și cooperația tocmai asta face. Și în muncă, de bună seamă, momentul cel mai important nu e oare cînd o s i m ț i m, cînd ea satisface n e v o i a noastră de creație ? Și asta ți-o spun eu, care n-aș mai rezista să trăiesc o zi fără muncă, fără sentimentul că realizez ceva, ceva ce datorez oamenilor, lumii... Ascultă ce-ți spun... nu viața ordinară, desigur, nu îngrămădirea de bunuri, ci sentimentul creator constituie chintesența vieții, el ne dă senzația înfrățirii cu existența universală și doar despre asta-i vorba... Dacă n-am s i m ț i independența ca pe o necesitate absolută, n-am fi în stare să facem nimic pentru ea...

— Ascultă... o întrerupse Marcin, resfirînd, distrat, părul blond al Agnieszkăi. Spui prostii. Și dac-ai să-ncepi să adaptezi metafizica asta la nevoile oamenilor, se vor găsi destui acolo în țară care, sub pretextul unei minunate activități duse spre binele patriei, să te atragă pe tărîmul celui mai strîmt utilitarism. De aceea, să nu te lași atrasă prea mult de inițiativele astea legale, de tot felul, în afara partidului. Nu fac nici cît o ceapă degerată. Aș prefera să te ții aproape de oamenii noștri.

— Nu știu dac-am să mă țin aproape de ei, se încruntă Agnieszka. Eu caut ceva care să poată uni oameni chiar de concepții diferite.

— E o prostie. Vrînd să organizezi o activitate cu oameni de concepții diferite, fiecare văzînd dreptatea în altceva, înseamnă să dai ființă unei noi și mari nedreptăți.

— Poate că există totuși un adevăr și o dreptate în lume în numele cărora și-ar putea da mîna. Un adevăr simplu, omenesc...

— ...bun pentru poezioare și pentru amatorii de frumos, o întrerupse Marcin. În lupta pentru viață ești fie de o parte, fie de cealaltă a baricadei. Trebuie să ajungi la niște concluzii și să fii consecvent pînă la capăt.

— Dar de partea asta a baricadei este partidul, oftă Agnieszka. A fi consecvent pînă la capăt în limbajul socialismului, înseamnă a renunța la ideile tale în schimbul altora gata elaborate... Să renunți la orice nuanță, la varietatea de sentimente și de gînduri, deși ar putea avea și ele o importanță pentru salvarea omenirii...

— Parcă adineauri vorbeai de un singur adevăr simplu, omenesc, în numele căruia toți oamenii și-ar da mîna...

— Da, însă m-am gîndit la un adevăr care s-ar întrupa din viață, din experiența milenară a omenirii. Trebuie să existe așa ceva...

— Te contrazici.

— Nu. De altfel, și tu te contrazici. Tăgăduiești ce afirmai altă dată, atunci cînd spuneai că la lupta pentru independență pot lua parte oameni de concepții diferite...

— Lupta pentru cucerirea independenței nu constituie decît o parte din programul nostru, răspunse Marcin, nesigur...

— Mie mi se pare că nici voi nu știți bine dacă independența e în slujba socialismului, sau invers... De altfel, poate nu știe nimeni asemenea lucruri. Tot ce este viu, cred că-i inconsecvent. A găsi o idee conducătoare în viață, fără a-ți fi teamă de consecințe... e cel mai greu

lucru... Iar eu nu vreau prin formule să-mi înlesnesc nimic...

Tăcură amîndoi cu privirile ațintite parcă în întunericul de nepătruns al complicatelor probleme omenești. În cele din urmă, în întunericul acesta pîlpîia o singură lumină : dragostea lor. Nu erau supărați pentru schimbul acesta viu de cuvinte, întrucît ofensa le este străină ori oamenilor grosolani, ori celor care își cunosc cele mai ascunse tainițe ale sufletului și știu că nutresc același ideal de viață.

Dar cînd în aceeași noapte se despărțiră, teoriile sale sociale i se părură Agnieszkăi o nimica toată pe lîngă ce lăsa în urmă. Abia spre ziuă o mai învioră gîndul că pleacă pentru a se apropia și mai mult de Marcin. Se simțea ca un cavaler medieval care urmează să ia parte la un turnir pentru cucerirea iubitei. Și gîndul acesta constituia un stimulent pentru ea, pînă cînd altele, de altă natură, îi vor lua locul...

10

În ultimii doi ani, Agnieszka venise la Serbinów doar o singură dată, așa că ai casei nu se mai săturau de ea și plănuita plecare la Varșovia se tot amîna.

La Serbinów nu se schimbase mai nimic. Părinții se țineau bine, deși tatăl se îngrășase foarte mult, iar maică-sa cădea mereu la pat, doborîtă de felurite suferințe. Se ridica repede însă și se apuca de robotit, căci treburile casei o mînau din urmă. E drept că acum o ajuta Emilka. După ce urmase un an la Varșovia un curs de horticultură, acum făcea ucenicie pe lîngă maică-sa și începuse să se priceapă destul de bine în ale gospodăriei, însă Barbara nu era niciodată liniștită pînă nu cerceta singură fiecare colțișor.

Pe Tomaszek, care terminase clasa a șasea cu două corigențe, îl dăduseră totuși la școala tehnică, așa cum hotărîseră mai demult.

— De ce l-om fi dat în gazdă la Maria Hlasko? ofta Barbara. Mi se rupe inima cînd mă gîndesc ce greu o să se descurce cu el. Nici cînd era copil nu prea o lua în seamă. Și Emilka îmi dă de gîndit. E mereu melancolică; parcă nimic n-o mai interesează.

Și Szczepanowa, bucătăreasa, le făcea griji.

— Cu femeile astea am nimerit-o ca Ieremia cu oiștea-n gard, zău așa. Ailaltă bețivă și veșnic nemulțumită, asta habotnică și plîngăreață. Era de mult, la Krempa, o bătrînă, Ludwiczka, și ea își plîngea mereu soarta, dar cel puțin avea mai mult haz. Szczepanowa asta însă, deși o lăudăm pe toate drumurile, și cînd trebuie și cînd nu trebuie, mereu e îmbufnată și jelește că sîntem nemulțumiți de ea. S-ar spovedi toată ziua pentru niște păcate de-a dreptul închipuite.

De la spovedit, ajunseră la preotul cel nou care venise în Malocin. După ciufutul partener de cărți al lui Woynarowski, care murise de cancer, și după grăsunul hulpav care lua șapte piei de pe spinarea țăranilor, dăduse Dumnezeu să vină unul cumsecade.

— De treabă om Komodziński ăsta, spunea Barbara. De-ar fi mai mulți ca el, multe lucruri bune s-ar putea face. Însă episcopul nu-l are de loc la inimă. Cică ar avea și el o meteahnă: se războiește nu cu necredincioșii, ci cu preoții. Se zice că o dată, rostind o predică, ar fi spus: „Ferește-ne, Doamne, de molimă, de foame, de foc, de război și de preoți proști“. Și cică din cauza asta a fost pedepsit și acum nu i se dau în seamă decît parohii sărmane. Dar să știi că e om cu frica lui Dumnezeu. Rar oameni de felul lui printre preoți. Și mă mir de ce, că doar haina preoțească nu i-ar împiedica să fie oameni de suflet. Parohul ăl nou nu se uită dacă omul e de rit mozaic, de rit catolic, dacă se duce ori nu la biserică. Le sare tuturor în ajutor, fără deosebire.

Printre alte noutăți, Agnieszka află că domnul Woynarowski, deși avea vreo șaptezeci de ani și sta prost cu inima, se schimbase foarte puțin. În ultimul timp, nu se mai mișca din Pamientów. O adusese acolo și pe

doamna Bronimska, acum o bătrînică șubredă, mereu bolnavă, căreia el îi purta de grijă. Domnișoara Ksawera se căsătorise cu Stanislas Ostrzeński și locuiau la Sionszyce. Aveau doi copii gemeni.

— Era de-o șchioapă cînd am venit aici. Cum trece timpul! Noi am îmbătrînit, iar pruncii de altădată au acum ei copii.

Însă amintirile, veștile și necazurile treceau pe planul al doilea, cînd la ceas de seară începeau să discute politică. Barbara citea cu pasiune toate gazetele, iar din octombrie se interesa numai de războiul dintre turci și italieni pentru Tripolitania.

— Anglia a declarat, le spunea ea, că drapelul turc trebuie respectat în Tripolitania, dar nu știu dacă o să fie așa, căci italienii au trimis acolo armată, nu glumă. Dă-mi, Emiluchna, ochelarii. Vezi că sînt lîngă vaza cu vînătorul. Mi-a slăbit vederea, că nu mai pot distinge literele astea mărunte.

Și începu să citească cu patos:

„Atacul pornit asupra Tripolitaniei n-are precedent în istoria politică a secolului trecut. S-ar părea că tocmai în epoca neîncetatelor congrese și a propagandei în sprijinul păcii..."

— Așadar, trase ea concluzia, după ce trecuseră pe scurt în revistă situația internațională, e foarte posibil să izbucnească un război european.

— Un război european, îi lămurea Agnieszka, ne va aduce independența. Eu și Marcin așteptăm de mult războiul ăsta.

— Ce tot spui?! se minuna Barbara. Da, da, încuviința apoi raționamentele fiicei sale. În ziarele noastre, din cauza cenzurii, nu se scrie nimic despre asta. Dar zău așa, vitregă-i soarta noastră dacă așteptăm să ne scoată războiul din nenorocire. Căci ce vrei mai mare nenorocire ca războiul!

— Auzi mereu: pace, pace! observă Bogumil. Dar dacă te gîndești bine, de cînd trăim, numai de revoluții și de războaie auzim mereu. Ba cu burii, ba cu japonezii,

lovitură de stat în Portugalia, tulburări în China, în Turcia. Mă gîndesc, zău, că-i o simplă întîmplare cînd cineva, ca noi, are norocul să trăiască atîta vreme pe meleaguri unde e liniște.

— Dar ce, mai ieri, alaltăieri la noi n-a fost revoluție ? îi dezminți spusele Barbara. Și în Rusia e vreodată liniște ? Nu l-au ucis de curînd pe Stolîpin ?

Se întrebau dacă într-adevăr ohrana țaristă pusese la cale omorul acesta, așa cum se spunea, ațîțată fiind de conservatorii ruși și dacă în alt stat ar fi fost posibilă o asemenea josnicie.

— În vremurile noastre, rosti Agnieszka, referindu-se la cuvintele tatălui ei, n-o să mai fie nicăieri liniște. Și cu atît mai puțin la noi...

— Îngrozitor ! se cutremură Emilka.

Iar domnul Olczak fu de părere că așa-i viața, n-ai ce-i face, că omul d-aia se naște, ca să moară, că tot trebuie să mori odată și să putrezești în cele din urmă, așa că el nu se teme, ba dimpotrivă, s-ar duce cu plăcere la război.

Vorbind așa, își înfrunta soarta, pentru că se zbătea s-o ia de nevastă pe fata lui Tomasz Kolański, singură la părinți, cu treizeci de pogoane zestre, pe care voia să i-o sufle Wojtek, fiul primarului și finul lui Bogumil.

— Pînă una, alta nu crezi c-ar putea să ne putrezească frunzele alea de sfeclă de pe cîmp ? glumi Niechcic pe seama cuvintelor vătafului. Nu vezi, domnule ? Plouă acum pentru toată vara ! Ce-ar fi să începem mîine căratul ?

Fusese într-adevăr o vară secetoasă cum nu se mai ținea minte din bătrîni și Bogumil avusese și el unele pagube, deși nu ca alții, căci pămîntul de la Serbinów păstra mai bine umezeala. Pierduseră la sfeclă, legumele păliseră, paiele și furajele lăsau de dorit, dar cu cerealele mergea binișor și cartofii rodiseră ca niciodată. Și pentru că, din pricina secetei, în toată Europa era lipsă de cartofi și moșierii, care scoteau o cantitate mai mare, se repezeau să-i vîndă în străinătate, prețul cartofilor săltase în țară

la aproape cinci ruble suta de kilograme. Bogumil însă nu voi să profite de această situație favorabilă, ci, dîndu-și seama că în ținuturile industriale, o dată cu scumpirea cartofilor, mizeria va spori, se oferi să aprovizioneze cu cartofi bazinul carbonifer cerînd numai două și trei ruble pe suta de kilograme. Și-l luase tovarăș la treaba asta pe Woynarowski. Mulți socoteau că fac o prostie cît ei de mare, ba cînd venea vorba de Niechcic adăugau, ca de obicei, că de, dumnealui îi convine să fie darnic din buzunarul altuia. Domnul Katelba din Jastrzembice, aflînd că la Serbinów se găsesc cartofi ieftini și fiind în drum spre Kaliniec, se abătu cu gînd să cumpere. Poate pentru el, căci spunea că n-o să aibă nici de semănat, sau poate ca să profite de ocazie : pe lîngă Czalbów cartofii urcaseră pînă la șase ruble. Bogumil îl refuză, zicîndu-i că toată cantitatea e contractată. Nu credea că domnul Katelba ajunsese la ananghie. Îl opri să mănînce la prînz, servindu-i o masă bogată, în timpul căreia vorbiră despre situația proastă a îngrășămintelor, întrucît bălegar nu prea se găsea în anul acela, iar cooperativele nu se îngrijeau niciodată să aducă la timp superfosfat. Katelba se putea considera intrat în rîndul moșierilor, căci se căsătorise cu moșierița văduvă de la Jastrzembice și făcuse cu ea un băiețaș. Își văzuse visul cu ochii. L-a ajutat și norocul, ce-i drept, dar mai cu seamă a izbutit prin propria-i voință, căci nu s-a lăsat în voia soartei, ci a făcut tot ce a putut ca să-și atingă scopul. A trecut, e adevărat, și prin zile grele, i s-au întîmplat lucruri care ar fi putut să-l răstoarne de-a binelea, încît să nu mai pună mîna pe pămînt și avere în vecii vecilor. Dar l-a scăpat de la impas Bogumil Niechcic. În loc să-l lase să se rostogolească în prăpastie, s-a repezit să-l tragă de chică în sus, pentru că el nu făcea parte din rîndul acelora care, cu cît te văd mai nenorocit, cu atît se simt ei mai puternici. Dimpotrivă : el se simțea mai puternic atunci cînd izbutea să pună pe picioare pe careva. Dar Katelba parcă ar fi uitat cine l-a scăpat pe vremuri de la impas, sau poate nu mai voia să se gîndească la asta. Și dacă totuși se gîndea une-

ori, își amintea mai ales de sperietura pe care a tras-o domnul Niechcic. Da, l-a speriat atît de rău, încît a alergat omul să-l însoare și s-a zbătut pe urmă să-i găsească altă slujbă, doar o scăpa de el, căci și-a dat seama cît de tare era și de primejdios, că doar *el* ținea în mînă toate firele și domnul administrator se temea să nu-l compromită în ochii moșierului de la Paris. Lui Katelba i se părea deci firesc să-i dea acum sfaturi lui Niechcic, povățuindu-l ce-ar trebui să facă pentru a obține o arendă sau o proprietate. „E un nepricopsit, îl judeca el în gînd. Ar trebui să învețe de la ăștia mai tineri."

Dar Bogumil izbucni în rîs și-i mărturisi că nici prin cap nu-i trece să arendeze sau să cumpere, că el un lucru vrea și anume : să dreneze terenurile, cît mai grabnic.

— Anul ăsta m-am lăsat pe tînjală din pricina secetei. Dar cu o vreme ca asta te întîlnești o dată la zece ani. Mare prostie am făcut că nu m-am apucat să drenez imediat după seceriș. Acum toată lumea vorbește de război, și de-or veni zile grele, atunci adio investiții.

— Ce război, domnule ? ! Da' de unde război ! zise Katelba. Nici băieții mei n-au să apuce să facă războiul.

— Vă înșelați foarte mult, interveni Agnieszka, agresivă.

Tocmai în ziua aceea primise o scrisoare de la Marcin cu următorul cuprins :

„La scurt timp după plecarea ta, scumpo, s-a dezvelit aici, lîngă Jemappes, monumentul cocoșului galic de aur, în amintirea luptei pe care a dus-o Belgia pentru cucerirea drepturilor omului și cetățeanului și, ca o manifestare a solidarității cu Franța, dînd a se înțelege că belgienii sînt gata să sară în apărarea ei dacă va fi atacată de Wilhelm al II-lea. În problema Marocului tratativele se tărăgănează și nu se știe ce-o ieși pînă la urmă. În cazul unui război franco-german, dacă nemții vor ataca Liège-ul, Anglia, care apără independența Belgiei, va intra în joc și atunci șansele de izbîndă ale Triplei Înțelegeri vor crește simțitor. Aici, în Apus, lucrul ăsta te bucură, dar pentru noi nu-i nici o bucurie pentru că, dacă s-ar

întîmpla asta, ar însemna să nu mai ieșim multă vreme din asuprire. A dracului de grea este sarcina, subliniez, nu situația, ci sarcina ce-i revine unui polonez în momentul de față! În afară de asta, pe aici nimic nou și, fără tine, nici o bucurie. M-am mutat la mansardă. În cămăruțele noastre s-a pripășit o pereche de bulgari. Masa de prînz pregătită de gazdă, poate pentru că nu ești tu aici, mi se pare din ce în ce mai rea. Colac peste pupăză, acum iau masa cu niște nemți, funcționari de bancă, milităroși, care mi se par cam suspecți. Învăț pe ruptelea și muncesc mult, ca să am conștiința împăcată cînd ai să vii tu de sărbători, brădușul meu..."

Citind scrisoarea, Agnieszka se gîndea că ar fi trebuit să rămînă cu Marcin. Cum o să-l mai regăsească dacă lumea se va zgudui din temelii? Dar nu! I-au despărțit pînă acum atîtea lucruri, încît s-a convins că pe măsură ce-l pierde, îl cîștigă tot mai mult. Nu, n-a procedat nici acum greșit. Trebuia să facă ceea ce a hotărît, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, să fie pregătită pentru orice. La drept vorbind, nici n-a început încă să facă „ceea ce a hotărît" și deocamdată se bucura de vacanță. Serbinów-ul era pentru ea un loc plin de amintiri și fiecare lucru de aici, oricît de mărunt, lua în închipuirea ei noi înfățișări, care de care mai atrăgătoare. Viața de-aici își urma cursul, o cunoștea pe dinafară și cu toate astea avea mereu pentru ea un înțeles tainic, o îmbăta ca un vin vechi păstrat într-o sticlă prăfuită și învelită-n pînză de păianjen. Dar amețeala asta plăcută o necăjea totuși, își spunea că nu are dreptul la ea. Se simțea veșnic îndatorată față de toți și de toate. Avea atîtea de-mplinit, în fiecare zi, în fiecare oră! Cum îndrăznea să stea cu mîinile-n sîn, trîndăvind?

Gîndul ăsta o hărțuia în așa hal, încît se simțea ca bolnavă. Și pentru a se justifica cel puțin față de Marcin, că stă atît timp la țară, îi scrise că în curînd își va lua rămas bun de la casa părintească poate pentru totdeauna. Și, voind parcă să-i dea de înțeles lui Marcin că șederea ei la țară nu era chiar lipsită de importanță,

îi pomeni în treacăt de interesul crescînd al maică-si pentru problemele politice, de cînd cu venirea ei acasă, de intuiția uimitoare în probleme de ordin social de care a dat dovadă tatăl ei, procedînd cum a procedat în povestea cu cartofii.

„Poate și printre acești «oameni de la țară», îi scria ea, voi găsi teren prielnic pentru formarea unei orientări corespunzătoare problemelor noastre. Intru adesea în vorbă cu argații... și-ți spun drept, nutresc mari speranțe."

În schimb, nu putea găsi de loc teren prielnic în ce-o privea pe Emilka. Fata asta frumoasă era de acord cu toate ce-i spunea soră-sa mai mare, dar cînd se apuca să-i lămurească mai pe larg probleme de interes general, abia își stăpînea căscatul sau se arăta înspăimîntată de aceste lucruri atît de complicate și parcă amenințătoare. „Nu-i nimic. Nu-i este dat fiecăruia să afle în viață calea potrivită vremii în care trăiește și care să contribuie constructiv la desfășurarea epocii respective", își spunea Agnieszka, îngăduitoare, simțind acum că nu-i lipsește nici forța, nici elanul necesar pentru a lupta și în locul altora.

Cînd însă era vorba de chestiuni personale, Emilka se înviora ca prin farmec. Devenea vorbăreață, mai ales după valsurile și *oberek*-urile cîntate cu foc la pian, care-i aduceau în minte petrecerile și micile aventuri de la școală.

— Tare mai eram proastă și rea cînd stăteam la Kaliniec ! spunea ea, răsucindu-se pe scaun spre Agnieszka. Nu mă interesa nimic, nici casa, nici învățătura. Nu mă gîndeam decît la mine, pentru că băieții mă zăpăciseră de tot, așa că nu mă mai puteam gîndi la nimic altceva. Mă distram. Acum îmi pare rău...

— Nu-i așa ? începu Agnieszka. Vezi și tu că asta n-a fost decît o bucurie de moment. Cînd cineva nu s-a preocupat decît de propria-i persoană, trebuie să recunoască în cele din urmă că a fost rău... da, rău...

— Pe mine nu m-a socotit nimeni rea, se supără Emilka. Toți țineau la mine, îmi spuneau „îngerașule" ! Știu, și doamna Wenorden îmi spunea tot așa, că ar trebui să mă ocup de lecții și nu de mine. Și colegele, mai

ales alea care învățau bine. Dar din invidie ziceau așa, unele chiar mă urau că le suflam adoratorii. Mereu primeam scrisori și poezii, le citeam pe sub bancă, și nici că-mi păsa. Primăvara, se veselea, cînd mă întorceam de la biserică, gluga pelerinei era întotdeauna plină cu violete de la băieți. Și iarna, cum soseam la patinoar, se grăbeau să-mi iasă înainte sumedenie. Îmi puneau patinele și mai că se băteau cînd era vorba să mă plimbe cu „scăunelul" pe gheață. Mă plimbau pînă oboseau și mă distram de minune. Niciodată nu patinam singură, din cauza asta nici nu știu să patinez ca lumea. Mă necăjeam că altele desenează opturi pe gheață și eu nu. Ce mai boceam cînd îmi spunea tata sau mama că numai tu îi bucuri și că eu învăț prost. Dar ce era să fac, cînd de mine se îndrăgosteau cîte zece deodată și nu mă lăsau în pace ? Mămica se supăra și zicea că o să ajung o zăpăcită și o nechibzuită, dar tăticu rîdea că am succes.

Agnieszka își dădu seama, rușinată, că Emilka o trăsese pe sfoară. Pentru că de la bun început ei nici prin cap nu-i trecuse să se învinovățească, ci să se laude și iar să se laude. În aparență se acuza, dar nu suporta să-i faci nici cea mai mică observație. Deși nu era prea sigură pe poziția ei, se lăsa ușor influențată, și îi pizmuia pe ceilalți pentru tot ce nu poseda ea, nu se lăsa urnită din loc în nici o direcție. Se legăna ca o trestie-n vînt, dar ca și trestia nu era în stare să-și părăsească locul. Doar pentru dragoste trăia și după dragoste tînjea și asta pesemne dădea frumuseții ei un farmec deosebit. Era mai scundă și mai voinică decît Agnieszka, dar avea un obraz ispititor, îmbujorat, gura părea mereu gata să sărute, iar ochii albaștri-cenușii, cu gene lungi și sprîncene subțiri, negre, te făceau să nutrești visuri de iubire. Privind-o, Agnieszka se gîndea : „O, Doamne, fără-ndoială că și eu aș fi fost la fel, dac-aș fi fost ca ea de frumoasă. Eu sînt ca un peisaj, care poate să placă unuia sau altuia. Ea însă place tuturor. Și dragostea care arde-n ea poate nu ei îi slujește, ci perpetuării speciei. Fiecare slujește cum poate omenirea."

Spre sfîrşitul unei asemenea discuţii, Emilka declară cu o voce schimbată :

— Însă m-a pedepsit Dumnezeu pentru slăbiciunea asta a mea, căci într-a şasea m-am îndrăgostit. Mi se păruse şi înainte de cîteva ori că sînt îndrăgostită, mulţi îmi plăceau. Însă de doi ani, sînt îndrăgostită de-adevăratelea şi-mi place numai unul. Ziua şi noaptea numai la el mă gîndesc.

Agnieszka se bucură.

— Îţi scrie ? De ce zici : „m-a pedepsit Dumnezeu ?"

— Pentru că părinţii lui nici nu vor să audă de mine. Ei sînt oameni bogaţi, iar noi, noi n-avem mai nimic. Slujba tatei şi cele cîteva loturi de la oraş. Măcar de-aş fi fost singură la părinţi, şi Emilka tăcu, speriată.

Agnieszka se-ntristă, auzind-o. Întrebă într-o doară :

— Cine este ? Poţi să-mi spui ? Cine este alesul tău ?...

După o clipă de şovăială, care se citea limpede pe faţa ei plină de farmec copilăresc şi femeiesc totodată, Emilka răspunse :

— Stasiek... Fratele acelui Kozarewicz, îţi mai aminteşti, pe care l-am cunoscut demult la teatru. Numai că Stasiek e mult mai simpatic şi mai frumos. E la cuţite cu fratele ăsta al lui, căci şi el e împotriva noastră. Dar noi am făcut jurămînt să ne iubim şi, orice s-ar întîmpla, cînd s-o întoarce Staś de la Cracovia, de la universitate... vocea i se frînse şi începu să plîngă. Şi pe el l-am cunoscut tot la patinaj, plîngea ea cu hohote. O, Doamne, cît de veselă era viaţa la Kaliniec !

Agnieszka nu ştia dacă Emilka plînge după Staś Kozarewicz sau după viaţa veselă de la Kaliniec, care ar fi putut eventual să i-l înlocuiască.

Cel mai adesea după asemenea mărturisiri ieşeau să se plimbe împreună în după-amiezile sure şi umede ca cenuşa jilavă. Cymbal, Żolka şi Ram săreau să le-ntovărăşească. De altfel, Emilka, oriunde s-ar fi dus, chema cîinii, şi dacă o întrebai de ce, îţi răspundea că-i preferă oamenilor. Era geloasă, se îmbufna şi se înroşea cînd aler-

gau după altcineva, îi chema cu insistență și triumfa dacă se întorceau la ea.

— Mă cunosc ! La mine țin cel mai mult ! striga ea. La începutul lui decembrie, discuțiile și plimbările s-au întrerupt, căci Agnieszka, imediat după ziua onomastică a mamei sale, plecă la Kaliniec, invitată fiind de familia Ostrzeński. Petrecu acolo zece zile. Își pusese în gînd să sondeze terenul și să-și găsească ceva de lucru, dar din nou se mărgini numai la distracții. Cinematograf, teatru, cofetăria și invitațiile la masă la familia Holszański îi umpleau zilele. Locuia într-una din cele două camere ale lui Janusz, căruia i se recomandase să stea toată iarna în Otwocek lîngă Varșovia. Se hotărîse chiar să se stabilească acolo și să practice medicina.

— Are ceva la plămîni ? întrebă Agnieszka, neîncrezătoare. Auzise că tuberculoșii sînt tot timpul surescitați și în aparență plini de viață. Dar Janusz era mai degrabă apatic. Totodată, fără să vrea, se gîndea, găsind într-asta o tristă justificare : „Va să zică e totuși bolnav. Poate de asta-i atît de ciudat !“

Da, dacă era așa, putea să-i uite și să-i ierte multe.

— Nu, n-are nimic la plămîni, o asigură mătușa Michalina. Are ceva la gît, o nimica toată. O predispoziție congenitală a traheii pentru inflamare și răgușeală. Aerul de la Otwocek face minuni în asemenea cazuri.

Unchiul Daniel nu se plîngea că Janusz absentează : îi părea bine că se terminase cu pacienții și amorurile lui. În schimb, doamna Michalina, de cîte ori vorbea de el, începea să lăcrimeze. Se însenina însă, povestind vreo ispravă de-a lui Anzelm. Abia trecuseră cîțiva ani de cînd plecase la Petersburg și în acest scurt răstimp, după spusele ei, ajunsese departe. Cu toate acestea plănuia să se întoarcă și să se stabilească în țară.

— De, draga mea, facem și noi aici ce putem, se umfla în pene mătușa. Ce, nu-i bine așa ? Cîștigi bani în Rusia și-i cheltuiești în folosul țării, aici, îi spunea ea Agnieszkăi, ce-i spusese cîndva și Barbarei. Și lui Julian,

bietul de el, tot asta-i spuneam să facă, dar degeaba l-am bătut la cap : și-a prăpădit toată averea cu muscalii.

— Mamă, dacă-i indiferent de la cine iei banii... nu-i așa ? — că și dumneata la magazin nu știi de la cine-i iei, atunci de ce să nu-ți fie indiferent, cu cine, pentru ce sau pentru cine îi cheltuiești ? interveni ironic Bodzio.

— Cum adică „nu știi de la cine-i iei ?" Ce-ți închipui tu, mucosule ?

— Îmi închipui că lucrul cel mai important este să cîștigi bani și dumneata crezi la fel. Atunci ce amestec are aici țara, patria ? îi dădea înainte Bodzio, căruia îi plăcea să-și necăjească mama.

— Bodzio ! Nu-l ai pe Dumnezeu în inimă !

— Dar dumneata crezi că-l ai ? Anatomia ne arată că această substanță divină nu există în inima nimănui, se distra Bodzio mai departe.

— Cum de nu ți-e rușine de Agnieszka ? Să-ți fie rușine ! Agnisia, dă-l încolo, nu-l asculta. Așa mă necăjesc ei întotdeauna. Daniel, ar trebui măcar să-i faci observație !

Dar unchiul Daniel se distra și el de minune, ascultînd glumele feciorului.

— Mă rog ! Cel puțin e sincer, îi luă el apărarea. Mai bine să vorbești deschis și să fii om cumsecade decît să rostești vorbe mari și să fii negustor în suflet. Mai ales cînd lipsești toată ziua de acasă.

Agnieszka nu știa ce să zică. Poate că mătușa Michalina nici nu-și dădea seama că, de fapt, se străduia să împace capra cu varza, adică interesele comerciale cu dragostea fierbinte de țară. Dar sinceritatea cu care unchiul Daniel și Bodzio rosteau adevărul avea și ea ceva care te înfiora. Dezaprobarea negoțului nu părea să reiasă din niște impulsuri prea pozitive.

„Se vede că există unele vieți, se gîndea ea, în care și adevărul și minciuna sînt la fel de neplăcute !"

Fără îndoială că unchiul Daniel era un om cumsecade, dar în sensul în care se spune că cel care doarme nu pă-

cătuiește. Nu tulbura liniștea nimănui, în schimb el putea fi tulburat foarte ușor, așa cum poți foarte ușor tulbura somnul celui ce doarme. E adevărat că, mai ales în ultima vreme, somnul acesta al lui era traversat de coșmaruri fiind obsedat, spre bătrînețe, de dragostea de maniac pe care i-o purta soției sale. Doamna Michalina era tot chipeșă și arătoasă, doar părul ei negru începuse să bată în negru-albăstrui, nuanță întîlnită la doamnele pe care ne-am fi așteptat să le vedem încărunțind. Contrar dorinței sale, negrul ca pana corbului din părul ei o îmbătrînea, iar formele-i pline nu se mai potriveau cu croiala modernă a rochiei lipite de corp și mai înguste la poale. Unchiul Daniel părea un moșneag mărunțel cu trăsături frumoase, expresive, cu mustață căruntă și o chelie strălucitoare. Căuta mereu să descopere riduri pe fața rumenă a soției și din cînd în cînd îi spunea :

— Maică-mea, la vîrsta ta, purta bonetă, nu pălărie cu pene de struț. În primul rînd, înțelegi, este o lipsă de cuviință și pe urmă nu mai are haz să te îmbraci așa, cînd ai fi putut să fii de mult bunică.

Dar, căznindu-se s-o convingă pe Michalina că îmbătrînise, o socotea totodată irezistibil de atrăgătoare. Bănuia că l-a cucerit chiar și pe Bazyli, omul de serviciu de la magazin, ca să nu vorbim de cumpărătorii care se vînturau pe acolo. Alteori era convins că e îndrăgostită de Anzelm, propriul ei fiu !

Agnieszka se gîndea că unchiul Daniel, ca și bunica Ostrzeńska înainte de a muri, a devenit iresponsabil. Totuși, în multe domenii mintea lui lucra absolut normal. Avea o memorie remarcabilă a datelor, denumirilor și faptelor din cele mai diverse ramuri ale științei, de care știa să se folosească în discuții din plin și cu destul haz.

Din motive igienice (frica de a nu se molipsi de vreo boală, răul pe care i l-ar fi putut face aerul stătut din clasă), Bodzio nu fusese dat la școală, dar, fiind isteț la minte, învățase acasă și-și trecuse examenele în particular la liceul comercial din localitate. Acum urma dreptul la Petersburg și venise acasă în speranța că va primi slujba

ce-i fusese făgăduită de Anul nou. Căci, după spusele lui, era de ajuns să muncească acasă, serios, cîteva luni ca să-și ia examenul de absolvire. Studia dreptul, dar nu pentru a deveni avocat, sau judecător. Spre altceva ţintea : își pregătea o carieră de consilier pe lîngă vreo mare întreprindere, cum se găseau destule în Rusia. Voia să cîștige bani mulți, să se poată bucura de viață și de cultură în cele mai bune condiții, să nu-și pericliteze în nici un fel sănătatea, să se izoleze de mulțime, așa cum îi stă bine, după părerea lui, unui om cu adevărat civilizat. Nu visa să-și facă faimă printre oameni, pentru că în sufletul lui dragostea de om nu exista nici măcar sub tristul aspect al vanității sau al ambiției. Oamenii îl interesau numai în măsura în care puteau să-l ajute sau să-l împiedice în planurile lui. Agnieszka nici nu încerca să ajungă la o înțelegere cu el : ar fi fost ca și cum i-ar fi vorbit în șoaptă unui surd.

Însă într-o zi, în timpul ceaiului la care soții Holszański îi invitaseră pe Ostrzeński și pe Agnieszka, în ajunul plecării ei acasă, ajunse, vorbind cu alții, la dispute și mărturisiri.

11

La ceaiul acela mătușa Michalina venise însoțită de domnii Ceglarski și Woynarowski. Ceglarski fusese invitat. Pe Woynarowski îl întîlnise-n drum. Trecea în trăsură, întovărășit de nelipsitul Aleksander, „ventrilogul". Urcase și el o dată cu stăpînul său și se așezase în antreu cu un pled peste genunchi, așteptînd încruntat sfîrșitul vizitei. Cînd Agnieszka sosi cu unchiul Daniel și Bodzio, încremeni, zărindu-l pe tatăl acelei persoane care jucase un anumit rol în viața ei sentimentală. Însă efuziunea întrevederii, glumele și saluturile schimbate ca între vechi cunoștințe care se revedeau după îndelungă vreme, risi-

pîră stinghereala de la început. Domnul Woynarowski era, de fapt, slab și suplu la trup ca un tînăr, însă se îneca și șuiera cînd respira, ceea ce însă nu-l împiedica să vorbească, sau, mai bine zis, să șușotească necontenit. Ludwik Ceglarski încărunțise puțin la tîmple, dar îi stătea bine.

Doamna Holszańska ciripea cu glăsciorul ei strident, invitînd musafirii la cafea și lăudîndu-se oarecum cu Agnieszka. O prezenta ca pe o operă căreia generația mai vîrstnică izbutise să-i dea strălucire și era aproape convinsă că, fără ajutorul ei, căsătoria cu Marcin n-ar fi avut loc.

— Fără legăturile noastre, atunci cînd cu trecerea peste graniță, domnul Marcin...

„Aha, și asta tot ei i se datorește", se gîndi Agnieszka, revoltată.

Spre deosebire de doamna Michalina, notăreasa își păstra silueta mlădioasă și-n părul ei blond nu se zărea nici un fir alb. Fața, în schimb, îi era cu totul devastată. Notarul slăbise și ochii i se-nfundaseră în orbite. Nelipsitul cîine alb, al treilea la număr, dar leit cu cei doi dinainte, după ce lătră și adulmecă musafirii, se așeză pe un scăunaș cu spetează aurie și adormi, sforăind, din cînd în cînd, ca un țăran bătrîn pe cuptor, spre rușinea stăpînei.

La început, vorbea fiecare ce-i trecea prin cap, dar încetul cu încetul discuția se concentră în jurul evenimentelor la ordinea zilei. Vrînd să caracterizeze stadiul politic în care se afla Europa, Woynarowski o luă de departe, din vremurile preistorice. Spre bucuria Agnieszkăi, bătrînul acesta uimitor, cînd ajunse, în sfîrșit, să vorbească de prezent, se dovedi foarte bine informat în problemele referitoare la Polonia. Aflase ce e cu mișcarea de independență, știa de pregătirile militare, dar argumentele pro și contra oricărei acțiuni se înlănțuiau și se eliminau într-o ordine logică atît de perfectă, încît singura concluzie pe care puteai s-o tragi era că trebuie să încrucișezi brațele și să contempli, imperturbabil, desfășurarea evenimentelor.

— În felul acesta, șoptea el, în timp ce toți ceilalți ciuleau urechile să-l audă, războiul ca act irațional, care asigură pentru multă vreme dominația instinctelor și a pasiunilor, avînd ca unic scop obținerea imediată de bunuri materiale, va aduce popoarelor, doar în aparență eliberate, o nouă perioadă de opresiune, poate mai rea decît pînă acum...

— Da, îl întrerupse unchiul Daniel, instinctele și pasiunile sînt o nenorocire. Ar trebui deci să terminăm cu ele o dată pentru totdeauna.

— Tocmai unchiul Daniel, atît de sensibil și dornic de afecțiune, spune asta !... se miră Agnieszka. Nu, îl contrazise ea pe Woynarowski, dac-am sta în fiecare clipă să întoarcem lucrurile pe toate fețele... Cunoașterea prea amănunțită ne-ar paraliza capacitatea de acțiune. Agnieszka ajungea astfel la concluziile trase de Marcin.

— Tocmai de aceea sînt eu nefericit, răspunse unchiul Daniel, care, lipsit de posibilitatea de a duce discuții intime mai prelungite cu soția lui, se exterioriza tot mai des în public, Căci, înțelegi, domnule, se întoarse el spre Ceglarski, poți să fii fericit cu oricare altă femeie, dar nu cu aceea pe care o iubești. Cabotinul acela de Oscar Wilde spune, pare-mi-se, ceva în sensul acesta și mi se pare că are perfectă dreptate. Faci bine, domnule Ludwik, că nu-ți iei nevastă. Omul n-ar trebui să se lege de nimeni. Chiar și de o singură persoană e prea mult.

— Ba de oricîte persoane s-ar lega, tot e prea puțin, rosti, înflăcărată, Agnieszka. Abia de-ți ajunge lumea întreagă.

— Daniel, Daniel, iar începi, își mustră soțul în șoaptă doamna Michalina.

— Doar dacă s-ar găsi un asemenea om, reluă Agnieszka ideea, care să știe îmbina în ființa sa cunoașterea lui multilaterală cu o mare putere de acțiune. Dar e posibil oare lucrul acesta ?

— Da, e posibil, șopti blînd domnul Woynarowski. Omul înzestrat cu o inteligență pătrunzătoare, cercetătoare, critică, nu e în permanență activ, e adevărat. Dar

îi rămîne, cum să spun, atîta putere de acțiune cît îi trebuie pentru a înfăptui ceea ce i se pare într-adevăr demn de înfăptuit, abținîndu-se de la o seamă de acțiuni dăunătoare, destul de numeroase în veacul ăsta al nostru a cărui trăsătură caracteristică este tocmai o activitate excesivă. Iată Hristos, de-o pildă. Faptele lui nu sînt prea numeroase, le putem număra pe degete, și totuși influența spiritului și ideilor lui este atît de uriașă, încît o resimțim peste veacuri pînă-n viața noastră de toate zilele.

— Foarte adevărat, îl aprobă unchiul Daniel. Auzi, Michasia? Cît mai puțină goană după afaceri, agitație, alergătură...

— Daniel! Ai început să vorbești într-aiurea, îl admonestă în șoaptă notăreasa.

— Nu, se înflăcără Agnieszka. Ideile lui Hristos nu țin de îndelungi cercetări, ci de inspirație divină, de sentimentul de iubire pentru oameni... Și gîndiți-vă la cîtă acțiune au dat naștere...

— Numai pentru că n-au fost înțelese... menționă Woynarowski.

— De altfel, Agnieszka nu voia să cedeze, e vorba aici de oameni obișnuiți. Eu, de exemplu, m-am apucat o dată să muncesc cu brațele, în timpul vacanței, acum doi ani. Și m-am convins că dacă există gînduri care merită atenție, apoi acelea nu iau naștere din buchisirea cărților, ci din apropierea de viață, cu dragoste... adăugă și se înroși, din acțiune... din această trăire... Într-adevăr acesta este singurul mijloc nu numai de transformare, dar și de cunoaștere a realității. Poate că nu singurul... dar în orice caz... cel mai nimerit azi, cel puțin pentru noi... Vorbesc din experiență.

— Da, da, așa-i, o aproba cu amabilitate Woynarowski tot timpul cît vorbi. Dar, interveni apoi, vă rog să nu uitați că ideile demne de atenție nu răsar în fiecare zi nici în capetele celor care buchisesc cărțile, nici în capetele celor care se dedică exclusiv activității practice. Și lucrul acesta mi se pare cel mai trist.

— Exact, se arăta mereu de acord unchiul Daniel. Și dacă cel care aleargă necontenit după afaceri ar cugeta o clipă, ar chibzui...

Agnieszka nu se gîndea de loc la goana după afaceri, iar concordanța dintre părerile domnului Woynarowski și ale unchiului Daniel i se păru o simplă neînțelegere. Înainte însă de a apuca să se dumirească de ce, doamna Holszańska servi oaspeților lichiorul.

— Vă rog ! De ce nu luați nimic ? Caputinul acesta e foarte bun. Te rog, încă puțin, Agnisia. Păhărelele sînt atît de mici...

Agnieszka dădu peste cap al treilea păhărel. Ceglarski se așeză lîngă ea.

— Doamnă Agnisia, de ce vă ridicați împotriva intelectului ? Și-așa în Polonia se gîndește prea puțin. Prea puțin pentru a te lămuri singur și cu atît mai mult pentru a înțelege pe alții. Pe al-ții.

— Prea puțină gîndire atunci cînd e nevoie de gîndire, dar și prea puține fapte cînd e nevoie de fapte. Întotdeauna ori lipsește ceea ce trebuie, ori vine la timp nepotrivit, se plînse Agnieszka.

— Domnul Woynarowski are dreptate, reluă Ceglarski, cel puțin într-o privință : într-adevăr oamenii se preocupă prea mult de desfășurarea activă a lucrurilor și din această pricină trăiesc atîtea drame personale și publice, care, de fapt, nu sînt drame. Unica dramă a omului este nerecunoașterea elementului veșnic, a tainelor existenței. O atitudine corespunzătoare în acest sens ar rezolva multe așa pretinse drame care se petrec aici pe pămînt.

— Mă bucură mult ceea ce spuneți... se înfierbîntă Agnieszka, învăluită de căldura cuvintelor și privirii lui Ceglarski. Și mie mi se pare întotdeauna că... se tulbură și, ca să mai prindă curaj, dădu pe gît încă un păhărel pe care i-l întinse, cu un zîmbet șiret, Bodzio... a-ți permite să ai drame personale... să te lași pradă lor... e ceva imoral... un dezmăț aproape... de vreme ce un singur lucru este important : să îndeplinești fiecare sarcină pe care ți-o pune viața în față, oricare ar fi ea, în așa fel, încît să fii în acord cu...

cu ideea existenței universale, deci cu Dumnezeu, se bîlbîi ea. Acum nu mă mai mir că vă iubesc toți atît de mult, rosti ea pe neașteptate, mirată singură de cele ce spune.

Băgă de seamă mina ironică a lui Bodzio și înțelese că ea nu trebuie să fie de acord cu nici unul din oamenii din juru-i. Și cel mai puțin cu Ceglarski. Dimpotrivă, ar fi trebuit să-l demaște ca pe un burjui ce era, poate și bigot pe ascuns.

O izbi în urechi murmurul învălmășit al discuțiilor. Servitoarea, în șorț alb, servea un nou rînd de cafele, iar Holszański, care pînă atunci tăcuse, își expunea teoria :

— Omul, domnii mei, nu poate trăi numai cu gînduri și nici doar cu instincte sau sentimente. Are nevoie și de una și de alta, cîte puțin din ambele. Poate că o atitudine extremistă ne ațîță imaginația, dar cele mai de preț sînt totuși acele forme ale vieții particulare sau publice, care întrunesc o anumită doză de contradicții, dînd naștere armonioasei căi de mijloc.

Agnieszka se hotărî să-l combată, cu atît mai mult cu cît ea însăși se gîndise la o cale de oarecare îmbinare a contradicțiilor și i se părea că numai ea înțelege acest lucru așa cum trebuie, că numai ea deține secretul acela în numele căruia contradicțiile pot fi împăcate.

— Oare această cale de mijloc, domnule, nu este cumva obișnuitul filistinism ? se avîntă ea.

— Doamnă Agnisia, trageți concluziile pe care le bănuiam, zise Ceglarski.

— În aparență, răspunse Holszański, seamănă poate cu un filistinism comod, oportunist. Nu oricine poate să deosebească pe un filistin de cineva care urmează cu toată seriozitatea calea de mijloc. Eu văd în aceasta o culme a înțelepciunii în viață, pe care foarte greu o dobîndești.

— În privința aceasta eu cred că poți ușor greși, înșelîndu-te pe tine însuți, se repezi, iar, Agnieszka și sorbi încă un păhărel de lichior.

— Doamnă Agnisia, vă rog, nu mai beți, auzi chiar lîngă ureche șoapta delicată a lui Ceglarski.

— De ce ? i se împotrivi ea, îndărătnică. Simțea nevoia să dea glas unui credo al său. Începutul se-nfiripase minunat în capul care-i vîjîia, dar, după ce rosti primele cuvinte, se opri cu respirația tăiată. Nu, nu, continuă apoi mai aprinsă, indiferent dacă faptele sau gîndurile au o valoare relativă, un singur lucru are valoare absolută, sau cel puțin ar trebui să trăim în așa fel, ca și cum ar avea-o... Creația... în gîndire... în acțiune... chiar și în visare... în contemplare... în trăirea deplină a vieții... Să nu te mulțumești cu ce există... cu ce ai... Valoarea omului nu stă în ceea ce are, ci în satisfacția pe care reușește s-o aibă activînd... creînd...

Intimidată de tăcerea care se așternuse în juru-i, observă, speriată, că nu-și mai stăpînește mișcările. Înainte de a înțelege ce se petrece cu ea, lovi un păhărel de pe masă și clinchetul de sticlă spartă îi făcu pe toți să tresară.

— Doamna Śniadowska a băut nițeluș cam mult, o ironiză unchiul Daniel, făcîndu-i cu ochiul.

— Ce-am făcut ! Vai, scuzați-mă !

— Nu-i nimic ! O nimica toată. Pentru asta sînt făcute paharele ca să se spargă. Marysia, adună te rog cioburile. Ce contează un păhărel ? Trăiască tinerețea ! Cel puțin e plină de temperament !

— Trăiască tinerețea ! repetă mătușa Michalina. Vino încoace, fetițo, să te îmbrățișez ! Să creăm, așa-i, să creăm cît mai mult. Ce-ar fi dacă am sta toți cu brațele încrucișate ?!

Și începu, întrecîndu-se cu doamna Holszańska, să înșire cîte instituții fuseseră înființate la Kaliniec — și din ce ? Numai din munca lor, din atitudinea aceasta creatoare față de viață. Asociația „Să ne cunoaștem țara", apoi : o asociație muzicală, alta sanitară, băi populare, aziluri de bătrîni, creșe, biblioteci, colonii de vară, iar, de curînd, un muzeu al ținutului Kaliniec. Ce activitate colosală pe tărîm social !

Agnieszka, atît de tînără și fără nici o realizare la activul ei, se simțea ca o cerșetoare printre ele și nu înțelegea de ce, cu toate acestea, felul acesta de muncă, așa

zicînd creatoare, îi trezea neîncrederea. Nu înțelegea de ce, în ciuda celor ce rostise adineauri și a principiului că trebuie să fii legat cu mii de fire de omenirea întreagă, cei de față îi deveneau din ce în ce mai antipatici. Din dragoste oare pentru ei ar fi vrut să-i vadă cu totul altfel ?

— Dar eu nu văd lucrurile așa. Nu sînt de loc de acord cu aceasta, repeta ea, neîndemînatic și, împreunîndu-și mîinile, își întoarse ochii rugători spre Ceglarski. Căci el i se păru dintr-o dată singura salvare, unica ființă apropiată dintre cei de față. Domnule, șopti ea, eu atît de mult vă... noi atît vă iubim... Dumneavoastră înțelegeți că eu gîndesc altfel.

— Înțeleg ! Și eu... văd altfel, fetiță dragă. Splendidă, amețitoare tinerețe ! se tulbură Ceglarski. Și, ținîndu-se de mîini, se priviră cîteva clipe în ochi ca și cum ar fi vrut să se îmbrățișeze.

Tresăriră brusc. Sunase telefonul.

— Telefonul, domnule Ludwik, pe dumneata te caută, îl anunță Holszańska, oarecum tulburată, căci telefonul era o noutate în casa ei.

După o clipă, din antreul luminat, îl auziră pe Ceglarski vorbind la telefon.

— Aha. Foarte bine. Da. Da. Vă rog să începeți. Vin imediat. Da. De ce ? Peste zece minute sînt acolo. Alcătuiți procesul-verbal fără mine. Alo ? Da. La revedere.

Ceglarski se înapoie, își luă rămas bun și-i părăsi. Profitînd de zarvă, Aleksander apăru în pragul salonului cu pledul petrecut peste braț și rosti fără să miște buzele :

— Înălțimea-voastră !' Așteaptă trăsura.

Bodzio se apropie de Agnisia.

— Ce voia să însemne „creația“ aceea ? întrebă el. Cum adică trebuie înțeleasă ?

Agnieszka se uită distrată la fața frumoasă a lui Bodzio, urîțită de buzele subțiri și zîmbetul răutăcios.

— Ce bătrîn ești ! zise ea. Aproape un cadavru, adăugă, răzbunătoare.

Bodzio rîse ca și cum insulta ei îi făcea plăcere.

Cîinele se trezi din somn şi începu să latre. Soţii Holszański ar fi vrut să-i oprească la cină pe Ostrzeński şi pe Agnieszka, însă unchiul Daniel nici nu voi să audă.

— Noaptea nu se stă în vizită, strigă el, ca să acopere lătratul cîinelui. Marş de aici ! La zece trebuie să fim în pat. Ce ? Agnieszka vrea să rămînă ? Dar şi ea trebuie să se culce devreme, că mîine pleacă. Pleci, nu-i aşa ? o întrebă el, parcă nerăbdător.

Unchiul Daniel era primitor şi amabil atîta timp cît lucrul ăsta nu contravenea obiceiurilor lui îndătinate. Agnieszka înţelese deci că vizita ei, care la început îl amuzase, începuse să-l plictisească şi, ca să-i facă în ciudă, rămase la Holszański.

Dar nu spre binele ei. Căci notăreasa, vrînd să se arate la înălţimea concepţiilor radicale, după cum credea ea, ale tinerei sale rude, imediat după plecarea celorlalţi începu să citească cu glas tare un articol din ciclul „Tablouri ale mizeriei" scris şi publicat de ea în gazeta locală. Povestea un fapt autentic : viaţa de mizerie a unei biete văduve, măcinată de boală, care zăcea într-o hrubă la subsol, sub ţeava de canalizare a casei, din care zoaie infecte picurau pe aşternutul ei sărman. Copiii bietei femei erau bolnavi de pojar.

Agnieszka asculta în silă această poveste lacrimogenă şi cînd, terminînd, doamna Holszańska îi aruncă o privire triumfătoare, îi mărturisi, fără sfială, încă sub influenţa paharelor cu lichior sorbite :

— Asemenea descrieri fac desfătarea oricărui burghez. Celor care au locuinţă frumoasă, care se îmbracă şi mănîncă bine, le place la nebunie să citească asemenea istorioare. Aşa cum le place pîinea neagră la micul dejun, sau brînza împuţită sau...

— Cam aşa e, mîrîi Holszański.

Notăreasa înlemni.

— Cred că pe mine nu mă numeri printre aceştia ? zise ea, jignită. Dar să ştii că numai în felul ăsta poţi trezi în oameni conştiinţa socială...

— S-o trezești ? Și cum se manifestă ea ? sări Agnieszka. Prin aceea că i se aruncă unui milog cîteva firimituri de la masa îndestulată ?...

— Prin caritate ! Caritatea e o pîrghie...

— Să umbli de ici-colo și să-ți vîri nasul ca să simți cum pute de tare mizeria, asta e numai o joacă de-a caritatea. Nu știu, zău, dacă oamenii care devin eroii acestor tablouri, văzîndu-se astfel descriși, nu s-ar rușina... Nu vă supărați, știu că ați avut cea mai bună intenție... zise ea, simțindu-se dintr-o dată prost. Își amintise de păhărelul spart. Vai, dar m-am purtat de-a dreptul nepoliticos, adăugă ea, speriată. O revolta, se înțelege, nu faptul că notăreasa descria mizeria, ci cum o descria, sau, mai degrabă, cum nu știa s-o descrie. Nu, firește, recunosc, încercă ea să îndulcească cele spuse mai înainte, dar doamna Holszańska își luă rămas bun de la ea, îmbufnată.

— Ce închipuită mai e și asta ! mormăi ea după ce plecă.

Pe drum, Agnieszka se gîndi, prea tîrziu, ce-ar fi trebuit să spună în seara aceea.

„Am spus cu totul altceva decît am vrut. Adevărat... Pe Holszański, cînd îmi vorbea de calea de mijloc trebuia să-l întreb : cum să împăcăm independența Poloniei cu robia ? Era atît de furioasă, încît se opri și-și încleștă mîna pe balustrada podului. Am uitat cel mai important lucru ! Lucrul ăsta trebuie mereu reamintit și subliniat. Sînt curioasă ce-ar fi răspuns ? Oh, ar fi găsit el o explicație ! Cît de îngrozitoare este forța asta a gîndirii umane. Poți dovedi orice..."

Privi apa neagră a canalului în care se oglindea luna.

„Oh, să nu mai vorbesc niciodată de principii, teorii. idei. Să pier, șopti ea, ori să m-apuc, în sfîrșit, să fac ceva, oricît de neînsemnat."

Cînd ajunse acasă, îi deschise unchiul Daniel, doar în indispensabili, și fugi repede, strigînd :

— Închide bine și trage zăvorul, draga mea.

După ce se culcă, îl auzi cum lipăie desculț prin antreu să cerceteze dacă trăsese zăvorul.

Cafeaua, lichiorul și disputele purtate o ținură trează multă vreme. Și chiar după ce adormi, auzi încă frînturi de fraze amestecate, rostite de ea sau de ceilalți și se trezi înspăimîntată de moarte, cu senzația că din clipă-n clipă un cutremur va avea loc, că orașul întreg se va zgudui și se va prăbuși, îngropîndu-i pe toți sub ruine, înainte de a înțelege cum trebuie să trăiască și ce trebuie să facă în lumea asta. Se vedea și pe ea pierind sub dărîmături, înainte de-a mai da ochi cu Marcin.

„Ah, dacă s-ar putea să-i justifici pe toți și să-i înalți pînă la cer, se auzi ea, șoptind fără noimă. Una, două, numără ea. Ceasul din sufragerie bătea ora două.

Simțind că altfel nu se poate, se sculă din pat, își puse capotul, trase papucii în picioare, aprinse cu luare-aminte lampa și începu să-i scrie lui Marcin.

„...între unchiul meu și tatăl fostului tău «Paris», îi scria ea, există o asemănare aparentă : aceeași pasivitate, aceeași dragoste pentru acumularea de cunoștințe. Și totuși pe Woynarowski îl situez mai sus. Unchiul Daniel trăiește din știința lui ca dintr-un capital, a cărui dobîndă este plăcerea de a rosti, cînd are prilejul, citate, anecdote, sau exemple grăitoare — mai ales înainte strălucea în acest «*genre*», căci acum nu-i mai arde nici de asta. Woynarowski este mai binevoitor, mai apropiat de oameni. Și se simte că — deși știe că nu va mai apuca să se ocupe de probleme publice — citește, gîndește, discută, nu din pură plăcere, ci pentru a ajunge la o anumită înțelegere a misiunii omului pe pămînt. Am apărat aici (prostește) necesitatea acțiunii n o a s t r e. Tu spui : acțiune, acțiune, iar eu îți răspund : lumea are nevoie și de mobile. De ce crezi că unul ca Woynarowski îmi este simpatic, iar pe Holszańska, cu toate că face și drege, nu pot s-o văd ? Nu mă împac cu ceea ce o stimulează. Munca asta «pe tărîm obștesc» nu-i îngăduie să se depășească, sau, mai bine zis, nu vrea ea să se depășească și tot ce face adaptează la persoana ei. Pentru ea chiar și mizeria cuiva constituie un bun al ei, ceva care adaugă o nouă strălucire vieții sale. Toate acestea sînt produse ale relațiilor so-

ciale. Dar poate că există și altceva decît sfera de activitate și stimulente, motive, ceva în spatele căruia se află omul înainte de toate, în tot ce face, în tot ce năzuiește chiar? Mătușa Michalina trăiește la fel și cu siguranță că se conduce după aceleași criterii în viață ca și Holszańska și totuși, de mic copil, Michalina mi-a plăcut și notăreasa, nici de frică. Desigur, joacă aici un rol și farmecul personal, dar ce reprezintă el de fapt? E foarte greu să găsești o călăuză în atitudinea noastră față de oameni! Poate d r a g o s t e a — chiar și față de cei la care nu ții și pe care îi «desființezi». Ceglarski, cel cu care te-ai certat cîndva, pare să întrunească în persoana lui și stimuli nobili și fapte corespunzătoare, și un farmec spiritual deosebit..., șovăi și adăugă: Ar putea fi un exemplu al valorii umane independent de clasă sau orînduire, dar... dacă n-ar avea semnul negru de sub ochi ar fi plictisitor de armonios și de perfect... din cale-afară..."

Se întrerupse, căzu pe gînduri și, ca și cum Marcin ar fi fost de vină că i-a judecat atît de aspru, începu să-i apere în fața lui.

„De altfel, scrise, să zicem că la unchiul și la Bodzio nu există nici fapte, nici mobíli, iar cu Bodzio lucrurile stau și mai prost. N-o să întindă un deget cuiva niciodată. Va trăi numai pentru el, niciodată pentru altul. Însă, de fapt, fiecare din noi îi dă celuilalt ce-i prisosește lui. Noi nu facem la fel? E adevărat că unii sînt mai bogați sufletește, au întotdeauna ce să dea, iar alții au prea puțin sau nimic. Dar aceștia doi sînt iremediabil pierduți. Mă liniștește oarecum gîndul că Bodzio prea face paradă de idealurile lui egoiste. Poate și-o fi impus, în mod conștient. felul ăsta de a fi în viața de toate zilele. Uscăciunea asta sufletească ar putea să fie artificială. Poate se va schimba? Mă rog pentru ei ca, în marea lui milă, să-i absolve de vină creatorul neștiut al universului. Poate că și oamenii de felul lor or fi buni la ceva. Poate că vor face și ei cîndva vreo faptă prin care să-și răscumpere zilele și nopțile vieții lor pustii. Poate că unii trăiesc toată viața ca niște oameni generoși și folositori omenirii pentru a

cădea cum nu se poate mai jos într-o zi, şi alţii, dimpotrivă. Ce zici ? Iar mătuşa şi Holszańska fac totuşi tot ce pot şi sînt de bună-credinţă. Cuprind în munca lor atîtea domenii, încît poate că din truda lor va rezulta pînă la urmă şi ceva cu adevărat folositor. Împlinesc un gol în care nu e loc pentru fapte mai însemnate. Pe urmă, în cele spuse de Holszański, Woynarowski şi Ceglarski puteai găsi, cîteodată, păreri chibzuite şi de bun-simţ. Dar de ce-ţi scriu toate astea ? Nici eu nu ştiu. Mă necăjeşte neputinţa mea în faţa acestor oameni de a căror viaţă mă simt răspunzătoare şi gîndul că n-am să fac faţă la nimic, de vreme ce nu mă simt în stare să exercit nici o influenţă asupra lor. Dar e neîndoios că principala activitate a vieţii tale nu o poţi exercita decît printre «străini», pentru a avea șanse de reușită. În orice caz, aici la Kaliniec, prevăd că n-o să fac nici o scofală. Prea sînt multe considerente de ordin subiectiv care-mi stau în cale. Toţi sînt buni cu mine și simt pentru ei un fel de recunoștință prostească. Așa că mă pierd, îmi lipsește lumina cu care scumpa ta prezență îmi luminează totul în cele din urmă, deși uneori atît de brutal. Iar în mine se vede că n-am nici o luminiță a mea sau poate nu ştiu unde s-o aflu, ori mă tem... Nu te supăra, scumpule, o scot eu la capăt pînă la urmă... am să mă descurc cumva..."

Spre ziuă, se culcă şi adormi cum puse capul pe pernă. Se sculă pe la amiază, ieşi în oraş să expedieze scrisoarea, iar cînd se întoarse, găsi în faţa porţii trăsura trimisă din Serbinów, care-o aştepta.

— Bună ziua ! Ce mai e pe-acasă ? E bine ? întrebă ea, bucuroasă, pe Klimecki, care-i făcu, de pe capră, o mică plecăciune.

Își luă rămas bun de la Bodzio și în drum trecu pe la magazinul mătușii. Pe firma nouă, fixată într-un drug de fier care ieșea din perete chiar deasupra ușii, scria cu litere de-o şchioapă :

BAZAR UNIVERSAL. PAPETĂRIE, MANUALE ȘCOLARE, GRAMOFOANE ȘI PATEFOANE ORIGINALE, PLĂCI, JUCĂRII, PODOABE PENTRU POMUL

DE CRĂCIUN, PRODUSE NICHELATE ȘI DE GALANTERIE.

În magazin, din pîlnia unui gramofon răsuna dogit, ca dintr-un butoi, o arie de operă, iar doamna Michalina, asaltînd un client impunător, care probabil șovăia să cumpere, striga :

— Dugloton... asta, am vrut să spun dublofon. Nici la Varșovia n-a sosit încă. Eu import direct...

Deodată, lăsîndu-și clientul în voia soartei, o porni spre Agnieszka.

— Ce mai faci, fetiță dragă ? Pleci ? Așa repede ?

— Ușa ! Vă rog închideți ușa ! Pentru numele lui Dumnezeu, doar nu sîntem în iulie ! strigă unchiul Daniel de după vitrina strălucitoare cu vase de flori, tabachere și servicii, unde se adăpostise. Cînd își adumbri ochii să vadă mai bine, o recunoscu pe Agnieszka.

— O... o... doamna Śniadowska ! Draga mea, nu pleca încă... Ajută-mi s-o duc pe Michasia la masă. De aproape un ceas am ieșit de la școală și nu pot s-o urnesc. Hai, Michasia ! Așteaptă, Agnieszka ! Fuga la masă ! insista el, fără să-i pese de clientul care-l privea, uimit.

— Daniel, taci odată ! îl repezi doamna Michalina, vorbindu-i în șoaptă, dar apăsat. Bazyli ! Domnișoară Zofia ! Aduceți altă placă ! Mai repede ! Vă rog, fiți amabil și așteptați puțin, domnule. Haideți ! Puneți mazurca ! Mazurca, am spus ! Ah, ce mai căscați !

Se repezi singură spre fundul magazinului, căci gramofonul tăcuse și nu se auzea decît acul zgîriind placa ce se învîrtea fără zgomot.

— Ei, spune și tu ! se întoarse unchiul Daniel către Agnieszka. Cum să trăiești în iadul ăsta ? Michasia ! Hai la masă !

Dar mătușa nu voia să-l lase pe client să plece fără să fi cumpărat nimic și nici Agnieszka nu mai putea rămîne, așa că la puțin timp după această scenă trăsura o ducea pe șoseaua către Serbinów.

Ziua scurtă de decembrie se și apropia de sfîrșit. În lumina rumenă, zăpada căzută nu demult, bălțată de um-

brele albăstrui ale apusului, era pufoasă și moale. Steluțe străvezii de gheață începură să poleiască geamurile caretei. De o parte și de cealaltă a ferestruicilor, o dată cu legănarea bătrînei trăsuri, cîmpia sălta și cobora într-un ritm regulat. Agnieszka se simțea atît de pătrunsă de toate din juru-i, încît i se părea că face parte din silueta cenușie a lui Klimecki cocoțat pe capră, din pasul cadențat al cailor aburind de ger, chiar din frigul care se întețea o dată cu dispariția zilei și apropierea nopții, din mirosul văzduhului înghețat, al plușului, al lacului trăsurii, din scîrțîitul copacilor, din zdrăngănitul arcurilor, din pocnetul pietrelor.

„Cît de infinită, cît de uluitoare e gama vieții ! De la tristețea amară sau bucuriile omenești pînă la viața tainică a obiectelor și a culorilor..." cugetă ea, atunci cînd fu din nou în stare să gîndească.

12

La Serbinów, Agnieszka îi găsi pe toți ai casei mîhniți sub impresia scrisorii primite de la Hipolit Niechcic. Plîngîndu-se de sărăcie și vremuri grele, nevastă-sa le trimitea ostie tradițională de sărbători. Barbara și Bogumil hotărîră să le trimită de Crăciun o lădiță cu de-ale gurii : lucruri proaspete, pregătite la țară.

— Cine-ar fi crezut, rîse Barbara, că o să ajung să-i fac eu astfel de daruri unei gospodine ca ea ? Se pricepe la de-astea mai bine ca oricine. Parcă mi-e și frică să nu mă fac de rîs. Ce ciudat ! Cum se schimbă totul ! Ei, chipurile, erau moșieri și se părea că stau mai bine ca noi. Și iată-i : abia-și mai trag sufletul, vegetează și pe deasupra în Varșovia, acolo unde avînd un mic capital nu ți-e prea greu să te descurci, s-o scoți într-un fel la capăt. Au intrat în vălmășagul și larma orașului ca într-o gaură de șobolani și pun rămășag că nici nu-și scot nasul din casă.

Altceva însă le dădea mai mult de gîndit decît situația financiară a rudelor din capitală. Părinții scriau de fiica lor mai mică, Helena (cu părere de rău că nu-și găsise nimic de lucru), dar nici un cuvințel de cealaltă fată : Anka. Toamna, o dată cu începerea școlilor, Bogumil îl însoți pe Tomaszek la Varșovia și se abătu să-și viziteze rudele. Află cu acest prilej că Anka nu locuia cu părinții, ba că aceștia nici nu-i cunoșteau adresa (sau nu voiseră să i-o dea). Își vedea de treburile ei. Era independentă, i-au spus ei cu amărăciune în glas. Bogumil și Barbara bănuiau că Anka rupsese relațiile cu părinții, sau invers, și că probabil asta se întîmplase în urmă cu trei ani, cînd plecase în călătoria aceea nebunească prin Italia. În ultimul timp, Anka nu-i scrisese decît Agnisiei o carte poștală ilustrată pe care i-o expediaseră în străinătate. Alte vești nu mai primiseră de la Anka. Zadarnic își băteau capul să-și închipuie ce se petrecuse cu ea. Dar așa se întîmplă în viață : ți se urăște așteptînd, și dintr-o dată începe să plouă cu vești. Așa s-a întîmplat și cu ei : după ce lungă vreme făcuseră fel de fel de presupuneri, iată că primiră de la Anka o scrisoare lungă și bogată în amănunte. Ca și părinții ei, după o pauză de trei ani, le trimitea și ea ostie și urări de fericire cu prilejul sfintelor sărbători. Dar după ce-i firitisea, le scria niște lucruri care-i lăsară cu gura căscată. Anka îi vestea, nici mai mult, nici mai puțin, decît că are un băiat de doi ani și jumătate.

„În afară de asta, scria ea, sînt complet singură pe lume. Dar slujba și Wojtuś, Ocio, cum își zice el, îmi iau tot timpul, umplîndu-mi viața. Unde lucrasem mai înainte n-am mai găsit loc. Slujba pe care o am e mai prost plătită, în schimb nu ies din casă decît trei ore pe zi și atunci îl las pe Ocio în grija portăresei, o femeie tare de treabă. Nu știu, dragii mei, ce-o să gîndiți, dar n-am vrut să aflați de la alții adevărul despre mine..."

— N-am spus eu, izbucni Barbara, că fata asta o s-o scrîntească ? Și tu de colo, sări la Bogumil, ziceai că a plecat cu o prietenă în Italia.

— Ei și ce importanță are ce ziceam eu ? zise Niechcic, fîstîcit. Important e ce-o să facem acum.

Agnieszka ascultase pînă atunci în tăcere.

— Mămico, îndrăzni ea, în sfîrșit, hai să-i invităm de sărbători pe Anka și Ocio la noi.

— Tocmai asta era să spun și eu, zise Barbara, nemulțumită că i-o luase înainte, căci ar fi fost bucuroasă să facă ea propunerea aceasta, dar și liniștită că are sprijinul asigurat. S-o invităm la noi. Altceva mai bun nici n-am avea de făcut. Cred că i-au întors cu toții spatele, sărmana. Dacă i-am răspunde, scriindu-i doar cîteva vorbe prietenoase, ar crede, desigur, că nici noi nu vrem să știm de ea.

— Emilianna, o strigă Agnieszka pe soră-sa, care tocmai intra, Anka are un băiețel și vine cu el de Crăciun la Serbinów !

— Marș ! Emilka goni cîinii, care năvăliseră după ea în cameră. Anka — un băiețel ? se miră ea, scoțîndu-și încet scurta de blană. S-a măritat ? Cînd ?

— Nu s-a măritat. Are un copil „natural“, glumi Agnieszka, privindu-și lung sora. Pe cînd noi, „mă-nțelegi“, cum ar spune unchiul Daniel, sîntem copii „artificiali“.

— Dragele mele, nu vă bateți joc. Pe Anka a lovit-o nenorocirea și voi glumiți pe socoteala ei, le certă Barbara.

Emilka se lumină la față, auzind că nu se măritase nimeni, căci le invidia pe toate fetele care se măritau, dar se întunecă numaidecît, gîndindu-se ce-o să spună părinții lui Stás Kozarewicz, iubitul ei, cînd or auzi că are o verișoară nemăritată, cu copil. Însă nici asta nu ținu mult. Se însenină din nou, pentru că-i plăceau mult copiii.

— Cît e de mare Ocio ăsta ? Cum ? Are aproape trei ani ? O, ce plăcut o să fie de sărbători cu el aici. Tăticule, trebuie să trimitem la Środa după brad. Dar să aleagă un brad adevărat, să nu se scuture.

— Lăsați vorba ! Așezați-vă și scrieți-i ! le grăbi Bogumil.

Un fel de febră puse stăpînire pe toți trei. Li se părea că Anka e nedreptățită cu fiecare clipă care trecea, că numai aducîndu-i cît mai grabnic la cunoștință ce aveau de gînd și ce proiectaseră, își pot răscumpăra pasivitatea lor de pînă atunci față de nenorocirea care-o lovise. Și cum nu rămăsese decît o săptămînă pînă-n sărbători, o rugară să le răspundă telegrafic. Răspunsul care sosi curînd suna astfel : „Mulțumiri. Sosim pe douăzeci și trei, cinci după amiază."

Agnieszka însă avea ceva pe suflet. Voia să plece de sărbători la Marcin, dar tot amîna să le spună părinților, temîndu-se să nu-i mîhnească prea tare. Poate amîna și pentru că i-ar fi plăcut să rămînă să-și petreacă sărbătorile la țară, după vechile datini, învăluite de amintirea nostalgică a copilăriei. Nu prea știa ce să facă, dar credea că dorul după Marcin va învinge. Iată însă că sosirea Ankăi înclina balanța spre Serbinów, îi întărea dorința de a rămîne, ba parcă nu era doar o dorință, ci o necesitate. Agnieszka știa că în timpul vizitei Ankăi, părinții se bizuiau în bună măsură pe prezența ei la Serbinów, că deși o așteptau cu dragă inimă, nu le fusese de loc ușor s-o cheme. Pe urmă, se gîndea că s-ar purta necuviincios luîndu-și zborul tocmai cînd Anka avea poate mai mult ca oricînd nevoie de sprijinul ei. Ba ar fi fost mai mult decît o necuviință : o jignire. Ar fi scos astfel în evidență situația ei privilegiată de femeie măritată. După cîteva ore de zbucium, îi scrise lui Marcin, explicîndu-i de ce nu poate veni și adăugă la sfîrșit : „De altfel, chinul acesta îngrozitor că n-am să te văd e poate o pedeapsă binemeritată. Cu ce m-aș prezenta în fața ta ? N-am făcut nimic, nefericita de mine, din tot ce așteptai să fac. Nimic din ce-ți spuneam la despărțire..."

După ce expedie scrisoarea, îi păru rău că o sfîrșise așa. Se învinuia de viclenie, de perfidie și minciună. De ce se dăduse drept victimă care-și ispășea păcatele, cînd, la drept vorbind, se bucura că rămîne să-și petreacă sărbătorile cu cei de-acasă !

Cu prima poștă primi răspunsul lui Marcin. Îi scria, printre altele, că-i trimisese un „pachețel". „Vei găsi în el ceva care să-ți amintească de sărbătorile noastre de altădată. Hotărîrea ta mi se pare înțeleaptă : ne va fi de folos la amîndoi. Trebuie să ne învățăm să fim singuri. E un exercițiu necesar : cred că ne va prinde bine, în viitor. N-are importanță că mi se strînge inima de durere și îmi aduc aminte cum te jurai că nu poți trăi fără mine etc. Iată că poți și e foarte bine că poți. Ca să-mi treacă mai ușor vremea, am să petrec sărbătorile muncind. Mă gîndesc să fac o mică excursie «ideologică», să mă abat pe la muncitorii noștri aflați în minele de aici. În ce-o privește pe Anka, nu-ți face gînduri și nu te frămînta prea mult, crezînd că a făcut ceva extraordinar, cum scrii tu, că prin fapta ei a intrat în conflict cu lumea întreagă. Orice pisică e în stare să facă ce-a făcut ea. În direcția asta ați fi oricînd gata să revoluționați viața... spre satisfacerea instinctelor voastre. Lumea nu are nevoie de asta. Și de la voi... nu asta așteaptă. Ei, nu te supăra că vorbesc așa. Mi-e sufletul amar ca pelinul, sînt furios pe toți și pe toate... Poate că mîine o să fiu mai bun..."

Agnieszka plînse, citindu-i scrisoarea. O supără totuși că trecea cu atîta ușurință peste nenorocirea Ankăi. „N-o cunoști", se apucă să-i scrie ea, furioasă. Dar se opri. Se opri, dîndu-și seama că Marcin folosise tonul acela răutăcios pentru că era singur și trist. I se făcu un dor nebun să-l vadă, să plece la el pe loc, numaidecît. Poate avea dreptate. Oare sosirea Ankăi și a fiului său era chiar un eveniment atît de important ? „Nu știu eu să discern cum trebuie, își imputa ea. N-am să știu niciodată ce este important cu adevărat."

Totuși dorința tulbure de a rămîne pe loc o făcea să creadă că era prea tîrziu pentru a mai întreprinde ceva. Pregătirile erau în toi. Ce-ar fi spus părinții ?

Părinții, la drept vorbind, nu s-ar fi mirat prea mult că Agnieszka îi părăsește. Bucuroși că venise acasă, nu prea înțelegeau totuși ce putea să însemne această lungă despărțire a tinerilor căsătoriți. Agnieszka băgase de

seamă ceva și le cam bănuia gîndurile, dar trecea repede peste bănuielile ei, căci îi plăcea să creadă că i-ar întrista de moarte dacă s-ar încumeta să plece. Ea și Marcin aveau toată viața înaintea lor. Vor mai petrece Crăciunul îm preună de zeci de ori, pe cîtă vreme ei ?...

Înainte de-a sosi Anka, primiră vizita inopinată a preotului Komodziński. Se abătuse pe la ei, venind din Nieznanów, și Agnieszka fu uimită văzîndu-l. Fiindu-i prezentat ca un personaj opus înaintașului său obez și ghiftuit, și-l închipuise slab, ascetic. Dădu cu ochii de un bărbat trupeș, cu grumazul scurt, voinic și bine făcut. Avea fața mare, obrajii revărsați, dar bărbia energică, cu o gropiță adîncă în mijloc, ca o bortă. Ochii negri, vioi, ca de prepelicar, cu albul aproape invizibil, poate din pricină că ochii îi erau îngropați în grăsime. Buzele groase schițau mereu un zîmbet, care le subția neașteptat. Fruntea frumoasă, nespus de înaltă, părul pieptănat peste cap și chelia strălucitoare din creștet n-aveau nici o legătură cu nasul butucănos și cu restul feței.

Cum intră în casă, se repezi și le scutură mîinile de parc-ar fi vrut să le smulgă din umeri.

— Ei, venirăm și noi, strigă el cu glas puternic de bas. Fie Hristos lăudat ! Sau oi fi picat prost ?

— Vai de mine ! Sînteți oricînd binevenit.

— Am înghețat ! zise el, ștergîndu-și nasul. Nu știu la ce-mi slujește osînza dacă tot înghet. Poate doar ca să mă împovăreze. Am mers tot drumul cu vîntul în față. M-a dat gata.

— Dar ce-ați căutat, părinte, la Nieznanów ? Nu cumva ați umblat cu colindul pe la ovrei ? glumi Barbara.

— Da' ce, evreii nu-s oameni ? Doar și pentru ei s-a născut Hristos, deși ei, oile Domnului, nu vor să-nțeleagă. Și-i o murdărie la oamenii ăștia, o mizerie !

— Las' că știm noi ! Tot ce dau oamenii la colind se-mparte la sărmani, clipi Barbara cu înțeles spre Agnieszka. Curînd, părinte, n-ai să mai ai ghete-n picioare, dac-ai să risipești așa totul. Și mai umbli să le dai și străinilor.

— Păi, bine, doamnă dragă, eu unul socot că nimeni nu-i străin pe lumea asta. Nimeni, zic, nu-i străin. Auziși, fetițo ? se întoarse el spre Agnieszka, dar băgînd de seamă, abia atunci, că n-o mai văzuse, făcu o mină mirată. D-apoi asta cine-i ? Crezui că-i Emilka.

— E fiica noastră cea mare. Căsătorită.

— Căsătorită ? N-ai zice ! Copii ai ? Nu ? Atunci ce fel de măritiș e ăsta ?

— Mai am timp, zise Agnieszka.

— Să te ajute Dumnezeu ! Dar vezi, ai grijă, nici prea mulți să nu faci. M-ați întrebat, își aminti el, ce-am căutat la Nieznanów. Păi e bolnav preotul de-acolo și-i țin locul.

— Părinte ! Te-a pătruns gerul : un păhărel de votcă nu strică, îl îmbie Bogumil.

— Eu nu beau. Am spus de-o sută de ori și repet : de duhul Domnului să fie oamenii îmbătați, cum scrie răposatul Juliusz Slowacki, nu amețiți, oile Domnului, de rachiul monopolului. Și unde ți-e bărbatul, doamnă ? se agăță el iar de Agnieszka. În străinătate ? A, nu poate veni încoace ? Om politic ? De, de...

Agnieszka își privea neliniștită părinții. Ce-i apucase ? De ce i-or fi dat lămuririle astea ? Preotul clătină, îngîndurat, din cap.

— Atunci salută-l din partea mea pe soțul dumitale, rosti el. Scrie-i că un popă îi dorește noroc și sănătate. Dar pentru voi, tinerii, un popă trebuie să fie cum ar fi pentru noi... adică, vreau să zic, cum ar fi o basma roșie pentru un taur, nu ?

— De ce ? rîse Agnieszka, ușurată, simțind în cuvintele preotului toată bunăvoința pentru convingerile și soarta lui Marcin. Chiar am să-i scriu soțului meu că-i trimiteți salutări.

— Oți fi așteptînd musafiri de Crăciun ? mai întrebă preotul.

— Om fi așteptînd, îl imită Barbara cu simpatie. O nepoată a soțului... șovăi o clipă, cu copilul ei.

— Să frîngeți cu ea ostie, dragii mei, după datină. Preotul scoase dintr-un buzunar enorm un pachețel și îl

puse pe masă. El însă nu voi să primească darurile cuvenite după datină.

— Să nu cumva să mi le puneți în brișcă ! Le arunc ! strigă el, refuzînd coșulețul pregătit în grabă. Ia te uită la ei ! Cum adică ? Să fac eu fapte bune în locul lor ! Eu să-i pun bine cu bunul Dumnezeu ! Fiți voi singuri samariteni și căutați oameni sărmani.

— Ia de hatîrul nostru, părinte. De cei sărmani ne-ngrijim noi ! Astea-s pentru dumneata. Știm noi că nici măcar o scrumbie nu te-ai gîndit să-ți pregătești pentru seara de ajun.

— Pentru mine ? Asta-i bună ! Mie nu-mi trebuie nimic. Ascultați-mă pe mine. Fiți voi singuri samariteni ! Că-s destui sărmani pe lume !

— Da' repezit mai ești, părinte ! Se și sperie omul cînd vii, să nu-i afli păcate în toate cele... rîse Niechcic.

— Păcate ! Nu prea mă supăr eu de păcatele oamenilor... numai de unele... și strînse din umeri. Ei, apoi rămîneți cu Dumnezeu, dragii mei, și făcu semnul crucii în aer. Mă și așteaptă acolo să-i spovedesc, oile Domnului. Ce, iar ninge ? Văleu, adineauri vijelie, acu zăpadă ! se scutură, strîngîndu-și pelerina ponosită.

— Ce zici ? o întrebă Barbara pe Agnieszka. Cum îți place ? E cam din topor, nu-i așa ? Și cam ciudat. Dar are o inimă de aur.

— Vesel om, zise Agnieszka într-o doară. Dar de ce vorbește țărănește ? Dinadins ?

— Stă mereu cu țăranii. S-a luat după ei. Dar dac-ai discuta mai mult cu el, ai vedea că-i un om cult cum rareori întîlnești și nu doar printre preoți.

— Preoții ăștia au ceva indecent. În primul rînd, harul dumnezeiesc nu se potrivește cu firea lor atît de înclinată spre cele pămîntești... Mămico, să n-ajungi bigotă, rîse Agnieszka.

— Eu ! Niciodată. Dar acest Komodziński n-are pereche. Deși în aparență nu se deosebește de ceilalți.

Cum a doua zi venea Anka, începură să discute cine să se ducă la gară. Voiau s-o primească cît mai bine, dar

nu putea merge decît o singură persoană... cu același tren sosea și Tomaszek, iar în caretă nu încăpeau mai mult de patru oameni, ținînd seama și de bagaje.

Tomaszek însă își făcu apariția a doua zi la prînz. Venise cu Józefat. N-avea pe el decît pardesiul și se învinețise de ger. Ai casei îl priveau nedumeriți, dar băiatul nu întîrzie să le aducă la cunoștință că i se furaseră lucrurile : haina îmblănită de iarnă, valiza cu toată rufăria și costumul nou-nouț. Îndruga o poveste de necrezut. Haina îmblănită i-o smulseseră patru gealați de pe el cu o seară înainte, cînd se întorcea de la un coleg care locuia în cartierul Powiśle. Cît despre valiză, o lăsase dimineața, cînd coborîse, jos, la capul scărilor și dăduse fuga pînă-n colțul străzii să cheme o trăsură. Cînd s-o pună în trăsură, ia-o de unde nu-i !

Părinții nu se arătară de loc bucuroși de pierderea asta. Și așa pregătirile de sărbători îi costaseră destul. Pe urmă și Agnieszka avea și ea nevoie de ceva bani ca să se instaleze la Varșovia. Cu ce să mai acopere și această pagubă neprevăzută ? Și totuși, dacă-i bucura ceva, îi bucura faptul că, de data asta, nu Tomaszek făcuse vreo șmecherie de-a lui, ci că el avusese de suferit din partea altora.

Hoții necunoscuți din Powiśle nu le treziseră nici groază și nici n-aveau de gînd să anunțe poliția. Dimpotrivă : erau oarecum mulțumiți că astfel simțise și el, în sfîrșit, pe propria-i piele, ce înseamnă să faci o faptă rea. Iată, așadar, singura bucurie din partea fiului lor, dacă și asta se poate numi bucurie.

Ce-i drept, Barbarei i se părea ciudat că într-o zi i se furase paltonul și, imediat, a doua zi, valiza. Dar alungă orice bănuială, gîndindu-se că altfel n-ar fi făcut nebunia să plece în pardesiu, pe asemenea ger, primejduindu-și sănătatea și viața. Obișnuită cu potlogăriile lui, se întreba totuși dacă n-o fi pus la cale toată povestea asta numai cu gîndul de-a le stoarce bani, cum mai procedase și altă dată. Se părea însă că nu urmărea asta. Dimpotrivă, le aduse la cunoștință, plin de demnitate, că nu se gîndește să-i impo-

văreze pe părinți. Că deocamdată s-ar mulțumi să i se dea un palton vechi, călduros, iar în privința rufăriei va încerca să se descurce cu ce-i rămăsese la Maria Hlasko. Că, după sărbători, va începe să cîștige. I se promiseseră undeva niște lecții foarte bine plătite. Emilka izbucni în rîs.

— Auzi cine vrea să dea lecții !

— Și de ce nu ? îi luă partea Agnieszka. Ce mare scofală !

Cînd rămase singur cu surorile, Tomaszek își recăpătă buna dispoziție și începu să le povestească, cu destul haz, cum o întîlnise pe Anka. O întîlnise în urmă cu cîteva săptămîni pe stradă. O recunoscuse imediat, fiindcă nu se schimbase de loc. Anka îl invită la ea și cu acest prilej îi văzuse băiețelul. Ea pregătise cacao la mașinuța de spirt, iar el, Tomaszek, bătuse frișca. S-a simțit foarte bine.

„Aha, se gîndi Agnieszka, deci Tomaszek era «alții» de la care s-ar fi putut afla ce-i cu ea."

Însă a doua zi de dimineață sosi o scrisoare de la domnișoara Hlasko. Bătrîna profesoară le ura sărbători fericite și, pe ocolite, cu vădită grijă de a nu-i întrista, își cerea scuze că nu e în stare să-l supravegheze pe Tomaszek așa cum ar trebui. Nu le scria nimic precis. Le spunea numai că băiatul e la o vîrstă primejdioasă, că nu-i prea place să meargă la cursuri, că-și găsește cu ușurință fel de fel de prieteni cu care să hoinărească nopțile. „Să nu-i spuneți fiului dvs. — îi ruga ea — că v-am scris. Vă scriu spre binele lui. Știu însă că el nu va înțelege și-o să fie încredințat că scriu ca să-l pîrăsc părinților. Mă gîndesc numai și numai la el și mă simt ca și dumneavoastră răspunzătoare de copiii aceștia, căci îi știu de cînd erau mici și nevinovați. Tomcio e generos, are o inimă de aur, și cît stă pe acasă e bun să-l pui la rană. Numai că are o fire înclinată spre aventuri, greu de înțeles. Trebuie să știi să-l stăpînești, să te porți aspru cu el, iar eu sînt slabă și indulgentă cu el și mi-e teamă să nu-mi încarc sufletul cu păcat."

Maria Hlasko își încheia scrisoarea, anunțîndu-i că, în ultimul timp, doi necunoscuți care pătrunseseră nu se știe

cum în casă îi furaseră blana din antreu. Se-mpăcase repede cu paguba asta, că doar atîţia ani umblase fără blană şi n-avea de gînd să se gătească acum, la bătrîneţe. Însă blestemaţii aceia înhăţaseră şi valiza unei învăţătoare pe care o găzduise în biroul ei... „Vin atîţia oameni pe la mine, intră, ies. Slujnica e nouă şi pesemne n-a observat nimic.“

Bogumil şi Barbara rămaseră ca trăsniţi. Parcă-i lovise cineva cu leuca în cap. Iată adevărata poveste a furtului pe care-l născocise băiatul ăsta nebun ! Dar ce făcuse cu lucrurile ? Cum reuşise să le dosească în aşa fel, că Maria Hlasko nu ştia nimic ? Acum nu mai avea nici un rost să afle. Dar, după cum se putea deduce din slabele aluzii aflate-n scrisoare, hoţia asta era probabil doar o verigă dintr-un lanţ întreg de blestemăţii. Maria Hlasko le dădea a înţelege că n-ar mai vrea să-l ţină pe Tomaszek în gazdă. După o discuţie furtunoasă în doi, Bogumil declară că nu mai vine la prînz acasă. De la lucru se va duce la Woynarowski şi de acolo se va înapoia acasă abia la ora cînd trebuia să sosească Anka. Barbara urcă, amărîtă, la Agnieszka şi-i arătă scrisoarea primită.

— Eu ştiam încă de la Kaliniec, de la Arkuszowa, începu ea să i se plîngă, un lucru pe care tatăl tău nu-l ştie. Că juca biliard, cărţi, că se îmbăta nopţile. Cu siguranţă că asta face şi acum. Ştiu că nu e singurul, dar măcar să-şi dea seama că face un rău şi să nu mintă cu atîta neruşinare, măcar să-l mai intereseze şi altceva în afară de asta.

— El ştie ce-i rău în ochii oamenilor, zise Agnieszka. Poate de aceea minte. Dar să ştii e puţin, trebuie să şi simţi.

Deşi amărîtă ea însăşi, încercă s-o îmbuneze pe maică-sa : va veni vremea cînd societatea va fi în aşa fel organizată, încît toate înclinaţiile oamenilor, chiar şi cele care astăzi nu le aduc decît rău, vor fi canalizate spre binele lor. Însă Barbarei asta nu-i spunea nimic. În primul rînd, cine ştie cînd va veni vremea asta, iar în al doilea rînd, nu i se părea firesc să asemuieşti omul cu o rotiţă ce se învîrteşte liniştit în marea maşină socială (răpo-

satul Lucian, își amintea ea, îi scrisese cîndva despre asta), fără ca el, personal, să valoreze ceva. Asta nu era o soluție. Încercă să exprime-n cuvinte ce gîndea.

— Întotdeauna cînd careva își făcea prea mult de cap îl luau în armată sau îl puneau sub tutelă. Eu însă aș vrea ca omul să fie nobil și cinstit, chiar dacă nu l-ar privi decît cerul, stelele și soarele.

Agnieszkăi îi străluciră ochii. Și ea era înclinată să creadă că omul este mai mult decît un pion, fie chiar și în cea mai bine orînduită grămadă. Că reprezintă o valoare prin el însuși și totodată față de cineva căruia trebuia să-i dea socoteală chiar și de rolul pe care-l joacă el în societate. Poate că forul acesta superior se află în noi înșine, se naște o dată cu noi sau poate, dimpotrivă, nevoia pe care o simțim de a face binele vine din afara noastră și se reflectă în noi doar sub forma unor precepte morale purtînd diferite nume, însă, oricum ar fi, folosul pe care-l aducem societății se confruntă cu ceea ce reprezentăm *noi* pentru ea. Așa judeca, dar își imagina asta într-un mod propriu.

— Oh, zise ea, față de cer și de soare sîntem întotdeauna prea mărunți. Dar viața ți-o trăiești printre oameni. Să rămîi om în cele mai grele condiții, înseamnă să suporți presiunea cerințelor sociale fără a sta cu brațele încrucișate... fără a te învîrti ca o rotiță într-o mașină... ci să încerci să-ți formezi în aceste condiții o individualitate a ta. deplină. Societatea ne modelează, dar și noi singuri ne modelăm în cadrul ei și poate numai și numai în cadrul ei. Iar societatea viitorului...

Barbara o asculta cu atenție și, înțelegînd-o mai mult sau mai puțin, dădea negativ din cap.

— Societatea... Dacă Tomaszek, de pildă, ar avea rădăcini puternice înfipte în vreun mediu social, să zicem c-ar fi fiu de moșier... Dac-ar fi un domnișor bogat și-ar face parte din tagma boierilor, dacă ar putea să risipească în voie banii, multe din relele pe care le face acum i s-ar trece cu vederea. Ar fi dus-o în petreceri, ar fi jucat în cărți, ar fi umblat pe la vînătoare, s-ar fi veselit în excursii, s-ar fi dus la biserică și ar fi obținut indulgențe și s-ar fi bu-

curat de tot respectul pentru generozitatea și inima lui largă. Dar ce importanță are asta?

— Vor veni vremuri cînd organizarea socială va fi atît de aspră, încît în zadar va încerca să meargă pe linia celei mai mici rezistențe. Asta confirmă ideea mea, se încăpățînă Agnieszka.

Întrerupseră discuția, căci jos începu să se audă zarva obișnuită care-nsoțea pregătirile pentru masa de prînz. Trebuiau să coboare. Tomaszek și Emilka veniră în goană de la derdeluș, cu obrajii îmbujorați, înfrigurați, dar puși pe glume. Vechile patine date jos din pod se dovediseră cam mici, dar nu avea importanță! Emilka își găsise un băiat cu care să patineze în doi!

— Spuneți-i Julkăi să servească masa, porunci sec Barbara. Tata nu vine. Are treabă la Pamientów.

Tomaszek luă seama că maică-sa nu rîde de glumele lui, așa că scoase portofelul și se apucă să le arate niște fotografii. Erau fotografii de amator, neizbutite, șterse.

— Le-am primit nu demult de la Gawlice, le explică el.

— Asta cine-i? întrebă, încruntată, Barbara. Aici nu se vede nimic.

— Cum, n-o recunoști, mămico, după mînușița asta fermecătoare? E Jazdia Bartoldówna, se înduioșă Tomaszek. Știa că maică-sa nu privea cu ochi răi simpatia pe care i-o arăta acestei domnișoare. De data aceasta însă Barbara socoti că e o nerușinare să-i vorbească de amorurile lui. Se aprinse la față și, fără a spune o vorbă, se ridică și plecă de la masă.

Tomaszek întrebă prostește: „Ce i s-a întîmplat mămichii?"

— Întreabă-te pe tine, îi răspunse Agnieszka, amenințător.

Abia la vreo oră după-prînz, Tomaszek îndrăzni să intre la maică-sa, care cîrpea, tăcută și îndîrjită, niște rufărie de pat.

— De ce te-ai supărat pe mine, mămico?

— Pentru că, răspunse ea, silindu-se să se stăpînească, am primit o scrisoare de la domnișoara Hlasko și-n scrisoarea asta nu scrie că ți s-ar fi furat ceva.

— Dar ce scrie de mine ? privirea lui Tomaszek deveni imprecisă, adormită parcă și puțin sașie.

— Uită-te în ochii mei ! Nu scrie nimic, dar nici că ți s-ar fi furat ceva. Și doar ea ar fi trebuit să afle cea dintîi, nu ?

Tomaszek își redobîndi echilibrul.

— De valiză n-avea de unde să afle. Iar de șubă n-am vrut să-i spun. Mi-a fost rușine să-i spun că m-au lăsat dezbrăcat în toiul iernii. Știam că n-are să bage de seamă. Că doar ea nu vede nimic. Nu-ți amintești, mămico ? De mioapă ce e nici nu deslușește cu ce ești îmbrăcat ?

Barbara își pierdu cumpătul și, despăturind scrisoarea domnișoarei Hlasko, îi citi ultimele fraze.

— Auzi ? Scrie că niște hoți i-au furat o valiză și blana. Ce-i asta ? Și ție și ei ? Văd că se fură pe capete la Varșovia.

— Da. I-au furat și ei. Am uitat să-ți spun, răspunse Tomaszek cu glas scăzut.

Barbara abia se ținu să nu strige : „Nu vezi cît ești de prost ? Nu te-ai gîndit măcar că toate astea vor ieși lesne la iveală ?“ Dar nu zise nimic, firește ! Tocmai ea să-l învețe cum să mintă mai bine ? Această prostească lipsă de prevedere dovedea totuși că era încă destul de naiv.

— Băiete ! gemu ea. Taci ! Nu vreau să mai aud nimic. Schimbă-te, atîta-ți cer !

— Dar stai... stai, repeta Tomaszek, stăpînindu-și cu greu tulburarea. Am să-ți explic totul și o să vezi că n-am făcut nimic rău...

— Nu, nu-mi explica. Află că și tata a citit scrisoarea. A plecat pentru că nu vrea să te mai vadă în ochi. Uite unde-am ajuns... să o pornim care-ncotro, unde-om vedea cu ochii și să ne spargem capul de primul zid.

— De ce nu vrei să m-asculți ? țipă la ea Tomaszek, furios. Ei da, nu mi-a furat nimeni nimic, dar să știi că n-am vîndut lucrurile ! Le-am amanetat. Ama-ne-tat !

Agnieszka intră în cameră.

— Tomaszek ! Ce zbieri aşa ? Cum îndrăzneşti să ţipi la mama ? !...

— Îndrăznesc ! se înfurie el. Că nu mă lăsaţi în pace ! Poftim ! scoase din buzunar nişte hîrtiuţe. Chitanţa de la Muntele de pietate pentru şubă. Na, ia-o, mamă, şi convinge-te.

Barbara citi hîrtiuţa care îi tremura în mînă.

— Dar valiza ? Lenjeria ? Hainele ? întrebă surprinsă.

— Poftim. Chitanţa pentru valiză.

— Goală, zise Barbara, simţindu-se înjosită de ceea ce face. Unde-i lenjeria ?

— În dulapul meu de la domnişoara Maria. Am lăsat-o acolo, n-am avut în ce s-o pun, zise Tomaszek, bosumflat.

— Doamne fereşte ! Şi pentru o prostie ca asta ai plecat îmbrăcat ca de primăvară ? îi scăpă Barbarei. Puteai să te alegi cu o răceală zdravănă.

— Eu ? Eu să răcesc ? Păi eu umblu de cinci zile aşa. Tomaszek era furios că cineva se putea îndoi de rezistenţa lui fizică, de parcă n-avea altceva mai scump în viaţă.

— La ce ţi-au trebuit atîţia bani ?

— La ce ? Tomaszek îşi săltă umerii şi respiră adînc. Ei, am să vă spun pentru ce. M-am gîndit la asta... să realizez un lucru mare. Am hotărît să răscumpăr Jarosty. Ei, ce vă uitaţi aşa la mine ? Moşia aceea de care spuneai dumneata că aparţinuse cîndva familiei noastre şi pe care a confiscat-o guvernul.

Barbara îşi făcu semnul crucii.

— Ai băut mătrăgună, băiete ? zise ea, simţind că-i fuge pămîntul de sub picioare. Cu banii de pe valiză şi şubă vrei să răscumperi moşia Jarosty de la guvern ?

— Nu. Dar am un cunoscut cu relaţii serioase la Petersburg. Mi-a promis să culeagă informaţii şi asta... şi pentru asta a trebuit să-i dau ceva bani. Am şi aflat că Jarosty este acum a unui general şi că poate fi luată în arendă pe veci. Dar pentru asta e nevoie de bani. De la

cine era să cer ? De la domnișoara Maria ? Ea e săracă și pe urmă împrumută mereu tuturor. Sau de la tata, cînd știu că vouă vă e greu ? își da el aere. Poftim, acum ați aflat, dar știu că n-o să puneți nimic la bătaie pentru asta. Eu însă n-am să mă las. O să vedeți. Am să-i cer bani domnului Ceglarski. El o să mă împrumute, sînt sigur. Generalul acela, de vîndut nu poate s-o vîndă, dar de arendat, ne-o poate arenda pe veci...

— Să nu-ndrăznești să te adresezi lui Ceglarski ! Ce, ești nebun ? Ce-ți trăsnește prin cap ? N-are nici un sens și nu merită să discutăm lucrul ăsta. Cunoscutul ăla al tău e un pungaș care te trage pe sfoară.

— E o tîmpenie, zise și Agnieszka. Și chiar dacă ar fi posibil un asemenea lucru, să știi că bunicii noștri au pierdut Jarosty pentru Polonia și numai Polonia are dreptul la ea, nu noi...

Barbara își acoperi urechile.

— Nu mai vorbiți de asta ! Parcă-am fi la balamuc. În loc să vorbești într-aiurea, mai bine spune-mi cine o să-ți răscumpere acum lucrurile ?

— Eu, rosti el vitejește. V-am spus că de-acum încolo iau totul asupra mea. Și să știți că mă țin de cuvînt. Am vrut să vă fac o surpriză și de-aia, cînd o să fie ceva sigur cu... Jarosty, atunci...

— Știi unde-or să primească părinții tăi pămînt în arendă veșnică ? Pe lumea cealaltă ! izbucni Barbara.

Iar Agnieszka se gîndea : „...î m p r u m u t ă mereu tuturor“. Cît o fi scos el de la biata domnișoară Maria ! Pare atît de absent și îi face totuși pe toți din juru-i să sufere !“

— Dați-i zor că acuși vine trenul ! Întîrziați ! năvăli Emilka în cameră, fericită că poate pune capăt discuției.

Barbara nu mai simți nici o plăcere s-o aștepte pe Anka. Pînă acum visase că în atmosfera curată a casei lor tot ce fusese poate greșeală în nefericita aceea de călătorie prin Italia se va șterge. Dar acum, unde era aerul pur, atmosfera curată ? Unde să mai găsești în atmosfera asta încărcată forța de a o sprijini, de-a o tămădui pe Anka ? Și, voind să scape de povara slăbiciunilor și a înfrîngerilor, Barbara

începu s-o acuze în gînd pe Anka, aruncîndu-i în spinare isprăvile lui Tomaszek și chiar greșeala mai veche a lui Bogumil. Se vede treaba că tot neamul ăsta al Niechcic-ilor e la fel de nechibzuit. Dacă trăiesc un timp cum se cuvine, trăiesc, fără voia lor, pînă nu-i ispitește răul ! De ce-or fi invitat-o pe Anka asta, poate că nici nu merită ! Deodată însă și-o închipui pe Anka atît de amărîtă și de tristă, încît își învinse gîndurile nefaste și împreună cu Agnieszka se pregătiră în grabă de plecare.

Înainte de a pleca, Barbara le atrase atenția copiilor mai mici :

— Țineți minte ! Nici un fel de întrebări. Să nu-i faceți Ankăi nici un fel de neplăceri. Emilka, dă-i tatii cafeaua cînd o veni.

Bogumil sosi acasă două ore mai tîrziu. () chemă pe Julka și-i porunci să-l caute pe Tomaszek. Îl aduse tocmai din grajd.

Bogumil nu-l luă pe coarda simțitoare și nu-i făcu morală. După ce-i arătă, pe scurt, tot ce aflase, spuse, rece :

— Nu mă interesează ce-ai făcut cu lucrurile. Dar să știi, ridică vocea, văzînd că Tomaszek vrea să vorbească, să știi că eu n-am să-ți mai cumpăr nimic. Asta-i tot. Ai să capeți un cojoc vechi de-al meu, să-l porți pe sub pardesiu. Dacă vei putea să-ți cumperi din banii tăi cămăși și izmene, cu atît mai bine. Pe mine nu mă privește. Și dacă la sfîrșitul anului voi afla că iar ai tras chiulul la învățătură ca să te ții de drăcii, atunci te retrag de la școală și te pun la muncă. Să zicem, la căratul gunoiului.

— Bine, tăticule. Dar eu... lucrurile astea... Tomaszek spera încă să găsească o portiță de scăpare.

— Nu vreau să știu nimic. Te-ai învățat să ascunzi în fața părinților ticăloșiile tale, așa că treaba ta ! Fii tu singur răspunzător pentru ele ! Fă ce vrei ! Eu n-am să te mai întreb nimic ! M-am săturat de minciunile tale !

Fața lui Tomaszek se încordă dintr-o dată din motive cu totul străine de discuție.

— Mi se pare că vin, tăticule, zise el, timid.

Și, într-adevăr, Bogumil prinse cu urechea parcă tropot de cal în liniștea nopții.

— Vin ! strigă și Emilka din camera cealaltă.

Bogumil ieși în antreu.

— De ce n-ați aprins lampa ? Julka ! Aprinde lampa în antreu !

13

Ocio stătea în mijlocul salonului, atît de gros îmbrăcat, încît abia se mișca. Își bălăbănea ca un ursuleț lăbuțele vîrîte în mănuși de lînă cu un singur deget și-n mînecile vătuite ; căciulița îi alunecase peste nas ; nu i se vedeau decît gura mare cu buza de sus mai scurtă. Tineretul de la Serbinów, adunat în jurul lui, aplecîndu-se și așezîndu-se pe vine, îl tot întreba :

— Cum ai venit tu aici ? De unde-ai răsărit ? Știi unde ești ? La Serbinów. Ei, ia zi : la Ser-bi-nów.

— La Sehllbinoz ! șopti copilul, oftînd.

— Lăsați-l în pace ! Hai mai întîi să-l dezbrac, strigă Barbara și-i scoase micuțului căciulița de sub care se revărsă un păr blond nespus de bogat și i se iviră ochii albaștri, uimitor de frumoși.

Din antreu răsună rîsul puternic al Ankăi, căreia Bogumil îi ajuta să se dezbrace. Curînd intră și ea plină de sănătate, strălucitoare, întruchipare a feminității triumfătoare.

— Otuś, Otuś, se aplecă ea deasupra copilului. Ajută-te singur la dezbrăcat. Nu știi cum te-a învățat mama ? Trage mînuța, trage. Acum pe cealaltă.

— Singul Ocio, singul, îngîna băiețelul. Eliberat, în sfîrșit, de șal, cizmulițe, paltonaș și vesta de lînă, alergă cîțiva pași înaintea lui și săltă pe loc de două ori.

— Hop și-așa ! îi strigă Bogumil.

Copilul întinse mînuțele spre el și-i sări în brațe. Foarte prietenos, Ocio trecu pe rînd în brațele tuturor celorlalți, inclusiv ale Julkăi.

— Nu-l sperie oamenii ! Ei, să știi c-o să-i meargă bine în viață !

— Ce ochi are ! Ia uitați-vă ce ochi expresivi are ! Și o să crească înalt, că are picioare lungi, ca barza.

Ocio, de fapt, nu era un copil frumos, dar avea atîta farmec, încît cuceri inimile tuturor. Purta haine de băiat mare : pantaloni albaștri și flaneluță. Era tare nostim.

— Mă mai cunoști, Ocio ? îl întrebă Tomaszek.

— Nu, mărturisi micuțul. Dar te iu-iubesc, și îl cuprinse drăgăstos de picioare.

„Copiii îl iubesc, își zise Barbara. Semn bun."

— Am mels pe apă. Aici — apa, arătă Ocio cu mînuțele pe podea. Apa ! îngîna el, privindu-i cu ochii lui frumoși.

— Ce apă ? Ai venit cu vaporul la Serbinów ? glumi Agnieszka.

— Ocio n-a venit pe apă, a trecut numai podul peste rîu, îl corectă Anka.

Deodată, Ocio deveni serios și începu să se învîrtească atît de neliniștit, că Barbara îl apucă de mînă.

— Ocio, nu cumva ?... Mi se pare că trebuie dus undeva.

— Îl duc eu. Doar cunosc aici toate ungherele, se repezi Anka.

— Lăsați, doamnă, că merge cu mine, se grăbi Julka să le vină în ajutor. Hai, mititelule ! Nu ți-e frică să mergi cu mine ?

— Nu ție flică să melgi cu mine, repetă Ocio și se lăsă fără teamă condus de Julka.

— Așezați-vă la masă ! Se răcește mîncarea ! Anka ! Vin-aici, Bogumil ! Anka a înghețat și poate-ar bea ceva tare.

— Mămico, unde stă Anka ? Aici, lîngă tata. Nu, nu, Anka stă lîngă mine. Anka stă între noi ! Dar ce-o să mănînce Ocio ? Griș cu lapte, griș cu lapte...

Folosindu-se de forfotă, Agnieszka o șterse pînă sus la ea să desfacă pachetul adus de la vamă. Într-o cutie de carton găsi un mănunchi de vîsc și o ramură de pomișor cu bobițe roșii printre frunzele tari, strălucitoare. Cu plantele astea veșnic verzi se împodobeau de Crăciun casele la

Bruxelles. Cu un an în urmă, își împodobiseră și ei cele două cămăruțe. Mai găsi în cutie o ilustrată colorată, pe care scria : „Iartă-mă pentru scrisoarea de ieri. Te iubesc, te doresc, te sărut, M."

Își lipi buzele pe rînd de fiecare cuvînt. De jos se auzeau strigăte :

— Agnisia ! Unde-i Agnisia ? Hai, că se răcește mîncarea !

Apucă creanga mlădioasă de vîsc și vru să coboare cu ea în sufragerie. Dar se răzgîndi. Se-ntoarse din ușă și aruncă pe masă creanga plină cu perle albe. Cum să pomenească pe Marcin față de Anka ? Suflă în lampă și, lovindu-se de un scaun, coborî în fugă.

În sufragerie, răsuna vocea Ankăi, joasă, cam răgușită, dar cu modulații plăcute, calde, ca trosnetul blînd al văpăii înălțîndu-se în cămin.

— Cum ? Tatar a murit ? Așa e, doar au trecut atîția ani, zicea ea.

Își aminteau cu plăcere de trecut, căci le era mai greu să vorbească de prezent. Bogumil și Barbara nu îndrăzneau s-o întrebe pe Anka nici măcar ce-i fac părinții. Din fericire mai erau destule altele despre care puteau vorbi fără stînjenire. Anka văzuse cum își luau aeroplanele zborul de pe Cîmpul Mokotowski. Începuse să le povestească, însă Tomaszek o întrerupse, căci și el văzuse aeroplane și se grăbea să i-o ia înainte, descriindu-i, cu lux de amănunte, propriile sale impresii. Agnieszka văzuse la Bruxelles zboruri de o sută de ori mai frumoase, dar tăcea, nevoind să se laude ca Tomaszek.

— Ce lucruri extraordinare a ajuns să descopere mintea omenească ! se entuziasmă Barbara. Numai că acum mai totul e folosit spre răul oamenilor. Am auzit că italienii au și aruncat bombe din aeroplane asupra nefericiților acelora de turci. Dac-o să meargă tot așa, într-un viitor război o să fie prăpăd. Ce să faci și unde să te mai ascunzi cînd vreun drac ca ăsta o să-ți arunce din cer bomba-n cap ? Armata

ca armata, dar și populația din spatele frontului o să piară ca muștele.

— Nu mai vorbiți de război ! îi imploră Emilka, astupîndu-și urechile.

Anka schimbă discuția.

— Unchiule, cine te mai ajută la treburi ? Mi se pare că domnul Katelba, care te ajuta pe vremuri, a plecat ?

— A plecat de mult, se grăbi Barbara s-o informeze. S-a căsătorit cu domnișoara Celina, care a venit aici după tine, dar acum cîtva timp s-a prăpădit, sărăcuța. Katelba și-a luat de curînd altă nevastă.

— Katelba e acum domn mare, rîse Niechcic. A agățat o văduvă bogată. E moșier. Eu am vătaf pe unul Olczak. Băiat bun. Dar mîine, poimîine rămîn și fără ăsta, că vrea să se însoare. I-a căzut cu tronc o fată din Vechiul Serbinów și își petrece cu ea mai toate serile. Fata vorbea cu băiatul primarului, dar i-a suflat-o.

Tăcură. Se simțeau prost că venise vorba de căsătorie. Anka însă nu băgă de seamă tulburarea celor ai casei și i se adresă Agnieszkăi, întrebînd-o ce-i face soțul.

— Să-mi arăți o fotografie de-a lui, o rugă ea. Se vede că ești fericită : ești mai frumoasă ca oricînd ! Emileczka nu se mărită ?

Din salon se auzi cum plescăie apa. Julka îi făcea baie lui Wojtuś într-o albioară de lemn.

— Otuś are să fie frumușel și curățel, îi spunea ea, iar copilul repeta fericit :

— Ocio culăsel...

— Hai la Ocio ! ziseră copiii.

— V-am pregătit de dormit în salon, vesti Barbara. E mai mult aer și dacă aveți nevoie de ceva, e totul la îndemînă. Nu știu însă dacă mîine, cînd om instala bradul, n-o să vă deranjeze.

— De ce ? O să dormim ca în pădure. Am mai dormit cîndva în salon lîngă pomul de iarnă. O să-mi amintesc de vremurile de-atunci.

Barbara, văzîndu-l pe Wojtuś înfășurat în cearceaf și purtat pe brațe cînd de unul, cînd de altul, se neliniști :

— Pentru Dumnezeu ! Răcește copilul ! Vîrîți-l mai repede în pat.

Tremura să nu pățească ceva, cum tremurase altădată pentru copiii ei.

— N-o fi mîncat prea mult ? Îmbăiatul imediat după cină nu-i recomandabil. Parcă-i strălucesc prea tare ochișorii.

— Ochisolii — două, își arăta Wojtuś, somnoros, cu degetul fața.

— N-are nimic, îi asigură Aneczka. E băiat voinic !

— E echilibrată și senină ca întotdeauna, îi spunea mai tîrziu Barbara lui Bogumil. Ea, în schimb, se simțea parcă amenințată de ceva nelămurit. Casa se liniștise de mult, cufundată în întuneric, și ea tot nu putea să adoarmă. O supăra ceva în partea dreaptă, ceva care parcă nu era nici durere, nici apăsare. Se așeza ba pe-o parte, ba pe alta, dar apăsarea aceea sîcîitoare nu-i dădea pace.

Își uită durerea, cînd îl auzi pe Ocio tușind în salon. Se trezise, căci după o clipă îi auzi glasul. Ușa de la salon era deschisă și se auzea deslușit ce spunea.

— Mama, mama !

— Ce-i, băiețelul mamei ? îl întreba Aneczka.

— Mie nu-i flică — să dolm. Da' ție ? Mama ? întrebă copilul, temător.

— Nici mie, scumpule. Dormi, dormi ! îl liniști Anka, fără să se scoale din așternut, spre mirarea Barbarei. După o vreme, copilul începu din nou :

— Mama, mama !

— Ce-i ?

— Ție — să nu — fie flică. Doalme, doalme, o liniștea el.

Barbara își încordă auzul, dar nu mai auzi altceva decît răsuflările lor liniștite. Adormiseră amîndoi.

„De ce s-o fi trezind copilul ăsta așa în miez de noapte ? se gîndea ea. Oare o să trăiască ? Parcă-i prea deștept pentru vîrsta lui și are ochii atît de blînzi..."

Se sperie brusc : dacă Ocio se învîrtește noaptea în pat, poate să cadă de pe canapea. Pusese, cu mîna ei, la margi-

nea canapelei cîteva fotolii grele, dar dacă s-o fi dat vreunul la o parte ? Se trezise de-a binelea şi, stînd cu ochii deschişi, îşi aminti că, în drum spre gară, Józefat îi predase o scrisoare din partea familiei Holszański, în care o anunţau că n-au să poată veni la ei, deşi se invitaseră singuri pentru a doua zi de Crăciun, întrucît notarul avea bronşită.

„Notarul ! se enervă ea ! Mereu suferă de ceva. Ba-l doare burta, ba are bronşită. Pariez că acum Holszańska dă vina pe el, ca să nu vină. A aflat, probabil, că e Anka la noi. Józefat ăsta o fi el cumsecade, dar trăncăneşte ca o muiere. Ei, poate că-i mai bine aşa. N-am nici un chef să le văd mutrele. Dă-i încolo. Cică i se rupe inima cînd vede orfani. Umblă să-i bage la orfelinat, dar numai pentru că trebuşoara asta îi aduce onoruri. Ce m-o fi supărînd aşa în partea dreaptă ?"

După cîteva clipe o cuprinse îndoiala. Bine. Cît o sta la Serbinów, Anka se va întări poate sufleteşte, dîndu-şi seama că pentru ei nu e o stigmatizată. Dar după ce-o pleca, te pomeneşti c-au să aibă neplăceri de la oamenii ăştia proşti şi prefăcuţi din partea locului.

Ocio tuşi iar. Barbara tresări, gata să sară din pat.

„Văd că ea nu se prea omoară cu copilul, se necăji ea. Cred că a răcit pe drum. Mă duc să văd ce-i cu el."

Dar, înainte de-a se scula din pat, i se păru, deodată, că se află-n grădină şi că frunzele pomilor foşnesc şi seamănă toate cu frunze de arţari. Parcă toţi pomii erau arţari. Şi lucrul ăsta i se părea mai îngrozitor decît cel mai teribil cataclism. Groaza ajunse la culme, cînd Barbara văzu în faţa ei nişte oameni stînd ţepeni pe canapea în poziţia în care îşi aşază copiii păpuşile. Împinsă de spaima asta cumplită, se repezi să ucidă momîile astea ţepene. Le înţepa cu un ac lung şi de fiecare dată cînd ridica mîna să-i înţepe simţea o durere sfîşietoare. I se păru iar că printre cei pe care-i omorîse se găsea şi Józef Toliboski. Un geamăt neomenesc ieşi din pieptul Barbarei. Îl auzea, ca şi cum n-ar fi fost al ei, dar încerca să surprindă glasul acela nu de acolo de unde-l auzea venind, ci din propriul ei gîtlej. În sfîrşit, îşi dădu seama că geamătul acela neomenesc era al

ei, își dădu seama că gemuse în vis, dar continuă să se vaite, implorînd parcă ajutor.

Cînd deschise ochii, văzu flăcăruia unei lumînări și chipul Ankăi aplecat asupră-i. Și avea totodată senzația că un sfredel încins i se înfipsese în șoldul drept.

— Mă doare, gemu ea. Luați focul ăsta (i se părea că lumînarea îi arde ochii).

— Ce s-a-ntîmplat, mămico ?! întrebă Emilka, trezită din somn.

Se sculară cu toții în afară de Ocio. Se iscă învălmășeală. Barbara avea probabil o criză de ficat.

— O compresă ! O compresă caldă, se dezmetici cea dintîi Anka și alergă la bucătărie să-i spună Julkăi să aprindă focul.

În timpul ăsta Agnieszka visa că era la Bruxelles și că mergea pe o stradă care ducea spre Palatul Justiției cînd, deodată, îi răsări în fața ochilor Tomaszek, pe care nu-l mai văzuse de mulți ani.

— Iată-te, în sfîrșit ! îi strigă ea. De cînd te-așteaptă mămica !

Dar chiar în aceeași clipă se afla cu el la cofetăria lui Klezcz din Kaliniec. Sorbeau amîndoi ciocolată, cînd Tomaszek se ridică brusc și-i zise : „Mă întorc imediat“. Erau o mulțime de oameni în jur și Agnieszka rămase să-l aștepte. Nu se mai întorcea și ea era tare necăjită, pentru că Tomaszek îi luase portmoneul și n-avea cu ce plăti. Porni deci prin niște văgăuni întunecoase și pustii, se scufundă pînă la genunchi în zăpadă, și, tot căutîndu-l pe Tomaszek, îl găsi, în sfîrșit, îmbrăcat într-o hăinuță de copil, ca o vestă de lînă, și-un șal pe umeri, purtînd pe cap o căciuliță care-i cădea mereu peste ochi. Pe urmă se făcea că sînt din nou în cofetărie, sorb ciocolată și că din nou Tomaszek dispare ca o umbră. Alergă iar după el și-l găsi, de astă dată în vestiarul Universității din Bruxelles, ascuns printre paltoane, și parcă cineva îl bătea și încerca să-l strîngă de gît. Pe urmă, o grămadă de oameni cu gheare, ca niște cîngi, se repeziră asupra lui. Și ea, Agnieszka, începu să

strige : „Banii sînt la mine ! Plătesc eu ! Îi plătesc toate datoriile ! Nu-l mai bateți, nu-l mai chinuiți !“ Făpturile acelea pe jumătate oameni nu o auzeau, se învălmășeau, gîfîiau și cineva izbea în perete cu un obiect greu, un obiect care părea să fie scăfîrlia lui Tomaszek. Deodată, se făcu liniște. Prin ușa mare a cofetăriei intrau, tacticoși, clienții și Agnieszka îl întreba pe fiecare, prinzîndu-l de mînă : „Unde-i ? Ce i-ați făcut ?“ „Nu mai trăiește, nu mai trăiește !“ îi răspundeau ei plini de veselie. Agnieszka văzu un sicriu așezat pe zăpadă și privi înăuntru, plîngînd. Pe fundul sicriului un pumn de paie : atît mai rămăsese din Tomaszek.

Se trezi zdrobită de durere, cu lacrimile curgîndu-i pe obraji. Dar, ciudat ! Își dădu seama că nu se trezise numai din cauza coșmarului din vis, ci și pentru că jos se-ntîmpla ceva neobișnuit. Sări din pat și, tremurînd de frig, ieși în capul scării. Privi dedesubt, auzi larmă, văzu luminile aprinse. S-o fi îmbolnăvit Wojtuś ! Se îmbrăcă cît ai clipi și fugi jos. După puțin timp înfierbînta cu Anka tărîțe, să-i pună maică-si comprese calde la ficat.

— Face mai bine decît o compresă cu apă caldă, susținea Anka. Și păstrează mai mult căldura.

Szczepanowa spărgea lemne, rugîndu-se Domnului iar Julka le arunca cu brațul în focul care trosnea în sobă. Din curte se auzi lătratul îndepărtat al cîinilor și vocea lui Bogumil care striga : „Paznicul ! Hei ! Paznicul !“

Înainte însă de a trimite după doctor, durerile se potoliră. Criza trecuse și Barbara începu să vorbească.

— Ei, ce v-ați speriat așa ? Și văd că dintre toți mai speriată pare Emilka. Nu mai fi atît de sperioasă, fetițo. Să zicem c-aș fi murit. Ei și ? Mare lucru ! Tot o să mor odată și-odată și-o să mor înaintea voastră. Nu plînge, că-mi faci rău.

Bogumil îi mulțumi Ankăi.

— Nu știu ce ne-am fi făcut fără tine. Numai tu ți-ai păstrat sîngele rece și-ai făcut ce trebuia să faci.

— Eu m-am trezit cel dintîi, se lăuda Tomaszek. Dar am crezut că se vaită Emilka, de-aia nu m-am sculat. Ea are obiceiul să vorbească și să țipe prin somn.

— O, Doamne, de ce-o fi fata asta atît de nervoasă? se întristă Barbara.

— Pentru că se gîndește prea mult la ea, zise Bogumil, în timp ce Emilka ducea din nou batista la ochi.

— Nu necăji copilul, îl certă Barbara. Nici așa nu-i prea fericită.

— Eu? S-o necăjesc? I-aș aduce și stelele de pe cer, și Bogumil își sărută fata. Fetițo, ia exemplu de la Anka. Ai văzut cum știe să-și țină firea? zise el, cucerit cu totul de purtarea înțeleaptă a Ankăi.

— Frumos mai primim musafirii! se necăji Barbara. Biata Anka a venit aici să se odihnească și noi n-o lăsăm nici să doarmă. Hai, culcați-vă, dragii mei! Mîine-i Ajunul, avem de lucru pînă peste cap, și dacă s-o trezi copilul, Anka n-o să mai închidă ochii toată noaptea.

Bogumil și Tomaszek adormiră cum intrară în așternut. Emilka se culcă, amărîtă în suflet că în loc de mîngîieri nu aude decît reproșuri, că pînă și cu Tomaszek toată lumea se poartă mai bine decît cu ea. Agnieszka intră-n bucătărie să pregătească totul pentru cazul cînd criza s-ar repeta. Anka, neținiînd seama de protestele Barbarei, rămase s-o vegheze. „Și așa tot n-aș adormi, declară ea, pînă nu m-aș convinge că durerile au dispărut."

— Du-te, du-te, îi spunea Barbara, dar se vedea că ar fi vrut să rămînă. Nu se simțea bine, iar prezența Ankăi o liniștea. Și pentru a o ține mai mult lîngă ea, îi luă mîna și începu să i se destăinuiască.

— Știu foarte bine, șopti ea, ce mi-a răscolit ficatul ăsta. M-am necăjit îngrozitor cu Tomaszek. Tu n-ai idee cît suferim noi din pricina băiatului ăstuia.

Și, mirîndu-se singură, căci n-avea obiceiul să-și încredințeze nimănui suferințele, îi povesti pe scurt cît era de rău și de lipsit de caracter.

— Nu-i nimic, mătușă, o liniști Anka plină de compătimire. Tinerii la vîrsta asta arareori sînt așa cum am vrea noi să fie.

— Nu ! Tu cu Ocio al tău n-o să ai necazuri.

— Știu și eu ! se tulbură Aneczka. Nu se știe niciodată ce poate ieși dintr-un prichindel ca ăsta.

— Nu ! Se vede cît de colo. Tomaszek de mic copil era un zvăpăiat. E singurul nostru băiat și se vede treaba că trebuie să plătim cine știe ce păcate. Tu ești fericită. Copilul tău s-a născut sub o stea bună, spuse Barbara și îndată se sperie la gîndul că Anka ar putea crede că o ironizează ! Dar Anka se gîndea la altceva.

— Oare Dumnezeu ar putea să pedepsească pe cineva pentru păcatele altuia ? întrebă ea. De vreme ce facem tot ce putem, fiecare răspunde de faptele lui.

— Eu nu știu dac-am făcut tot ce-am putut. N-am știut să-l cresc. Dar se vede treaba că nici cei de la școală nu-i dau de capăt, se plînse Barbara.

— N-o fi dracul așa de negru... E băiat chipeș, întreprinzător, plin de fantezie. Și văd că are suflet bun, o liniștea Aneczka, biruindu-și cu greu somnul.

Barbara oftă. Foarte des avea ocazia să audă de la oameni străini, care nu cunoșteau amănuntele, cuvinte de laudă la adresa lui Tomaszek. Mulți îi luau apărarea. Da, văzut de departe oferea un tablou plăcut.

— Ușor de zis, îi răspunse ea cu amărăciune, cînd nu trebuie să trăiești lîngă el, să stai cu el.

Anka nu știa ce să mai spună. Mai rămăsese doar să-i vorbească de tineri de felul lui Tomaszek pe care-i cunoscuse și despre care auzise că ajunseseră oameni adevărați. În timp ce se gîndea ce pilde mai nimerite i-ar putea aduce, mîngîia mîna Barbarei, încercînd s-o liniștească măcar în felul ăsta.

— Și cel puțin de s-ar petrece ceva bun pe lumea asta, continuă Barbara. Dar de pretutindeni numai

vești proaste. De pildă, Duma aceea de la Petersburg Ce face? Ne duc de rîpă, ne zădărnicesc autonomia și iată, ne smulg și ținutul Chelm. Eu am spus de la început că toate declarațiile astea de libertate nu valorează nici doi bani. Nu știu ce-or fi făcînd deputații noștri acolo. Chipurile ne apără, mîzgălesc cifre pe hîrtie, iar muscalul își rîde în pumni de toate astea. Ar trebui să iasă din Dumă și să strige să se audă în toată lumea...

Tăcu și, dînd din cap cu tristețe, căzu pe gînduri. Cînd văzu că adormise, Anka se retrase încet în salon unde-o întîlni pe Agnieszka, întorcîndu-se din bucătărie. Se îmbrățișară și, înclinate spre veselie, așa cum se întîmplă după ce treci printr-o primejdie, chicotiră cîteva clipe fără motiv.

Dimineața, Barbara se simți slăbită, dar se sculă, plîngîndu-se doar că simte o arsură în dreptul ficatului. Cînd coborî la micul dejun, Agnieszka o găsi cu cojocul în spinare gata să se apuce de treburile gospodăriei. La masă, pe scaunul lui Tomaszek, pe care fusese așezat un scăunel înalt, coborît din pod, stătea Ocio și-o sorbea din ochi pe vesela și bondoaca Julka, în timp ce aceasta așeza cănile pe masă.

— Cum, se neliniști Barbara, copilul n-a mîncat încă? Aleargă de-o oră! Dați-i imediat să mănînce!

— Dați — lui — dați — dați, îi grăbea Ocio, săltînd pe scăunel. Nu este — vede — chifla — se întristă el, cînd maică-sa îi fărîmă o chiflă în lapte, amestecînd-o cu lingurița. Cu privirea ațintită la conținutul ceștii, strigă deodată: Este — vede — chifla! Privindu-i triumfător și bucuros pe fiecare le spunea: Este — vede — chifla.

După micul dejun, un brad fu adus în salon și tinerii începură să-l împodobească. Cînd văzu pomul mare, întunecat, la început Wojtuś se sperie. Pe urmă însă se dezlănțui ca o furtună. Nu-și mai încăpea în piele de bucurie!

— Badu — badu, repeta el într-una, fericit, și-i ajuta sprinten, întinzîndu-le suporturile pentru luminări.

— Ocio ! Adu nucile, i se spunea. Ia din tava aceea. Din tava aia. Arată-i, Emilka.

— Acu — nuca — iei, repeta el, tropotind măruntel încolo și încoace, plin de rîvnă.

— Da' inimos mai e ! se miră Barbara.

Cînd bradul fu gata, porniră la plimbare cu Ocio. Vremea era cețoasă și rece, pîcla lăptoasă și chiciura se așternuseră peste tufișurile grădinii ca o perucă creață, căruntă. Otuś, dus de mîini de Agnieszka și de Tomaszek, tropăia și sărea, iar uneori, dînd capul pe spate striga : „— Soale-acolo-soale-săluește !"

— Unde-i soarele ? Unde vezi soarele ? rîdeau ei, căci tot cerul era acoperit de nori.

Dar cînd, în ajunul Anului nou, Anka începu să se pregătească de plecare, simți fiecare în felul lui că în timpul șederii ei soarele strălucise într-adevăr deasupra Serbinów-ului și în zilele înnorate. Nici nu fusese vorba ca ei s-o îmbărbăteze ; dimpotrivă, ea le ajutase cu dragoste, le dăduse curaj și speranță în legătură cu Tomaszek.

Pe Barbara o chinuia totuși gîndul că Anka pleacă, fără să afle măcar ce gîndesc ei de situația tristă în care se afla. Doar în scrisoarea ei își manifestase o anumită teamă și acum se părea că nici nu observase că ei îi arată atîta înțelegere, în vreme ce propriii ei părinți... Dar Barbara nu îndrăzni s-o întrebe de-a dreptul. O luă pe departe :

— Te-ai gîndit cum o să te aranjezi în viitor, Anka ? Poate ți-ar fi mai ușor dac-ai locui cu părinții...

— Cred că așa am să și fac, se înroși Anka. Părinții mi-au trimis anul acesta felicitări de sărbători și jucării pentru Ocio. Dar cînd au să-l cunoască !... Imposibil să nu-l iubească. Eu știu că le e dor de noi, dar se țin tare, nu vor încă să se împace... le vine greu. Timpul o să aranjeze lucrurile. Iar în ceea ce mă pri-

veşte, ghici ea întrebarea din privirea Barbarei, Henryk... tatăl lui Wojtuś, ar vrea să se-nsoare cu mine. Acum un an, a plecat în bazinul carbonifer unde i s-a ivit posibilitatea să cîștige mai bine. Vrea să strîngă bani pentru divorț, pentru că el este... se înroşi mai tare, căsătorit. Însă eu nu-l împing să divorțeze. Soția lui este mult mai în vîrstă ca el și îi e foarte atașată. De ce să rămînă la bătrînețe singură şi nefericită? Şi așa a suferit destul din cauza noastră. A fost o vreme cînd n-am avut destulă putere să mă gîndesc la asta, dar acum... Eu, oricum, îl am pe Otuś. Şi, în afară de asta, adăugă ...Henryk e gata să divorțeze, dar eu știu că i-ar fi greu fără ea. Între ei a fost cîndva o dragoste mare și fără îndoială că atunci cînd se va întoarce acasă și-și va regăsi căminul unde totul îl așteaptă și e închinat numai lui... Nu! Ar fi o veșnică tortură. Nevastă-sa nu e o femeie care să cedeze ușor, iar mie nu-mi place să-i stau nimănui în cale...

— Bine, dar trebuie să te gîndești și la tine, bîlbîi Barbara, surprinsă. Deci omul acela n-o părăsise pe Anka, voia să se cunune cu ea, și ea mai sta pe gînduri!... Deci nu e demnă de compătimire. Atunci? De admirație? De indignare? Poate unii cred despre ea că-i o desfrînată. Și iată: ea dădea dovada unei rar întîlnite purități sufletești!

— Să mă gîndesc la mine? De ce? se miră Anka. Deși, judecînd bine, tocmai la mine mă gîndesc. Știu și eu dac-aș fi o soție bună? Trăiesc de-atîta vreme singură, muncesc. E adevărat că nu-mi pot găsi oriunde de lucru... cînd se află situația mea, unii mă refuză... Însă pînă acum m-am descurcat, așa că poate o să meargă și în viitor. Doar concepțiile se mai schimbă Am treizeci și ceva de ani, am obiceiurile mele, părerile mele, plăcerile mele, iar el pe ale lui, cu totul altele. Înțelegerea asta poate să ajungă pentru o clipă de fericire, dar poate oare să țină toată viața?

— Dar copilul? Băiatul, cînd s-o face mare și-o să-nțeleagă... S-ar putea să-ți ceară socoteală,

Sprîncenele Ankăi se încruntară.

— Am să încerc să-l cresc în așa fel ca să nu-mi ceară, ofta ea. De altfel, din punctul ăsta de vedere, soarta m-a cruțat de neplăceri. Soția lui Henryk are peste cincizeci de ani și n-a avut copii. Așa că lui nu i-a fost greu să-l înfieze pe Ocio. Copilul poartă numele lui — Grodzicki. Cînd s-o înapoia Henryk la Varșovia nimeni n-o să-l poată opri să-și vadă fiul. Mai mult ce să cer? Nu toate femeile în situația mea au avut asemenea noroc, zîmbi ea cu oarecare tristețe.

Acestea fură explicațiile pe care Anka i le dădu cît se poate de firesc și în urma cărora Barbara nu putu multă vreme să adoarmă. Nu e oare ciudat că în timp ce unul se îndoaie sub povara unei soarte care n-a fost de loc rea cu el, altul își duce, fără murmur, povara soartei lui vitrege, lucrul acesta părîndu-i-se cît se poate de firesc? Dar, dacă din mîndrie, Anka se preface totuși? Dacă nu îi e teamă, avînd un copil din flori, să trăiască independent, înfruntînd vitregia soartei și răutatea lumii, de ce s-ar teme să se mărite cu omul pe care-l iubește pentru un lucru, la urma urmei, lipsit de importanță: că au firi deosebite? Mulți alții acceptă și suportă această nepotrivire chiar și fără dragoste. Și pînă la urmă ajung să trăiască în oarecare armonie. Nu încerca să precizeze în ce consta armonia aceasta. În clipa de față ceva o ridica pe Barbara în propriii ei ochi. După toată povestea cu Anka, asta-i făcu bine. Ar fi fost trist ca în fața unei asemenea istorii și a unei nebunii, de fapt, ca aceea pe care o făcuse Anka, să se fi simțit ea însăși nemulțumită de viață, neajutorată, dornică de sprijin.

În ultimele zile, Anka i se destăinuise și Agnieszkăi. Aceasta avea și ea, la rîndu-i, unele îndoieli.

— Poate că ar trebui să încerc să mă unesc cu omul acesta, încheiase Anka mărturisirea. Dar nu mă trage inima. Simt că nu mai avem nimic să ne spunem. Dacă ne-am căsători, am reînnoda legătura doar de formă. De fapt, ce să-i faci, am încetat să ne mai iu-

pim, deși avem unul pentru altul multă stimă și prietenie.

— Ascultă, începu Agnieszka, timidă, poate că tu totuși îl iubești și-ți bagi în cap toate astea pentru că ți-e teamă... voia să spună : să nu dea el înapoi, dar se feri să rostească aceste vorbe, pentru că ți-e teamă să nu fii dezamăgită. Eu cred că sentimentele omenești sînt mai trainice și mai statornice decît își închipuie oamenii înșiși.

— Da, îngăimă Anka. Da. Unii se iubesc pînă la sfîrșitul vieții lor cu aceeași putere. Și cred că tu și cu soțul tău sînteți dintre oamenii aceștia. Dar Henryk și cu mine nu am izbutit... Nu văd însă de ce aș face din asta o dramă...

La punctul acesta mărturisirile se întrerupseră. Agnieszka își aminti că mai discutase cu cineva despre dramele acestea mărunte și inutile care te fac să nu mai vezi adevărata, unica dramă. Ah, da, cu Ceglarski. Oare Anka gîndea la fel ? Pentru ea maternitatea părea o chestiune atît de simplă, de firească, încît Agnieszka se întreba dacă nu cumva Anka e cu totul lipsită de imaginație sau de capacitatea de a încerca simțăminte mai puternice, mai complexe. Poate că Anka nu se gîndea niciodată nici la importanța aspectelor sociale, nici la grozăvia propriului eșec în viață ? Poate că făcea parte din rîndul fericiților care nu au niciodată noaptea impresia că dintr-o clipă într-alta un țipăt va sfîșia întunericul existenței, că se va zgudui totul din temelii, că nimeni nu-și va mai afla scăpare ? Sau poate, dimpotrivă, știa foarte bine ce se-ntîmplase cu ea, dar găsea destulă putere să tăinuiască cu demnitate dezamăgirea acestei înfrîngeri ?

Pe măsură ce se gîndea la asta, amintindu-și că Anka dăduse înainte vreme dovadă de multă sensibilitate, Agnieszka înclina să creadă că nu era vorba nici de uscăciune sufletească, nici de mîndrie prostească. Poate că o problemă spirituală de cea mai mare importanță fusese pătrunsă și rezolvată de Anka, și că în

lumina acestei cunoașteri superioare toate celelalte deveniseră simple mărunțișuri, sau, sub nimbul strălucirii ei, căpătaseră altă importanță, altă valoare decît în viața obișnuită. Fapta ei nebunească nu putea fi socotită nici act de curaj, nici decădere. Era doar expresia concordanței eului ei cu esența existenței, a cărei chemare o urma fără să se grăbească, fără să întîrzie, gata să facă un pas periculos, condamnat de societate, dar totodată gata să se împace cu societatea în măsura în care legiuirile ei n-o împiedicau să rămînă ea însăși în înțelesul cel mai nobil al cuvîntului.

„Și dacă poezia nu s-ar opri neputincioasă în fața preamăririi spontane și fără voie armonioase a vieții — Anka ar fi demnă să i se închine un poem", îi scria Agnieszka lui Marcin după plecarea fiicei lui Hipolit Niechcic și a fiului ei, Otuś Grodzicki.

14

În anul acela sărbătoarea Bobotezei căzu într-o sîmbătă, iar a doua zi, duminică, avu loc cununia lui Stefan Olczak cu Wikta Kolańszczanka, unica fiică a lui Tomasz Kolański „Piticul", nepoata Kolanichăi, doftoroaia, și a bătrînului Kolan care primise o decorație pentru fapte vitejești în războiul cu turcii. În Serbinów-ul Vechi alde Kolański erau socotiți oamenii cei mai avuți. Și întrucît toți ceilalți copii ai lui Kolański muriseră de bubă neagră, Wikta, unica moștenitoare, ajunsese cea mai bogată fată din sat. Căci primarul avea patru copii și era nevoit să-și împartă averea. Dar chiar așa fiind, tot i se cuveneau lui Wojtek Witczak cîteva pogoane frumoase, și fiecare se mira că nu-i dăduse lui fata, ci unui om din lumea largă, care n-avea altă avere decît simbria și hainele de pe el. Vorbă multă n-a fost totuși în sat din pricina asta. Porniră numaidecît să pregătească nunta, poate și pentru că oamenii din sat erau bucuroși că nici unul din

ei nu-l va pizmui pe celălalt că-l lipsise de o mireasă pe cinste. Cu băiatul primarului era altă căciulă. Dar de vreme ce fata nu primise să se cunune cu el, era mai bine să ia pe cineva străin de satul lor. Mai ales că pe Olczak nu-l vorbea nimeni de rău, ba, dimpotrivă, era chiar iubit în Serbinów-ul Vechi, spre deosebire de Katelba pe care cine știe de ce îl porecliseră, pe vremuri : „Iscoada moșierului". Totuși alde Kolański chibzuiseră mult pînă să facă pasul ăsta. Se aveau bine cu primarul, că doar erau vecini cu casele, se cunoșteau de multă vreme și ar fi fost fericiți să-și unească odraslele în fața altarului. Dar cum s-ar fi putut împotrivi cînd inima Wiktusiei înclina spre domnul Olczak ? Da, erau într-adevăr stăpîni pe averea lor, nu se închinau nimănui decît Domnului, căci Tomasz „Piticul" slujise mulți ani ca paracliser la biserică. Așa își spuneau cînd priveau înapoi, dar cînd priveau înainte se gîndeau cu totul altfel. Strînseseră oarecare avere de-a lungul anilor, dar nu din lăcomie și nici din zgîrcenie. Rîvneau ca, la adăpost de grija zilei de mîine, să poată ajunge și ei oameni „mai subțiri", cum spuneau. Erau destul de luminați la minte ca să-și dea seama că există lucruri care nu-ți țin parcă de cald, dar care-s mai de preț totuși ca banii și averea, mai ales cînd ai izbutit să strîngi destul. Dacă ei n-avuseseră parte de așa ceva, doreau ca măcar copila lor să se bucure de ele și asta îi făcuse, în primul rînd, s-o dea după Olczak. Știau prea bine că slujba lui nu era de aruncat, pentru că multe învățase la Niechcic. Făcuse școală bună acolo. Așadar, cu învățătura pe care o avea și pe care și-o sporea necontenit, Olczak, devenind bun stăpîn peste cele treizeci de pogoane, nu le-ar fi slăbit, ci le-ar fi sporit cîștigul. Și, cu toate că n-avea cine știe ce strămoși de soi, zică lumea ce-o vrea, Olczak nu mai era țăran, ci domn. Nimeni în tot ținutul nu se încumeta să-i spună *tu,* sta la masă cu domnii și discuta politică, citise o sumedenie de cărți și-i povestea de multe ori din ele Wiktusiei. Wiktusia era frumoasă și

la locul ei, nu-i fugeau ochii după flăcăi și nu se-ndesa la măritiș cum fac fetele mai urîte. Își păstra demnitatea nu pentru că n-ar fi avut sînge fierbinte-n vine, ci pentru că putea să-și îngăduie să aștepte și să aleagă. Ca orice fată tînără, credea și ea că are veacuri înainte, pînă cînd începu să umble cu Olczak. Cînd Olczak descălecase la Serbinów, ea era o mucoasă de fetiță, păștea gîștele și, cînd îl vedea venind peste cîmp, făcea haz și striga după el cu celelalte : „Lună plină", pentru că tînărul avea fața rotundă. Acum Olczak se lungise la față și se făcuse un bărbat chipeș, cu privirea întunecată, dar dulce ca mierea, cuviincios, binecrescut, plăcut la vorbă, priceput la glume, dar întotdeauna respectuos cu femeile. Wikta, mai deosebită la fire ca celelalte, iubea cărțile, și dacă nimerea vreuna in care se îmbinau frumos versurile, se topea de plăcere. Cum să nu-i fi dat ghes inima spre cel care știa că n-o s-o împiedice, ba, dimpotrivă, o s-o îndemne și o s-o ajute să citească ? De altfel, de la cărți se trăgea și prietenia lor, căci Olczak îi aducea, cu împrumut, fel de fel de cărți de la curte.

Poate la început pe Olczak îl atrăsese într-o măsură și averea Wiktăi. Pe urmă însă se îndrăgostise în așa hal de ea, c-ar fi fost în stare s-o ia numai în cămașă. Totuși cînd bătrînii și-au arătat dorința ca, după nuntă, să conducă el gospodăria, primi bucuros, căci din sărac lipit cum era devenea dintr-o dată proprietar. Ce-i drept, se întrebase dacă saltul ăsta e onorabil pentru el. Își petrecuse viața printre oameni cu carte, avea și el unele convingeri personale, era chipurile socialist. Din cunoștințele pe care și le însușise în tinerețe multe se pierduseră, dar mai rămăseseră destule, și-n fața acestei zestre spirituale simțea nevoia să se justifice ca în fața unui tribunal. Își spunea însă, cum se întîmplă în asemenea momente, că, pe cîtă vreme alții melițǎ doar din gură despre idealurile lor, el procedează practic și mult mai eficace : se va stabili la țară și va căuta să lumineze țărănimea

înapoiată, adăpînd-o la izvoarele culturii și ale progresului, încercînd chiar s-o lămurească că orînduirea lumii e putredă și trebuie înlocuită cu alta mai bună. Gîndindu-se astfel, creștea în ochii lui, își închipuia că va deveni un adevărat om de acțiune, fără să se-ntrebe dacă și fără cele treizeci de pogoane ale lui Kolan ar fi făcut același lucru. Flăcăii mai deștepți din sat își puneau într-adevăr în el multe speranțe. Intra în sat nu un oarecare, ci un om umblat, un cărturar. Se gîndeau la înființarea unui serviciu de pompieri, a unui cerc agricol și a unui fond de credit. Noul preot îi dădea zor c-ar fi neapărată nevoie și de o școală în sat. Cine să le facă pe toate ? Așa că Olczak ar fi poate de folos. Era binevoitor și plin de rîvnă. Deci nu zadarnic își puneau în el atîtea speranțe.

A fost o nuntă de pomină. Tot satul a jucat la nuntă și n-a lipsit nici familia primarului, căci nu erau oameni care să țină supărare, ba, dimpotrivă, le plăcea să-și arate mărinimia. Tînărul Witczak primi chiar să fie cavalerul de onoare al miresei, cu care rîvnise să se logodească. Soții Niechcic fură nașii din partea mirelui. În locul părinților, din mîinile lor primi blagoslovirea. Au însoțit perechea la biserică și copiii se veseliră cu nuntașii laolaltă pînă-n zori. Cînd însă ajunseră acasă, Barbara nu se putu opri să nu spună :

— Oricum nunțile astea nu mă-ncîntă de loc. Mai toate se sfîrșesc cu tărăboi. Tremura la gîndul că Tomaszek ar putea iar să se îmbete.

Și nu greși : s-a îmbătat, cum era de așteptat. Spre desperarea Agnieszkăi și a Emilkăi, oamenii l-au adus spre ziuă acasă, beat turtă.

— Să lăsăm deoparte că ne faci pe noi de rîs, îl luă la rost Barbara, cînd se trezi. Dar ție nu ți-e rușine de oamenii ăștia ? Ce să ne mai mirăm că țăranii nu mai dau doi bani pe de-alde noi... ăștia de la curte.

— Nu știu ce vrei iarăși de la mine, mămico ? ridică Tomaszek din umeri. Așa e la nuntă : bea toată lumea. Și nu-i adevărat că ei nu dau doi bani pe mine.

Țin mai mult la mine ca la voi toți. Tomaszek nu știa ce spune. Dac-ar fi știut, ar fi spus : Eu nu dau pe ei nici doi bani. Tocmai de asta puțin îmi pasă ce cred despre mine.

Într-adevăr, căuta tovărășia țăranilor, pentru că, în ciuda voinței Barbarei, crescuse printre ei. Totul părea să demonstreze că se simțea foarte bine în tovărășia oamenilor simpli. Și totuși atît Barbara cît și Agnieszka afirmau de comun acord că el n-avea nici dragoste, nici înțelegere pentru soarta grea și truda acestor oameni. Îi plăcea tovărășia lor pentru că putea face pe grozavul cît poftea, fără să dea nimănui socoteală.

Întristată de purtarea lui Tomaszek, Agnieszka refuză să se mai ducă a doua zi la firitisirea de după nuntă. Emilka însă voia să danseze și Olczak venise personal pe la amiază cu vorniceii, să-i poftească, spunîndu-le că și părintele va fi de față și că n-ar sta bine, avîndu-l de oaspe, să nu fie nimeni de la curte. Bogumil și Barbara îl refuzară categoric : voiau să-l țină acasă pe Tomaszek. În ultima clipă consimți și Agnieszka, așa că amîndouă surorile plecară la petrecere, luînd-o cu ele și pe Julka.

— Să nu stați mult ! Spuneți-i părintelui Komodziński că-l invităm la cafea, strigă Barbara.

„Poate o să-i bage el mințile-n cap lui Tomaszek“, se gîndea ea, agățîndu-se de această ultimă speranță. Se spune că pe cel ticăloșit nici biserica nu-l izbăvește. Dar cînd toate încercările tale dau greș, cum să nu te gîndești în disperarea ta că l-ar ajuta poate preotul, prin rolul pe care-l are de a impune oamenilor o anumită conduită. Acum nu se mai punea problema convingerilor ; era vorba de purtarea unui om tînăr și el trebuia ajutat cumva. Căci n-are însemnătate în numele cărei puteri acționezi, dacă fapta ta e cinstită și bine intenționată. De altfel, punea în Komodziński mari speranțe în legătură cu Tomaszek nu numai pentru că era preot, ci pentru că îl socotea un om deose-

bit. Ori, te pomenești că dorea să vină ca să-i fie ei de ajutor? Ți-e mai ușor să-nduri necazul cînd ai pe cineva lîngă tine, pe cineva care se pricepe să te sfătuiască, să te ajute. Dar pe măsură ce timpul trecea, slăbea tot mai mult dorința de a i se destăinui preotului. Mai bine n-ar mai veni de loc! Într-un moment de slăbiciune s-ar putea să-i facă mărturisiri nelalocul lor! Omul care-i trezise încrederea dispăru din ochii ei. Nu-i mai vedea decît sutana. Nu, nu! Dacă i-ar dezvălui toate isprăvile lui Tomaszek, ar face ca acela care, de pildă, neavînd nici o încredere în judecata dușmanilor, l-ar da pe mîna lor pe cel mai bun prieten. Desigur, preoții ar fi putut să-i ajute pe oameni și să-i ocrotească, dar nu s-au transformat ei, oare, într-un soi de spioni și de polițiști ai cugetului omenesc? Cine știe ce hram o fi purtînd și acest Komodziński?

Între timp, Agnieszka, Emilka și Julka ajunseră în fața casei lui Kolański, unde cîțiva inși se luaseră la harță. Doi flăcăi ieșiseră afară să se răcorească și dădură peste un necunoscut care, rezemat de fereastră, privea pe geam, înăuntru. Fiind cam afumați, săriseră la el cu vorba, ba îl și atinseseră oleacă. Dar omul acela fie că era obișnuit cu d-alde astea, fie că așa-i era firea, parcă nu pusese la inimă nici ocările, nici loviturile: alerga, vesel, prin ogradă să-și prindă pălăria, pe care o șterse de zăpadă și o așeză pe cap. Inimoasă cum era, Julka, văzînd că iar îl încolțesc, se repezi, țipînd, la flăcăii puși pe harță:

— Ce, ați înnebunit, hai? Ce vă legați de om? Nici nu-l întrebați ce-i cu el, ce vrea, și gata cu bătaia! Doar la oameni a venit, nu la tîlhari!

— D-apăi că ce caută-aici? se-ncontrau ei. O fi șpion, mama lui, a venit să șpioneze p-aici. Cu nunta asta satu-i vraiște... o fi venit după ciordeală...

— Ciordeală? N-am ciordit în viața mea! strigă străinul. De cerut da, am cerut. Don'șoarele astea 'legante, știu ele ce zic. M-am abătut din drum că văzui aici nuntă și mă gîndii că poate l-or cinsti și pe un

biet drumeț. Dacă nu, mă închin cu plecăciune și bună pace. Cu vorbă bună se-nțelege ușor omul cu mine...

— De unde sînteți? întrebă Agnieszka.

— Iată o întrebare plină de noblețe. Stimată domnișoară, se vede cît de colo că sînteți de la curte. Și necunoscutul se înclină, pocnindu-și călcîiele și, apucînd pălăria cu două degete, o ridică mult deasupra creștetului. Pînă una, alta, mă rog dumneavoastră, stimată domnișoară, nu am o locuință stabilă. Vin din Kaliniec și caut ceva de lucru, mă rog dumneavoastră, stimată domnișoară, ca orice om cinstit...

Pesemne că suferea de ochi; îi avea roșii și privea așa cum privesc oamenii pe deasupra ochelarilor. Ținea gîtul țeapăn și parcă se uita la tine de sus. Încolo, era scund de stat, bărbierit ca vai de lume, cu pomeții obrajilor proeminenți și roșii, nasul cîrn, caraghios, iar încălțat era cu o ciubotă neagră și cu una galbenă.

Înainte de a mai apuca să spună ceva, se opri în fața porții trăsurica trimisă de Kolański după preot. Căci preotul acesta nu ținea nici argat, nici cai, pămîntul parohiei îl dăduse spre folosință sărmanilor din sat, iar el își lua numai cîte o măsură, două din roade.

Din casă ieșiră să-l salute: Tomasz Kolański, primul cavaler de onoare al miresei și Olczak. Cînd dădură cu ochii de Agnieszka și Emilka, se fîstîciră amîndoi și se grăbiră să le poftească înăuntru.

— Domnișoarele stau aici în frigul ăsta? De ce? Poftiți la dans.

Și cum străinul le tot sta în cale, îl luară la rost.

Emilka se lăsă condusă înăuntru de unul din flăcăii puși pe harță. Celălalt nu-i da pace Agnieszkăi. Aceasta-i făgădui că peste cîteva clipe vine și ea. În timpul acesta preotul se interesa cine-i necunoscutul.

— Ce se-ntîmplă aici, ha?

— Au bătut un biet drumeț, strigă Julka, mînioasă.

— Ha! Tare? și, trăgînd aer rece-n piept, preotul începu să tușească. Se vede... fapte noi de milostivire pro-

povăduiește biserica... se înecă și se înroși. După ce că nu-l poftești pe drumeț în casă, îl mai și iei la bătaie.

— Da-l poftim, îl poftim, părinte. Vă rugăm, nu stați aici, că azi e ger, interveni Kolański, împăciuitor.

— Dumneata ce dorință ai, ha? îl întrebă preotul pe posesorul ciubotelor desperecheate care se pierduse cu firea la vederea feței bisericești.

— Aș dori, mă rog dumneavoastră, părinte canonic, aș dori să-mi aflu ceva de lucru.

— Eu nu-s canonic. Și ce fel de lucru ai vrea să afli la țară? Mai degrabă capeți un cucui pe o vreme ca asta aici decît de lucru. Da' ce, la oraș nu-s destule fabrici?

— Trebuie să vă înștiințez că eu sînt zugrav, răspunse străinul. Am lucrat ca zugrav, mă rog dumneavoastră, părinte prelat, deși, de fapt, sînt cizmar. Lucrător cizmar concediat. Am hîrtie la mînă.

— Eu nu-s prelat, și preotul tuși din nou.

— Pentru numele lui Dumnezeu, strigă Tomasz Kolański. Nu-mi stați, domnilor, în ger! Poftiți în casă. D-apăi nu acolo unde joacă, în partea astălaltă a tindei, că-i destul loc. Poftiți, părinte, poftiți să stați acolo de vorbă.

— Poftiți, părinte, vă rog. Poftiți, doamnă Agnieszka, îi îmbia Olczak, îmbrăcat într-un frumos costum negru.

Porniră cu toții spre tinda casei și, scuturîndu-și zăpada de pe ghete, intrară într-o încăpere cam întunecoasă, plină de mobilele aduse din camera de dans și de cojoacele nuntașilor aruncate claie peste grămadă. Julka se luase după ei.

— Dacă ești cizmar, zise preotul, cercetîndu-i hîrtiile murdare și ferfenițite pe la colțuri, de ce nu deschizi un atelier?

— Apăi, mă rog dumneavoastră, cinstite părinte, am încercat eu, îl lămuri noul venit. Am închiriat un atelier, o bomboană, m-am îndatorat, însă clienții m-au tras pe sfoară, c-așa am eu inima bună și le-am lucrat pe datorie... Ei și dracu... adică, mă rog dumneavoastră, părinte, Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat, fie numele Domnului

binecuvîntat. Și pentru că am un cunoscut zugrav, mi-am găsit de lucru la construcții. Să știți că sînt dibaci și îndemînatic. Cînd ți-oi trînti eu o culoare, să-ți lingi degetele și mai multe nu.

— Părinte, șopti Agnieszka, neîndrăznind să-i spună asta drumețului, dar fericită că i-a venit o idee salvatoare, dacă zice că-i cizmar, aici la Kolański locuiește cizmarul Chrobot. Poate c-ar putea să-i dea el ceva de lucru.

Preotul repetă cu voce tare cele auzite, iar Julka bătu din palme de bucurie.

— Așa-i, lucrează aici în curte, da' acu-i la nuntă. Numaidecît îl chemăm.

Cizmarul-zugrav nu se prea arătă bucuros.

— Stați încetișor. Graba strică treaba. Nu mă luați repede. Stați să vă spun că pe deasupra mai sînt și bolnav. Iacă, mă doare ici de mor, și învîrti degetul în dreptul stomacului. M-o fi durînd că de ieri n-am pus nimic în gură.

— N-am spus eu, strigă Julka, că-i flămînd ! Domnule Kolański, dați-i și lui o farfurie de varză cu carne, că n-o să sărăciți. Dau o fugă pînă la bucătărie. Și o luă la goană, căci nu putea îndura să sufere cineva.

— Varză, da, cu plăcere, se plecă cizmărușul înaintea lui Kolański, dar mai înainte poate ați binevoi să mă cinstiți cu ceva tare. Niște picături pentru durerea asta de burtă.

— Ei, vrea și de băut și de mîncat. Se vede cît de colo că-i cizmar, rîse Tomasz Kolański. Poate d-asta ăi fi pierdut lucrul, că-ți place să tragi la măsea.

— Mie ? se revoltă omulețul. Beau numa ca să gonesc durerile astea păcătoase.

— La calapod nu te repeziși ca la băutură, mîrîi preotul.

— Nu ! Să nu credeți, îl asigură cizmarul. Da' munca, sfinția-ta, n-o ia din loc și doar știut e că vinișorul nu-i alta decît preasfîntul sînge al Domnului nostru Isus Hristos Mîntuitorul... fie-i numele lăudat.

— Mai bine ți s-ar astupa mai repede gura cu varză, tună preotul, și cît ai clipi i se-mplini porunca. Ușa se dădu în lături și în cameră pătrunse larmă de glasuri, muzică. Nevasta lui Tomasz Kolański aduse o străchinoaie cu mîncare, iar Julka o sticlă plină și-o tavă încărcată cu pahare și farfurii.

— Nu vreți să gustați și dumneavoastră, părinte ? îl pofti Kolańska. Dacă nu, vă aduc cafea și plăcintă. Acușica. Și domnișoara... of... să zic și eu... doamna. Mă încurc mereu și uit că purtați de-acu verighetă. Ați stat în ger. Trebuie să vă-ncălziți.

Cizmarul își frecă mîinile și dădu fulgerător pe gît un păhărel cu votcă, pe care i-l umpluse Julka.

— După ce m-oi încălzi și-oi mînca, o să joc și eu un pic cu domnișoara asta. Oh, tare-mi place jocul. Și știu să joc, nu glumă, se fandosea el. Ca să mă mai întăresc, și-i întinse Julkăi păhărelul să i-l umple iar.

Preotul nu voia cafea. Ciuguli puțin din varză. Era de mirare că un om atît de gras ca el mînca atît de puțin. Agnieszkăi îi plăcea varza, așa că nu lăsă nimic în farfurie.

— Apoloniusz Wemborek, citi preotul în hîrtiile cizmărușului. Ascultă aici, măi Wemborek. Dacă n-ai să faci purici nici la Chrobot ăsta, atunci vino la mine la casa parohială. Ți-oi găsi eu ceva de lucru. Am destui care abia așteaptă să le cîrpești ciubotele. Știi unde-i parohia ? La Malocin.

— Vin, cum de nu, răspunse Wemborek cu gura plină Tare-mi place să colind prin lume.

— Mi se pare că-ți place cam prea mult. Numai că la mine n-ai să găsești picături pentru durerile de stomac. Eu stropesc cu apă sfințită și la nevoie pun în mișcare bățul.

După al patrulea păhărel, Wemborek prinse și mai mult curaj.

— Mă rog matale, părințele, omu cînd umblă ori dă din picioare e mai deștept decît cînd stă toată ziua pe c... pe asta... pe scaun.

Domnul Olczak se ivi în ușă, întrebă dacă oaspeții au tot ce doresc și-o invită pe Agnieszka la dans.

Cum muzicanții cîntau un cîntec molcom, tinerii se trăseseră pe lîngă pereți, și în mijlocul camerei se învîrteau bătrînii : primarul Alojzy, Witczak cu Kolanicha-doftoroaia, bătrînul Kolan-veteranul, cu noră-sa, mama vitregă a miresei.

— Trăiască ! Ia priviți, oameni buni, cît de frumos se bîțîie bătrîneii ăștia, strigau cei de pe margine, rîzînd și aplaudînd. Iar bătrînii rînjeau cu gura lor știrbă, osteniți, dar bucuroși că, cel puțin, distrează tineretul cu dansul lor. Așa e omul — ține să-i placă altuia pînă la adînci bătrînețe, măcar cît de cît !

Veni și preotul să privească dansul. Cum intră, se făcu liniște și fiecare încercă să se țină cît mai drept pe picioarele șovăitoare, dar izbucniră deodată cu toții în rîs cînd cizmarul-hoinar ieși cu Julka la dans.

— Tacă-vă gura ! Loc pentru dezmoștenitul sorții ! Iote, mă, ce cavaler și-a mai ales și Julcia ! Lăutari ! Dați-i drumul !

— O polcuță ! chițăi Wemborek, bătînd pasul mărunțel pe loc. Ca la oraș ! Mai repejor !

Unul dintre flăcăi se-nfipse în fața lăutarilor și strigă în tactul muzicii :

În oraș la Kaliniec e o modă veche :
Porți ciubote de toval, dar nicicînd pereche...

Ceilalți îi ținură hangul înveseliți :

Porți ciubote de toval, dar nicicînd pereche...

Însă Julka, mărunțică, veselă, cu cîrlionți blonzi, dîndu-și silința să-l răsplătească pe Wemborek pentru necazul pe care-l îndurase la început, nici nu lua în seamă glumele oamenilor.

Cînd, în timp ce dansa, Agnieszka se văzu lîngă sora ei, îi șopti : „Emilka, plecăm !“

Emilka nu apucă să-i răspundă. Abia cînd trecu a doua oară pe lîngă ea, o rugă :

— Nu încă ! E atît de plăcut !

Preotul, după ce firitisi mireasa, care strălucea în rochia ei albă, înzorzonată, și-i înmînă darul, fu cuprins de un nou acces de tuse. Gazdele îl duseră în camera cealaltă și rămaseră cu el pînă cînd Agnieszka, încinsă de joc, intră și ea să se odihnească. Gazdele se retraseră, pentru a servi oaspeților o gustare. În timp ce ieșeau, din tindă se auzi deslușit cîntecul :

Tu, Wikta mea, aveai cred taina ta,
Căci, draga mea, eu nu te pot uita !

15

Agnieszka se simțea stingherită că rămăsese singură cu preotul.

— Ciudat ! strigă ea, trecînd de la timiditate la îndrăzneală. N-am băut nimic și parc-aș fi beată. Se învîrtește casa cu mine.

— Tinerețea, dădu preotul din cap, tinerețea !

Agnieszka se așeză peste maldărul de cojoace.

— Și dacă bei ? La urma urmei, ce-i rău în asta ? Fratele meu s-a îmbătat azi-noapte la nuntă, rosti ea sfidător. Vocea ei joasă suna ca zumzuitul unui roi de albine.

— Mucosul ăla ? Oho ! Slavă Domnului, rîse preotul. O să-i ajungă pentru toată viața. Și eu am pățit-o cînd aveam anii lui. Mi s-a făcut rău, credeam că mor și de atunci fug de rachiu ca dracu de tămîie.

Agnieszka începu să rîdă.

— Ești veselă — îți aduci aminte pesemne de propria-ți nuntă ?

Agnieszka își amintea însă de discuția pe care o avusese cu preotul atunci, cînd îl văzuse întîia oară, și se gîndea că el ar putea crede că e și ea una din oițele lui blînde și supuse. Nu voia să-l lase în greșeala asta, în pri-

mul rînd pentru că ar fi fost necinstit din parte-i, şi-n al doilea rînd ca să-i arate limpede pe ce poziţie se află.

— O, mie nu-mi place să-mi amintesc de nunta mea, rosti ea. Am fost pusă la grea încercare atunci din pricina... preotului. Ba nu ! Glumesc ! se răzgîndi ea, neplăcîndu-i de fapt să vorbească de lucruri care dezbină oamenii.

Dar preotul o ajută să-şi sfîrşească gîndul.

— Vă ştim noi... Bănuiesc că din cauza spovedaniei.

Şi iată că Agnieszka, deşi nu era nici momentul, nici locul potrivit, îi povesti cît de greu se înţelesese cu păstorul de suflete belgian.

— Nu voia să cedeze în ruptul capului. În sfîrşit, ne-a eliberat un certificat... formal, fals. Nu ştiu, dar mi se pare că şi-a luat seama de teamă să nu ne ducem la biserica evanghelică. „La prăvălioara de peste drum“, voi să adauge, dar tăcu.

— Dar nu ţi se pare, dragă doamnă, că preotul acela a luat totuşi asupra lui păcatul vostru ? Că s-a împovărat cu el ca să vă înlesnească să trăiţi în mila Domnului ? Cred că şi acum se mai roagă să vă lumineze Dumnezeu calea.

— Nu prea părea...

— Lucrurile nu sînt întotdeauna cum par a fi, mormăi preotul.

În sprijinul părerii sale, Agnieszka apelă la amintiri mai vechi, din timpul şcolii.

— Dar preotul acela, întrebă ea, după ce-i depănă toată povestea cu ultima spovedanie din şcoală, a luat şi el asupră-şi păcatul nostru atunci cînd ne-a poruncit să ne prefacem cu făţărnicie, de teamă să nu se-ntîmple vreun scandal ? Bine, putea să ia asupra lui păcatul necredinţei noastre, dar de ce ne-a poruncit nouă să păcătuim ? Prin minciună voia să păstreze aparenţele...

— Nădăjduia că o să vă îndreptaţi. Ce voiai să facă ? Ar fi fost mai bine să te alunge din şcoală, sau cestălalt să refuze să vă cunune ? Nu dumneatale i-ai cerut lucrul ăsta ?... Ne cereţi să recurgem la compromisuri şi după ce

o facem, fie și într-o formă mai puțin politicoasă, nu vă place. Vă supărați cînd încercăm să vă convertim sau vă anatemizăm, dar vă supărați și atunci cînd vrem să acoperim boacănele voastre, cînd cedăm în fața încăpățînării voastre de catîr, oile Domnului.

— Nu-i mai bine ca omul să fie lăsat în credința lui ? Să creadă în ce vrea și cum îl taie capul, zise Agnieszka, jignită și oarecum descumpănită. Să nu-l împingi la pierzanie din cauza asta, să nu-l condamni, dar nici să nu-l împingi la fățărnicie.

— Nu spun nu, urmă preotul, amintindu-și de propriile-i conflicte cu clerul. Mai ales preotul acela de la școală n-a știut poate să găsească drumul spre inimile voastre. Dar preotul nu-i decît un om și el. Dumnezeu nu i-a dăruit în egală măsură nici pe preoți cu judecată și cu îndemînarea de a călăuzi sufletele. Și ei sînt supuși greșelii.

Agnieszka nu mai avea poftă de vorbă, dar, auzindu-i cuvintele, se înflăcără iar.

— Oh, părinte ! Vă rog, nu vă supărați că vorbesc așa, dar de ce oare atunci cînd faceți ceva anapoda și pe drept cuvînt vi se atrage atenția, vă ascundeți după deget, zicînd că sînteți simpli muritori și că deci biserica n-are nici un amestec în cele întîmplate, cînd de obicei susțineți că sînteți deasupra oamenilor și că harul preoțesc este un har divin, dat de Dumnezeu ?

— În ceea ce privește slujirea religiei, și chiar în domeniul organizării bisericii — da. Însă în relațiile cu oamenii...

— Organizarea bisericii ! Cucernice părinte paroh ! Dumnezeu își poate revela existența în fiecare om, în fel și chip, pe plan pur spiritual. Asta cred ! Dar că Dumnezeu ar fi revelat un întreg sistem atît de pămîntesc — asta nu pot crede. Ce ziceți ? Poate că tot el a arătat și calea strîngerii veniturilor bisericești ? Și toată încîlceala dogmelor și ritualurilor ? Doar toate astea sînt făcute de oameni ! Desigur, la început a fost aspirația după o viață veșnică. Orice ritual, orice slujbă bisericească își are

obîrşia în vechile datini, încă din vremea păgînismului, deci cu mult înainte de apariţia catolicismului. Chiar şi împărtăşania îşi are începutul în obiceiul pe care-l aveau unele neamuri din vechime de a-şi mînca animalele sfinte pentru a se... ei bine, pentru a se uni cu esenţa lor sacră. Poate că e un sacrilegiu ce spun, iertaţi-mă...

— Nu-i nici un sacrilegiu, draga mea doamnă, ci, scuză-mă, o filozofie naivă. Nu ţi-a trecut vreodată prin minte că acele credinţe primitive, despre care vorbeşti, conţineau, în embrion, Adevărul ? Biserica noastră catolică n-are de ce se ruşina că ritualurile ei se trag din acele vechi datini. Chiar dumneata ai spus, adineaori, că la început a fost aspiraţia după o viaţă veşnică. Această aspiraţie poate rătăci, poate şovăi, dar, pînă la urmă, se poate împlini.

Agnieszka tăcea. Într-adevăr, problema putea fi privită şi în felul ăsta.

— Copila mea, continuă preotul, fără să manifeste totuşi prea mult interes pentru discuţie, io nu mi-s, rosti el de data asta mai pe ţărăneşte, nici fanatic, nici apologet. Şi nu-mi plac discuţiile astea sterpe. Da-ţi dau, dragă doamnă, un sfat. Alungă-ţi trufia din inimă şi du-te la biserică. Încearcă. Credinţa vine de la sine. Vei vedea.

„Nu mai scot o vorbă", se hotărî Agnieszka în gînd. Însă bulgărele începuse să se rostogolească. „Numai asta să-ţi mai spun", şi Agnieszka îşi vărsă amărăciunea :

— Oh, ştiu că atunci cînd începi să faci ceva te fură lucrul. Oamenilor le place să se mişte şi să fie activi. Şi mie îmi place foarte mult. De cum mă apuc de o treabă, cred că ce fac este un lucru bun şi important. Dar tocmai aici stă primejdia, cel puţin în ce mă priveşte... îşi aduse aminte că nu în toate situaţiile vedea în asta o primejdie şi se opri o clipă. Să ştiţi, urmă apoi, că eu am încercat. Da, cel puţin în ce priveşte liturghiile. Părinte, credeţi oare că mă pot adresa lui Dumnezeu numai în bisericile catolice ? Mă simt la fel şi într-o biserică ortodoxă, şi într-una protestantă, ba chiar şi într-un templu. Numai un om complet lipsit de imaginaţie şi aş zice necredincios

își poate închipui, rugîndu-se în biserica propriei sale confesiuni, că rugile lui vor fi mai bine primite. Sentimentul religios nu se încadrează... nu se poate încadra... în nici o confesiune. Cînd cunoști, cînd vezi această instituție despotică, cupidă, exclusivistă a bisericii catolice, nu te mai miri de loc cînd auzi spunîndu-se că biserica e o forță care folosește cele mai sfinte simțăminte ale oamenilor pentru scopuri pur pămîntești, pentru dobîndirea de bogății și de putere. Nu spun că așa a fost întotdeauna și că asta corespunde întru totul realității, se mai domoli ea, văzînd că preotul protestează ridicînd din umeri, dar așa se întîmplă cel puțin acolo, unde, ca la noi, biserica domnește... Și nu mă mir că a dat naștere unei legende atît de triste.

Parcă cineva o-ndemna să spună totul, totul... o dată pentru totdeauna.

— Trebuie să recunosc... șovăi o clipă. Dumneavoastră, părinte, mă acuzați de trufie, dar biserica nu dă oare dovadă de trufie atunci cînd susține că numai ea deține adevărul suprem ?... Biserica susține că ea cunoaște pe deplin tainele vieții de dincolo de mormînt, dar ce știe biserica despre cel mai umil fir de iarbă crescut pe un mormînt ? Întreaga lume extraumană rămîne în afara sferei învățăturii catolice. Nu există nici un fel de soluții bisericești pentru cel puțin trei pătrimi din tragediile acestei existențe pămîntești, ca să nu mai vorbim de universul necuprins. Și cu toate acestea, în numele cunoașterii absolute pe care susține c-o posedă, biserica ponegrește pe oricine gîndește altfel... Condamnă, persecută...

— Draga mea doamnă, își pierdu preotul răbdarea. Defăimezi biserica și cred că n-o faci pentru întîia oară. Spune-mi, te-a ponegrit vreodată biserica din pricina asta ? Cereți blîndețe fără margini, dar voi înșivă sînteți atît de porniți împotriva bisericii, că faceți spume la gură.

— Oh, nu ! De unde ! Am mai vorbit cu soțul meu. Dar azi vorbesc pentru prima oară cu altcineva decît el despre lucrurile astea. Nu știu ce m-a apucat. Numai

cînd am deplină încredere în cineva pot vorbi așa... și poate și mai brutal... Ziceați că nu m-a ponegrit. Dar cine sînt eu ? Eu nu contez. Însă cîți dintre oamenii care au slujit cele mai înalte idealuri ale omenirii n-au fost acuzați de necredință și ponegriți de biserică ? Mai demult, anatemiză, acum sînt folosite alte mijloace, proclamații, enciclice, mustrări aduse din amvon, ponegrire, sau mai știu eu ce... De pildă... francmasoneria. În străinătate m-am lămurit ce-i cu lojile masonice. Ideea nu-i de loc potrivnică sentimentului religios. Dar ce-a făcut clerul din această minunată idee morală ? A împroșcat-o cu noroi, a batjocorit-o...

— Eu nu trimit diavolii pe capul francmasonilor. Iar în ce privește împroșcarea cu noroi s-ar mai putea spune multe... Aici gura lumii și-a spus cuvîntul și pe urmă și-au băgat coada și oițele noastre care mîzgălesc pe la gazete și scriu tot ce le vine pe limbă. Da, unii preoți, oile Domnului, au mers pe calea asta... se indignă el, însă, amintindu-și de disciplină, ba poate și de altceva, adăugă : dar acest fel de a trata francmasoneria nu are nici o legătură cu învățătura iubitoare de oameni a bisericii. Biserica nu se ridică niciodată împotriva oamenilor de bună-credință, indiferent de convingere sau confesiune. Se ridică împotriva instituțiilor întemeiate pe minciună.

— Asta în teorie, îl întrerupse Agnieszka. Dar în practică, cîți oameni n-a omorît, n-a ars pe rug Inchiziția, fără să se mai uite cine-i de bună-credință și cine nu ?...

— Biserica n-a ars pe rug și n-a omorît pe nimeni ! Autoritățile laice...

— Eh, vechiul cîntec. N-a ars pe rug, dar a trimis la moarte... Că biserica aruncă în spinarea altora păcatele ei asta agravează și mai mult lucrurile.

— A da altuia moartea... Da, cînd e vorba de treburile voastre lumești, atunci înțelegeți bine necesitatea asta îngrozitoare. Să luăm, de-o pildă, lupta pentru libertate... Dar asta-i o problemă prea grea ca s-o rezolvăm cît ai bate din palme. Revenind la francmasonerie, draga

mea, ceea ce mi-ai spus că-nseamnă ea în esență se potrivește cu crezul catolicismului. După părerea mea, oamenii sînt cu toții catolici, dar n-o știu nici ei. Căci, stimată doamnă, cum să-ți explic? Catolicismul corespunde cu mersul firesc al lucrurilor, cu organizarea universului. Catolicismul nu-i o doctrină speculativă. E o descoperire — în ce constă, de unde vine și încotro tinde orice existență... Descoperire, repetă preotul, dacă vă temeți de cuvîntul „revelație"!

— Orice existență... clătină Agnieszka din cap.

— Întocmai. Oricare. Chiar și a firului de iarbă de care ai pomenit dumneata. Deși biserica nu și-a spus în toate ultimul cuvînt...

Preotul tuși din nou.

— Tușiți, părinte, se întristă Agnieszka, simțindu-se vinovată.

— Tușesc. Preotul se liniști încetul cu încetul. Chipul lui congestionat își recăpătă, în sfîrșit, înfățișarea obișnuită de om blînd și cumsecade.

Agnieszka așteptă puțin și continuă:

— Dacă, precum spuneți, catolicismul corespunde întru totul mersului firesc al lucrurilor, atunci cu atît mai mult se pune întrebarea, ce rost are această uriașă organizație a bisericii militante? Ce rost are lupta asta înverșunată pentru victoria ei pămîntească *coûte que coûte*?[1] Cel ce cunoaște un adevăr neîndoielnic nu se zbate pentru a-l impune, căci adevărul acela luptă el însuși pentru el. Descoperirea lui Kopernik a fost condamnată, iar el excomunicat, și cu toate astea adepții ei sînt mai numeroși pe pămînt decît ai bisericii catolice. Nu mai contestă nimeni, de asemenea, legea gravitației, căci adevărul ei este atît de evident, încît nu mai e nevoie să fie impus de nici o forță din afară...

— Dar această lege trebuie explicată, trebuie învățată, fie și în școală, și elevii, dacă n-o știu, nu trec clasa. Iar dacă un nebun ar încerca să sară de pe acoperiș, fiind convins că n-o să moară, dumneata l-ai înhăța

[1] Cu orice preț. (Fr.)

zdravăn de ceafă, fără să-ți pese că-l doare. Lumea, copila mea, e plină de asemenea nebuni. Cunoști parabola talanților îngropați în pămînt... Biserica ar avea soarta lor dacă nu s-ar organiza pentru a sădi și propovădui credința, în care ea vede fericirea întregii omeniri. Putința unică de a o atrage, înfrățind-o cu Domnul. Unicul adevăr.

Agnieszka nu voia să cedeze.

— Și soarele strălucește deasupra noastră în mod neîndoielnic și e unic. Însă altfel se reflectă într-o picătură de apă, altfel în mare, altfel într-un cristal, altfel în ochii oamenilor. Și, ca să spun drept, pe mine metodele mă interesează, adăugă ea, mai potolită. Faptul că biserica folosește atîtea mijloace brutale pămîntești, pentru a-i împinge pe oameni la pieire, pentru a-i ține la cheremul ei. Nu pentru a sădi și propovădui cuvîntul Domnului, ci pentru a-l vîrî cu forța în mințile oamenilor, prin metode care tăgăduiesc la fiecare pas dragostea pentru aproapele, bunătatea...

— Înțeleasă superficial... interveni preotul, însă Agnieszka nu-l lăsă să termine.

— Dacă trebuie să facem ceva, se grăbi ea, este îndrumarea gîndirii omenești spre ceea ce e veșnic, necesitatea ca fiecare om să ajungă prin puteri proprii la cunoașterea acestor lucruri... Biserica nu face decît să împiedice această evoluție spirituală... Nici un sentiment religios nu-și va îndeplini misiunea în claustrarea lui sufocantă...

— Biserica nu claustrează pe nimeni, copila mea, porțile ei sînt larg deschise, ea vrea să se răspîndească pînă în sufletele tuturor. Mai curînd sectele și adunările ereticilor se închid în cercuri strîmte.

Agnieszka nu-l asculta. Se străduia să-și amintească ceva, încruntînd sprîncenele.

— Doar în revelația sfîntului Ioan asupra Noului Ierusalim, își aminti ea, în sfîrșit, cetatea Împărăției Domnului pe pămînt, se spune : „Dar templu n-am văzut într-însa, pentru că templul ei este Domnul Dumnezeu

Atotputernicul și Mielul..." Și mai departe... „păgînii vor umbla în lumina lui". Îmi amintesc bine de asta...

— Frumos, foarte bine! se bucură preotul. Dar judecă și dumneata, doamnă, ce folos poate trage cineva cînd citește cărțile sfinte fără a fi pătruns de adevărul lor? Ia din ele ce-i place și ce îi e mai ușor, pe cîtă vreme acolo sînt atîtea taine cîte cuvinte. Dumneata ai citit despre noul oraș al Ierusalimului, dar oarbă ai fost la cele ce scria mai înainte. Nu se spune, cumva, acolo de lupta grea ce-a trebuit să fie dusă pentru ca orașul acesta al Domnului să poată coborî din cer pe pămînt? Nu-ți mai amintești de urgiile celor șapte îngeri, de dihăniile apocaliptice, de molimă, de foc, de cutremure? Toate astea nu simbolizează altceva decît lupta bisericii dusă împotriva răului și necredinței lumii acesteia.

— Am spus eu că nu trebuie să luptăm împotriva răului? Tocmai aici îi găsesc vină bisericii: e gata să tolereze răul dacă se petrece sub aripile și oblăduirea bisericii... Nu ne înțelegem de loc. Agnieszka oftă, abătută, și renunță la alte argumente, căci imposibilitatea de a te înțelege cu alți oameni este unul din cele mai grele chinuri ale vieții pămîntești.

— Nu te teme, se îmbună preotul, eu te înțeleg. Eu știu încotro țintești dumneata. Ești tot o catolică, dar tare nerăbdătoare. Vrei o religie a omenirii eliberate de rău. Eliberată de rău, aflătoare fie în cer, fie pe pămînt, după ce Dumnezeu va contopi cerul cu pămîntul, însă nu a omenirii acesteia pe care o știm și care mai poate dura veacuri și veacuri după noi. Astăzi pe pămînt este necesară organizarea, și munca apostolică, și rigoarea, căci fără asta nu se poate face nimic. Mă și mir că unei persoane atît de inteligente mai trebuie să-i explic asemenea lucruri. Cu siguranță că dumneata, ca toți tinerii, aparții vreunui partid...

— Nu. Însă asta-i altceva.

— Bine. Atunci aparții poporului. Și asta-i o organizație. Și nu te sufoci în ea, dragă doamnă individualistă, sau nu știu cum se cheamă asta la voi?

— Bine, dar poporul se unește pentru a înfrunta greutățile vieții pămîntești, nu pentru a împărți recompense în cer, sau pedepse în iad. Nimeni nu mă poate acuza că n-aș fi poloneză dacă, de exemplu, înțeleg patriotismul altfel decît un partid sau altul. Iar dacă sînt asemenea oameni, am despre ei aceeași părere ca și despre biserică. Dacă ar pune stăpînire asupra poporului dogma naționalismului agresiv... lacom de sînge, ca în cărțile lui Moise, pentru mine ar fi totuna cu o invazie a dușmanului asupra patriei. A prorocilor mincinoși — asupra ideii de națiune. Biserica catolică, sau poate bisericile în general — cel puțin cele de astăzi... mi se par a fi și ele o asemenea invazie asupra sentimentului religios.

— Frumos! mormăi preotul, dar nu mai adăugă nimic. Părea plictisit sau obosit și parcă-și ținea cu greu capul pe umeri. Agnieszka avu impresia că triumfase. Dar faptul că poți triumfa asupra cuiva numai învingîndu-l o întristă. Bucuria că poate cîștigase, apărînd o cauză justă, pieri. I se făcu milă de preot, voi să-l ajute pe cel înfrînt.

— Eh, spuse ea, dacă biserica ar fi așa cum spuneați dumneavoastră adineauri... Însă noi în viață întîlnim altceva la fiecare pas. Orizont îngust, dorință de putere, interese meschine, susținerea înapoierii și a celor mai josnice instincte ale mulțimii. Dumneavoastră, părinte, sînteți o excepție.

Agnieszka avu deodată impresia că toate se coloraraseră în roșu. Se frecă la ochi, dar înțelese îndată că apusul rumenise ferestruica și pereții camerei. Totodată auzi deslușit larma muzicii și a dansului care însoțise tot timpul discuția lor. Ușa se deschise și nevasta lui Tomasz Kolański, o femeie costelivă, intră vioaie, cu o scufă rotundă pe cap, ținînd o tavă în mîini.

— Părintele și doamna tot vorbesc și vorbesc. Am adus cafeaua. Poftiți de gustați și din plăcintă.

Prin ușa deschisă se vedea, în lumina roșietică a soarelui-apune, mișcarea febrilă din odaia în care se dansa. Fluturașii de pe rochiile druștelor sclipeau de-ți luau ochii.

Varza rod a dat din plin, dar nu-i carne pentru ea,
Gonașii goniră porcii hăt, tocma-n Silezia, —
hop și-așa !

zbiera cineva cu glas dogit de bețiv.

Agnieszka se ridică brusc.

— Părinte ! Am uitat să vă spun că părinții mei vă invită la o cafea. Mă duc s-o chem pe Emilka și plecăm îndată.

Preotul se ridică greoi de pe laviță și mulțumi pentru invitație.

— Dumnezeu să vă răsplătească, dragii mei, dar e timpul să plec și eu acasă. Iar pe la dumneavoastră, se scuză față de Agnieszka, am să trec altă dată. Te rog să le mulțumești părinților din partea mea, dar astăzi nu mă simt prea bine.

— Nu mai rămîneți, părinte ? Tomasz ! strigă Kolańska. Înhamă calul ! Pleacă părintele !

— Lasă, dragă gazdă, lasă. Mă duc mai bine pe jos. Trebuie să-mi mai mișc hoitul ăsta, că prea stau mult locului. Mersul pe jos o să-mi facă bine.

Agnieszka avu impresia că preotul nu se simte bine din cauza ei.

— Vă conduc o bucată de drum. Îmi dați voie ? îl rugă ea, căci pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se despartă de el în clipa aceea. Neînțelegerile au uneori puterea de a-i lega pe oameni mai tare decît înțelegerea. Oaspeții se clintiră din loc și cei care se țineau mai zdravăn pe picioare veniră să-și ia rămas bun de la preot. Agnieszka trecu în camera cealaltă, făcîndu-și loc prin îmbulzeală, s-o caute pe Emilka și să-i spună că ea trebuie să plece acasă. Perechile de dansatori se ciocneau între ele, una din fete cînta ascuțit :

Vii ori nu vii, ah, inima-mi tînjeşte,
Căci oamenii haini mi-o strîng ca-n cleşte.

Emilka dansa de mama focului în celălalt capăt al încăperii. Agnieszka îi şopti Julkăi, care era pe-aproape cu cizmăruşul ei :

— Tu şi domnişoara să veniţi împreună. Eu plec şi am să ajung acasă înaintea voastră.

Cînd ieşiră în drum, în liniştea amurgului de iarnă, preotul respiră adînc şi se mai învioră.

— Ei, zise el vesel, aerul curat e cel mai bun medicament. Începusem să mă-năbuş în casă.

— Nu vă e frig ? îl întrebă Agnieszka, grijulie, amintindu-şi că nu prea suporta gerul.

— Frig ? Ba mi-e cald, zise el. A stat şi vîntul.

Porniră pe malul eleşteului prin zăpada îngheţată, care scîrţîia sub picioare.

— Dumneata spui... reluă preotul, sentiment religios...

— Ştiu, rîse Agnieszka, preoţilor nu le place cuvîntul ăsta.

— Nu le place pentru că sentimentul ăsta religios, de care vorbeşti, vrea să spună că viaţa de pe pămînt nu este totul, că lumea fizică nu e totul, dar nu ştie să spună ce este acest t o t. Atunci, cum poate să dea lecţii de conduită în numele acestui ceva care este necunoscut ? Fără asta religia este moartă. Omul are nevoie de indicaţii pozitive, de norme, de certitudini. Doar şi Sfînta Scriptură, pe care dumitale îţi place atît de mult s-o citezi, spune : „...ci să vă fie vouă ce este aşa, aşa, şi ce este nu, nu".

Preotul părea mirat că Agnieszka nu e ahtiată, ca de obicei tinerii, după certitudini categorice. Ea însă spuse :

— Eu cred că în problemele vieţii pămînteşti trebuie să spui da, e aşa, sau nu, nu e aşa, însă în cele ale vieţii de dincolo adevăr este numai : nu ştiu. După care adăugă : Da, dogma, biserica înseamnă un liman, linişte, siguranţă. Dar eu nu vreau asta. Eu am impresia că cine nu se învaţă să caute certitudinea acolo unde o poate găsi cel mai puţin, în cele mai grele condiţii,

acela nu o merită. Dacă creatorul i-a dăruit omului putința de a gîndi, capacitatea de a căuta adevărul în felurite chipuri și pe căi atît de diverse, n-a făcut-o pentru a-l strînge în dogme imuabile ca în chingi. Ci ca să colinde, să se zbată, să caute... Din asta ia ființă toată civilizația, știința, arta... Dumneavoastră, părinte, poate veți spune că asta-i opera diavolului. În cazul acesta diavolul este la fel de puternic ca și Dumnezeu.

— Ho-ho, rîse preotul. Nu cumva numai înclinarea din sufletele oamenilor pentru trebușoarele lui necurate este puternică? Dumneata crezi că știi întotdeauna mai bine decît mine ce-am să spun. Și uite că n-am să spun ce crezi! În treburile vieții acesteia poți să cercetezi, să cauți cît îți poftește inima, și toate aceste căutări se încadrează în religie. A făcut asta și biserica. Civilizația îi datorează destul. În ce privește veșnicia însă, calea a fost găsită. Și dacă dumneata, să zicem, știind că există o cale simplă și dreaptă spre casă, unde te așteaptă bunul Părinte, în loc să te grăbești la el pe acest drum, ai rătăci cu încăpățînare pe căi ocolite...

— Dar dacă, îl întrerupse Agnieszka, bunul Părinte mă va întreba: „De ce n-ai folosit și alte posibilități și nu ți-ai pus la încercare puterea minții pe care ți-am dăruit-o? Te-ai îndoit oare că toate drumurile duc la mine, o, fiică necredincioasă?“ Nu-u! Dacă nu-l găsesc pe Dumnezeu aiurea, n-am să-l găsesc nici în biserică, părinte. Dacă n-am să-l recunosc cu inima...

— Bravo. Foarte frumos, se bucură preotul. Sentimentul religios este o componentă obligatorie a credinței, dar numai atît. Clipele de exaltare religioasă vin și trec, dar de cîte ori nu duc pe căi eronate? Amintește-ți, draga mea, sectele rusești pînă unde-au ajuns în exaltarea sentimentului religios. Cu ce să ponderezi asemenea nebunii și cu ce să te întărești în clipele de slăbiciune sufletească, dacă nu cu rațiunea luminată de Mila Domnului pentru primirea tainei dogmelor?

— Iar eu tocmai dogmele nu le consider c-ar fi componente absolut necesare ale religiei. Dacă vrem să le pătrundem cu mintea, atunci nu există ieşire din contradicţiile lor ; dacă, în schimb, vrem să le simţim cu inima şi imaginaţia... atunci dogmele iau o formă atît de practică, atît de pămîntească... Şi nu-i aşa cum aţi spus dumneavoastră, îşi aminti ea, că sentimentul religios nu poate să dea lecţii de conduită. Poate. Nu ştiu de ce, dar aşa e. Poate pentru că esenţa neînţeleasă a existenţei, curentul viu care străbate totul este tocmai morala. Poate pentru că sentimentul religios al înfrăţirii cu existenţa universală este dragostea, iar dragostea este izvorul eticii. Nu ştiu cum de se petrece aşa, însă cumva viaţa aceasta religioasă interioară, nebisericească, este legată de moralitate în comportare. Şi cu mult mai aspră decît aceea pe care o incită biserica promiţînd recompense şi speriind cu pedepse. Nu pedeapsa şi nu recompensa, ci însuşi sentimentul existenţei lui Dumnezeu ne impune într-o asemenea religie să fim buni, ne face să regretăm păcatele noastre, să ne căim, să simţim nevoia satisfacţiei, nevoia de a avea o voinţă liberă... care poate nu există după legea cauzalităţii şi totuşi există aşa ca... timpul, de exemplu, care parcă, de asemenea, nu există de fapt.

— Bravo, se bucura preotul tot mai mult. Foarte frumos. Vorbeşti ca o adevărată catolică.

— Totuşi, strigă Agnieszka, am ajuns la asta fără să cred în dogme, fără să respect ritualurile şi tainele bisericeşti. Asta poate fi doar o dovadă că biserica întruneşte cîteva adevăruri morale evidente, pe care le poţi găsi şi în multe alte concepţii asupra lumii şi nu că ea ar fi unicul lor purtător de cuvînt.

— Biserica a vegheat asupra leagănului tău, iar lumina care s-a proiectat atunci asupra ta.... începu preotul, însă Agnieszka îşi urma firul gîndurilor.

— Nici eu nu sînt fără sprijin. Chiar în acele momente de impas al sentimentelor sau de slăbiciune a sufletului. Pentru asta nu-i nevoie de o credinţă dogmatică

și nici măcar ideologică, ci doar de o atitudine religioasă față de fiecare fapt de viață. Față de oameni, de exemplu — sentimentul respectului sacru față de fiecare om.

— Credința în om înseamnă să te închini ție însuți.

— Nu. Aproapelui tău. Oare Hristos n-a spus : „Ce ați făcut aproapelui meu, mi-ați făcut mie însumi" ? Mi-ați vorbit de organizație și m-ați numit individualistă... Dar eu nu sînt individualistă, deși aș vrea să am individualitate. Reprezentările religioase pe care mi le impune biserica nu corespund cerințelor mele religioase, așa că trebuie să-mi construiesc altele. Sînt convinsă că sînt mulți oameni care au aceleași cerințe. Împreună formăm biserica spiritului, biserica inimilor omenești. Dacă în sensul acesta ați spus că toți sînt catolici, atunci sînt și eu catolică. Biserica oficială îmi repugnă tocmai pentru că e o organizație socială foarte puternică, creată în scopuri exclusiv individuale. Și pentru că propovăduiește iubirea de Dumnezeu fără o dragoste activă față de om, manifestînd doar grijă pentru propria mîntuire a individului.

— Ce tot vorbești ?! Biserica nu înțelege mîntuirea fără dragoste pentru aproape și fără a sluji oamenilor.

— Dar pustnicii ? Lor nu le pasă de lume, nici de oameni. Numai să obțină pentru ei mîntuirea.

— Din nou tragi o concluzie pripită, draga mea doamnă. Există diferite modalități de a sluji aproapelui pentru fiecare fire în parte. Poți să-ți slujești semenul și de aproape, întinzîndu-i mîna, ca Julka cizmarului, și de departe — oferindu-i roadele cugetului tău. Biserica spune doar că dacă nu chibzuiești bine care este atitudinea ta față de Dumnezeu, atunci nu poți avea o atitudine corespunzătoare nici față de oameni. Pentru a ști cum să slujești altuia, trebuie mai întîi să te formezi spiritualicește, să cunoști idealul vieții. Vezi, doamnă, acesta este individualismul nostru catolic în concordanță cu societatea. Oare voi, în idealurile voastre laice, nu tindeți spre același lucru ? Numai că nu aveți o idee călăuzitoare. O dată omul vi se pare totul, altă dată, societatea. Biserica însă pune fiecare lucru la locul lui.

— Bine, cedă Agnieszka. Înțeleg că trebuie să ai mai întîi tu o atitudine fermă față de viață, să ți-o formezi ca să ai de unde da și altora. Dar pe tine te educi și te formezi lucrînd cu alții și pentru alții. Poate că nici nu se poate altfel...

O cuprinseră îndoielile și-și șterse fruntea, săltîndu-și căciulița neagră de blană.

— Societatea nu e totul ?... Stați puțin, stați puțin... Și eu gîndesc adesea așa. Totuși poate, pentru om, ea este totul... unica realitate ? Căci altfel ce explicație să afli ?... Eu am spus că esența existenței este morală ? Nu e adevărat ! strigă, desperată. Dumnezeu este forța care creează, creează cu o fecunditate de necrezut. Și distruge. Dar oare forța asta este bună sau rea ? Este pur și simplu o forță, impersonală și care nu poate crea suflete nemuritoare individuale...

— Acum hulești...

— Hulesc ? Atunci explicați-mi, părinte... Lîngă biserica din Kaliniec stă într-un fel de cutie, învelită-n zdrențe, o creatură pe care cu greu o poți numi om. O ființă de mărimea unui copil de un an. Cretină. Infirmă. Nu aude, nu vede, nu vorbește. În loc de față are ceva inform cu un început de nas, de gură, de ochi. Oamenii îi pun bănuți în palma cît a unui făt nou-născut. O țin minte de cînd eram copil. Și mama o ține minte. Ce este acest cineva sau mai bine zis „ceva“ în lumina învățăturii despre sufletul nemuritor ? Cum să împaci această făptură cu mărinimia dumnezeiască, cum s-o izbăvești sau s-o condamni ? întrebă ea, aproape plîngînd. Numai dacă accepți că nemuritoare și veșnică este societatea și opera civilizației ei și spiritul colectiv care o străbate, numai atunci poți să te împaci cu acest detaliu nefericit al unui organism sănătos. E îngrozitor, dar cum să nu nutrești asemenea gînduri ?

Se opriră din nou. Preotul o apucă pe Agnieszka cu o mînă de braț, iar cu cealaltă descrise un cerc larg în jur. Avea fața împurpurată, deși din soare nu mai rămăsese

decît un colțișor însîngerat deasupra zăpezilor, iar peisajul începuse să se coloreze-n albastru.

— Ideea aceasta a societății ți se pare suficientă pentru a înțelege o asemenea nenorocire, iar ideea gîndului dumnezeiesc care veghează asupra tuturor ți se pare insuficientă ? Privește, draga mea doamnă, la sălciile acelea de peste drum. Propriul dumitale tată le-a tăiat vîrfurile și privește cît de ciudat au crescut, cît de torturate sînt crengile. Oare astea nu-s niște infirme nefericite față de o salcie obișnuită, normală ? Dar strică oare priveliștea ? Ți se par schiloade ? Poate pentru o salcie nevătămată, dac-ar avea același cuget rebel ca dumneata... Însă tatăl dumitale nu le-a tăiat crengile din răutate, ci pentru un scop binecuvîntat : să nu-i umbrească cerealele care cresc sub ele. Voi vă uitați la sălciile astea și nu le socotiți infirme, ci vedeți în ele o frumusețe deosebită și le pictați, le cîntați în versuri. Știi ce înseamnă pentru gîndirea creatoare a Domnului infirmul acela din fața bisericii ? Și ce însemnăm noi în fața intențiilor lui atunci cînd ne slutește și ne face infirmi ? Ce să mai vorbim ? Se cuvine să tăcem și să ne plecăm capetele cu smerenie.

Și Agnieszka își plecă fruntea. Nu știa dacă preotul are dreptate, însă în cuvintele lui era o forță care cucerea și dezarma. „Într-adevăr, se gîndi ea, s-au spus aici prea multe vorbe despre lucruri la care ar trebui mai degrabă să te gîndești cu smerenie."

Merseră o vreme în tăcere. Preotul tușea și-și apăsa mîna pe piept.

„Am luptat, se gîndea Agnieszka cu amărăciune, am vrut să-mi impun concepțiile întocmai cum fac preoții. Oh, soartă nefericită a omului !"

— Se întunecă, zise ea. Trebuie s-o iau spre casă.

— Spre casă ? repetă preotul, imitînd ușoara ei sîsîială. Pe Agnieszka asta o tulbură. O imitau numai aceia care găseau în felul ei de a rosti cuvintele un farmec deosebit. Era ceva intim, ca o mîngîiere.

— De ce mă priviți așa ? întrebă ea, roșind. Credeți că sînt o eretică, pierdută, condamnată ?

— Ah ! Mă gîndesc, copila mea, că Dumnezeu te vede și se bucură...

Agnieszka nu deslușí tîlcul acestor cuvinte, dar simți căldura vocii de bas care le rostea. Mîna care-i strînse la despărțire mîna era prietenoasă, puternică și fierbinte, iar fața blîndă a preotului cu o gropiță-n bărbie era energică și bărbătească.

— Transmite salutări părinților. Și cînd îți vei aminti de mine să nu mă judeci prea aspru. Dumnezeu să te aibă în pază !

Grăbind pasul pe malul eleșteului către portița grădinii, Agnieszka se gîndea că preotul, deși era cam grosolan și de loc chipeș, avea totuși mult farmec. Se opri lîngă un păr sălbatic și, lipindu-și fruntea de tulpina lui rece ca gheața și zgrunțuroasă, oftă. „Oh, suflet sărman, pe care nici un adevăr nu-l convinge ca o strîngere de mînă, un zîmbet, o privire... Ce valoare mai au concepțiile, gîndurile mele ?... În cele din urmă, cu asta te cucerесc, își zise ea, melancolică. Cu cît e unul mai curat și mai sfînt, cu atît răspîndește mai mult aceste forțe neconsumate... Biserica a știut bine ce face impunînd preoților celibatul. Există totuși o metodă în toată nebunia asta...

Acasă, Agnieszka o găsi pe maică-sa singură. Tomaszek o ștersese totuși la nuntă. Barbara, care atîta timp cît îl avusese alături pe băiat nu voise să-l amestece pe preot în necazurile ei familiale, acum regreta că nu venise. Nu știa de ce acum ar fi vrut să-l vadă neapărat.

I se tăie răsuflarea cînd la cîteva zile după plecarea lui Tomaszek și a Agnieszkăi la Varșovia se răspîndi în parohie vestea că preotul Komodziński a murit. O congestie pulmonară pe care încercase s-o ducă pe picioare îl trimisese fulgerător pe lumea cealaltă.

— Probabil că suferea de inimă, îi spuse Barbara Julkăi. Mi-amintesc că întotdeauna îi era frig. O proastă circulație a sîngelui.

— Doamne Dumnezeule, mai ieri i-a făgăduit lui Wemborek c-o să-i dea de lucru, zise Julka, plîngînd,

Slavă Domnului că l-a primit Chrobot, adăugă, cu gîndul pesemne numai la cizmărușul ei.

— Parohia noastră n-are noroc la parohi, spuse Barbara și lacrimi mari îi alunecară pe obraz. Am avut și noi o dată un preot cumsecade și iată s-a lăsat în voia soartei și a murit. Oamenii buni n-au niciodată grijă de ei. Ca și cum n-ar fi făcuți pentru lumea asta.

Avea impresia că o dată cu preotul Komodziński duce la groapă ultima ei speranță în legătură cu salvarea lui Tomaszek.

— Îmbrăcați-vă bine și să nu stați prea mult la cimitir, strigă ea după Emilka și Bogumil care plecau să ia parte la îngropăciune. Ea nu s-a dus, căci o dureau șalele de nu putea să se miște.

Bogumil și cîțiva gospodari din sat purtară sicriul părintelui Komodziński. După un timp, pe Bogumil îl înlocui Stefan Olczak. Preoți erau puțini, în schimb veniseră toți evreii din Nieznanów. Emilka i-l arătă tatălui ei pe Szymszel, care îi salută bucuros, de departe. Ieșind din cimitir, Bogumil zări, sub o cușmă, mustățile cărunte, pleoștite ale bătrînului prisăcar și primar Alojzy Witczak. Se apropie de el, îl cinsti cu o țigară și glumi trist :

— Ei, cumetre, al cui o fi rîndul ?

partea a doua

1

În anul în care preotul Komodziński își dădu obștescul sfîrșit, luna martie fu caldă și uscată. Cocoșii trîmbițau, natura se trezise la viață, în urma boroanei se ridicau nori de praf. În aprilie însă năvăli vifornița, apoi începu să ningă, iar după ninsoare, cîteva săptămîni la rînd vremea fu ploioasă : ba burnița, ba picura, ba ploua de-a binelea, turnînd cu găleata, ba stătea a ploaie. Norii grei coborau jos, tîrîndu-se pe deasupra copacilor, muncile de primăvară fură întrerupte, căci plugul înțepenea în țarină și abia îți puteai smulge din noroi picioarele. Numai cînd avu loc eclipsa cea mare de soare ziua se nimeri senină, și oamenii se înfricoșară cînd cerul se întunecă nămiaza mare și pe pămînt se lăsă o penumbră viorie.

Gazetele scriau despre nemaipomenite vijelii și cicloane dezlănțuite în lumea-ntreagă, despre catastrofe înspăimîntătoare petrecute pe mare, despre munții de gheață plutitori care porniseră spre sud mai devreme și mai departe decît era de așteptat. Se proroceau sfîrșitul lumii, războaie și în orice caz o vară tîrzie și ploioasă.

Și tocmai în vara asta se hotărî Bogumil Niechcic să pornească lucrările de drenaj la Serbinów. Ar fi vrut să înceapă imediat după strîngerea recoltei, făcîndu-și socoteala că, chiar dacă vremea în timpul secerișului va fi ploioasă, va putea profita de toamna care se prevestea lungă și frumoasă.

Pămîntul din Serbinów nu păstra umezeala cum trebuia, căci, fiind aspru și argilos, se îmbiba cu apă în

timpul ploilor și devenea tare ca piatra în timpul secetei. Lucrările de drenaj aveau drept scop să pună la adăpost pămîntul de umiditate excesivă și să-l facă mai moale și mai pufos. Deși Niechcic își spunea că făcuse tot ce-i fusese cu putință pentru a mări recolta, nu atinsese gradul de productivitate la care se ajunsese prin alte locuri. Era adevărat că și fără a fi drenat, Serbinów-ul dădea rezultate mai bune decît multe moșii învecinate, însă, recunoscînd acest adevăr, Bogumil își spunea : „Ce-o să fie după drenare !"

La Kaliniec se înființase, nu demult, o întreprindere de ameliorări agricole : firma Baścik et Comp. Întreprinderea aceasta expedia prin sate devize și trimitea cu plăcere și pe reprezentanții ei, care umblau de colo colo, cercetau locurile și împărțeau sfaturi. Cu unul dintre aceștia Bogumil și-a petrecut multe ore, cercetînd terenurile și făcînd proiecte. Barbarei nu-i plăcea omul acela tînăr. Spunea că trebuie să aibă polipi, că de asta umblă cu gura căscată. I se părea că Bogumil se avîntase prea mult și voia să-i mai taie din înflăcărare.

— Nu uita că nu-l mai ai pe Olczak și cine știe dacă pînă în toamnă ai să găsești pe cineva în locul lui. Cine-o să supravegheze munca la cîmp cînd o să începi să alergi pe la lucrările astea de drenaj ?

Într-adevăr, pe Bogumil chestiunea angajării unui nou vătaf îl frămînta mai mult decît altă dată pe Barbara angajarea unei profesoare la copii. Încercase doi : unul stătuse o lună, altul o săptămînă. Nici unul nu-l mulțumise.

— Nu te teme, îi spunea el cu toate astea nevestei-si. O scot eu la capăt și fără vătaf. În cel mai rău caz, îl chem aici să-și facă ucenicia pe mucosul acela de Kozarewicz, de la frații Ostrzeński, din Sionszyce, sau pe tînărul Bartold.

— Kozarewicz o s-o facă aici pe boierul. Nu te sfătuiesc să încerci cu el. În ce-l privește pe Bartold, mai bine ai trage unele învățăminte de la taică-său și nu te-ai avînta prea mult cu drenarea asta. Așa a procedat

și bătrînul Bartold: a făcut investiții cu nemiluita la Gawlice și cu ce s-a ales? Iacă: acum vinde moșia și se mută la Kaliniec. Zău dacă înțeleg de ce ține morțiș să-și facă băiatul practica la țară! Eu, în locul tău, nu m-aș gîndi la soluția asta. Sînt sigură că au să se răzgîndească și-au să-i caute ceva de lucru la oraș.

— Woynarowski n-a făcut nici un fel de investiții și pînă la urmă tot trebuie să vîndă trei pătrimi din Pamientów. Știi doar că Przybylak îi parcelează moșia. Ce are a face una cu alta? Bartold a făcut investiții prostești, neproductive. Cine-a mai auzit să te apuci să ridici un conac nou cînd barăcile sînt putrede? Bartold e ramolit și molîu. Eu însă mă simt în deplină putere și nu mă tem de muncă. Iar cînd mă gîndesc că drenarea poate să-mi aducă o creștere de sută la sută la recoltă, sau chiar mai mult... Am auzit...

— Pentru cine vrei tu să scoți sporul ăsta la recoltă? îl întrerupse Barbara, reluînd vechiul refren. Pentru Daleniecki? Căci, la urma urmei, el ia totul. Pentru cei cîțiva bani amărîți care ne revin nouă din tantieme nu merită să te omori atîta cu munca la bătrînețe. E mai de preț sănătatea ta.

Era adevărat că pentru proprietarii de la Paris Serbinów-ul era o vacă de muls, dar mai era la mijloc și altceva: satisfacția de a obține din munca ta rezultate tot mai bune, de a te avînta tot mai mult, muncind cu rîvnă neîntreruptă — iată ce mai însemna Serbinów-ul. Nu era Bogumil de vină că în primul rînd asta însemna pentru el Serbinów-ul și că, de multe ori, uita că e o vacă de muls.

În mai, în locul agentului de legătură, sosi un tehnician cu care luă în discuție planul și devizul.

Barbara zicea că Bogumil se încrezuse prea mult în vorbele tehnicianului. După părerea ei, ar fi trebuit să se adreseze Asociației agrare. Însă secția din Kaliniec a Asociației nu se ocupa cu lucrări de ameliorare agricolă. Să intervină pentru treaba asta la centrala din Varșovia i se părea lui Bogumil o pierdere prea mare de timp.

După ce-ai desăvîrşit un plan, chibzuind îndelung, abia aştepţi să-l transformi în faptă în condiţii oricît de vitrege.

— Draga mea, zise el, luîndu-i apărarea tehnicianului, nu tu ai umblat cu el pe cîmp, şi eu mi-am dat seama că se pricepe. În afară de asta, firma Baścik ne oferă condiţii mai bune. Asociaţia din Kaliniec mi-a recomandat-o şi eu ştiu că apelează şi ea la aceeaşi firmă.

Tehnicianul firmei Baścik venea singur sau însoţit de ajutoare, alerga pe cîmp, însemna, măsura, se îndrăgostise de Emilka şi la prînz înfuleca tot ce i se da de mîncare, prăpădindu-se după mazărea gătită cu carne de porc şi chifteluţele de cartofi.

Szczepanowa fierbea şi frămînta de zor munţi de cartofi şi scotea din grăsimea încinsă care sfîrîia în tigaie, pe plită, sumedenie de chifteluţe rumene, de-ţi venea să le mănînci cu ochii.

— Toată casa miroase a untură încinsă, se plîngea Barbara, care nu putea suferi bucate îmbibate de grăsime, cînd vine nătărăul ăsta p-aici.

„Nătărăul" o scotea din fire şi pentru că Emilka se făcea roşie-stacojie de cîte ori îşi întorcea ochii spre ea. Ţintea prea departe pentru un om simplu ca el. Şi Emilka! E posibil să-i placă asemenea oameni? Nu, Emilkăi tehnicianul nu-i plăcea de fel. Îl lua peste picior şi, cînd se întorcea, se strîmba în spatele lui, maimuţărindu-l. Emilka se îmbujora la faţă din te miri ce, darmite cînd simţea aţintite asupră-i privirile admirative şi lacome ale bărbaţilor! Precum o plantă înverzeşte numai în bătaia soarelui a cărui existenţă desigur o ignoră, şi Emilka se-ntrista de cîte ori era nevoită să-şi schimbe locul şi felul de viaţă, temîndu-se că, în noile condiţii, îi vor lipsi privirile care se-aprind la vederea ei, mîinile care se întind după ea, buzele care-i zîmbesc. Nu se aşteptase să afle atîtea ispite în casa părintească, în casa veche a copilăriei, şi de aceea la început fu tristă. Anul acesta însă norocul începu să-i zîmbească. Speranţele într-o viaţă veselă, la care rîvnea atît, se treziseră pesemne

iar în inima ei, căci de la ieșirea din pension nimeni n-o mai văzuse bucuroasă ca acum. Chiar și la treburile casei, sau la grădinărit, lucra cu mai multă tragere de inimă, rîdea mereu și cînta într-una, iar făptura ei micuță, sprintenă, dăruită cu un cap frumos, cu trăsături neregulate, dar încîntătoare, părea că nu umblă, ci zboară și dansează ca o mică rusalcă. Cum să nu se bucure? Staś Kozarewicz făcea practică nu departe, în Sionszyce, și, pe deasupra, doi adoratori din timpul școlii, întîlnind-o la Kaliniec, îi arătaseră că nu mai puteau după ea. Mîine, poimîine isprăvea cu școala, așa că se putea mărita cu oricare din ei. Începu să le scrie. Purta în sîn, într-un pliculeț, un cîrlionț blond al unuia dintre ei. Trandafirul de iarnă, cultivat în serele din străinătate, pe care i-l oferise celălalt adorator, îl presase și în fiecare zi mînca din el o petală. Își spunea că dacă va ajunge la ultima petală înainte de a se fi întîmplat ceva de care... sst! — se va căsători cu cavalerul care-i dăduse trandafirul. Maică-sa era la curent cu amorurile ei. Barbara nu se arăta prea bucuroasă și zicea că asta nu se cheamă nici succes, nici dragoste. Și, deși Kozarewicz nu-i prea plăcea, se mira totuși că, avîndu-l la îndemînă, Emilka nici nu aducea vorba de el. Îngrijorată de firea nestatornică a fiicei sale mai mici, o întrebă o dată:

— Cum? Pe Staś al tău l-ai și dat uitării?

Emilka se îmbujoră toată și tăcu.

Un singur lucru o bucura pe Barbara: că fata ei, deși solicitată de băieți, nu căuta cu dinadinsul societatea nici unuia. Cu nici unul din cei doi tineri îndrăgostiți nu se întîlnise de Paști, deși amîndoi trecuseră prin Kaliniec. Ca niciodată pînă atunci părea să se simtă bine singură. Ba, ciudat lucru, ca și Agnieszka, începură să-i placă plimbările singuratice. Ea, care înainte nu pleca nicăieri singură, acum se plimba în fiecare după-amiază pe cîmp și rătăcea probabil pînă departe, căci adesea se întorcea pe înserat. Uneori se înapoia tristă din plimbările ei, dar totdeauna înduioșată și parcă, într-un fel, radioasă.

Nici Bogumil, nici Barbara n-aveau timp să cerceteze mai îndeaproape ce schimbare se petrecuse cu fata lor. În timpul mesei, se vorbea numai despre mașini de nivelare, straturi, niveluri, canale de scurgere, rezervoare, filtre etc. Bogumil începuse să se descurce atît de bine în toate astea, încît, după spusele lui, dac-ar fi avut mînă de lucru calificată, s-ar fi încumetat să conducă singur lucrările de drenare. Pe țăranii din împrejurimi nu se putea însă bizui, așa că rămase credincios firmei Baścik.

La începutul lunii iunie, Niechcic făcu comanda și plăti arvuna, după care scrise la Paris o scrisoare amănunțită, făcînd apel la acordul stabilit cu doi ani în urmă între el și Daleniecki ultima dată cînd se văzuseră și luîndu-l oarecum prin surprindere, căci, comanda fiind făcută, îl punea în fața unui fapt împlinit. Îi aminti lui Daleniecki că îi lăsase lui libertatea să decidă momentul pentru executarea lucrărilor de drenare și îi demonstră cum se pricepu mai bine că momentul ales de el era cel mai potrivit. Insistă de asemeni asupra contractului care trebuia încheiat cît mai urgent cu firma Baścik, avînd în vedere angajarea muncitorilor și pregătirea unui stoc de drenuri, ceea ce ar fi grăbit începerea lucrărilor, dîndu-i lui întîietatea.

În decurs de două săptămîni, planul fu gata. Avuseseră în vedere întregul Serbinów, deși în cursul anului Niechcic credea că va putea drena în cel mai bun caz jumătate sau poate numai o treime din teren, vreo 350 de pogoane în total.

Totul era gata. Rămăsese doar să definitiveze condițiile dar — culmea culmilor — nu sosea nici un răspuns de la Paris !

— Ce-o fi însemnînd asta ? se frămînta Barbara. Daleniecki nu întîrzie de obicei cu răspunsul. Nu știu de ce te-ai grăbit atît să întocmești planurile. Te pomenești că ăsta nu-i de acord și-o să-ți mai facă și scandal că ai dat arvună.

— Să-ncerce! îl amenința Niechcic. De-o îndrăzni să facă una ca asta, eu mă spăl pe mîini și las baltă Serbinów-ul. N-are decît să-și găsească pe altcineva. Moșia are neapărată nevoie de lucrările astea. Trebuiau făcute. De n-oi izbuti eu, o avea altul mai mult noroc.

După cîte făcuse la Serbinów, Bogumil era sigur de sine. Daleniecki venea la cîțiva ani o dată și-i lăsase mînă liberă în administrarea moșiei, mai ales de cînd se convinsese că toate investițiile se amortizează la timpul stabilit și aduc un venit mai mare decît cel prevăzut. În cazul de față însă, consimțămîntul lui nu putea lipsi, deoarece în vederea lucrărilor de drenare trebuia efectuat un împrumut cu ipotecă. Toate ipotecile care-ncărcaseră moșia se stinseseră, datoria de la Casa de Credit, care-o grevase, fusese plătită în timpul administrației lui. Efectuarea unui nou împrumut în vederea ameliorărilor era un lucru de la sine înțeles.

Bogumil nu se gîndise însă că Daleniecki o să întîrzie atît cu răspunsul. După două săptămîni de așteptare, expedie la Paris altă scrisoare, trimițînd-o, de data asta, recomandată. Însă zilele treceau una după alta și răspunsul tot nu sosea.

Pe de altă parte, firma Baścik îl grăbea. Întreprinderea primise o comandă pentru ultimul stoc de drenuri pe care-l mai avea. Dacă domnul Niechcic nu se hotăra imediat, transportul următor avea să-l coste mai mult, căci din cauza grevelor de la cărămidării prețurile suferiseră schimbări. Mai mult, chiar și muncitorii care urmau să efectueze lucrările cereau sporirea salariilor. După întîi iulie, contractele trebuiau încheiate potrivit noilor calcule.

— Dumneavoastră, stimate domn, îl zorea tehnicianul firmei Baścik, știți că prețurile cresc la toate. Oamenii vorbesc de război. Deci să nu scăpăm din mînă ce-avem azi, că mîine — nu se știe...

Bogumil plecă la Kaliniec și obținu o prelungire de zece zile, cu respectarea condițiilor stabilite anterior, acceptînd doar la prețurile materialelor un mic spor.

În decursul celor zece zile, problema drenării trecu pe planul al doilea din cauza lui Tomaszek. Așa cum nu te așteptai să rămînă pămîntul uscat în timpul ploii, nimeni nu se aștepta la ceva bun din partea lui. Nici la școala tehnică Tomaszek nu trecu clasa. Avea un carnet de note îngrozitor. Singurul lucru pe care își mai clădeau oarecare iluzii — îndemînarea lui la meșterit — dăduse greș. Vestea asta tristă coincise cu știrea că Wiktor Jerzmanowski, pe care-l cunoscuseră la înmormîntarea lui Lucian Kociell, se afla pentru cîtva timp la Kaliniec. Venise pentru lichidarea unor afaceri pe care le încheiase socrul său. Trecu și pe la Serbinów și, pentru că îi cuceri pe toți cu firea lui sinceră și veselă, îi povestiră necazul cu Tomaszek. Îi sfătui să nu-l pună la inimă, fiind de părere că nici un om nu-i mai breaz ca altul, că toți sînt niște neisprăviți, dar că tocmai aci stă tot meșteșugul : să faci dintr-un neisprăvit un om adevărat. Punea mîna-n foc că el ar putea scoate din Tomaszek un om și jumătate.

— Lăsați-l să facă ucenicia la mine, se oferi el. Îl iau la atelierele căii ferate, pe urmă îl urc pe un tren de cărat cărbuni, ca ajutor de mecanic. Cine deprinde practica, înțelege ușor și teoria. Eu la școală nu ieșeam din doi și acum la căile ferate sînt foarte bine văzut.

— Așa aș putea și eu să-l iau la lucrările astea de drenare, zise Niechcic. Ar fi cea mai bună școală pentru el.

Tomaszek însă ar fi vrut să plece cu Jerzmanowski. Le povesti că toți colegii lui fuseseră trimiși la practică în fabrici și la căile ferate. Numai că cei de la școală procedau de-a-ndoaselea : îi trimiteau acolo pe elevii buni, în loc să-i trimită pe cei mai slabi.

Și începu chiar să-și dea aere : phii, ce-ar mai face el dacă-ar pleca cu Jerzmanowski ! Minuni ! Avea în cap un proiect pentru un nou tip de locomotivă. De altfel, după vacanță, o să-l arate și ălora de la școală. Abia atunci își vor da seama cu cine avuseseră de-a face, cît de bun elev fusese el, poate chiar cel mai bun.

Cu trăncăneala lui izbuti să-și înveselească părinții. Începură să rîdă, spunîndu-i că o să fie la fel ca și cu Jarosty.

— Trebuie să știți, domnule, îl lămuri Barbara pe soțul Sabinei Kociellowna, că el anul trecut era cît p-aci să răscumpere moșia Jarosty pe care tatăl soțului meu a pierdut-o după răscoală. Și unde, de altfel, își aminti ea, e azi mare și tare un oarecare Winczewski, fost administrator la Krempa, știți, acolo unde am stat noi cîțiva ani după căsătorie.

Jerzmanowski își umflă nările nasului acvilin, își trecu mîna prin lîna deasă, tunsă scurt, a părului său încărunțit și zise :

— Fir-ar să fie ! Are imaginație. Îmi plac băieți din ăștia.

Și în cele două zile cît mai stătu la Serbinów, cînd se vorbea de planurile năstrușnice ale lui Tomaszek, se spunea : „răscumpără Jarosty de la guvern".

Părinții șovăiau : să i-l dea sau nu în seamă lui Jerzmanowski ? Cum însă nu era prea mult timp de gîndit, fără să-și dea nici ei seama bine cum și de ce, acceptară propunerea lui, deși li se părea destul de hazardată. Ba nădejdea începu iar să le-nmugurească în suflet, căci cel care ne dezamăgește veșnic trezește mereu noi speranțe în sufletele noastre. Tomaszek, dornic să colinde prin lume, fu fericit să plece cu Jerzmanowski, care n-avea în el mai nimic dintr-un pedagog, ci mai curînd aducea cu un tovarăș mai mare de ștrengării.

Abia după plecarea lor, Bogumil își aminti, îngrijorat, că nu sosise încă nici un răspuns de la Paris. În schimb, sosi o scrisoare de la Anzelm Ostrzeński, care se stabilise în Kaliniec. Anzelm îi întreba dacă nu vor să vîndă loturile de la Oczków. Se ivise posibilitatea de a le vinde în condiții destul de avantajoase, mai ales că, după cît se părea, o creștere a prețurilor era exclusă. Dimpotrivă, existau temeri că vor coborî. Anzelm ținea să le dea verbal amănunte, fapt pentru care le propunea o întîlnire la Kaliniec, pentru a lua o hotărîre la fața locului.

Scrisoarea lui Anzelm îi puse pe gînduri. Barbara se plîngea adesea de parcelele astea. Se învinuia că nu se pricepuse să investească banii, că, în loc să-i valorifice, îi imobilizase într-o afacere neproductivă. Agnieszka nu vedea nici ea cu ochi buni loturile astea. Îi spusese o dată maică-si că nu-i de loc lăudabil să cumperi pentru a vinde cu suprapreț. Barbara ar fi fost bucuroasă să scape de ele. Ce însemna totuși „în condiții destul de avantajoase“ ? Anzelm îi asigurase cîndva că valoarea loturilor se va dubla în decurs de cîțiva ani. Lucrul ăsta nu se întîmplase. Prețul, deși la început crescuse, pe urmă se opri și începu să scadă. Cît puteau căpăta acum ? Cît îi costase sau ceva mai mult ? Nu se mai interesaseră de mult de parcelele astea. Cine știe ? Cu cît or lua pe ele te pomenești c-ar putea să cumpere Pamientów-ul ! Bătrînica aceea, Bronimska, murise la cîteva zile după preotul Komodziński și Woynarowski plănuia acum să se strămute la Kaliniec. Era dispus probabil să vîndă și ce mai rămăsese din moșie, cu alte vorbe : conacul, grădina și vreo 90 de pogoane de pămînt. Barbara aminti de Pamientów. Lui Bogumil îi trecuse parcă de tot cheful.

Oricum, hotărîră să plece neîntîrziat la Kaliniec, să se vadă cu Anzelm.

În casa familiei Ostrzeński domnea o atmosferă veselă și sărbătorească. Fețele tuturor radiau, chiar și Anzelm îi întîmpină atît de cordial, încît Barbara rămase uimită. Îi strînse mîna ușor, ca-ntotdeauna, însă această ușoară strîngere de mînă de obicei părea forțată cînd te uitai la expresia rece a ochilor săi. Acum însă ochii și întreaga-i ființă spuneau mai mult decît această ușoară strîngere de mînă. Nu după mult timp, aflară care era cauza. Anzelm se logodise. Cununia urma să aibă loc în vară, după care tinerii căsătoriți rămîneau la Kaliniec. Anzelm primise, sau avea să primească concesiunea unei fabrici rusești de construcții de mașini și utilaje de moară. În legătură cu asta le propunea soților Niechcic să vîndă loturile pe care dorea să le cumpere chiar el. Avea nevoie

de mult teren pentru construcții, ce-avea el nu-i ajungea. Îi conduse pe cei doi lîngă fereastră și le expuse pe scurt toată afacerea. Putea să le ofere nouă mii de ruble, ceea ce însemna, ținînd seama de cei zece ani scurși, un procent de cinci la sută la capitalul investit. Soților Niechcic suma asta li se păru foarte mare și, pe deasupra, picată din cer. De altfel, nu era momentul potrivit să se tîrguie, sau să amîne. Ar fi fost o impolitețe față de Anzelm într-o clipă atît de solemnă a vieții lui. Și oare omul acesta fericit, care abia se logodise, putea să le propună ceva rău? Anzelm trecu în camera lui și pregăti ciorna de contract. Căzură imediat de acord, după care începură să vorbească de logodnă. Mătușa Michalina le arătă fotografia logodnicei. Soții Niechcic rostiră într-un glas:

— Tare drăguță!

Fotografia înfățișa o persoană foarte tînără, cu profilul delicat, atrăgătoare, cu părul bogat.

„Cam puțin expresivă, se gîndi Barbara, dar arată bine. Chiar prea bine pentru Anzelm."

Anzelm se îngrășase și chelise. Cum stătea așa, așteptînd să vadă efectul fotografiei, îi aminti deodată Barbarei de un director de circ pe care-l văzuse cîndva la Wroclaw prezentînd publicului, în arenă, o tînără acrobată. Alungă însă această amintire. Anzelm, în rolul lui de logodnic, făcea o impresie plăcută. Logodnica, domnișoara Zofia Turska, se trăgea dintr-o familie bună, dar săracă lipită, deci n-avea pic de zestre. Michalina nu uită să amintească de cîteva ori lucrul acesta, pentru a scoate în evidență cît de dezinteresat era feciorul ei. Anzelm însă privea lucrurile foarte practic.

— Nevastă bogată, zise el apăsat, caută acela care vrea să risipească banii. Eu însă am de gînd să-i înmulțesc. Eu, adăugă, nu-i cer nevestei altceva decît să fie sănătoasă, chipeșă, deșteaptă și credincioasă.

Ca și chestiunea cu zestrea, enumerarea acestor calități pe care Anzelm le cerea neveste-si îi displăcură profund Barbarei.

În schimb, mătușa Michalina le mărturisi în șoaptă, cînd Anzelm trecu în salon după țigări, că binecuvîntează căsătoria asta, căci în urma ei speră că feciorul ei va deveni mai chibzuit în afaceri. În loc să se mulțumească cu un cîștig mai modest, dar sigur, se avîntă în afaceri din ce în ce mai mari și uneori se-ntîmplă să piardă sume însemnate. Procedează pur și simplu ca un nebun. Unchiul Daniel, auzindu-i cuvintele, spuse cu o scăpărare de perspicacitate, rar întîlnită la el în ultima vreme, care-i lumină ochii stinși :

— Nu-i el chiar atît de nebun. Încearcă și el să vadă de unde poate să rupă bucata cea mai bună. Mă-nțelegi, se întoarse spre Bogumil, întocmai ca la vînătoare. Caută cel mai bun loc de unde să ochească. Michalina, cînd e vorba de Anzelm, parcă are orbul găinilor.

— Dar unde-i Bogdan ? întrebă Niechcic. Tot la Petersburg ?

— Din păcate, se posomorî unchiul Daniel.

Nu-i era pe plac faptul că fiu-său ținuse să studieze la Petersburg. Ar fi preferat să-și știe băiatul la Kiev, unde și clima era mai sănătoasă.

Ieșind de la Ostrzeński, soții Niechcic îl întîlniră în antreu pe Janusz, care se întorcea din oraș.

— Ești în Kaliniec ? se miră Barbara. Ai părăsit Otwocek-ul ?

— Temporar. Din toamnă însă am de gînd să mă stabilesc la Otwocek. Dumneavoastră veniți, sau plecați ?

— Plecăm. Te-ai văzut la Varșovia cu Agnieszka ?

— N-am avut fericirea.

— Băiețaș, de ce umbli teleleu prin oraș ? îl certă Michalina. Ieri ai mai avut temperatură.

Anzelm se învîrtea în jurul soților Niechcic cu un soi de grijă protectoare, cu duioșia comandantului pentru soldații pe care-i trimite sub gloanțe și a omului de afaceri pentru aceia pe care îi folosește cu deplin succes drept pioni în calculele lui. Cel puțin așa i se păru Barbarei căreia nu-i scăpă cordialitatea lui neobișnuită.

— Bogumil, rosti ea, în timp ce urcau în caretă. Dacă e atît de ușuratic, crezi că o să ne plătească banii ăștia? Iar dacă-i atît de șmecher, cum spune Daniel, crezi c-am făcut bine vînzîndu-i lui loturile?

Bogumil o privea fix și părea că o ascultă cu atenție. Dar în loc să-i răspundă, zise:

— Ce-o fi însemnînd că n-a răspuns încă?

— Telegrafiază-i, îl sfătui Barbara.

— Așa am să fac! Dar, nu. Cred că în lipsa noastră de-acasă a sosit scrisoarea. Mai aștept pînă mîine.

2

Anzelm se grăbea probabil, căci a treia zi îi convocă la notarul Holszański pentru semnarea actului de vînzare-cumpărare. Cînd ajunseră în cancelaria notarului, constatară cu uimire că erau acolo și cei doi frați Ostrzeński, unul rămas la Sionszyce, celălalt stabilit la moșia soției, la Zborów. Intrară în vorbă cu Stanislaw din Sionszyce pentru că-l cunoșteau mai bine, întrebîndu-l de sănătatea doamnei Ksawera și de treburile gospodăriei. Doamna Ksawera se simțea așa și așa cu sănătatea și era ocupată cu creșterea copiilor. În privința treburilor gospodărești e știut lucru că-ți dau mare bătaie de cap. Dar, slavă Domnului, se descurcau binișor: Stanislaw Ostrzeński cumpărase, de la Bartold, Gawlice. Socru-său, Woynarowski, ar fi voit să-i lase fiicei sale Pamientów-ul, însă ei au preferat să cumpere Gawlice, cu care se învecinau. Ostrzeński era chiar bucuros că socrul său se lăsase, în sfîrșit, convins să parceleze moșia, mai ales că Przybylak n-avea mari pretenții pentru treaba asta. Mîngîindu-și mustața, moșierul din Sionszyce se întreba ce să facă cu restul Pamientów-ului. Crezuseră că bătrînul va rămîne acolo pînă la moarte și se gîndiseră să-l vîndă, după moartea lui, vreunui fabricant bogat din Kaliniec ca reședință de vară. Woynarowski însă voia neapărat

să se mute la oraş, aşa că erau nevoiţi să caute un cumpărător sau poate să parceleze totul.

După sosirea lui Anzelm şi a lui Holszański, se înfiripă o mică discuţie despre politică. Regretînd pierderea ţinutului Chelm şi a autonomiei promise, dar nerealizate de Dumă, fiecare vedea viitorul în culori negre.

— Se pare că Austria abia aşteaptă să declare război Rusiei, interveni Barbara.

— Nuu, nemţii-i împing pe toţi la război, pretindea Holszański. Nemţii au nevoie de colonii şi cred că dacă vor izbuti să-i încaiere pe cei din Europa, vor cîştiga ceva în Africa sau în Asia. Dacă au început turcii, n-o să se termine cu una, cu două. Căci popoarele slave din Balcani...

— Am citit undeva, interveni Niechcic, că Turcia e un butoi cu pulbere pe care stau tolăniţi diplomaţii, fumînd pipa păcii.

— Frumoasă distracţie. Ho-ho, ha-ha ! Da, da... În ultimul timp, strigă care mai de care : pace, pace... Au loc atîtea conferinţe, congrese... Or, cînd se vorbeşte prea mult de pace, poţi fi sigur că-ncepe războiul... sporovăiau ei, zîmbind cu subînţeles.

Ajutorul lui Holszański, Haywola, dezvelindu-şi într-un zîmbet silnic cei doi dinţi de rozător speriat, rosti ca o cobe :

— Nu scăpăm de război. Nici nu se poate altfel, pentru că viaţa întregii omeniri este bazată pe cea mai mare ticăloşie. Şi o să piară în bătaie de joc.

— Cum în bătaie de joc ? întrebară cîţiva, derutaţi. Haywola îşi pipăi buzunarul interior din partea stîngă a hainei, ca şi cum ar fi vrut să le dovedească cu acte în regulă josnicia lumii. Buzunarul însă era plin cu ciorne de şarade şi cuvinte încrucişate, pe care le compunea mereu şi le trimitea la gazete în speranţa că vor fi odată şi-odată publicate. Holszański începu să-i grăbească şi chemă din sala de aşteptare pe martori. Anzelm juca ţonţoroiul în jurul soţilor Niechcic, repetînd cu vocea lui puternică :

— Sînt grozav de fericit că faceți o dată și dumneavoastră o afacere bună. Grozav... Era și timpul.

Și Niechcicii îl credeau pe cuvînt. Oamenii de afaceri se pricep să-i dea gata din două vorbe pe amărîții care se lasă înhățați de ei, convinși că și-au aflat, în sfîrșit, binefăcătorii.

Suma cuvenită pentru vînzarea loturilor le sta la dispoziție la bancă, unde Anzelm Ostrzeński avea cont deschis. Soții Niechcic o trecură în contul lor curent.

— Vezi, începu Barbara să se frămînte, cînd ieșiră de acolo. Atîta vreme Pamientów-ul a fost de vînzare și acum, cînd am putea să-l cumpărăm, o să ni-l sufle careva de sub nas. Poate că încă nu-i prea tîrziu. N-ar trebui oare să discutăm cu Woynarowski ?

— De unde ți-a venit din senin dorința asta de a cumpăra Pamientów-ul ? se miră Niechcic. Înainte nici nu mă lăsai să deschid gura.

— Uite-așa, vreau și eu, zise, înverșunată, Barbara, ca măcar o dată în viață să fie și după cum îți dorești tu.

Bogumil, neobișnuit cu acest fel de atenții din partea ei, se neliniști :

— Doamne ferește, nu-ți face griji din cauza mea ! Eu am tot ce mi-am dorit, o asigură el. Am terminat cu asolamentul trienal, iar dacă am să și drenez... Știi, cînd termin — începu el să-și facă planuri — mă apuc de eleșteu. Înființăm o crescătorie de pești. Am să reglementez și servituțile... Am citit că au apărut noi regulamente. Dac-oi izbuti s-o fac și p-asta, ei, atunci pot să mor liniștit.

Nici de data asta Bogumil nu telegrafie. De cîte ori se afla în oraș era sigur că la înapoiere va găsi acasă scrisoarea mult așteptată de la Paris. N-o găsi însă nici acum. Primiseră doar o vedere de la Agnieszka. Doamna Śniadowska îi anunța că, plecînd să-și întîlnească soțul în străinătate, se va opri la ei pentru o zi.

Și apăru, a doua zi, în căruța lui Józefat. Le rîdea sufletul, căci era veselă și încîntată de tot ce vedea acasă. În ultimii ani, parcă i se scîrbise de lumea în care

crescuse, nimic nu-i era pe plac, așa că acum erau fericiți s-o vadă iarăși bucuroasă. Dar ea era veselă și încîntată de cele ce vedea în casa părintească din altă pricină. Concepția ei asupra lumii se închegase și se consolidase îndeajuns ca să-i îngăduie să fie binevoitoare față de ai ei și să le treacă multe cu vederea. Îi lăudă că-și vînduseră loturile, fără să-i întrebe însă ce-aveau de gînd să facă cu banii. Mai mult, o interesară lucrările de drenaj și chiar îi ajută tatălui ei să compună în franceză o telegramă pentru Paris. Rămase numai o noapte, și a doua zi de dimineață își continuă călătoria spre Londra, unde se stabilise deocamdată Marcin. Le făgădui că peste șase săptămîni, cînd s-o întoarce, se va opri iarăși în drum ca să-i vadă.

Bogumil o conduse pe Agnieszka la gară, apoi trimise telegrama cu răspuns plătit și se duse la firma Baścik et Comp., unde zăbovi mai bine de un ceas. Împreună cu personalul întreprinderii, încercă să ghicească din nou din ce cauză moșierul întîrzie să răspundă într-o problemă atît de importantă. Bogumil obținu încă două zile de amînare, după care începură să vorbească despre afaceri, povestind din ce pricini, cîteodată cu totul neprevăzute, unele eșuează și altele reușesc. Cu acest prilej, domnul Baścik aminti de tînărul Ostrzeński care făcuse în cîteva zile o afacere grozavă cu niște loturi. Urmărea chipurile să construiască o fabrică de mașini și utilaje de moară. Între timp însă ieși la iveală altceva : în ajun vînduse tot terenul unei societăți care avea de gînd să înființeze o întreprindere cu firma „Industria lemnului". Pădurile din jurul orașului asigurau materia primă, așa că putea desface produsele în străinătate pe scară mare. Domnul Ostrzeński cîștigase din vînzarea loturilor sută la sută. De, domnul Ostrzeński se pricepe și are fler în afaceri. Știuse să-i momească pe ceilalți, le cumpărase la timp loturile și băgase în buzunarul lui cîștigul ce li s-ar fi cuvenit.

Bogumil, ascultîndu-l, făcea fețe-fețe. Nu izbutea să înțeleagă ce-l supăra mai mult în afacerea asta murdară.

Pe drum uită de ea. Era sigur că după telegrama lui răspunsul nu mai putea întîrzia și la gîndul că-l va primi foarte curînd, îl treceau fiori cînd reci, cînd calzi. Abia după ce coborî în fața casei, își aminti de cele povestite de Baścik. Anzelm îi apărea acum ca un duh al răului a cărui suflare putea otrăvi și schimba cursul vieții lui, influențînd deci și drenarea moșiei. Hotărî să nu-i spună nimic Barbarei, însă, după ce-i povesti cum expediase telegrama și cum se despărțise de Agnieszka, ea îl întrebă singură :

— Nu cumva ai trecut pe la Ostrzeński ? Józefat mi-a spus că Janusz e grav bolnav.

Lui Bogumil pînă și vestea asta i se păru un semn rău în legătură cu propria-i soartă. De cîteva zile era nervos și-i treceau prin cap tot felul de bazaconii.

— Ce crezi ? răspunse el printr-o întrebare. Mîine primește telegrama ?

Dar, dintr-o dată, i se făcu lehamite și-i povesti Barbarei tot ce aflase de la Baścik.

Barbara izbucni, revoltată :

— Vezi ? Nu ți-am spus eu ? Întotdeauna am fost ferm convinsă că Anzelm ăsta umblă cu fofîrlica. Și-a bătut joc de noi, pur și simplu !

— Așa e... Bogumil abia acum se gîndi la lucrul ăsta. Ce tîmpit am fost, și se luă cu mîinile de cap. Auzi ! Să nu mă interesez eu cum stau lucrurile înainte de a vinde loturile ! Evreii ăștia, cu Baścik în frunte, sînt sigur că erau foarte bine informați. Am fi putut să-i dăm cu tifla lui Anzelm și să încasăm noi cîștigul care i-a intrat lui în buzunar.

— Dac-ar exista o dovadă că Anzelm a știut de „Industria lemnului“, spuse Barbara, nervoasă, și că ne-a păcălit cu bună știință, am putea să-l dăm în judecată. I-am cere să ne restituie surplusul pe care l-a înhățat prin înșelătorie. Și chiar să zicem, că din punct de vedere negustoresc ar avea formal dreptate, e rușinos, totuși, să-ți tragi în halul ăsta rudele pe sfoară.

Cîtva timp au tunat şi-au fulgerat, regretînd cîştigul pierdut, căci suma de nouă mii pe care o încasaseră li se părea acum un biet ciolan aruncat ca să le-nchidă gura. Bogumil se învinuia că n-a dat atenţia cuvenită acelui capital, poate pentru că aparţinea soţiei lui, interesîndu-se numai şi numai de propăşirea Serbinów-ului, care era, la urma urmei, pămînt străin şi, deci, n-avea cum influenţa în mod decisiv situaţia lor materială. Aveau dreptate oamenii să-l considere un incapabil în probleme băneşti. Nici măcar acum nu era prea frămîntat. Deşi pricepuse bine ce li se întîmplase, nu avea în el suficientă energie pentru a întreprinde ceva. Se simţea mai abătut ca altă dată, dar parcă nu din cauza pierderii băneşti suferite şi pentru care se simţea vinovat, ci dintr-un alt motiv, mai greu de dibuit.

— Nu! strigă el deodată. E imposibil! Anzelm n-a ştiut de lucrul ăsta cînd a vorbit cu noi.

— N-a ştiut! rosti şi Barbara, pe care de cîteva clipe o încerca acelaşi gînd. Şi ai să vezi că azi sau mîine ne scrie sau vine el singur să ne spună ce-a fost. Şi dacă n-o să ne propună el singur să împărţim surplusul de cîştig, să nu-mi spui mie pe nume, se avîntă ea, folosind în judecata ei criterii care nu-şi au locul în chestiuni de afaceri. Bineînţeles, adăugă ea, că atunci o să-i spunem: „Nu, dragul meu, cîştigul acesta îţi aparţine. Ai avut noroc şi nu eşti cu nimic vinovat de cele întîmplate."

— Bineînţeles, o aprobă grăbit Bogumil. Aşadar, amîndoi aveau în povestea aceasta acelaşi punct de vedere. Gîndul că din prostia lor li s-a suflat de sub nas un cîştig important dispăru repede din mintea lor. Le era greu să înţeleagă cum de-a putut cineva să fie atît de făţarnic cu ei. Asta-i durea mai rău decît toată afacerea loturilor de la Oczków. Ar fi vrut să se convingă deci că Anzelm n-a făcut ce-a făcut cu bună ştiinţă, că nu era atît de ipocrit cum părea. Şi pentru asta ar fi fost gata să renunţe la partea lor din cîştigul obţinut. Barbara ar fi avut poftă să-i scrie fără întîrziere lui Anzelm, spre a-l sili să se căiască de fapta lui. Bogumil

însă s-a opus. Nu, nu se cuvenea să-nceapă ei. Trebuia să-i lase lui portița asta, posibilitatea de-a dovedi că are o fărîmă de cinste sufletească, sau măcar unele scrupule familiale.

— Eu cred că și dacă a știut, să zicem, că o să vîndă loturile cu un asemenea cîștig, pînă la urmă o să se dezmeticească și-o să-și dea seama că n-a procedat ca un om de onoare, își făcea iluzii Barbara. Să ne dovedească el că e om cumsecade și dă-le-ncolo de cîștiguri ! Zău dacă mi-ar părea rău ! Drept să-ți spun, continuă ea, m-aș fi simțit stingherită dac-am fi avut norocul să cîștigăm așa, ca-n basme. Agnieszka, sînt sigură, n-ar fi privit cu ochi buni asemenea cîștig. Comerțul ăsta cu parcele miroase a speculă. Slavă Domnului că s-a terminat.

Toată ziua următoare au așteptat o veste din partea lui Anzelm, sau mai bine zis a așteptat numai Barbara, căci Bogumil, uitînd de loturi, nu dorea altceva decît să-i sosească telegrama din Paris. Dar nici el, nici ea nu se aleseră cu nimic. Abia a treia zi dimineață, Józefat îi înmînă telegrama mult dorită. Barbarei îi tremurau mîinile cînd citi textul scris în franceză care suna astfel : „Adresantul lipsește. I-am expediat scrisorile dumneavoastră. Semnătura : Bonnard."

Bogumil căzu greoi pe scaun. Acum chiar că nu mai știa ce să facă și încotro să apuce. Era convins că o odată cu sosirea telegramei așteptarea lui încordată va lua sfîrșit. De fapt însă abia începea.

Deci Daleniecki nu era la Paris ! Dar unde naiba plecase ? Unde era și de cîtă vreme lipsea ? Ultima lui scrisoare data din martie. Se mai întîmplase și altă dată să nu-i scrie luni în șir. Nu se întîmplase însă niciodată să nu-l anunțe cînd își schimba adresa. Și de ce abia acum i s-au trimis scrisorile lui ? Ce se petrecea cu el ? Ultima dată — e adevărat — le scrisese că nu se simte prea bine cu sănătatea, dar la vîrsta lui asemenea vești nu sînt alarmante.

— Ce să facem acum? strînse Bogumil pumnii. Eu una știu. De azi încolo Baścik nu mă mai păsuiește. E ultima zi. Trebuie să plec numaidecît și să hotărăsc ce facem. Sau să renunț, sau să semnez contractul, să dau acontul și să risc...

— Nu te sfătuiesc să riști, se sperie Barbara.

— De fapt, nu-i nici un risc la mijloc. Sînt sigur că va fi de acord, susținea cu încăpățînare Bogumil.

Secerișul secarei întîrzia din cauza ploii, dar al rapiței era în toi. Bogumil era însă mereu ocupat cu altele. Așa că plecă iar la oraș, blestemînd că tocmai pe o asemenea vreme e silit să-nhame caii la trăsură.

Pe drum încă nu știa ce hotărîre va lua, dar gîndul că va trebui poate să renunțe la lucrările de drenare i se părea îngrozitor. Ca și cum ar fi trebuit să se lepede de un lucru sfînt pentru el, sau de sfînta credință.

Cînd trăsura coti pe strada Karolińska, își aminti de cuvintele Barbarei, care-i spusese la plecare: „Sînt o proastă că aștept ca un speculant să se poarte ca un om cumsecade. Dac-ai să-l vezi pe Anzelm, spune-i cîteva cuvinte să-l usture. Să știe măcar ce cred oamenii despre el."

— Oprește! strigă Bogumil. Trec mai întîi pe la familia Ostrzeński. Așteaptă-mă la hotel, adăugă, dîndu-i vizitiului bani pentru hrană. Să te găsesc acolo.

„Da, am să-i spun nemernicului ăstuia tot ce cred despre el", se gîndea Bogumil, urcînd scara, fără să-și dea seama că se abătuse din drum pentru că voia să mai amîne clipa întîlnirii cu Baścik.

Îi deschise Antoniowa.

— Domnul Anzelm e acasă?

Aplecată spre pămînt, căci i se frînseseră șalele de bătrînețe, Antoniowa se holbă la el și șopti drept răspuns:

— Domnul Janusz e pe moarte.

Bogumil înlemni. Nu o întrebase prea tare, dar acum i se părea că țipase de se auzise în toată casa. Totodată își aminti cuvintele Barbarei: „Janusz e grav bolnav".

Cum de-a putut, cu gîndul numai la treburile lui, să nu le dea atenție și să le uite !

Ușa de la sufragerie scîrții și se întredeschise. În prag se ivi Daniel Ostrzeński.

— Doctorul ? întrebă el. A... dumneata, Bogumil. Scoate-ți scurta și intră. Vii tocmai la timp ; și-au pierdut cu toții capul. Ai aflat ?... mîrîi el.

— Da, acum, șopti Niechcic. Situația e atît de gravă ? Ce are ?

— Meningită. Congestia meningelui, îl lămuri Daniel în șoaptă. Și asta dintr-o amărîtă de gripă sau anghină. Băiatul ăsta a fost întotdeauna rău de boală, adăugă, înciudat. S-a ridicat prea devreme din pat, a început să se plîngă de dureri de cap, de stare generală proastă, și a urmat recidiva. Din fericire, în faza asta boala nu mai este molipsitoare. Stai, cumnate.

Spunînd acestea, se așeză la măsuța de lîngă fereastră, unde-și petrecuse multe ore din viață, așteptînd-o pe Michasia lui. Acum nu mai trebuia s-o aștepte. Era aici, acasă, dar nu pentru el și în ce împrejurări !

În sufragerie, printre mobilele monumentale și cei doisprezece mareșali ai Franței înșirați pe perete, în liniștea netulburată de nimic, domnea o ordine desăvîrșită, bătîndu-și parcă joc de schimbările survenite în viața locatarilor.

Bogumil nu se așeză ; se opri în picioare lîngă fereastră. Afară începuse să plouă. Picături mari de ploaie loveau în tabla care-nvelea pervazul ferestrei, pietrele caldarîmului pe care căzuseră primii stropi căpătară repede o culoare întunecată.

— Ce zici ? întrebă unchiul Daniel pe neașteptate. Să-i telegrafiez lui Bogdan ? Tocmai și-a luat în primire slujba. A fost numit preceptor. Un post grozav ! Moșie întinsă, lacuri, păduri, un adevărat castel princiar. Treabă nu prea are și după examene șederea asta la țară o să-i facă bine. Mă gîndesc să-i telegrafiez totuși. Înțelegi dumneata, dacă nu vine acum... nu știu cînd am să-l mai văd.

— Doar e fratele lui... zise, stingherit, Niechcic.

Daniel Ostrzeński se sculă, se apropie de ușa salonului și ascultă. Se înapoie la Bogumil și-i zise, în șoaptă :

— O aud cum umblă. Credeam că s-a culcat, dar ea tot umblă. De trei nopți n-a închis ochii.

Bogumil tresări : ușa salonului se deschidea încet, cu grijă. Ieși în vîrful picioarelor Michalina și, dînd cu ochii de Bogumil, îi zîmbi jalnic. Bogumil se sperie cînd o văzu. Părul ei, tot mai negru pe măsură ce treceau anii, era acum numai șuvițe roșcate, verzui și cărunte. Fața rumenă și netedă se făcuse vînătă și zbîrcită, cu pungi sub ochii umflați. Schimbă cîteva cuvinte cu Bogumil și izbucni în plîns.

— Dumnezeu te-a trimis, plîngea ea în hohote. Sînt singură aici, singură...

Lui Bogumil i se făcu milă, o lăsă să plîngă pe umărul lui, ba chiar îi mîngîie părul plin de șuvițe multicolore, repetînd :

— Draga noastră, scumpă Michalina. Să nu ne pierdem speranța.

Unchiul Daniel le dădu ocol, speriat.

— Michasia, vino-ți în fire ! Lasă-l pe Bogumil, bombănea el. Ce purtare mai e asta să te agăți de gîtul omului ?

Doamna Michalina își șterse ochii.

— Nu, nu-i nici o speranță. Se chinuiește sărmanul... îngrozitor.

— Dumneata stai tot timpul lîngă el ? Unde-i Anzelm ? se uită Bogumil în jur.

— Ah, afacerile nu-i dau o clipă de răgaz. Dacă ai ști cîte are pe cap. Pe deasupra, își aranjează și locuința. A trebuit să plece, că i-au adus mobila. Nici el n-a dormit noaptea asta...

Se întrerupse și, cu o sprinteneală uimitoare pentru o femeie voluminoasă ca ea, alergă în camera bolnavului. După o clipă se înapoie.

— Nimic, le spuse ea celor doi bărbați, care o priveau speriați. Credeam că s-a trezit. Are mereu convulsii, dar după injecție s-a mai liniștit și doarme. Daniel, scumpul meu, dă rețeta asta Antoniowei să trimită pe cineva la farmacie. Dar numaidecît.

Bogumil sări, bucuros că poate să-i ajute.

— Mă duc eu. Dă-mi-o mie, te rog.

La farmacie i s-a spus că medicamentul va fi gata peste o jumătate de oră. Ieși să se plimbe puțin. Ploaia se oprise. Ziua era caldă și înnorată, tufișurile verzi și proaspete ca în mai. Belșugul de umezeală părea să prelungească primăvara la nesfîrșit.

Cînd coti spre piață, Bogumil se trezi în fața Întreprinderii de Ameliorări agricole, firma Baścik et Comp. Îl luă cu cald și cu rece, inima i se zbătea în piept. Iată în ce moment trebuia să intre și să ia o hotărîre ! Aici viața cuiva zboară din lumea asta, dincolo drenarea îi scapă din mîini, se spulberă bucuria care-i luminase atîtea nopți și zile. Trebuie să apuce, să rețină măcar o parte din lucrurile astea fragile și trecătoare. Da, acum, îndată ! Căci pe urmă s-ar putea să-i fie mai greu să plece de la Ostrzeński.

Se opri pe rînd la ambele ferestre. Într-una atîrnau planuri și desene în culori : niște cereale pipernicite „înainte“ și uriașe „după drenare“. În cealaltă, erau așezate în piramidă drenuri de diferite calibre, iar alături, uneltele de drenare : burghiul, fișa de pichetare și într-o cutie frumoasă — o nivelă. Privindu-le, Bogumil fu pe deplin încredințat că nu există nici un motiv să dea înapoi. Trebuia să pornească lucrarea. De vreme ce știa acum că răspunsul întîrziase numai pentru că Daleniecki lipsea, putea fi liniștit în privința cursului lucrurilor. Intră și declară fără să mai stea pe gînduri că semnează contractul. Veni la el chiar domnul Baścik, un personaj nespus de vioi, cu toată grăsimea de pe el. Pe fața-i roșie, cu trăsături parcă abia schițate într-o piatră informă, *pince-nez*-ul producea o impresie comică. La fel

contrasta cu fața tîmpă expresia ochilor inteligenți și ageri.

— Așa înțeleg și eu, se bucură el. Ce se face repede e de două ori făcut. Meditările prea îndelungi sînt invenția diavolului. Ei, n-am dreptate ? A sosit, în sfîrșit, telegrămioara ?

— A sosit, spuse Bogumil, șovăind.

— Pentru noi nici nu era necesară. Semnătura și numele domnului Niechcic ne sînt prea de ajuns, își freca Baścik mîinile. N-avem nevoie de Paris, căci noi știm cine este domnul Niechcic. Ei, n-am dreptate ? întrebă gata parcă să-l ia de gît pe cel care ar îndrăzni să-i tăgăduiască vorbele. Un aconțel, așa cum am vorbit...

— Astăzi am să capăt banii, iar dacă azi n-am să am timp, își aminti el de Janusz, atunci plătesc cel mai tîrziu mîine.

— Semnătura domnului Niechcic e o garanție pentru noi. Ei, n-am dreptate ? își tot repeta întrebarea corpolentul șef al întreprinderii. Dumneavoastră, stimate domn, știți singur de ce faimă vă bucurați în Kaliniec.

A cerut un acont de zece mii, dar a lăsat la nouă.

Pentru orice eventualitate, Bogumil își pregătise împrumutul necesar la negustorul căruia îi vindea cerealele și pe care voia să se ducă să-l caute îndată după ce va duce medicamentele.

Se întoarse pe strada Karolińska atît de împăcat în suflet, încît i se părea posibilă chiar și însănătoșirea lui Janusz.

La Ostrzeński însă lucrurile se agravaseră între timp, așa că nici nu se mai gîndi să iasă în oraș.

După plecarea lui, doamna Michalina se așezase pe canapea și adormise pe loc. Dormea în capul oaselor, cu capul dat pe spate, rezemat de perna de piele a spătarului, ca într-un compartiment de tren. Daniel o veghea, plimbîndu-se în jurul mesei în papuci de casă și uitîndu-se din cînd în cînd bănuitor la ușa salonului.

Văzîndu-l pe Bogumil, se îndreptă cu pași mărunți spre el, cu degetul pe buze.

— Sst! șopti el. A adormit și ea, în sfîrșit. Anzelm a venit, dar s-a culcat și el. Așa că n-are cine să stea lîngă Janusz. Am trimis după Ceglarski — e la Varșovia, de-abia azi urmează să se-ntoarcă. Trebuie să sosească doctorul și sora, dar pînă atunci, dragă Bogumile, uită-te dumneata ce face, că l-am auzit gemînd. Eu am susținut să-l ducem la spital. Acolo ar fi avut îngrijire și tot ce-i trebuie. Doar pentru asta-s făcute spitalele, igiena. Nu înțeleg prejudecățile astea învechite, se irită el, cuprins de o neașteptată pasiune pentru progres.

— Bine, îi răspunse Niechcic în șoaptă. Stau eu cu el.

— Dar... liniște, dragul meu, să n-o trezim pe Michasia.

3

Din salon fuseseră scoase plantele ornamentale și aproape toate mobilele. În mijloc instalaseră un pat de metal, alb. Janusz nu mai gemea în momentul cînd intră Bogumil. Adormise. Avea fața aprinsă și umflată, bărbia și obrajii se acoperiseră de o barbă întunecată. Genele lungi și negre i se profilau pe obraji, o buclă de păr îi alunecase peste ochiul stîng.

Bogumil se așeză și-l privi. Cînd luă seama că îi tremură și-i zvîcnește sprînceana, se aplecă și-i dădu la o parte cu grijă șuvița de păr de pe ochi. Simți în palmă o fierbințeală ca de foc. După o vreme, îl sperie gîndul că Janusz se stinge. Avea o respirație nespus de slabă, grăbită. Așa cum respira, ți se părea imposibil să trăiască mai mult de cîteva minute. Niechcic își apropie urechea de fața aprinsă a bolnavului, dar în zadar căuta să-l audă cum trage aer în piept. Parcă Janusz elimina doar restul de viață din el. De cîteva ori, Bogumil fu gata să se ridice și să dea alarma, dar timpul trecea și bolnavul continua să doarmă, respirînd în felul acela înfiorător, și Niechcic se obișnui încet-încet cu această stare de lucruri. Se neliniști

de-a binelea abia cînd Janusz începu să geamă și să horcăie și cînd rosti cu o voce de nerecunoscut, groasă, care suna în pieptul acela delicat aproape ca mormăitul unei fiare :

— Doarre !

Niechcic se ridică de pe scaun și se aplecă deasupra lui. Janusz deschise ochii. Pupilele îi erau micșorate și irisul mărit părea o pată de azur opac. Vedea totuși, căci întrebă brusc :

— Cine-i ?

Lui Bogumil i se păru că bolnavul își venise în fire.

— Sînt eu, Niechcic, răspunse el. Unchiul tău. Ți-e frig, băiete ? îl întrebă, văzîndu-l cum tremură. Să-ți dau... dar se întrerupse, surprins că fața lui Janusz se strîmbase ciudat într-o parte. Totodată mîinile și picioarele bolnavului începură să facă niște mișcări ca de cățărare sau înot. Punga de cauciuc cu gheață de pe creștetul capului căzu cu zgomot pe podea. Dinții lui Janusz se încleștară, gemu stins, horcăi și buzele i se acoperiră de spumă. Dincolo de ușă se auzi zgomot și doamna Michalina se năpusti în salon. Apăru de asemenea Anzelm și se opri în prag, numai în pantaloni și cămașă.

Janusz azvîrli plapuma de pe el și începu să se zvîrcolească, împingîndu-și cît colo mama. Bogumil își puse toate puterile să-l țină să nu cadă din pat. Îl cuprinse în brațe și-l ținu așa încleștat aproape o jumătate de oră, luptînd cu el pînă i se broboni fruntea de sudoare. În sfîrșit, își făcură intrarea doctorul Smolowicz cu sora, care urma să-l vegheze peste noapte. După multe încercări zadarnice, doctorul reuși să-i pună bolnavului cataplasme cu muștar pe picioare și, întorcîndu-l pe o parte, îl înțepeni în poziția asta, aplicîndu-i după urechi lipitori pregătite într-un borcan așezat pe pervazul ferestrei.

Cu viermii aceștia care-i atîrnau după urechi și pe gît, Janusz, zbătîndu-se mereu, avea o înfățișare îngrozitoare, dar începu să se mai liniștească.

Între timp, unchiul Daniel umbla de colo colo prin sufragerie, își apăsa tîmplele cu palmele și repeta :

— Sfinte Dumnezeule, sfinte Dumnezeule ! Ea n-o să poată suporta una ca asta !

Și, agățîndu-se de cocîrjata Antoniowa, care trebăluia prin casă, o rugă prostește :

— Fă ceva să-i treacă... Să mai trimitem după un doctor ?...

— Ce să-i fac eu ? ridica bătrîna din umeri. Mai bine-ați îngenunchea și v-ați ruga să-și dea sufletul mai ușor.

După cîteva ore de chin, criza slăbi. Acum i se putea face bolnavului o injecție și aplica pungi cu gheață. Pe gîtul lui Janusz se vedeau stigmatele rotunde și vinete în locurile unde supseseră lipitorile, se mai dezumflase la față și se liniștise, iar cînd maică-sa îl ridică de subsuori, ca să-i așeze mai bine pernele, deschise chiar ochii și zîmbi. Farmecul acestui zîmbet își păstra încă puterea, așa încît celor de față li se păru peste putință ca ceva atît de încîntător să dispară pentru totdeauna din lumea asta.

Se întunecase de-a binelea, Antoniowa aprinse lămpile, mătușa Michalina începu să strîngă prosoapele, vata, sticluțele, lingurițele, risipite peste tot în timpul crizei. Bărbații trecură în sufragerie și-și aprinseră cîte o țigară.

— Doctore, întrebă Anzelm, mai durează mult ?

Oh, Anzelm nu avea în el puterea să suporte înfrîngerea și suferința. Era omul succesului, incapabil să înțeleagă ce rost avea să mai lungești viața cuiva dacă nu mai era bună de nimic, dacă nu mai era în stare să întreprindă nimic, să pună în mișcare o afacere. De aceea se încruntă cînd doctorul spuse, clătinînd a îndoială din cap :

— Da, ar putea să mai dureze o vreme.

Bogumil își dădu seama că se făcuse noapte și că Basia trebuia să fie neliniștită și înnebunită de îndelunga așteptare. Îi făgăduise să se întoarcă numaidecît după prînz, dar lui și acum îi venea peste mînă să plece. În timp ce șovăia, neștiind ce să facă, din curte se auzi duduit de motor.

— Un automobil, spuse Anzelm, uitîndu-se pe fereastră. A venit Ceglarski.

În același timp, Antoniowa aduse în cameră un pachețel prelung.

— De la florărie pentru domnu Janusz, îi vesti ea cu amărăciune în glas.

Doamna Michalina luă, distrată, pachetul foșnitor și-l aruncă pe un scaun. Foița se dădu la o parte : erau boboci roșii de trandafir.

Ceglarski năvăli în cameră, gîfîind. Sosise de la Varșovia cu două ore în urmă și, găsind la Oczków biletul doamnei Michalina, venise cît putuse mai repede. Îi povestiră în șoaptă ce se-ntîmplase cu Janusz.

Bogumil se simți ușurat după venirea lui Ceglarski. Socotea că acum poate pleca. Doamna Michalina îl reținu totuși.

— Nici nu știi cît curaj îmi dai cînd ești aici.

— Mă duc să-i dau de veste Basiei și mă ıntorc imediat, o liniști el. Sau poate venim amîndoi. Acum sînt aici doctorul și sora. Și domnul Ceglarski. Poate criza n-o să se repete așa curînd.

Doamna Michalina îl îmbrățișă și se întoarse spre Anzelm.

— Ei, cum se prezintă mobilele, băiețaș, bine ? întrebă cu o voce îndurerată.

— Domnule, gemu unchiul Daniel, conducîndu-l pe Bogumil în antreu, nu crezi c-o s-o ucidă pe Michasia toată povestea asta ?

— Dragă cumnate, îl dojeni cu asprime Niechcic — îți moare fiul.

Plecă și abia pe scară își aduse aminte că nu aranjase nimic cu împrumutul.

„Nu-i nimic. Așteaptă ei pînă mîine."

Acasă, văzu lumină în camera lui. Barbara îl aștepta. Era schimbată la față, dar cînd își văzu bărbatul întreg și nevătămat, întrebă doar :

— Ai mîncat azi ceva ?

— Zău, răspunse el încurcat — nici nu mai știu dac-am mîncat ori nu. Cred că nu. Dar, Basia, eu zic să plecăm imediat acolo. Janusz e pe moarte.

Barbara își frîngea mîinile.

— Mi-a spus mie Józefat că e grav, dar n-am crezut să fie chiar așa... Doamne ferește, se neliniști ea, sper că nu i-ai spus nimic lui Anzelm de loturile acelea.

— Nu, am uitat cu desăvîrșire. Dar chiar și dacă n-aș fi uitat... Nuu, drept cine mă iei ?

— M-am liniștit. Căci, firește... într-un asemenea moment... Cred că nici la Baścik n-ai mai fost, își aminti ea.

— Am fost. Și am să drenez. Am semnat contractul.

— Cum asta ? Cu toate c-ai primit telegrama ?

— Nu se mai putea amîna povestea nici cu o oră.

— Ai așteptat atîta vreme, puteai să mai amîi cîteva zile. Dacă mai costa ceva pe deasupra ar fi fost din vina lui Daleniecki.

— Îți spun că nu mai puteam aștepta, oftă Bogumil. Sînt sigur de asentimentul lui. Ce-i asta ? Cine cîntă ? Emilka ?

Din adîncul casei se auzea un cîntec intonat stîngaci, dar cu mult avînt :

Privește cum se leagănă marea,
Lucind în sumedenii de culori...

— Da, acum cîntă într-una, zîmbi Barbara. Și cînd se culcă și cînd se scoală. Din fericire. Înainte era atît de nervoasă, acum, slavă Domnului, nu se mai supără de nimic...

— Ascultă, Basia... Plecăm ?

— Cum crezi. Dar nu-i prea tîrziu ? În loc să-i ajutăm, să nu-i stingherim stînd acolo noaptea.

Chibzuiră împreună și ajunseră la concluzia că într-adevăr se făcuse prea tîrziu. Și, pe urmă, nu se putea întîmpla nimic cu Janusz într-un timp atît de scurt. Bogumil îl lăsase ceva mai bine, doctorul îi asigurase că nu-l amenința nici o catastrofă și de îngrijit avea cine-l îngriji, căci sora era acolo. Luară hotărîrea să plece a doua zi dis-de-dimineață.

— Tu ai să te duci de-a dreptul la ei, iar eu am să-l caut pe Perlmuter să încasez împrumutul și să aranjez cu Baścik, plănuia Bogumil.

Între timp, la Kaliniec, cînd Janusz se trezi din somnul lui scurt, i se puseră ventuze cu sînge, încă o cataplasmă cu muștar pe piept și punga cu gheață pe creștet. Acum zăcea cu totul sleit de puteri, dar liniștit și conștient. Fața lui palidă își recăpătase toată frumusețea. Tratamentul medical acționa și asupra celor din jur, speranța încolțea iar în inimi. Ludwik Ceglarski expedie familia la culcare, sora plecă la bucătărie, iar el rămase singur cu Janusz. La început a stat mai departe, însă cînd Janusz a întins mîna spre el cu palma în sus a rugăminte, se mută pe scaunul de lîngă pat și mînă în mînă rămaseră așa multă vreme în tăcere.

Ceglarski era foarte nervos. Cînd se pregătea să plece la Varșovia, primise de la Janusz o scrisoare foarte ciudată.

„Aș vrea, scria, să-ți dezvălui o taină care te va lămuri ce se petrece cu mine. Vei înțelege de ce n-am putut să mă apropii cu adevărat niciodată de nimeni și de nimic, ca și cum aș fi fost blestemat. Multă vreme n-am vrut să recunosc nici față de mine însumi cauzele firii mele predestinate. Credeam că asta are să mă tortureze și are să mă ducă la pierzanie, în cele din urmă. A venit o vreme însă cînd am devenit mai modest, sau poate am izbutit să mă ridic deasupra acestor lucruri. Spune cum vrei. Și dacă a trebuit să mă împac cu gîndul că, de fapt, eu am ucis-o pe biata Celina (deși poate că nu am ucis-o numai eu), atunci voi reuși să trăiesc și cu ceea ce constituie trista taină a vieții mele. Iar hotărîndu-mă la asta, am să pot — poate — să mă împac mai bine cu lumea. Fii bun și vino la mine de îndată ce te întorci de la Varșovia."

Ceglarski citise scrisoarea în drum spre gară și nu mai putea renunța la călătorie. Se întorcea de la Varșovia gonit de teama neclară că Janusz are să se închidă din nou în el și n-are să-i spună nimic din ceea ce îi promisese în scrisoare. La gîndul acesta se revolta și hotărîse să nu dea înapoi, ci să pătrundă fără scrupule înăuntrul acestei naturi ascunse, să o scuture pînă cînd își va dezvălui, în sfîrșit, goliciunea, sau taina aceea, pentru a-și trăi apoi viața ca un om adevărat. Se bucura totuși că există o taină,

ceva de care se poate agăța, împotriva căreia să poată lupta, sau pentru care să-l poată compătimi. Se întreba ce era taina asta : un păcat de neiertat, o nenorocire ? Apoi își spunea tot el, plictisit, că șarada asta încîntătoare nu are rezolvare, că Gioconda asta masculină n-are nici o taină ; scrisoarea nu era decît una din jalnicele iluzii ale unui om vanitos, care dorea să-și dovedească lui și altora că este mai mult decît este.

Dar numaidecît se cutremura : „Dacă totuși... Dacă sufletul acesta e într-adevăr întinat de vreun păcat, de un mare necaz și trebuia salvat, smuls din nenorocire ?"

Se grăbise să-i vină în ajutor și acum stătea și ținea în palmă mîna lui Janusz și știa că nu mai era nimic de salvat decît viața lui și asta fără nădejde aproape.

Oare Janusz își mai amintea de scrisoarea lui ? Nu știa. Iar Ceglarski nu se simțea în stare să-l întrebe de asta. Își încordă însă auzul cu un fel de aviditate, cînd bolnavul începu pe neașteptate să șoptească :

— Nu știu de ce... dar îmi e atît de ciudat de bine... Nu mă doare nimic. Ei, spune-mi, unde-i sufletul acela în care... crezi atît ? Nu mai exista în mine. Cîteva injecții... intervenții și mi-au re... redat întrucîtva sufletul. E pur și simplu o chestiune de procese chimice. Nimic mai mult.

„Cred că nu asta voia să-mi mărturisească", se zbuciuma Ceglarski în sinea lui, însă în aceeași clipă uită de așteptarea lui inoportună. Cînd oamenii grav bolnavi spun că le este ciudat de bine, neliniștea se strecoară în inimile acelora care-i veghează. Abia după cîteva clipe, stăpînindu-și tulburarea, Ceglarski spuse cu vocea schimbată :

— La fel ai putea, cred, să spui că nu există soare, căci... îngrășămintele artificiale redau puterea plantelor firave. Plantelor... firave, repetă, și în minte îi răsună un verset din Cartea lui Iov : „„...ca floarea el crește și se vestejește".

— Eu cred în materie, se spovedi Janusz în șoaptă, nu pentru că o poți atinge... ci pentru că ea însăși este o minune... o taină... ceva neobișnuit... mai presus ca spiritul ăsta al vostru...

— Nu vorbești prea mult, Januszek ? îl întrebă Ceglarski, îngrijorat.

— Nu... aiura Janusz. Dacă există... dovada... că sufletul... nu-i ceea ce spui tu... ci... că deși atît de bolnav... mi se pare... ca acum... că sînt independent sufletește... de starea fizică.

„Doamne, salvează-l, se gîndea Ceglarski. Are gînduri frumoase... De n-ar fi prea tîrziu !“

— Sînt atît de ssă-nătos, șopti Janusz, puternic sufletește... apt de viață... acum... Dac-am să plec... în Italia... odată în vis... am văzut... un drum alb...

Abia mai vorbea. Ceglarski observă că pupilele încep să-i tremure și să-i joace în orbite, iar gura i se strîmbă îngrijorător.

Chemă sora. Convulsiile reveneau. Frîntă de șale, Antoniowa fugi, văitîndu-se, să-l cheme pe doctor.

Cînd dimineața, după ce predă laptele, Józefat o apucă încet spre casă, o văzu pe Arkuszowa, care-i făcea semn de departe să oprească. Arkuszowa nu mai umbla atît prin oraș ca înainte, însă de data asta aproape alerga și făcea semne cu amîndouă mîinile. Józefat opri calul și cînd ea se apropie, gîfîind, el o întrebă, imitînd-o :

— Ei, ce gîfîi așa, madam Arkuszowa ? Ce-i așa urgent ?

— Urgent ? Oi, să nu dea Dumnezeu așa urgent nimănui. A murit tînărul domn Ostrzeński. Domnul Anzelm.

— Anzelm ? întrebă Józefat ca trăsnit. Ce tot îndrugi, Arkuszowa ? Doar ieri era sănătos. Poate Janusz.

— Pfu ! Așa-i ! Domni ca domnu Anzelm parcă mor vreodată ? Așa-s unii : nu mor. Da, domnu Janusz a murit. Domnu doftor.

— Cînd ?

— Mai acușica... Io m-am dus la Anzelm cu o antichitate pe care vrea s-o cumpere. Și cînd colo — domnu doftor mort.

Mai clătinară cîteva clipe din capete, oftînd și mirîndu-se de nenorocirea asta, tare abătuți că tinerii se duc pe lumea cealaltă înaintea bătrînilor. Apoi Józefat dădu bice calului, grăbindu-l, nerăbdător să ducă vestea mai repede acasă. Soții Niechcic porniseră însă demult spre oraș

și se-ncrucișară pe Nieznanowski Przedmieście. Ei opriră caii, văzîndu-l pe lăptar că gonește cum nu-i stă în obicei.

— Ce s-a-ntîmplat ?

— A murit domnu Janusz.

— Cînd ? întrebară într-un glas.

— Azi spre ziuă.

„De ce n-oi fi rămas acolo ?“ se gîndi Bogumil, necăjit. Îl mustrase pe Daniel, dar el nu se sfiise să plece. Alergase într-un suflet să-și liniștească nevasta. Așa se-ntîmplă întotdeauna : îți găsești ceva de făcut, numai să fugi de moarte — să alergi spre viață. Toți fac la fel, doar că unii păstrează o oarecare decență, alții nu.

— Trebuia să-i atragem atenția lui Józefat să nu spună nimic acasă, zise Barbara, cînd porniră din nou la drum. Emilka o să fie deznădăjduită. E îngrozită cînd aude de moartea cuiva.

Mînară întins și opriră pe Karolińska.

La Ostrzeński acasă era jale mare. În antreu dădură peste o doamnă sau domnișoară cu părul foarte blond și nasul proeminent. Se așezase într-un colț pe un cufăr și vărsa lacrimi amare. În sufragerie îi întîmpină unchiul Daniel în cămașă fără guler și nedormit. Cuta care-i tăia obrazul stîng se adîncise într-o crispare spasmodică.

— După plecarea dumitale, Bogumil, le explică el, și-a venit în fire. A început să vorbească, privirea i se limpezise și nimeni nu se aștepta la o nouă criză. Dar foarte curînd și-a pierdut cunoștința și a murit.

Intrară în salon. Janusz era încă pe pat, acoperit cu flori.

— Nici măcar nu știu de la cine-s florile astea, șopti unchiul Daniel. De vreun ceas trimit și tot trimit.

Doamna Michalina îngenunchease la picioarele patului, acoperindu-și fața cu mîinile. Lîngă fereastră stătea Ceglarski, cu mîinile încrucișate pe piept, cu chipul tras și abătut. Îi salută pe Niechcici de departe, dînd din cap. Anzelm lipsea.

Bogumil se uită la Janusz și rămase uimit : nu înțelegea schimbarea care se petrecuse cu el. Obrazul celui mort, ieri roșu, încins de febră, îngălbenise și se uscase ca un perga-

ment și ochii i se înfundaseră în orbite : avea figura unui tînăr ascet. Cu toate că deschiseseră ferestrele, în cameră domnea un miros dulceag, caracteristic.

Doamna Michalina, auzind că intrase cineva, întoarse capul, se ridică și se apropie să-i salute.

— Înmormîntarea are loc mîine la unsprezece, îi anunță ea sec. Anzelm s-a dus să comande sicriul. Tare s-a mai chinuit, sărmanul, și începu să plîngă, uitîndu-se spre mort.

— Michasia, Michasia, nu plînge ! Toți sîntem muritori, mormăi unchiul Daniel.

— I-am trimis lui Bodzio o telegramă, îi vesti el, în timp ce-i conducea. Dacă pleacă imediat, pînă mîine dimineață o primește.

În ușă se întîlniră cu soții Holszański, iar pe scări cu trei doamne necunoscute, cu brațele pline de flori și ochii roșii.

Mergînd pe stradă, se gîndeau dacă s-o anunțe sau nu pe Agnieszka. Ea fusese prietenă cu Janusz. Chiar de i-ar da de veste, tot n-ar avea cînd sosi la timp pentru înmormîntare. Își petrecea vacanța cu soțul ei, pe care-l vedea atît de rar. De ce să-i tulbure ? O să le scrie totuși ca să afle și ei.

Le mai rămînea să-i plătească lui Baścik acontul. Bogumil porni să-l caute pe negustorul lui de cereale, lăsînd-o pe Barbara să-l aștepte în cofetăria Kleszcz. În fața paharului cu ceai, îl aștepta răbdătoare și liniștită, de parcă descoperise dintr-o dată veșnicia și toate celelalte din jur își pierduseră importanța.

Bogumil se înapoie, întunecat la față.

— Totul s-a dat peste cap, zise el. Perlmuter nu s-a ținut de cuvînt. Cică abia peste o săptămînă o să aibă banii. Am mai încercat în trei locuri. Degeaba. Zău dacă-nțeleg ceva ! Pentru prima dată mi se întîmplă să nu capăt bani la prima cerere. Mă gîndesc să mai încerc într-un loc. Afurisitul de Perlmuter mă asigurase că-mi face rost. De-acu încolo nu mai fac negoț cu el. S-a șters pe bot.

— De ce să alergi și să te rogi ? Nu vor, să le fie de bine ! zise Barbara, fără să stea pe gînduri. Nu avem noi

banii noștri ? Îi luăm de la bancă și-i dăm lui Baścik. O săptămînă nu-i un veac.

Bogumil o privi uluit.

— Vorbești serios ? Îmi iei o piatră de pe suflet. Nu te temi de nici un risc ?

— Nu vreau să te mai frămînți atît cu drenajul ăsta. De altfel, de ce m-aș teme ? se sperie ea de-a binelea, dar îi fu rușine să dea înapoi.

Luară deci banii de la bancă și-i înmînară lui Baścik. Barbara cumpără voal negru pentru ea și pentru Emilka, după care o porniră spre casă.

La Serbinów, Emilka, în șorț de grădinar, cu mîinile pline de pămînt, veni în fugă spre ei dintre straturi. O clipă o auziră cum cîntă : „Vino în gondolă, iubita mea..." Apoi se opri și se schimbă la față.

— Știu, spuse ea, cînd ei dădură s-o vestească pe ocolite. Mi-a spus Józefat. Bietul Janusz. Era atît de frumos și uite c-a murit. Brusc se lumină la față. Am uitat ! A sosit o scrisoare din străinătate. Trebuie să fie de la domnul Daleniecki.

Nici nu termină bine de vorbit că începu iar să fredoneze.

Fără să-și scoată pălăria și haina, Bogumil alergă în camera lui. „Dacă nu-i de acord, se gîndea el, am să-l forțez. Chiar renunțînd la tantieme pentru cîțiva ani. Am să drenez cu orice preț."

— Assuan, citi, uitîndu-se la ștampilă. Unde-o fi ? În Africa ?

Barbara intră după el, fără să-și fi scos nici ea pelerina și pălăria :

— Citește mai repede, strigă ea.

Bogumil tăie plicul cu briceagul și parcurse la repezeală scrisoarea. Deodată, se făcu stacojiu la față. Părea atît de înspăimîntat, că Barbara strigă :

— Ce ? Nu vrea să dreneze ? Dă-l dracului ! Dă-i cu tifla și gata ! Auzi ? Îl scutură de umăr : Ce-i cu tine ? De ce te uiți atît de îngrozit ? Stai jos.

Bogumil se aşeză, ascultător, îşi scoase pălăria şi-şi şterse faţa cu palma. Zîmbi, chinuit.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, zise el. Daleniecki a vîndut Serbinów-ul.

4

Barbara smulse scrisoarea din mîna lui Bogumil şi, negăsindu-şi ochelarii în buzunărel, o îndepărtă de ochi ca să poată desluşi literele.

— Dar ăsta nu-i un răspuns nici la telegrama ta, nici la chestia cu drenajul, se miră ea după cîteva clipe.

— Nu, rosti Bogumil, obosit.

Cu un scris schimbat şi nesigur, Daleniecki îşi cerea scuze că nu-i scrisese atîta vreme scumpului domn Bogumil. Fusese grav bolnav, boala lui de rinichi se complicase, făcuse pietre. Suportase o operaţie grea, după care se zbătuse mult timp între viaţă şi moarte. Medicii îl trimiseseră să-şi petreacă primăvara în Egipt. Acolo însă se îmbolnăvise de ochi şi în starea în care se afla i se interzisese să-şi vadă de afaceri. Fiind ţintuit locului, şederea lui în Egipt se prelungise mai mult decît îşi putuse închipui. N-avea cine să se ocupe de treburile lui, căci secretarul său de la Paris le rezolva doar pe cele mai urgente. Se pregătea să plece cu soţia în Italia, unde dăduse dispoziţii să-i fie trimisă toată corespondenţa restantă.

„Starea sănătăţii mele — scria el mai departe — şi imposibilitatea de a mă ocupa de problemele legate de avere, mai ales cînd acestea necesită călătorii în nord, lucru ce-mi este interzis, îmi impun simplificarea afacerilor şi gruparea lor în jurul meu. Profitînd astfel de vizita în Egipt a rudei mele, contele Owrucki, am hotărît să-i vînd Serbinów-ul, cu atît mai mult cu cît am prilejul să cumpăr o proprietate nu prea mare în sudul Franţei. Hotărîrea aceasta a fost luată de comun acord cu stăpînitoarea de drept a Serbinów-ului, soţia mea, căreia medicii îi prescriu de asemenea să petreacă cea mai mare parte a anului

undeva într-o țară cu climă blîndă. Am încheiat cu domnul Owrucki un contract preliminar semnat de ambele părți. Actul de vînzare va fi întărit de notariatul din Kaliniec după o prealabilă vizitare a moșiei de către cumpărător, care a și plecat în țară, deocamdată la Petersburg (auzi cum scrie — se revoltă Barbara — pentru el «țara» și Petersburgul e totuna). Dacă din cauza sănătății nu voi putea fi de față la semnarea actului, mă va înlocui un avocat împuternicit de mine. Moșia intră în posesia noului proprietar din octombrie, deci cu un an înainte de a expira contractul dintre mine și dumneata. Toate drepturile care-ți revin ca despăgubire sînt de la sine înțelese. Deci salariul pe jumătate de an plus tantiemele, făcînd media ultimilor trei ani, precum și banii sau plata în natură pentru compensarea cheltuielilor de întreținere a familiei dumitale pe timpul prevăzut în contract pentru asemenea împrejurări.“ Urma un *post-scriptum*: „Dacă dumneata ai vrea să te folosești de dreptul de prim-cumpărător pe care-l ai, în principiu, nu există nici o piedică, bineînțeles, dacă vei putea oferi aceleași condiții, adică toată suma în numerar“.

Scrisoarea începea pe un ton prietenos, dar tonul devenea rece și categoric, atunci cînd Daleniecki vorbea de vînzarea moșiei, ca și cum ar fi vrut să înlăture de la bun început orice urmă de îndoială cu privire la tranzacția încheiată.

La început, Barbara nu-și dădu bine seama de grozăvia acestei vești care căzuse din senin. Dar, văzînd chipul înspăimîntat al bărbatului ei, înțelese că situația era desperată. Atît de desperată, că-i plîngeai de milă. Bogumil avea atîta nevoie de ajutor, încît Barbara, înclinată de obicei să vadă lucrurile în negru, strigă:

— Ei, mare lucru! Te înțeleg, că doar și eu m-am legat de fundătura asta. Dar, ce să-i faci! Era de așteptat! Nu puteam rămîne veșnic aici. Și tu și eu știm de multă vreme că Daleniecki n-are nimic sfînt. N-avea grijă! Ne descurcăm noi. Și canalia aia, ridică ea amenințător mîna, în direcția Parisului, o să vadă!

— Ce să vadă ? rosti stins Niechcic. Nu poate păţi nimic... E proprietatea lui şi are dreptul să facă ce vrea cu ea. Aşa-i orînduită lumea. Totul pentru cei care au, nu pentru cei care muncesc.

— Ţi-aduci aminte ? zise Barbara, într-o vreme erai încredinţat că n-o să vîndă niciodată Serbinów-ul fără să-ţi dea de ştire.

— Eram prost. Conform legii administratorul moşiei nu se poate amesteca în afacerile de vînzare-cumpărare. Cui îi pasă ce se-ntîmplă cu ea ? De altfel, ai citit şi tu că a fost silit s-o vîndă din pricina bolii. Dar vorba ta : ne descurcăm noi. Ai văzut că din punct de vedere material nu ne-a lăsat în voia soartei. Am putea chiar să cumpărăm Serbinów-ul, rîse el amar.

— Să-l cumpărăm ?... Bani gheaţă toată suma ? dădu din cap Barbara. Asta a scris-o în bătaie de joc. În bătaie de joc, cum spune Haywola. Dacă lucrurile ţi se par atît de fireşti, continuă ea, atunci nu înţeleg, de ce eşti atît de plouat ?

— O, Doamne ! gemu el. Nu-ţi dai seama ce mă apasă ? E ca şi cum te-am furat pe tine şi pe copii de cei nouă mii încasate din vînzarea loturilor.

— Nu te înţeleg... spuse Barbara, descumpănită.

— Nu-ţi dai seama că s-a dus dracului drenarea şi că pierdem acontul dat lui Baścik ?...

— Aşa e... se dezmetici Barbara.

Bogumil îşi trecu degetele prin părul cărunt.

— Ce m-o fi apucat graba ? De ce n-am mai aşteptat o zi ? Cînd vrea soarta să-şi rîdă de tine, îţi ia minţile. Idiot bătrîn ! Mi-am jecmănit nevasta şi copiii !

Barbara îşi recăpătă echilibrul.

— Bogumil ! Cum poţi să te pierzi aşa cu firea ? Tocmai tu ? Zău, nu te mai recunosc ! El, nu tu, mi-a furat banii ! Nu ştiu de ce ţii să mă jigneşti ? Doar consilierul Ostrzeński putea foarte bine să nu-mi lase nimic. Sau Anzelm putea să-i piardă. Prefer să-i pierd din cauza ta, decît dintr-a lui. Şi de ce-oi fi spunînd „din cauza ta" ? Doar eu te-am sfătuit să-i plăteşti acontul lui Baścik. Mai bine să nu mai

vorbim! A fost, s-a dus, și gata! Adică, de fapt, nici n-a fost.

Trase aer în piept și tăcu.

Bogumil asculta și fața i se însenina încetul cu încetul. Îi luă mîinile, le sărută și le ținu cîteva clipe lipite de pieptul lui, pînă cînd ea, mîrîi :

— Ce tandrețe...

— Tu îmi dai viață, rosti el, adînc mișcat. Nu pentru că mă ierți. Rămîn la fel de vinovat în fața ta... Dar îmi e mai ușor... Mai ușor pentru că tu gîndești și simți așa... Poate ne-o ajuta Dumnezeu să salvăm banii ăștia. După înmormîntarea lui Janusz mă duc la Baścik. Poate va înțelege situația și o să mi-i restituie, fie și cu o oarecare pierdere... își recăpătă el speranța.

N-au mai vorbit nimic de asta. Se luară cu treburile și, prinși de ele, uitară că le fac poate pentru ultima oară. Servitorii nu știau încă nimic. Emilka primi vestea într-o tăcere mormîntală, ca pe un vis rău, dar de foarte scurtă durată. Căci, peste o clipă, ochii ei, ațintiți într-o lume numai de ea știută, străluciră din nou, plini de fericire. Părea atît de cufundată în lumea radioasă a închipuirii ei, încît Barbara, care se așteptase la bocete, o întrebă :

— Ce se petrece cu tine, fetițo ? Ești cam absentă. Și, împinsă de o vagă presimțire, adăugă : Unde dispari tu după-amiezele ?

— Dispar ? Emilka se înroși toată. Eu stau tot timpul în grădină.

A doua zi, plecară devreme toți trei cu careta, în care așezară cu chiu, cu vai o coroană uriașă de brad, iasomie și călin, împletită de cîrcotașul grădinar Kajetan. Coroana înmiresmată îi despărțea pe părinți de Emilka, așezată pe bancheta din față, le înțepa și le zgîria obrazul cu crengu-țele, reducîndu-i la tăcere. Așteptau încordați ca drumul să se sfîrșească mai repede.

Trăsurile, automobilul lui Ceglarski, dricul se înșiruiau în fața bisericii din Kaliniec. Caii înhămați la dric, în valtrapuri negre, plecaseră somnoroși capetele. Unul numai își slăbise legătura de la un picior și, de plictiseală,

săpa cu copita în pietrișul caldarîmului. În biserică înghesuiala era atît de mare, încît Barbara și Emilka se opriră sub arcadele intrării și numai Bogumil își făcu loc cu coroana pînă la catafalc. Deodată, sub bolți, răsună lent orga. Acordurile largi, solemne, suiau unul după altul, și corul bărbătesc intonă, cu putere :

„Voi, ce azi jeliți — grăbiți-vă în fața Domnului..."

Chiar lîngă intrarea în naos, Barbara o zări pe tînăra fată foarte blondă, cu profil proeminent, pe care o văzuse cu o zi înainte în antreul casei Ostrzeński, zguduită de plîns. Un plîns spasmodic îi scutura și acum umerii prăbușiți. Barbara era sigură că o cunoaște de undeva, dar nu-și putea aminti de unde.

Cortegiul porni și cît trecu prin oraș, tot mai mulți i se alăturară, mai ales copii și babe cu basmale negre pe cap. Oamenii de prin mahalale se abăteau din drum, bucuroși într-un fel că au prilejul să asiste la acest trist spectacol. La cimitir oamenii aceștia se îmbulziră în jurul membrilor familiei și cunoscuților mortului, curioși să-i vadă ce fac și să audă ce spun. N-au lipsit, desigur, cuvîntările care lăudau meritele lui Janusz, vestind lumii mîhnirea și durerea părinților, mai ales a „doamnei profesor Michalina Ostrzeńska, al cărei nume e înscris cu litere de aur în istoria orașului nostru și care se bucură de dragostea și stima tuturor cetățenilor". În curînd, deschiseră umbrelele, căci începuse să picure. Cînd se făcu liniște, se auzi hîrșîitul sicriului coborît în groapă, apoi bocănitul sec al ciocanului lovind în cărămizi, scrîșnetul mistriei și plescăitul varului. Iar de jos, parcă de lîngă picioarele celor care stăteau în jur, un plîns în hohote. Două femei se înghesuiră pînă la movilița de pămînt reavăn, nerăbdătoare să citească inscripția de pe cruce. „Aici odihnește Janusz Ostrzeński, doctor în medicină, răpus de moarte la vîrsta de treizeci și doi de ani", murmură una din ele. „Ce tînăr a murit !" se adresă ea celeilalte, care privea grămada de coroane.

— Aoleo, ce de flori ! Ce de parale or fi costat !

Cunoscuții nu-și luau ochii de la voalurile negre care acopereau fața doamnei Michalina, pîndind momentul prielnic să se apropie și să-i exprime condoleanțe. Deocamdată, îi strîngeau îndelung mîna lui Anzelm și lui Bogdan, care abia sosise. Unchiul Daniel se oprise la o distanță oarecare de mulțime și-și făcea drum printre oameni cu fiul lui mult iubit, pe care nici n-apucase bine să-l salute la sosire.

Zidirea mormîntului se sfîrși. Doamna Michalina își ridică voalul de pe față și se uită în jur cu ochi aprigi și lucizi. Cei care așteptaseră pînă atunci, porniră spre ea, căci fiecare voia să se asigure că îi observase prezența.

Barbara și Bogumil rămaseră la Ostrzeński la praznic. Pînă să se azeșe la masă, au stat cu toții în sufragerie. Ceglarski făcea onorurile casei. Părea să fie dintre oamenii dornici să sară în ajutorul altora cînd sînt la nevoie. Doamna Michalina dispăru în casă, soții Holszański porniră după ea, Anzelm și Bogdan se sfădeau pentru ceva lîngă fereastră, unchiul Daniel fuma, fixîndu-l plin de adorație pe feciorul mezin, care nu băga de seamă sau, cînd observa, îi arunca o privire plină de reproș.

Ceglarski se așeză lîngă familia Niechcic, ai cărei membri tăceau, întristați. Ar fi vrut să-i spună Emilkăi ceva drăguț, dar renunță după cîteva cuvinte, căci simțea că trebuie să le vorbească neapărat de Janusz. Se adresă mai mult Barbarei, vorbind în șoaptă, parcă ar fi vrut să-i spună ceva la ureche.

— Toți îl adorau și toți ar fi vrut să fie la înălțimea frumuseții lui neobișnuite. Dar putea el oare, doamnă, să le dea tuturor satisfacție ? Ar fi trebuit să fie omul cel mai desăvîrșit și cel mai puternic. De fapt el n-a trăit mai rău decît mii de oameni. Cîți nu sînt în lumea asta incapabili să-și ducă la bun sfîrșit gîndurile, sentimentele, faptele ? Și nimeni nu plînge pentru asta, nu-și pune nimeni capăt zilelor... Da. Capăt zilelor. În ce-l privea pe el însă toți voiau să fie altfel de cum era. L-ar fi vrut capabil de fapte extraordinare, de pasiuni mărețe... În cele din urmă, a ajuns un teren de experiențe pentru alții. Asta a fost drama vieții lui. Dra-ma vieții lui.

— Eu l-am considerat întotdeauna un băiat blînd și bun, spuse, nesigur, Barbara. Cam iresponsabil. Însă cîndva... se pare... că a fost altfel.

— Vedeți ! Toți credeau așa, se agăță Ceglarski de ultimele ei cuvinte. Că cel puțin cîndva a fost la înălțimea neobișnuitei sale frumuseți... Iluzie. Poate-o fi fost mai sănătos, atîta tot... Dar el a trăit mereu în trecut... a fost legenda propriei lui existențe. Sînt oameni care țin numai de prezent, sau numai de trecut... Iar alții, care trăiesc în tot ce este veșnic omenesc și în toate vremurile. Da, repetă cu insistență. Legenda propriei lui existențe. Și nu avea altă taină... Dar dacă avea ? Dacă avea ? șopti ca pentru sine Ceglarski, atît de deznădăjduit, că Barbara se sperie.

— Iar eu îți spun că acțiunile astea o să scadă, se auzi vocea lui Bodzio, care se apropia de masă, discutînd cu fratele lui.

Anzelm îl luă pe Ceglarski de braț.

— Auzi, Catone, ce spune Bogdan ? A aflat în drum spre cimitir ce s-a întîmplat cu cei care n-au vrut să-mi vîndă mie loturile. Prețurile au scăzut brusc, ei s-au speriat și le-au vîndut pe o nimica toată.

Ceglarski făcu o mină plictisită și tăcu. Însă Bogumil, care prinsese și înainte ceva din discuția celor doi frați, prea zbuciumat din pricina ultimelor evenimente, nu se putu stăpîni să spună :

— Poate că Anzelm are dreptate și poate pierdeam dacă nu-i vindeam lui loturile. Dar tot ne-ar fi rămas ceva. Așa am pierdut totul. Căci toată suma primită din vînzare am dat-o acont pentru drenarea Serbinów-ului. Și ce credeți ? Daleniecki a vîndut Serbinów-ul și drenarea n-o să mai aibă loc.

— Daleniecki a vîndut Serbinów-ul ? !

Această veste produse senzație printre bărbați.

Barbara își trase soțul de mînecă : „Tocmai acum ți-ai găsit să vorbești de asta ? !“

Însă Ceglarski începu să le ceară amănunte.

— Tristă veste, repetă de cîteva ori.

Anzelm i se adresă din nou :

— Eu, dragul meu, m-am convins că de cîte ori mă gîndesc la alții nu merge treaba : pierd și ei și nici eu nu mă aleg cu nimic. Numai atunci cînd te gîndești la propriul tău cîștig procedezi cum trebuie și le ești de folos tuturor.

— Tuturor ? șuieră Ceglarski. Le ești de folos poate la zece, sau la o sută ca de-alde noi. Dar asta nu poate ține veșnic, nu se poate umple veșnic același buzunar.

— Cum același buzunar ? se oțărî Anzelm. Ia s-o las eu mai moale, o clipă numai. O clipă numai să-mi slăbească încordarea minții, a voinței, chiar a mușchilor și-o să vedem atunci dacă buzunarul meu va mai fi plin. Mă duc la fund, cît ai zice pește, și-n locul meu se cațără alții.

— Întocmai. Așa ies la suprafață cei care au mai multă forță vitală, așa se formează elita, rosti, plin de sine, Bodzio. Cei mai energici, cei mai capabili. Succesul, puterea și averea nu se dau nimănui în dar pentru ochii lui frumoși.

— Promite tînărul, zîmbi acru Ceglarski spre Barbara. Cînd Anzelm a insistat să vînd o parte din Oczków pentru parcele, n-am crezut că o să se sfîrșească așa, adăugă în șoaptă, cerîndu-și parcă iertare.

— A insistat Anzelm ! Auzi ? îi șopti Barbara lui Bogumil.

Ceglarski nu mai ripostă nimic celor doi Ostrzeński. Părea dacă nu convins, cel puțin înfrînt. Nici Barbara nu socotea că ar avea ceva de spus împotrivă. „Au dreptate — se gîndea ea — în fond am cîștigat, vînzînd loturile alea."

Totodată însă punctul de vedere al celor doi Ostrzeński i se păru îndoielnic... În schimb, punctul de vedere al lui Ceglarski i se păru optimist și plin de sens, indiferent dacă era practic sau nu.

— Dar unde-i gazda ? întrebară cu toții, cînd Antoniowa puse supa în farfurii.

Unchiul Daniel își dezlipi, în sfîrșit, privirea fixată asupra lui Bodzio și se grăbi să-și caute soția, care pentru un scurt răstimp trecuse pe planul al doilea în inima lui. Se înapoie numaidecît.

— Oameni buni, duceți-vă careva la ea. A văzut pantofii lui Janusz ! Soții Holszański sînt acolo, dar n-o pot liniști.

Ceglarski alergă în casă. Cînd, ajutat de notăreasă și notar o aduse la masă, doamna Michalina, deși plînsă, se potolise. Spre sfîrșitul prînzului, pe care îl biruiseră cu toții cu chiu, cu vai, căci bucatele fuseseră pregătite în pripă și cam lăsau de dorit, începu chiar să discute.

Cînd să-și ia rămas bun de la soții Niechcic, Ceglarski aduse iar vorba de vînzarea Serbinów-ului. Nu făcu nici o remarcă, clătină doar a mirare din cap și, în sfîrșit, întrebă parcă într-o doară :

— Mult i-ați dat acont lui Baścik ?

Bogumil îi spuse suma.

— Eu mă gîndesc totuși, adăugă el, că dacă i-aș promite și lui ceva, aș putea scoate banii ăștia.

— Nici nu poate fi vorba să pierdeți atîția bani, rosti Ceglarski cu hotărîre-n glas. Dacă Baścik vă face greutăți, vorbesc eu cu el, adăugă tot atît de hotărît.

— Vai, domnule Ludwik ! Doamne ferește, cum o să vă pierdeți vremea cu treburile noastre ? se amestecă în vorbă Barbara. Și mai ales acum ! Știu cît de mult ați ținut la Janusz...

În oraș, Bogumil dădu o goană pînă la Baścik, Emilka și Barbara trecură pe la cooperativă să se intereseze cît costă un aparat vermorel. Bogumil sfîrși repede : nu putuse rezolva nimic, căci Baścik plecase la Varșovia.

— Am vorbit cu locțiitorul lui. Mi-a spus că nu poate hotărî singur.

— Ce să-i faci ? zise Barbara. Mereu îi rămîne omului ceva de rezolvat și uite că moartea stă la pîndă, nici nu știi cînd te ia, cum s-a-ntîmplat și cu sărmanul Janusz.

La întoarcere spre casă, Emilka, obosită, moțăia în caretă. Părinții vorbeau de ale lor, încercînd să ghicească cine-o fi acel conte Owrucki. Li se părea mai cîinos decît Daleniecki, căci, profitînd de boala acestuia, îl convinsese, probabil, să-i vîndă moșia. Bogumil își amintea de numele lui dintr-o discuție cu Katelba și nu se aștepta la nimic bun.

După un timp tăcură, duși pe gînduri. Cînd careta trecu prin dreptul barăcilor, Bogumil se trezi din îngîndurare și zise :

— Acum înțeleg de ce n-au vrut șmecherii ăia să-mi dea bani. Pesemne aflaseră, afurisiții... Emilka, își mîngîie el fiica pe obraz, scoală ! Am ajuns !

Acasă îi aștepta altă telegramă. Trimisă din Italia ca răspuns la scrisorile lui Bogumil. Daleniecki îi interzicea să dreneze și îl anunța că va urma o scrisoare explicativă. Niechcic nu se arătă de loc tulburat, căci era pregătit pentru vestea aceasta. Dar scrisoarea explicativă care sosi curînd îi otrăvi sufletul. Daleniecki știa nu numai de drenare, dar și de acontul pe care i-l avansase lui Baścik. Nu putea înțelege de la cine și cum putuse afla atît de repede, de vreme ce nu luase cunoștință de scrisorile lui insistente și alarmante. Daleniecki era de-a dreptul furios și nu se sfia să-i pună în spinare lui Bogumil lucruri nedrepte, făcîndu-l neloial și învinuindu-l că rupsese în mod samavolnic contractul dintre ei, ceea ce însemna că nu mai avea dreptul la nici o despăgubire în legătură cu vînzarea moșiei.

— Cum adică ? întrebă Barbara, uluită. Va să zică nu vom primi nici măcar ce ne făgăduise în scrisoarea anterioară ? Plecăm de-aici săraci ? Fără un ban ? După atîția ani de muncă ? Foarte bine ! Puțin îmi pasă ! se lumină ea brusc la față, parcă bucuroasă că vestea asta năprasnică lămurise într-un fel situația.

— Eh, astea-s basme de speriat copiii. Crede că am plătit acontul din banii moșiei. Că am luat din banii de pe recoltă. De asta și-a ieșit din fire. Am să-i scriu și-am să-i arăt cum stau lucrurile.

Însă Bogumil nu-și găsea liniștea pentru a-i scrie o scrisoare lămuritoare. Ploua cu nemiluita, fără oprire, tot ce fusese cosit se îmbibase de apă, recolta noului an se arăta slabă. Între timp se vede că Daleniecki se speriase de-a binelea, cugetînd la soarta afacerilor sale, căci după cîteva zile primiră vestea că sosește la Serbinów pentru a tranșa personal vînzarea moșiei. Nu fixase nici

ziua, nici ora sosirii, aşa că, în aşteptarea unei telegrame mai precise, începură să pregătească cele două odăi pe care le ocupa de obicei. Daleniecki sosi însă într-o duminică dimineaţa, fără să-i anunţe, cu o trăsură de piaţă. Aflară că sosise la Kaliniec cu soţia şi se instalaseră la hotel. Gestul acesta îi jigni profund pe soţii Niechcic. Se simţeau nedreptăţiţi şi cînd colo tot ei erau priviţi ca nişte uzurpatori, ca şi cum din pricina lor Daleniecki nu mai putea să tragă la propria-i moşie. După schimbul de amabilităţi de rigoare, Daleniecki se scuză faţă de Barbara, ceru registrele moşiei şi se încuie cu ele în salon, sub motiv că drumul de la Kaliniec la Serbinów îl obosise şi vrea să se odihnească puţin. Bogumil se plimba enervat prin cameră, aşteptînd să fie chemat.

— L-am cunoscut mai mult după barbă, zise Barbara. Boala l-a schimbat : acum seamănă cu o statuetă de fildeş.

Peste vreo oră, Daleniecki sună lung şi repetat, de parcă luase foc casa. După o clipă, Julka intră valvîrtej în cameră :

— Domnul moşier îl cheamă degrabă pe domnul nostru, îi anunţă ea.

Bogumil intră, încruntat, în salon cu gînd să lămurească fără întîrziere chestiunea acontului, dar înainte de a deschide gura, Daleniecki îi trînti în faţă un registru şi, arătîndu-i cu degetul un şir de cifre, îl întrebă cu glas mai aspru decît s-ar fi cuvenit :

— Ce-i asta ? Dar asta ? De ce-ai luat suma asta pe sfeclă ? Ce-nseamnă, mă rog, toate astea ?

Bogumil făcu ochii mari.

— Nu înţeleg, zise el, jignit.

— Nu înţelegi ? se repezi Daleniecki. Faci pe naivul cu mine ? Eu, domnule administrator, sînt acela care nu înţeleg şi te întreb : cum de-ai izbutit să te îndatorezi în halul ăsta ?

— Să mă îndatorez ? Cum adică ? Suma aceasta este acontul pe care-l iau în fiecare an în vederea livrării sfeclei, înainte de seceriş, pentru plata muncitorilor zilieri.

— Dar eu nu vînd moșia în fiecare an ! gemu Daleniecki. Aș vrea să știu ce-o să mai iau din vînzarea asta, dacă voi fi nevoit să plătesc toate datoriile pe care văd că le-ai făcut ! Iată : două mii aici, trei dincolo... Află, domnul meu, că eu am vîndut Serbinów-ul cu recoltă cu tot, cu ceea ce va fi în hambare și pe cîmp la întîi octombrie. Am pus deci la socoteală și sfecla. Înțelegi ?

Bogumil păli.

— Mi se pare, rosti el plin de demnitate, că nu eram obligat să țin seama de niște lucruri pe care n-ați binevoit să mi le comunicați la timp, cu toate insistențele mele.

Daleniecki apucă de pe masă o foaie scrisă și binecunoscută lui Niechcic.

— Nu erai obligat ? Dar erai în orice caz obligat să respecți contractul. În contract scrie negru pe alb : „Orice cheltuieli de investiție care depășesc suma de trei mii de ruble pot fi făcute numai cu știința și acordul proprietarilor". Asta scrie la paragraful 30. Încălcarea acestei obligații atrage după sine desfacerea contractului. Iar dumneata ce-ai făcut ? Ai avansat o sumă enormă drept acont în vederea lucrărilor de drenaj, o sumă care necesită un împrumut ipotecar. Cine ți-o fi băgat în cap să drenezi ? La ce folosește ?

— La ce folosește ? strigă Niechcic. Eu nu-mi dau cu parfumuri franțuzești ! Miros a bălegar pentru că umblu prin bălegar ! Așa că eu sînt acela care cunosc fiecare bucățică de pămînt de aici și știu ce-i folosește și ce nu. Iar ceea ce am făcut...

— Știi chiar prea bine, scrîșni Daleniecki. Ai uitat însă, domnule, că eu hotărăsc ce-i folosește și ce nu. Eu și contractul.

— De nu știu cîtă vreme, continuă pe același ton Niechcic, a existat între noi un contract nescris, care-mi da libertate de acțiune...

— Regret foarte mult, dar dumneata ai abuzat de această libertate de acțiune...

— Am abuzat ?! Mă învinuiți că am încălcat dispozițiile cuprinse în contract, dar nu vă gîndiți că dumnea-

voastră le-ați încălcat cel dintîi... Cu singura deosebire că eu am făcut-o pentru binele moșiei, pe cînd dumneavoastră pentru propria comoditate.

— Ce fac mă privește ! Cum îți permiți să te amesteci în treburile mele ? Nemaipomenit ! Dar să terminăm odată ! Lămurește-mă, te rog, de unde-ai scos cele nouă mii pe care le-ai avansat drept acont ? Din ce credite sau venituri ?

Lui Bogumil i se urcă sîngele la cap. „Îl strîng de gît, sau mă curăț“, se gîndea el. Smulse din mîna lui Daleniecki registrul gros și cînd îl trînti de podea, bubui ca o împușcătură.

— Aceste nouă mii, horcăi el, le-am luat de la gura soției și copiilor mei. Asta era toată averea noastră, tot ce-am avut, și nu din mărinimia dumneavoastră. N-am stat pe gînduri cînd a fost vorba de binele pămîntului acestuia, am riscat înainte de a binevoi să-mi dați acordul, căci lucrul acesta mi s-a părut mai important decît sănătatea mea sau a dumneavoastră. Da, am riscat și am pierdut pentru că manevrați pe ascuns...

Se opri deodată cu sentimentul ciudat că zidul de dușmănie care-i despărțea cedase brusc sub presiunea cuvintelor lui.

Daleniecki se așeză și-l întrebă aproape mieros :

— Deci putem considera toată afacerea asta ca neavenită ?

— Da, de fapt, o putem considera ca neavenită, confirmă Niechcic, mirat.

Îmblînzit, Daleniecki schimbă tonul :

— Așa se schimbă lucrurile. Căci, vezi dumneata, domnule, trec în clipa de față prin greutăți materiale și cîteva mii atîrnă greu pentru mine. Așadar, Owrucki a fost informat greșit. Și el vrea să dreneze. Dar mi-a propus o altă ofertă, crezînd că împrumutul ipotecar fusese efectuat. Desigur, m-am gîndit că e un nonsens. Însă dumneata ai aici atîtea relații, te bucuri de o reputație atît de bună, încercă el să-l laude, încît, m-am temut, crede-mă, că, folosind o anumită scrisoare mai veche de-a

mea, să nu fi întreprins ceva la Casa de Credit, care ar fi costat...

Lui Bogumil îi luciră ochii. „Vrea să dreneze", se bucură el, și cumpărătorul necunoscut al Serbinów-ului i se păru deodată un om de inimă. În schimb, față de Daleniecki rămase neînduplecat.

— Aș fi drenat și fără Casa de Credit, zise el încruntat, dacă n-ar fi trebuit să vă trimit atît.

Daleniecki înghiți în sec.

— Chiar așa, zise el spre mirarea lui Bogumil. Vînd moșia cuiva care va sta aici și deci se va ocupa personal de gospodărirea ei. Socotesc, reluă el enervat de tăcerea celuilalt, că dumneata ești mulțumit de anii petrecuți ca administrator al moșiei. În ce privește diferențele acestea la evaluarea recoltei, ei, doar n-o să mergem pentru asta în fața judecătorului. Voi face într-un fel ca să-ți ușurez rambursarea acestor cîteva mii. Căci eu, adăugă el aspru, nu pot renunța măcar la un ban din prețul fixat pentru vînzare. Suma aceasta e angajată întreagă, de pe acum.

Auzindu-l, Bogumil își zise că din prea multă lăcomie, Daleniecki dăduse în mintea copiilor.

— Glumiți, rosti el rece. Pot pleca de aici jecmănit de tot ce mi se cuvine, dar ar fi culmea să iau asupra mea obligații pe care dumneavoastră, vînzînd moșia fără să vă înțelegeți cu mine, le-ați prevăzut în actul de vînzare. Ar însemna să fiu de acord cu... o ticăloșie.

— Domnule, uiți cu cine vorbești! Cum îndrăznești, ca după încrederea pe care ți-am arătat-o atîția ani... să presupui?...

— Da, azi mi-ați dat destule dovezi de încrederea pe care mi-ați arătat-o, zise Niechcic, plin de amărăciune.

— Discutăm în împrejurări excepționale, în care și boala mea joacă un rol important, mormăi Daleniecki, trecînd, cu dispreț, peste insultele aduse de Niechcic. Însă ani de-a rîndul am avut încredere în dumneata, și cînd am văzut, sau numai mi s-a părut că mi-ai înșelat încrederea... înțelegi, mi-am ieșit pe bună dreptate din fire. Te rog dă uitării toate astea, spuse el și, redobîndin-

du-și brusc bunele maniere, întinse spre Niechcic mîna cu unghii lustruite și îndoite ca niște gheare.

Bogumil îl privi scîrbit și nu-i luă mîna.

— Încredere? zise el, înverșunat. Poate c-ați avut cîndva încredere în mine. Dar l-ați avut și pe Katelba.

Daleniecki clipi din ochi.

— Îndrăznești să mă acuzi?... rosti nazal, ridicîndu-și capul.

— Că ați tocmit un spion? zise Niechcic batjocoritor. Cine are putere și avere, are și iscoade. Așa-i în lumea asta. Am mai văzut.

Se întoarse și ieși, trîntind ușa.

5

— Tăticu s-a dus în camera lui, zise Emilka. Barbara alergă în camera bărbatului ei și se sperie, văzîndu-l întins pe pat.

— Bogumil! Te-ai culcat? Ce vrea ticălosul ăsta de la tine? Am auzit adineauri o bufnitură. Ce s-a întîmplat?

Bogumil se ridică și se așeză pe pat. Era abătut, părul cărunt și rar i se ciufulise, ochii i se tulburaseră. Barbara îl prinse de mînă.

— Ascultă, de ce ești așa de abătut? Ne așteptam doar. Eram pregătiți pentru tot ce-i mai rău.

Bogumil gemu și se întinse din nou în pat. El, care toată tinerețea și o bună parte din viața de bărbat luase în piept înjosiri și înfrîngeri, părea cu desăvîrșire zdrobit după discuția cu Daleniecki. Parcă rezerva de răbdare ajunsese la fund și această ultimă încercare fusese picătura care umpluse paharul.

— M-am săturat, șopti el. M-am săturat de toate... de toate...

Barbara se așeză pe marginea patului.

— Vino-ți în fire. Daleniecki ăsta nu face nici doi bani pe lîngă tine. Nu merită să te zbuciumi atît din cauza lui.

— Un mincinos ! M-a împroșcat cu noroi, zise Niechcic. Dar, ce să-i faci ? adăugă, încruntat. Am pățit eu și altele mai rele. Am fost și bătut. Se mișcă și oftă îngrijorat : M-am culcat așa... încălțat...

— Ei și ? Nu te poți întinde și tu o dată încălțat în pat ?

Barbara se lungi în pat lîngă el. Îl luă de gît și șopti :

— Cine te-a bătut ?

— Nemții, mormăi el, uitîndu-se în tavan. Atunci cînd am trecut granița și ne-au arestat. Am încercat să fug... să săr un zid... M-au prins, se înecă, și... m-au snopit în bătăi... M-au bătut, se cutremură.

Barbara, cu inima sfîșiată de mila lui, făcea eforturi să se stăpînească. Îi luă mîna, i-o strînse la piept, apoi i-o sărută. El însă parcă nici nu simți.

— Pe urmă, continuă el în șoaptă, cînd am izbutit să scap, multă vreme am fost mirat că nu mă bate nimeni. Întîmplări cumplite ca astea lasă urme adînci în suflet.

— Nu-ți mai aminti de asemenea lucruri ! Ce rost are ? zise ea. De altfel, ai bătut și tu.

— Pe ofițerul ăla ? Dar ne-nfruntam... ne luptam... Să-i dai la cap unui mercenar înarmat, care e gata să te ucidă, e cu totul altceva. Deși, se gîndi el, poate că ai dreptate. Poate n-ar fi trebuit să fug atunci din fața tribunalului militar.

— Ba nu ! Ai făcut ce trebuia. Și nu-i vorba de ofițerul acela... zise Barbara, șovăind, căci se gîndise la Tomaszek. Mai bine spune-mi ce-ai vorbit cu Daleniecki.

Bogumil îi povesti pe scurt și destul de fidel cum decursese discuția. Trecu sub tăcere doar ce-i spusese moșierului în legătură cu Katelba.

— Deci, i-ai răspuns cu vîrf și-ndesat. Nu i-ai rămas cu nimic dator, zise Barbara. De fapt, tu ai ieșit deasupra. Căci tu ești corect. Dar să știi de la mine, adăugă

ea, îngîndurată, că toate astea erau de așteptat. Avem și noi vina noastră. Că doar știam ce fel de om e Daleniecki. Maniere frumoase, minte ageră, dar în fond — o lichea. Cînd am venit aici, am auzit despre el lucruri care ar fi trebuit să ne dea de gîndit, dar noi am închis ochii. Trebuia să ne gîndim la viitor. Iată, soarta s-a răzbunat. Ne-a pedepsit că pentru o bucată de pîine am primit să ne fie stăpîn unul ca el.

— Unde era să găsim altul mai bun? întrebă el, exasperat. Poftim... Owrucki ăsta... Cum a aflat de acont de la Baścik a dat fuga să mă pîrască lui Daleniecki. Se vede că a trecut prin Kaliniec. Măcar să fi dat pe la noi, să stăm de vorbă. De altfel, cred că nu-i întreg la minte. Auzi! Cumpără o moșie pe care nici n-a văzut-o!... Sau poate o cumpără ca s-o speculeze? Ba nu... își aminti el, închipuiește-ți, vrea să dreneze. Vrea să dreneze, repetă el, dus pe gînduri.

— Ce-o fi făcînd Daleniecki atîta timp acolo? se neliniști Barbara. Rămîne, sau pleacă? A dat drumul trăsurii, așa că dacă o fi să plece va trebui să-i dăm trăsura noastră. Sau poate-l poftim la masă? Ce zici?

Bogumil încruntă sprîncenele.

— Lasă-l în pace. E și el furios ca și mine. Nu! își aminti el convorbirea avută înainte. Ai oarecare dreptate, dar nu ne-am înjugat aici numai pentru o bucată de pîine. Știam că nu-i un sfînt, dar nu-l credeam chiar atît de ticălos... Însă, vezi tu... bogătașii sînt întotdeauna bănuitori. Pentru ei, oricît de cinstit le-ai sluji, pînă la urmă tot te scot hoț... Ba cu cît îi oferi venituri mai mari cu atît te bănuiește mai mult că-l furi. Nu știu cum s-o fi purtat tata cu cei care trudeau pentru el. Sînt sigur însă că era altfel... Căci sînt și excepții... Cum era și bătrînul Krempski... Dar în linii mari... Apoi... Bogumil își ascunse fața în perne și murmură rușinat: O fi el cum o fi... dar vezi că Serbinów-ul e al lui. Pentru mine Serbinów-ul înseamnă mai mult decît o bucată de pîine... Îmi e greu să-mi închipui că aș putea trăi în altă parte.

— Dar, Bogumil, Doamne ferește! Ce tot vorbești?! strigă Barbara. Putem trăi oriunde! Nu spuneai tu întotdeauna așa? Ce-i cu tine? Dacă m-ai vedea smulgîndu-mi părul din cap, aș mai zice. Dar așa? Trăim noi, n-avea grijă, îl asigura ea, mîngîindu-i umărul, chiar de-ar trebui să deschid la Kaliniec un atelier de croitorie. Sau poate crezi c-am uitat să croiesc și să cos?

— Atelier! se miră Niechcic. Și eu în cazul ăsta ce-aș face?

— Tu, la nevoie, ai putea să-ți găsești undeva pe lîngă Kaliniec ceva de lucru. Singur. Ai găsi mai ușor.

— Crezi că are cineva nevoie de un administrator bătrîn ca mine? Chiar singur. Nu, zîmbi el, amuzat, mai bine să le duc doamnelor acasă rochiile cusute de tine.

— Îți arde de glumă, dar eu vorbesc serios.

— Și eu! clipi el din ochi și luă în palme mîna care-i mîngîia umărul. Deodată, deveni grav. Am știut eu, șopti el, ce fac atunci cînd te-am văzut în rochița ta neagră, strălucitoare și cînd mi-am pus în gînd să-mi duc traiul cu tine pînă la moarte. Tu nu-l lași pe om la nevoie. Ești plină de dragoste chiar și cînd nu iubești.

Barbara tăcea și făcea fețe-fețe.

— Nu-i adevărat, zise ea, făcînd o sforțare. N-am știut niciodată să iubesc și niciodată n-am fost bună la nimic. Ți-am otrăvit viața, nu ți-am fost sprijin niciodată, nu ți-am adus nici o bucurie. Mă mir că ai avut răbdare să mă rabzi atîția ani!

— Ai fost și cum spui, dar ai fost și altfel. Și chiar dac-ai fi avut de o sută de ori mai multe metehne, tot aș fi strigat în gura mare că meriți să fii iubită. Ai putea oare să nu iubești cerul și pămîntul pentru că e uneori vreme urîtă, vijelie sau ploaie? Tu ești ca și vremea: ba înnourată, ba senină. Ce-aș fi putut să fac? Nu. Eu n-am fost om adevărat. Nu ți-am păstrat credință deplină.

Barbara se desfăcu din îmbrățișarea lui și se apropie de fereastră. Privi grădina udă de ploaie, gîndindu-se că, de fapt, nu el, ci ea nu-i păstrase credință deplină. Da, în ciuda tuturor aparențelor, nu el, ci ea nu-i fusese cre-

dincioasă. Ar fi vrut să-i spună lui Bogumil că vorbele bune pe care i le adresase dovedeau o dată mai mult că are inimă mare și suflet ales. Nu reuși să spună decît:

— Să nu crezi că nu știu pe cine-am luat de bărbat.

Tăcură. Se auzea doar ropotul ploii dincolo de fereastră. Și amîndoi se mirau că în loc să se gîndească la viitorul lor nesigur, la nedreptatea care li se făcea și la pierderea suferită, se gîndeau la sensul vieții și la dragostea lor. Ar fi fost bucuroși să-și mai spună cîte ceva despre lucruri cît mai îndepărtate de necazul care se abătuse asupra lor, și ar fi dorit în ziua aceea ploioasă ca somnolenta tăcere dintre cei patru pereți ai casei să dureze la nesfîrșit. „Înțelepciunea sau bătrînețea ne fac să fim atît de indiferenți față de aceste dureroase întîmplări?“ se întrebă Barbara, însă deodată, uitîndu-se pe fereastră, strigă:

— Vine cineva la noi!

Emilka năvăli în cameră cu aceleași cuvinte pe buze.

Bogumil se ridică repede și netezi așternutul mototolit. Se uitară amîndoi pe fereastră. Din trăsura care oprise în fața verandei coborî un tînăr atît de înalt, că li se păru cățărat pe picioroange.

— Cine-o fi prăjina asta de hamei? se miră Barbara.

Necunoscutul deschise umbrela și-i ajută unei doamne elegante să iasă din pledurile viu colorate.

— Dar asta cine-o fi? întrebă Barbara. Poate Daleniecka? Nu, Daleniecka trebuie să aibă vreo șaizeci de ani, asta-i tinerică.

Totuși, doamna aceea nu era alta decît Letycja Mioduska-Daleniecka, iar lunganul care o însoțea — Zbigniew Owrucki, cel care cumpărase Serbinów-ul. Sosise cu trenul de dimineață de la Varșovia pentru a se întîlni cu Daleniecki și să plece împreună la Serbinów. Însă Daleniecki, voind probabil să se răfuiască cu Niechcic între patru ochi, plecase dis-de-dimineață din Kaliniec. Owrucki n-o găsise decît pe nevastă-sa la hotel. Se hotărî, deci, să plece după Daleniecki, însă ea, fiind neliniștită din pricina șubredei sănătăți a soțului ei, se agăță de el,

așa că porniră împreună. Așa cel puțin se înțelegea din întrebările și frazele ei învălmășite.

— *Oh, madame, où est-il, mon mari? N'a-t-il pris froid? Par ce temps-là! Mon Dieu, c'est un vrai temps de chien qu'il fait par ici!* [1] spuse frumoasa doamnă, îngrijorată, cu un glas alintat. Dumneavoastră înțelegeți, el suferind, eu neliniștesc foahte, foahte, zicea ea, lungind ultimele silabe.

— Domnul Daleniecki este încă aici. Cercetează registrele cu socoteli, o liniști Niechcic. Poftiți, vă rog, în casă.

Doamna Daleniecka își ridică voaleta, și Barbara o recunoscu numaidecît. Avea același obraz „ca piersica" pe care îl văzuse uneori în tinerețe pe străzile Kaliniec-ului. Numai că prospețimea lui părea acum nefirească. Șuvițele negre care-i cădeau de sub pălărie aveau o lucire albăstrie. Genele nespus de lungi dădeau ochilor de culoarea safirului un farmec irezistibil.

— *Entrez, madame, s-il vous plaît!* [2] se bîlbîi Barbara, intimidată.

În același timp, Owrucki își îndoi trupul pe picioroange și, numai zîmbet, plecîndu-și capul pe umăr ca un copil spășit, îi spuse lui Bogumil, strîngîndu-i mîna:

— Vă rog foarte mult să mă scuzați că n-am trecut pînă acum pe la dumneavoastră. E vina mea, știu. Dar am să vă explic totul. Am să vă explic și cred că o să mă iertați.

— Ei, nu-i nimic, nu-i nimic, îi răspunse Niechcic, încruntat.

— *C'est donc vous, madame et monsieur Niechcic?* rosti, lungind silabele, doamna Daleniecka. *Charmée de faire votre connaissance.* [3] Foahte mulțumită. Soțul povestit mult, mult!

---

[1] O, doamnă, unde este soțul meu? N-o fi răcit? Pe o vreme ca asta! Doamne, e o vreme îngrozitoare pe aici! (Fr.)

[2] Intrați, vă rog, doamnă! (Fr.)

[3] Deci dumneavoastră sînteți doamna și domnul Niechcic? Încîntată să vă cunosc! (Fr.)

Cînd dădu peste Ram în antreu, fu de-a dreptul entuziasmată.

— *Oh, quel beau chien ! Regardez moi ça, Zbiniew.* Vă rhog, doamnă, cum cheamă cîinele acesta ? Rham ? Rham, *viens ici, que tu es gentil, mon vieux,* se bucura ea, uitînd aproape de scopul călătoriei. Eu tot așa am un cîine... *Un amour de chien... Et que j'adore* [1]... Am plîns azi-dimineață că el rămîne singuhă, depahte, depahte...

În ușa sufrageriei apăru Daleniecki, pe care-l vestise Julka.

— *Comment ?* întrebă cu vocea lui catifelată de odinioară. *Vous voilà tous les deux ici ? S'est-il passé quelque chose ?* [2] Ce mai faci, Zbyszek ? Vă rog să ne scuzați, se adresă el ceremonios soților Niechcic și conduse musafirii în salon.

— Emilka ! Ai văzut ? Ai auzit ? își întrebă Barbara în șoaptă fata. Era atît de impresionată, încît uită prin ce trecuse în dimineața aceea. Ce frumoasă ! Ce frumoasă e încă ! zise ea, vrăjită. La vîrsta ei n-am mai văzut pe nimeni să arate așa... Face farmece, sau ce ? Doar e cu vreo opt ani mai mare ca mine. Sau cel puțin cu cinci !

— Se vede că banii o țin tînără, zise Bogumil flegmatic, aprinzîndu-și o țigară.

— I-am văzut pe fereastră. Dar domnul acela cine-i ? Owrucki ? întrebă Emilka. E atît de lung c-ai putea să-l arăți la bîlci, bufni ea în rîs.

— Și ce gust subțire ! Ai văzut cum e îmbrăcată ? Ce pardesiu ! Ce pălăriuță ! Ai zice că-i o nimica toată, o haină modestă, dar ce splendoare ! spuse Barbara, plină de admirație.

— Ar trebui să copiezi modelul — pentru viitorul tău atelier, glumi Niechcic. A, nu știi că mămica are de gînd să deschidă la Kaliniec un atelier de croitorie de damă ?

— Un atelier ? Cum adică ? Va trebui să ne mutăm imediat de aici ? se sperie Emilka și păli la față, ca și

---

[1] O, ce cîine frumos ! Uită-te, Zbiniew. Rham, vino încoace, ce drăguț ești, dragul meu... O bomboană de cîine... Și-l iubesc grozav. (Fr.)

[2] Cum așa ? Sînteți amîndoi aici ? S-a întîmplat ceva ? (Fr.)

cum asta era cea mai mare nenorocire pe care ar fi adus-o vînzarea Serbinów-ului.

— E unu, se ridică Barbara. Azi nu stăm la masă? Nu știu, să-i invit să mănînce cu noi, sau să le servesc masa în salon?

— Discută, nu se-ncurcă! Auziți? Și Bogumil arătă cu capul spre ușa care dădea din camera Barbarei în salon. Într-adevăr, cei trei ridicaseră vocea — se părea că discută în contradictoriu. Deodată, chiar lîngă ușă, răsună glasul doamnei Daleniecka :

— *Mais qu'est-ce que tu leur veux? Ils sont très bien, ces pauvres vieux. Une vraie petite dame, cette Niechcic. Allons donc! Je ne te comprends pas, Dali!* [1]

— Vorbește de noi, se înroși Barbara.

Imediat se auzi un ciocănit în ușă și, fără să aștepte răspuns, Letycja Daleniecka intră în camera Barbarei. Parfumată discret, ducîndu-și *face-à-main*-ul la ochi, cercetă mai întîi glastrele din fereastră.

— Ce flori! Vă plac florile! Și mie foahte, foahte. *Et cette gentille enfant?* zîmbi, arătîndu-i Emilkăi o dantură perfectă. Fiica? *Mais c'est une beauté, madame!* [2] Ce fiică frumoasă, se bucură ea, luînd de bărbie fata îmbujorată.

— *Asseyez-vous, madame, s'il vous plaît!* [3] o pofti Barbara, fîstîcită și din pricină că se exprima, după mult timp, în franceză.

Doamna Letycja se așeză și se întoarse spre Niechcic :

— *Cher monsieur* Niechcic. Noi foahte mulțimim dumneavoastră penthu atîția ani. Soțul vohbește de neînțelegerea. Nu este nici o neînțelegere. Eu nu vheau să fie nici o neînțelegere. Dumneavoastră primiți tot ce vi se cuvine. Pămînt... salahiu... *tout* [4]. Toată suma imediat. Și pămînt. Cît pămînt are nevoie? Șaizeci pogoane... nouăzeci pogoane?

---

[1] Ce-ai cu ei? Sînt foarte drăguți, bătrîneii ăștia. O adevărată mică doamnă, această Niechcic. Ei! Nu te înțeleg, Dali! (Fr.)

[2] Și această copilă drăgălașă? Dar e o frumusețe, doamnă! (Fr.)

[3] Luați loc, vă rog, doamnă! (Fr.)

[4] Tot.

Intrară și cei doi domni.

— Este dorința soției mele, declară Daleniecki cu o amabilitate rece, ca, în afară de despăgubirile cuvenite, să primiți și șaizeci de pogoane de pămînt ca gratificație pentru atîția ani munciți la noi.

— *Oui.* Nu este nici o pierdere. Numai ră... răs... *comment... Rien que de la reconnaissance. N'est-ce pas, Dali? Ecoutez, Zbiniew. Vous allez arranger tout ça!* [1] hotărî doamna Letycja cu mărinimia femeii capricioase, obișnuită să risipească în juru-i binefaceri și favoruri.

Soții Niechcic nu înțelegeau această bruscă schimbare. În sfîrșit, Bogumil zise :

— Nu-i nevoie de daruri. Vă sînt foarte recunoscător, se înclină, dar...

Owrucki îl luă, amabil, de braț.

— *Mais si* [2], zise el, alintîndu-se ca un băiețaș. Domnule Bogumil... reținuse, în sfîrșit, numele lui Niechcic, îmi permiteți să vă spun așa? Dumneavoastră sînteți gospodar aici, dar în ceea ce privește drepturile dumneavoastră, lăsați-ne să hotărîm noi. O să ne înțelegem... Dacă-mi permiteți să mai rămîn puțin aici.

Curînd, tînăra bătrînică vorbăreață plecă împreună cu soțul ei, fără a lăsa să se vadă printr-un cuvînt sau printr-o privire că își petrecuse pe locurile acelea o bună parte din viața ei. Zbigniew Owrucki rămase la prînz la masă și se pricepu să spargă gheața în asemenea măsură, încît Barbara, uitîndu-se la pieptul lui îngust, rosti deodată, cu asprime maternă :

— Domnule, v-ați hotărît să cumpărați moșia, dar v-ați gîndit dacă locul ăsta v-ar prii sănătății? E un loc umed din cale-afară. Șase iazuri în jur.

Owrucki rîse și-i sărută mîna.

— Stimată doamnă, am trăit pînă acum în locuri foarte uscate și mi-a priit atît de bine, încît era gata să

[1] Cum... Nu-i decît recunoștință. Nu-i așa, Dali? Ascultă-mă, Zbiniew, dumneata ai să orînduiești toate astea. (Fr.)

[2] Ba da. (Fr.)

mă mut... foarte departe, zise el, ridicînd degetul și ochii-n tavan.

Ploaia căzu și după-amiază. Cei doi bărbați făcură doar o scurtă plimbare prin ogradă, după care Bogumil stătu cîteva ore de vorbă la el în birou cu Owrucki, trecînd în revistă registrele de socoteli.

— Închipuiește-ți, îi povesti el mai tîrziu soției, că Owrucki mi-a propus să rămîn aici în aceleași condiții ca pînă acum.

Vestea asta n-o prea bucură pe Barbara, căci se gîndea la altceva, la ceva tulbure încă, dar care o atrăgea totuși mai mult decît perspectiva de-a rămîne aici.

— Și ce i-ai răspuns, întrebă, încruntată.

— Am refuzat. Căci visul lui e să rămînă aici să lucreze pămîntul și doi oameni ar fi prea mult. Acum ascultă... Owrucki a socotit ce ni se cuvine. Și a ieșit mult. Mai mult decît ne-am fi putut aștepta. El spune că după douăzeci și ceva de ani de muncă avem dreptul la un anumit procent din creșterea valorii moșiei. În acest sens a propus doamnei Daleniecka să ne ofere cele 60 de pogoane. Putem primi pămîntul sau, dacă nu, valoarea lui în bani. L-am rugat să-mi dea timp de gîndire. Mi se frînge inima să rup atîta pămînt de Serbinów. Pe de altă parte, dacă aș lua bani pe el, ar fi ca și cum aș scoate la vînzare pe cineva foarte drag.

— N-are nici un rost să renunți, nu-i nici o mărinimie din partea lor, zise Barbara. E un drept al nostru. Vezi că Owrucki ăsta s-a dovedit a fi un om mai cumsecade decît credeam. Și Letycja, de altfel. Nu pot pricepe însă cum a cedat Daleniecki așa de repede.

— Și pe mine mă miră. N-ai văzut ce pornit era? Voia să ne smulgă cît mai mult și din ce ni se cuvenea. Se vede însă că la ei în casă cîntă găina. Căci ei, de!... Ce-o costă să se arate mărinimoasă cînd are tot ce-i trebuie și-și poate satisface toate capriciile? Sau te pomenești că Owrucki le-a trezit conștiința... Bogumil se întrerupse și continuă cu vocea schimbată: Știi, îmi trece prin minte ceva îngrozitor. Că Owrucki a luat asupra lui

toată afacerea asta, fără să-i pese de acordul lui Daleniecki. Că tot ce ni se cuvine plătește din buzunarul lui. Dacă o fi așa, să știi că eu nu cad la-nvoială...

— Ce l-ar face să dea dovadă de atîta mărinimie?

— Nu i-ai văzut ochii? Parcă-s de pe altă lume!

— Nu știu de ce te tot frămînți, gîndindu-te din buzunarul cui ne vor plăti drepturile cei care sînt obligați să ni le plătească și care se joacă cu soarta Serbinów-ului, cu munca ta, cu cei peste douăzeci de ani de viață îngropați aici... Iar ochii s-ar putea să nu-i fie de pe lumea asta dacă-i poartă atît de sus, aproape de cer. Mie îmi e simpatic, dar așa arată la prima vedere toți acești așa-ziși idealiști. Gîndește-te că Owrucki și nu altul ne-a făcut pocinogul ăsta, că el și cu Baścik au tras sforile.

— Tocmai că n-a tras el sforile. Acum știu cum s-a-ntîmplat. Owrucki n-a fost la Baścik. Cînd a plecat cu trenul de la Paris spre Petersburg, trecînd prin Kaliniec, l-a întîlnit din întîmplare pe Baścik în tren. Au vorbit bineînțeles de Serbinów, de drenare, dar așa, la repezeală, ca în tren. Owrucki a crezut că dacă Daleniecki are de gînd să dreneze înseamnă că nu mai vinde Serbinów-ul. În consecință, s-a grăbit să-i scrie încă din drum, rugîndu-l să nu renunțe la vînzare, căci el, trăind de mic copil în Franța, se teme să cumpere la întîmplare, din mîini străine. Ține însă morțiș să se stabilească în Polonia, la țară. Așa că, vezi tu, era gata să cumpere Serbinów-ul în orice condiții. Un nebun, ce mai încoace-n-colo, și Bogumil zîmbi, ca și cum nimic n-ar fi fost mai lesne de înțeles pentru el decît felul ăsta de nebunie.

Zbigniew Owrucki rămase peste noapte la Serbinów, iar a doua zi, cum vremea se mai înseninase, cei doi bărbați porniră în zori să viziteze moșia. La înapoiere Bogumil îi mărturisi lui Owrucki bănuielile și temerile lui cu privire la izvorul din care urma să primească gratificația.

— Dumneavoastră trebuie să vă mulțumim, spuse el, că nu plecăm de-aici săraci lipiți pămîntului. Dar dacă

aș ști că dați din buzunarul dumneavoastră... atunci eu, niciodată...

Lunganul se opri în loc de uimire.

— Nu știu dacă există un lucru... mai puțin al meu decît buzunarul meu... zise el. Tăcu și începu să aleagă cu migală vorbele. Mă tem că tot acest... toată afacerea asta cu Serbinów-ul pornește... își are rădăcinile în buzunarul unor oameni de afaceri necunoscuți mie... al unor oameni de afaceri care mi-au cumpărat pietrișul...

Vorbind, făcea mișcări desperate cu mîinile, de parcă ar fi smuls cuvintele din pieptul lui îngust.

— Pietrișul? se bîlbîi Bogumil.

— Da. Și, hoinărind cu Niechcic pe drumul către Pamientów, Owrucki îi povesti viața lui. Se trăgea dintr-o familie destul de bogată, care cu vreo douăzeci de ani în urmă sărăcise. („Am auzit“, interveni Niechcic.) Era singurul copil la părinți, în vîrstă pe atunci de cinci ani. Tatăl lui murise, iar el cu maică-sa se stabiliseră la Paris. Au îndurat destulă sărăcie, trăind mai mult din mila rudelor bogate. Se îngrijise de ei și Daleniecki, avuseseră chiar momente de oarecare bunăstare, dar pînă la urmă nu se aleseseră cu nimic. Din ce stăpîniseră înainte le mai rămăseseră niște fîșii de pămînt nisipoase, în Bielorusia, mai mult o povară pentru ei, căci nimeni nu voia să le lucreze nici pe degeaba. Însă el, Zbigniew, își pusese ceva în cap. Înfruntînd ironiile rudelor, se apucă să studieze agronomia. A păstrat astfel legătura cu tineretul studios polonez și în felul acesta n-a uitat polona. Trăind în mijlocul acestui tineret, dorința lui de a se întoarce în țară a prins rădăcini. Ar fi fost gata să se ocupe chiar și de terenurile acelea nisipoase, să le împădurească, eventual. Deși, ar fi preferat să se stabilească în Polonia propriu-zisă. Și iată că norocul i-a surîs. Guvernul plănui construcția unei căi ferate care trecea peste pămîntul lui. Pietrișul și nisipul se dovediră de bună calitate și foarte necesare pentru această construcție. I s-a plătit un preț la care nici nu visa. Și, spre norocul lui, tocmai atunci Daleniecki scosese în vînzare Serbinów-ul. Și cînd moșia asta mi-a picat din

cer... cînd am luat cunoștință de așezarea Serbinów-ului... mi-am dat seama că asta era hotărîrea soartei. Se-ntîmplă uneori așa. Acum însă, după ce v-am cunoscut, mă simt mîhnit că din pricina mea un om ca dumneavoastră e nevoit să părăsească locul acesta. De aceea, domnule... aș fi simțit îndemnul să vă spun tată... se rușină el, v-aș ruga să vă mai gîndiți. Eu sînt gata să mă retrag, să caut altceva. Iar în ceea ce privește retribuirea meritelor dumneavoastră, vă dau cuvîntul... vă dau cuvîntul de onoare că Daleniecki a luat totul asupra lui. Nu l-aș fi lăsat să nu-și împlinească această datorie. De altfel și doamna, se îmbujoră el iarăși, a pus această condiție.

— Ei, mormăi Niechcic. Nici cu dumneavoastră Daleniecki n-a fost prea generos. Grija pe care v-a purtat-o cîndva i-o plătiți acum cu vîrf și îndesat. Ca să le spunem lucrurilor pe nume, v-a cam jecmănit. Dar nu-i nimic. O să vă scoateți pîrleala. Astăzi mi-am dat seama că știți mai multă agronomie decît mine, deși eu am mai multă experiență. Așadar, domnule Zbigniew, să nu dați cumva înapoi. Daleniecki tot o să vîndă și eu tot voi fi nevoit să plec de aici. Sînt nespus de bucuros că tocmai dumneavoastră veniți în locul meu. E ca și cum mi-aș lăsa aici... feciorul... ba nu... pe mine însumi, mai tînăr, mai bun, mai înțelept...

Tînărul rîse, jenat, căută mîna lui Bogumil și i-o strînse.

— Mă măguliți... Nu-i bine... Eu și așa sînt un zăltat.

Apoi, aducînd vorba de Baścik, mai să se sfădească. Owrucki o ținea una și bună : că în chestiunea asta nu încape discuție. Că e gata să ia asupra lui arvuna plătită în vederea lucrărilor de drenaj și să înceapă lucrul. Bogumil se împotrivea cu înverșunare. În principiu era, firește, pentru drenaj, căci Serbinów-ul avea nevoie de lucrul ăsta. Dar nu-l sfătuia să înceapă gospodărirea moșiei cu acțiuni atît de ample și de costisitoare. Mai întîi, trebuie să cunoască bine moșia, să cumpănească cum merge treaba, să învețe pe dinafară particularitățile

fiecărei fîșii de pămînt. Nu-l sfătuia, de asemenea, să lucreze cu Baścik.

— Eu... spuse el, cu mine era altceva. Eu sînt bătrîn și n-aveam timp să mai aștept. Dumneavoastră aveți înainte toată viața. Peste un an, doi, Asociația agrară va înființa cu siguranță, aici, o secție de ameliorări, sau moșierii se vor întovărăși în vederea acestor lucrări absolut necesare pămîntului din părțile astea.

În după-amiaza aceleiași zile, Zbigniew Owrucki plecă, și la o oră după plecarea lui primiră de la Baścik următoarea scrisoare :

„Stimate domn, scria proprietarul firmei. Azi, înapoindu-mă de la Varșovia, am aflat cu părere de rău că moșia va fi vîndută și că, deci, lucrările de drenaj nu vor mai avea loc. Fiind înștiințat că dvs. v-ați adresat întreprinderii cu rugămintea de a vi se restitui acontul, vă asigur că aș vrea din toată inima să vă îndeplinesc cererea. Cum însă afacerile merg prost și sînt în pierdere, printre altele și din cauza investițiilor efectuate conform contractului nostru, îmi este imposibil să vă îndeplinesc dorința. Sper însă că la mijloc este o neînțelegere, căci dacă vechiul proprietar al Serbinów-ului a fost de acord cu lucrările de drenare, trebuie, potrivit legii, să vă ramburseze suma avansată nouă drept aconto. Vă sfătuiesc să vă adresați unui avocat. Oricum, vă asigur că dacă veți avea în viitor nevoie de serviciile firmei mele, voi crea pentru dvs. condiții lesnicioase, care vor constitui o compensație pentru pierderea avută. Căci pun mult preț pe mulțumirea și respectul clienților. Sluga dvs., Franciszek Baścik."

— E bine și așa, zise Barbara, resemnată. Anzelm ori Daleniecki nici în cazul ăsta n-ar fi încercat să se justifice.

Dar uimirea lor întrecu orice margini cînd primiră a doua zi de la Baścik altă scrisoare, cu următorul conținut :

„Cu deosebită satisfacție am onoarea să vă anunț, stimate domn, scria el, că spre norocul meu am încheiat

o tranzacție în care voi putea folosi perfect drenurile achiziționate pentru dvs. Datorită acestui fapt, rambursarea acontului nu mai prezintă greutăți. Începînd de azi, suma respectivă vă stă la dispoziție ; o puteți ridica dvs. sau o persoană împuternicită. Sînt bucuros să vă anunț acest lucru, cu atît mai mult cu cît am aflat că acontul a fost plătit din banii dvs."

— De necrezut ! murmură Barbara, înmărmurită.

— Aici e mîna lui Owrucki. Dacă-o fi așa, jur că n-o să-i meargă, strigă Bogumil.

Cînd se prezentă însă la notariat pentru semnarea actului de vînzare și, întîlnindu-l, aduse vorba de acontul care fusese restituit ca prin minune, tînărul primi vestea cu o mirare atît de firească și negă atît de fățiș că ar avea vreun amestec, încît îi fu greu să nu-l creadă.

Barbara bănuia pe altcineva.

— Eu cred că Ceglarski a intervenit, zise ea. Îți amintești, ne-a făgăduit că are să se ocupe de afacerea asta. E om cu influență și pentru unul ca Baścik cuvîntul lui atîrnă greu.

Aflară însă că Ceglarski nu era la Oczków. Deci singura explicație valabilă era — și presupunerea asta le convenea cel mai mult — că Baścik, fiind de curînd stabilit aici, își da toată silința să atragă încrederea clienților.

La cîteva zile după această întîmplare, trecu pe la Serbinów domnul Woynarowski și-i propuse lui Bogumil să cumpere casa, grădina și ce mai rămăsese din Pamientów. În total 90 de pogoane. Cerea douăzeci și ceva de mii. Cu dobînda sumei acesteia plus micul venit pe care i-l aduceau casele din Kaliniec, socotise că-i va fi destul pentru a trăi, ducînd o viață cumpătată. Îi era indiferent cine-i plătește dobînda. Să-i dea deci în numerar cît putea să-i dea, iar pentru rest, după cum se înțelesese cu doamna Ksawera, moștenitoarea de fapt a Pamientów-ului, să ipotecheze pentru atîta timp cît va fi nevoie.

Bogumil și Barbara nu mai puteau de bucurie. Se și vedeau fără acoperiș deasupra capului și, cînd colo, ieșeau din povestea asta tristă aproape bogați. Bogumil îi mulțumea lui Dumnezeu că la semnarea actului de vînzare se hotărîse, cu durere-n suflet, să primească cele 60 de pogoane făgăduite din trupul moșiei. Pămîntul acesta era hotar în hotar cu Pamientów-ul, de care-l despărțea doar drumul. Una peste alta, aveau acum o moșioară de o sută cincizeci de pogoane.

Owrucki, care venise pe neașteptate pentru o săptămînă la Serbinów ca să se familiarizeze cu sistemul de muncă, sări pînă-n tavan de bucurie cînd află că va fi vecin cu familia Niechcic. Lunganul acesta avea o calitate deranjantă : vedea cu ușurință praful de pe cele mai înalte dulapuri. Dar, lăsînd asta la o parte, zilele petrecute împreună la Serbinów fură pentru toți ai casei cele mai frumoase de cînd țineau ei minte. Noul lor prieten îi încînta într-atît, încît și cotitura importantă care se petrecuse în viața lor trecu pe planul al doilea. Owrucki se arăta sîrguincios ucenic al lui Bogumil, cînd era vorba de agricultură, om de lume, politician și filozof în tovărășia Barbarei, camarad bun și vesel cu Emilka, în sfîrșit, un om în societatea căruia, chiar atunci cînd nu se întîmplă nimic, ai impresia că se petrece ceva foarte important. N-a primit în ruptul capului să i se dea, ca lui Daleniecki, două camere din cele locuite de gazde. Dormea sus, în camera Agnieszkăi, își curăța singur hainele și ghetele, era atît de îndemînatec și atît de puțin pretențios, încît Julka se plîngea că în cameră n-are ce să deretice și că dacă toți domnii ar fi așa, atunci oamenii săraci n-ar putea să mai cîștige un ban în lumea asta. Într-adevăr, avea un singur cusur : fiind prea serviabil și înclinat să le facă celorlalți viața plăcută, nu primea nici un fel de serviciu, nu îngăduia să fie înlocuit la vreo treabă și nici să i se facă cea mai mică plăcere. Era săritor și bun cu toată lumea și nu dorea altceva decît ca ceilalți să se folosească din plin de tot ce le putea oferi inima lui largă, fără să ceară nimic în schimb. Se sim-

țea stînjenit că el cumpărase Serbinów-ul, ca și cum ar fi făptuit un păcat de neiertat.

— Trebuia să mă reîntorc în țară, zicea el, scoțînd vorbele cu ajutorul mîinilor din pieptul îngust, ca să-mi iau odată o răspundere pe umeri... Să-ți iei o răspundere, iată singurul fel în care înțeleg eu patriotismul. Singurul pe care-l subscriu și-l aprob. În străinătate... ei, sînt excepții, dar, de obicei, se trăiește din munca altora, din agoniseala altora. O să vă mirați, desigur, că am simțit nevoia să-mi iau o răspundere pe umeri abia atunci cînd am fost în stare să cumpăr o moșie. Dar nu-i așa. M-aș fi întors în țară și fără asta... M-aș fi întors și aș fi făcut orice. N-a fost decît o coincidență : s-a întîmplat să vînd pietrișul și să cumpăr moșia aproape fără voia mea. Dar a poseda o avere oarecare înseamnă pentru mine a lua asupră-mi o mare răspundere. O răspundere hotărîtoare. Căci sau vrei să tragi numai foloase de pe urma unui lucru, sau te simți direct răspunzător că lucrul acela îți aparține. Și vă încredințez că astea nu-s vorbe goale. S-ar putea să merit cîndva cinstea de-a administra Serbinów-ul. Bineînțeles, după domnul Bogumil, se înclină el ca un copil pe scenă.

Bogumil și Barbara nu-l găseau de loc ciudat. Se gîndeau că așa le-ar fi plăcut să fie fiul lor. Uneori li se părea chiar că Owrucki e copilul lor. Avea ceva comun cu ei, căci în loc să se laude, cum ar fi făcut altul, se scuza pentru faptele lui.

Cînd noul „moșier“, după ce-și prelungi șederea cu încă o săptămînă, hotărî să plece pe la mijlocul lui august ca să-și lichideze treburile la Paris și să-și aducă mama, hotărîră să „serbeze“ evenimentul.

Barbara porunci să se aducă din pivniță un vin de agrișe vechi de cîțiva ani și băură în sănătatea noilor gospodari ai Pamientów-ului și Serbinów-ului. Erau atît de veseli și de senini, încît Barbara se îngrijoră în sinea ei.

„Am impresia că visez, se gîndi ea. Oare nu ne-a mers prea în plin ?“

După plecarea lui Owrucki, îi spuse soțului ei :

— Ia seama : să ai grijă la ipoteci ! Să nu-ți încarce cele cîteva pogoane cu datoriile ambelor moșii. După povestea cu Anzelm și cu vînzarea loturilor, eu aș sufla și în iaurt. Închipuiește-ți ! I-a păcălit și pe cei doi Ostrzeński din Sionszyce și Zborów și nici nu cred că-și dau seama. Mi-e și milă de ei. Deși aceștia nu erau singurii lor bani. În definitiv, astăzi sînt oameni bogați... și corb la corb nu scoate ochii. Însă noi, oamenii sărmani, trebuie să fim atenți.

— Ce fel de oameni sărmani ? zîmbi Bogumil. N-avem acum pămîntul și casa noastră ?

Și, zicînd acestea, își plecă fruntea ca sub o povară. Abia cînd o privi pe Emilka, se lumină, o luă în brațe și, legănînd-o ca pe un prunc, șopti :

— Scumpa mea fetiță o să aibă moșioară și grădină. Și-o s-o măritām cu un flăcău frumos și deștept, Agnisiei și lui Tomaszek le dăm partea lor și-o să bem la nuntă mied și vin. Te bucuri ?

— Grozav, șopti ea, fremătînd toată. Tare mi-a fost teamă c-o să ne mutăm de aici undeva departe !

Bogumil o lăsă ușor din brațe și-și aprinse o țigară.

„Ciudat. Am impresia că pentru a doua oară îi datorez salvarea unei femei mărinimoase și ușuratice. În orice caz nu mie însumi“, se gîndi el, știind totuși bine cîte parale face atît el cît și munca lui.

6

Seara, după ce Emilka se vîrî în pat (stătea acum în odaia lui Tomaszek), iar părinții ei se pregăteau de culcare, fiecare în camera lui, Julka veni tiptil la Barbara.

— Doamnă, vă rog, începu în șoaptă. Olka Chrobotówna aia, ei... aia, o știți dumneavoastră... e aici și vrea să vină acuși, neapărat, la dumneavoastră.

— Chrobotówna ? Așa tîrziu ? De unde vine ? Ce-o fi vrînd ?

— Vrea să mîie peste noapte în sat. La ăi de lucrează Wemborek. Zice că are veşti de la domnul Tomaszek.

— De la Tomaszek ? Barbara îşi trase înapoi bluza. Doamne sfinte ! Doar Tomaszek este la familia Jerzmanowski !

— Şi eu zisei tot aşa. Da' ea nu vrea să înţeleagă, zice că vă aduce o veste mare de la domnul Tomaszek.

— Mămico ! Ce s-a-ntîmplat ? întrebă Emilka, auzind vorbă prin peretele de lemn despărţitor.

— Nimic, dormi. Dormi. Trebuie să mă mai duc puţin pînă-n cămară.

Trecînd pe lîngă Szczepanowa, care-şi rostea rugăciunea, îngenuncheată lîngă pat, intrară amîndouă în bucătărie. Olesia Chrobotówna se ridică de pe laviţa pe care stătea, muşcînd dintr-o bucată de pîine. Părul ei blond, uşor părea că flutură-n vînt şi aici în bucătărie. Barbara nu mai văzuse asemenea păr la nici o ţărancă. Şi ochii aceia negri ca de drac ! Şi inelele mari de argint pe care le purta în urechi în loc de cercei ! Cînd o să îmbătrînească odată şi femeiuşca asta ? Tremurînd în suflet la gîndul că se-ntîmplase iarăşi cine ştie ce, Barbara zise :

— Bună seara. Ce veşti ne aduci ?

— Am venit să vă spun, rosti ea cu glas răguşit, că domnul Tomasz e la noi.

— Adică unde „la noi" ?

— În Pogórze. La fabrica de sticlă. Eu lucrez acu la fabrică. Împachetez sticlele.

— În Pogórze ? Lîngă Kaliniec ? Barbarei îi răsări în faţa ochilor dealul albăstriu, dealul pe care-l văzuse de-atîtea ori în zare în drum spre Kaliniec, dîndu-i de veste că oraşul nu mai era departe. Ce face el acolo ? întrebă ea, tulburată. I se oprise respiraţia. Gura i se uscase. Nu mai ştia ce-i cu ea.

— Nimic... Aşa... umblă. Acum e la fabrică.

— La... fabrică ?

— Da, la fabrică. La cuptoare, unde se ard vasele.

— Ţi-a dat vreo scrisoare ?

— Nu. Domnul Tomasz nu știe că eu am pornit încoace. Da' eu m-am gîndit: dau o fugă pînă acolo, că dacă s-o întîmpla ceva, pe mine o să cadă vina.

— De ce nu vine acasă?

Barbarei i se păru că pe fața slabă a Olesiei zărește lumina unui surîs. Îi păru rău că o întrebase.

— Zice, că... s-a certat cu dumneavoastră. Că și-acolo unde a fost s-a-ntîmplat la fel. Îi e frică. Dacă v-ați duce dumneavoastră, doamnă, după el...

Vocea răgușită a Olesiei se mlădie a rugăminte.

Barbara se indignă și i-o tăie scurt:

— Bine, bine, vom trimite pe cineva. Cum să dăm de el?

— E ușor de găsit. Cum ieși din pădurea orașului, intri în mahalaua Budy. Acolo, în Budy, stau oamenii de la fabrică. Din Budy dai într-o uliță plină cu prăvălii ovreiești. Dacă mergi drept înainte pe ulița asta, ajungi la fabrică.

— Bine, repetă Barbara. Vom trimite mîine pe cineva. Dar... ia spune-mi... e de multă vreme la... voi? nu reuși să spună „la tine“.

— Să tot fie vreo zece zile de cînd a venit. Eu... Chrobotówna se puse în calea Barbarei, care voia să plece, eu i-am împrumutat lu domnu Tomasz niște bani.

Barbara se aprinse la față.

— Mult?

— Opt ruble.

— Imediat... Barbara se înapoie în camera ei, luă din scrin suma cerută și i-o înmînă Olesiei, adăugînd o rublă pe deasupra.

— Te rog, șopti, rușinîndu-se, nu spune nimănui.

— Cui să spun?...

— Tu... nu vrei să mergi mîine cu trăsura?

— De vrut aș vrea, dar dumneavoastră nu plecați așa devreme. Eu am pornit-o încoace pe seară, după ce-am isprăvit lucrul, și mîine trebuie să plec cum s-o crăpa de ziuă ca s-ajung înainte de fluierul sirenei. La fa-

brică să întrebați de mine, doamnă, la secția de împachetat. Vă duc eu unde trebuie.

— Ai auzit? se întoarse Barbara spre Julka, după ce Chrobotówna ieși pe ușă.

— D-apăi că nu-i caz de pușcărie! Nu vă pierdeți firea, o liniști Julka, dar deodată strigă speriată: Un' se duce fata asta să doarmă? În atelier! Păi acolo doarme Wemborek! Vai de mine! Dau o fugă după ea s-o chem să doarmă acilea în bucătărie.

— Bine! Dar pentru Dumnezeu, fă-i vînt înainte de revărsat. Să n-o vadă careva p-aici. Domnul nu trebuie să afle. Și închide ușa!

Julka o luă la fugă, prin întuneric, după Chrobotówna. Și Barbara se culcă, dar rămase trează toată noaptea. Ar fi vrut să-l scoale pe Bogumil, să-i spună și lui ce aflase. Dar nu-ndrăzni, gîndindu-se că avusese destule necazuri în ultima vreme. Mai bine să nu știe nimic, cel puțin pînă s-or lămuri lucrurile. De ce nu-i anunțase Jerzmanowski că Tomaszek plecase de la ei? Și de atîta vreme! Frumoasă îngrijire!

A doua zi, la micul dejun, Barbara, simțind că-i îngheață sîngele-n vine, își vesti bărbatul că trebuie să plece neapărat la Kaliniec. Avea ceva urgent de rezolvat.

— Doamne ferește, de ce n-ai spus de ieri? zise Bogumil, descumpănit. Am pus toți caii la ham. Doar știi cum e vremea. De-abia am prins aste cîteva zile uscate. Îi dau zor să car grînele. Chiar și pe Klimecki l-am trimis la cîmp.

— Dă-mi măcar brișca cu un băiat, se hotărî Barbara.

— Ai pleca tu cu brișca? Tu? Nu, asta nu-i cu putință! Dar ce-i zorul ăsta?

— Am ceva urgent de rezolvat, repetă ea, rostind cuvintele pe nas, incapabilă să născocească ceva mai nimerit.

Bogumil o privi bănuitor.

— N-aș putea să rezolv eu?

— Nu se poate! Treburi femeiești. Ei, am neapărată nevoie să tîrgui ceva, și pace, se supără ea. Ascultă!

Dă-mi brișca. Și află că-mi place foarte mult să merg cu brișca, dar n-am niciodată prilejul.

Bogumil se uita la ea buimăcit, ba chiar se neliniști.

— Ia-o măcar pe Emilka.

— Și aici cine rămîne în locul meu ? Nu. Emilka rămîne aici și n-avea grijă : pînă la prînz sînt înapoi. Ei bine, și la urma urmei, de ce nu ți-aș spune ? se hotărî ea să-și întărească minciuna. Am aflat că lîngă oraș e o livadă de vișini. Știi că n-am găsit nicăieri anul ăsta. Vreau să cumpăr o cantitate mai mare de vișine.

Bogumil nu mai avu nimic împotrivă. Voi chiar să-l cheme pe Klimecki de pe cîmp, însă Barbara îl grăbea atît să-i dea brișca, încît o lăsă baltă. După ce plecă, o întrebă pe Emilka :

— Tu nu știi ce-o fi cu vișinele astea ? Mama nu ți-a spus nimic ?

— Nu știu. Emilka se uită pe sub gene la tatăl ei. Dar bănuiesc că nu-i vorba de vișine, ci de Tomaszek. Aseară, tîrziu, a venit cineva în bucătărie și Szczepanowa a înțeles că vorbeau de Tomaszek.

Barbara plecase însoțită de Adamek, fiul cărăușului Banasiak, și tremura ca nu cumva băiețașul acesta de zece-doisprezece ani s-o răstoarne în șanț. Ziua se prevestea cețoasă și posomorîtă, nici de iarnă, nici de primăvară, și cerul împîclit nu-ți îngăduia să ghicești dacă o să plouă, sau o să răsară soarele. Din fericire, vîntul se domolise. De altfel, Barbara habar n-avea de vînt : se gîndea numai și numai cum să ocolească mai bine orașul.

— Dragă Adamek, spuse ea, cînd brișca se apropie de dealul din marginea orașului pe care se-nălțau morile de vînt. Știi că noi nu mergem la Kaliniec, ci la Pogórze. La fabrica de sticlă. N-am putea s-o luăm pe undeva pe aici, pe de margine ? Mi se pare că pe lîngă închisoare este un drum care trece prin vîlcelele din Zawodzie și pe urmă taie pădurea.

Ascultînd sfaturile cîtorva drumeți întîlniți în cale, ajunseră, în sfîrșit, pe drumul mărginit de-o parte și de alta de brazi înalți și deși.

Curînd însă brișca ieși din pădure. În jur se ridicau acum movile de un verde-palid, printre care șerpuia drumul de căruțe acoperit cu praf alburiu. Deși plouase binișor cu două zile în urmă, brișca stîrnea nori de praf. Barbara se mira că nu vede nicăieri dealul pe care-l zărea mereu cînd trecea spre oraș. Dealul albăstriu, care plutea, aproape ireal deasupra șesului plat, nu era, privit de aproape, decît o sărmană movilă, pustie și stearpă.

— Cred că asta e mahalaua Budy, zise ea, rotindu-și privirile.

— Da, asta e, o încredință Adamek. Am fost o dată aci cu tata să cumpărăm geamuri pentru sere. Aci, în Budy, stau numai muncitori.

După coline, se vedeau case sărmane, încropite din scînduri, ca niște colibe de țigani nomazi. Ferestrele, cînd mai mici, cînd mai mari, erau totuși prevăzute cu geamuri, iar acoperișurile cîrpite cu șindrilă, tablă și bucăți de carton. Nici o tufă, nici un pomișor. În schimb, aproape în fața fiecărei căsuțe, sclipeau de-ți luau vederile globuri de sticlă de toate culorile, înfipte în pari. Colibele acestea sărmane deveniră de la un timp mai dese și brișca pătrunse într-un soi de ulicioară. Casele de pe ulicioară erau mai înalte și mai mari, dar tot atît de neîngrijite. Și cam la două trei case — o prăvălie cu pîine neagră, o căpățînă de zahăr în geam și o halbă de bere cu un guler de două degete zugrăvită pe ușă. Pe uliță roiau evrei bărboși în halate, evreice bătrîne cu peruci pe cap și copii cu părul creț. Plutea în aer un miros greu, specific cartierelor sărace.

Pe urmă se ivi iar un pîlc de case singuratice, strada dispăru pe neașteptate, și dădură într-un maidan pustiu în mijlocul căruia se ridica un zid sur, iar în zid o poartă de scînduri. Lîngă poartă, lipită de zid, ghereta paznicului.

Barbara strigă să oprească. Din gheretă ieși paznicul, cărunt și slab. Clipi dintr-un ochi, ceea ce-i aminti Barbarei de Daniel Ostrzeński, și o fixă, atent, cu celălalt.

— Asta-i fabrica de sticlă ? întrebă Barbara, tare.

— D-apăi ce să fie ? Fabrică, răspunse paznicul, plictisit parcă de asemenea întrebări. Apoi îi explică Barbarei că în fabrică n-are voie să intre nimeni străin și cu atît mai mult „un vehicol“. Îngrijorarea zugrăvită pe fața Barbarei îl mai îmbună, însă, așa că adăugă : Nu cumva dumneavoastră ați venit după sticlă ? Că dacă-i așa, se poate.

Barbara îi dădu bătrînului un ban de argint, dar cu durere-n suflet, din pricina asemănării paznicului cu Daniel.

— Da. După sticlă, se bîlbîi ea, speriată la gîndul c-au s-o descopere că nu venise să cumpere sticlă.

Bătrînul deschise cu greu poarta, care se-nțepenea în nisip. Barbara coborî din brișcă și porni, poticnindu-se de niște pietre invizibile. Se vede că locul acela fusese cîndva pavat, însă nisipul atotputernic îngropase sub el întreaga curte. Pretutindeni în jur pustietate, părea că nu-i pe-acolo picior de om, darmite Tomaszek. Totuși, pustietatea asta nu era lipsită de glas : se auzea în jur fîșîit, scîrțîit, foșnet. Barbara făcu cîțiva pași printre cutiile, talașul, scîndurile și paiele care zăceau peste tot. Drept în fața ei, la o distanță considerabilă, zări o clădire mare de cărămidă, din care lipsea parcă aproape tot peretele din față. Dinăuntru bufnea focul, ca dintr-o casă incendiată. Ceva mai încoace, un coș uriaș ieșea parcă de-a dreptul din pămînt. Barbara sări speriată în lături, căci i se păruse că nisipul se clătina sub ea. Porni în direcția de unde se auzea foșnetul ca de paie îndesate-n căpiță. Trecu pe lîngă o movilă cenușie de zgură sau cenușă. Dincolo de movila asta văzu o căruță cu cai, o clădire mare, ca un hambar, și doi bărbați, dintre care unul scria ceva pe o foaie de hîrtie, lipită de peretele clădirii. Ușile acestei magazii erau larg deschise, înăuntru erau rînduite pînă-n tavan lăzi de scînduri. În pragul magaziei răsăriră mai multe fete îmbrăcate orășenește, în bluze cu mîneci scurte. Cu mișcări iuți ca fulgerul, înfășurau pahare în hîrtie și paie. Pesemne asta era hala de împachetat unde lucra Chrobotówna. Barbara păși

mai grăbită spre intrare și, într-adevăr, înainte de-a apuca să întrebe ceva, Olesia îi ieși înainte.

— Văleu, mă temeam că n-o să mai veniți! strigă ea, bucuroasă, de parcă Barbara nu venise acolo pentru necazurile ei, ci anume ca s-o vadă pe ea, pe Olesia. Veniți cu mine, și-și roti ochii neliniștită. Vă conduc la cuptoare.

Barbara nu era în stare să scoată o vorbă. Porniră înapoi spre coșul acela înspăimîntător. Aproape de clădirea smolită, de unde bufnea focul, un vlăjgan chipeș și voinic, în salopetă albastră, îi tăie drumul Olesiei care alerga înainte.

— Încotro? întrebă el cu voce groasă de bas. Încotro?!

Olesia, care de obicei nu se lăsa intimidată, își vîrî capul între umeri ca un copil speriat.

— Ne ducem la cuptoare, zise ea, blînd, prefăcîndu-și glasul aspru într-un piuit răgușit. Cu doamna. Cu doamna Niechcic. Nu fi prost, Józio.

Vlăjganul chipeș îi aruncă Olesiei o privire ucigătoare, nu alta.

— Ei! tună el. Cățelandrul ăla să se ducă la dracu! Că altfel, îl zdrobesc.

Și se dădu puțin la o parte.

Barbara păli și se închină în gînd că scăpase cu bine. După cîțiva pași, se uitară amîndouă în urmă.

„Józio“ le urmărea cu mîinile în buzunarele salopetei.

— E logodnicul meu, o lămuri Olesia în șoaptă. Pleacă și de la lucru, de oriunde. Mereu mă spionează. Zice c-o să mă omoare, oftă ea, încîntată.

Barbarei i se făcuse părul măciucă. Se temea și totuși respiră oarecum ușurată, cu toată spaima și chinul ei, bucuroasă că Olesia era aici atît de bine păzită de zdrahonul de Józio.

Ajunseră în ușa halei, unde focul ardea, vuia și bubuia. Barbara trecu pragul, dar dădu înapoi, izbindu-se de un zid nevăzut de arșiță îngrozitoare. I se părea imposibil ca oamenii să poată sta într-o asemenea căldură și

totuși, în interiorul întunecos al halei, fulgerat de lumini, roiau oameni.

— Îndată, o opri Olesia. Așteptați aici, doamnă. Îl caut eu.

Barbara făcu totuși un efort și păși pragul. Văzu în centrul halei un loc rotund, mai înalt, în mijlocul căruia ardea și curgea un lichid în pîraie aurii. Pe marginea acestei ridicături forfoteau muncitori goi pînă la brîu, cu corpurile ciudat de lucitoare, și printre ei zburau bule de foc. Parcă oamenii aceștia s-ar fi jucat cu niște mingi de foc. Barbarei i se puse un nod în gît. Din ochi începură să-i curgă lacrimi. Ceea ce vedea în fabrica asta primitivă i se părea un tablou dantesc. Nu și-ar fi închipuit niciodată că sticla tăcută, rece și străvezie se naște în chinuri atît de cumplite. Nici unul din obiectele de sticlă modeste, de uz casnic, nu părea să iasă din jocul acesta periculos cu focul, care ar fi putut da naștere doar unor obiecte neobișnuite, ca din basme.

Iar cînd, după ce se mai dezmetici puțin, văzu că bulele acestea de foc zburătoare se rostogoleau în aer, atîrnînd ca niște picături uriașe la capătul unor țevi de fier în care sticlarii pe jumătate goi suflau ca în tromboane... Cînd văzu apoi cum sticla incandescentă e turtită într-o formă de fier, din care iese o farfurioară obișnuită pentru pahare, i se păru ceva de necrezut, halucinant, ca într-un vis în care nu există nici o legătură logică între cauză și efect. Acești oameni, care se mișcau aici în clocotul focului, al fierului încins și al sticlei incandescente, i se păreau cînd niște ocnași nefericiți, supuși pentru toată viața la cazne, cînd ființe extraordinare, niște semizei înzestrați cu o forță și o rezistență supranaturale. Atîtea lucruri care o frămîntaseră cîndva își găseau acum o explicație și o justificare, ca și cum ar fi fost reflectarea în viață a tot ce se întîmpla aici, sub ochii ei. Numai faptul că iadul ăsta exista pe pămînt — nu era oare destul ca restul omenirii să nu poată niciodată trăi în tihnă și liniște?

Cînd își aminti de băiatul ei, la gîndul că și el trebuia să fie undeva printre oamenii aceștia, o cuprinse admirația și duioșia. Cutezase deci să intre în marea asta de foc, să pătrundă în adîncul nemilos al vieții !... Îl socotea pierdut, dar într-un fel care îl absolvea de vină și-l înălța în ochii ei. Se uită să-l zărească și-i păru rău că Bogumil nu era de față să-și vadă fiul ieșind din arșița asta de foc.

În locul băiatului, o văzu venind fuga spre ea pe Chrobotówna.

— Să mergem, domnu Tomasz nu-i aici, strigă ea. Domnu Tomasz nu-i aici, repetă ea după ce ieșiră din hărmălaia străbătută de fulgere. Mă-ntorc îndată. Așteptați-mă lîngă pomii ăia. Mai dau o fugă pînă la atelierul de șlefuit. Poate-i acolo.

Barbara se întoarse spre locul pe care i-l arătase fata și abia acum băgă de seamă că în curte erau pomi. Doi scoruși uriași, ceva mai la o parte. Pesemne că toate luau aici o înfățișare extraordinară, căci Barbara nu văzuse niciodată scoruși atît de uriași. Aveau frunzele întunecate, proaspete, grase, ca în pădure, iar ciorchinii plini de fructe mari și date în pîrg. Aveai impresia că arborii aceștia minunați, care creșteau pe un loc dușmănos, în praf, fum și gunoi, strînseseră în ei prospețimea hărăzită întregului ținut. Barbara îi privea, încîntată, fiindu-i teamă să nu dispară dintr-o clipă în alta ca *fata morgana* în pustiu.

— Am dat de el ! îi strigă în ureche, speriind-o, Chrobotówna, care răsărise ca din pămînt. Mai încolo de poartă, în dreapta, e o casă. Acolo ține un ovrei berărie și băcănie. Ferestrele-s verzi. Acolo-i domnu Tomasz. Grăbiți-vă, doamnă ! Duceți-vă și luați-l de-acolo. Să nu-l mai lăsați aici nici o clipă, că se-ntîmplă o nenorocire, o amenință ea. Eu trebuie să fug de-acu ! Lucrăm cu ziua. Azi pierd din cîștig, văleu...

— Te despăgubesc eu, și Barbara scoase portmoneul.

Plecă pe jos, făcîndu-i semn lui Adamek să se țină cu brișca după ea. Paznicul, care semăna la chip cu

unchiul Daniel, clipi dintr-un ochi și împinse, gemînd, poarta grea, tîrșîind-o prin nisip. Barbarei i se năzări că o împresoară o mulțime de paznici, clipind batjocoritor; mergea înainte de parc-ar fi fost tîrîtă spre stîlpul infamiei.

Nu-i fu greu să găsească casa cu ferestre verzi. În prag, se jucau niște copii de ovrei, murdari și mucoși.

— Dați-mi voie, copii, vreau să trec.

Copiii se ridicară și-i făcură loc. Cu gurile căscate, cu degetele înfipte în dinții de jos, se uitau în neștire la Barbara cu ochișorii lor negri. Ea se opri în sălița cu miros acru, pe urmă deschise ușa dinspre odaia din care răzbăteau glasuri bărbătești. O încăpere strîmtă, plină de fum. În fund, tejgheaua. Lîngă fereastră, în jurul unei mese, ședeau patru bărbați, toți cu șepcile pe cap, răsturnați în scaune. Fumau și jucau cărți. Unul din ei strigă: „Trîntiți o muiere peste valet! Să aibă și el o plăcere!"

Era Tomaszek.

Barbara trînti ușa și fugi, îngrozită, ca și cum ar fi văzut o stafie. Ieși afară și se sprijini de perete. I se împăienjeniseră ochii, și cînd își recăpătă vederea, zări iar copiii murdari și mucoși care se opriseră din joacă și, înșirați în fața ei, o cercetau în tăcere. Le făcu un semn cu mîna să plece, dar ei nu se clinteau din loc și nu-și desprindeau ochii de la ea.

„Unde sînt? se gîndi obosită. Poate visez?"

Nu știa dacă Tomaszek o văzuse, nu știa dacă o să vină după ea. Dacă n-o văzuse? Pleca de aici cu mîinile goale. Nu. Trebuia să rămînă, să mai aștepte. Căci pentru nimic în lume n-ar fi intrat acolo a doua oară.

Înainte însă de-a-și reveni din tulburarea care pusese stăpînire pe ea, Tomaszek ieși și se opri în fața ei, făcînd o mutră mirată. Văzîndu-i fața smeadă, ochii cenușii-aurii, neastîmpărați, moțul rebel de pe tîmpla stîngă, ieșind de sub cascheta ca de ciclist, i se păru frumos, dar străin și crud, ca Józio, zdrahonul din fabrică. Îl privi îndelung, dușmănos.

— Fiul unui om ca taică-tău... al unui om ca el... prin cîrciumi cu cartoforii, şopti ea.

Tomaszek părea foarte surprins.

— Mămico... se bîlbîi el. Mămico, dumneata aici ? !...

— Da... „mămico", îl imită Barbara, nemaiputîndu-se stăpîni. Ce te holbezi la mine ? Marş acasă ! ţipă ea ca la un cîine.

O porniră, bîjbîind ca-n ceaţă, şi ajunseră la locul unde zidul fabricii o cotea în unghi drept. În jur nu era ţipenie de om. Barbara se opri, frîngîndu-şi mîinile.

— Băiete ! Ce înseamnă purtarea asta ? ! Cum de-ai ajuns aici ? De ce nu ne-a dat de veste Jerzmanowski că ai plecat de la ei ? !

— Ei, poftim ! De unde să ştiu eu de ce n-a scris ? bolborosi Tomaszek. Doar eu... asta... eu v-am scris. Cine v-a spus că sînt aici ? întrebă deodată, obraznic. Se măsurau cu priviri pline de ură, care tăinuiau acelaşi gînd.

— M-a trădat, gemu Tomaszek. Bestia ! şuieră el. Ce vrei de la mine, mămico ? strigă furios. Lăsaţi-mă-n pace ! N-am făcut nimic !

— Tu nu faci niciodată nimic. Tot răul de-aici se trage, izbucni Barbara. Te-am căutat la cuptoare, la lucru... Dar, fireşte, nu te-am găsit acolo. Niciodată nu eşti acolo unde ar trebui să fie un om, niciodată acolo unde ar trebui să ai o răspundere... Eşti o haimana. Nu-ţi place decît să te înhăitezi cu golanii...

Tăcu. Ceva striga în ea : „N-a moştenit de la taică-său firea asta !"

Şi cum se afla încă sub impresia coşmarului, se gîndi, sau poate i se păru numai, că dacă Tomaszek ar ucide pe cineva, crima asta va apăsa pe umerii ei în faţa Judecăţii Supreme.

Tomaszek se uita crunt la ea, ca bărbatul care nu poate îndura să fie dojenit de o femeie.

— Ce rost are scandalul ăsta ? mîrîi el. De ce spui că nu fac nimic ? Sînt aici la practică, la un coleg...

— La un coleg ! Am văzut eu practica asta...

— Ei, du-te dacă vrei la birou și întreabă-i, se aprinse el. Fiul lui Pawlowski, proprietarul fabricii, e coleg cu mine. De mîine, cu ajutorul lui, urma să primesc un post într-un birou. Lui Jerzmanowski, își aminti el, i-am spus că plec acasă. Și, într-adevăr, pornisem spre casă... Dar în tren l-am întîlnit pe colegul ăsta și el... Eu rămîn aici, rosti cu hotărîre, privind parcă dincolo de Barbara cu ochii lui cenușii-aurii.

„Pawlowski ? se gîndi Barbara, surprinsă. «Bila aceea de biliard» ? Nu degeaba mi-a fost de la bun început atît de antipatic."

— Ba n-ai să rămîi aici. Și te rog, nu-mi mai turna gogoși, că m-am săturat. Tu și funcționar de birou ! De mîine ? Pentru tine toate încep „de mîine". Cum adică ? Nu mai vrei să te întorci la școală ? Vacanța e pe sfîrșite.

Vocea i se înmuie. Oricum, privea parcă într-o altă lumină escapada fiului său, de cînd aflase că venise la un coleg să-și facă practica. Totuși continuă să-l certe cu asprime.

— Dacă vrei să rămîi și să muncești, atunci du-te cu muncitorii la cuptoare...

Se gîndi deodată că asta ar fi poate ultima scăpare : o pedeapsă, dar și o binecuvîntare. Tomaszek ridică din umeri.

— Nu înțeleg nimic, mămico, de ce preferi să fiu muncitor, cînd eu aș putea primi un post serios ?

— Am visat c-ai să ai mai știu eu ce posturi. Acum însă îmi e totuna ce-ai să ajungi. Vreau doar să fii om. Întoarce-te, își împreună mîinile. Trebuie să te vezi și cu tata. De altfel, află că Serbinów-ul a fost vîndut. Dacă nu vii acum, altă dată...

Tomaszek se trase înapoi ca sub o lovitură năprasnică.

— Cum ? Serbinów-ul a fost vîndut ? Glumești !

— Nu crezi ? Vino acasă și-ai să te convingi.

— Unde-i trăsura ? se uită el buimac în jur.

Barbara îl duse la brișcă. Adamek, văzîndu-l, îl salută, stăpînindu-și mirarea.

— Cu brișca ai venit, mămico? rămase Tomaszek încremenit.

— Dar cu ce-ai fi vrut? Cu careta trebuia să duc rușinea asta?

Ochii lui Tomaszek se îngustară și clipiră des. Se codea, era limpede că luptă cu el însuși.

— Așteaptă-mă, mămico, mormăi încruntat. Mă duc să-mi iau lucrurile.

Însă Barbara se temea să-i dea drumul.

— Merg și eu, zise ea.

— De ce? E o bucată bună de drum. Prin nisipul ăsta... Ai să obosești, mămico.

— Atunci mergem cu brișca. Urcă. Hai!

Tomaszek se lăsă fără chef transportat. Opri pe la mijlocul uliței, în fața uneia din casele cele mai mizere.

— Aici stă colegul tău? Fiul proprietarului fabricii? se sperie Barbara.

Tomaszek nu-i răspunse. Coborî din brișcă și dispăru în sălița de la intrare. Barbara așteptă puțin, dar simți că i se face rău. Sări jos și se opri în prag. Se uită prin ușa întredeschisă la treptele drepte ca la scările de incendiu. „Unde-o fi? se întrebă ea nu cu gîndul, ci cu zvîcnetul nebunesc al inimii. Jos, sus? Poate că nici nu mai e aici?"

O ușă se trînti cu putere, parcă înlăuntrul ei, și Tomaszek apăru cu o valijoară în capul scărilor. Începu să coboare încet, cu grijă. Barbara își dădu seama că vrea să se furișeze și să fugă de ea. Împinse ușa și intră în săliță, în clipa cînd el cotea de pe scări, dar nu spre stradă, ci în partea opusă, spre curtea interioară.

Ieși după el într-un loc pustiu, înconjurat cu niște maghernițe semănînd a magazii de lemne sau latrine. Îl apucă de mînă. „Încotro? Încotro!?" răcni ea. El se smulse și dintr-un salt dispăru printre maghernițele de scînduri. Barbara alergă, înnebunită, după el.

Se lovi de ceva și căzu. La țipătul ei, Tomaszek se întoarse și-i ajută să se ridice.

Se aflau pe un maidan pustiu. Barbara tremura toată, ca scuturată de friguri. Tomaszek îi sărută mîinile, desperat :

— Mamă, de ce te ții după mine, mămico ? De ce-ai venit ? Eu nu mă-ntorc acasă. Eu, oricum, tot nu mă-ntorc, repetă el cu patimă.

Barbara tăcu. Se priveau, nemișcați, ochi în ochi.

— Nu te-ntorci ?

Dădu din cap în tăcere, grozav de abătut. Pe fața lui se citea limpede de ce nu voia să se-ntoarcă.

— Vlăjganul ăla, șuieră Barbara, o să te omoare și pe tine și pe fată. L-am văzut. Și-am înțeles. Te o-moa-ră !

Văzduhul fu spart de un sforăit neînțeles, care se preschimbă încet-încet într-un urlet gros, șuierat. Sirena fabricii anunța pauza de prînz. Tomaszek păli atît de tare, că i se albiră buzele.

— Nu mă chinuiți ! hohoti el fără lacrimi. Și așa sînt destul de nefericit.

Se cuprinseră în brațe. Barbara îl simți din nou lîngă ea, moale, docil ca un animal îmblînzit. Îi veni inima la loc. „Cine se simte nefericit, nu poate fi rău", își zise ea.

— Să ne întoarcem, copilul meu, îl imploră, zbierînd aproape ca să acopere șuieratul sirenei care ținea la nesfîrșit. E o rătăcire... trece... Să ne întoarcem cît mai repede acasă

„Acasă !" răsună în liniștea care se lăsase brusc și Barbara se sperie de vorba asta. Acasă ! Putea afla acolo vreo salvare ? Vreun sprijin pentru a-și scăpa de la pierzanie copilul ? Nu. Atunci pentru ce mai există dragostea, îndatorirea sfîntă înfiptă prostește în inimă, dacă ești neputincios și n-ai ce face cu ea ? Poate că ar fi mai bine să-l lase să-și urmeze calea, să plece în lumea largă și să se descurce cum s-o pricepe. Cine știe, poate va izbuti să se salveze singur de

la înec, să-şi facă loc prin valurile tulburi ale vieţii, s-ajungă la un liman.

Tomaszek nu se mai împotrivea. Luară valiza şi porniră spre brişcă. Acolo îi aştepta o femeie grasă.

— Aha ! zise ea. Plecaţi ? Şi cine-mi plăteşte camera ?

Barbara, ca pălmuită, îi numără în pripă ce-i mai rămăsese din bani. Îi lipseau doi zloţi. După oarecare codeală, Tomaszek scoase fără nici un chef portmoneul. Plătiră.

— Dar cheia ?

— În săliţă, sub preş, mormăi el.

— Să mergem. Mai repede, mai repede ! îl grăbi Barbara. Dar, ca un făcut, calul abia îşi tîra picioarele prin nisip. Cu chiu, cu vai lăsară Budy în urmă şi, după ce străbătură pădurea din marginea oraşului, pămîntul tare începu să răsune sub roţi. O luară pe drumul de căruţe ce şerpuia printre vîlcelele din jurul oraşului şi se-ntîlnea cu şoseaua ce ducea spre Nieznanów.

— Pe aici mergem ? se miră Tomaszek şi, înviorat ca prin minune, începu să vorbească. Trebuie să recunosc, zise el, că am auzit de vînzarea Serbinów-ului. De asta şi voiam să intru funcţionar la fabrică. Să vă ajut.

— Nu-mi îndruga palavre ! îl repezi Barbara. N-avem nevoie de ajutorul tău. Tata a cumpărat Pamientów-ul. O parte din moşie şi conacul.

— Nu mai spune, mămico ! Zău ? se bucură Tomaszek. Ce minunăţie ! Ştiam eu că odată şi-odată o să avem şi noi moşie. Chiar asta le spuneam mereu colegilor mei de la Varşovia. Să ştii că eu m-apuc să studiez agronomia. Cine a cumpărat Serbinów-ul ? Noi cînd ne mutăm ?

Părea că uitase cu desăvîrşire ce se petrecuse cu o oră înainte.

„E ca o buturugă fără simţire, se gîndi Barbara. A şi uitat totul.“

I se strînse inima cînd zări, în zare, plopii din Serbinów. „Abia acum o să-nceapă. Abia acum. Bietul Bogumil."

Bogumil primise între timp o scrisoare de la Jerzmanowski, în care acesta îl întreba de ce Tomaszek trebuise să plece atît de grabnic și își arăta nedumerirea că nu primise încă nici o veste de la ei în legătură cu plecarea băiatului. În urma acestei scrisori și ținînd seama de bănuielile Emilkăi, nu-i fu greu să ghicească de ce plecase Barbara valvîrtej la oraș și nu se miră cînd brișca în care se afla și fiul rătăcitor opri în fața verandei.

— Asta e vișina după care ai alergat ? zîmbi el, dînd din cap spre soția lui. Iar cînd băiatul se plecă să-i sărute mîna, strigă, mai degrabă vesel decît mînios : Pe unde mi-ai umblat, oaie rătăcită ?

— L-am cules tocmai din Pogórze. Făcea practică, glumi Barbara în silă. Ce praf ! adăugă ea. Mă dor ochii de-atîta praf.

Emilka își salută fratele, ca și cum s-ar fi despărțit de el în ajun. Din toți ai casei numai ei puțin îi păsa de apucăturile și firea lui. Și puțin îi păsa iarăși dacă va fi pedepsit sau iertat.

Barbara își lăsă copiii pe terasă, în cercetarea schimbărilor survenite în gospodăria lor.

Se lăsă pe canapea în camera lui Bogumil, închise ochii și-i povesti pe scurt peripețiile prin care trecuse.

Bogumil se-ntunecă la față. Isprăvile din ultima vreme ale fiului lor nu i se părură totuși mai grave decît cele dinainte. Cînd Barbara își scoase pălăria, tresări :

— Ce-i asta, Basia ?! strigă el. Ai încărunțit !

Barbara se privi în oglindă. Deasupra frunții, în dreapta, odihnea o șuviță de păr cărunt.

— Ce caraghios, spuse ea și, sprijinindu-și capul de pieptul lui Bogumil, pentru prima dată de mulți, mulți ani, poate din seara aceea cînd înflorise iasomia, plînse în brațele lui.

7

Agnieszka se înapoie în țară abia la sfîrșitul lunii august. Rămăsese cu Marcin mai mult decît plănuise și pentru că se simțise nespus de bine în tovărășia lui, dar și pentru că nu voia, după moartea lui Janusz, să se întoarcă prea repede în locul unde-l cunoscuse. I se părea, de altfel, că în felul acesta îi dovedea lui Marcin că dăduse cu desăvîrșire uitării anumite lucruri.

Coborî din tren la Kaliniec și porni spre casă cu docarul care-o aștepta. Cînd trecu pe lîngă cimitirul orășenesc de pe șoseaua Raciborska, se uită într-o parte și se gîndi : „Aici, sub copacii ăștia înclinați peste zid, e îngropat Janusz."

Dar așa cum, cu patru ani în urmă, fiecare veste despre Janusz trezea în sufletul ei o tresărire instinctivă înainte de a o înțelege cu mintea, și acum gîndul că el odihnea aici pe vecie abia după un lung răstimp trezi în ea o vagă tristețe.

Și vînzarea Serbinów-ului se rezuma la Agnieszka la simple cuvinte. Și totuși și Janusz, și Serbinów-ul îi erau dragi și știa că-i vor rămîne dragi pentru totdeauna. Dar îi răsăreau în minte ca niște vechi amintiri : imagini dintr-un album, îngălbenite de vreme. Deci imaginea primei ei iubiri și a casei părintești în care-și petrecuse copilăria păliseră de mult și se despărțise de ele cu mult înainte de ultimele evenimente. Doar coborînd în adîncul inimii și-al minții mai putea da de urma lor.

Și totuși, cînd docarul intră pe aleea cu castani din Serbinów, inima i se strînse și cînd ajunse în fața verandei se gîndi, înfiorată : „E a treia moarte în anul acesta".

Primul părăsise această lume preotul Komodziński. După moartea lui, nu se putuse liniști multă vreme : se învinuia că îi amărîse ultimele clipe ale vieții cu mărturisirile ei și avea mustrări de conștiință. Acasă domneau zarva și neorînduiala. Părinții ei aveau acum pe cap două gospodării : una trebuia desfăcută, cealaltă

luată în primire și orînduită. N-aveau nici timp să i se plîngă de necazurile lor. Pe de altă parte, Agnieszka se grăbea să plece la Varșovia. Rămase la Serbinów doar cîteva zile, în care timp își ajută părinții, supraveghind lucrările de reparație ale conacului din Pamientów. Bogumil dăduse dispoziții să se scoată tapetele și să se zugrăvească încăperile. Agnieszka primise sarcina să aleagă culorile, după gustul ei, cu excepția salonului, pe care Bogumil ținea să-l zugrăvească în verde. Apoloniusz Wemborek părăsi, fericit, ciubotăria lui Chrobot pentru a lua de coadă bidineaua și a-și arăta priceperea în pregătirea culorilor și aplicarea lor pe pereți. Acoperișul trebuia reparat, zidurile din nou tencuite. Îi costa o groază de bani, însă nu pregetau, căci casa trebuia pregătită pentru o bătrînețe senină, liniștită. N-aveau de ce să se zgîrcească.

Ocupată pînă peste cap, Agnieszka trecu cu ușurință peste „aventura" lui Tomaszek din timpul vacanței, pe care i-o povesti maică-sa. Doar o dată, cînd îl văzu cu fotografia domnișoarei Judwiga Bartoldówna în mînă, îi spuse :

— Să-ți fie rușine ! Nu mai poți după fotografia asta și trăiești ca un...

— Asta-i unica mea dragoste, răspunse el, jignit.

Agnieszka se întreba ce-o fi însemnînd pentru Tomaszek dragoste unică. Și, parcă încheind o discuție mai veche, își zise : „Iată deci că pentru unii această «dragoste unică» nu înseamnă nimic".

Își dădu seama apoi că adresa aceste cuvinte umbrei lui Janusz.

Părinții nu știau ce să facă pe mai departe cu Tomaszek. Încotro să-l îndrume. N-ar mai fi vrut să-l trimită la Varșovia, unde, după părerea lor, își făcuse de cap cu prisosință. Dar nici la Kaliniec n-ar fi vrut să-l țină, căci era prea aproape de fabrică și de Chrobotówna. Totuși pericolul acesta li se păru, pînă la urmă, mai ușor de înlăturat decît altele, imposibil de prevăzut. Pe urmă, la Kaliniec mai era și micuța Bartoldówna, împotriva căreia nu aveau nimic ; nădăjduiau că prezența ei l-ar

putea face mai cuviincios și mai statornic. Așadar, îl înscriseră iarăși la școala de comerț. Fu primit în clasa a șasea pe care o repeta pentru a doua oară, întrucît nu se prezentase la examenele de corigență după ce părăsise școala. Și Emilka le dădea de gîndit. Ea, care toată iarna se arătase atît de veselă și de fericită și-abia aștepta să se mute la Pamientów, se-ntristase în ultima vreme și avea mereu ochii uzi. N-o mai interesa nimic, umbla ca adormită de colo colo, asista, pasivă, la pregătirile în vederea mutatului, și întreba mereu :

— La ce bun toate astea ?

Nădăjduiseră că cel puțin în trebile gospodăriei va fi bună la ceva ; acum nici aici nu mai mergea. Barbara încerca s-o scuze : „Nu-i de mirare, se gîndea, că pune totul la inimă. De mică s-a arătat tare sensibilă. Ba chiar e de mirare că pînă acum a dat dovadă de atîta stăpînire de sine.“

Dar n-avea dreptate. Emilka nu punea de fapt nimic la inimă și de aici se trăgea pasivitatea ei. Tocmai unei lipse de frămîntare lăuntrică se datora totala ei indiferență. Plimbările ei singuratece se răriseră și uneori se întorcea din hoinărelile ei cu ochii umflați de plîns. Iar cînd o întrebau ce-nseamnă asta, le răspundea, repede : „Îmi pare rău de Serbinów. Îmi vine să plîng de cîte ori mă uit la cîmpiile astea.“

Barbara simțea însă că fata ei regretă altceva.

Dar treburile nu le dădeau răgaz să-și bată cu asta prea mult capul și doar în momentele libere, tot mai rare și tot mai scurte, se gîndeau uneori la copiii lor, la soarta care-i aștepta în viitor. Li se părea că Agnisia se înstrăinase de ei, că se ocupa numai și numai cu rezolvarea propriilor ei probleme. Și așa cum se spune de obicei în asemenea cazuri, spuneau și ei că lucrul ăsta e o dovadă de egoism. Dar deși își ducea viața departe de ei, deși n-aveau habar cum trăiește, deși știau că oricînd ei sau bărbatului ei li se poate întîmpla vreo neplăcere, ciudat lucru, tocmai soarta fetei ăsteia li se părea cea mai sigură și mai ferită de primejdii. În schimb, oricît își băteau capul, le era im-

posibil să-și închipuie ce-o să se întîmple în viitor cu Tomaszek și Emilka. Parcă ceva le stătea în cale, dar nu venind din afară, ci dinlăuntrul lor.

— În orice caz, Emilka iubește natura, chibzuia Barbara, și asta e o bună recomandație pentru un om. Apropierea de natură curăță și înalță sufletul omenesc.

— Crezi că din dorința de a se apropia de natură aleargă pe cîmp, sau mai știu eu pe unde ? o întrebă Bogumil, după o îndelungă gîndire. De cînd cu drumurile astea la Pamientów, mi s-a-ntîmplat să-l văd de două ori trecînd călare dinspre Malocin pe Kozarewicz ăl mic. Te-aș sfătui s-o mai oprești de la plimbările astea.

Barbara se sperie. Dar sfatul lui Bogumil nu mai avea rost. Emilka rărise singură plimbările ei singuratece. Ba în ultima vreme nu mai ieșea de loc și asta o făcea și mai tristă.

Între timp sosi și sfîrșitul lui septembrie. Hotărîră să-nceapă mutarea. De două zile căruțele transportau mobila la Pamientów. Barbara și Emilka își petreceau acolo toată ziua și veneau la Serbinów numai să doarmă. În sfîrșit, transportară paturile, toate boarfele și măruntișurile care mai rămăseseră și se mutară cu cățel și purcel. Doar Bogumil mai întîrzie o zi și dormi pe un pat de campanie în camera lui, goală acum ca o chilie. Trăi într-un adevărat iad. Oamenii se îmbătaseră criță la petrecerea pe care-o dăduse în cinstea lor la despărțire și, în afară de asta, în fiecare clipă se mai ivea ceva de rezolvat : mici sume de achitat, felurite pretenții fie îndreptățite, fie inventate, căci el nu mai avea răbdare să controleze registrele. Trebuia de asemenea să facă față la asediul evreilor, negustorilor și meseriașilor din Nieznanów, care-i cereau să pună o vorbă bună pentru ei pe lîngă noul moșier. Owrucki lipsea din țară. Întîrzia la Petersburg, unde plecase să îndeplinească niște formalități de moștenire. Bogumil însă nu se îndoia că întîrzia dinadins, ca să-i arate toată încrederea și să-i dea mînă liberă. Cheile, inventarul și registrele fură predate unui băiat tînăr, ales de Bogumil, la recomandația lui Ceglarski.

Abia a doua zi reuși Bogumil Niechcic de bine, de rău să sfîrșească. La amiază, după ce mulțumi pentru docar (care venise să-l ia împodobit cu brad și lemn cîinesc), după ce-l îmbrățișă pe Klimecki, mîngîie caii și fluieră după Ram — o luă pe drumul poreclit „spre pîrleaz", trecînd prin poarta împodobită în onoarea lui cu ghirlande de brad. Dincolo de poartă se opri, privi în urmă și ochii i se umeziră.

Copacii bătrîni își înălțau deasupra gardului coamele roșii-aurii. Eleșteul strălucea, neted, cu undele lui de azur. Puful plopilor plutea alb și somnoros prin aer. Serbinów-ul, locul unde muncise o viață, era acum doar un frumos peisaj de toamnă. Pentru prima oară Bogumil privi acum copacii și apa fără a se gîndi că pe ici, pe colo trebuie îndreptat și dres ceva. Luîndu-și bun rămas, îl tulbura frumusețea lor.

Stătu cîtva timp în contemplare, apoi se întoarse, își strigă cîinele și o porni spre Pamientów de-a curmezișul, peste luncă, așa cum mai mersese cîndva, într-o noapte înzăpezită de iarnă.

Plecară o dată cu ei la Pamientów: grădinarul Kajetan, cărăușul Banasiak, Julka și Szczepanowa. Wemborek îi rugase-n genunchi să-l ia și pe el, fiind în stare să facă orice numai să fie aproape de „Julcia", pe care voia s-o ia de nevastă. Bogumil însă n-avea nevoie de prea mulți oameni la „fermă", așa cum își botezase noua așezare.

Nici nu trecuse săptămîna de cînd se mutaseră și-o veste năprasnică le luă mințile: Owrucki fusese ucis în trenul care-l aducea din Rusia la Kaliniec.

Nu le venea să creadă, căci nu-și puteau închipui cum omul acesta, asemenea unui copil nevinovat care nu cunoaște nici păcatul, nici decăderea, avusese parte de o soartă atît de cumplită. Negustorii evrei, atotștiutori, șopteau ba că îl atacaseră bandiții care se așteptau ca Owrucki să aibă la el bani grei, ba că era vorba de o tragedie de familie, ba, în sfîrșit, că era un act de

răzbunare al cuiva care se socotise nedreptățit cînd cu vînzarea terenurilor nisipoase, din Bielorusia. Dar, la drept vorbind, nimeni nu știa nimic. Crima ascundea o taină pe care nimeni din părțile acelea n-o cunoștea. Mama lui Owrucki vîndu imediat Serbinów-ul lui Przybylak din Środa. Acesta îl cumpără pentru fiul său, care-și zicea de-acum „domnul Przybylski" și purta pe deget inel cu monogramă și însemnele familiei, cu toate că tatăl lui se mai lăuda și acum că se trage din țărănime.

Bogumil și Barbara rămaseră nemîngîiați de moartea acestui scump prieten, dispărut în împrejurări atît de ciudate. O dată cu el se nărui parcă și sprijinul pe care se bizuiau în noua lor situație. Dar nu se puteau lăsa copleșiți de jale, căci la Pamientów trebuiau să muncească în sudoarea frunții pentru a face față cheltuielilor și a plăti, la timp, rata cuvenită lui Woynarowski. Pamientów-ul fusese lăsat în paragină și Bogumil începu iar, cum făcuse cu ani în urmă, să care căruțe întregi de pir din grădină și de pe cîmp. Inventarul și clădirile cereau de asemenea reparații serioase, mai costisitoare decît i se păruse la început, și nu putea răzbi fără unele împrumuturi. Îi părea bine că ajunsese să aibă și el o sfoară de pămînt, dar datoriile îl împovărau din cale-afară. Barbara tremura neîncetat să nu-l scoată la licitație și, o dată cu liniștea, îi pieri și tăria de care dăduse dovadă la început, cînd îi năpădiseră necazurile. Își mai uita de griji, cînd se gîndea la soarta Europei și a mapamondului. În Balcani sta gata să-nceapă războiul popoarelor slave și-al Greciei împotriva turcilor. Citind articolele din presa rusească, Barbara înclina să fie de partea luptelor de eliberare ale sîrbilor, muntenegrenilor și bulgarilor. Agnieszka, însă, în scrisorile ei, vedea problema cu totul altfel. Era și ea de părere că slavii au tot dreptul la neatîrnare, dar le atrăgea atenția că Turcia, ca adversară a Rusiei, este aliatul natural al Poloniei. Le reamintea că țara aceasta fusese singura care nu recunoscuse niciodată împărțirea Poloniei între marile puteri. Apoi își

punea mare nădejde în tineretul turc, în acțiunile lui progresiste și aprecia masoneria care avusese oarecare influență asupra lui. Ba nu scăpa ocazia să se laude : „Mămico, scria ea, doar și străbunicul nostru a fost francmason; în lumea intelectuală asta-i una din cele mai frumoase dovezi de umanism.“ Barbara era uluită. În mintea și în sufletul ei se întretăiau adevăruri atît de diferite, lucruri atît de contradictorii trezeau în sufletul oamenilor un entuziasm la fel de sincer, convingerea că slujesc unei cauze bune, și deodată ieșea la iveală că în spatele lor se ascundeau afaceri murdare și suspecte. Nu mai știa nici ea de ce să se bucure și de ce să se întristeze. Dar fie că se întrista sau se bucura, se simțea înviorată că în lume se petreceau iarăși evenimente de seamă față de care treburile ei gospodărești treceau pe planul al doilea. Ca și înainte, îi plăcea să dezbată evenimentele, dar acum avea parte de alți interlocutori : țăranii care se stabiliseră unul cîte unul pe parcelele lor din Pamientów. Nu trebuia să coboare la oamenii ăștia de la înălțimea conacului boieresc. Veneau ei singuri, ba să împrumute ceva, ba să ceară un sfat, o gazetă sau o carte, unii colindaseră lumea, ajunseseră în Saxonia și dincolo de mare, iar acum erau și ei proaspeți gospodari la casele lor ca și familia Niechcic. De altfel, nu semănau nici la apucături cu țăranii din Serbinów : nu se ploconeau, dar nici nu foloseau diferite șiretlicuri pentru a trage mici foloase. Stăteau cu plăcere de vorbă și nu se sfiau sa o contrazică, spunîndu-și fără înconjur părerile. Deși Barbara era acum, așa zicînd, mai doamnă ca înainte, nu li se simțea de loc superioară și nici stingherită în fața lor. Uneori totuși, cînd i se părea că nu-i recunosc nici un fel de superioritate, se surprindea jignită. Se purtau fără nici o ceremonie, iar cum școala din Pamientów nu putea să cuprindă toți copiii din împrejurimi, veniră cu propunerea să-i învețe Emilka pe cei mai mici, arătîndu-se gata să-i plătească simbrie pentru osteneala ei !

Barbara mai să se supere cînd le auzi propunerea, dar după ce se codiră cîtva timp, ea și Emilka se apucară să învețe copiii. Curînd însă Emilka se lăsă păgubașă : se simțea sleită de puteri și era nevoită să stea mereu în pat. Nu mînca, nu dormea. Spunea că i s-a urît cu viața. În cele din urmă, Barbara dibui ce se-ntîmplase cu ea. Află și cauza indiferenței pe care o manifesta față de viața familiei, precum și țelul plimbărilor ei singuratece. Se adeverea ce bănuiseră ei în toamnă. Staś Kozarewicz venea călare din Sionszyce pînă la cimitirul din Malocin, unde se-ntîlnise cu Emilka toată primăvara. Cînd îi auzi mărturisirea, Barbara își frînse mîinile, speriată de purtarea ei ușuratică.

— Gîndește-te, fetițo, ce-ar fi putut ieși din asta ! șopti ea.

Emilka o întrebă, mirată, că adică ce-ar fi putut ieși ?

— Noi n-am făcut nimic rău. Ne plimbam, ne așezam pe marginea șanțului și ne plîngeam soarta. Căci părinții nu-l lăsau să mă ia. Eu însă tot mai aveam speranță. Credeam că pînă la urmă își vor lua seama. Mă iubea atît de mult, că și atunci cînd plîngeam îmi era bine cu el. Lîngă el nu mă temeam de nimic, deși el se temea de părinți. Eu însă nu mă îndoiam că el va fi în stare să învingă...

Rîzînd și plîngînd, Emilka povesti cum își făureau speranțe și visuri prostești. Mai întîi visau că Stasinek va veni să-și facă practica la Serbinów, că doar se putea, de ce nu ? Pe urmă, cînd se vînduse Serbinów-ul, nădăjduiau că vor aranja asta cu Owrucki. După uciderea lui Owrucki plănuiseră să fugă amîndoi în lume. Dar părinții lui Stasinek vegheau : l-au înhățat și l-au trimis la practică în altă parte. După un timp, i-a scris de acolo că totul între ei s-a sfîrșit, întrucît părinții îl silesc să se însoare cu altcineva.

Barbara o asculta și i se părea că ascultă povestea propriei sale soarte.

— Fetița mea, și Agnieszka s-a despărțit de logodnicul ei, dar pînă la urmă s-a căsătorit și sînt fericiți. Dar

ceilalți doi care-ți scriau? întrebă ea. Parcă spuneai că-ți sînt pe plac.

Emilka nici nu voia să audă de ei. Ceilalți doi n-o mai interesau de loc, fusese doar așa... o distracție, voise să-și dovedească ei însăși că, dacă vrea, poate să aibă succes. De altfel, ei știau de Stasinek și acum, după înjosirea pe care o îndurase, nici n-ar mai îndrăzni să-i privească în ochi.

Aflînd de necazul fiicei lui, Bogumil încerca s-o înveselească cum se pricepea.

— Acum nu mai ești așa săracă, îi spuse el, și ești frumoasă ca o cadră. Ai să găsești o sută mai buni, mai chipeși, mai mintoși decît mucosul ăla. Și pe urmă, ce? Numai din dragoste e făcută lumea? Ia uită-te-n jur cum muncesc oamenii... Hai, îi striga el alteori, hai pe hotar să ne uităm ce mai e prin Serbinów!

Emilka se lăsa dusă, mergea unde o chemau, se silea să mănînce, silabisea cu copiii țăranilor, însă se topea văzînd cu ochii. Se uita la ei cu milă cum se zbat, cum se chinuiesc să înfăptuiască ceva, și părea că-și zice: „Toate astea nu-s decît prostie și minciună. În lumea asta doar pentru dragoste merită să trăiești."

După Crăciun, părinții au dus-o la doctorul Wettler, care i-a prescris, pe lîngă unele doctorii, schimbarea locului și-a atmosferei. S-au hotărît să o trimită pentru restul sărbătorilor de iarnă la Kaliniec. La Ostrzeński nu voia să stea, căci în casa aceea murise Janusz și se temea de stafia lui, dar primi să locuiască la Holszański. Plecă nu pentru că era dornică să petreacă, ci în speranța că poate, din întîmplare, îl va întîlni undeva pe Stasinek al ei.

Bogumil și Barbara rămaseră singuri, și cum se mutaseră de curînd, li se părea uneori că sînt la începutul căsătoriei lor.

Bogumil, însă, nu se simțea în apele lui. Se și mira că e atît de lipsit de avînt. La urma urmei, își văzuseră visul cu ochii, aveau și ei un colțișor al lor; dreptatea învinsese, se găsiseră oameni de suflet care le săriseră

în ajutor și-i salvaseră de la înec.

„Oare n-ar trebui să muncesc aici cît zece ? se gîndea el și-i spunea nevestei : Trebuie să învăț să-mi gospodăresc pămîntul meu."

Dar nu trecea mult și începea să facă mofturi : ba că Pamientów-ul e prea mic pentru el, ba că e prea mare. Prea mic pentru viața cu care se obișnuiseră și pentru sistemul de muncă pe care-l aplicase atîția ani. Prea mare — pentru o gospodărie țărănească. Și, ciudat lucru. El, care la Serbinów izbutea să îndrume o grămadă de oameni ca un adevărat comandant, aici, în fața celor cîțiva oameni care-l ajutau, se arăta docil și timid. La Serbinów, cînd uita de Daleniecki, avea impresia că trudește pentru binele omenirii, că face o muncă superioară. Aici, aproape că se sfia să le poruncească oamenilor, să-i pună la muncă, să-i muștruluiască, să-i certe cînd nu lucrau cum trebuie. Ca și cum faptul că era acum proprietar de pămînt și muncea pentru propriul lui interes ar fi fost un motiv îndestulător să-l împiedice să-și mai spună ca mai înainte : „Truda ta e spre binele pămîntului".

„Mă prostesc la bătrînețe", se gîndea el, luptîndu-se cu aceste ciudate gînduri pe care nu și le bănuise.

Acum avea mai mult răgaz. Muncile de iarnă erau pe sfîrșite — și pînă la cele de primăvară mai era vreme destulă. Deși cîșlegii de iarnă luaseră sfîrșit, Emilka nu se grăbea să se înapoieze acasă. Părinții ei stăteau la gura sobei, fumau și se gîndeau că ar fi de datoria lor să-și viziteze vecinii. Pînă acum nu fuseseră decît la familia Ostrzeński din Sionszyce, să le aducă mulțumiri că le-au vîndut Pamientów-ul în condiții atît de convenabile. Apoi ei le-au întors vizita. Cînd o văzu pentru prima oară, după atîția ani, pe Ksawunia cea de altădată, Bogumil abia o recunoscu. Se transformase într-o femeie trupeșă și voinică, plină de energie și, după cum constatase cînd fusese la ei acasă, gospodină desăvîrșită. Bătrînul Woynarowski se înșelase. Nu era de crezut, cum prevăzuse el, că în mîinile acestei ultime mlădițe a nea-

mului bunurile lor pămînteşti se vor topi de-a binelea. Nebuniile ei din tinereţe fuseseră nebunii de tinereţe şi nimic mai mult. Bogumil ştia că acum nu mai avea rost să-şi facă griji în ce-o privea. Stăpînea, cu mînă fermă, două moşii mărişoare, dintre care Sionszyce, în urma sîrguinţei lui Stanislaw Ostrzeński, ajunsese „o adevărată bomboană". (Fapt la care contribuise într-o oarecare măsură şi suma luată pe loturile vîndute lui Anzelm.)

Oricum, discutînd cu doamna Ksawera, lui Bogumil îi păru rău pentru prima dată că se cam îngrăşase, că încărunţise şi îmbătrînise. Din această pricină nici nu-l trăgea inima să îndesească vizitele, care ar fi putut duce la oarecare intimitate. De douăzeci şi mai bine de ani, nu-şi vizitaseră vecinii decît întîmplător şi erau convinşi că procedaseră astfel pentru că aşa le plăcuse. Acum însă vedeau că nici vecinii nu prea se-mbulziseră să-i invite. Căci atunci cînd, în martie, familia Ostrzeński din Sionszyce organiză o mică serbare la care îi invită şi pe ei, soţii Niechcic primiră bucuroşi, chiar prea bucuroşi, invitaţia.

E adevărat că la început, Barbara spusese de vreo cîteva ori, ca de obicei : „toată moşierimea asta nu face nici cît o ceapă degerată", şi hotărîse că nu se va duce, însă la foarte scurt timp după această scenă de protest, dădu la iveală, din dulap, singura ei rochie de mătase, cercetînd-o cu grijă. Şi în timp ce-o cerceta, zise :

— Nu ştiu cum o să fie ! Dar dacă ne-om cunoaşte acolo vecinii, cred că va trebui să-i vizităm cel puţin pe cei mai bătrîni.

Însă cînd dădură să plece din Pamientów şi să urce în caretă, o cuprinse îndoiala. Dacă vizita asta o să însemne o nouă înjosire ? Ostrzeński sînt şleahtici de mijloc care nu prea-şi dau aere şi doamna Ksawera e fiica lui Woynarowski, deci o femeie cu siguranţă inteligentă. Dar ce te faci cu ceilalţi ?

— Te pomeneşti c-au să-şi ţină nasul pe sus, zise ea.

Bogumil nu înţelegea ce o apucase iar.

— Basinko, nu mai face mofturi. Îi cunosc doar pe toți. De la tîrguri, de la afaceri. Și pun prinsoare că oricît ar ține nasul de sus, n-ar putea să-l urce mai sus decît îl poartă alții, glumi el.

8

În salonul conacului de la Sionszyce găsiră mulți oaspeți. La prima vedere, Barbarei i se păru că nu cunoaște pe nimeni. Chiar îi șopti lui Bogumil : „Nu văd nici o figură cunoscută". Și se miră cînd Bogumil se salută cu mai mulți bărbați, ca între prieteni. Stăpîna casei însă îi dădu toată atenția, făcîndu-i cunoștință cu niște mătuși trecute și cîteva doamne de o amabilitate discretă, cu broșe antice prinse pe pieptii rochiilor negre. Din gurile lor moi, pungite, vorbele curgeau fără întrerupere, line ca un șopotit de izvor. Una din ele la fiecare două, trei cuvinte rostea unul franțuzesc.

Curînd fură poftiți la cină. Cînd se așezară la masă, cei care erau mai aproape de soții Niechcic, apoi și alții mai de departe, deschiseră vorba, arătîndu-se nedumeriți că doamna Niechcicowa, care era rudă cu stăpînul casei, Ostrzeńska și ea prin naștere, nu fusese niciodată văzută acolo. Era, desigur, înrudită și cu cutare, căci și acela ține tot o Ostrzeńska. Încet, încet ajunseră să vorbească de spița veche, vestită a neamului Niechcic.

— Se trag din aceia ? Nu, din ceilalți. Din Jarosty ? Sau din Mazowia ? Oh ! Splendide moșii, splendide moșii... În mîini nepricepute ?... Bineînțeles, bineînțeles ! Totul încape acum pe mîini nepricepute...

Bogumil le dădea, amabil, explicații, dar Barbara era abătută. „Ce-or fi avînd cu noi de ne-ntorc pe toate fețele ? se întreba ea. Și fără neamurile astea e ceva de capul nostru. Mi-e că-mi ies din sărite și le trîntesc una de-o să se sature. O să le spun, de pildă, că bunicii mei

se trag din țărani. Sau mai degrabă din evrei botezați. Ba nu, din francmasoni."

Dar n-avu prilejul. Ba, la un moment dat, se temu ca nu cumva Bogumil să înceapă iar povestea cu unul din strămoșii lui, copil găsit, luat de suflet de un oarecare Niechcic.

Comesenii se mulțumiră să scuture ușurel arborele lor genealogic parcă numai pentru a sublinia că aparțineau, fără îndoială, și ei societății înalte. Trecură apoi la alte subiecte. Moșierii își dădură drumul la gură, discutînd despre lucruri comune acestui clan strîns unit prin sînge sau alianță, înțelegîndu-se într-un limbaj al lor, ghicindu-și dintr-o privire gîndurile. Oaspeții erau bine îmbrăcați, unii slabi, cu fețe uscate și nasuri acviline, alții grași, mustăcioși, rumeni, trăgînd cu toții sevă din pămîntul roditor sau cel puțin bine fertilizat, cu toții siguri de ei și de avutul lor. Doamnele erau mai toate trupeșe, viguroase și cam bărbătoase la fire. Nimeni nu era prost dispus, fără poftă de mîncare sau mai ales de băutură. La unul din capetele mesei se așezase tineretul, ceva mai încorsetat din cauza reținerii de a nu face nebunii. Băieții erau mai toți atît de chipeși, încît nici răposatul Janusz n-ar fi putut să-i pună în umbră. Însă Barbarei frumusețea asta i se păru deodată extrem de „terestră". Se uita la oamenii aceștia, ca și cum ar fi fost exemplarele unor specii alese vegetale sau animale, îi privea ca pe o expoziție de fructe, de legume, de cai, de ogari sau de pisici de rasă. Și așa cum ni se întîmplă doar atunci cînd n-avem nici un fel de legături, nici măcar mărginite la schimburi de cuvinte, i se năzări că cei strînși în jurul mesei sînt un grup de făpturi prin care natura, zămislitoarea pietrelor, plantelor și animalelor, și-a încununat opera, dar n-a izbutit să facă nimic mai mult. Era chiar mirată că în loc de rîsete și cuvinte nu aude behăituri, țipete, ciripit de păsări. Niciodată nu crezuse mai mult în teoria lui Darwin ca în acel moment. Existența spiritului îi părea o excepție de mare preț, sau poate o infirmitate, un capriciu al firii. Tot așa cum dintr-o boală, dintr-o in-

firmitate a mesteacănului, apăreau arabescurile încîlcite, dar atît de interesante, la scrinul construit din lemn de mesteacăn pe care-l moștenise de la maică-sa.

„Dar eu, eu oi fi avînd suflet ? se întrebă, îngrijorată. Un suflet ca o infirmitate, sau unul ca o excepție de mare preț ? Sau poate că sînt doar un avorton, un exemplar degenerat al speciei umane ? Prea puțin voinică și puternică pentru a mă dărui din plin plăcerilor trupești, visez ca proasta la suflet, cînd asta nu-i decît născocirea unei imaginații bolnave."

Tresări deodată. Pe lîngă obrazul ei trecu o mînă înmănușată în alb cu o compotieră de cristal între degetele crispate. Se servea desertul. Barbara își luă și ea compot și totodată îl zări în fața ei pe Bogumil, care mînca aplecat deasupra farfuriei. Avea o expresie a feței, ca și cum nu s-ar fi aflat printre oameni, ci singur, într-un cîmp pustiu.

„El însă, el este la fel de puternic și de voinic ca și ceilalți, se îngrozi ea. I-a plăcut întotdeauna societatea. Dacă și el e abătut, atunci înseamnă că aici nu-i de noi. Oh, de s-ar termina odată ! Dac-am putea să ieșim de aici, să ne ghemuim în caretă și să plecăm, să plecăm cît mai repede acasă. Oamenii aceștia nu sînt decît niște bădărani, bădărani îmbuibați cu tot felul de bunătăți."

Bogumil era abătut din altă cauză. Cina asta bogată și oamenii din jur îi aminteau copilăria îndepărtată. Și nu doar că i-o aminteau, căci asta poate ar fi fost plăcut. Dar el se simțea parcă împins înapoi, la vremea copilăriei. Ca și cum nu s-ar fi întîmplat absolut nimic de atunci, nu s-ar fi schimbat nimic, iar viața atît de greu depănată n-ar fi fost trăită. I se părea că aude cuvintele tatălui său, pe care atunci nu le înțelesese bine, iar pe urmă nu și le mai reamintise niciodată. Acum le auzea clar cum sună : „Lumea aceasta este închisă din toate părțile. Nu există nici o ieșire, nicăieri."

Da, lumea asta nu ieșise din granițele ei și nu ajunsese nicăieri. Era și azi la fel ca și acum aproape cincizeci

de ani, se păstrase intactă. Numai că în loc de *whist* acum se vorbea de *bridge*, care venea să-i ia locul.

Comesenii se ridicau cu zgomot de la masă şi treceau în salon. Barbara zări chiar deasupra ei ochii de un albastru-deschis, cam bulbucaţi, ai doamnei Ksawera, care-i spunea cu voce energică, sonoră:

— Aş vrea să vă arăt cactuşii, doamnă. Mîndria mea. Anul acesta au înflorit pentru prima dată atît de devreme.

Barbara se trezi apoi într-un cerc de doamne, care admirau jardiniera uriaşă, aranjată într-un fel de loggia înconjurată cu pereţi de sticlă şi plină de tulpini-frunze rigide sau pleoştite, plate, încolăcite, acoperite cu flori purpurii, roze şi unele — o mare raritate — albe.

— O minunăţie! mărturisi Barbara, încîntată. Se pricepea la flori, începu să povestească despre cactuşii mamei sale şi despre plantele cultivate în casă, altădată. Doamnele mai vîrstnice dădeau aprobativ din cap, cele mai tinere ascultau şi-i puneau întrebări. Barbara le răspunse şi se învioră.

„Sînt foarte drăguţe femeile astea", se gîndi ea şi din clipa aceea începu să-i placă totul. Salonul era scund, însă proaspăt tapetat şi aranjat cu gust. Tapetul cremdeschis, perdelele albe ca zăpada, mobilă stil. Pe pereţi gravuri şi reproduceri ale marilor opere de artă, alese cu grijă. Lămpile agăţate ici şi colo răspîndeau o lumină plăcută, caldă.

„Aci e probabil mîna Ksawerei, îşi zise Barbara. Mi se pare că înainte de a se căsători Ostrzeński, conacul acesta era o ruină."

Frumuseţea din jur, datorită avuţiei şi bunului-gust i se păru deodată dovada unui spirit subtil.

„Nu, nu, se bucură ea, spiritul e prezent şi aici. În fiecare amănunt se pot descoperi urmele unei culturi vechi şi trainice. Poate e trist, dar pînă acum în Polonia n-a existat o altă cultură în afară de cea a nobilimii de ţară. În definitiv, tot ce-i frumos şi de bună calitate bucură ochii, întrucît vorbeşte de o frumuseţe ideală,

înălțătoare. În ambianța aceasta putea oare să dispară spiritul? Nu, nu, el e prezent aici, pretutindeni. Și orice s-ar spune, în sărăcie îți uiți și sufletul. Într-o viață de pildă ca a noastră nu există poezie, ci doar o proză cenușie, plată, aservită numai nevoilor imediate ale vieții."

Doamnele începură să discute proiectata expoziție de obiecte lucrate în casă, pe la moșii. Se stabili data primei întîlniri. Erau nemulțumite că cercurile de gospodine care luaseră ființă de curînd la sate aveau o activitate slabă. Se simțea nevoia unor conferințe de culturalizare, ținute sistematic. Arta populară e pe cale de dispariție, ziceau ele. Ambiția țărăncilor trebuie canalizată în direcția asta, căci cum s-ar putea organiza o expoziție fără artă populară? Dar igiena? E o balivernă că nu poate fi aplicată în casele țărănești! Puțină bunăvoință din ambele părți și ajungi să faci minuni. Numai că, făcînd asemenea treburi, trebuie să te preocupi și de tine însuți. Ieși la iveală că doamnele aveau o „bibliotecă volantă". Schimbau cărți între ele, uneia îi plăcea literatura franceză, alta îl lăuda pe Żeromski. Poți să nu fii de acord cu el, însă ce mare talent! Desigur că Sienkiewicz rămîne în continuare cel mai mare...

Barbara, speriată, se gîndea acum că aici nu numai c-a descoperit o viață spirituală suficientă pentru ea, dar că era chiar mai bogată decît întîlnise vreodată în mediul ei. Se simțea aproape umilită, deși în privința cărților nu avea de ce se rușina. Îndrăzni chiar să spună, că, după părerea ei, Prus e un scriitor mult mai mare decît Sienkiewicz, că Żeromski e interesant tocmai prin ideile lui îndrăznețe, căci altfel în scrierile lui e cam multă exaltare erotică.

Însă în afară de cărți, au fost dezbătute probleme din multe alte domenii, în care ea nu numai că n-avea cum străluci, dar n-avea nici un fel de cunoștințe. Organizarea vînzării produselor din fructe, țesutul covoarelor, înființarea unor sere, creșterea rațională a păsărilor — lucruri de care n-avea habar! Și activitatea asta în mijlocul poporului, pe care ea n-a reușit niciodată să și-o im-

pună, era pentru aceste doamne ca un plăcut joc de societate.

Bărbații, auzind ce vorbesc soțiile, se apropiară să-și spună și ei părerea.

— Activitate ? Activitate ? Literatură ? întrebară ei. O, doamnele noastre sînt niște adevărate capete ministeriale. Soția mea, închipuiește-ți, vecine, a publicat ceva în revista „Iedera“ sau într-alt — șoaptă și clipit din ochi — „organ feminin“. Żeromski ? se mirau. Ce-or fi găsind femeile astea la el ? Are un stil că nu se înțelege nimic. Eu recunosc că nu înțeleg nimic. Și-i pesimist. Îți otrăvește viața. Am cunoscut o familie Żeromski în ținutul Plock. Șleahtici adevărați. Exact. Exact. Însă ăsta e un rebel, un socialist se pare. O pasăre care-și murdărește propriul ei cuib. Se spune că a publicat o lucrare în care-i împroșcă pe moșieri cu noroi — iar altcineva adăugă ironic : „și pretinde că grevele rîndașilor o să salveze omenirea“.

— Pardon, sări o doamnă înaltă, cu pieptul revărsat și ochii strălucitori. Uneori mai trebuie să te ridici și deasupra cuibului tău și să-l privești de sus. Cine nu știe să se ridice, spiritualicește vorbind, deasupra sferei sale...

Alți domni nici nu auziseră de Żeromski. Aceștia ziceau că, toate bune, sferă-nesferă, literatură, cărți, cercuri, activitate printre țărani — însă femeia să nu uite că în primul rînd este femeie.

— Sarcina femeii e să dea farmec vieții, să o înfrumusețeze, era de părere un grăsan vesel cu sprîncene și gene plăvii. Noi, scumpe doamne, pentru asta vă respectăm, vă iubim. Da, da.

Ajungînd aici, domnii începură să-și povestească anecdote pipărate. Grăsanul cu sprîncene plăvii șopti cu buze umede de om pofticios :

— Vecine, ascultă una grozavă. Ia spune : știi ce e dragostea ? Ei ? Dorul fierbinte după locul nașterii. Ha-ha-ha-ha !

— După locul nașterii! Strașnică! Grozavă! Ei, e dulce, e dulce locul nașterii. Într-un cuvînt, patriotism curat. Ha-ha-ha-hi-hi-hi!

Bogumil se rușina că în asemenea ocazie nu știe ce să spună. Se prefăcea și el că face haz, că rîde de nu mai poate. Cineva șoptea chiar lîngă urechea lui :

— ...sînt unii, am cunoscut chiar eu de ăștia, care cînd fac dragoste cu o femeie... de care sînt îndrăgostiți, cad leșinați, un adevărat fiasco... Nu le merge decît cînd fac asta la rece. Altfel... se compromit pentru toată viața...

— Micuții dorm? întrebă cineva, referindu-se la gemenii doamnei Ksawera.

Dormeau de mult. „Păcat, ziceau unii, păcat că nu-i mai putem vedea. Sînt niște bebeluși de toată frumusețea."

Doamnele începură să vorbească de educația copiilor. Întrebarea era : unde să fie dați copiii la școală? Multe susțineau că numai la școlile mînăstirești. Și nu se gîndeau de loc la latura religioasă. Asta nici nu le interesa. Dar susțineau că numai la școlile mînăstirești copiii sînt la adăpost de anturajul prost. După părerea lor, mișună pretutindeni derbedeii. E plin și nu numai la școlile de stat, dar și la cele particulare, nu știi niciodată cu cine ți se împrietenește băiatul sau fata. Gloata se vîră astăzi peste tot.

„Cum asta, se gîndi Barbara, din nou dezamăgită. Vorbesc de Żeromski, de muncă în mijlocul poporului și vor să-și dea copiii la școlile mînăstirești, să-i ferească de gloată? Deci, ce vorbiseră înainte nu era pentru ele decît un fel de joacă, un schimb de vorbe și de impresii, care nu te obligă la nimic și nu-ți schimbă viața, nici obiceiurile? Ah, sînt niște troglodiți, niște troglodiți antediluvieni, se revoltă ea. Pentru ei toată lumea, în afară de ei, nu-i decît o gloată, cel mult un spectacol interesant sau sîcîitor."

Cineva o întrebă ce părere are despre o anumită școală mînăstirească a călugărițelor ursuline. Obrajii i se împurpurară. N-ar fi vrut să-i supere pe oamenii aceștia, se simțise bine în compania lor și se gîndi să ocolească în-

trebarea, dar își dădu seama, cu spaimă, că nu va fi în stare să ascundă adevărul.

— Habar n-am, ridică ea din umeri, nici de această mînăstire, nici de altele. După părerea mea, educația pe care o primesc copiii în școlile mînăstirești nu mai este actuală. Ambele mele fiice au urmat pensionul doamnei Wenorden din Kaliniec și am fost foarte mulțumită.

— Doamna aceasta nu e cumva protestantă ? întrebă, cu excesivă politețe, una din mătușile în vîrstă.

Barbara se și vedea pierdută în ochii lor, cînd deodată, o altă doamnă în vîrstă, cu voce groasă și ochi negri, mînioși, interveni brutal :

— Doamna are dreptate, iar voi, dragile mele, vorbiți prostii. Toate astea nu-s decît trala-la și trili-li. Viața mai cere și altceva decît să îndrugi rugăciuni.

Doamna cu piept revărsat și ochi strălucitori sări și ea în ajutorul Barbarei :

— Drăguțele mele, rosti ea cu glas melodios. Mie, mînăstirile îmi sînt foarte dragi. *N'est-ce-pas... J'adore cette vie en retraite. Mais tout de même* [1], așa ceva este recomandabil pentru oamenii maturi. Copiii trebuie să fie educați pentru a trăi în societate. Cu cît o vor cunoaște mai puțin, cu atît mai greu le va fi să-și mențină poziția. Și chiar în ce privește religia... Din școlile mînăstirești... trebuie să recunoaștem, tineretul iese nițel... nițel cam ateu. Prea multă educație religioasă strică. Ce vreți, dragile mele... Chiar eu, dacă după ieșirea din mînăstire n-aș fi dat peste un confesor...

Bogumil își pleca urechea să asculte cînd anecdotele povestite cu glas scăzut, cînd discuția despre școlile mînăstirești și ocrotirea copiilor de influențele rele venite din afară. Și din nou i se părea că retrăiește vremea copilăriei. Se apropie de cîțiva domni despre care știa că-și gospodăresc cu rîvnă moșiile, aplicînd cele mai noi metode de muncă. Nu demult Cercul agricol din Malocin i se adresase cu rugămintea să țină o conferință despre agricultură. Făgăduise că va ține această conferință și

[1] Nu-i așa... Îmi place grozav viața asta retrasă. Totuși... (Fr.)

acum voia să profite de ocazie pentru a afla care anume din metodele noi de muncă introduse de marii moșieri pot fi aplicate și de micii proprietari de pămînt. Domnii moșieri îi răspunseră în doi peri, fiecare lăudînd altceva. Grăsanul jovial, care pînă atunci povestise anecdote, se apropie și încheie discuția cu o glumă.

— Da, declară el, țăranul trebuie instruit. Cînd va ști să scoată cît mai mult din pămîntul lui, n-o să-l mai ispitească moșiile noastre.

Moșierii izbucniră în rîs. Un musafir oacheș, înalt, slab intră în discuție, dovedindu-le că nu țăranul constituia o primejdie pentru marea proprietate, ci creșterea continuă a prețurilor la pămînt.

— Prețurile astea tot mai mari înseamnă sfîrșitul moșiilor noastre. Oamenii sînt slabi, nu rezistă ispitei. Cum nu merge ceva, vînd, și basta. Tot e bine cînd o cumpără vecinul, ca moșia lui Bartold, să zicem. E limpede însă că, în general, trecerea asta a moșiilor dintr-o mînă în alta nu duce la nimic bun.

— Aveți perfectă dreptate, îl aprobă un bărbat vînjos, cu mustața răsucită, cunoscut în întreaga regiune ca un excelent agricultor și crescător de animale. Domnii noștri se sperie de te miri ce, iar prețul pămîntului crește și-i ispitește... Nu se străduiesc să mărească venitul, le e mai comod să aibă bani gheață în buzunar. Trebuie să combatem această tendință, să promovăm agricultura intensivă și buna administrare a veniturilor. Un calcul înțelept duce la sporirea rentei. Cu creta în mînă, domnilor...

Moșierul oacheș susținea introducerea unor culturi speciale și mecanizarea agriculturii.

— Cultivînd doar cereale și folosind plugul cu două brăzdare, n-o să putem concura niciodată cu Rusia, sau cu America. Avem nevoie de tractoare. Dacă nu mergem în pas cu progresul și nu folosim metode moderne, nu vom răspunde niciodată misiunii pe care ne-a încredințat-o istoria. Eu aș fi pentru intensificarea culturii plantelor sămînțoase. Inul, de exemplu. Ca să-ți chivernisești

dobînda la prețul mereu în creștere al pămîntului, e necesar să încerci noi culturi. Cum ziceam : inul, plantă sămînțoasă și fibroasă. Căutat pe piață și bine plătit.

— În ceea ce privește activitatea cetățenească în mijlocul poporului, zise cel cu mustața răsucită, adresîndu-se lui Bogumil, eu n-aș recomanda să ne pierdem prea mult timp. Țăranul și așa tot n-are să meargă cu noi, iar dogma aceasta a activității cetățenești — nu ni se potrivește. Noi avem nevoie de o dogmă mai materialistă. Trebuie mărit capitalul individual și ceea ce decurge de aici — e avutul întregului popor.

— Într-un cuvînt, *enrichissez-vous !* [1] îl luă peste picior moșierul cel oacheș. Vrei deci să preluăm lozinca burgheziei orășenești ? Fugi de-aici, domnule ! O mînă de indivizi înstăriți sau poporul întreg — nu-i același lucru.

— Ascultă, vecine, sări grăsanul cu sprîncenele plăvii. Cît timp n-o să fie pusă rațional problema mîinii de lucru, degeaba ne zbatem. Plata zilei de muncă o să ne mănînce capul. Cu fiecare reformă o nouă creștere. Și cînd socialiștii ăștia au să înceapă să ne strîngă cu ușa, nu văd pe unde-o să mai scoatem cămașa. Doar să le-o luăm înainte și să emigrăm undeva, fie și în Valea Parana. Acolo se pare că pămîntul costă o nimica toată, poți să iei cît poftești. Iar indienii aceia, sau negrii, nu știu ce-or fi, sînt departe, slavă Domnului, de orice doctrină socialistă.

— Glumești, vecine. Lasă că ne descurcăm noi și aici, zise moșierul cel oacheș și slăbănog.

Barbara care, spre sfîrșit, trăsese cu urechea la discuția lor, auzi răsunînd pianul. Doamna cu pieptul revărsat și ochii strălucitori încerca să cînte ceva. Barbara porni spre pian.

— Vă place muzica, doamnă ? o întrebă pianista și-i cîntă o bucată scurtă, foarte frumoasă, cu un refren sumbru care revenea mereu pe cheia de fa ca o întrebare tragică. Studiul în do minor, opus 25, de Chopin, răspunse ea la întrebarea mută a Barbarei.

---

[1] Îmbogățiți-vă ! (Fr.)

— Mi-am dat numaidecît seama că e din Chopin, se bucură Barbara. Dar nu știam ce anume. Mă simt ca și cum dintr-o băltoacă am nimerit într-un lac limpede.

— Din băltoacă ? Ochii doamnei se întoarseră să privească grupul de bărbați pe care Barbara tocmai îl părăsise. Zîmbi și clipi, complice. Da, spuse ea. Domnii noștri ar trebui puțin „curățați de noroi".

Barbara se-mbujoră, temîndu-se că doamna cu ochii strălucitori își bate joc de ea sau vorbește nesincer. Căci, în fond, domnii aceia discutau la un anumit nivel de informație științifică. Iar printre ei erau oameni cu totul deosebiți. Barbara nu putea să-și dea seama ce anume nu-i plăcea la oamenii aceștia luați împreună. Se zăpăci de tot și, pentru prima oară de la moartea Teresei, își dori să aibă o prietenă. Să-i fie prietenă doamna cu ochii strălucitori. Chiar dacă ar avea păreri diferite în unele privințe, lucrul acesta nu le-ar îndepărta. Mai degrabă le-ar apropia.

Tineretul care se zbenguia în camera alăturată, la auzul muzicii, năvăli în salon.

— E prea trist, strigau domnișoarele, alintîndu-se. Altceva mai vesel ! Mai vesel !

— Sîntem în post, în post, domnii mei, le aminti o mătușă bătrînă, pocnindu-și palmele dolofane.

Un bărbat cărunt, cu o față inteligentă și cîndva probabil foarte primejdioasă pentru sexul slab, se apropie de pian.

— Cine sînt cei doi de la pian ? îl întrebă Barbara în șoaptă pe Bogumil care tocmai se așezase lîngă ea.

— Bărbatul cărunt e deputat în Dumă, iar doamna e în vizită la cineva din împrejurimi. E o doamnă din lumea mare. Se numește... se numește... Stai, c-am uitat...

— Doamnă Marta, insista deputatul cărunt. Un cîntec ! Vă mai amintiți poate de : *Ninon, Ninon ?* Mi-aduce aminte de tinerețe.

Și, fără întîrziere, în timp ce doamna Marta îl acompania la pian, începu să cînte cu o voce plăcută, joasă :

Ninon, Ninon, que sais-tu de la vie,
Toi qui ne connais pas l' amour... [1]

Bogumil ridică ochii și întîlni privirea doamnei Ksawera. Nu-și dădu însă seama dacă era mirată sau tristă. Tineretul însă nu voia să asculte cîntecul cu Ninon.

— Patefonul! strigau ei. Aduceți patefonul!

Într-un colț, pe o măsuță, aștepta un patefon elegant, model nou-nouț, fără pîlnie. Într-o clipă, placa începu să se învîrtească pe discul învelit în stofă și cîntecul porni :

Leagănă-te, leagănă-te, fluture...

— Nu, ăsta-i prea vechi! Poate Tonkineczka? Vai! Asta era la modă acum cinci ani. Mai bine un step. Nu, nu! Un tango, un tango!

În salon fuseseră aranjate măsuțe pentru *bridge*. Bărbații, amestecînd cărțile și alegîndu-și locurile, discutau acum despre automobile. Deputatul cărunt avea o mașină splendidă, pe care o cumpărase la Petersburg. Alții își făceau visuri :

— Ce colosală înlesnire în afaceri. Nemaipomenită economie de timp. Și, pe deasupra, ce satisfacție! Numai de s-ar îmbunătăți starea drumurilor la noi. Domnule deputat, puneți și dumneavoastră umărul acolo în Dumă în problema drumurilor. Azi e de importanță națională.

Doi domni discutau aprins, căci voiau să-și instaleze acasă telefon.

— Mai întîi trebuie să ai lemn pentru stîlpi. Pe Przybylak din Środa, pentru că are lemn din pădurea lui, l-a costat în total... vreo...

Da, da, își dădeau silința să fie în pas cu progresul și civilizația, dar numai pentru a-și apăra interesele și a-și întări pozițiile pe care fuseseră întotdeauna stăpîni. Mergeau înainte ; descoperirile tehnice, noile dansuri, noile modele erau repede acceptate, dar numai în măsura în care ajutau la propășirea afacerilor, la sporirea confortului,

[1] Ninon, Ninon, ce știi tu despre viață,
Tu care nici n-ai cunoscut iubirea... (Fr.)

la desfătarea simțurilor. Pentru a-și atinge scopurile uitau cu plăcere de tradiție !

Cel puțin cam așa gîndea Barbara, noaptea tîrziu, în drum spre Pamientów.

— Or fi mai buni sau mai răi decît noi, nu știu, se adresă ea lui Bogumil. Știu un singur lucru : că au bani, că au timp și pot să-și îngăduie s-o facă pe mărinimoșii și pe nobilii. Noi niciodată nu ne-am putut îngădui asta în viața noastră trudnică, mereu trebuia să faci totul cu mîna ta. Mie lumea lor mi-e străină. Și lor cred că le este străin tot ce-i dincolo de pragul casei lor.

— Ei, îi cunoaștem prea puțin, răspunse Bogumil, șovăielnic. De altfel... poate...

A doua zi, vremea fu caldă, ca în aprilie. După-amiază, Bogumil ieși la cîmp să facă planul lucrărilor de primăvară.

— Ia cojocelul, strigă Barbara după el.

— L-am luat, zise el din prag.

Dădu ocol fermei, apoi cercetă fiecare petic de pămînt în parte. Cercetă șanțurile, își întipări în minte gropile, ridicăturile, surpările de teren, fărîmă între degete bulgării de pămînt, luă seama la semănăturile de toamnă, care începuseră să dea colț. Zăpada pierise fără urmă, pînă și băltoacele se zvîntaseră. Se apropia vremea cînd fără să vrei ridici capul și cauți în văzduhul înalt ciocîrlia.

Se opri pe pogoanele date lui din pămîntul Serbinówului, unde plănuia să semene sfeclă, și trecu lunca, bucuros ca întotdeauna să vadă cum merg treburile în vechea lui gospodărie.

Coborîșul îl încălzise și-l obosise, așa că se așeză pe o piatră să mai răsufle. Cerul era limpede doar spre apus, restul fiind învelit de norișori zdrențuiți printre care soarele, ca un dansator, dispărea ca să apară iarăși, strălucitor.

Lăsîndu-și gîndurile-n voie, Bogumil își aminti de petrecerea din seara trecută.

„Străini ! se gîndi el. De ce străini ?“

Nu-i plăcea să se simtă nicăieri străin. Și credea sincer că între oameni se poate găsi ușor o punte de legătură de îndată ce-ți dai seama ce anume îi desparte.

Judecînd bine, prin ce se deosebea el de oamenii aceștia ? Ca și lor, îi plăcea să mănînce și să bea, îi plăcea să muncească pămîntul cu rîvnă, fără să-și cruțe puterile, și în clipele de răgaz îi plăcea să se bucure de viață și de natură. Viața la țară te îndeamnă ca după muncă să te bucuri de cer și de pămînt, să te-nfrupți din roadele muncii tale și să nu-ți dorești nimic mai mult. Avea acum și el avere, ca și ceilalți, bineînțeles mult mai mică, însă oricum... neamul din care se trăgea, vechiul Jarosty compensau lipsa pogoanelor.

Își aminti cum, cu ani în urmă, pe la ospețe, spunea adesea el însuși că cine a semănat și a cules și se simte cu conștiința împăcată nu mai are nevoie de nimic altceva. Așa credea pe atunci. Și azi ar putea repeta lucrul acesta, își da totuși seama că prin această simplă filozofie a vieții el înțelegea altceva decît înțeleg oamenii cu care cinase ieri. În aparență, era la fel cu ei și totuși altul. Da, Basia avea dreptate. Împrejurările vieții l-au readus printre moșieri. Însă niciodată nu te mai întorci acolo de unde ai plecat cîndva. Se simțea deplasat în altă direcție. În care anume ? Asta vor ști poate copiii lui. El știe doar atît : că nu dorința de a strînge avere și de-a o spori cu orice preț era gîndul cu care se scula dimineața și se culca seara.

Însă nu deslușea sensul profund, scopul final în vederea căruia se purta astfel. Toată viața lui avusese o poziție intermediară, incertă, ca într-o călătorie în care, o dată pornit, nu mai vezi de unde ai plecat, dar nici unde vei ajunge. Pe Basia starea asta de spirit o chinuise mereu, însă el răzbise pentru că se cufundase cu trup și suflet în muncă, aflîndu-și în ea mîntuirea. Dar oare nu seamănă orice om cu un veșnic călător pe care nu-l leagă nimic altceva de viață decît truda și munca lui ? Truda și munca lui și poate încă...

Ceva se aduna în el, creștea, gata să-și ia zborul, preschimbat în melodie. Dar îi lipseau cuvintele acestei me-

lodii. Cu trudă și migală i se-nchegară-n minte:

„Arînd cu plugul, îl zărești pe Domnul, sau brazdele pe care le răstorni. Privind copacul, vezi minunea firii, sau umbra păzitoare de arșiță, frunza, fructul, lemnul bun."

Gîndul acesta se înălța tot mai sus în năzuința de-a dezvălui taina vieții și a lumii, cînd, deodată, se prăvăli, cu aripile frînte, în abis.

Totul se petrecu cu atîta iuțeală, încît, peste cîteva clipe, Bogumil nu mai știa ce anume îi trecuse prin minte. Știa însă că fusese un gînd rar, de zile mari, și era sigur că dacă ar alerga să-i spună Basiei, și l-ar aminti. Cel puțin numai din dorința de a împărți cu ea comoara scăpărătoare pe care-o descoperise în sufletul lui.

Cînd soarele ieși din nori și încremeni, rumen și fără raze, deasupra orizontului întunecat, i se păru că s-a și ridicat și chiar aleargă, dar, venindu-și în fire ca după un leșin, își dădu seama că îngenunchease pe iarba ruginie și că buzele lui șopteau: „Tatăl nostru, carele ești în ceruri, sfințească-se numele Tău, vie împărăția Ta, facă-se voia Ta...

Cînd rosti: ...„și ne iartă nouă păcatele noastre precum și noi iertăm..." din soare nu mai rămăsese decît o dungă roșie pe marginea neagră a zării. Iar cînd sfîrși, pe cerul pustiu nu se mai zăreau decît doi norișori întunecați, cu marginile aurite, în lumina amurgului de primăvară.

Bogumil se ridică greoi, săgetat de o durere pătrunzătoare în genunchi. „Ce mi-o fi venit, se miră el, să cad în genunchi și să mă rog pe cîmp ? !"

Porni spre casă, nedumerit că-l dureau toate oasele, ca și cum ar fi treierat cu îmblăciul o sută de chintale de grîne, și prin fața ochilor îi zburau puncte negre.

Lîngă rondul din fața conacului se împletici, gata să cadă.

„Ce-o mai fi și asta ? își zise, rîzîndu-și de el în gînd. Ieri am băut și azi m-am îmbătat !"

9

— Doamne ferește, ce-ai întîrziat atît ? S-a răcit cafeaua ! strigă Barbara, auzindu-l cum se luptă cu zăvorul de la ușa antreului.

Pînă să intre el, dădu fuga la bucătărie să-i pună cafeaua la încălzit.

Cînd se întoarse, se miră văzîndu-l așezat la masă cu cojocul pe el și pălăria pe cap.

— Bogumil ! se sperie ea. Ce-i cu tine ? De ce nu te dezbraci ?

El nu se clinti. Ea se apropie, îi luă pălăria de pe cap și atunci băgă de seamă că adormise. Îl zgîlțîi de umăr. El deschise ochii, dădu să se ridice, dar scoase un geamăt și rămase locului.

— Bogumil ! murmură ea cu duioșie. Atît de tare ai obosit ? O, Doamne, umbli prea mult pe cîmpurile astea ! La vîrsta ta...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, zîmbi Bogumil. Dă-mi puțină apă. Nu știu ce-am pățit. Mă arde în coșul pieptului...

— Hai să scoatem cojocul, îl ajută ea. Îți arde fruntea ca focul. N-ai răcit cumva ? De ce-ai luat cojocul ăsta ? Eu zic să nu bei apă. Mai bine un ceai fierbinte.

Bogumil începu deodată să strige :

— Cuvinte... cuvinte... Dați-mi cuvinte !

— Ce cuvinte ? Bogumil !

— Cuvinte, repetă, îndîrjit și rugător, cuvinte... Mă duc la cerc. Trebuie să țin o conferință la cerc...

— La care cerc ? Cercul agricol ? Conferința trebuie s-o ții abia duminică.

Niciodată pînă atunci Bogumil nu avusese temperatură. Auzindu-l aiurînd, în primul moment Barbara crezu că-și pierduse mințile, pe urmă parcă cineva hohoti înlăuntrul ei :

— S-a sfîrșit cu el !

Alergă la bucătărie :

— Julka ! strigă ea, s-a îmbolnăvit domnul ! S-a-mbolnăvit domnul !

În zadar încercară să-l convingă să se culce. Se împotrivea, se înfuria, voia să scrie, voia să alerge pe cîmp. Îi scoaseră cu forța cizmele și-l dezbrăcară. Cum puse capul pe pernă, adormi. Barbara îi puse termometrul la subsuoară și, așezîndu-se pe marginea patului, îi ținu brațul nemișcat. Cînd i-l scoase și, la lumina lămpii, văzu cît urcase coloana strălucitoare de mercur, se clătină pe picioare. Avea 40°.

Îl trimise imediat pe Banasiak după doctor. De aici pînă la Nieznanów drumul era mai scurt decît din Serbinów și doctorul Wettler își făcu apariția înainte de căderea nopții. Scund de stat, cu pieptul umflat și trupul solid pe piciorușele scurte, își șterse ochelarii și încercă s-o calmeze :

— Ei, ei... Nu vă speriați. Temperatură ? Inconștient ? Păi cine să aibă temperatură dacă nu bolnavii ? Nu-i nici o nenorocire. Ah, nervii, nervii...

După ce-l cercetă pe Bogumil, care nu-l recunoscu, doctorul Wettler dădu dispoziții să i se pună fără întîrziere ventuze și, scoțînd din geantă o cutiuță nichelată și o spirtieră, puse singur la fiert seringa. La întrebările nerăbdătoare ale Barbarei, se arătă oarecum îngrijorat :

— Starea bolnavului este destul de serioasă — trebuie să luăm măsuri. Dar, deocamdată, nu văd nimic grav. Plămînul stîng...

— Congestie ! strigă Barbara, frîngîndu-și mîinile.

— Ei și ? De ce plîngi ? Hai, hai, liniștește-te, dragă doamnă... Aici e nevoie de sînge rece. Dacă n-au să survină complicații, boala se va desfășura normal. Inima e cam obosită, dar e tare încă. O să reziste. Îi facem o injecție cu camfor și o să-i prescriu să ia camfor și pe gură.

Spălîndu-și mîinile și instrumentele, după ce-i făcu injecția, doctorul zise :

— Soțul dumneavoastră are o adîncitură sub clavicula dreaptă ? De unde ? Coasta a fost ruptă acolo cîndva ?

— Da. În timpul răscoalei... A fost străpuns cu baioneta.

— Aha... Și cicatricele... Am numărat pe piept și pe spate vreo douăzeci. Și pe gît, într-o parte, o cicatrice adîncă... Se vede că a avut un organism de fier ca după atîta pierdere de sînge... N-a fost niciodată bolnav de plămîni ?

— Nu. Numai în ultimii ani a-nceput să tușească. Dar noi credeam că-i din pricina tutunului.

— Da. Acolo, sub gaura asta de baionetă, plămînul s-a calcifiat. Există și un început de emfizem. Un organism de fier... Un organism de fier... Doctorul clătină din cap și, uitîndu-se în jur, schimbă subiectul : Precum văd, conacul de aici e mult mai spațios decît cel de la Serbinów. Și împrejurimile parcă-s mai frumoase. Dar ce-i cu Woynarowski ? A devenit orășean la bătrînețe ? O, doamnă, omul ăsta are în piept un ceas stricat în loc de inimă. Și vedeți, trăiește. După prevederile noastre, ale medicilor, ar trebui să zacă-n pămînt de vreo zece ani.

Barbara se agăță bucuroasă de constatarea doctorului ca de o dovadă că pe Bogumil nu-l amenință nici un pericol.

— Woynarowski, zise ea, duce o viață liniștită ! Nu cred să fi ieșit vreodată la cîmp...

Szczepanowa îi puse ventuze bolnavului. Doctorul plecă pe la miezul nopții. Făgădui să-l trezească pe farmacist și să-i dea să prepare pe loc medicamentele, ca Banasiak să le poată aduce la înapoiere.

Barbara se întinse pe canapeaua din camera bărbatului ei. Ațipi, dar se trezi brusc cu gîndul absurd să-l scoale pe Bogumil ca s-o îmbărbăteze și s-o ajute. Dar Bogumil, care gemea prin somn, avea el acum nevoie de ajutor.

Pe la două noaptea, Banasiak sosi cu medicamentele. Cînd Bogumil se mișcă prin somn, Barbara se apropie de el cu praful de camfor dizolvat în paharul cu apă.

— Bea, Bogumil. Bea, dragul meu.

Bogumil o privi mirat.

— Ce ? M-am îmbolnăvit ? Nu te-am lăsat să dormi ? O, Doamne, cîte necazuri îți fac !

Barbara se însenină. Era deci conștient.

— Te-ai îmbolnăvit, dar acum îți e mai bine. Dă pe gît doctoria asta.

— Doctorie ? zîmbi el. De unde ? Ai chemat doctorul ? Ai chemat... doctorul... să mă vadă ?

— Da, l-am chemat, te-a văzut și a spus că nu-i nimic grav. Bea pînă-n fund.

— Amar mai e ! zise Bogumil și zîmbi iar. Ce de necazuri îți fac ! repetă el. Cîtă cheltuială ! Culcă-te, scumpo ! Nu te supăra... eu n-am să-i las să liciteze... N-am să-i las, bolborosi el.

— Ce spui, se sperie Barbara. Ce licitație ? Mie nu mi-e frică de nici o licitație.

Spre ziuă, Bogumil începu să tușească și să se vaite. Pe la amiază, temperatura se ridică iarăși la 40°. După amiază veni doctorul Wettler cu felcerul și-i luă sînge.

A doua zi, Bogumil își recăpătă luciditatea. Își recunoscu soția. Îi zîmbi cu căldură și-i spuse :

— Ne-am mutat cum se cuvine. Am reînnoit casa. De ce te mai necăjești ?

— Eu nu mă necăjesc de nimic, Bogumil. Absolut de nimic, îl asigură ea, abia stăpînindu-și lacrimile.

A patra zi, doctorul Wettler o luă deoparte și-i spuse :

— Dragă doamnă, nu pot să vă ascund că a apărut un proces infecțios. Starea bolnavului nu este desperată, dar destul de gravă. Mi-e teamă mai ales de plămînul stîng...

A doua zi a fost chemat și doctorul Smolowicz. O dată cu el, veniră acasă Tomaszek și Emilka. Bogumil nu-și recunoscu copiii.

A șasea zi familiile Ostrzeński și Holszański îl trimiseră de la Kaliniec pe Bazyli să se intereseze de starea sănătății bolnavului și veni să-i viziteze doamna Ksawera din Sionszyce, aducîndu-le cîteva sticle de vin vechi. Vecinii aflaseră că noul proprietar al Pamientów-ului e grav bolnav.

Bogumil zăcea în aceeași stare de inconștiență și fosta domnișoară Woynarowski se uită doar o clipă din pragul ușii la omul căruia îi spusese cîndva : „Piei din ochii mei !" Dar, după ce se retrase în camera Barbarei, se

arătă gata să vegheze cu ea la căpătîiul bolnavului. Noaptea sau oricînd va fi nevoie. Barbara îi mulțumi ; nu, n-ar îndrăzni niciodată s-o împovăreze. S-ar chinui prea mult. Mai ales că acum a venit acasă și fiica ei.

— Fiica dumneavoastră s-a căsătorit cu domnul Śniadowski ? întrebă doamna Ksawera cu voce schimbată.

— Da. Însă aceea-i alta. Barbara se miră : „De ce-o fi întrebînd Ostrzeńska asta ?"

Dar mirarea ei crescu cînd văzu că din ochii tinerei femei izbucnesc lacrimi. O prinse de mînă și dădu s-o îmbrățișeze și s-o strîngă la piept. Dar toată făptura doamnei Ksawera se încordă, așa că Barbara se simți respinsă.

Numaidecît după plecarea soției lui Stanislaw Ostrzeński, Bogumil își reveni, bău din vinul adus de ea și se bucură, văzîndu-și copiii.

— Învață, învață, îi spuse lui Tomaszek care stătea la picioarele patului și își ștergea lacrimile. Nu-și mai lua ochii de la Emilka și șoptea într-una :

— Fetița mea ! Fetița... fata mea !

Seara, îi asigură că a doua zi se va da jos din pat și adormi.

A șaptea zi, începu să îndruge frînturi de fraze și vorbe fără înțeles.

— Ferestrele, îi ruga el, deschideți ușile...

Începu să-i înșire pe toți oamenii lui din Serbinów ca la catalog, după numele de familie, dîndu-i dispoziții lui Olczak ce să facă cu fiecare în parte și la ce muncă să-l pună. Apoi începu să repete în șoaptă : „Aha, prepelița... aia rătăcită..." și rîdea, le făcea cu ochiul, convins pesemne că-și distrează familia strînsă la căpătîiul lui, făcînd glume.

Tomaszek plecă călare la Nieznanów și-i trimise Agnieszkăi o telegramă.

A opta zi de dimineață, Bogumil fu din nou ceva mai conștient, dar cînd Barbara îl întrebă pe Wettler dacă a trecut criza, doctorul se strîmbă, întoarse capul într-o parte și spuse :

— Procesul infecțios de la plămînul stîng s-a-nrăutățit... Curaj, dragă doamnă...

La patru, se întoarse trăsura trimisă la Kaliniec, la gară. Agnieszka nu venise. Barbara nu mai era în stare să-și facă griji din pricina asta. I se părea că se stinse ultima speranță de salvare.

În ziua aceea, Bogumil fu foarte agitat. Temperatura crescuse din nou, doctorul Wettler constată că congestia avansase și la plămînul drept.

Bolnavul se uita mereu într-un colț al camerei.

— De ce stă Janusz acolo ? întrebă el. Dați-l afară. Ăsta nu-i doctor.

— Vede morți ! se sperie Julka. Doamnă, trebuie să trimitem după preot.

Barbarei îi apăru în fața ochilor chipul preotului Komodziński, butucănos și greoi, dar un adevărat slujitor al Domnului.

— De unde să-l iau pe preotul ăsta ? gemu ea. De pe lumea cealaltă ?

Julka nu înțelese.

— Păi, la parohie. La Malocin. Dă Wemborek o fugă.

— Bine, dragă, fă cum vrei, spuse Barbara, privind-o cu ochii încețoșați.

Wemborek se întoarse cu vestea că preotul nu-i la parohie. Plecase la Kaliniec și lăsase vorbă că se întoarce tîrziu. Servitoarea se însărcinase să-l aștepte și să-i dea de știre.

— Mămico, o strigă Emilka pe Barbara, care ieșise din cameră la venirea lui Wemborek. Te cheamă tăticu.

Barbara se plecă deasupra bolnavului. El îi zîmbi. În tot timpul bolii îi zîmbise.

— Baa-sia — Baaasia ! repeta el tărăgănat, dar de loc trist.

— Sînt aici, lîngă tine, Bogumil.

— Baa-sia. Tomaszek... a dat banii ?

— Ce ba... I-a dat, dragul meu, a dat totul.

— Bun băiat, șopti bolnavul, mulțumit. Fiul meu iubit, unicul meu fiu... După o clipă, adăugă foarte deslușit : Trimiteți careta după Agnieszka și Marcin. Cu docarul să nu răcească. Ține minte... careta... Dar — oare ai să te des-

curci tu singură ? se îngrijoră el. Nu te teme. Eu mor. Dar n-ai de ce te teme...

Barbara îngenunche și puse capul pe pernă, lipindu-și obrazul de al lui.

— N-ai să mori ! strigă ea. N-ai să mori !

— Mor, rosti el domol. Dumnezeu cu mine... cu voi...

Pe la șase, îi pieri graiul. Părea conștient, voia să spună ceva, dar nu putea. Se chinuia. Închise ochii și o ținu numai într-un geamăt, parcă gemea pentru toată viața. Gemu așa, fără întrerupere, timp de cîteva ore. Spre miezul nopții, tăcu deodată, fața-i păli și căpătă o expresie de negrăită seninătate. Ținea ochii deschiși, dar nu se mai uita la nimeni din cei de față. Mîna îi lunecă de pe marginea patului. Barbara își lipi de ea fața udă de lacrimi.

— Bogumil ! Nu ne lăsa singuri ! Bogumil !

Julka, Tomaszek și Emilka îngenunchearä lîngă pat, plîngînd în hohote.

O clipă mai tîrziu se auzi lîngă casă și în tindă un zgomot neclar : tropot, clinchenit de clopoțel, scrîșnetul cheii în broască. Intră Szczepanowa, întovărășită de preot îmbrăcat în stihar alb.

Noul paroh, posomorît și ciupit de vărsat, se apropie de pat. Se uită și întrebă cu asprime :

— De ce așa de tîrziu ? Noi nu miruim morții.

După ce se uită la fețele plînse, semiconștiente, atinse mîna mortului.

— Mai e cald, mormăi el. Mi se pare că-i bate încă inima.

Și, mohorît, împlini slujba cuvenită.

Cînd să iasă, Barbara îngînă :

— Am trimis după-amiază, dar nu erați acasă.

— Dar nu s-a-mbolnăvit azi, răspunse preotul, răutăcios. La salvarea trupului vă gîndiți din timp, dar la mîntuirea sufletului nu cugetați decît cînd nu mai e nimic de făcut.

Pe la zece dimineața, sosi și Agnieszka, speriată. Telegrama n-o găsise în Varșovia. Plecase undeva la țară să țină o conferință despre cooperație. Venise cu o tră-

sură de piață, și cînd păși, plîngînd, pragul casei, Apoloniusz Wemborek bărbierea obrazul neînsuflețit al celui care fusese Bogumil Niechcic.

Barbara se arătă ciudat de liniștită. Îi povesti Agnieszkăi, fără să verse o lacrimă, cum decursese boala. Nu telegrafiaseră mai devreme fiindcă tot speraseră să se înzdrăvenească. Se temea și nu voia să confirme prin nimic că situația e desperată.

Abia cînd își aminti de preot, Barbara se enervă :

— Mîntuirea sufletului, zise ea cu amărăciune, privind în gol. Dar omul acesta a avut un suflet atît de bun și de curat că ar putea salva și sufletul tău din chinurile iadului, slujitor trufaș al bisericii !

Tomaszek și Emilka dormeau cînd sosi Agnieszka, obosiți după atîtea nopți de veghe.

La îngropăciune, în afară de cunoscuți și de rudele din Kaliniec, veniră mulți moșieri din împrejurimi. Din Serbinów luară parte la ceremonia înmormîntării : Olczak cu nevasta, toți argații și un mare număr de țărani gospodari din Malocin — membri ai Cercului agricol care urmau să audieze duminica următoare conferința lui Bogumil Niechcic, precum și o țărancă voinică de vîrstă mijlocie, Felicya Mikolajczyk, cu bărbatul și feciorul lor de opt ani. Mai departe, anunțate telegrafic de doamna Michalina, sosiră : Oktawia Przemyska și Sabina Jerzmanowska, care ajutară familiei îndurerate să pregătească înmormîntarea și să coasă, în grabă, veșmintele de doliu. De la Varșovia sosi Anka Niechcicówna, lăsîndu-și fiul în grija părinților, căci se împăcaseră cu ea între timp. De la Nieznanów veni Szymszel.

Barbara umbla ca în somn ; cel mai mult o durea faptul că nu poate să-l întrebe pe Bogumil, să se sfătuiască cu el, cum să decurgă trista ceremonie.

Bogumil Niechcic fu înmormîntat la Malocin, acolo unde odihnea pe veci bunica Adamowa Ostrzeńska. Fu dată la o parte lespedea de piatră pe care zidarii o zidiră apoi la loc.

După ce zarva şi dezordinea pricinuite de funeralii se potoli, într-o zi însorită, Barbara îşi luă copiii şi-i duse la mormîntul părintelui lor.

Porniră trişti spre cimitir, amintindu-şi de una, de alta : „Aici bietul tata voia să semene ovăz, dincolo sfeclă. Cine o să semene în locul lui ? Vă mai amintiţi cînd eraţi mici cum vă spunea întotdeauna povestea cu păstorul care-şi trece oile peste punte ? Şi după ce le-o trece pe toate, spunea el, vă povestesc mai departe."

Aşa ajunseră la poarta cimitirului, iar de acolo pe o cărare, trecînd printre morminte, pînă la locul unde Bogumil Niechcic, care-şi petrecuse copilăria şi tinereţea pe aceste locuri, zăcea pe vecie sub lespedea sură.

Barbara îngenunche şi, acoperindu-şi faţa cu vălul, începu să se roage :

— Doamne, dă-mi tărie să-mi duc mai departe zilele, de vreme ce mi-ai dat putere să-ndur asemenea durere...

La o săptămînă după aceea, în ajunul plecării la Varşovia, Agnieszka îi scria soţului ei :

„...Cred că sufletul omului e ca o capelă de cimitir în care se află mereu un sicriu. Ar fi imposibil să suporţi toate astea dacă n-ar exista convingerea că tot ce moare învie într-o altă formă. Omul este o taină, din taină ia naştere şi în taină se întoarce... A încerca să ştii prea multe despre asta, cum fac preoţii, mi se pare a păcătui prin trufie. Însă îmi e destul să uit de dogmele teologice ca să cred în nemurire... în nemurirea tatei.. Unii spun că slăbiciunea noastră şi durerea ne îndeamnă să credem aşa, căci această credinţă o simţim numai în clipele de grea încercare. Dar cîte din tainele obişnuite ale vieţii noastre nu ni se dezvăluie decît în momentele de grea încercare şi zguduitoare suferinţă ? De ce nu ni s-ar dezvălui şi taina vieţii de dincolo de mormînt în asemenea momente, nouă, oamenilor obişnuiţi, incapabili să o vedem în curgerea firească a nopţilor şi-a zilelor ?! Iar dacă asta s-ar isca în închipuirea noastră numai pentru că tînjim după cei dispăruţi, dacă ar fi doar o ipoteză impusă de îndurerarea noastră, nu se întîmplă oare şi în viaţa ma-

terială ca cele mai riscante închipuiri și ipoteze să se dovedească în cele din urmă adevăruri indubitabile ? Tata trăiește și muncește, căci altfel cum l-aș putea cunoaște abia acum ? Căci eu abia acum aflu ce fel de om era. Pentru oamenii care se limitează la ei înșiși și se mărginesc la observații superficiale și deducții logice, poate că el n-a fost decît un om obișnuit care-și cîștiga bucata lui de pîine, sau poate chiar un filistin, un proprietar de pămînt. Căci pentru a cunoaște ce se ascunde în oamenii care în aparență nu depășesc cu nimic nivelul mediu al sferei lor de viață, pentru a sesiza ceea ce nu se supune „legilor materialismului istoric", trebuie să ai în tine o sensibilitate care să corespundă unor impulsuri venite din Necunoscut. Această sensibilitate mă face să cred că tata n-a fost doar o forță de muncă adaptabilă la orice, oricînd. El nu s-a adaptat, el s-a unit cu ceea ce este veșnic și divin în viața noastră de toate zilele. A știut să afle cumva această cale, deși a făcut-o întotdeauna în tăcere și supunere, fără să-și strige în gura mare credința, neîngăduindu-și măcar să aibă idei înalte... Ce să-ți mai scriu despre noua noastră casă ? Mă simt în «ferma asta a noastră» mai străină decît la Serbinów. Acolo era casa mea, proprietatea mea, proprietatea inimii mele, singura la care avem dreptul. Și, știi, mi-am luat rămas bun de la Serbinów mai degrabă acum, după moartea tatei, decît astă-toamnă cînd ne-am mutat de acolo. Căci a dispărut dintre noi acela care a dus cu sine tot ce aveam mai de preț în casa noastră. Și așa vom fi tot mai puțini *de ceux qui ont vu l' empereur*. La revedere, Marcych, cu mine nu se poate petrece nimic, nici bun, nici rău, care să nu mă apropie de tine. Aici am primit trei scrisori de-ale tale. Ține-le socoteala, că altfel mereu mi se pare că s-a rătăcit vreuna la poștă. Mama și toți ceilalți îți mulțumesc pentru cuvintele de îmbărbătare. Mama este deșteaptă și bună și atît de curajoasă cum nu m-aș fi așteptat de la ea. Vrea să conducă singură mai departe gospodăria și, cine știe, poate-o să izbîndească. Vrea să-și ia ca ajutor pe fiul unui fost moșier din părțile noastre. Îl știu din vedere, se numește Seweryn Bar-

told. Emilka, deşi nu e prea exigentă, în general, cînd e vorba de oameni, îl dispreţuieşte. Poate pentru că, după cum am aflat, nu făcea parte din „buchetul“ adoratorilor ei. Mama însă vrea să-l aducă la Serbinów pentru că tata avusese de gînd să-l cheme să-şi facă aici practica. Cînd trăia, nu se înţelegeau chiar întotdeauna, şi acum vrea, sărmana, să facă totul după dorinţa lui. Închei. Chiar astăzi mă întorc la Varşovia, aşa că am să pun scrisoarea la gară. Ai s-o primeşti poimîine. Deci, la revedere şi încă o dată, la revedere.“

10

La Varşovia, Agnieszka închiriase pe strada Wilcza o cămăruţă la nişte bătrîni fără copii, care avuseseră în tinereţe o mică fermă, pe urmă fuseseră administratori de moşie şi acum trăiau din biata lor agoniseală şi din chiria odăiţei mobilate. Se numeau Huber şi obişnuiau luni întregi să discute despre unul şi acelaşi lucru. Din toamnă, discutau despre uciderea contelui Owrucki. Printr-un ciudat concurs de împrejurări, Huber fusese cîndva administratorul unei părţi din domeniile bătrînilor Owrucki şi de cînd aflase de omor, nu făceau altceva decît să se gîndească în chip şi fel cine anume putuse săvîrşi crima. El şi nevastă-sa făceau cele mai bizare presupuneri, pe care le împărtăşeau şi Agnieszkăi, tare bucuroşi că avea şi ea, măcar prin părinţii ei, cunoştinţă de cel ucis. După întoarcerea Agnieszkăi de la înmormîntare, ţinînd seama de doliul tinerei lor chiriaşe, bătrînii se străduiau să evite discuţiile în legătură cu moartea lui Owrucki, însă era vădit că le venea atît de greu, încît Agnieszka, văzîndu-i cum clipesc din ochi şi cum îşi duc degetul la buze, făcîndu-şi, pe ascuns, semne, deschise ea singură într-o zi discuţia pe această temă macabră, dar îndrăgită de ei.

Camera Agnieszkăi era foarte mică. Din pat puteai cu ușurință întinde mîna pînă la masa lipită de peretele opus. Pe deasupra, avea un tapet roșu ce-ți obosea ochii și niște ornamente de stuc de-o rară urîțenie pe tavan și sobă. În schimb era liniște, iar prin fereastra care dădea în curte se vedea un copac, un salcîm viguros, pe care o mînă romantică îl sădise și-l îngrijise, ajutîndu-l să crească în curticica interioară a clădirii.

Locuința aceasta nu era de loc pe placul Agnieszkăi, dar se potrivea destul de bine cu viața pe care o ducea. Coroana verde a salcîmului din fața ferestrei reprezenta un prilej pentru „a trăi într-o altă lume", cum se exprima Agnieszka. De exemplu, o dată, primăvara trecută, cînd tatăl ei trăia încă, la patru dimineața o trezise... un fluierat de grangur. Pur și simplu de necrezut! De unde răsărise și dincotro venise, oprindu-se să se odihnească în salcîmul acesta din centrul orașului? Era neîndoielnic că se oprise printre ramurile cu frunze mărunte și fluiera de zor. Agnieszkăi îi era tare somn, căci se culcase după miezul nopții, dar se silea să-și țină pleoapele deschise, ca și cum dincolo de fereastră se petrecea un lucru pe care nu-l putea pierde. I se părea că Serbinów-ul, cu toată zarva copilăriei, luase chip de pasăre și poposise în salcîmul din curte. Uitase multe lucruri mult mai importante care i se întîmplaseră în Varșovia, dar întîmplarea cu grangurul din copac i se întipărise în minte, împrumutînd cămăruței de pe strada Wilcza atmosfera de poezie care-i lipsea.

De altfel, ziua, Agnieszka nu stătea mai de loc acasă. Deși lua masa la bătrîni, mînca deseori în oraș și îi părea bine că moșnegii ei fac economie și mai pun ceva deoparte. Din pricina strîmtorii, nu putea primi la ea pe nimeni aproape, deși avea mulți cunoscuți și prieteni. Din cînd în cînd, venea în cămăruța de pe strada Wilcza vărul lui Marcin, Boleś Orlowicz.

Acest tînăr din Kiev, după ce făcuse armata ca voluntar la infanterie și o terminase cu gradul de locotenent de rezervă, plecase să studieze biologia la Cra-

covia. Dar peste puțin timp se apucă să studieze strategia și tactica militară, cu toată sîrguința și cu totul altfel decît ar fi dorit forurile militare rusești cărora le era subordonat. Dovedind mult talent, ajunsese curînd în fruntea companiei de tineri pușcași voluntari și acum se afla la Varșovia, fiind cunoscut sub numele de cetățeanul Śmialek, instructor al comandamentului unităților de pregătire militară polonă cu centrul la Cracovia, pe care încercau să le treacă conspirativ pe teritoriul ocupat de ruși. Aici organiza tineretul într-o uniune a luptei armate, pregătindu-l deocamdată teoretic, căci nu aveau arme și nici condiții necesare pentru a începe instrucția. Aici nu puteai activa decît în încăperi închise, mînuind numai cuvîntul, și asta cu precautie. Cetățeanul Śmialek ținea, printre altele, prelegeri de artă militară în fața unui grup de ascultători mai inițiați dintre luptătorii pentru independență. Agnieszka audia și ea aceste prelegeri, și își da totodată concursul la organizarea „Cercurilor de femei“, în care doamnele se pregăteau pentru a fi de folos armatei.

Lumea se militariza într-un ritm înfiorător. Înarmările sporeau necontenit, bugetele de război se umflau, prăvălindu-se peste lume ca o boală lungă și grea, atît de greu de îndurat, încît și cei care-și dădeau seama de pacostea războiului doreau războiul. Și, orice ar fi însemnat războiul pentru restul lumii, pentru Polonia era considerat ca singura salvare posibilă din starea de înjosire în care se afla. Revărsarea unei ape mari constituie, în sine, o catastrofă, dar pentru Egipt ea înseamnă salvarea. Polonia era ca o vale uscată a Nilului care aștepta revărsarea.

Totuși, atmosfera militaristă care apăruse în toate grupurile politice nu făcea de loc dovada unei unități de gîndire. Mai degrabă domnea o mare confuzie în poporul acesta otrăvit de robie.

Așteptau războiul și cei care mai mult sau mai puțin se împăcaseră cu situația politică, nedorind altceva decît să se ușureze într-un fel „soarta patriei“. Își plecau, do-

cili, capetele în fața amenințării de „îndeplinire a îndatoririi militare“ în cadrul armatelor din statele ocupante, văzînd un sacrificiu în actul acesta sumbru de „loialitate statală“. Un sacrificiu greu pe care istoria îl va răsplăti, desigur, prin acordarea unor anumite libertăți sau, în cel mai bun caz, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin reunirea patriei sub un singur sceptru, fie el și străin.

Să pornești la lupta armată sub lozinca statului polonez independent era, după părerea multora, o himeră. Putea să pară cu atît mai mult o himeră și încă ambiguă, deoarece chiar adepții acestei acțiuni nu se puteau organiza altfel, decît cu sprijinul aparent, cel puțin temporar, al unuia dintre statele ocupante.

Agnieszka făcea parte dintre aceia care aveau curajul să considere clipa istorică ce se apropia drept unică pentru a pune problema independenței pe muche de cuțit. Cu „himera“ acestei independențe necondiționate în gînd umbla ziua și noaptea și se obișnuise să o socotească o realitate ca toate realitățile. Numai că voia s-o transplanteze în viața obișnuită, de toate zilele a oamenilor, lucru pe care și Marcin și Boleś îl respingeau cu dispreț. Pentru ei orice în afară de uniunea militară de eliberare era un putregai cu care nu voiau să aibă nimic comun. Poate că trebuia să gîndească așa pentru a realiza din plin ceea ce urmăreau, însă Agnieszka își spunea în sinea ei că nu totul era putregai. Și chiar de-ar fi fost așa, ei bine, în putregaiul ăsta mișunau milioane de oameni care aveau neapărată nevoie de ajutor, de un sprijin real. Și oamenii aceștia vor avea parte de o viață nu mult deosebită de cea de acum, chiar și într-o Polonie independentă, care poate e foarte aproape, dar ai cărei cetățeni vor viețui probabil încă multă vreme la fel de strîmtorați și nu mult mai liberi ca acum.

— Unde trebuie ei să trăiască, pot să trăiesc și eu, își spunea ea și făcea și o muncă legală. Răspundea de cronica mișcării internaționale cooperatiste la revista

„Solidaritatea“, scria articole aici și la alte două reviste înrudite ca orientare, umbla prin sate și orășele, ținea conferințe, participa la consfătuiri cu caracter social și economic.

Cînd avea de pregătit o conferință sau un articol sau chiar și cronica ei cooperatistă, se apuca de lucru, ca și cum fiecare din aceste mărunțișuri ar fi fost cea mai de seamă lucrare din viața ei. Planul unei cuvîntări trebuia gîndit serios, sub toate aspectele, căci în cuvîntarea asta trebuia să îmbine cu dibăcie fețele diferite ale aceluiași unic adevăr și să le releve pe cele mai însemnate. Și mai degrabă renunța la lucruri pînă la care gîndul și cugetul nu se puteau încă ridica. decît să dea drumul unui conținut echivoc, gîndit la repezeală. Chinurile creației erau să pătrundă ce-avea de spus cu întreaga-i ființă. După ce trecea acest hop, era un joc și o plăcere pentru ea să găsească o formă accesibilă. Și găsea exact forma de care avea nevoie, minimumul necesar pentru a exprima conținutul. „Forma trebuie să fie ca un schelet embrionar, se gîndea ea, utilizînd noțiuni din domeniul științelor naturii. Plasma — conținutul — trebuie să se reverse peste ea, să radieze. Cuvîntul nu trebuie pus mai presus de conținutul lui noțional sau emoțional, poate chiar mai prejos. Însă oricît ar fi de neînsemnat și orice conținut ar exprima, oricît de modest, trebuie să tindă, pe neobservate, spre problemele fundamentale ale vieții pe pămînt.“

Agnieszka era harnică și răbdătoare, dar uneori, cînd nu izbutea să înfăptuiască ceea ce își impunea cu atîta rigoare, nu numai în legătură cu articolele ei, dar și cu celelalte munci organizatorice și ilegale, o apuca deznădejdea.

Se silea peste puterile ei, fără să se gîndească însă, așa cum se întîmplă cu oamenii plini de voință, care nu-și dau seama cît îi consumă eforturile — iar trăsătura aceasta a firii ei era amplificată și dezvoltată de vremea în care trăia. Mai mult decît atît, i se părea că nu-i destul de activă, că lenevește și visează prea mult

și poate că și asta era, cine știe, o trăsătură a firii sale. Căci îi plăcea într-adevăr să mediteze și să cugete, desprinsă de grijile vieții.

Cînd pe înserat, întorcîndu-se acasă, își îngăduia să ocolească puțin și, trecînd pe aleea Ujazdowskie, să asculte tumultul orașului care răsuna ca vîjîitul sloiurilor de gheață duse de apele unui fluviu, sau își ațintea privirea pe vreo stea care părea să o însoțească, lunecînd printre crengile copacilor golașe încă, se gîndea:

„Ce ar însemna dragostea ori munca fără clipele astea de contemplare, de uitare de sine, atunci cînd admiri stelele primăvara? Niciodată nu trăiești mai deplin ca în momentele de contemplare. Oh, dac-am putea cuceri dreptul la asemenea momente pentru toată lumea, dacă am putea sădi în sufletul fiecăruia nevoia contemplării... dacă am putea oferi fiecăruia timpul necesar, posibilitatea...

În rarele-i plimbări, furate din timpul dedicat preocupărilor ei tot mai multiple, o însoțea de obicei Boleś Orlowicz, sau îl însoțea ea pe el.

Orlowicz se plictisise de șederea la Varșovia și tînjea după Cracovia. Acolo trăia din plin, în mijlocul oamenilor, de dimineață pînă noaptea lucra și petrecea ca un adevărat bărbat. Cursuri, adunări, instrucție, expediții, rapoartele comandanților, plecări în inspecție în provincie, iar între timp cîte-un chef cu colegii, sau vreo întîlnire de dragoste... multe întîlniri de dragoste... la naiba, te simțeai soldat în toată puterea cuvîntului. La Varșovia nu-și putea îndeplini sarcina ce i se încredințase decît după lăsarea nopții. Ziua și-o petrecea de voie, de nevoie, prin cafenele. Dar aici asta nu era distracție: stăteai și așteptai la nesfîrșit — cu o ceașcă de cafea în față, prefăcîndu-te că meditezi — să vină ora conferinței sau a lecției. Tot era bine cînd putea Agnieszka să meargă cu el la cafenea, dar de cîte ori nu trecuse pe la ea, pe Wilcza, și n-o găsise acasă! Uneori totuși o găsea, sau își dădeau întîlnire la cursuri. Cu toate că Agnieszka era foarte hărțuită, își

făcea timp să se-ntîlnească cu el, iar în virtutea faptului că erau rude își spuneau pe nume.

Orlowicz era înalt, cu o ținută dreaptă de sportiv, cu o fire echilibrată și senină, însă cu o față posomorîtă. Buzele veșnic strînse îi aspreau chipul, și cînd zîmbea, parcă se ferea ; ori de cîte ori ridica pleoapele, două cute adînci îi brăzdau fruntea. Deasupra frunții se ridica o coamă de păr ușor ondulat, de o culoare aparte, blondă cu străluciri argintii. Agnieszka zicea despre părul lui că e „păr rupt din lună“ și se simțea destul de bine cînd tînărul dăruit cu asemenea podoabă se afla în preajma ei.

Dar clipele de destindere între o ocupație și alta erau scurte și rare, căci grijile nu-i dădeau pace.

În primăvara aceea, ca și în anul care trecuse, înfrîngerile politice se ținuseră lanț în toate teritoriile poloneze ocupate, dar mai ales în cele care se aflau sub ocupația rusească. Guvernul se înverșuna să șteargă ultimele urme ale „documentului pierdut“, cum era numit în mod curent manifestul de libertate lansat cu opt ani în urmă, alcătuind totodată noi legi care arătau, chipurile, preocuparea lui pentru progresul economic și cultural al populației. Cei care lucrau pentru ridicarea agriculturii și nivelului educativ la sate se străduiau să elibereze țăranul „de sub patronajul moșierilor și clerului“ și să-l facă să-și dea seama de măsurile nedrepte ale guvernului. Trebuia deci să deschizi bine ochii la fiecare pas, să cumpănești pînă unde puteai merge cu compromisul, cu cine e îngăduit să-l faci și cu cine nu. De care anume subvenții, scutiri și legi guvernamentale te puteai folosi și de care nu. Dacă pentru buhaii și vierii statului se cădea să-ți vinzi sufletul, sau poate puteai să nu ți-l vinzi, vîrînd totuși vierul statului în cocină ? Cum era mai bine, ținînd seama de faptul că masele trăiau în beznă și înapoiere, să respingi banii statului, afectați pentru construirea școlilor, sau să se construiască școli, fie și cu banii dracului ? Fiecare problemă avea două fețe, pentru fiecare întrebare existau

două răspunsuri. Nici o soluție nu era pe de-a întregul corectă, fiecare putea fi socotită imorală sau onorabilă, în funcție de o mulțime de factori secundari. Întorcînd deci lucrurile pe toate fețele, Agnieszka era de părere că, de vreme ce în condițiile existente (poate și în altele) n-aveai cum afla o ieșire pe deplin acceptabilă, trebuia să te străduiești să cauți soluția cea mai potrivită, chiar dacă era mai anevoios de găsit. De aceea multora li se părea că articolele și cuvîntările ei erau pline de paradoxuri. De pildă : că numai cei curați la suflet și care nu știu ce este compromisul sînt capabili de compromisuri. Sau : că pot accepta orice condiții numai cei care rămîn în afara acestor condiții.

Era apreciată pentru rîvna și talentul ei, dar nici măcar prietenii ei cei mai apropiați nu o socoteau un om cu totul de-al lor. Mai rău chiar : grupările adverse se interesau de soarta ei, considerînd că la un moment dat ar putea s-o atragă de partea lor.

Agnieszka băgase de seamă și într-o bună zi i se plînse lui Boleś Orlowicz, pe cînd o conducea seara acasă :

— E adevărat că eu nu mă afiliez deschis nici unui program sau grupări. Poate că fac parte din tagma oamenilor care nu se pot încadra nicăieri. Adevărurile consacrate, oficiale nu mă animă. Și în lupta noastră ilegală sînt destule...

Boleś Orlowicz își ridică ochii, încruntîndu-și fruntea, și zise :

— Ci-i cu asta? (pronunța „ci“, nu „ce“, ca toți polonezii născuți și crescuți în Rusia sau Ucraina). Cum nu te afiliezi ? Că doar te văd muncind din răsputeri, pretutindeni. Te zbați să le ridici oamenilor nivelul cunoștințelor, să le călești voința. După mine, ca militar, lucrul ăsta e cel mai important. E vremea să se termine cu filozofările și sentimentalismul. Acum voința trebuie să-și spună cuvîntul. Numai ea e în stare să transforme aluatul ăsta polonez în soldați buni de luptă pentru independență și în constructori de nă-

dejde ai statului polonez. Ai rațiunii poloneze de stat... Tu ești în slujba ei și de-aceea nu te poți încadra în nici un partid.

Agnieszka clătină din cap.

— Voința... Dar cînd oare omenirea va cunoaște plinătatea vieții... cînd va face apel la toate forțele ei spirituale ?...

— Ei, să lăsăm acum omenirea, mormăi Orlowicz, posomorît. Mai întîi să scăpăm noi de sclavie.

— Bine. Să lăsăm omenirea, se învoi Agnieszka. Dar ce ? zise ea, agresivă. Nu s-ar putea să mă împiedice și altceva să intru într-un partid ? Orice om se teme să nu fie stigmatizat și batjocorit de adversari. Și teama asta poate echivala în intensitate, să spunem, cu groaza de a nu fi... omorît. Și numai cînd, știi tu, ne băgăm în cap că ne stigmatizează și ne batjocoresc numai proștii și canaliile, atunci ne vine mai ușor. Dar adevăratul curaj de a lua fără rezerve o anumită poziție îl poți avea numai atunci cînd te împaci cu gîndul că și cei mai buni din lagărul advers au să te stigmatizeze și au să te înțeleagă greșit. Că doar a fi înțeles și apreciat la justa ta valoare de toată lumea nu pare a fi soarta omului pe pămînt. Deși ar fi de dorit... Ce vină am eu, Boleś, că mă rețin tocmai astfel de temeri ? Temeri de neînvins. Ca un fricos adevărat.

Boleś căzu pe gînduri.

— Nu știu, zise el, ce anume temeri te rețin. Nu sînt psiholog. Dar știu că dacă aș avea nevoie de sprijin și apărare... eu, bărbat în toată firea și pe deasupra oștean... pe tine aș vrea să te am aproape. Ori despre fricoși nu gîndești așa.

Agnieszka roși.

— Tu mă flatezi întotdeauna.

— Mi s-ar întîmpla pentru prima dată în viață, mormăi Orlowicz. Să nu crezi că nu mi-a fost greu să-ți spun lucrul ăsta. Adevărul acesta...

— Ei bine, să lăsăm asta, zîmbi Agniezka. Hai să zicem că-mi dau silința să ridic nivelul de cunoștințe

al oamenilor, cum zici tu, și că știu în numele cărui adevăr fac lucrul ăsta. Să presupunem că există o asemenea călăuză morală, o „sumă“ a adevărurilor simple, fundamentate pe secole de cultură... Care nu impun lumii nici o schemă de existență, ci doar se răspîndesc în orice variantă a vieții, armonizînd-o... Să zicem că eu caut lucrul ăsta. Sau să ne închipuim că l-am găsit. Numai că dacă...

— Dacă ?

— ...Dacă aceste adevăruri merg mai departe decît... rațiunea noastră de stat poloneză... sau dincolo de orice rațiune de stat ? Crezi tu că rațiunea de stat poate fi alfa și omega în viața, să nu zicem personală, dar chiar în viața popoarelor ?

Orlowicz o privea îngîndurat, neștiind unde vrea să ajungă.

— Să ținteşti prea departe iese la fel de prost ca și atunci cînd ținteşti prea aproape, zise el, nesigur.

— Dar dacă, interveni Agnieszka — în statul nostru polonez n-o să fie voie, ca și acum, să-ți vinzi sufletul pentru un vier de la stat ?...

Orlowicz zîmbi anevoie cu buzele strînse ca de obicei.

— Ei, ce-i cu tine, Agna ? De ce te gîndești de pe acum ce-o să fie cu vierii de stat în statul polonez ?

Agnieszka izbucni în rîs.

— Nici eu nu știu ce m-a găsit ! De la mama am moștenit firea asta. M-am speriat deodată, gîndindu-mă că atunci cînd Polonia va fi a noastră, de bucurie vom uita că eliberarea nu-i decît o obligație. Morală și mai ales socială... Uneori privesc, știi, într-un adevărat abis de mizerie, de nedreptate... Îi povesti incoerent diferite lucruri de care s-a izbit în munca ei. Dar bineînțeles, încheie, mirîndu-se că tocmai ea, care risipise întotdeauna îndoielile lui Marcin, față de Boleś se arăta atît de roasă de îndoieli, bineînțeles, e prematur să ne facem asemenea griji. Bineînțeles că noi n-o să trădăm nici după victorie cauza socială pe care acum, ca învinși,

ne-am luat-o drept lozincă... Și n-o să uităm că există țeluri mai înalte decît rațiunea de stat.

— Da, e prematur să ne facem asemenea griji, o aprobă Orlowicz, convins. Și nu e timpul acum pentru asemenea analize. Acum trebuie să creăm o forță cu ajutorul căreia să cucerim independența și după ce-o vom cuceri, s-o putem păstra. Avem deci nevoie de disciplină, de supunere, de organizare.

— Vezi, se întristă din nou Agnieszka. Te-am auzit o dată vorbind de formarea caracterului. Dar noi nu asta urmărim, vezi... Disciplină, supunere. Foarte bine, sînt de acord. Și tu și Marcin susțineți asta... Și voi știți bine de ce... Și mai știți că vouă nu vă dăunează. Dar pentru milioane de oameni asta înseamnă să meargă pe linia minimei rezistențe, să se scuture de orice răspundere personală spirituală, să se sustragă tocmai de la formarea acestui caracter. Vor fi disciplinați pentru că nu vor fi în stare de nimic altceva — de propria lor transformare creatoare. Și oamenii trebuie transformați... Fiecare om...

— Dar dacă omul nu poate fi transformat ? întrebă Orlowicz cu glas scăzut, neprietenos parcă. Dacă nu e bun la altceva decît să-l mlădiezi și să-l folosești pentru un anume țel pe care doar unii dintre noi îl văd. Sau uneori unul singur. Înainte de a apuca ea să-i răspundă, el continuă pe alt ton : Agnieszka, tu ești obosită. Văd eu. De, doliul, mîhnirea... Ți-e sufletul zbuciumat. Ar trebui să te odihnești... ar trebui să pleci... să te întîlnești cu Marcin. Se încruntă ca și cum propunerea asta i-ar fi făcut rău lui. S-a făcut tîrziu, adăugă în grabă. Eu mă duc, tu culcă-te și nu te mai gîndi la nimic. Sau gîndește-te la orice altceva... La Marcin. Ca soție ar trebui să te gîndești la el zi și noapte. Merită.

— Nu sînt obosită, zise Agnieszka. Dar mi-e într-adevăr dor de Marcin, adăugă și roși.

— Da, da, mormăi Orlowicz, plecînd ochii. Marcin, adăugă netam-nesam, e un om de aur. E profesorul...

e vărul meu, dar mi-e ca un frate. El a făcut din mine ceea ce sînt.

După ce Boleś plecă, Agnieszka își lipi fruntea de manuscrisele risipite pe masă :

— Ce-am spus ? Am eu dreptul să vorbesc despre asemenea lucruri ? Eu, care, de fapt, nu visez acum decît să trăiesc din nou nopțile de dragoste cu Marcin.

Se frecă la ochi. Îi era grozav de cald.

„Obosită nu sînt. Dar n-oi fi bolnavă ? se gîndi ea. N-am cumva febră ?“

Cum se culcă i se năzări ca întotdeauna cînd avea febră că spațiul se umple cu un bloc cristalin purtat parcă de niște piciorușe ca de păianjen. Nu-și dădea bine seama dacă ea era blocul cristalin sau piciorușele care-l purtau. Se chinuia cumplit în somn, căci făcea în același timp un dublu efort : trebuia să se încordeze pe piciorușele subțiri de păianjen și în același timp să țină în echilibru blocul străveziu și fierbinte, gata în fiecare clipă să se prăbușească peste șubredul lui soclu. Încet, încet, obsesia chinuitoare dispăru. Totul se transformă într-o masă cenușiu-argintie, iar în urechi stăruia un țiuit slab. Însă senzația spăimîntătoare legată de fenomenul gravitației continua. Agnieszka ba se legăna, ușoară, în aer, ba cădea la pămînt, grea ca un pietroi sau ca o bilă de plumb. Se căznea zadarnic, chinuindu-se îngrozitor, să-și dea seama dacă e ușoară sau grea. Bîntuită de spaime, îi răsăriră în fața ochilor o mulțime de vedenii. De undeva, din neant, se iviră chipurile tatălui ei, al lui Marcin, al lui Orlowicz și altele, cu totul străine. „Am răcit, pesemne“, se gîndi, trezită din coșmar.

Într-adevăr, după căldurile timpurii de la jumătatea lui aprilie, porni din nou să geruiască cu vifor și zăpadă. Agnieszka, care umbla îmbrăcată ca de primăvară, întîrzie să-și schimbe îmbrăcămintea cu alta mai călduroasă. Se îmbolnăvi de gripă și zăcu o săptămînă în pat. În timpul bolii, o vizită din întîmplare Anka Niechcicówna, care veni apoi în fiecare zi să o vadă. deși

Agnieszka o gonea, de teamă să nu se molipsească Wojtuś. Colegii de la redacție precum și unii tovarăși de muncă veniră de asemeni să o întrebe de sănătate. Agnieszka le mulțumea, dar aștepta, neliniștită, vizita altcuiva. Cînd se simți ceva mai bine, îi scrise lui Orlowicz, arătîndu-se mirată că nu venise s-o vadă. Nu putuse să nu observe că se-ntîmplase ceva cu ea, că doar lipsise de la prelegerile lui. Rupse însă scrisoarea. Era o absurditate să-i dai de știre că ești bolnav de gripă unuia care pregătea oamenii cu atîta calm pentru o moarte sigură. De altfel, era o greșeală să-i scrie. Poate plecase de la Maria Hlasko, unde locuise în ultima vreme. Își schimba des adresa. Și la urma urmei... ar fi mai bine să nu vină.

Tocmai cînd se sucea și se răsucea, se auzi soneria și Orlowicz se ivi în prag. Agnieszka închise ochii ca el să nu bage de seamă cît de mult se bucură. Deci a fost de ajuns să renunțe la ce-și dorea mai mult, ca dorința ei să se împlinească... și cît ai clipi.

— Nu da mîna cu mine, spuse ea, cînd îl văzu că se apropie. Așază-te departe, să nu te molipsești.

— Greu să te așezi prea departe în camera ta, zise el. Și se așeză la picioarele patului.

11

— Am fost nevoit să plec pe neașteptate și n-am avut nici măcar timp să te anunț, răspunse el la întrebarea ei mută. M-am întors ieri și la curs am aflat că ești bolnavă.

— Acum sînt sănătoasă, zîmbi Agnieszka și voi să adauge „de cinci minute", dar se stăpîni. Băgă de seamă că Boleś ascundea la spate un buchet de lalele cu tulpine lungi, mlădioase.

— Lalele în chichineața mea! șopti, jenată. Și încă atît de frumoase. Or fi costat o groază de bani! Ce-i asta, Boleś?

— Flori... verișoarei mele bolnave. Așa se obișnuiește. Nimic mai firesc.

Orlowicz puse încruntat lalelele lîngă Agnieszka, deasupra plăpumii. Ea mîngîie bobocii roz, cu petalele strînse.

— Scoală-te, îi porunci ea, și vezi că pe lavoar e un borcan. L-ai găsit ? Toarnă apă și pune lalelele în el. Dar nu înfige buchetul ca pe-o mătură. Dă-l încoace. Uite-așa : cu florile răsfirate. Vezi ce frumoase-s acum ?

Și, privind lalelele, rosti ca și cum li s-ar fi adresat lor :

— Ai fost plecat. Curînd cred c-ai să pleci de tot.

— Rămîn în Varșovia și toată luna mai. Numai dacă nu m-or chema între timp în altă parte. Sau dacă n-o începe războiul și-o trebui să mă întorc la Cracovia. Ei.. dar nu cred să-nceapă primăvara asta.

— Cînd o să-nceapă odată și războiul ăsta ? întrebă Agnieszka. În Balcani lucrurile s-au liniștit și se pare că și Rusia e gata să se împace cu Austria.

— Eh, complicațiile astea n-ajută la nimic. Cel mult o să se amîne cu un an, doi. Dar de ce ești tu așa de nerăbdătoare ?

— Nu sînt. Dar... trăim într-o permanentă încordare... De altfel, m-am obișnuit cu gîndul că aceasta-i unica ieșire... Poate nu unica existentă, însă unica posibilă în conjunctura actuală. Așteptăm așa cum aștepți, cînd ești bolnav, o operație inevitabilă ca să te-nzdrăvenești, să renaști... Și nu doar pentru Polonia... Căci doar în toate țările boala asta a militarismului...

— Izvorul însănătoșirii și al renașterii e tocmai militarismul, războiul. Pacea înseamnă satisfacerea trebuințelor materiale, înscăunarea egoismului, a îmbuibării. În timp de pace fiecare-și trage spuza pe turta lui, cum spuneți voi cei din Mazovia. În război interesele particulare se duc de rîpă, nu mai au nici un sens. Războiul unește mai mult oamenii decît pacea, căci izbucnirea unui conflict înfrățește mai mult popoarele decît încheierea unui acord jalnic, mincinos, se înflăcără

el. Tu crezi... ba nu... toți cred că războiul e pentru trup și pacea pentru suflet. Nimic mai neadevărat. Războiul îți întărește trupul pentru a învinge primejdiile și riscurile, te învață deci să-ți înfrîngi trupul pentru victoria sufletului. Războiul înseamnă idealism...

Agnieszka clătină din cap.

— Așa ni se pare nouă astăzi, zise ea, deoarece pentru noi acest război înseamnă luptă pentru independența noastră. Nu vreau să mă cert cu tine, însă sînt „idei" care apar în anumite condiții, iar în altele își pierd brusc sensul, ca să zic așa, salvator. Ar fi mai bine să le numim cerințe ale vieții, experiențe sau încercări ale soartei, cărora trebuie să le facem față... sau, în sfîrșit, etape ale unui drum... dar n-avem voie să le apoteozăm. Dacă ne-am face fetișuri din armată, război, sau stat, ne-am pregăti pentru o nouă robie înjositoare... Agnieszka se întrerupse, dar, neluînd în seamă împotrivirea care se făcea simțită în tăcerea lui Orlowicz, continuă, netulburată: Știi, am adesea impresia că steaua noastră călăuzitoare, în sens moral, desigur, nu poate fi decît ceva foarte simplu... căreia, hai să-i zicem, Dumnezeu. Dragostea, respectul față de om, consecvență, credință față de tine însuți sau mai degrabă față de ceea ce sălășluiește în noi și ne depășește. Locuri comune, zici tu? Nu. Asta-mi spun adevărurile fundamentale, simple ale vieții, în care cred eu. Căci așa ceva există! Ele hotărăsc ce sînt, la urma urmelor, pacea sau războiul. Știu, adăugă ea, e greu să recunoști că este absolut necesar ceva și să nu-ți faci din asta un fetiș...

— Tocmai războiul, o întrerupse Orlowicz, este unul dintre adevărurile simple ale vieții. Forța fundamentală, motrice...

— Dă-o-ncolo, Boleś! Singurul război, justificat cumva, războiul pentru independență, decurge de bună seamă din existența crimei pe pămînt. Căci e o crimă să cotropești teritorii străine, crimă e și înjosirea omului, asuprirea unui popor de către altul. Dar lucrul ăsta tre-

buie să dispară, să dispară o dată pentru totdeauna. Cred că cel puțin în privința asta omul poate fi transformat.

Agnieszka se lăsă furată de gînduri și deodată începu să gîndească cu voce tare, referindu-se la o discuție mai veche dintre ea și Boleś :

— Spuneai odată : „...dar dacă omul nu poate fi transformat ?" Nu, Boleś, în cazul acesta lumea ar fi o glumă atroce a unui Dumnezeu crud. S-ar putea ca omenirea să existe după chipul și asemănarea universului, a stelelor, a sorilor care se învîrtesc într-un sistem închis, fără nici un scop în afară de cel al existenței. Și totuși, cine dintre noi poate ști ce schimbări se petrec în sistemele acelea, ce procese de perfecționare ? De altfel, e suficient să ne uităm la lumea animală și vegetală ca să vedem cîte schimbări a izbutit să facă omul aici. Și atunci cum ? Tocmai *el* să nu fie capabil să se transforme... să se perfecționeze în vederea unor înfruntări mai lăudabile și mai de preț decît măcelărirea reciprocă ? Sau poate că pentru asta nici n-are nevoie să se schimbe, ci doar să se descopere, să-și descopere capacitatea de a cunoaște plinătatea vieții omului ? În așa măsură, încît să poată păși cu îndrăzneală dincolo de propriile-i limite... spre aproapele său, spre societate, spre ceea ce-i veșnic. Eu am un frate și mă tem că nu va realiza nimic bun pentru nimeni. Niciodată nu va lua parte la o acțiune colectivă, în folosul oamenilor. Poate numai... împins, luat de șuvoi. Știi de ce ? Din simplul motiv că pentru asta trebuie să fii cineva, să ai o personalitate. Iar el nu-i decît un mănunchi de reflexe capricioase. De altfel, ce să-ți mai spun... Nu-l cunoști. Dar, ia stai, ce voiam eu ?... Aha, își aminti după o clipă de gîndire. Mai înainte nu prea eram lămurită în privința asta, dar acum știu... Tu crezi că omul poate fi utilizat ca să făptuiască mecanic, în masă, acțiuni folositoare societății ? Eu îți spun însă că țelul este unul singur : omul real, omul viu... Omul este izvorul... măsura tuturor lucrurilor... Nu prin el însuși, ci pentru că

numai în omul viu se nasc realitățile exprimate prin noțiunea de național, social... religios... tot ceea ce se înalță deasupra omului. Chiar și socialismul... Nu în sensul de partid, sau în sensul dialecticii... ci într-un sens mai profund, spiritual... De bună seamă, unica lui revoluție adevărată a fost faptul că a spus : nu interesul personal, nu banul, cîștigul, mașina... aceste bunuri produse de mîna omului, ci omul trebuie să dirijeze viața, oamenii, repetă ea cu îndîrjire, oamenii vii... Iată care e datoria oamenilor de idei... se grăbi ea, văzînd că Boleś vrea să o întrerupă, să răspîndească gîndul acesta, să creadă în el, să-i închine toate nopțile și zilele vieții lor. Oamenii de idei trebuie să se afle în miezul vieții, cu toată ființa lor și să fie independenți față de viață... Trebuie să îndure totul și să reziste... într-o așteptare activă. Nu știu dacă mă înțelegi. Să accepte orice jug și din fiecare să se elibereze pe ei și pe alții... Locul lor este pretutindeni cu condiția să nu se nege pe ei înșiși. Acum încep să pricep, continuă ea febril, că oriunde s-ar afla omul, în partid, într-o tabără sau în alta, sau în afara lor, oriunde, pretutindeni el poate... el trebuie... să-și îndeplinească chemarea, înclină deodată balanța spre partea înspre care trăgea tot neamul Niechcic.

— Oamenii de idei ? întrebă Orlowicz nedumerit. Cine sînt ăștia ? După ce-i cunoști ?

— Cine sînt ? Agnieszka șovăi. Oricare om pentru care imponderabilul, folosi cuvîntul acesta care era la modă în presă și în discuțiile din cercul lor, imponderabilul vital, imponderabilul spiritual, nu speculațiile gîndirii... sînt mai importante decît realitatea materială. Și pentru care sancțiunea morală operează dinlăuntru în afară. Și tu ești unul dintre ei, Boleś, zîmbi ea, încercînd să-l dezarmeze. De aceea țin la tine.

— Ei, nu știu dacă ții la mine, oftă Orlowicz. Văd doar că te predispun grozav la filozofie. Păcat.

Boleslaw Orlowicz în primii ani ai adolescenței studiase ca amator diferite ramuri ale științei și se părea

că va deveni un cugetător și un filozof. Trecuse însă destulă vreme de cînd nu se mai încumeta să facă incursiuni în acele domenii. De cînd hotărîse că patria avea nevoie de flăcăi „căliți“, mersese și el pe calea asta. Evita orice i-ar fi putut slăbi voința, pe care o pusese în slujba îndeplinirii unor sarcini concrete, legate de tendința activă și bine chibzuită spre independență. Instrucția, însușirea tainelor strategiei, pînă în momentul cînd un ordin va înlocui totul, propaganda — iată în ce consta viața lui. Singurul lucru pe care și-l putea permite după o asemenea muncă aspră, era odihna unui soldat fără griji și chiar fără pretenții. De multă vreme nu mai citise nimic în afară de literatura de specialitate sau distractivă. De multă vreme nu mai ascultase altă muzică în afară de cea din cafenea sau cinematograf. Poate că dintr-un anumit punct de vedere viața lui sărăcise, dar dobîndise în schimb o îndemînare și o vigoare de care era mîndru. Orice renunțare la vechile aspirații (bineînțeles o renunțare temporară, căci nu-și putea închipui că se va mulțumi să trăiască mereu așa) o răscumpăra satisfacția că e oricînd gata să-și dea viața pentru patrie. La drept vorbind, nu se grăbea să moară; voia să iasă învingător din luptă, să-i supraviețuiască și să vadă cu ochii lui victoria. Și totuși știa că tot ce face nu-i amînă, ci-i grăbește moartea, simțea asta cu fiecare fibră a ființei lui. „Ce se poate cere mai mult unui om ?“ își spunea în adîncul sufletului.

Agnieszka îl împingea să cugete la lucruri pe care, deocamdată, le înlăturase din viața lui. Poate și-ar fi ieșit din fire, dacă nu i-ar fi plăcut absolut tot ce spunea Agnieszka. Chiar și acum, cînd o învinuise că filozofează prea mult și-i spusese: „Păcat !“ ochii lui o priveau cu încîntare, iar buzele strînse și aspre se desfăceau într-un zîmbet dureros și plin de tandrețe, care se lăsa cu greu dezvăluită.

— Dar la ce-ai vrea să mă predispui ? întrebă Agnieszka sub vraja acestui zîmbet. Timp de o clipă se înfruntară cu privirile.

Orlowicz întrerupse primul tăcerea, oftînd prelung, un fel de mormăit cîntat : „Mda, da !“ şi, uitîndu-se la scaunul care-i servea Agnieszkăi de noptieră, întrebă :

— O scrisoare ? De la Marcin ? Ce scrie ?

— Da, de la Marcin. Am primit-o ieri, o dată cu o scrisoare de la mama. Îmi scrie, printre altele, că unul din colegii mei de universitate, un oarecare Nussen, s-a împuşcat. Partizan al luptei pentru independenţă. Făcea parte din organizaţia noastră din străinătate.

— Prostul ! îl ocărî Boleslaw Orlowicz. Să fi avut puţintică răbdare şi-şi făcea rost de o moarte mai bună. Dar din ce cauză şi-a găurit capul ? O dragoste nefericită pesemne ? întrebă ironic.

— Nu ştiu. Tot ce se poate. O iubea pe o prietenă de-a mea şi ea s-a măritat cu altul. Însa trebuie să fi fost ceva mai grav la mijloc. Era evreu, trăise într-un mediu apăsător, de negustori bogaţi. Ura afacerile şi iubea Polonia. Asta a fost probabil dragostea lui nefericită şi drama lui. Ca să n-o mărturisească, se străduia să fie adesea mai prost decît era, se prefăcea că vede mai puţin decît vedea, numai ca să nu-i pună cineva isteţimea pe seama rasei lui. De aici — conflictul. În ultimul timp relaţiile cu evreii erau parcă mai încordate. Poate că şi asta a contribuit. Ca întotdeauna în asemenea cazuri, cei mai buni pier. Acesta-i rezultatul permanent al oricăror vrăjmăşii şi înverşunări. Nussen însă era un băiat de nădejde, săritor şi bun coleg, adăugă cu tristeţe.

— Frumos ? întrebă Orlowicz bănuitor.

Agnieszka nu-l auzi sau nu socoti nimerit să-i răspundă.

— Mama îmi scrie, continuă ea, că are necazuri, sărmana. Pamientów-ul ăsta e încărcat de datorii. Dar pămîntul e minunat, aproape cernoziom...

Orlowicz bătu din palme de surprindere.

— Ce tot spui ! Cernoziom ? Aici ? ! Zi mai bine nisip ! Mazovia şi cernoziom ! Se vede că n-ai fost niciodată în Ucraina.

După părerea lui Orlowicz, pămînt bun ca în Ucraina nu era nicăieri pe lume. Ba, după el, în afara teritoriului ucrainean nu exista — nici Polonia, doar mazovienii, care se nășteau orbi, scormoneau nisipul și nu cunoșteau dintre copaci decît salcia și bradul. Se supăra cînd Agnieszka susținea că în ținutul ei pămîntul nu-i de loc nisipos. El se mîndrea și cu polonezii din Ucraina, zicînd că aceștia sînt polonezi adevărați, mult mai de soi ca mazovienii, că au fantezie și prestanță, chiar și în defectele lor. Dar totodată îi învinovățea de asuprirea și exploatarea minunatului popor ucrainean, și nu le ierta păcatul acesta de moarte.

— Acolo la n o i, spunea el, omul cel mai de jos e un poet, cel mai neînsemnat cîntăreț — un artist, cel mai puțin mintos — un gînditor. Pămîntul, văzduhul contribuie la asta ! Acolo să fi fost Polonia !

Și din nou se înfuria pe compatrioții săi că îndrăzniseră cîndva să vrea ca și acolo să fie Polonia. El aici voia doar să lupte pentru libertatea țării și s-o construiască „pe nisipurile mazoviene" (prin care înțelegea și munții polonezi și marea). Iar după ce-o va construi, dacă o mai avea zile, se va duce să lupte pentru libertatea Ucrainei frățești.

De obicei, după ce-l lăsa în voie să vorbească, Agnieszka glumea :

— Boleś, nu te supăra, dar la noi în ținutul Kaliniec pămîntul este fertil. Ce să fac dacă așa e el ? Dar liniștește-te. Sînt și destule terenuri nisipoase. Sînt... berechet...

De data asta însă zise cu o bucurie melancolică :

— Vezi, nici tu nu te cramponezi cu toată ființa ta de un singur, un anumit lucru. Și asta-i bine. Ascultă-mă pe mine... cu asta începem să fim oameni... Nu-i nici o scofală să fii așa neted și bine rotunjit... și să te rostogolești de la sine... marș, un, doi... Dimpotrivă, mare lucru e să nu fii așa, dar să te menții în rînduri cît e nevoie...

Agnieszka avea sentimentul că și ea se menține în rînduri. De aici își trăgea dreptul de a filozofa, de-a avea îndoieli în anumite probleme, ceea ce nu și-ar fi îngăduit dacă lucrul acesta ar fi fost doar o manifestare de criticism steril și nu o probă de a-și întări și căli sufletul, altfel decît înțelegea Boleś, dar poate chiar mai dificilă.

— Și totuși filozofezi prea mult, zise din nou Orlowicz.

— Da, recunoscu ea. Și semăn atîtea confuzii. În ceea ce mă privește... Vezi, pe mine de fapt, mă interesează numai lucrurile de mică importanță, obișnuite, mărunte, se învinui ea. De pildă, acum: vorbesc-vorbesc, dar în gînd mă întreb de ce-oi fi atît de bucuroasă... Mi se pare că din pricina lalelelor tale... Și poate pentru că afară vremea se încălzește, și se face frumos. Nu știu ce diavol mă împinge să mă lansez mereu în discuții atît de înalte. Altă dată nu mai fac, își ceru iertare ca un copil.

Boleslaw Orlowicz tăcea, tăcea și parcă aștepta să-i mai spună ceva.

Și Agnieszka zise, privindu-i părul „rupt din lună".

— De ce-o fi strălucind așa părul ăsta ?...

— De la gînduri rele, răspunse el, luminîndu-se la față. Se aplecă și-i sărută Agnieszkăi mîna cu care își sprijinea capul.

— Ai să te molipsești ! strigă ea, speriată.

— Numai atît ai să-mi spui ? întrebă el, ridicîndu-se. Ei, ce să-i faci ? Te cunosc eu ! Ești dintre aceia care mor, dar nu spun...

— Ce nu spun ? se tulbură Agnieszka. O, dimpotrivă !

După schimbul acesta de cuvinte cam fără sens, își luară rămas bun.

În ușă, Orlowicz se opri și făcu o mică plecăciune parcă ștrengărească, parcă spășită, ca și cum s-ar fi ironizat pe sine, sau poate pe amîndoi.

Agnieszka luă de pe scaunul de lîngă pat creionul și blocul de corespondență cu gînd să-i scrie lui Mar-

cin. Simțea nevoia să-i povestească și lui discuțiile purtate cu puțin înainte, căci de obicei nu trăia pe de-a întregul nimic pînă nu-i împărtășea totul și lui Marcin. „A te iubi pe tine, începu ea, înseamnă a iubi lumea întreagă. Azi a fost pe la mine Boleś..."

Smulse foaia și-o rupse bucățele, dîndu-și seama că discuțiile ei cu Boleś se epuizau de la sine, și dacă mai cereau ceva, în orice caz nu intervenția lui Marcin. Dar, imediat, gîndurile ei luară altă cale : ce-i spusese lui Boleś nu-i ieșea din minte.

„De fapt, își zise ea, ar trebui să țin un jurnal. De ce n-aș începe chiar acum ?"

Și începu din nou să mîzgălească hîrtia.

„Eu știu un lucru... Că nu oamenii politici vor aduce lumii mîntuirea. Statele, guvernele, așa cum le înțelegem astăzi, nu sînt în stare să mîntuiască lumea... Și mă tem că ceea ce se apropie, o mare catastrofă, va adeveri acest gînd al meu. Omul nu poate să se s u p u n ă (fără o rezervă cel puțin interioară) la ceea ce singur a creat... a creat numai pentru a pune ordine în anumite domenii, a înlătura din cale anumite obstacole materiale, a lărgi libertatea sa de creație, această libertate care este «abia la început», cum spune, pe drept cuvînt, Abramowski..."

Își întrerupse firul gîndurilor și notă mai departe :

„O ședință de-a noastră... încă la Lausanne... Tema : individul și statul... S-a discutat cu atîta patimă, încît s-au și stricat cîteva prietenii. Se confunda individualismul cu egoismul... Lucru nepermis... Eu m-am declarat pentru supremația statului, căci etapa aceasta mi se pare absolut necesară. Mă întreb însă : n-o să ne împotmolim aici ?... Doar și statul socialist este o etapă trecătoare... Dar cooperația... Statul redus al lui Abramowski, republica cooperatistă... va fi posibil numai cînd oamenii vor izbuti să ridice demnitatea vieții lor cotidiene într-atît, încît să țină la ea s p i r i t u a l i c e ș t e, încît să dobîndească patosul necesar pentru creația istorică... Și cînd vor iubi sîngele care curge în vinele aproapelui lor,

așa cum îl iubesc azi — vărsat... Însă acum nu pot spune asta. Trebuie să tac, să merg alături de M. și de B. și să aștept... să aștept activ."

„Ce megalomanie, își spuse deodată, plictisită. La urma urmei, ce rost are să țin un jurnal intim? Și încă unul ca ăsta! De fapt ce-s însemnările astea? Note pentru un articol? N-ar publica nimeni un asemenea articol. Sau poate o mărturie pentru generațiile viitoare? Nu face doi bani..."

Rupse și foaia asta. Inima îi bătea tare în piept. Dar dacă ar da glas gîndurilor? Poate ar schimba lumea! Ar asculta-o?... Nu, nu... Ar înfrunta-o, sau... ar lovi-o chiar cu pietre...

Încerca toate emoțiile unui tînăr încredințat că are o misiune în viață și toată spaima neputinței sale, singularității gîndirii sale. În cele din urmă, o liniști convingerea că pentru toate acestea e prea devreme.

Mîzgăli pe hîrtie: Boleś-Bolesław-Boleś. Șterse totul. cu furie, zvîrli blocul, creionul și își dădu cu pumnii în cap convinsă că Boleś o înțelesese greșit.

Peste cîteva zile, Agnieszka, însănătoșită, alerga iar de la o redacție la alta, pe la sediile asociațiilor, la cafenea unde își lua gustarea. Terminîndu-și treburile, trecu pe acasă să bea un ceai înainte de a se întîlni cu Orlowicz pentru a merge împreună la cinematograf.

Dar întîlnirea nu mai avu loc. Pe masă găsi o foaie de hîrtie cu următorul conținut:

„Plecare subită din cauze independente de mine. Am așteptat aproape o oră. Foarte trist că n-am putut să-mi iau rămas bun, dar trenul spre Wilno pleacă de la gara din cartierul Praga, peste trei sferturi de oră. Bol."

— Domnul acela, o înștiință bătrîna Huberowa, băgînd capul pe ușă, a plecat de cîteva minute. Nu cumva l-ați întîlnit pe scară?

„Ce nebun! își zise Agnieszka. Să scrie el negru pe alb unde pleacă! În lipsa mea putea să intre aici cine știe cine să citească biletul... Și atunci..."

— Plec imediat, strigă ea. Nu mă așteptați la cină. Mănînc în oraș.

— Dar nu se poate așa. Nu mîncați niciodată la timp, protestă Huberowa. O să slăbiți, duduiță.

Cu mîna pe clanța ușii de la antreu, Agnieszka se uită distrată la cocul cărunt din creștetul capului gazdei sale, la ochii ei înlăcrimați, blajini. Îi fu milă s-o supere.

— Bine. Vă rog să-mi aduceți cina în camera mea, zîmbi ea. Mă întorc repede și voi mînca tot pînă la ultima bucățică.

O luă la goană pe stradă și o ținu așa pînă la prima stație de tramvai. „La Wilno, repeta în gînd. Atunci pleacă din gara Petersburg... Așadar, l-au chemat în altă parte... Dar poate o mai fi pe aici pe stradă ? Încetini pasul și se uită în jur. Nu, nu pot să pierd nici un minut."

Gîfîind, sări din mers într-un tramvai. „O să ajung oare la timp ?... O să ajung la timp ?..." Vatmanul lovea clopoțelul cu piciorul și, parcă făcîndu-i în ciudă, opri de două ori la răscruce. În stații stătea cîte un secol. Agnieszka îi îndemna din priviri pe călători să urce și să coboare mai repede.

În gară, totul se dubla și se tripla în ochii ei, în cenușiul opac al înserării care micșora vizibilitatea și nu lăsa încă lumina lămpilor să se răspîndească. Îl smuci de braț pe un hamal zorit, de-l făcu să tresară.

— Trenul de Wilno ! De unde pleacă trenul de Wilno ? îl întrebă, gîfîind.

— Linia cealaltă. Grăbiți-vă... că-l pierdeți !

Agnieszkăi i se păru că strigînd : Wilno ! ! Wilno ! îl trădase, îl dăduse de gol pe Boleś !

„Ce zăpăcită ! se mustră ea. Ce zăpăcită ! Doar trebuie să plece cît mai neobservat."

Alergă pe peron, cercetînd cu privirea vagoanele luminate, înghiontind oamenii care se îndreptau spre ieșire. „N-am să-l găsesc, se gîndea ea. Doar dacă i-o da prin minte să iasă la geam..."

Și îl zări deodată în ușa unui vagon, cu mîinile sprijinite de bară și bustul scos în afară, privind cu atenție încordată peronul. Agnieszka alergă spre el. Boleś coborî o treaptă, dar cînd se plecă să-i sărute mîna, îi căzu pălăria din cap.

Agnieszka îl prinse de după gît și-i sărută părul strălucitor. Trenul se puse în mișcare.

Orlowicz sări în vagon și apucă doar să strige :

— Pentru numele lui Dumnezeu — cazi sub roate !

Agnieszka ridică pălăria lui Boleś și, alergînd după tren, i-o întinse.

— Pentru multă vreme ? strigă ea.

— Pentru multă, răspunse el. De acolo plec peste cîteva luni direct la... și arătă cu mîna spre sud-vest.

Cînd porni spre casă, Agnieszka avu impresia că jandarmii din gară o privesc cu prea multă luare-aminte.

„Doamne, nu l-oi fi dat de gol ?“ se-ngrozi în sinea ei.

Dar după o săptămînă, primi de la Wilno o scrisoare scurtă, care o liniști și o ferici.

„Am călătorit ca într-un vis plăcut, scria Boleś. Cu capul gol... Căci mă temeam să-mi pun pălăria, ca să nu profanez urmele... Fredonez în gînd un vechi cîntec pe care-l știu de la mama : «Rămîi cu bine, fată...» continuă tu partea cenzurabilă. Și visez. Nimeni nu mă poate opri, nu ? Rupe scrisoarea asta, draga, iubita mea Agna, dar amintește-ți de mine măcar cîteodată.“

În iulie, Agnieszka plecă din nou pentru cîteva săptămîni la Marcin. Trecu, ca de obicei, prin Kaliniec, pentru a se opri în drum să-și vadă mama, dar și pentru că în comuna lor căpăta mult mai lesne viza pentru trecerea graniței.

Rămase la Pamientów doar două zile și, nerăbdătoare să dea ochi cu Marcin, nici n-apucă să ia seama cum se descurcă în noile condiții de viață cei ai casei. Dar chiar din prima zi a avut impresia că se află într-o casă străină, necunoscută. Plecase din Varșovia cu trenul de noapte și ajunsese acasă dimineața. Mai în fiecare cameră, abia sculată din pat, o tînără domnișoară

se pieptăna sau se pudra în fața oglinzii. Printre ele, o fată blondă, slăbuță, cu ochi mari, care nu era alta decît Jadwinia Bartoldówna.

De la etaj se auzeau rîsete și glasuri de băieți, iar pe scări părea să tropăie o herghelie de cai.

Barbara pesemne nu auzise docarul, căci nu ieșise s-o întîmpine. Agnieszka o găsi în cămăruța mică în care zăcuse și murise tatăl ei. Gata îmbrăcată, croșeta ceva, cu totul absentă, și ghemul se învîrtea în vaza cu vînătorul de porțelan. Cînd o văzu pe Agnieszka, sări de pe scaun și bătu din palme.

— Tu ești ?! N-am auzit nimic ! Agnichna, copilul meu ! strigă ea și o prinse în brațe, strîngînd-o la piept, ca și cum de multă vreme nu mai văzuse pe nimeni apropiat.

Se sărutară cu lacrimi în ochi.

— Mămico, ce-i atîta lume în casă ? E vreun congres aici ? Sau ce ? întrebă Agnieszka, glumind.

— Nimic. Oaspeți, oftă Barbara. Tomaszek și Emilka au invitat colegi, colege. Petrec... se plimbă călare...

— Dar... sîntem încă în doliu, zise Agnieszka, descumpănită.

— Parcă cei tineri țin seama ? Nici nu le-o cer. Emilka era mereu necăjită că în alte părți se petrece, și la noi e întotdeauna pustiu. Să se bucure și ea. Măcar în timpul verii.

Agnieszka tăcu. Toată casa răsuna de larmă și rîsete.

— Cînd mă întorc, zise ea, te iau cu mine la Varșovia, mămico. Stăm împreună.

— Nici să nu te gîndești la una ca asta, sări Barbara. Trebuie să rămîn aici, să stau de pază. Altfel, într-un an risipesc tot...

— Ce să risipească ? Și cine ? întrebă Agnieszka, încruntîndu-se.

— Cu toții... Munca tatii... Dar, pentru Dumnezeu ! se sperie Barbara. Să nu te-apuci să-i cerți pe Emilka și Tomaszek. Sînt fericiți că pot trăi după placul lor. Au și ei dreptul...

Dar chiar dac-ar fi vrut să-i certe, n-ar fi avut cum, căci sora și fratele ei erau atît de ocupați cu musafirii, încît abia-i vedea, în treacăt. Printre cei cinci sau șase vlăjgani tineri se număra și Seweryn Bartold. El însă nu prea lua parte la petrecerile organizate de prietenii lui. Îl găseai mai toată ziua pe cîmp, unde-și da silința să ducă la bun sfîrșit strîngerea recoltei.

Înainte de a pleca în Anglia, Agnieszka se abătu pe la cimitir, să mai vadă o dată mormîntul tatălui ei. Cînd se înapoie, porni să bată un vînt cald care stîrni praful, înălțîndu-l în văzduh ca pe o pînză uriașă și transparentă de corabie. Din auriu, văzduhul se făcuse vînăt, praful îți intra în ochi și te orbea. Lumea i se păru Agnieszkăi un haos lipsit de sens și de echilibru, în care mama, fratele și sora ei, toți oamenii, toate creaturile, demne de milă, se învîrteau în neștire.

Starea aceasta de spirit n-o părăsi decît a treia zi în zori, cînd, de pe puntea vasului Ostende-Dover, Agnieszka zări, ivindu-se din apa verde și învolburată, țărmul stîncos al Angliei. Stîncile se îngrămădeau unele peste altele, fantastice, ca muntele de sticlă din basme, sub razele roșii ale răsăritului.

Agnieszka avea la ea ultima scrisoare a lui Marcin iar, în minte, frazele citite de o sută de ori :

„Te admir tot mai mult... îți admir munca, bărbăția... deși știu bine că cu cît devii mai independentă, cu atît crește distanța dintre noi. Ah, dac-ai putea să fii așa cum ești, să te dărui de o sută de ori mai mult muncii și oamenilor, dar să rămîi mereu a mea... cum am rămas eu al tău... Crezi că se poate întîmpla minunea asta ?"

— Se poate întîmpla... se poate, îngîna Agnieszka, gata să se jertfească pe altarul dragostei.

Cînd îl văzu pe Marcin venind spre ea pe chei, fu cît p-aci să-i cadă la picioare, mulțumindu-i că există. Se prinseră de mîini și trecură prin vînzoleala mulțimii strîns uniți, ca o singură ființă.

Abia în trenul care gonea spre Londra, Agnieszka își reveni puțin, atît cît să-l poată privi pe Marcin. Se schim-

base și parcă întinerise. Își răsese barba, lucru de care știa ditr-o fotografie pe care i-o trimisese, dar, lăsînd la o parte acest amănunt, era din cap pînă-n picioare mai viguros. Delicatețea tulburătoare a feței lui tinere dispăruse : era pîrlit de soare pe mîini și pe obraz, ca un țigan.

— Îți stă grozav de bine așa ! se bucură Agnieszka. M-am îndrăgostit din nou de tine. Dar unde te-ai bronzat așa ?

— La instrucție, zise el, triumfător. Am organizat aici un grup de pușcași. Alergăm, mă-nțelegi, ca niște ogari. Ieri am mărșăluit treizeci de kilometri.

A doua zi, ca să sărbătorească întîlnirea, plecară cu vaporul, ca mai demult, la Hampton Court.

Alunecau pe Tamisa, populată ca o stradă, mărginită de grădini frumoase ca rupte din rai. Se încrucișau mereu cu bărci, în care tineri îmbrăcați în alb jucau cărți și șah, sau se opreau la ceainăriile de pe mal, înconjurate de flori, să bea ceai, sau să se întindă la soare, privind cerul. Vilele și căsuțele de la pontoane răsăreau ca din apă, copleșite și ele de flori, adevărate oaze ale fericirii.

— Ascultă, zise Marcin, care nu-și lua ochii de la peisajul multicolor și vesel, mîine pornim în altă direcție. Spre Golders Green. Să-ți arăt unde am făcut în ultimul timp instrucție. Un loc splendid. Am închegat un pluton din muncitorii emigranți, de care sînt mîndru.

Începu să-i explice ce-nseamnă : culcat ! și ce înseamnă desfășurarea în trăgători.

— Maroyś, dar mă pricep foarte bine la toate astea, se aprinse Agnieszka. Doar am făcut cursul de infirmieră, se mîndri ea. Știi ce învățăm acum la „Cercul femeilor ?“ Transmisiunea și semnalizarea.

După ce spuse astea, căzu pe gînduri, înțelegînd că ea cu „omul ei de idei“ va trebui să dea dovadă de multă rezistență.

„Ce să te miri de popoare, de state, se gîndea ea, cînd, la un moment dat, fiecare din noi poate simți nevoia, necesitatea să rămînă soldat ?...“

Și, rupîndu-și gîndul de la problema asta simplă, dar dificil de analizat, începu să-i povestească de Pamientów.

— Adesea mă mustră conștiința, oftă ea, că am apucat în viață pe calea asta. Îmi zic că ar fi fost de datoria mea să mă stabilesc acolo și să iau totul în mîini. Multă vreme mi-am pus nădejdea în Tomaszek și Emilka. Pînă una alta, văd însă că nici lor nu le surîde perspectiva asta...

12

După moartea lui Bogumil Niechcic, cum Tomaszek și Emilka erau minori, pentru administrarea Pamientów-ului se institui o tutelă. Conform dorinței Barbarei, în consiliul de administrație intrară Holszański și Ceglarski, care-i recomandară un avocat și o sfătuiră pe Barbara să mai invite pe careva dintre vecini. Și cum, după ce a rămas singură, cel care-i dăduse cel mai dezinteresat și prețios ajutor fusese domnul Bożydarski din Paradow, un bărbat gras și jovial, pe care-l cunoscuse cu un an în urmă la Sionszyce, i se adresă lui. În curînd însă se dovedi că făcuse o alegere greșită. Domnul Bożydarski se trăgea dintr-o familie cu trecut istoric prin părțile acelea, însă era un prost gospodar și un chefliu care-și risipea averea „prin străinătăți". Se ducea în fiecare an la Paris, pierdea banii la Monte Carlo, își îmbrăca făptura corpolentă în lenjerie fină, de mătase, iar moșia, mîncată de datorii, o lăsase în seama nevestei, care „își întorcea paltonul de cîte trei ori", ca să-și poată crește cei trei copii.

În noua lui calitate, Bożydarski îi vizita destul de des, dar, spre indignarea Barbarei, se învîrtea mai mult pe lîngă fermecătoarea Emilka, în loc să se ocupe de treburile gospodăriei. Barbara înlemnea cînd îl vedea țopăind ca un cocoș în jurul fetei, căreia îndrăznea să-i povestească, chiar în prezența mamei, glume fără per-

dea. Ar fi vrut să-l repeadă, dar îi era rușine de vîrsta lui și de atribuția lui de tutore.

La plecare, tutorele nostru se adresa de fiecare dată lui Bartold, prefăcîndu-se foarte distrat: „Dragă domnule Sewerek, împrumută-mi, iubitule, pînă mîine..." și începea: harnașament, o pereche de cai, brișca, o căruță, mașina de tocat paie, vînturătoarea.

Cînd îți trebuia ceva, ia de unde nu-i, căci lucrurile împrumutate greu se-ntorceau înapoi. Barbara se îmbolnăvea cînd vedea docarul lui Bożydarski oprindu-se în fața casei. Seweryn Bartold tuna și fulgera în spatele lui, dar nu-ndrăznea să-l înfrunte în față. Iar Barbara, la rîndul ei, nu îndrăznea să-i atragă atenția lui Bartold, de frică să nu se supere și să-și ia tălpășița. De unde să găsească om în loc? Și chiar de-ar fi găsit, putea aduce în casă un om străin? Și, la urma urmei, cine s-ar fi angajat vechil la o fermă atît de mică? După părerea ei, Bartold îi făcuse de-a dreptul o favoare că primise să lucreze la fermă. Își făcea din plin datoria. Deși lipsit de experiență, își da toată silința. Cusurul lui era că se dădea prea repede bătut, părăsea cîmpul de luptă și-și astupa urechile să nu vadă, să n-audă. Era tînăr, n-avea autoritate în fața oamenilor, și te înțelegeai destul de greu cu el. La orice răspundea: „Aha", sau: „Păi da, păi da!" Cînd era vorba la o adică tăcea, sau făcea pe surdul, cînd trebuia să ia o hotărîre mai importantă se codea, amîna, în nădejdea că lucrurile se vor rezolva de la sine. Dar altul era necazul Barbarei. Emilka trebăluia acum cu plăcere în grădină, dar lucra nu știu cum de mîntuială. Făcea doar ce-i cădea sub mînă, nu se gîndea să aplice metode noi, să aducă unele îmbunătățiri. Nu izbutea să scoată nici cel mai mic venit. De altfel, ideea cîștigului îi era cu desăvîrșire străină și trăsătura asta comună familiei lor s-ar fi transformat poate într-o calitate în ochii Barbarei, dac-ar fi fost justificată și susținută de felul ei de a se purta. Ei însă îi scăpau banii printre degete, îi risipea pe nimicuri copilărești, pe dulciuri, pe poze, pe

mărgele... Și în această privință, Tomaszek i-o lua, bineînțeles, înainte. Era limpede că se pregătea de pe acum să trăiască pe spinarea altuia. Spre lauda lor, atunci cînd banii lipseau, se mulțumeau cu puțin, ba coborau cu ușurință sub nivelul celor mai elementare cerințe, dar, din păcate, nu numai trupește, ci și sufletește. Cît trăise taică-său, Tomaszek se împăcase cu gîndul că nu putea avea bani pentru a-și îndeplini cutare sau cutare dorință. Acum însă își băgase în cap că e moșier, domn mare, căra după el o hoardă de colegi, dintre cei mai bizari, îi primea cu pompă, le dădea ospețe, le plătea chefurile, partidele de biliard, escapadele prin împrejurimile orașului, după care o implora în genunchi pe maică-sa să-i achite datoriile, făgăduindu-i de fiecare dată că n-o să mai facă altele. Barbara, ferindu-se să se atingă de avere, începu să vîndă lucrurile ei mărunte mai de preț. Și pentru că nu avea multe, se despărți și de neuitata broșă oferită de Bogumil, demult, cînd cumpărarea ei i se păruse o adevărată nebunie. În toamnă, datoriile lui Tomaszek se ridicară la cîteva sute de ruble, și Barbara se sperie de-a binelea : în fața ei se deschidea o prăpastie. Trebuia să ia acont pe recoltă, nu știa de unde să ia bani pentru dobînda sumelor pe care vechiul proprietar al Pamientów-ului le mai avea de încasat. Seweryn Bartold o sfătui să dea un anunț în „Gazeta Kaliniec"-ului, aducînd la cunoștința tuturor că datoriile făcute de Tomaszek n-o mai priveau, dar ea respinse cu furie propunerea lui. Îi era rușine față de domnii „tutori", față de lume și față de ea însăși să folosească asemenea măsuri extreme și să-și facă de rîs fiul risipitor. Și se mai gîndea că, luînd măsuri atît de drastice, l-ar împinge pe Tomaszek să făptuiască cine știe ce fărădelege, să ajungă un delincvent de drept comun, nimicind astfel și ultima speranță pe care o mai avea că într-o bună zi va izbuti totuși să-i schimbe firea ușuratică.

„Tutela" asupra Pamientów-ului era formală. În afară de Bożydarski, care-i stătea Barbarei ca un os în gît, nici unul din ceilalți nu îndrăznea să se amestece în socotelile ei, căci doar ea răspundea în primul rînd de buna admi-

nistrare a averii tinerilor Niechcic. Ceglarski nici măcar nu venise s-o vadă, temîndu-se ca nu cumva să creadă că are de gînd să se amestece în treburile ei. Iar Barbara tocmai cu el ar fi vrut să se sfătuiască, își pusese în gînd să-i scrie, să i se plîngă de necazurile ei. Dar renunță și la asta, așa cum renunțase la atîtea în viața ei.

Presimțea, de altfel, că discuția cu Ceglarski ar lua o altă întorsătură, că nu s-ar mărgini să-i ceară sfaturi, ci și-ar deschide sufletul în fața lui, că s-ar vedea nevoită să se decidă la o cotitură în viața ei sufletească, lucru de care nu se mai simțea capabilă. Poate și din pricina nenumăratelor necazuri, poate și pentru că i se părea că îi datorau omului acestuia mai mult decît se cuvenea și decît ar fi voit.

Singura mîngîiere a Barbarei erau scrisorile primite de la Agnieszka. Citindu-le, se simțea măcar pentru un scurt răstimp în altă lume. Puterea sufletească de care dăduse dovadă după moartea lui Bogumil începea să se destrame. Își da seama că nu e în stare să gospodărească ferma așa cum ar fi vrut el. Nu-și putuse închipui că fără el totul se va duce de rîpă, și că tocmai el, pe care îl acuzase de atîtea ori că se ocupă prea puțin de educația copiilor, fusese, totuși, o frînă și pentru ei. O dată cu moartea lui parcă se rupseseră legăturile vii dintre membrii familiei. Viața nu mai avea plinătatea de mai nainte, zilele se urmau unele după altele cu întîmplări disparate și contradictorii, apoi nopțile răscolite de gînduri negre și de spaime, uneori atît de cumplite, că-i venea să se scoale din pat și să fugă unde-o vedea cu ochii.

În octombrie, Seweryn Bartold ceru, pe neașteptate, mîna Emilkăi. La început, Barbara fu surprinsă, căci nu observase ca între cei doi să fie vreun sentiment. Și apoi, cînd se uita la ochii albaștri, exagerat de rotunzi, ai lui Bartold, la fața lui palidă, la buzele strident de roșii, adumbrite de puful mustăcioarei, la chipul acesta frumos, dar niciodată tulburat de emoție, nu știa ce să răspundă. Se bucură totuși la gîndul că Seweryn și Emilka vor rămîne la Pamientów, vor înjgheba o familie și toată truda vieții lui Bogumil nu se va risipi în vînt.

Curînd însă logodna asta i se păru cam ciudată și de loc fericită. Și așa era. Emilka nu credea decît în frumusețea ei și în izbînzile ei amoroase. La prima deziluzie, s-a simțit atît de lovită și de înșelată, ca și cum s-ar fi schimbat mersul natural al lucrurilor și ziua n-ar mai fi urmat nopții. Și-a pierdut încrederea în ea și era gata să se mărite cu oricine cît mai repede numai ca să-i facă inimă rea lui Staś Kozarewicz cînd va afla. Și iată că, după o lungă tăcere, primi de la alesul inimii ei o scrisoare, în care-i făcea grele imputări, presărate cu o sumedenie de „ahuri" și „ofuri", în legătură cu firea lesne schimbătoare a femeii. Scrisoarea însă departe de a pune punctul pe i, nu conținea nimic clar și în nici un caz nu putea constitui un motiv pentru a rupe logodna cu Bartold. Dar era destul pentru a-i răscoli amintirile și a-i zgîndări rana. Emilka începu să-l sîcîie pe logodnicul ei, îndrăzni chiar să-i spună fățiș că iubește pe altcineva și că, atunci cînd îl sărută, se gîndește la altul. Căci să se sărute îi plăcea tare mult, iar Sewerek era un băiat chipeș, plin de foc, așa că îmbrățișarea lui o primea bucuroasă. Însă cu cît o strîngea mai tare la piept, cu atît fata își chinuia mai fără milă logodnicul. Și cînd cruzimea ei întrecu orice margine, Seweryn Bartold, desperat, smulse de pe perete pușca de vînătoare cu două țevi a lui Bogumil Niechcic și ieși din casă, amenințînd-o că se-mpușcă. Emilka se sperie. Alergă după el pe cîmp și, îngenunchind în zăpadă, îl imploră cu lacrimi în ochi să nu-și ia viața, căci ea e gata să-i ofere fără rezerve inima. Au plîns împreună, îmbrățișați, pe cîmp, și s-au întors acasă împăcați. Emilka luă de data asta în serios hotărîrea de a se mărita cu el. Făcea un sacrificiu, renunța la fericirea ei pentru a-l face fericit pe Seweryn Bartold. Oamenii incapabili de sacrificiu se cred sacrificați ori de cîte ori cedează în fața împrejurărilor. Plină de îngîmfare că băiatul, care atîția ani nu-i dăduse atenție, datorită farmecului ei irezistibil se îndrăgostise în cele din urmă de ea într-atît, încît era gata să se împuște, Emilka încetă să-și mai plîngă soarta vitregă.

Seweryn Bartold, după ce se asigură pe deplin că Emilka îi împărtășește dragostea, își schimbă purtarea. Acum nu se mai ținea ca o umbră după logodnica lui și nici nu mai alerga de pe cîmp să o caute cum avea o clipă liberă, socotind că o dată ce-i cucerise inima își împlinise misiunea, căci era incapabil să-și închipuie că în fiecare om se află mereu ceva nou de iubit și de cucerit. Așadar, îndesi vizitele pe la moșierii vecini, pe care-i cunoștea din timpul cînd familia Bartold stăpînea moșia Gawlice, și începu să petreacă în lege. Rar îl mai întîlneai duminica la Pamientów. Emilka murea de gelozie, dar era mai ales furioasă că-i făcuse lui Seweryn Bartold favoarea de a-i oferi inima, ca acum să apară în ochii lumii ca o îndrăgostită nefericită și batjocorită.

Așa stăteau lucrurile cînd Agnieszka veni de Crăciun acasă. Într-o după-amiază, Emilka i se plînse de Bartold, învinuindu-l în fel și chip. Era atît de înverșunată, încît Agnieszka se simți nevoită să-i ia apărarea.

— Trebuie să ai și tu o mică vină în toate astea, spuse Agnieszka.

— Eu ? Emilka fu foarte mirată și înțelegerea se rupse.

Cu toate astea, Agnieszka mai ascultă multă vreme, cu răbdare, destăinuirile Emilkăi. La sfîrșit, chiar o îmbrățișă și o sărută, cucerită de farmecul ei copilăresc, cum fusese pe vremuri cucerită de grangurul care își găsise să fluiere în copacul din mijlocul orașului. Căci Emilka păstrase ceva din gingășia unei păsăruici, al cărei ciripit naiv, fermecător în felul lui, nu te obligă la nimic și pentru care ești înclinat să-i ierți toate păcatele.

Părinții lui Seweryn Bartold nu se arătară de loc bucuroși cînd aflară de logodna fiului lor. Mai înainte, e drept, îi chemau la ei pe copiii Barbarei, căci erau veseli și isteți, dar cînd văzură că Tomaszek umblă după Jadwinia lor, își luaseră seama, ba chiar își trimiseseră fiica să-și termine studiile la o mînăstire din Franța, temîndu-se să nu facă vreo boacănă. Investiseră capitalul obținut din vînzarea moșiei într-un cinematograf, și se așteptau la venituri uriașe, socoteau că odraslele lor sînt partide de prima mînă

și ar fi vrut să găsească pentru unicul lor fiu o fată cel puțin la fel de bogată, modestă și pioasă. Cochetăria Emilkăi Niechcicówna nu prea le era pe plac. Bătrîna Bartoldowa, o doamnă „cu fumuri" și îngustă la minte, îi scrise Barbarei o scrisoare, în care aproape o acuza că-i întinsese o capcană „băiatului lor prea tînăr și lipsit de experiență". Emilka plînse, citind scrisoarea, căci ea se sacrificase pentru fericirea fiului lor, iar ei nu știau nici măcar să aprecieze lucrul ăsta.

Barbara, profund jignită, tăcea, neștiind cum să procedeze pentru a ieși cu fața curată. Văzînd că logodnicii se tot ceartă și se tot împacă și că nici ei nu mai știu ce vor, îi spuse, în sfîrșit, Emilkăi :

— N-am nimic împotriva domnului Seweryn, dar să știi că nu e un om de caracter, dacă n-a știut să-și impună punctul de vedere față de părinții lui și să te scutească de amărăciunile pe care le-ai îndurat. Dacă e să rupi logodna, e mai bine s-o rupi acum, cît nu e prea tîrziu.

Emilka îi răspunse că ei nu i-a trecut niciodată prin minte să se despartă de Seweryn și nu înțelege de ce vor toți să o îndepărteze de el.

Se vede însă că lucrurile ajunseseră pînă acolo, încît nu se mai puteau despărți, și că, dintr-un anumit punct de vedere logodnicii știau foarte bine ce vor unul de la altul, căci într-o bună zi, Seweryn Bartold a declarat că e hotărît să se cunune cu Emilka cît mai curînd, adică imediat după Paște. Pe Barbara o sperie graba asta, dar n-avu nimic de zis și se apucă să pregătească zestrea fetei.

Bătrînii Bartold își dădură, în sfîrșit, consimțămîntul cu condiția ca tinerii să părăsească Pamientów-ul. Fermișoara asta le părea prea mică pentru ambițiile lor, prea împovărată de datorii și greu de condus pentru posibilitățile lui Sewerek al lor.

Căzură de acord. Dar Seweryn Bartold primi să plece nu din dragoste față de părinți, căci, ca toate la el, și dragostea aceasta părea să fie destul de moderată, și nici din criterii materiale, întrucît bătrînii nu-i făgăduiseră nimic fiului lor. Primi pur și simplu pentru că se lăsă

speriat de părinți și era încredințat că Pamieńtów-ul nu-i pe măsura lui. Hotărîră deci să ia o moșie în arendă. Părinții lui susțineau că arendarea unei moșii, cînd lucrul e făcut cu chibzuială, aduce un venit mai bun decît o proprietate oarecare.

Căsătoria Emilkăi fu modestă. În afară de Barbara și de Tomaszek, au fost de față doar Ceglarski, soții Ostrzeński, Holszański și bătrînii Bartold. Agnieszka plecase încă din martie la Londra pentru o jumătate de an, pentru a studia unele probleme sociale și economice. Trimise doar o telegramă.

După căsătorie, se întrebau ce să facă cu Pamientów-ul. Barbara, după ce-și pierdu speranța că Sewer și Emilka se vor stabili acolo, nu vedea altă soluție decît vînzarea. Scrise deci soților Śniadowski, întrebîndu-i ce părere au și dacă sînt de acord. Ca răspuns, Agnieszka îi trimise o scrisoare lungă, în care-i spunea o mulțime de lucruri, dar nimic despre vînzare. A doua zi însă primi o altă scrisoare, cu următorul conținut :

„M-ai întrebat, mămico, dacă să vinzi Pamientów-ul. Am uitat să-ți răspund. Orice ar spune legea, eu consider ferma asta proprietatea dumitale personală, așa că te rog să iei măsurile pe care le crezi de cuviință. Dacă Seweryn și Emilka pleacă de acolo, cred că asta ar fi cea mai bună soluție, căci altfel Tomaszek va risipi, în scurt timp, totul. Îți vom trimite curînd împuternicirea cerută. De Pamientów ne leagă numai moartea tatei, dar amintirea asta o păstrăm în inimile noastre și va rămîne vie oricînd și oriunde ne-am afla."

Emilka ajunsese la majorat și trebui să-i dea și ea și soțul ei împuternicire mamei, care ducea tratative în numele copiilor. Legal, Tomaszek nu avea nici un drept încă și, de altfel, lui îi era absolut indiferent. Ba ar fi fost mai bucuros să dispună de o sumă de bani lichizi decît să aibă pămîntul acesta care înghițea bani și nu putea fi în nici un fel „cheltuit". Și cu toate astea, tocmai din pricina lui legea nu îngăduia vînzarea. Fură nevoiți să recurgă la o licitație fictivă. Barbara, care se temea de licitație, cu atît mai mult că și Bogumil vorbise de asta în delirul lui dinainte

de moarte, tremura acum la gîndul că licitația asta fictivă ar putea să dea greș. Dar se întîmplă altfel. Cumpărător se prezentă, așa cum se stabilise dinainte, Walenty Przybylak. Lua și restul Pamientów-ului pentru parcelare, pe care, după cum se spunea, voia s-o facă cît mai repede, înainte de a înțelege țăranii din Pamientów că plătiseră prea mult pentru fîșiile lor de pămînt și înainte ca, împovărați de datorii, să apuce să-i descurajeze pe noii cumpărători. Însă Barbara habar n-avea și o bucura tocmai faptul că Pamientów-ul va fi împărțit la țărani.

Nemulțumită că vinde ferma, Barbara nădăjduia că poate Ceglarski va găsi o soluție mai bună. Însă nici el nu era împotriva vînzării.

— Nici unul din voi, doamnă Barbara, rosti el, îngîndurat, deși fiecare din alte motive și nu toate binecuvîntate... însă nici unul... nu e făcut să fie proprietar de moșie... De moșie. Ca și mine, de altfel, adăugă repede.

Pe atunci pămîntul avea preț foarte bun și familiei Niechcic, după plata datoriilor și acoperirea cheltuielilor, îi rămaseră pentru fiecare membru cîte opt mii de ruble. Partea lui Tomaszek, deoarece era minor, fu dată cu ipotecă lui Przybylak, pentru conacul și parcul de la Pamientów.

Între timp, Seweryn Bartold găsise să arendeze lîngă Varșovia o moșie, splendidă se pare, Zablocie. Moștenirea Emilkăi îi ajungea să dea cauțiunea și prima rată a arendei. Însă la Zablocie era de vînzare o fermă de vaci și de porci și se spunea că în părțile acelea producția de lapte și creșterea animalelor erau bogăția principală. Așa că Barbara îi scrise Agnieszkăi, întrebînd-o dacă n-ar vrea să împrumute familiei Bartold partea ce i se cuvenea din moștenire pentru această investiție. O anunța cu acest prilej că avea de gînd să împartă copiilor partea ei, păstrînd numai partea lui Tomaszek și mulțumindu-se cu dobînda la sumele respective.

„Doar n-o să mă apuc de afaceri“, îi scria ea.

Agnieszka se învoi imediat în ce privea partea ei,

dar se împotrivi cu hotărîre ca maică-sa să renunțe la partea ce-i revenea:

„Toată moștenirea asta, scria ea, e ca un dar căzut din cer, o primesc, deoarece știu că ați muncit toată viața cu gîndul la noi. Acum însă nu am nevoie de ea și o împrumut cu plăcere scumpilor soți Bartold, pe cîtă vreme vor voi. Pun o singură condiție și nu renunț la ea: mama nu «dă» și nu «împrumută» nici unuia din noi partea sa, ci o păstrează în întregime și face ce dorește cu ea. Chiar dacă dumneata, mamă, ai să folosești partea din capitalul acesta pentru nevoile dumitale, așa că n-ar mai aduce dobînda scontată, chiar dacă l-ai consuma în întregime, nu-i nimic, căci noi, mamă, o să te ajutăm cît om trăi, îți sîntem datori pe veci. Și pentru noi ar fi o mare rușine dacă te-am priva de dreptul de-a face ce vrei cu banii ăștia pe care i-ai strîns, muncind din greu alături de tata. În privința sumei pe care urmează să o împrumut soților Bartold, dacă vor să plătească vreo dobîndă, să ți-o plătească dumitale, pentru că eu nu pretind nici un fel de dobîndă. Voi vedeți altfel lucrurile în această privință; eu rămîn deocamdată cu ciudățeniile mele. Marcin este de acord pe de-a-ntregul cu tot ce am hotărît eu."

Seweryn și Emilka fură și ei de părerea Agnieszkăi, așa că Barbara păstră suma ce-i revenea. Dar ca să i se plătească ei dobînda cuvenită Agnieszkăi, pentru suma împrumutată, nu primi în ruptul capului. Mai bine s-o depună Bartold undeva, căci cum Agnieszka și bărbatul ei erau nevoiți să umble de colo colo prin lume, s-ar putea să le prindă bine odată. Ei îi e prea de ajuns dobînda de la cele opt mii ale ei și partea lui Tomaszek băgată în ipotecă, mai ales că în anul acela îi rămăsese ceva și din vînzarea produselor fermei. Ea n-avea nevoie de nimic, iar Tomaszek, cu cît ar avea mai mulți bani în buzunar, cu atît ar fi mai zvînturat. Barbara se hotărî să se mute la Kaliniec cu Tomaszek. Băiatul rămăsese repetent în ultima clasă. Acum însă venise, în sfîrșit vremea să se ocupe de el și numai de el. O, spera

să-l schimbe în acest ultim an de şcoală. Pe urmă o vedea ea ce-o face. Poate va locui la Bartold — Emilka stăruia foarte mult.

În iunie, închiriară două cămăruţe cu bucătărie în piaţa Świentojański la Kaliniec şi Barbara părăsi Pamientów-ul, luînd numai lucrurile absolut necesare, căci mobila i-o lăsase aproape toată Emilkăi.

Tomaszek se arăta atît de ascultător şi aranja cu atîta îndemînare locuinţa, încît Barbara fu aproape convinsă că-i venise mintea la cap.

— Fiul meu iubit, unicul meu băiat, repeta Barbara cu lacrimi în ochi cuvintele lui Bogumil, şi speranţele ei prindeau aripi.

Tomaszek cel dornic de petreceri, el care alerga numai să-şi facă toate plăcerile, acasă era rareori vesel. Uneori însă, cu năzbîtiile lui, îşi înveselea mama; faţă de ea reuşea să fie cald şi apropiat. Nici una din fete nu ştia s-o mîngîie şi s-o înduioşeze ca derbedeul ăsta de băiat. Isprăvile lui nemaipomenite, pe care i le povestea ca să-i cîştige încrederea, multă vreme o speriaseră, dar încet, încet începu să creadă că acest Tomaszek imaginar, plăsmuit din propriile lui minciuni, era de fapt cel adevărat. Nădăjduia că, prin forţa acestei credinţe, închipuirile se vor transforma în realitate.

În decursul celor două zile cît stătură împreună la Kaliniec, băiatul îi povesti că imediat după terminarea şcolii va pleca să urmeze politehnica în Franţa ca să fie mai aproape de Jadwinia Bartoldówna. Era sigur că o să se poată întîlni cu ea din cînd în cînd şi că peste doi ani, cînd ea va termina şcoala la mînăstirea aceea, se vor căsători şi va deveni om cumsecade şi cu scaun la cap. De altfel, aşa hotărîseră împreună, cînd se întîlnise în taină cu această tînără persoană, înainte de a fi expediată în străinătate. Seweryn Bartold îi făgăduise că va pune o vorbă bună pe lîngă părinţii lui, ba chiar făcuse unele încercări în direcţia asta.

După mărturisirea asta, Tomaszek se despărţi de maică-sa „pentru un moment", iar ea, întorcîndu-se din

oraș la cîtva timp după aceea, îl văzu intrînd în parc cu o domnișoară cu părul blond, cu nasul proeminent și umerii căzuți, aceeași care plînsese cu hohote după Janusz și despre care știa acum că este domnișoara Lalicka. Barbara se frecă la ochi căci nu-i venea să creadă. Pe urmă, își zise că e, desigur, o plimbare fără însemnătate, adevărata lui dragoste fiind Jadwinia, de care îi tot povestea. Cu toate că Tomaszek n-avusese cum s-o întîlnească pe Jadwinia înainte de plecarea ei în Franța, pentru că atunci se afla la Pamientów în vacanța de Crăciun și chiar își aducea aminte cît fusese de surprins cînd auzise că fata plecase (lucru de care el probabil uitase). De altfel, nici Seweryn Bartold nu era omul care să ia asupră-și o sarcină atît de dificilă. Barbara știa toate astea foarte bine și se mînia grozav în sinea ei. Se mînia pe sine pentru că știa toate acestea bine și totuși își spunea că poate Tomaszek se văzuse cu Bartoldówna, deși, parcă, în vremea aceea nu se dezlipise de Pamientów. Dar puteai să știi vreodată ce face el și ce drege? Iar pe Seweryn îl cunoștea prea puțin ca să-și poată da seama dacă și-ar putea îndeplini sau nu făgăduiala. Oricum, visurile și închipuirile astea îi făceau cinste lui Tomaszek și Barbara era gata să le acorde toată încrederea. Cînd Tomaszek se înapoie acasă, plecară împreună la azilul de bătrîni s-o înscrie pe Szczepanowa, care nu mai era, sărmana, bună de nimic, și cînd sfîrșiră cu formalitățile, porniră, tot împreună, s-o vadă pe Julka, pe care Barbara avea de gînd să și-o ia iar ca ajutoare în casă. Se căsătorise în iarnă cu Wemborek al ei și locuiau la celălalt capăt al orașului, lîngă cimitir. Apoloniusz Wemborek cîrpea ciubote, iar ea lua de la fabrică broderii pe care le decupa. O duceau greu și Julka primi cu bucurie să vină să-i ajute la treburile casei.

Începură acum să-și facă planuri, unde să plece în vacanță. Emilka voia să vină amîndoi la ea, la Zablocie, dar Barbara hotărî să rămînă în oraș și să-l trimită acolo numai pe Tomaszek. Mai avea ceva de rezolvat în legătură cu plasarea banilor ce-i reveniseră după vînzarea

fermei și apoi voia să se mai obișnuiască puțin cu noua ei viață. Apoi, ciudat lucru, simțea nevoia să rămînă singură. Cînd copiii se arătară îngrijorați din pricina asta, le spuse, indignată :

— Dragii mei, dac-aș rămîne undeva la țară, într-o pustietate, mai treacă meargă, dar rămîn în orașul ăsta plin de oameni, o am pe Michasia, și domnul Ceglarski mi-a promis că va trece pe la mine, și pe urmă în august vine aici și Agnieszka. Nu mi-e de loc teamă să dorm singură-n casă, îi asigură ea. Că doar nu-s copil !

Știind că din septembrie va rămîne numai cu el, tot anul, nici despărțirea de Tomaszek n-o afectă prea mult.

De sfîntul Ioan, Seweryn și Emilka se mutară la Zablocie. După ce expediară lucrurile, se duseră să-și ia rămas bun de la părinții lui Sewer, apoi Barbara îi conduse la gară pe ei și pe Tomaszek. Emilka îi ducea de zgardă, prinși în curele, pe Cymbal, Ram și Żolka, de care nu voise să se despartă pentru nimic în lume. Cîinii o smuceau în toate părțile, pînă cînd se împiedică și fu cît p-aci să cadă.

— Ia seama ! strigară într-un glas tînărul ei soț și Barbara, căci tînăra doamnă era gravidă și pîntecul luase proporții.

Emilka plînse mult la despărțire.

Barbara se simți destul de straniu cînd se întoarse singură acasă și chiar îi păru rău că nu se lăsase înduplecată de rugămințile Emilkăi și nu plecase la ei peste vară. Își spuse însă : „Nu. Sînt la începutul căsniciei și e mai bine să nu le stau pe cap."

Peste cîteva zile, se răspîndi vestea că moștenitorul tronului austriac fusese asasinat la Sarajevo. Întreaga lume fu zguduită. Toți așteptau ca războiul să izbucnească dintr-o clipă în alta, dar zilele treceau, totul se liniști și Barbara se apucă în tihnă să-și aranjeze casa după gustul ei.

13

Barbara se hotărî să bage banii în vreo ipotecă. Plecase urechea la sfaturile lui Anzelm Ostrzeński, căci avea remușcări, gîndindu-se că-l jignise poate, neinvitîndu-l să facă parte din grupul de „tutori". Nu-l invitase pentru că nu-i ieșea din minte viclenia lui în legătură cu vînzarea loturilor. Dar sentimentul de oarecare vinovăție față de el era destul ca să-l absolve în ochii ei de orice vină. Anzelm căută o casă corespunzătoare în piața Świentojański în apropierea locuinței Barbarei. Acolo se putea institui o ipotecă de rangul doi. După părerea lui Anzelm, era un plasament bun și sigur. Arkuszowa, pe care o întîlnise cînd, de pe celălalt trotuar, cercetau locul unde urma să fie plasat rodul strădaniei de o viață întreagă al lui Bogumil și al Barbarei Niechcic, fu și ea de părerea lui Anzelm. Ba o asigură că în acest caz ipoteca de rangul doi era mai avantajoasă decît una de rangul întîi. Cuvintele ei o îmbărbătară pe Barbara și, dorind să le mai audă o dată, o întrebă pe Arkuszowa, în timp ce se îndrepta spre casă, dacă n-ar fi mai bine, totuși, să facă și ea ca bătrînul Bartold, adică să investească banii într-un cinematograf.

— Nu, spuse Arkuszowa, fără să stea pe gînduri. E mai bine așa.

Barbarei îi plăcu vorba ei hotărîtă.

— Da, încuviință ea, voioasă. Și eu cred la fel. Ca să-ți spun drept, am fost și eu o dată la cinematograful ăsta. Nu mi-a plăcut. Prea joacă imaginea pe ecran.

Totuși nu se împăca cu gîndul că posedă o sumă atît de mare de bani. I se părea că nu-i drept și începu să-și facă următoarea socoteală în chip de justificare :

„Investesc banii numai pentru doi ani. S-ar putea ca după doi ani Emilka și Bartold să aibă nevoie de ei. Poate și acum ar fi avut nevoie, dar e mai sănătos să nu le dai pe mînă o sumă prea mare, la început. Sînt încă niște copii. Banii și așa sînt tot ai lor. Că eu doar nu m-ating de ei și nici n-o să-i iau cu mine în mormînt."

Arkuszowa găsea că aceste scrupule sînt neîntemeiate, fiind de părere că toți copiii din lume își respectă mama atîta timp cît mai e rost de ceva bănișori.

— Alții poate, dar nu ai mei, se revoltă Barbara. Copiii mei s-ar purta frumos cu mine chiar dacă n-aș avea un sfanț.

După ce puse la punct chestiunile financiare, Barbara fu bucuroasă să le dea uitării. „Cînd n-ai altceva de făcut și viața ți-e pustie, se gîndea ea, pot constitui, într-adevăr, o preocupare, dar viața mea nu-i nicidecum pustie." La drept vorbind însă, nu era acum decît o lungă perioadă de odihnă.

Acum nu mai avea grija casei, a gospodăriei, se isprăvise cu grădina, porcii, servitorii, argații, ploile, seceta, secerișul, nu mai trebuia să-i spele și să-i îmbrace pe toți ai casei, să le umple burțile de nu știu cîte ori pe zi, să-i dădăcească, s-alerge din zori pînă-n seară încoace și-ncolo. O dată cu trecerea timpului, nevoile ei materiale deveneau tot mai modeste. Țigara și ceaiul erau singurul lux pe care și-l permitea. În schimb, avînd timp liber din belșug, medita ore întregi, desfătîndu-și sufletul.

Îi plăcea și casa în care se mutase. Soarele intra din plin în amîndouă odăile și florile creșteau aici ca-n rai. Nu-și luase mobile multe, îi era ușor să deretice, n-o necăjea nimeni, nu aducea nimeni noroi pe tălpi și n-arunca nimeni lucrurile la întîmplare prin casă, lăsîndu-i ei în seamă să le așeze la loc. Podelele străluceau și fiecare lucru era la locul lui. Tihna și liniștea înlocuise zbuciumul de fiecare zi, viața curgea lin, armonios.

Ferestrele dădeau în piața Świentojański, spre scuarul cu monument și cu fîntîna aceea care avea cea mai bună apă din Kaliniec pentru ceai. Scuarul era ceva mai la dreapta și, chiar peste drum de casă, intrarea în parcul înverzit. De-o parte a intrării în parc biserica parohială, de cealaltă parte zidul de piatră care-nconjura curtea vechiului palat, reședința guvernatorului. Barbara se uita chiorîș, dar și curioasă la frontonul palatului care se vedea în fund. Îi plăcea nespus să privească pe fereastră. Din cînd în cînd, se repezea pînă la bucătărie să-i spună

Julkăi ce-a mai descoperit. Strada oferea o priveliște pasionantă, fiecare trecător i se părea demn de a fi luat în considerație. Cînd ieșea pe stradă, uneori se și oprea în loc să se uite, lung, după unul ori altul.

Ieșea destul de des în oraș, dar nu se îndepărta niciodată prea mult de casă. Se ducea pînă la poștă să pună la cutie scrisorile, se abătea prin piață să mai tîrguie cîte ceva, uneori se ducea în vizită la Ostrzeński, dar mai ales să împrumute sau să ducă înapoi la bibliotecă revistele și cărțile împrumutate. Căci, cînd nu privea pe fereastră, citea volum după volum, fără oprire, decisă parcă să răscumpere toți anii pe care-i pierduse neglijînd lectura. Împrumuta cărți de la bibliotecă și de unde se nimerea. Îi plăcea să citească mai cu seamă monografii istorice, biografii, călătorii și, în sfîrșit, romane. Dar în romane, ca și mai demult, în tinerețe, nu putea suferi efuziunile intime și nici „năbădăile isterice, amoroase“, cum le spunea ea. Nu se pricepea să guste poezia. Se dădea însă în vînt după descrierea moravurilor, a obiceiurilor și a relațiilor dintre oameni în diferite epoci, din care pricină îi prefera pe Victor Hugo, Dickens, Prus. Citise mai demult, dar abia acum înțelesese pe de-a-ntregul „Faraonul“ lui Prus și era tare bucuroasă, ca și cum meșteșugul de a guverna statele fusese totdeauna preocuparea ei de căpetenie. Citea, de obicei, așezată în capul oaselor pe divan, înclinată peste cartea pe care o ținea cu ambele mîini în fața ochilor, căci îi slăbise vederea și vedea prost, chiar cu ochelari. Uneori, lua cîte o carte cu ea, cînd se ducea să se plimbe prin parc. Însă cînd se așeza pe banca ei, prefera să privească.

Banca ei se afla pe o alee șerpuită printre parcelele semănate cu iarbă, atît de întinse, încît zărea ca prin ceață pîlcurile de arbori și tufișuri decorativ aranjate de partea cealaltă. Iarba tunsă, ca o apă netedă, pătrundea în golfuri de smarald printre insulele și peninsulele gardului viu, al cărui desiș verde-întunecat și ciufulit se distingea printr-o linie precisă pe fondul neted al gazonului. Privind linia ireproșabilă a acestei limite care des-

părțea două soiuri de vegetație, Barbara se gîndea că la țară, cu toate strădaniile ei, nu reușise niciodată să aibă un gazon atît de frumos. Verdele ierbii, al tufișurilor și al copacilor se amesteca întotdeauna în mod dezordonat, căci nu avea nici mijloace, nici destul timp să întrețină și să supravegheze tăiatul ierbii și rotunjirea coroanelor. Aici nici măcar nu știai cine face treaba asta care bucura ochii și desfăta sufletul tuturor.

O dată, cum sta pe bancă, răsări pe cărare o doamnă într-un pardesiu dintr-o stofă pufoasă, cu două fetițe de mînă. „Cine-o fi ? se gîndi Barbara. Ce drăguță e ! Îmi pare cunoscută, deși acum o văd pentru prima oară. Dar fetițele ? Ce fetițe ! Cît a trecut de cînd Agnieszka și Emilka purtau codițe ca ele ? Să intru în vorbă sau nu ?“

Dar cum se opriseră, Barbara se trase mai la marginea băncii și le zise : „Poftiți, stați ! E loc destul !“

Doamne, Doamne, cine-ar fi crezut că ea, pe care nimic n-o încînta, nimic n-o bucura, era atît de bucuroasă acum, privind doar viața acestei lumi străine din juru-i. Că ea, care nu știuse să se poarte nici măcar cu cei apropiați, participa acum la viața oricărui trecător de pe stradă, gata să-i împărtășească grijile și necazurile. Parcă mai pornise o dată pe calea asta. Da, da, cînd cu ani în urmă se dusese la Czenstochowa. Nu i se păruse și atunci că în mijlocul acelei lumi străine se află în elementul ei ? Așa și era, dar ea, proasta, se închisese atîta vreme între cei patru pereți ai casei. De, ce să-i faci... Poate că altfel nici n-ar fi ajuns azi să se bucure cum se bucură. Pentru orice probabil că vine timpul potrivit.

„Da, da, se gîndea uneori, dar această stare de spirit o poți avea numai la oraș. Numai aici, în liniștea asta, după larma aceea de la țară, poți să te interiorizezi, să te cunoști pe tine însăți !“

Și numai în oraș putea primi scrisori de patru ori pe zi. Copiii, simțindu-se parcă vinovați că acceptaseră s-o lase singură la Kaliniec, îi scriau foarte des, mai ales fetele, căci Tomaszek nu-i scrisese decît de două ori. Barbara recunoștea scrisorile copiilor de departe, încă din

mîna poștașului pe care, de obicei, îl pîndea. Alerga după el pe coridor, sau se apleca peste geam, căci locuia la parter. Poștașul zîmbea și-i spunea :

— Ați și văzut, cucoană, că aveți ceva.

Cum să nu vadă, dacă scrisorile astea aveau o fizionomie a lor aparte, luau parcă chipul copiilor înșiși, chipul pe care li-l împrumuta depărtarea.

Agnieszka scria în plicuri obișnuite, cenușii, pecetluite cu ceară roșie. Adresa era întotdeauna caligrafiată cu deosebită grijă față de felul ei lăbărțat de a scrie. Barbara se gîndea că și ea procedează la fel, fiindu-i mereu teamă că, din cauza unei litere scrise neglijent, scrisoarea n-ar putea ajunge la destinație. Scrisorile erau scrise pe niște foi mari, subțiri, rupte din blocul de corespondență. Scrisul era mărunt, grăbit, greu de descifrat, căci Agnieszka nu punea nici accente, nici puncte, nici virgule. Despre ea și soțul ei scria întotdeauna doar atît : „La noi e totul bine“. Dar la întrebările maică-si, răspundea întotdeauna amănunțit, punîndu-i și ea o sumedenie de întrebări. Un adevărat potop de informații despre lumea în care trăia, despre cărți, muzee, personalități întîlnite umplea foile acestea acoperite pe toate fețele.

Plicurile Emilkăi erau mici, copilărești, colorate. Scria pe hîrtii la fel de micuțe, împodobite cu desene naive, cu un scris stîngaci, rotund, de copil care-și destăinuia necazurile. Îi scria că Sewer n-o înțelege și nu prea stă pe acasă ; că rațele aduse de la Pamientów s-au prăpădit ; că cineva îi șterpelise oalele ; sau o fericea pe Agnieszka care avea prilejul să călătorească prin lume, că avusese parte de o educație superioară, că avusese norocul să găsească un bărbat ca Marcin. Îi mai scria că Tomaszek e așa și pe dincolo, dar că se îngrozea cînd se gîndea că o să plece și-o să rămînă singură. Credea că numai alături de maică-sa, în vechea lor casă părintească, viața ei de femeie măritată s-ar fi putut împlini, că-i pare tare rău că vînduseră Pamientów-ul, că ea îi iubește pe toți și că i se rupe inima că e nevoită să trăiască atît de departe. Că pe deasupra se urîțise într-atît, încît era

sigură că nimeni n-o să se mai uite niciodată la ea; se și temea să se arate oamenilor, de urîtă ce era. Nu, nu poate nici să se plimbe, nici să călărească. Altfel, s-ar simți fericită, căci Zablocie e un loc minunat, înconjurat de păduri, lunci, pîraie. Numai că pădurile sînt prea posomorîte, luncile la prea mare depărtare și că îi e frică să nu moară de urît în văgăuna asta, de urît și de tristețe...

Barbara nu întîrzia cu răspunsul. Agnieszkăi îi scria despre viața ei, despre cărțile citite. Dar ce să-i scrie Emilkăi? Scrisorile pe care le primea de la ea aproape zilnic aruncau o umbră asupra caracterului acestui copil. Oare n-avea de gînd să se maturizeze? Nu, nu, Barbara prefera să pună totul pe seama actualei stări de spirit a Emilkăi, sau, în cel mai rău caz, pe seama felului cam „de lemn“ de a fi al lui Seweryn. Dar de, n-o silise nimeni să se mărite cu el. Agnieszka era de altă părere. Probabil că Emilka i se plînsese și ei, căci într-o scrisoare primită de la Londra Barbara citi următoarele: „Sărmana Emilka n-o să știe niciodată nici să se împace cu viața pe care o duce, nici să și-o schimbe. O așteaptă o viață nefericită, căci niciodată nu se simte vinovată cu nimic nici față de ea, nici față de alții, și niciodată nu va fi în stare să tragă învățăminte din greșelile ei. Mi-e teamă să nu se întoarcă totul împotriva ei. Ar fi o nenorocire. Pe Sewer îl cunosc prea puțin. Nu știu la ce ne putem aștepta din partea lui în ce-o privește pe Emilka. În orice caz, mi se pare un om răbdător și cred că va avea nevoie de multă răbdare.“

Barbara nu era de acord cu asemenea raționamente. Agnieszka avea o părere destul de proastă despre fratele și sora ei și nu lua în seamă firea sensibilă a Emilkăi. E drept că Barbarei îi trecu o clipă prin minte că sensibilitatea ei ar putea fi o stare de nervozitate, determinată de teama singurătății și hrănită de o imaginație cu atît mai periculoasă cu cît nu trecea dincolo de persoana ei. Dar chiar și această nervozitate era preferabilă calmului indiferent, caracteristic lui Seweryn Bartold.

Barbara se străduia totuși s-o ajute pe Emilka și, ca s-o liniștească, se dădea de exemplu pe ea însăși (și cine nu e tentat să facă astfel ?) povestindu-i că toată viața lucrurile s-au întîmplat altfel de cum ar fi vrut și cu toate astea fusese întotdeauna mulțumită de soarta ei.

I se păru însă că sfaturile ei sînt de-a dreptul ridicule, cînd într-o scrisoare primită de la Tomaszek citi : „Emilka arată minunat și e grozav de veselă. Se zbenguie, uneori, ca odinioară la Serbinów." Care era adevărul ? Oare îi plăcea fetei ăsteia să-i pună pe alții pe cărbuni aprinși ? Tomaszek, pe de altă parte, era foarte mulțumit de tot ce îl înconjura. Nu-l preocupa nici pe el altceva decît propria-i persoană, dar se arăta întotdeauna vesel și bine dispus chiar și atunci cînd avea ceva de împărțit cu alții. Pe el Barbara se simțea datoare să-l tempereze, să-i arate că nu tot ce zboară se mănîncă.

Oricum, corespondența susținută cu copiii, fie că o mîhnea sau o bucura, era plină de semnificație pentru Barbara. Mai întîi, depărtarea la care se aflau n-o mai speria ca pînă atunci. Dimpotrivă, citindu-le scrisorile, i se părea că sînt lîngă ea, dar în alt chip decît atunci cînd trăiau laolaltă sub același acoperiș, căci distanța îi permitea să fie mai obiectivă. Ciudat i se părea că tocmai dispariția căminului părintesc și risipirea familiei constituia punctul de plecare pentru relații mai strînse cu copiii ei. Vedea poate lumea cu alți ochi, sau poate că de-abia acum îi descoperea adevărata față ? Acest lucru influența și viața ei de societate. Primitoare fusese întotdeauna, dar înainte întîlnirea cu oamenii îi cerea un efort mult mai mare. Aștepta și le cerea musafirilor să se arate încîntați, ba chiar uimiți de felul cum îi primea, și se simțea jignită cînd i se părea că nu-i dau destulă atenție. Acum, ambițiile acestea dispăruseră, sau chiar dacă nu pieriseră cu desăvîrșire, trecuseră pe planul al doilea. Întîmpina oaspeții liniștită și binevoitoare, bucuroasă că-i poate primi în casa ei. Nu mai picau ca altădată pe nepusă masă, cînd Barbara, prinsă peste cap cu treburile

casei, se jena să-i primească. Acum erau oricînd bineveniți și ea oricînd gata să-i primească.

Toată lumea aștepta ca războiul să izbucnească dintr-o zi în alta și din această cauză foarte puțini plecaseră în vara aceea din Kaliniec. Printre aceștia se numărau și soții Holszański, care plecaseră la Reichenhall, căci starea sănătății notarului se înrăutățise. Anzelm își dusese soția și fiul în vîrstă de un an și jumătate în stațiunea Czarnówka, aflată în apropiere de oraș. Se ducea să-i vadă în fiecare duminică. Restul săptămînii și-l petrecea în Kaliniec, supraveghind și rezolvînd afacerile agenției pe care o înființase, botezată „Birou de tarife, comisioane, expediție“ sau cam așa ceva. Anzelm intrase pînă-n gît în afaceri, devenise comerciant și totodată mijlocitor pe scară mare. Activitatea lui era, după spusele unchiului Daniel, de-a dreptul miraculoasă. Făcea să circule un lucru material denumit de toată lumea „marfă“, pe care el însă nu-l vedea și care nu-i păta mîinile. Încheia tranzacții cu indiferent ce, lacom după cîștiguri cît mai grase, pe care le realiza foarte simplu, punînd în legătură pe expeditorul mărfii cu destinatarul, aflați, uneori, la distanță de sute de mile. Era un adevărat motor, un nod de cale ferată al comerțului nu numai în ținut, dar și între Kaliniec și Varșovia, ba chiar între Germania și Rusia. Totul se rezolva undeva în afara lui. Era de ajuns ca el să apese pe un buton, ca să pornească cît ai clipi furgoane și vagoane pline cu marfă spre cele patru colțuri ale lumii. Cîștigă atîția bani, încît, în iulie, își cumpără un palat de casă, pe Raciborskie Przedmieście. Barbara nu înțelegea nimic din toate astea și o apuca amețeala cînd Anzelm începea să-i explice necesitatea acestor operațiuni, pe care așezarea Kaliniec-ului, aflat la graniță, le înlesnea foarte mult.

În anul acela, unchiul Daniel fu scos la pensie. Cu această ocazie ieși la iveală că nu dorința egoistă de a păstra numai pentru el dragostea Michasiei îl supărase și-l frămîntase, ci dependența de ea, imposibilitatea de a dispune de timp după bunul lui plac. Acum toată ziua

era a lui, putea să controleze în orice clipă ce se întîmplă cu Michasia, întinerise, se făcuse mai vesel și, spre a fi folositor societății, se dedicase iar muncii științifice pe care o întrerupsese din lipsă de timp. Însă cînd îi dădu Barbarei să citească un capitol de curînd redactat, privitor la flora din Kaliniec și împrejurimi, aceasta rămase uluită : era o înșiruire de fraze haotice, fără nici o legătură între ele. Și cum vederea îi slăbise, că nu mai vedea nici să scrie, rîndurile și literele se încălecau, făcînd textul de-a dreptul ilizibil. Acum avea condiții prielnice, ar fi putut face un lucru de ispravă, dar era prea tîrziu. Așa cum se întîmplă întotdeauna cu aceia care nu știu să-și creeze condiții cînd trebuie, sau nu sînt în stare să se ridice deasupra lor. Michalina nu-și dădea seama de starea bărbatului său. Spunea doar că în ultima vreme se făcuse și mai ciudat decît înainte. Era fericită că îl are pe Anzelm lîngă ea, fără nepot și fără noră ; n-avea vocație de bunică.

Pe lîngă Michasia, Anzelm și Daniel, venea pe la Barbara, din cînd în cînd, Ceglarski. În ultimii ani, era mai tăcut, dar cînd spunea ceva, era bine gîndit. O dată veni s-o vadă și Woynarowski. Moșneag de-a binelea, nu făcea un pas pe jos fără Aleksander și aproape nu ieșea din casă. În tot timpul vizitei lui, Barbara se temuse să nu-l apuce vreo criză de inimă ; îl apuca foarte des. Cu frica-n sîn, nici nu prea auzise ce mormăia el, căci, în ciuda bolii vorbea în neștire, sfidînd-o parcă. Din fericire, fusese de față și doctorul Smolowicz, care se împrietenise cu soții Ostrzeński după moartea lui Janusz. Mai veneau la Barbara și cîteva cunoștințe mai noi și adesea rămîneau pînă tîrziu noaptea, discutînd în fața unei cești cu ceai, ca în anii tinereții. Treceau prin zile frămîntate, aveau ce discuta, fie și numai despre omorul de la Sarajevo sau războiul care plutea în aer. Pînă și Anzelm și Michalina uitau de afaceri și vorbeau de Serbia, Austria, Tripla Alianță și Antanta Cordială, pe care mătușa Ostrzeńska o numea „entenda“. Barbara lua des cuvîntul și cu multă dezinvoltură rezolva soarta războiului și a

păcii. Pe urmă, cînd se mai răcorea, înțelegea că înșirase poate cuvinte goale, dar și atunci continua să creadă că schimbul acesta de păreri dădea rezultate insesizabile, însă incontestabile, care împingeau viața în direcția dorită. Și tot așa cum se schimbase lumea în ochii ei, tot așa probabil că se schimbase și ea în ochii lumii, căci de vreo treizeci de ani nu mai auzise despre ea atîtea lucruri plăcute ca acum, nu numai de la rude, dar și de la noii cunoscuți. „Cîtă tinerețe e în dumneavoastră, doamnă, i se spunea, cîtă viață, cît spirit, ce minte ascuțită ! Mult ar da femeile tinere să aibă farmecul dumneavoastră !“ Chiar și șuvița căruntă din părul ei abia înspicat cu fire argintii li se părea tuturor fermecătoare.

Barbara era uimită. Oare despre ea era vorba ? Și se întreba, mustrîndu-se, cum putea după moartea lui Bogumil să mai plece urechea la complimente ? Își da silința să reînvie vremurile de altădată, cînd erau împreună, își da silința să fie tristă, dar ochii ei nu voiau să plîngă, iar amintirile acestea triste — oare se poate închipui așa ceva ? — o înveseleau parcă.

O dată, cînd îi povesti Julkăi ceva în legătură cu niște treburi bănești pe care le rezolvase la notar, zise :

— Ce ciudat ! Mi se pare că am fost la notar cu domnul. Și doar a trecut atîta vreme de la moartea lui ! Iar ieri în parc — tot așa mi se părea, că sîntem împreună.

Nu știa dacă din pricina asta să se bucure sau să se întristeze.

Julka fu de părere că era semn bun.

— E mai bine așa, zise ea, decît să jeliți zi și noapte că domnul nu mai e.

Abia cînd o auzi zicînd „nu mai e“, Barbara începu să plîngă.

— Eu, zise ea, chiar eu am strigat atunci după el, cînd a ieșit ultima oară la cîmp, să ia cojocul. Dac-ar fi luat paltonul poate i-ar fi ținut cald, n-ar fi răcit și ar fi trăit și-acum. Dar cine-ar fi putut să-și închipuie ? !

Încerca să-și fixeze în minte momentul ăsta, să-l răstălmăcească, să-i dea alt înțeles.

Încercare sortită eșecului, căci între timp îi reveni buna dispoziție. Spre sfîrșitul lui iulie, se simți însă întrucîtva descumpănită. Viața pe care o ducea n-o plictisea, dar n-o satisfăcea în întregime. Își da vag seama că vieții acesteia liniștite de la oraș îi lipsește ceva, un sens, un țel. Fusese doar o lină plutire, lipsită de răspundere, care n-o obliga la nimic, chiar dacă i se încălzea inima cînd privea oamenii, cerul și pămîntul. Nu, nu era destul. Trebuia să facă ceva. Întotdeauna îi plăcuse să fie utilă, să aibă o activitate, încă de pe vremea cînd se mutaseră la Krempa, în fosta casă a lui Winczewski. Mai tîrziu, muncise de o sută de ori mai mult, dar numai așa, ca să facă tot ce trebuie și să scape mai repede. Dar tocmai în munca asta trebuia să se realizeze. Nu-i nimic, însă, mai are tot timpul, acum e în vacanță, prima ei vacanță după atîția ani de trudă. Vacanța va lua sfîrșit și va avea iarăși o groază de treabă, numai cu Tomaszek cît va avea de furcă pentru a-l face om. Pe urmă, mai tîrziu... Dar acest mai tîrziu n-o să fie oare prea tîrziu? Cum i se întîmplase și lui Daniel? Nu, da' de unde! Se simțea încă tînără. Are să se găsească o muncă, o ocupație, nu de interes chiar obștesc, modestă, însă o îndeletnicire care s-o unească cu tot ce trăiește în jurul ei. Nu știa ce anume, dar simțea în ea atîta putere, încît se gîndea, adresîndu-se parcă lui Bogumil: „Acum, acum abia sînt demnă să mă iubești".

Dar, gîndind astfel, ceva se prăbuși parcă în sufletul ei.

— Nu, spuse tare. Nu mai sînt bună de nimic. Sînt prea bătrînă, prea bătrînă. Trebuie să mă mulțumesc cu cititul, cu privitul, cu dorul după copii...

Se așeză lingă fereastră, deschise o carte, dar, neînțelegînd ce citea, o închise și privi pe fereastră.

Piața se odihnea în liniște, căci nu era zi de tîrg. pe deasupra toiul secerișului, așa că țăranii din satele învecinate nu umpleau orașul cu forfota lor... În tăriile

cerului, se auzea, cînd mai tare, cînd mai încet, ciripit de lăstun. Ciripitul neostenit al vrăbiilor părea să țîșnească din ziduri, din caldarîm, din vegetația scuarului, dinlăuntrul coroanelor rotunde ale salcîmilor, de pe trotuar, de pretutindeni. Un stol de porumbei cenușii se plimbau fără teamă prin piață, printre umbrele alungite ale după-amiezii. Pe una din străzile din apropiere se auzi strigătul gutural al „rusului“ care vindea înghețată. Poarta curții vechiului palat al guvernatorului era larg deschisă. Din adîncul curții răzbătea duduit de automobil, iar ceva mai spre poartă se vedea un camion uriaș cu mobilă, în jurul căruia se învîrteau oameni. Deodată, ciocăni cineva în ușă. Barbara se duse să deschidă. Era Julka. Dăduse o fugă pînă acasă și se întorsese să pregătească cina. Era atît de schimbată la față, încît Barbara o întrebă :

— Ei ? Ce s-a-ntîmplat ?

— Mobilizare ! strigă Julka, ștergîndu-și fruntea brobonită de sudoare. S-a declarat mobilizare, doamnă ! Începe războiul !

— De unde știi ?

— Vorbeste toată lumea. Au lipit afișe pe ziduri.

În aceeași clipă, prin ușa rămasă încă deschisă, intră doamna Ostrzeńska.

— Basia ! strigă ea. Război !

— Cum așa ? Război ? Barbara nu putea pricepe. Doamne sfinte ! Și copiii sînt atît de departe...

— Ei, n-a-nceput încă. Dar instituțiile se evacuează din Kaliniec. Azi mi-au cumpărat din magazin toate țigările.

— Ia stați... zise Barbara, nedumerită. Ce tot spuneți ? În oraș e liniște !

— Cum liniște ? Vino la fereastră ! Uite cum se grăbește s-o șteargă guvernatorul, zise doamna Michalina.

Se apropie de fereastră. În lumina apusului zidurile palatului deveniseră purpurii. În piață năvăliră băieții cu ediția specială a „Gazetei Kaliniec“-ului.

— Moo-bilizare generală! Mobili... Moo...! strigau ei pe diferite voci.

Spre piață trecu în goană un grup de copii, țipînd: „Armata! Cîntă! Armata!“

Într-adevăr, răzbătea pînă în piață bubuitul ritmic al fanfarei.

— Războiul atîrnă de un fir de păr. Azi-mîine trebuie să-nceapă, zise doamna Michalina.

Pe sub fereastră, trecură în fugă două femei spre podul de peste rîu.

— Cînd o să-i ia? strigă una din ele atît de tare, de parc-ar fi fost în cameră.

Pe poarta palatului guvernatorului ieși, pufăind și aruncînd aburi și fum, un automobil închis, grăbind s-ajungă pe șoseaua care ducea spre Lodz.

Curînd după el ieși din curte un furgon încărcat cu mobilă.

14

În aceeași zi, la ora nouă seara, plecă de la Folkestone, îndreptîndu-se spre Vleessingen, vaporul de pasageri „Queen Mary“. Puntea era înțesată de oameni. Printre aceștia se aflau Marcin și Agnieszka Śniadowski. Călătoria pe apă ținea mai mult de cinci ceasuri, însă n-avuseseră timp să caute o legătură mai scurtă. Plecaseră imediat cum aflaseră din ziare vestea izbucnirii războiului între Austria și Serbia și a mobilizării generale în Rusia și Austria. Urcaseră din Londra în primul tren care mergea de la Victoria Station la Folkestone și aveau legătură directă cu continentul tocmai în Olanda. Se grăbeau să ajungă la Cracovia și să se înroleze în rîndurile oastei a cărei mobilizare o determinase numai imboldul unor inimi înflăcărate și a unor cugete neînfrînte.

Noaptea era rece, vîntul sufla cu putere, cerul se acoperise de nori și marea tălăzuia neliniștită. Vaporul

cobora și urca, despicînd cu prova valurile înalte, grele. Ca toate vapoarele și trenurile din noaptea aceea, era și el plin pînă la refuz cu oameni pe care alarma războiului îi gonise din locurile unde-și găsiseră un adăpost vremelnic spre patriile lor care se apărau sau atacau. Unii plecau să se prezinte la unitățile lor militare, alții să încheie afaceri, alții să lupte pentru idealurile primejduite. Chiar printre fiii aceluiași popor, unii erau plini de entuziasm, încrezători în ceea ce așteptau să se rezolve prin război, alții înfricoșați, gîndindu-se la dezastrul pe care-l va dezlănțui în mod inevitabil. Unii se așteptau la distrugere — alții la apariția unor noi forțe descătușate de uriașa-i și nemiloasa-i putere. Ca și cum ar fi fost posibil să izbucnească tot atîtea războaie cîte concepții, interese, aspirații sau pasiuni exi tau în lume.

Mulțimea care se-nghesuia în căutarea unui adăpost cît mai bun îi despărțea necontenit pe Marcin și Agnieszka. Marcin se învîrtea printre necunoscuți ca la el acasă, le sărea în ajutor celor nevolnici, le dădea curaj celor înspăimîntați. Cînd, în sfîrșit, răzbi pînă la Agnieszka, se îmbrățișară și rămaseră așa sprijiniți de bordajul vasului. În noaptea de iad prin care-și tăiau cale, pe deplin încredințați că era singura cale care duce spre mîntuire, voiau să-și împărtășească ceva, ceva care să-i lege și mai mult, pentru totdeauna. Ar fi vrut să-și spună că nu-i nimic pe lume mai mare ca dragostea lor. Dar nu izbutiră să scoată o vorbă.

S-ar fi zbătut zadarnic să capete o cabină. De altfel, și ceilalți pasageri renunțaseră să mai încerce. Se înghesuiseră pe puntea de jos și se așezaseră pe pături, pe cufere sau geamantane, care cum nimerise. Și cum valurile înalte smuceau vasul cu putere, nu erau puțini cei care alergau, desperați, să se aplece peste bord. Se îmbulzeau și se-mbrînceau fără voia lor, pînă cînd, izbutind, în sfîrșit, să-și asigure un echilibru, începură aproape toți să moțăie și vînzoleala se potoli pe punte.

Marcin și Agnieszka își lăsară cufărașul și valiza în grija unei familii cu copii, iar ei se așezară lîngă bordaj

pe o grămadă de parîme, pe care le potriviră cum se pricepură mai bine, acoperindu-le cu un pled împăturit în două.

Luminile de pe țărmul Angliei păleau, dispărînd în întuneric și o dată cu ele se stingea vuietul întretăiat al sirenelor și al balizelor de avertizare. Spre Dover, torpiloarele și cuirasatele, pîndind lîngă țărm, păreau în vinețiul înserării o haită de fiare pregătindu-se să pornească după pradă. Iar cînd țărmul pieri cu totul și nu se mai auzi decît vîjîitul vîntului și-al apei răscolite, de undeva, din întuneric, țîșni un mănunchi de raze, tăind noaptea cu lucirea lor rece. La lumina lor, se zări, pentru o clipă numai, o masă uriașă de valuri cu crestele înspumate, rostogolindu-se pe punte, și grămada de oameni cu fețele palide, strînși unii-ntr-alții. Apoi priveliștea fu înghițită de abisul nopții, ca un cîmp imens de luptă preschimbat într-o groapă neagră.

Curînd dispărură și reflectoarele. Numai lămpile dinlăuntrul vasului mai aruncau o lumină ștearsă, pîlpîitoare.

— Marcyś, zise Agnieszka, după o vreme, cum te simți ? Ție îți face rău marea.

— Mă țin tare, răspunse el, strîngînd-o la piept. Dar ție nu ți-e frig ?

— Nu. Mă încălzești tu.

La drept vorbind, Marcin nu se simțea bine : parcă i se scurgea sîngele din obraz și i se umfla inima. Iar Agnieszkăi nu-i era de loc cald. În schimb tangajul vaporului n-o supăra de loc. Ba chiar îi venea să doarmă.

Marcin își învinse cu un efort de voință senzațiile supărătoare și amîndoi se cufundară într-un soi de toropeală semilucidă. Marcin uita din cînd în cînd unde se află, pulsul ritmic al vaporului îi părea bătaia grăbită a propriei sale inimi, iar vuietul apelor — zgomotul unei mari armate mărșăluind. Deodată, Agnieszka tresări și se trezi din toropeală. Se trezi și el și o sărută.

— Marcych, oftă ea. Ce-o fi făcînd mama singură la Kaliniec ?

— Nu i se poate întîmpla nimic rău, o liniști el. Nu-ți fie frică. Rușii n-au să se apere la graniță. Kaliniec-ul va rămîne în urmă, departe de front. Prin părțile acelea va fi liniște deplină.

— Crezi că o să mai primească telegrama pe care i-am trimis-o ? N-aș putea oare să mă reped de la Cracovia s-o văd ?

— Cum de nu ! S-ar putea chiar s-o aducem la Cracovia. Acolo ar fi în siguranță și ai avea prilejul s-o vezi mai des. Căci deocamdată armata noastră își va stabili probabil baza la Cracovia.

Agnieszka începu să-i șoptească la ureche lui Marcin :

— Am tresărit ca din somn... Credeam că nu dorm, dar se vede c-am adormit și am avut un vis cumplit.

Și-ncercă să-i povestească ce visase. Se făcea că se afla la Serbinów cu maică-sa, Tomaszek și Emilka. Tatăl ei lipsea. Îi încuiase cineva în casă, căci îi amenința ceva îngrozitor, pe ei și întreaga lume. Își dădură deodată seama că această cumplită amenințare venea din partea unei vaci (gîndește-te, o vacă !), o vacă uriașă, deșirată, căreia trebuia să-i fie jertfit cineva, drept hrană, ca omenirea să fie salvată de la pieire. Și atunci Tomaszek („poți să-ți închipui — Tomaszek !“) ne-a rugat să-l lăsăm pe el să se jertfească. „Zis și făcut. În timp ce vaca îl hăpăia, mama striga : «Uitați-vă ! El, Tomaszek, a făcut asta ! E un om ! Un erou !» sau cam așa ceva. Totodată se auzea răgetul vacii, zgomot, gemete, trosnetul oaselor sfărîmate-ntre măsele. Pe urmă se făcea că Tomaszek zace în fața casei. Trupul îi era lung cam de o verstă. Cît vedeai cu ochii, tot el era. În loc de burtă avea o gaură neagră, o surpătură, o prăpastie fără fund, dar nu în propriul lui trup, ci în pămînt. Vaca uriașă stătea aplecată deasupra lui sătulă, mulțumită.“

Marcin îi mîngîie umărul.

— Nu-i nimic... Un vis... trece. Ce-o aduce ziua de mîine s-ar putea să-ntreacă cele mai negre vise. Dar tu nu fi îngrijorată, iubito.

— Nu sînt îngrijorată. Ba parcă-mi vine să-i iert toate lui Tomaszek, ca și cum și-ar fi răscumpărat într-adevăr purtarea printr-o faptă eroică.

Se retraseră instinctiv înapoi, căci un val se-nălță, lovind bordul și stropindu-le fața cu spumă rece.

— Părea că vîntul s-a mai potolit, zise Agnieszka și continuă : dar dacă ei rămîn așa cum sînt ? Mă întreb mereu : cum ar fi privită viața lor la un bilanț ? Dacă există, totuși, în cele din urmă, un bilanț ?

— Viața lor ? A cui ?

— A lui Tomaszek și-a Emilkăi. Așa-mi pare de rău de ei...

Și cum i se întîmpla de obicei, grija pentru cei doi se schimbă în dragoste fierbinte.

— Ei, ce-i cu tine, fetițo ?... De ce-ți faci gînduri... Cred că... jumătate din Polonia... sau poate jumătate din lume e populată de făpturi ca Emilka și Tomaszek, spuse Marcin, mîhnit.

Agnieszkăi i se păru că într-adevăr roiuri întregi de Emilka și de Tomaszek se îmbulzeau în preajmă și parcă ei doi, ea și Marcin, îi mînau la un război dus anume pentru a face din ei oameni adevărați. Chiar și libertatea visată sub cerul polonez îi părea necesară tot în scopul de-a putea îndeplini în voie această misiune.

Pe la două, vîntul se mai potoli și o dată cu el tangajul vasului. La răsărit, cerul păli, puteai deosebi cu privirea granița neagră a apelor. Printre vălătucii cenușii ai norilor se zări deodată o dungă groasă, transparentă, care avea să devină peste o clipă culoare și lumină. Marcin și Agnieszka deslușiră, în întunericul rărit, puzderia de lumini de pe malul olandez. Clipeau

atît de jos, încît se părea că vasul coboară de sus, din înaltul cerului, spre viaţa chinuită de pe pămînt, pe a cărui întindere nemăsurată avea să se dezlănţuie în curînd marea tragedie a omenirii învrăjbite.

15

Zarva ce se iscase la Kaliniec în timp ce Barbara, stînd liniştită la fereastră, se gîndea cum să-şi organizeze viaţa, se-nteţea văzînd cu ochii. După guvernator îşi luă tălpăşiţa nacealnicul ţinutului, înalţii funcţionari ai tribunalului şi băncii de stat, după care fură evacuate arhiva, comisia rurală şi poşta. Vehiculele oficiale, trăsurile din oraş erau în necontenită mişcare.

Barbara privea de la geam toată forfota asta, dar a doua zi nu mai putu răbda să rămînă în casă. Ieşi pe stradă şi intră în vorbă cu vizitiii care nu mai pridideau să ducă oamenii la gară.

— Sînt atît de zoriţi s-o şteargă, că urcă în vagoane şi pe fereastră, povestea unul, făcînd haz.

— Cine-a băgat mîna în averea altuia, zise Barbara, se sperie uşor. Fug ca şobolanii, ca păduchii după ce au supt.

Vizitiul însă credea că ruşii au dreptate să fugă din Kaliniec.

— De nemţi, zise el, ar fugi şi dracu.

Altul sări cu gura că nu-i adevărat. Norodul, zicea el, e gata să se lupte şi cu nemţii, că norodul nu se teme. De-o pildă, ţăranii din satele aflate în preajmă se prezentaseră pînă la unul la mobilizare şi ăi de nu găsiseră comisia care-i chemase în oraş umblaseră s-o caute pînă la Czalbów.

— Asta nu-i de laudă, rosti Barbara. Nu-i de laudă c-au umblat după comisia aceea cum umblă cîinele după stăpîn. Dac-au plecat muscalii de aici, să ştiţi că sînt buni plecaţi. Înapoi nu mai vin ei. Şi nici neam-

țul n-o să se mențină aici. Le-a mers cît le-a mers, dar s-a isprăvit. Acum aici va fi Polonia. La Cracovia s-a și închegat o armată polonă. Știu bine, că ginerele meu, deși-i în străinătate, tot de armata asta ține.

Se întoarse acasă, dar nu-și găsi astîmpăr. Umbla de colo colo, frămîntată de gînduri. Se petreceau evenimente capitale pentru soarta patriei, pe care închipuirea ei nu izbutea să le cuprindă.

În după-amiaza aceleiași zile, soții Ostrzeński trecură pe la Barbara să-i aducă vești. După cîte aflaseră, războiul franco-german sta gata-gata să răbufnească. Anzelm fusese dimineața cu cîțiva domni la Witoszyce, de unde adusese ziare, berlineze și din Poznań. Făcuseră drumul cu trăsura, și la vamă nu-i mai oprise nimeni, căci granița nu mai era păzită. Pichetele nu mai existau, iar bariera care închidea drumul la graniță fusese smulsă de cineva și aruncată în șanț.

— Din Witoszyce le-am trimis soților Holszański telegramă să se întoarcă acasă de urgență, anunță mătușa Michalina. Anzelm își aduce de la Czarnówka soția și copilul. Zice că la țară s-ar putea să cantoneze trupele.

Anzelm veni cu alte știri.

— După toate probabilitățile, îi lămuri el, rușii se vor apăra pe linia Vistulei. Am discutat cu un ofițer polonez, care mi-a relatat lucrul ăsta ca sigur. Grosul armatei a plecat de la Kaliniec. Au rămas numai patrulele, dar și astea se vor retrage la noapte. În concluzie, Kaliniec-ul poate fi considerat locul cel mai ferit pe toată durata războiului.

Unchiul Daniel trase cu sete din țigară și zise, clipind des din ochi :

— Tare-s curios unde o să se dea bătălia decisivă !

După plecarea musafirilor, neastîmpărul Barbarei crescu. Așadar, muscalii se vor apăra pe linia Vistulei ! Adică nu departe de Zablocie ! În cazul acesta, Bartold cu Emilka și Tomaszek trebuie s-o pornească spre Kaliniec. Dacă ar fi ea acolo, i-ar ajuta să înfrunte greută-

ţile, să aştepte chiar şi sfîrşitul luptelor, dar ei sînt atît de sperioşi şi de copilăroşi, încît nici n-au să-nceapă bine să bubuie tunurile şi au s-o pornească încoace... Şi, gîndindu-se că poate chiar şi Agnieszka cu Marcin ar putea să vină, începu să-i dea Julkăi unele dispoziţii.

— Draga mea, i se adresă ea. Eu îi aştept încă de ieri pe domnul şi doamna Śniadowski. Că doar n-au să stea acolo în străinătate pe vreme de război. N-am ştiut că domnul Anzelm se duce la Witoszyce. Păcat. Le-aş fi telegrafiat la Londra că aici graniţa e liberă. Domnul Marcin ar putea să vină aici nestingherit. Aşa însă sînt sigură că se va duce la Cracovia. Însă doamna Agnieszka are paşaport, aşa că poate să apară dintr-o clipă într-alta. Şi n-ar fi de mirare să ne pomenim cu domnul şi doamna Bartold, că pe acolo, pe unde stau, se pare c-au să fie lupte. Aşa că n-ar fi rău să facem rost de ceva şuncă, dar ştii, fără grăsime, că altfel doamna Agnieszka n-o pune în gură. Poate găseşti şi ceva fructe şi cîteva franzele. Ştii şi tu că domnul Tomaszek moare după franzele.

— Numa că, mă rog, doamnă, zise Julka, nu mai merge trenul. Şi acolo lîngă noi, cînd au ieşit soldaţii din cazarmă, spuneau că-i lasă aci numa pă ăi de-au să arunce în aer gara şi podul de fier de peste rîu. Nu ştiu, zău, cum au să vină copiii ăştia ai noştri.

— Dar tu ce-ţi închipui, se miră Barbara, că eu îi aştept să vină cu trenul? În timp de război se călătoreşte în tot felul.

— Apăi c-aşa-i, încuviinţă Julka şi, înhăţînd coşul, alergă în tîrg.

Se întunecase bine cînd veni înapoi. Barbara privea pe fereastră, adumbrindu-şi ochii cu palma. Julka intră, strigînd:

— Doamnă, doamnă! A început războiul!

Barbara sări ca arsă.

— Cine ţi-a spus?

— D-apăi că vuieşte oraşul. Toată lumea vorbeşte. Lîngă podul de piatră vindea unul nişte gazete şi oa-

menii s-au bătut pe ele. Cică au dat și cîte-o rublă p-un ziar. Am cumpărat tot ce mi-ați poruncit, adăugă ea, dar oare de acu încolo mai poate veni cineva?

Barbara cercetă tîrguielile, ca și cum alimentele aduse de Julka ar fi fost o dovadă că copiii își vor căuta adăpost în casa ei, colțișorul acela care mai rămăsese din căminul părintesc. Julka trebăluia pe lîngă plită, căznindu-se să-și adune gîndurile care zburau în altă parte. După o vreme, spuse:

— N-ar fi mai bine să rămîn cu dumneavoastră peste noapte? Dau o fugă să-i spun lui Polek și mă-ntorc cît ai clipi.

Auzind-o, Barbara se învioră:

— Fii liniștită, draga mea. Nu mi-e frică de loc. Pe mine nu mă înspăimîntă războiul. Doar n-au să ne omoare pe toți dintr-o dată. Iar dac-o fi să ne omoare, n-ai să mă poți ajuta nici tu.

— Da' dac-o veni careva la noapte?! O să pregătesc ceai, sau altceva...

— Îl pregătesc singură. De altfel, nu se poate întîmpla nimic. Muscalii sînt acum departe; nemții n-au cu cine să se bată pe aici. S-ar putea, cel mult, să treacă prin oraș, văzîndu-și de drum. Atîta tot!

— Cică nemții seamănă peste tot pîrjol...

— Fugi de-aici! Nu ți-e bine? Ne sînt dușmani, e drept, și nu-s mai breji ca rușii, dar nu-s sălbatici. Sînt oameni civilizați. Doar nu ne cată nouă price: se războiesc cu Rusia. Nu face și tu din țînțar armăsar. Mai bine du-te și păzește-ți bărbatul, că altfel iar ia luleaua neamțului.

— Așa-i, se întristă Julka. De la asta nu se dă înapoi niciodată. Dracu m-a pus să-i aduc votcă la nuntă, la Kolański. Că mereu îmi zice: „Tu singură, zice, m-ai cinstit atunci și în amintirea acelei clipe fericite trebuie să beau din cînd în cînd". „Păi, îi zic eu, ce, parcă înainte nu beai?" Da' el de colo: „Da, dar vezi că de atunci băutura îmi pare mai dulce. Înainte beam

de necaz, acum beau de bucurie." Ce să-i mai zic? Ia, și el, un biet om necăjit!

Julka rîdea, povestindu-i, căci doar cu rîsul se mîngîia și înfrunta necazul.

După ce Julka plecă, Barbara cercetă dacă ușa de la intrare e bine încuiată, apoi ciocăni în barometrul pe care-l luase cu ea de la Pamientów. Indicatorul sări ușor spre „vreme schimbătoare". „Rău, se gîndi Barbara. Tocmai acum cînd a început peste tot seceratul grîului." O clipă avu impresia că-i pare rău pentru că se va necăji Bogumil, dar își aminti deodată că Bogumil nu mai trăiește. O cuprinse o deznădejde cruntă, ca și cum el ar fi murit cu adevărat abia în clipa aceea. Ba mai mult, ca și cum l-ar fi iubit și l-ar fi pierdu abia în clipa aceea. Ușa de la intrarea principală se trînti cu zgomot. Tresări. Poate venise careva din copii?! Nu: era portarul, care încuia ușa. De cîteva zile o încuia cum se lăsa întunericul.

Barbara auzi huiet și huruit de roți venind din diferite puncte ale orașului. Ce-or mai fi evacuînd?

Cu auzul ațintit la huietul acesta, se dezbrăcă, stinse lumînarea, se culcă și adormi pe loc. O trezi însă repede un vis urît care-i și pieri din minte, lăsîndu-i însă o durere adîncă în suflet. Se așeză pe pat, aprinse lumînarea, bău o înghițitură de ceai din cana de pe măsuța de lîngă pat și dintr-o dată își aminti ce visase. Visase că-i căzuseră trei dinți din față. Simțise multă vreme bucățelele tari de os trosnind în gura plină de sînge. Le scuipă în cele din urmă, iar Bogumil, care stătea la masă cu mîinile rezemate în coate, spusese: „Păcat că-s din față, că-i greu de muticat".

„Ce-o fi însemnînd «muticat»?" se miră ea și, fără voie, duse mîna la gură să vadă dacă nu-i într-adevăr știrbă. Uită imediat cuvîntul ăsta ciudat. Din cînd în cînd îi răsărea în minte, pînă dispăru cu totul.

Dar, amintindu-și că atunci cînd visezi că-ți cad dinții înseamnă moarte, o trecură fiorii. Nu credea în vise, însă totuși... trei dinți... trei copii... chipurile lor

se iviră, tustrele, ca la un semn magic și ea îi îmbrățișă în gînd și-i sărută cu toată căldura sufletului ei. Și parcă sărutarea ei turnă în ei viață, atît de multă viață, că n-avea cum să se mai sfîrșească. Se simți fericită. Un vis de dor și de dragoste împlinită îi legăna sufletul. Și parcă această dulce reverie nu își avea izvorul doar în închipuirea și în ființa ei, ci și în duruitul îndepărtat care răsuna din nou în liniștea nopții. Barbara își ascuțea iar auzul, străduindu-se să deosebească în zgomotul acesta pe cel al fiecărui soi de vehicul în parte. Recunoscu mîrîitul înfundat al automobilelor, pe urmă pereții casei zbîrnîiră zguduiți de roțile camioanelor grele, auzi duruitul cunoscut al căruțelor, zăngănitul roților cînd dădeau de hîrtoape și țăcănitul potcoavelor.

„La naiba, cine-o fi plecînd acum noaptea ?“ se gîndi ea și aprinse o țigară. Unele din aceste zgomote porneau din centrul orașului și se depărtau spre margini, altele, dimpotrivă, păreau că vin dinspre margini și se opreau undeva prin apropiere.

„Unii vin, alții pleacă, își zise Barbara. Vin din vilegiatură, de prin călătorii... Așadar, sînt și unii care se-ntorc în oraș...“

Trecu o căruță în trapul cailor și se lăsă liniște. Dar, după scurt timp, începu iar forfota, huruitul și duruitul. Deodată, între zidurile orașului răsună un bubuit gros, cu ecouri metalice.

„Ce-or fi cărînd ?“ se-ntrebă Barbara și se hotărî să se uite pe geam cînd tunetul roților grele se va apropia de casă.

Stinse țigara și așteptă. Încă înainte de a apuca să-și dea seama dacă bubuitul metalic se apropie sau se depărtează, o cuprinse somnul.

Se trezi cînd auzi sfîrîitul lumînării care se stingea. Pîlpîirile ei aruncau umbre mișcătoare pe pereți, apoi, dintr-o dată, în odaie se lăsă întunericul și Barbara nu mai văzu nimic.

Abia după cîteva clipe desluși prin crăpăturile oblonului dîre palide de lumină. Dibui pe întuneric papucii

de casă, se sculă și deschise oblonul. Zorile erau cenușii și orașul cufundat în liniște. Felinarele fuseseră stinse, dar păsările nu-și începuseră concertul, nici cerul nu strălucea încă.

Un slab clinchenit ritmic și repetat îi atrase atenția. Privi într-acolo de unde venea. În piață, la capătul podului, văzu un detașament de soldați călări. Recunoscu fără greutate uniforma dragonilor ruși. Călăreau cu multă luare-aminte, ca și cum s-ar fi aflat nu într-un oraș binecunoscut, ci undeva într-un ungher neștiut de lume. Un ostaș călare se îndreptă spre ei, tăind piața. Șoptiră ceva între ei, apoi porniră cu toții, la galop, spre Nieznanowskie Przedmieście.

„Săracii, oftă Barbara..." Închise oblonul și se vîrî în așternut. Adormi atît de adînc, încît cu greu o trezi ciocănitul insistent al Julkăi. „Îndată... strigă ea, îndată !"... și alergă în cămașă de noapte să deschidă.

— Maică Precistă, îmi sărise inima ! rîse Julka. Bat, bat și nu-mi deschide nimeni.

— Azi-noapte n-am putut dormi. Am adormit abia în zori ! zise Barbara, întorcîndu-se fuga în pat. Cum e vremea ? întrebă, privind oblonul care părea cuprins de flăcări.

— Zăduf. În Kaliniec nu mai e picior de rus. Poate doar în gară.

— În zori umblau prin piață, călări. I-am văzut.

— Da. Au trecut și pe la noi. Da' nici ăia nu mai sînt. Cică au cărat comori cu ei, povestea Julka cu vioiciune. Au jefuit, nu glumă. Au înhățat toți banii de pe la casele de economii. La Casa de economii din Piața Owocowa oamenii mai să se omoare ca să-și ia banii depuși. Degeaba ! N-au plătit nimănui un sfanț.

— Las' să ia tot, zise Barbara cu patimă. Să lase doar cerul și pămîntul, numai să nu se mai întoarcă. Aveați și voi ceva la casa aia ? întrebă cu alt glas.

— Nu, rîse Julka. De un' s-avem ?

Barbara deschise oblonul și fereastra. Aerul fierbinte, dar încă proaspăt al dimineții însorite, năvăli în odaie.

Era duminică. Deși devreme, oamenii forfoteau pe stradă și pentru că era sărbătoare, dar și pentru că nu voiau să piardă nimic din această primă zi de război. Paznicul casei, Wincenty, se instalase sub fereastră, îmbrăcat de sărbătoare, cu șapcă albastră pe cap. Cînd Barbara deschise fereastra, ridică ochii și-o salută.

— Bună ziua, zise Barbara, privindu-i prietenos fața ofilită și mustățile roșcate, trase pe oală. Ce-i? S-au dus muscalii ?

— D-apăi s-au dus. Da' se poate una ca asta? adăugă, clătinînd capul a îndoială. Să lase poporul fără apărare ? Să se poarte guvernul așa ? Să le dea nemților orașul plocon, fără o împușcătură ?

— Păi ăsta e guvern ?... făcu Barbara, surprinsă.

— Asta-i drept !... încuviință paznicul. Și, fiecare din alte motive, căzură de acord asupra acestui lucru.

— Să jefuiască le-a fost ușor ! mai zise paznicul. Au luat banii oamenilor. În Piața Owocowa oamenii s-au bătut să-și ia ce-i al lor. Cic-ar fi strivit un biet copil în înghesuială. Și nici nu-și sfîrși bine vorba că răcni deodată : Oho-ho !

Și cît ai clipi, un bubuit asurzitor zgudui văzduhul. Barbara sări înapoi de la geam, oamenii care forfoteau prin piață se risipiră ca potîrnichile.

Dar, văzînd că bubuitul nu se mai repetă, se iviră din nou, zgomotoși, arătînd cu mîna spre Piața Veche și strada Raciborska. Într-acolo se ridica o trîmbă de fum care acoperi curînd soarele și din neagră se făcu rozalie. Apoi capătul de sus al trîmbei se resfiră în evantai ca o coamă uriașă de copac, se umflă, vălătucindu-se, și începu să se rărească, pînă cînd nu mai rămase decît o ceață tulbure deasupra orașului, prin pînza căreia se zărea soarele, galben.

— Au aruncat în aer linia ferată, zise paznicul, cînd Barbara ieși din nou la fereastră.

— Probabil, răspunse ea.

În aceeași clipă, prin văzduh pluti ceva ca un bîzîit de orgă.

— Un aeroplan, arătă paznicul spre cer și amîndoi își ridicară capetele. De ieri încă, explică Wincenty, dau ocol orașului. Cică au de gînd să arunce bombe peste oameni.

— Îl văd și eu ! strigă Barbara, căci de-abia acum zărise aparatul ca o libelulă strălucitoare lunecînd peste azurul cerului.

Și pentru că oamenii, îmbrăcați de sărbătoare, continuau să se plimbe nestingheriți prin piață, îi veni și ei chef să iasă și imediat după micul dejun porni spre casa familiei Ostrzeński.

Îi întîlni plimbîndu-se pe aleea Karolińska. Era cu ei și tînăra soție a lui Anzelm. Frumoasă ca o cadră, se agățase de brațul bărbatului ei, la care se uita lung din cînd în cînd, parcă înspăimîntată că l-ar putea pierde. Căci în închipuirea ei nu era alt om pe lume mai amenințat de pericolele războiului și mai înclinat să-și riște pielea ca el. Nu dăduse dovadă de un curaj nebun plecînd la Witoszyce ? Putea să fie prins și arestat. Anzelm părea că acceptă cu seninătate rolul acesta, lăsînd-o să creadă că din pricina dragostei pe care i-o poartă se ține, împotriva voinței lui, departe de primejdii. După fiecare doi-trei pași se opreau în loc, căci se adăugau mereu la grupul lor cunoscuți și chiar oameni pe care-i cunoșteau doar din vedere.

Un bărbat oacheș, voinic, și care pînă mai ieri îndeplinise funcția de comandant al miliției cetățenești, le aduse la cunoștință ce măsuri fuseseră luate pentru bunul mers al vieții în oraș. Kaliniec-ul, ca orice comună scoasă chiar vremelnic de sub presiunea oblăduirii autorității centrale, dădu la început dovadă de multă inițiativă și rîvnă. Orașul pusese în circulație bonuri speciale, care aveau menirea să preîntîmpine lipsa monedei mărunte, organizase aprovizionarea cu alimente a spitalului și instituțiilor de binefacere. Ludwik Ceglarski luase în mîinile lui problema lucrărilor publice, pentru a da de lucru șomerilor, căci toate fabricile se opriseră.

La primărie se formaseră cîteva comisii : de autoadministrare, școlară, sanitară.

— Viața nu stă pe loc. Populația s-a dovedit a fi destul de matură pentru a se conduce singură, se bucura bărbatul cel oacheș.

Avocatul Sielski, un om gras, cu niște piciorușe subțiri, cunoscut Barbarei de la „Consiliul de tutelă“, nu împărtășea optimismul fostului comandant al miliției cetățenești.

— Ei, dar nemții ? întrebă el. Că mîine, poimîine ne pomenim cu ei aici.

— Ei și ? zise fostul comandant cu dispreț. Dacă Rusia se va apăra pe linia Vistulei, și poate, n-ar fi exclus, chiar pe Bug, atunci ne va reveni rolul admirabil de țară neutră. Iar neutralitatea asta e singurul atu pe care putem să-l aruncăm în joc. Și nemții și rușii se tem de mișcarea noastră din spatele frontului. Ca preț al neutralității ne vor lăsa toată libertatea de acțiune. În ce mă privește, trebuie să recunosc că prefer revoluției, războiul. Căci în război, domnule, avem de-a face cu mișcări dinainte stabilite, pe cîtă vreme de la o revoluție nu știi la ce să te aștepți. De altfel, războiul n-o să dureze mai mult de trei luni, sau, hai, să zic, o jumătate de an ! Cel mult. La stadiul de internaționalizare a comerțului și a industriei la care am ajuns azi, nici un stat nu rezistă mai mult, rupt de restul lumii.

Anzelm se arăta de asemeni optimist. Credea chiar că deschiderea graniței prusace va contribui la intensificarea comerțului cu acest stat. Germania nu era o țară agricolă și deci trebuia să se aprovizioneze din Polonia. Iar lucrul acesta crea o conjunctură favorabilă pentru vînzarea produselor agricole. Biroul lui va avea cu siguranță mult de lucru.

Avocatul Sielski se enervă.

— Spui, domnule, că-ți place mai mult războiul decît revoluția, îl ironiză el pe fostul comandant. Atunci află de la mine, domnule, că aici s-ar putea să avem dintr-o dată și război, și revoluție. Știi dumneata că în

timp ce noi pălăvrăgim aici, dincolo de oraș sînt unii care jefuiesc depozitele feroviare ?! Doar muscalii au dat drumul tuturor hoților din închisori.

— Am trimis acolo un detașament de miliție, răspunse brunetul, cu demnitate. Iar pe doamna profesor o rugăm, se adresă el doamnei Michalina, să ne sprijine la organizarea unor cantine pentru șomeri.

— Dar bineînțeles, bineînțeles, domnilor. Am și găsit un local, se înfierbîntă doamna Michalina.

— Anzelm ! strigă unchiul Daniel. Te rog, bagă-i în cap maică-ti, ca măcar în vremurile astea să se lase de asemenea treburi.

Un tînăr funcționar comunal, pe care Barbara îl cunoscuse de curînd, se apropie de ea și rosti cu durere în glas :

— Neutralitate... În clipa asta cînd se hotărăște soarta noastră... neutralitate ! Dacă în războiul acesta nu vom arunca în balanță propriul nostru sînge, nu vom avea o conducere proprie și propriile noastre țeluri, vom pierde încă o dată Polonia !

Era un tînăr cam prăpădit la înfățișare, dar cu chipul înflăcărat. Nu părea setos de sînge, ci, dimpotrivă, însuflețit de sentimente nobile. Pesemne că era și el unul dintre cei care nu se dădeau în lături să intre în iadul acesta ca să ridice lumea spre cer. Unul dintre cei dornici să se jertfească, neștiind că unora le-ar putea fi pe plac tocmai iadul acesta sîngeros. Barbara aflase că face parte din organizația independenților, ca Marcin și Agnieszka.

— Sîntem puțini, îi mărturisi el, dar sîntem gata la orice. Iar cînd o să acționăm fățiș — au să vină alături de noi mii și mii. Băieții așteaptă porunca. Aș spune... așteaptă cu arma la picior, zîmbi jalnic, dacă am avea arme... Încă...

— *...n-avem arme ! Avîntă-te în luptă cu ce ai,* își aminti Barbara cuvintele vechiului marș pe care i-l cîntase Bogumil la Borek. Mormîntul răsculaților... Unchiul Klim... Sfinte Dumnezeule, cît timp a trecut !... Putea

oare să creadă că clipele astea se leagă cu vremurile de atunci, că se vor împlini acum acele visuri socotite pierdute ?...

— N-avem ce face ! continuă trist combatantul fără arme. Legăturile cu Varșovia și Cracovia au fost tăiate. Nici o directivă, nici un semn... nimic.

Barbara își puse ochelarii și, fulgerîndu-l cu privirea, îl întrebă aspru :

— De ce nu trimiți pe cineva la Varșovia sau la Cracovia ? Am auzit că drumul e liber. Fie și pe jos. Doar oamenii merg în pelerinaj la Czenstochowa cîte o sută de mile pe jos.

Tînărul o privi cu recunoștință, zîmbi cu înțeles și tăcu. Abia peste cîtva timp zise :

— Da, dar gîndiți-vă cît timp ne-ar lua. Și noi ar trebui să acționăm imediat. Însă fără ordin nu putem. În primul rînd disciplina.

Două tinere domnișoare, în compania unor elevi exuberanți, făcînd multă larmă, trecură pe lîngă grupul celor care discutau. Purtau toți pantofi albi și rachete de tenis la subsuoară.

— ...lovește mingea că trebuie să stai la trei metri dincolo de linia terenului.

— ...e periculos numai lîngă fileu, se auziră frînturi de fraze.

Unchiul Daniel dădea semne de nerăbdare. De ce adică se tot învîrtesc pe stradă ? N-ar fi fost mai sănătos să intre în vreo cofetărie ? Anzelm se grăbea și el. Deși era duminică, voia să treacă totuși pe la biroul lui să analizeze posibilitățile unor tranzacții în viitorul apropiat. Soția lui nu voia să-l lase singur măcar o clipă, așa că plecară împreună.

Barbara se întoarse acasă cu inima bătîndu-i tare în piept, nădăjduind că poate venise careva din copii. N-o întîmpină însă decît zîmbetul Julkăi. Pregătea masa.

După-amiază, Michalina și Daniel trecură pe la ea să-i dea de știre că nemții intraseră în oraș. Deocam-

dată, numai avangarda, adică o patrulă de ulani, dar în cursul nopţii trebuia să sosească şi grosul trupei. Ceruseră de la primărie alimente şi loc de cazare.

Încercară să ghicească încotro se îndreptase patrula de ulani. Unii susţineau că o văzuseră luînd-o în galop pe şosea, spre Nieznanów, alţii, că se înapoiase la Witoszyce.

— Sînt curios să ştiu, reluă unchiul Daniel ideea lui fixă, cînd şi în ce loc se va da bătălia decisivă şi cine se va dovedi mai iscusit comandant de oşti.

— Se spune, interveni doamna Michalina, că nemţii au lansat un manifest adresat polonezilor.

— Să-i spunem mai bine ce ne-a scris Bodzio, zise Daniel Ostrzeński.

Cercetaşii, cărora li se încredinţase paza poştei pe care ruşii o părăsiseră, duseseră la adresele respective scrisorile neînmînate de cîteva zile. Unchiul Daniel primi o scrisoare de la Bodzio, care se afla în Crimeea cu elevul pe care-l prepara şi în timpul vacanţei.

Barbara tresări. Oare ea de ce nu primise nici o scrisoare ? Făcu tot ce putu să scape mai repede de musafiri, dar cînd rămase singură fu şi mai rău. Parcă o părăsiseră puterile şi se gîndi s-o oprească pe Julka peste noapte. Dar în ciuda dorinţei ei, se auzi spunîndu-i :

— Tu, du-te acasă. Să nu dea nemţii peste tine.

Iar Julka, fie din teamă, fie din sfială, nu se mai oferi să rămînă.

Barbara încuie uşa după ea şi, frîngîndu-şi mîinile, rosti cu glas tare :

— Ce-o fi cu copiii mei ? !

Credea că n-o să doarmă toată noaptea, dar dormi în lege pînă dimineaţa. Se trezi odihnită. Vremea era caldă, ziua însorită : noaptea parcă nici nu fusese. Julka veni la ora obişnuită şi o înştiinţă că în oraş totul e în ordine.

— Cică să facem provizii, rîdea ea, că n-o să mai vedem marfă de-acu... Da' văzui şi lăptăresele şi precupeţii cu căruţele. Magazinele-s deschise toate. O fi război, nu zic, dar se vede că-i departe de noi.

— Ei, dar nemți ai văzut ?

— D-apăi că sînt, zise Julka, rîzînd înveselită. Au venit spre ziuă. Eu dormeam, dar unii din mahalaua noastră au ieșit în stradă să-i vadă. Curgeau dinspre Witoszyce, cu ghiotura. Da' pe stradă nu se prea văd. Numa c-au pus străji cu baioneta la pușcă. Doi d-ăștia fac de pază la bariera Raciborska. Alții străjuiesc la tribunal și la poștă. Au niște șepci urîte, mamă, Doamne ! Sure, țuguiate. Unii din ei știu limba noastră, că i-am auzit vorbind cu oamenii.

— Or fi din Poznań, zise Barbara. În războiul ăsta o să lupte frate cu frate, că doar și în armata moscovită sînt destui de-ai noștri.

Ziua se scurgea liniștită și parcă duminica nu se sfîrșise. Oamenii, rămași de capul lor, hoinăreau pe străzi, uitîndu-se după nemți, care, într-adevăr, se dovedeau a fi — culmea ironiei ! — mai toți polonezi, rezerviști din Silezia și ținutul Poznań-ului.

Barbara nu ieși din casă. Prezența nemților o jignea, îi spulbera frumoasa iluzie a Kaliniec-ului liber. Armata polonă mult visată nu apărea de nicăieri. Se gîndea la copii, căutîndu-i cu gîndul prin lume, iar din cînd în cînd se uita la soldații din infanteria prusacă : treceau mereu pe sub fereastră, urmați de o droaie de gură-cască.

Seara, cum plecă Julka, se culcă. Dar nu putu să adoarmă și stătu așa, fără să stingă luminarea. Pe la unsprezece, auzi un zgomot : căzuse parcă tencuiala de pe pereți, sau niște pietricele se rostogoliseră pe acoperiș. La început, nu-și dădu bine seama ce se-ntîmplă, ba își potrivi chiar plapuma : avea impresia că alunecă de pe ea, scoțînd zgomotul acela ciudat. Curînd zgomotul confuz se preciză : era un fel de zuruit întrerupt : parcă cineva rostogolea boabe de mazăre uscată pe o tablă de tinichea groasă, netedă. Zuruitul se opri o clipă și începu din nou.

— Ce-i asta ? se miră ea și se ridică de pe perne. Împușcături ? Împușcături probabil.

Aerul vibra de loviturile seci, nenumărate, cînd mai apropiate, cînd mai depărtate. În cele din urmă, zuruitul,

țiuitul sinistru răsună chiar lîngă fereastră și Barbara stinse repede lumînarea. Împușcături, fără-ndoială.

„Se vede că muscalii nu s-au retras pînă dincolo de Vistula, se gîndi ea. S-or fi ascuns pe undeva pe-aproape și au deschis focul."

Pe sub fereastră trecură în goană pași grei, însoțiți parcă de zdrăngănitul unui cărucior de copil. Un răstimp fu iar liniște. Apoi pocnetul împușcăturilor se înteți : părea lătratul unui cîine care se învîrtea în jurul casei.

Pînă pe la două noaptea se auziră împușcături dezordonate, iar cînd se potoliră de-a binelea, Barbara se simți ca însănătoșită după o boală grea.

Dimineața Julka năvăli în casă, speriată : nu închisese ochii toată noaptea de grija Barbarei. Dar Barbara nici n-o lăsă să răsufle, curioasă să afle ce se-ntîmplase. Atacaseră rușii ? Sau îi descoperiseră nemții ? Julka susținea sus și tare că nemții trăseseră „în popor".

— Au împușcat o groază de oameni, zise ea și începu să plîngă. Ca să vedeți cum s-a-ntîmplat, doamnă, începu să povestească ea. Soarele dogorîse toată ziua și spre seară oamenii ieșiseră să mai răsufle. N-aveau de ce se teme, se plimbau liniștiți pe stradă și dintr-o dată începură împușcăturile. Au căzut mulți oameni. O femeie a fost împușcată la doi pași de casa noastră.

— Poate c-au fost cazacii ascunși pe aproape ? În parc. Da, în parc. De-acolo se auzea cum pocneau puștile, o-ntoarse Barbara.

— Or fi fost și cazaci, dar nu i-a văzut nimeni. Lumea zice că nemții ar fi tras în oameni, așa, ca să-i sperie. Și bănuiesc că nemții în întuneric și-nvălmășeală au tras unii-n alții, că cică-s destui morți și printre ei. În dreptul barierei doi își trăgeau sufletul și spitalul e plin de răniți. N-am tîrguit nimic. Au tras obloanele, parc-au murit cu toții.

Barbara își aruncă ochii pe fereastră. Piața era într-adevăr pustie. Se-nnorase și începu să plouă. Felinarele erau încă aprinse, se vede că le uitaseră, sau se temeau să

iasă să le stingă. Abia pe la zece, zăriră cîțiva oameni strecurîndu-se pe lîngă ziduri.

— Nu-i rabdă inima, zise Julka. Dau și eu o fugă, poate găsesc ceva.

— Stai pe loc. E primejdios.

— D-apăi că armată nu văzui nicăiri, în oraș. Vecinii noștri ziceau că, după ce-au tras, nemții au dat înapoi : s-au dus să sape tranșee lîngă Oczków. Și chiar de n-ar fi așa, își dau și ei seama că nu-s ruși pe aici și că nimeni nu-i împotriva lor. Mă reped să văd dacă nu s-a deschis prăvălia.

Își legă basmaua pe cap și-o luă la fugă.

— Țigări ! strigă Barbara după ea. Nu uita să cumperi țigări !

„Sapă tranșee lîngă Oczków, se gîndi ea speriată. Ce-nseamnă asta ? Or fi într-adevăr muscalii pe-aproape ?"

Julka aduse țigări, lumînări, chibrituri, macaroane, orez, crupe și o pîine.

— Ei, zise ea triumfătoare, acu să tragă. N-au decît ! Vreo trei zile nu mai avem nevoie de nimic. Am luat numai lucruri care țin. Am cumpărat pîine și pentru noi, acasă. Cartofi avem. Polek a adus ieri un sac cu cartofi. Fără să-i spun. M-am și mirat, că lui nici nu-i pasă de lucrurile-astea. Ar fi în stare să trăiască și cu aer. Dacă ai cartofi, pîine nu-ți mai trebuie. Nici n-o să mai coc. Mai dau o fugă după gaz.

Barbara se uita indiferentă la provizii, iar cînd se întoarse Julka cu gazul, zise, urmîndu-și gîndurile :

— De-o veni încoace Emilka și bărbatu-său, nimeresc din lac în puț. Eu de la bun început am zis că pe vremurile astea e mai bine să nu te miști din loc. Ca pe furtună. Fugi de fulger și el te nimerește tocmai acolo unde te ascunzi să scapi de el.

— Doamnă, vă spun eu că n-au să se miște din loc, o asigură Julka. Ușă-n ușă cu noi stă unu care a făcut războiul în Japonia. L-am întrebat dacă doamna Emilka ar putea să vină. Apăi mi-a spus că dacă-s ruși pe-acolo n-o să-i lase să plece. Știți și dumneavoastră că-n vreme de

război nu poți trece de partea astălaltă, unde-i dușmanul. Cică-i linie de front și n-ai voie s-o treci.

Julka abia sfîrși, că bătură la ușă Anzelm și doamna Michalina. Circulau fel de fel de vești, unele de-a dreptul senzaționale. Se da ca sigur că nemții plecaseră într-adevăr din oraș, dar înainte de a pleca lipiseră pe ziduri o circulară în care sta scris că, întrucît noaptea trecută populația Kaliniec-ului trăsese în soldații armatei Kaiserului, orașul fusese supus la plata unei despăgubiri și că dacă asemenea „acte dușmănoase“ se vor repeta, orașul va fi bombardat. Nemții luaseră ostateci pe cei mai de seamă cetățeni ai orașului, printre care și pe Ceglarski. Se zvonea că omorîseră pe unul din ostateci, dar nu se știa pe cine anume. Se-nfuriaseră din cale-afară. Pe primar și pe cei din consiliul municipal îi ținuseră toată noaptea culcați la pămînt și-i izbiseră cu cizmele. Sub ochii lor împușcaseră cîțiva oameni prinși întîmplător pe stradă, cu nimic vinovați. Nu-ți venea să crezi și nici nu-ți puteai închipui ce-o să iasă din asta.

— L-au luat pe Ceglarski ostatec ?! Barbara nu-l văzuse pe Ceglarski în zilele astea grele. Acum i se păru că o dată cu plecarea lui orașul rămîne în voia soartei. Populația ? De unde ? Cine ar fi îndrăznit să-i împuște de la fereastră ? Ce, au înnebunit ? întreba, enervată.

— Mamă, tanti, o întrerupse Anzelm cu hotărîre, să nu pierdem timpul. Cum stai cu gologanii, mătușă ? întrebă el, mergînd drept la țintă.

— Bine, răspunse Barbara, luată prin surprindere.

— Ai la dumneata toată dobînda pe jumătate de an de la suma aceea ?

— Da... Adică... nu. De ce ? se tulbură ea de-a binelea. Am banii pe două luni. Restul e la Casa de economii.

— Pînă una, alta e ca și cum nu i-ai avea.

— Mie nu-mi place să țin banii depuși la Casă, le explică Barbara. Dar m-ați luat cu toții în rîs și atunci am făcut și eu ca ceilalți. De ce, m-am gîndit, să port în geantă o sumă așa de mare ?

— De data asta ar fi fost mai bine s-o păstrezi în geantă. Dar n-avem ce face. În orice caz, pentru început avem bani de ajuns. Ce-o mai fi om vedea.

— Anzelm, interveni doamna Michalina, ține morțiș să plecăm imediat din oraș.

— Întocmai, confirmă Ostrzeński. Se pare că orașul nostru va fi sub bătaia tunurilor. Ieri, Ceglarski îmi spunea că nemții sapă tranșee și amplasează tunuri la graniță, chiar lîngă Oczków. E deci posibil ca plecarea rușilor din oraș să nu fi fost decît o manevră strategică. Iar răspîndirea zvonului că bătălia se va da pe linia Vistulei, mi se pare o manevră pentru a masca adevăratul plan de luptă. Și chiar de n-o fi așa, doar ai auzit și dumneatale, tanti, ce s-a întîmplat azi-noapte. E clar că la Kaliniec nu poți rămîne liniștit în timpul războiului. Eu am nevastă și copil. Din păcate mi-am dat seama prea tîrziu de primejdie. Acum sîntem nevoiți să luăm aprobare de la nemți pentru plecare. Am eu însă pe cineva care-o să aranjeze lucrurile.

— Pînă să aranjezi lucrurile și-ai să alergi, să nu te înhațe nemții ? ! se sperie mătușa Michalina.

Ea n-avea chef să plece. Socotea că mai rău ca în ultima noapte n-are ce să fie. Se simțise mîhnită că, în noile condiții, nu găsise teren prielnic pentru activitatea ei și fusese fericită cînd i se ceruse să sprijine organizarea cantinelor pentru șomeri. La urma urmei, împușcăturile astea fără noimă nu puteau ține la nesfîrșit. Și ce-o să se-ntîmple cu sărmanii orașului dacă-or șterge putina toți intelectualii ? Aici, striga ea, e locul nostru. Asta-i misiunea noastră !

Anzelm o readuse la realitate, amintindu-i că e vorba și de pensia tatii. E adevărat că ocupanții ar trebui să reglementeze chestiunile astea, dar, oricum, în Rusia pensia va fi mai mare. În Rusia ? Da. Anzelm îi puse la curent cu ce plănuise. Scoase din buzunar o hartă mică și le arătă traseul călătoriei. Ajunsese la convingerea că în Polonia, oriunde ai rămîne, nu poți fi nicăieri în deplină siguranță. Trebuie să cauți să ajungi acolo unde, după

toate probabilitățile, războiul nu va fi simțit sub nici o formă. Deci, la Petersburg sau la Moscova.

— Aici, zise el, viața n-o să fie posibilă. Iată : Ceglarski s-a înfruntat ieri cu nemții la Oczków. Iau grînele și tot ce le cade sub mînă, fără să plătească, sau lasă niște hîrtiuțe cu iscălituri indescifrabile și fără ștampilă. De aici deduc că nu poate fi vorba de nici un schimb normal, de nici un fel de tranzacții. Ne mai rămîne doar să mîncăm banii pe care-i avem. Și pe urmă ? Am vrut să lucrez în țară, adăugă plin de demnitate, jignit că istoria pusese patriotismul lui la o încercare atît de grea. Am vrut. Dar eu am nevastă și copil. Trebuie să mă gîndesc ce-o să le dau de mîncare.

Da, Anzelm avea obligații. Trebuia să caute un colțișor mai ferit pentru el și familie, un teren de vînat mai sigur de pe care să-și poată pîndi prada.

Barbara n-auzise decît prima frază din discursul lui.

— Zici că aici viața n-o să fie posibilă ? strigă ea, grozav de mînioasă. Dar aici va fi Polonia. Prefer să pavez aici șoselele decît să caut... Și deodată numele comandantului, pe care-l știa de la Agnieszka și-l ținuse cu strășnicie în secret, îi țîșni de pe buze : Pilsudski organizează armata polonă la Cracovia.

— Cred că-ți dai seama și dumneata, tanti, zise Anzelm cu asprime, ce fel de Polonie o să fie aici cu nemții pe cap. Autoritățile locale strivite de cizma prusacă... populația decimată, măcelărită. Viitorul Poloniei stă în victoria Triplei Înțelegeri... Și numai la Petersburg va fi posibil să facem ceva pentru această Polonie. Am auzit că Rusia pregătește un mare act de eliberare pentru Polonia. De altfel, adăugă el enervat, nu-i timpul acum pentru discuții politice... Am venit să-ți spunem să fii gata, căci vrem să te luăm cu noi.

— În Rusia ? se sperie Barbara. Niciodată !

— Ei, unde-oi vrea dumneatale. Doar ai o fiică lîngă Varșovia. Iar noi avem drum prin Varșovia. Cred că de la Kutno o să putem lua trenul. Dar va trebui să mergem cîteva zeci de mile cu căruța. De aceea am vrut să știu de

ce bani dispui, mătușă. Căci eu am totuși în grija mea părinții, soția și copilul.

Barbara ridică fruntea, dîrză.

— Nu ți-am cerut niciodată să ai grijă de mine.

— Eh, copilării, se enerva Anzelm tot mai mult. Trebuie pur și simplu să știu de cîți bani dispunem cînd pornim la drum.

— Eu n-am de gînd să plec nicăieri, răspunse Barbara, silindu-se să pară liniștită. Chiar dacă aici vor fi lupte. Nu se știe, adăugă ea, ce-o să se aleagă cu noi după războiul ăsta... Ce să mai vorbim de bani...

— Basia, Anzelm a întrebat doar așa... încerca mătușa Michalina s-o îmbuneze. Nici noi nu știm încă dacă plecăm, pentru că nu mai găsești nici o căruță. Basia, te implor : măcar mută-te la noi. În casa din Karolińska. Chiar acum. Situația se poate schimba de la o zi la alta. Nu poți rămîne singură !

— Nu rămîn singură, se încăpățînă Barbara. Îmi aștept copiii. Și nu mă mut. Ce-o să se-ntîmple cu casa asta ? Iar dacă vine Agnieszka...

— Basia, Agnieszka n-o să vină.

Deodată, un om trecu în goană pe lîngă casă. Apoi încă unul și încă unul... Anzelm sări la fereastră.

— Din nou vreo alarmă ! strigă el. Mamă, ajunge ! Hai să mergem ! Deci, tanti, în caz că plecăm, dacă va fi posibil vom trece și pe la dumneata să te luăm. La revedere ! Mamă, mamă, n-o mai întinde ! Hai ! Știam eu, adăugă, fără să-i pese, că tanti o să ne facă mutre. Am plecat ! Fii gata, mătușă !

Rămasă singură, Barbara constată, ușurată, că nu fusese nici un fel de „alarmă“. Prin piață oamenii își vedeau de drum, ca de obicei. Felinarele fuseseră stinse. Mîncă în grabă, după care o trimise pe Julka să vadă ce mai e cu bărbatul ei și, pînă să se-ntoarcă ea, spălă vasele, curăți bucătăria și se apucă de citit.

La patru, cu toate că nici un fel de „act dușmănos“ nu mai putea avea loc, fie și numai pentru că nemții părăsiseră orașul, răsună o puternică bubuitură de tun. Cînd

tunul bubui a doua oară, Barbara dădu să privească pe fereastră, dar se trase, speriată, înapoi. Un șuier, ca un urlet, spintecă aerul. Într-o clipă, se auzi un bufnet, ca și cum s-ar fi dărîmat la pămînt ceva uriaș, după care începu să plouă cu pietre. Chiriașii năvăliră pe scări. Cineva bătu cu pumnul în ușa Barbarei. Era vecina din față și cînd Barbara întrebă : „Cine-i ?“ începu să răcnească :

— Mai repede ! Coborîți imediat în pivniță ! Bomba a atins casa !

— În pivniță ! se auzea din toate părțile. În pivniță ! Nemții bombardează orașul !

— Copiii ! Unde-s copiii ?! Aduceți copiii din curte !

— Un șrapnel, explica cineva. Cu siguranță. Numai șrapnelul șuieră așa și sare în țăndări. Mă pricep, că doar am făcut armata la artilerie.

În timp ce Barbara cobora încet în beci, îi răsuna mereu în urechi :

— Copiii ! Unde-s copiii ?

Fu prima zi după noaptea împușcăturilor. Cele care urmară fură din ce în ce mai rele. Julka nu mai veni și Barbara se temea să n-o fi omorît-o și pe ea, sărmana. Chiriașii casei parcă erau acum o singură familie : intrau fără sfială unii la alții, se sfătuiau, își împărtășeau gîndurile, împărțeau între ei restul proviziilor. Nemții ba părăseau orașul, ba veneau înapoi și de cîte ori se întorceau începeau împușcăturile. După această reprezentație, armata se retrăgea și începea bombardamentul. În răstimpurile de liniște, oamenii ieșeau în fața porților ca roiurile de albine. Cei mai îndrăzneți se abăteau prin oraș să vadă pagubele aduse de bombardament. Ici bomba nimerise o casă și omorîse doi oameni, dincolo zăceau pe stradă stîrvuri omenești lăsate în voia soartei, cineva văzuse chiar un copil cu craniul complet sfărîmat. Într-o seară, cînd liniștea durase mai mult ca de obicei, fuseseră aprinse felinarele și rămăseseră aprinse trei zile la rînd.

Barbara, cînd era nevoită, cobora împreună cu ceilalți în pivniță, iar cînd era liniște căra din magazia aflată în

curte cărbuni și lemne și pregătea de mîncare, folosind ultimele rezerve de macaroane sau crupe.

Țigările se terminaseră de mult, iar de citit, nici vorbă. Mai tot timpul stătea la fereastră. Rareori ieșea în piață și umbla de colo colo, fără nici un rost, repetînd în neștire : „Ce înjosire, ce batjocură !"...

În răstimpul dintre bombardamente se iveau în oraș căruțe, carete, briști, trăsuri. Oamenii se agățau de ele, îngrămădeau boccele, boarfe, și fugeau în goana cailor de teama prăpădului.

Barbara era sigură că Ostrzeński plecaseră și ei. Se simțea singură pe lume și nu-și da bine seama dacă mai trăiește sau nu. Trăia totuși, de vreme ce într-o dupăamiază, cînd nici o împușcătură nu tulbură liniștea adîncă, se bucură din inimă. „Poate noaptea asta s-or potoli", își zise ea și gîndul că va dormi în tihnă, fără a fi nevoită să sară din pat și să coboare în pivniță — i se păru o fericire cerească. Clipa dulce de repaos fu tulburată de un ciocănit violent în geam.

Erau Ostrzeński. În fața casei trăsese o căruță de țară cu loitrele din stinghii, în care, printre cufere, cuverturi și paie, se instalase frumoasa Zofia Ostrzeńska, cu copilul în brațe. Alături de ea unchiul Daniel, iar în spate, ținîndu-se cu mîinile de țăpușele loitrelor, dădaca și Antoniowa. Anzelm și mătușa Michalina veniseră la fereastră, și cînd Barbara deschise fereastra, începură care mai de care să strige :

— Plecăm ! Repede, tanti ! Ia ce ai la îndemînă și hai ! Nu mai e un minut de pierdut ! Mai repede ! Basia, ai milă de tine și de noi ! Mai repede ! La noi un proiectil a smuls o bucată de acoperiș. Grăbește-te, pentru Dumnezeu !

Barbara se uită buimăcită în jur, luînd în mînă ba un lucru, ba altul, și neștiind la care să se oprească.

— Basia ! Nu putem sta așa ! Nemții sînt la Raciborskie Przedmieście. Au să dea foc orașului ! Au să dea foc orașului !

Barbara alerga neputincioasă prin cameră, paralizată de strigătele lor. În sfîrșit, scoase capul pe fereastră și strigă :

— Plecați ! Mergeți cu Dumnezeu ! Eu rămîn ! Mie nu mi-e frică.

Dar amuți, căci o scenă ciudată se petrecea sub ochii ei.

Cineva strigă :

— Domnule Ostrzeński ! Domnule director !

Și de căruță se apropie în galop un faeton mic de o persoană. Un bărbat voinic, într-un halat de pînză, struni armăsarul înhămat la faeton, și strigă iar :

— Domnule Ostrzeński ! Cum, și dumneata pleci ? Cu cine mai stau eu de vorbă ? Voiam să livrez cartofi la Kaliniec ! Orice cantitate ! Zece mii, douăzeci de mii de kilograme ! Aici nu-s de nici unele ! Se plătește cîte șase-opt ruble pe suta de kilograme !

Anzelm se uită la el, descumpănit.

— Acum vrei dumneata să livrezi cartofi ? Ce să fac... eu nu pot... n-am ce face. Am nevastă și copil.

Barbara căscă gura de uimire. I se păru că-l cunoaște pe omul în halat de pînză. Da, cu siguranță, era acela pe care i-l prezentaseră soții Holszański, cîndva, la teatru, Kozarewicz. Fratele lui Stasinek, slăbiciunea Emilkăi. Tot voinic și rumen, ca și atunci, numai mustața îi era mai stufoasă și fața mai arsă de soare. „Ce curaj ! Să alergi sub gloanțe ca să vinzi cartofi !“ Dar curajul acesta nu-i păru Barbarei demn de admirație, nici de laudă.

Anzelm șovăia, gata-gata să rămînă, cînd din căruță se auzi țipătul desperat al soției lui :

— Zeluś ! Lasă asta și urcă ! E o nebunie să te gîndești acum la afaceri !

Mătușa Michalina nu-i dădu nici o atenție noului venit. Se ruga mereu de Barbara :

— Gîndește-te bine ce faci. Aici ai să pieri.

— Ei, am să pier. Și ce dac-am să pier ? repeta Barbara cu încăpățînare. Rămîn să-mi aștept copiii.

— Regret mult, îi spuse Anzelm lui Kozarewicz, într-adevăr, nu-i momentul potrivit. Afacerea asta ar putea să fie grozavă, dar... ce să fac ?...

Fără să piardă timpul, Kozarewicz porni în galopul calului spre piață.

— Michasia, Michasia! strigă unchiul Daniel din căruță. Unde ești? Unde-ai pierit iar?

— Mamă, zise sentențios Anzelm. Noi trebuie să plecăm. Dacă tanti se încăpățînează, n-avem ce-i face.

Căruțașul se băgă și el în vorbă.

— Apăi dac-ăi să mergem, strigă el, să mergem. Că altfel ne lăsăm oasele pe-aici.

Mătușa Michalina plîngea.

— Basia, noi înnoptăm în Czarnówka, strigă ea, urcîndu-se anevoie în căruță. În Czarnówka! Ia prima căruță și vino după noi! Czarnówka! Ține minte!

Porniseră, cînd tînăra Zosia Ostrzeńska opri brusc caii.

— Zeluś, strigă ea. Lasă-i niște bani mătușii Niechcicowa! Hai! Repede!

O, femeiușca asta tînără, îndrăgostită prostește, era, se vede treaba, inimoasă, deși pălise de teamă.

Anzelm se uită la nevastă-sa, încruntă din sprîncene, dar coborî din căruță, alergă pînă la fereastră și, scormonindu-se în portmoneu, aruncă pe geam o bancnotă în toate culorile curcubeului.

— Bani? Ce-mi trebuie mie bani? O sută de ruble? Nici să-i schimb n-o să pot! Mie-mi ajunge cît am! Stați! se repezi Barbara, însă căruța era departe, se-ndrepta duruind spre pod. Abia pierise cînd, dinspre Oczków, un șrapnel porni, șuierînd, și se sparse deasupra orașului. Primul șrapnel din ziua aceea.

16

Cu o oră mai tîrziu, fură iar nevoiți să coboare în pivniță. De data asta canonada ținu toată noaptea și întrecu în intensitate pe toate celelalte care se abătuseră asupra Kaliniec-ului. Cei care făcuseră armata la artilerie susțineau că nemții aruncau acum și grenade. Și ritmul împuș-

căturilor era altul. După cele trei lovituri iuți de șrapnel, cu care oamenii se învățaseră, urma o clipă de liniște. Apoi răsuna o bubuitură, ca de tunet, sinistră, trezind un ecou rău prevestitor.

— Asta-i grenadă, spuneau cunoscătorii.

Dimineața, Barbara se întoarse în casă, înghețată după noaptea petrecută în beci, aprinse focul și puse să fiarbă apă pentru ceai. De mîncare mai avea un pumn de orez, dar nu-i era foame. Cum trebăluia așa, auzi pe coridor două femei vorbind :

— Arde, zicea una. Arde în trei locuri.

— S-o fi aprins de la bombe ? întrebă cealaltă.

— Poate... da' cică dă foc armata.

Puțin după aceea, una din cele două femei ciocăni în ușa Barbarei. Era nevasta paznicului.

— Doamnă, n-aveți nevoie să tîrguiți ceva ? întrebă ea. Că al meu se duce în oraș. Poate-o găsi ceva.

— Nu te temi să-l lași ? Dacă încep din nou să tragă ?

— D-apăi că oamenii se-nvață și cu împușcăturile. După noaptea asta poate s-or fi săturat și nemții. Toți din casă l-au rugat să le tîrguie. Cică pe șoseaua Nieznanów poți găsi tot ce poftești. A trecut pe aici unu din piață și zice că tîrgu-i plin, că au venit țăranii de prin împrejurimi cu toate cele. S-o mai fi liniștit.

Wincenty porni după tîrguieli cu o sumă mărișoară, adunată de la chiriașii casei.

Cam la o jumătate de oră după ce plecase, se auziră împușcături răzlețe apoi iarăși se întețiră. N-au ținut nici un sfert de oră, dar au fost mai multe victime ca în toate zilele celelalte, căci populația, împinsă de foame și amăgită de liniștea acelei dimineți, crezuse că n-o să se mai întîmple nimic și ieșise să caute de-ale gurii, fie și în magazinele distruse.

Nici la prînz paznicul Wincenty nu se arătă. Pe la două veni cineva cu vestea că zace mort pe Dziadowe Przedmieście. Barbara se urcă în pat și ațipi. Parcă se simțea vinovată de moartea lui Wincenty, că și ea îi dăduse să tîrguie. Voia să-și alunge gîndul ăsta și se

chinuia să adoarmă. Moțăia așa și tare-ar fi vrut să aprindă o țigară, dar țigările se isprăviseră de mult.

Spre seară, sună cineva la ușă. Barbara sări în picioare. Nu putea să fie nimeni dintre locatari, că acum intrau fără să mai bată. Deschise cu mîinile tremurînde. Era Julka, și în spatele ei, Wemborek. Lîngă ei o boccea cu lucruri. Erau negri de fum și abia se țineau pe picioare. Barbara se aruncă, plîngînd, în brațele Julkăi.

— Trăiți, doamnă ! spuse Julka printre suspine. Oh, ce ne-am mai temut pentru viața dumneavoastră ! Casa noastră s-a dus !

După ce-și veniră în fire, începură să-i povestească. Intraseră în oraș „șcadroane“ noi de armată. Astea nu mai împușcau, puneau foc. Fiecare soldat ducea în mînă o făclie și un smoc de paie, sau un vas cu ceva rău mirositor, petrol sau smoală.

— Unii, povestea Julka, intră în case și urlă, ca zălțații : *Raus ! Raus !* iar ăi cu torțele vin după ei și aprind casa. Pe ulița noastră, lîngă cimitir, toate casele-s vîlvătaie. Un ovrei s-a împotrivit cînd au vrut să-i aprindă casa și-au băgat baioneta-n el.

Cîte se-ntîmplaseră și înainte ! Să ferească Dumnezeu ! În prima zi, cînd Julka nu se mai arătase, dis-de-dimineață, nemții ridicaseră din pat pe toți bărbații de pe Raciborskie Przedmieście. Unii nici n-apucaseră să se îmbrace, îi luaseră așa, în izmene. Oamenii credeau că-i luaseră pentru niscai săpături, cînd colo se răspîndi zvonul că hotărîseră să-i împuște din zece-n zece. Cu spaima asta-n suflet, i-au ținut pe cîmp toată ziulica. Mamă, Doamne ! Ce bocet și ce vaiet a mai fost ! Că muierile se luaseră după ei și se țineau scai pînă le-au gonit soldații, izbindu-le cu patul puștii. Abia spre seară, nemții le-au dat drumul, zicîndu-le că alde Kaiserul, adică Willy, îi iertase de data asta. Da' nemții tot nu s-au lăsat : au ridicat oamenii de pe alte ulițe și p-ăștia chiar i-au împușcat din zece-n zece.

— Cine-o să le ierte, kaiserilor și ofițerilor, păcatul ăsta ? zise Julka cu-nverșunare. O fi venit vremea lui

Antihrist pe pămînt, că ăi de-au fost în războiul japonez zic că de cînd e lumea nu s-a mai pomenit prăpăd ca ăsta !

Barbara le povesti ce se-ntîmplase cu ea, dar cînd sfîrși, ei o luară de la început și-i istorisiră iarăși cum fusese cu bărbații smulși din așternut, cu făcliile, casele aprinse și bătrînul evreu înjunghiat.

— Păi ce altceva să facă-n război decît să împuște și să dea foc ? încheie Wemborek, cu humor. Asta-i războiul !

Stătea, ca de obicei, cu capul aplecat, cam țeapăn, de parcă s-ar fi temut de-o lovitură, și clipea din ochișorii lui roșii, ca orbit de o lumină puternică. Felul acesta de a ține capul și privirea aceea rătăcită îi aminteau Barbarei un dulău de pripas din Serbinów, pe nume Azorek, care se ținea, pe furiș, după cîinii de la curte. Barbara nu-l avea la inimă pe Azorek pentru că se încăpățîna să-și facă nevoile pe straturile de flori și să arunce cu labele din spate pămîntul pînă le smulgea din rădăcină. Acum însă îi părea bine că descoperise asemănarea asta cu o făptură vie din Serbinów.

Julka începu să trebăluiască pe la bucătărie și cu ajutorul bărbatului ei să aprindă focul pentru cină, căci aduseseră cu ei cîțiva cartofi.

Deodată, se lovi cu palma peste frunte :

— Vai de mine ! Cum de-am uitat ! Domnul Ceglarski vă trimite salutări.

— Domnul Ceglarski ? Trăiește ? E sănătos ? O, slavă Domnului ! Auzisem că-i ostatec la nemți.

— I-or fi dat drumul, că l-am întîlnit ieri. După-amiază, cînd s-au potolit împușcăturile, am dat o fugă pînă pe șoseaua Nieznanów. Se zvonise că acolo poți să găsești de toate. Și cînd mă uit, domnul Ceglarski tocmai ieșea din fabrică. Fabrica-i vraiște. Nemții au „desmontat“ motoarele și le-au dus nu știu unde. Și domnul Ceglarski clătina din cap, mîhnit... Da' pe mine m-a cunoscut numaidecît și zice : „Julka, transmite-i salutări doamnei din partea mea și spune-i că am să trec curînd pe la dînsa. La mine, zice el, la Oczków, casa-i plină de

armată, dar se găsește oricînd un colțișor. O iau pe doamna Niechcicowa la mine, la țară.

— Ți-a spus el că vine p-aici ? O, bunul, bunul meu Ceglarski ! strigă Barbara, fericită.

Julka rămase pe gînduri, apoi adăugă, tristă :

— Vai, de venit nu știu dacă mai vine ! Că acolo în fața fabricii era un mort și domnu Ceglarski s-a aplecat și-a încercat să-l ridice. Ori poate-o fi fost doar rănit, nu știu, că au sărit soldații de după colț, cu cogeamite baionete la armă, și l-au înconjurat pe domnu Ceglarski. Eu am sărit la ei, da' ei cu vîrful baionetei la mine : „*Weg ! Weg !*" Ce era să fac ?... am fugit. Acuși mă întreb ce s-o fi-ntîmplat cu domnu Ceglarski.

Barbara își frîngea mîinile în tăcere. Apoi începu să plîngă încet.

Neavînd unde înnopta, soții Wemborek rămaseră la Barbara peste noapte. Înainte de a se culca, stătură multă vreme la fereastră, privind vîlvătaia care înroșea cerul. Nori dezlînați pluteau pe cer ca peste o apă murdară. Focul se întinsese, așa că, la un moment dat, se gîndiră să-și strîngă lucrurile și să plece din oraș, chiar atunci noaptea, pe jos. Wemborek ieși în recunoaștere și cînd se-napoie le asigură că, vremea fiind liniștită, focul din Raciborskie Przedmieście n-o să treacă rîul, decît dacă, Doamne ferește, se stîrnește vîntul. Iar nemții, pe cît se părea, se săturaseră deocamdată să mai dea foc la case. Soldații aruncaseră făcliile pe unde apucaseră și plecaseră din oraș. Era, așadar, mai nimerit să aștepte pînă a doua zi.

În timpul nopții, Barbara se trezi de cîteva ori și-i auzi din camera cealaltă pe soții Wemborek cum se sfătuiesc, cum se scoală și se duc la fereastră să deschidă oblonul.

— Ei, ce-i ? întreba ea din cînd în cînd.

— Nimic, nimic, răspundeau ei. Avem noi grijă.

Dimineața, Julka îi spuse bărbatului ei :

— Eu ies nițel. Tu nu te ține după mine, Polek. Văd ce se petrece și mă-ntorc numaidecît.

Wemborek, ascultător față de nevastă întru totul, cu excepția băuturii, rămase cuminte cu Barbara. După un sfert de oră, Julka veni în fugă, aprinsă la față.

— Armata a trecut de partea astălaltă a orașului !! E în piață. Arde primăria. Acu dau foc la casele din piața mare și vin încoace spre piața noastră. Și casa aia în care ați băgat banii după moartea lui domnu e în flăcări. Am adus o trăsură. Haide, împachetează lucrurile doamnei ! Eu stau lîngă birjar să nu fugă. Deschideți geamul, doamnă ! Dați-i lucrurile pe geam. Repede, Polek !

Julka luă calul de căpăstru și-l opri aproape cu forța pe birjar, care nu voia să aștepte și tot striga : „Haide, dați-i zor ! Cine urcă să urce !“

Julka fu cuprinsă de deznădejde, căci doar printr-o minune găsise trăsura asta. Fără să dea drumul căpăstrului, striga spre fereastră :

— Mai repede ! Dați-i lucrurile ! Arde în piață !

Barbara umbla prin cameră, grăbită, dar nicidecum speriată, uitîndu-se ce să strîngă. Wemborek făcu un balot cu așternutul și vîrî între perne tot ce-i cădea sub mînă, o carte de pe masă, papucii de sub pat. Barbara îngrămădi rochiile și lenjeria într-o valiză. Deodată, Julka strigă, înnebunită : „Repede că vin soldații !“ Balotul și valiza săriră pe geam, Barbara și Wemborek închiseră obloanele, răsuciră cheia în broască și o luară la goană. Bocceaua adusă de Julka zăcea pe capră, la picioarele birjarului și Wemborek își sprijinise picioarele de ea. Lucrurile Barbarei fură puse în trăsură și Julka, așezată lîngă ea, le ținea cu piciorul și cu brațul să nu cadă. Barbara își puse ochelarii și rosti cu voce tare :

— Mergem la Czarnówka. O luăm pe șoseaua Nieznanów. La cărămidărie, te rog să oprești.

La cărămidărie soții Wemborek coborau, căci hotărîseră să se oploșească la o mătușă a Julkăi, slujnică la o fermă din apropiere, unde-l trimiseseră cu cîteva zile înainte și pe tatăl Julkăi, rămas de curînd văduv.

Cînd porni trăsura, Barbara auzi un fîlfîit, de parcă trîmbe mari de pînză ar fi fost zbuciumate de vînt. Privi

în urmă. Deasupra caselor din colțul străduței care dădea în piață se-nvălătuceau flăcări, printre nori de fum și funingine. Din casa care se învecina cu locuința ei începură să iasă prin crăpături limbi galbene de foc, răsucindu-se și ridicîndu-se spre acoperiș. La colțul străduței apărură niște ființe îmbrăcate în uniforme verzi-cenușii, cu șepci țuguiate. Barbara închise ochii și se închină în gînd.

În curînd, ajunseră în Dziadowe Przedmieście. În ferestrele casei unde fusese cîndva școala doamnei Wenorden, se răsfrîngea lumina roșcată a incendiului.

„Ce-o fi și cu ei ? se-ntrebă Barbara, gîndindu-se la soții Wenorden. Mi se pare că plecaseră în vacanță, undeva în străinătate."

La început, căruțașul mînase în goana calului, dar curînd fu nevoit s-o ia la pas, căci străzile cartierelor mărginașe erau întesate. Toți cei care mai rămăseseră încă în Kaliniec se grăbeau să plece, părăsindu-și locuințele nimicite. Evreii plecau acum și ei, înspăimîntați de moarte. Unora le pieriseră-n flăcări copiii mici, căci nemții începuseră șirul incendiilor cu mahalaua evreiască.

Cineva, care mergea pe lîngă trăsura Barbarei, le povesti cu de-amănuntul cum arsese mahalaua evreiască.

Nimănui însă nu-i ardea de vorbă, mai ales că un copilaș de evreu își trăgea sufletul pe o grămadă de trențe. Oamenii se-ngrămădiseră în jurul căruței și încercau să-l ajute care cum se pricepea. La cîțiva pași mai departe, un băiat tînăr se zvîrcolea într-o criză de epilepsie. Cîțiva oameni se căzneau să-l tragă repede în vreo curte să nu-l strivească căruțele:

Cei care nu găsiseră vreo căruță sau altceva porniseră pe jos. Bărbații își duceau copiii în cîrcă și nădușeala le scălda fețele murdare. Puteai să vezi domni fără pălării și fără gulere, doamne în capoate de casă. Unul căra un cufăr, altul o legătură cu rufărie, altul ducea o colivie cu un canar, sau trăgea după el un cîine. Unii luaseră un pumn de gloanțe sau o schijă de obuz și le arătau celorlalți ca pe niște comori pe care ținuseră să le ia neapărat cu ei. Mulți alergau după căruțe, rugîndu-se în genunchi

să-i lase să urce. Trăsura Barbarei era burduşită de oameni, mare mirare că mai trăgea calul. Legăturile şi coşuleţele se îngrămădeau peste capetele celor din trăsură. Pe scările trăsurii, de o parte şi de alta, se agăţaseră cîte doi oameni.

La cărămidărie, trăsura opri. Julka şi Wemborek se traseră cu greu de sub muntele de bagaje şi abia izbutiră să-i sărute mîna Barbarei.

— Nu vă necăjiţi, doamnă, strigă Julka. Dac-o să vină vreunul din copii, în oraş n-are ce mai căta, iar aici am să spun eu peste tot că aţi plecat, că vă duceţi la Zablocie. Am să spun şi la Serbinów şi la Pamientów, peste tot.

— Îţi mulţumesc, scumpa mea. Te-ai gîndit la toate. Să te răsplătească Dumnezeu pentru inima ta bună. Mergeţi cu bine, rămîneţi sănătoşi !

Barbara lăcrima şi încerca să le vîre în mînă nişte bani, dar ei nu voiau să primească.

— Nu, nu, dumneavoastră plecaţi la drum, noi aici sîntem, oricum, la rude.

— Luaţi-i ! strigă Barbara, desperată. Cum aţi lua de la mama voastră ! Altfel îi arunc în drum !

În locul celor doi năvăliră în trăsură trei persoane. Lîngă Barbara se aşeză o femeie nespus de grasă, care, cum îşi făcu loc, întrebă, supărată din cale-afară :

— Dumneata crezi că într-adevăr a tras cineva în ei de la fereastră ? Baliverne, nimic mai mult !

— Cine ştie ? Poate c-au fost niscaiva provocatori. Cred că ruşii au organizat aici o poliţie secretă, răspunse Barbara, care nu-şi putea închipui că omorul acesta în masă n-a fost pus la cale.

— Iar eu zic, îi dădea înainte grăsana, că n-au fost provocatori, ci pur şi simplu nişte fricoşi şi că n-a tras nimeni de la fereastră, ci s-au împuşcat între ei. Pe Dumnezeul meu, adăugă ea, lovindu-şi cu pumnul pieptul uriaş, că nu-i de vină de toate astea decît prusacul ăla căruia i s-a poticnit calul în piaţa mare. Prusacul s-a dat de-a berbeleacul şi i s-a descărcat puşca. Nemţii au

început să strige : *Kozaken ! Kozaken !* și ține-te : pac, pac, pac ! Eu stau chiar în piață și-am văzut cu ochii mei cînd a căzut ulanul din șa și i s-a descărcat pușca... Și nemții, nici una, nici două...

— Și pe ei îi sperie războiul, se străduia Barbara să ajungă la o înțelegere. Nu-i de mirare. Te sperii cînd dintr-un om de treabă și pașnic trebuie să te schimbi peste noapte într-un ucigaș.

Unul din cei care abia se țineau pe scara trăsurii se băgă în vorbă :

— N-am văzut cînd a căzut ulanul... Dar, oricum, doamna are dreptate. Și eu cred că a fost o provocare. Și vinovați de catastrofă sînt muscalii, căci numai ei aveau interesul să-i stîrnească pe șvabi, să stîrnească și poporul, ca să fie de partea lor, adică a muscalilor.

— Ei, aveau interesul, aveau interesul, zise cu dispreț femeia cea grasă și se întoarse cu tot trupul spre Barbara, ca și cum doar pe ea o considera demnă să-i asculte cuvintele. Prostii ! Nu-mi place să le aud ! Alții spun că nemții ar vrea să ne aibă de partea lor. Cică în acest sens au și azvîrlit niște manifeste din aeroplan. Ne vor cu toții, dar ca să ne-ngroape ! Și noi să le facem pe plac ? Ptiu !!! și femeia scuipă cu năduf peste capul insului agățat de scara trăsurii, furioasă din cale-afară. După ce ieșiră din oraș, birjarul încercă s-o ia din nou la galop. Zadarnic însă. Pe șosea înghesuiala era și mai mare, așa că ajunseră la Czarnówka abia pe la amiază, deși se afla doar la patru verste depărtare de oraș. Călătorii de ocazie se dădură jos unul după altul, însă cînd trăsura opri în fața conacului, o împresurară alți amatori, așa că abia cu chiu, cu vai Barbara izbuti să-i plătească vizitiului.

După ce-și cără lucrurile în fața terasei, se uită dezorientată în jur, căci n-avea pe cine să întrebe dacă familia Ostrzeński mai era încă acolo. Ardea de nerăbdare să-i dea banii înapoi lui Anzelm și, pentru că tot plecase de-acasă, să meargă cu ei mai departe. Drumurile lor se despărțeau, dar pînă la Varșovia ar fi putut merge împreună.

Nimeni nu se sinchisi că e acolo, căci venise multă lume străină. Oamenii umblau de colo colo, sau înțepeneau duși pe gînduri, așezați pe bagajele lor.

„Dacă mai sînt pe-aici, își zise Barbara, o să dau eu de ei!“

Deodată însă, nici nu-i venea să-și creadă ochilor, îl zări în tinda casei pe Aleksander, valetul domnului Woynarowski.

— Aleksander! strigă ea. Bună ziua. Unde-i domnul moșier?

Aleksander o recunoscu și veni să-i sărute mîna.

— Domnul moșier s-a oprit la preot, că aici nu mai era loc.

— Nu l-au luat la Sionszyce? se miră Barbara.

— Doamna moșiereasă de la Sionszyce a plecat cu copiii la Kolobrzeg, la mare, și domnu moșier Ostrzeński, de cum au început zvonurile de război, s-a dus după dînșii — o lămuri, răbdător, Aleksander. N-avem nici o veste de la dînșii. Stăpînul s-a îmbolnăvit și n-am avut cum pleca. Ne-am urnit din loc cînd a început bombardamentul.

— Cînd ați sosit? Nu ai văzut pe careva din familia Ostrzeński? Că într-aici au pornit.

— Știu c-au sosit ieri, dar de văzut, n-am văzut pe nimeni. Stați puțin... Fata de colo e slujnică aici la conac... Hei, domnișoară!... Ai văzut pe careva din familia Ostrzeński? Ostrzeński! Cum? Au plecat? Ieri? Au plecat ieri, doamnă, se întoarse el spre Barbara. Nu știi încotro? În ce direcție? mai strigă el. Nu știe încotro au luat-o, doamnă, zise din nou. Undeva pe șoseaua Nieznanów...

Barbara se întristă, dar nu prea tare. Ce să-și mai facă inimă rea că nu-i găsise pe Ostrzeński, cînd nu știa nimic de soarta copiilor ei? Cît atîrna lucrul ăsta-n cîntar față de întîmplările cumplite care se petrecuseră la Kaliniec, față de omorurile, împușcăturile, casele nimicite, arse din temelie? Și nu era decît începutul.

Era de mirare că Barbara, toată viața ei torturată de teamă și de neliniște, se simțea atît de senină acum, cînd evenimentele luaseră o întorsătură atît de gravă. Dar, așa cum se varsă o apă în alta, toate suferințele ei se revărsaseră în marea suferință colectivă.

Văzînd cum stau lucrurile, se hotărî să plece mai departe, fără întîrziere, dar nu găsi cu ce. Toate căruțele fuseseră închiriate pentru ziua aceea. Fu nevoită să înnopteze la curte.

Proprietarul Czarnówkăi era un neamț bătrîn, fost brutar la Kaliniec, pe nume Miller. Conacul spațios îl închiria aproape în întregime vilegiaturiștilor. Acum era atît de plin de refugiați, că n-aveai unde s-arunci un ac. Barbara găsi cu greutate un loc de odihnă pe o saltea, în sufragerie, unde trebuiau să înnopteze, întinși unul lîngă altul, vreo cincisprezece oameni. Își puse balotul și geamantanul lîngă saltea și ieși pe terasă. Printre refugiații care stăteau amărîți pe bănci, se afla și bătrînul Miller, care nu credea nimic din ceea ce se întîmpla și nu-și ascundea supărarea la vederea puhoiului de oameni care năvăleau dinspre Kaliniec. Nu lua aminte nici la bubuitul tunurilor, nici la vîlvătaia și fumul care acopereau zarea. Zicea că toate nu-s decît o grosolană neînțelegere, o glumă proastă, urzită în scopul compromiterii patriei lui, justiției și civilizației.

— E imposibil. Eu nu înțeleg ! *Das ist ja Unsinn !* se necăjea el. *Militär schiesst auf Militär, aber nie auf Zivilpersonen !* [1]

De altfel, cu aceste cuvinte o întîmpină și pe Barbara.

— *Nicht wahr, gnädige Frau ? Militär*, o implora el, *schiesst doch auf Militär.* Armata germană imperială nu dă focul. Nu omor populație. *S'ist doch Deutsches Reich, zivilisierter Staat.* [2] Armata. Stat, repeta într-una. Lupt cu dușman. Dar nu cu populația.

Barbara ar fi vrut să-i răspundă ceva, însă bătrînul era atît de congestionat și-i azvîrlea priviri atît de mî-

[1] E absurd ! Militarii trag în militari, dar nu în persoane civile ! (Germ.)

[2] Nu-i așa, stimată doamnă ? Militarii... trag doar în militari. E doar Reichul german, un stat civilizat. (Germ.)

nioase, încît se sperie de el. I se adresă totuși unei doamne, care stătea lîngă ea, abătută :

— Ce zice ? Armata ? Statul ? Foarte bine. Au arătat ce pot.

Miller clocotea de furie.

— Eu trimite om al meu la oraș. El spune adevărul la mine. *Da werd' ich alles wissen !* [1]

Nu trecu nici jumătate de oră și omul lui Miller, trimis la oraș, se întoarse pe jos, aproape plîngînd. O patrulă militară îi omorîse calul și-l rănise la mînă.

Erau cu toții de față cînd Miller află trista veste. Se făcu vînăt și o zbughi în grădină, fără să spună o vorbă. Din clipa aceea, nu se mai arătă printre oameni. Se spunea că avusese o congestie și nu se mai putea scula din pat.

Barbarei i se făcu milă de el. Nu-i de loc ușor să te rușinezi de guvernămîntul și de armata țării tale, dar, oricum, e bine că se mai găsesc asemenea oameni simțitori.

Se făcuse noapte, însă multă vreme se mai auziră prin casă șoapte, vorbe, plînsete. Barbara se-ntinsese pe saltea și-ncerca să-și închipuie unde erau și ce făceau în clipa aceea Marcin și Agnieszka. Începuse războiul dintre Rusia și Austria și n-ar fi fost exclus ca armata poloneză, care se organizase la Cracovia, să fi intrat pe teritoriul Regatului Poloniei, poate că Marcin era pe front și Agnieszka soră într-un spital. Urmase un curs de surori de caritate la Varșovia. Ori poate fuseseră opriți undeva pe drum și internați în Germania, cum pățiseră probabil și soții Holszański și Ostrzeński din Sionszyce... Poate că plecaseră din Cracovia spre Kaliniec să-și caute mama printre ruine ? Fiecare din aceste presupuneri i se părea rînd pe rînd posibilă, dar pînă la urmă, nu se opri la nici una din ele, căci nu le mai găsea întru nimic întemeiate. Cît despre Tomaszek și Emilka, Barbara era convinsă că sînt la Zablocie și că habar n-au de ce se petrecea aici. Cu două zile în urmă, îi căzuse în mînă o gazetă, sau mai

[1] Atunci voi ști totul ! (Germ.)

bine zis un rest de gazetă, boțit, trecut prin sute de mîini, venit nu se știe cum de la Varșovia. Citind, își dădu seama că în capitală și în împrejurimi viața se desfășoară normal și că nimeni n-a aflat de măcelul de la Kaliniec.

Probabil că Emilka îi scria scrisori și se mira că ea nu-i răspunde. De-ar putea să ajungă la ei înainte ca Emilka să apuce să se neliniștească. Sensibilă cum era și mai ales în starea de acum! Peste cît timp o să ajungă la ei!?

Vrînd să-și alunge gîndurile triste, Barbara se ridică și se duse să privească pe fereastră. Prin geamurile fără perdele se vedea cerul înstelat. Cîte o stea cădea din cînd în cînd, sfîșiind azurul întunecat al nopții. Barbara se străduia să-și pună în gînd o dorință, dar cum, de cîte ori cădea o stea, nu nimerea, se gîndi să procedeze invers: să-și rostească mai întîi dorința, așteptînd să cadă steaua. Începu să repete în gînd:

„Să-mi fie copiii sănătoși și teferi... Să se sfîrșească totul cu bine..." Și așa adormi.

A doua zi, reuși să închirieze o brișcă pînă la Nieznanów.

Țăranul Kopczyk, de la care o închiriase, o rugă să aștepte să-și hrănească mîrțoaga. Barbara profită de ocazie pentru a trece pe la parohie ca să-l vadă pe domnul Woynarowski și să-și ia rămas bun de la el.

Cînd să iasă pe poartă, gata să se ciocnească cu Aleksander. Alerga, cu fața și mai mohorîtă ca de obicei. Nici n-ar fi văzut-o, dacă Barbara n-ar fi strigat: „Bună ziua!" El se opri locului și zise:

— Domnul moșier s-a sfîrșit acum o oră.

— Cum adică s-a sfîrșit? se bîlbîi Barbara.

— A murit. Subit. Spre uimirea Barbarei, pe fața țeapănă, imobilă a lui Aleksander alunecau boabe de lacrimi.

— Am trimis după o căruță să-l ducem la Sionszyce, adăugă el, ștergîndu-și lacrimile. Dar cosciugul trebuie meșterit aici. La tîmplar.

Tulburată, Barbara trecu pragul parohiei, plină de omenire, şi se opri cîteva clipe lîngă mort. Leon Woynarowski zăcea pe un divan lat, acoperit cu un pled, iar capul lui cărunt era atît de frumos, cu o expresie atît de liniştită şi de senină, de parcă în vîltoarea care cuprinsese întreaga lume ar fi găsit, în sfîrşit, dezlegarea problemelor care-l frămîntaseră toată viaţa.

Barbara se rugă la căpătîiul lui şi ieşi neobservată, căci aici nimeni n-o cunoştea.

Îndreptîndu-se spre casa lui Kopczyk, unde-şi lăsase lucrurile, se mai întoarse o dată cu faţa spre Kaliniec. Împuşcături nu se mai auzeau. De altfel, pe cine să mai împuşte acolo ? Cum Czarnówka era aşezată pe-un dîmb, se vedea bine giulgiul de fum care acoperea oraşul, flăcările palide la lumina zilei şi din loc în loc turnurile bătrînelor biserici.

Cînd îşi întoarse privirile în partea dimpotrivă, văzu cîmpiile aurii fremătînd, azurul intens al cerului senin şi zborul norilor albi ca smîntîna.

Însă şi la Czarnówka liniştea începu să se tulbure. Cineva aduse vestea că în sat sosiseră patrule germane. Cei care se opriseră aici, să facă popas, porniră iar în bejenie pe drumuri, iar ţăranii se împotriveau să o ia şi ei din loc, nevoind să-şi lase casele, nevestele şi copiii în voia soartei. De aceea Barbarei îi fu tare greu să-l convingă pe Kopczyk să plece cu ea şi răsuflă uşurată cînd se văzu în brişcă.

17

Brişca ţăranului Kopczyk — un fel de coş împletit din nuiele de răchită cu care merg de veacuri ţăranii şi evreii din jurul Kaliniec-ului, nu avea arcuri şi te zguduia foarte tare, mai ales pe porţiunile proaste ale şoselei lăsate-n paragină. Numai capra era de scîndură, în spate se şedea pe un snop de paie acoperit cu o velinţă de casă. Barbara nu-şi făcuse loc bun la început şi aluneca mereu în jos.

Se trăgea înapoi și iar aluneca. Era o zi cu arșiță, vîntul te izbea drept în față. Praful îți scîrțîia în dinți și-ți pătrundea sub pleoape. Vîntul smulgea șuvițe de păr de sub pălăria Barbarei și-i biciuia cu ele obrazul. Le îndesa la loc, dar ieșeau iar, mai ales că îi era greu să le potrivească cu o singură mînă, căci cu cealaltă ținea de toartă coșulețul ca nu cumva să cadă jos la vreo smucitură. Ar fi vrut să-i spună căruțașului : „Oprește o clipă !“ dar nu îndrăznea, știind că primise s-o ducă aproape împotriva voinței lui. Dar peste puțin fu nevoit să încetinească el singur, ba chiar să oprească, deoarece căruțele cu refugiați baraseră drumul.

Barbara scoase pălăria, își netezi părul care începuse să încărunțească, pe urmă se ridică și teși bine snopul pe care ședea.

Tocmai cînd da să se așeze la loc, auzi pe cineva spunîndu-i :

— Dumneavoastră, coniță ?

Se uită și o văzu pe Arkuszowa. Se salutară, mulțumind lui Dumnezeu că se văd în viață. Arkuszowa mergea cu familia la Nieznanów.

— Furgonul ăsta, primul care vine, e al nostru, o lămuri ea. Eu mă tot uitam și-i zic noră-mi : „Ia uită-te și tu, că mie mi se pare că în fața noastră merge doamna Niechcic“.

Căruțele se puseră în mișcare.

— Mergeți sănătoasă, doamnă ! strigă Arkuszowa, alergînd la ai ei.

Dar șirul de căruțe și brești se opri din nou. Oamenii începură să strige, nerăbdători :

— Dați-i drumul, dați-i drumul odată ! Cine dracu ne ține-n loc ? Treceți pe lîngă ei dacă au chef de stat !... Doamne, Dumnezeule, cînd o să mai ajungem ?...

Arkuszowa se apropie din nou de brișca Barbarei. De data aceasta adusese cu ea o traistă, din care, cînd o deschise, se răspîndi miros de pîine proaspătă.

— Eu am niște franzeluțe, zise ea. Poate că n-ați mîncat, doamnă. Le-am cumpărat pe drum.

„Franzeluțe... franzeluțe“, se gîndi Barbara, parcă amintindu-și ceva, ceva de foarte demult...

— Mi se pare că am mîncat, zise ea. Ține-le, Arkuszowa, pentru nepoți.

— Dar vă rog mult, doamnă. Vedeți ce de oameni sînt înaintea noastră. Pîn-o să ajungem noi, zvîntă totul la Nieznanów, iar pînă acolo nu-i nici o prăvălie.

Barbara luă o franzeluță și o ținu o clipă în palmă, ușoară, crescută, pe o parte bine prăjită, pe alta albă de făină.

— Mulțumesc, mulțumesc, scumpa mea Arkuszowa. Nu cumva știi de ce ne-am oprit?

— A căzut roata la o căruță. Fieraru-i departe și singuri nu se pricep s-o pună la loc.

— Cică-au trimis după fierar, zise cineva din căruța din față.

Arkuszowa se uita în urmă, la norul cenușiu de fum care atîrna deasupra Kaliniec-ului.

— Așa un oraș! zise ea. Atîția oameni și atîta avere! Așa un oraș frumos!

Și, amintindu-și de pierderile pe care le suferiseră cu toții, adăugă:

— Și cinematograful în care băgase banii bătrînul domn Bartold a ars. Și casa cu banii dumneavoastră, aia cu ipoteca de rangul doi. Of, of! Eu am o presimțire că toate astea or să le capete oamenii înapoi. Auzii că guvernul o să plătească toate daunele.

— Ar fi și firesc, zise Barbara.

Ea însă nu socotea că păgubise ceva și că avea nevoie de despăgubiri. Vorbise numai așa, ca să-i facă pe plac Arkuszowei.

Căruța cu roata căzută fu, în sfîrșit, înlăturată din drum, trasă pe miriște și iar se urniră din loc.

Ajunseră acolo unde drumul cotea spre Serbinów. Barbara se uită la șanțul năpădit de buruieni, la micuța capelă de cărămidă, la poteca ce ducea spre capelă, atît de bătătorită de tălpile oamenilor, că pămîntul prinsese lustru. Veneau și ei mereu să se plimbe pe aici, pe drumul botezat „spre șosea“. Bunicăi Ostrzeńska îi plăcea să se închine la capela asta. Oamenii străini și amărîți săreau acum șan-

țul, căci le era mai lesne să meargă printre bălării pe pămîntul neted decît pe șoseaua desfundată. În rest, nimic nu se schimbase. Priveliștea era aceeași ca și atunci cînd coborîse aici, demult, pe înserate, cu Bogumil : de o parte moara de vînt se învîrtea pe o pășune pustie, de cealaltă — se întindeau fîșiile de ogor lungi și înguste ale oamenilor de la curte. Aceiași plopi stufoși foșneau de-a lungul drumului. Numai că acum pe drumul acesta coteau multe căruțe. Oamenii din Serbinów aveau rude și cunoscuți la Kaliniec și rudele veneau să-și caute la ei un adăpost. Barbara însă nu va coti la capelă, căci ea trebuie să meargă drept înainte pe șosea. Mai are o bună bucată de drum. Nu e momentul potrivit să se lase furată de amintiri. Vîntul se-nteţise și-i dădea iar de lucru, smulgîndu-i părul de sub pălărie. Snopul de paie se strîmbase și avu mult de furcă cu el pînă să-l așeze ca lumea.

După ce mai merseră o bucată, Kopczyk se întoarse spre ea și-i spuse că o duce numai pînă la Nieznanów, că să nu-și închipuie c-o să meargă mai departe și că o roagă să-i pregătească banii, că n-are timp de stat.

— Cum ? se sperie Barbara. Pînă la Nieznanów ? Da, da, firește. Cunosc acolo un doctor. Am să trag la dînsul.

Învoiala aceasta îl mai liniști pe Kopczyk.

— Nu știu ce credeți de mine, zise el, dar zău că te apucă jalea să pleci de acasă cînd arde jur împrejur și nu te-aștepți decît la năpastă.

Barbarei i se muie inima și încercă să-i dea curaj :

— Să nu te temi, dragul meu. Încrede-te în Dumnezeu, fie ce-o fi.

„Un lucru e sigur, adăugă ea în gînd, că ceva o să fie."

La Nieznanów, în piață, înghesuială ca în timpul iarmarocului. O mare parte din evreii de la Kaliniec se opriseră aici și poposiseră sub cerul gol. Bătea un vînt fierbinte, văzduhul era tulbure, plin de praf. Mirosul smoalei de pe acoperișuri, amestecat cu mirosul baligii, al nutrețului, al mîncărurilor drese cu ceapă prăjită, care se pregăteau în cantități mari — îmbiba aerul.

Barbara coborî din brișcă în fața casei de zid în care locuia doctorul Wettler și-l rugă pe Kopczyk să mai aștepte o clipă cu lucrurile, pînă se înțelege ea cu gospodarii. De data aceasta, țăranul se arătă foarte înțelegător. Zise doar : „Păi, da, da".

Barbarei i se păru ciudat să treacă ea pragul casei doctorului Wettler. Se obișnuise să-l vadă venind el la ea, ca pe un sfătuitor, bun să te scape de boală, și nimic mai mult. Nu-și putea închipui c-ar putea fi bun și la altceva decît să scape oamenii de suferințele trupești. I-ar fi fost mai ușor să se adreseze oricărui străin decît omului căruia îi încredințase de atîtea ori sănătatea și viața ei și a copiilor. Parcă sfîrșise cu el din clipa cînd îi încredințase zadarnic sănătatea și viața lui Bogumil.

Cineva care o văzu bătînd la ușa casei doctorului îi strigă din stradă :

— Îl căutați pe domnul doctor ? Nu-i aici. Nu-i nimeni acasă. Doctorul s-a dus după doamna doctor și după nepoți, într-o stațiune de lîngă graniță. Se vede că nemții nu i-au mai lăsat să plece, că n-a mai apărut.

Barbara își explică acum îndoiala și șovăiala ei. „Ce să fac, la cine să mă duc, cu cine să mă sfătuiesc ?"

Ieși abătută în fața casei și dădu nas în nas cu un evreu cărunt, pe care, abia după ce-l privi mai bine, îl recunoscu : era Szymszel.

Îl salută bucuroasă. Și el părea mișcat. De cînd se stabilise cu familia la Nieznanów, nu mai trecuse decît rareori pe la moșie. Ultima dată, Barbara îl văzuse la înmormîntarea lui Bogumil. Și acum, iată, stătea în fața ei în carne și oase, cu biciul în mînă, iar fața lui arămie, tivită de păr cărunt, zîmbea toată.

Cînd îl întrebă cum o duce, răspunse că nu mai face negoț, că s-a apucat de cărăușie. Duce marfă sau călători la Kaliniec și la Czalbów. În ultimele zile, cu războiul ăsta, marfă n-a mai cărat, că n-avea de unde, dar a cîștigat parale bune de la cei care fugeau din Kaliniec de frica războiului. El însă ar fi mai bucuros să nu cîștige nici o copeică decît să vadă nenorocirea și prăpădul ăsta. Acum

e gata să o ducă și fără plată pe doamna Niechcic oriunde-i poruncește.

Barbara se hotărî să pornească neîntîrziat mai departe. Îl întrebă dacă cunoaște drumul spre Kutno, de unde, cum aflase de la Anzelm, ar putea lua trenul spre Varșovia. S-ar putea chiar să ajungă din urmă familia Ostrzeński, dacă se grăbesc.

— După cîte îmi amintesc, zise ea, domnul Anzelm spunea că drumul trece prin Czalbów.

— Da, da, prin Czalbów, zise Szymszel. Pînă la Kutno, cu popasuri cu tot, drumul ține vreo două zile, cum însă noi n-avem decît un singur schimb de cai, n-ajungem la Kutno nici în trei zile. La Czalbów vă duc eu la un ovrei, care mi-e rudă. Are niște cai ! Piii, ce mai cai ! Dar să știți că pînă diseară n-ajungem la Czalbów. O să-nnoptăm la Jastrzembice, sau poate undeva mai pe-aproape. Poate la Borowno.

— Unde-ai spus ? întrebă Barbara. La Jastrzembice ?... Păi acolo stă Katelba, ăl de a fost o vreme la noi. Cred că m-o primi să înnoptez.

Lucrurile Barbarei fură deci transportate în brișca lui Szymszel, iar țăranul Kopczyk, plătit cu dărnicie, începu să se pregătească de întoarcere, gemînd și oftînd. Atîta vreme cît venise încoace, făcîndu-și socoteala c-o să cîștige bine, își mai uitase necazul. Acum însă, cînd o pornea spre casă de unul singur, gîndul că s-ar fi putut întîmpla o nenorocire în lipsa lui îl înspăimînta.

— Szymszel, văd că acum ai doi cai ! Frumoși cai, îi lăudă Barbara. Ai dumneata grijă de lucruri ; eu mă duc să cumpăr țigări și ceva de-ale gurii pentru drum.

Găsi țigări, dar merinde nici de leac. Cineva se-ndură să-i vîndă puțină brînză și pîine uscată.

Cînd se înapoie, Szymszel dispăru în casa în fața căreia opriseră. Ieși numaidecît cu o trăistuță și o legăturică murdară pe care le îndesă sub capră.

Imediat după el ieșiră din casă nevastă-sa și fiul lor, un tînăr cu obrazul umbrit de o barbă rară. Îi aduseră lui Szymszel mîncare gătită și Barbarei o ceașcă cu ceai pe

care îl bău cu pîinea și brînza cumpărate. Szymszel fărîmiță cartofii cu lingura de tinichea, înghiți mîncarea și dădu de dușcă borșul din vas, înfulecînd cu zgomot feliile lungi de sfeclă aflate la fund. Întîrziară încă puțin, vorbind de una, de alta, de pacostea care căzuse pe capul oamenilor, și, în sfîrșit, vizitiul dădu bici cailor.

Prin orășel abia se strecurară printre căruțe. Cînd ieșiră din Nieznanów se mișcară mai lesne, iar cînd Szymszel o luă pe un drum lăturalnic mînă în toată voia, căci nu erau decît ei. Mergeau lin pe drumul fără hîrtoape. De o parte și de alta, se întindeau lunci cu pămînt gras, reavăn, presărate cu pădurici de carpeni și arini. Soarele coborîse spre asfințit și globul lui fierbinte răspîndea raze aurii care jucau printre frunze. Vîntul se domolise, abia mai sufla.

Barbara privi cu încîntare în jur, își aprinse o țigară, îl cinsti și pe Szymszel și deschise vorba. Îi povesti, cu de-amănuntul, ce se întîmplase la Kaliniec, după care luară în dezbatere soarta Poloniei și a Europei, și unul și altul înclinați să creadă că din nefericirile și fărădelegile războiului s-ar putea naște o lume nouă, mai puțin păcătoasă.

Szymszel se dovedi a fi un interlocutor inteligent și Barbara se învioră, vorbindu-i.

Îi vorbi deci lui Szymszel de posibilitățile largi care se deschideau în fața omenirii, cu toate crimele care se petrecuseră, și se simți înviorată. Pînă și treburile obișnuite ale existenței zilnice i se păreau să aibă în clipele acestea grele importanța lor. În ciuda tuturor nenorocirilor din jur, era optimistă și în haosul năruirii și nesiguranței generale totul i se părea sigur și durabil. Iar cînd Szymszel o întrebă de copii, îi mărturisi, cu glas firesc și de loc speriată, că nu avea nici o veste de la ei. Uitase prin ce trecuse cu două, trei zile în urmă.

— Ce să-i faci, zise ea plină de înțelegere, nu e de mirare că-n vreme de război nu știm unii de alții. Cu atît va fi bucuria mai mare cînd ne vom întîlni. Apoi îi vorbi de fiica ei Emilka. Nu se îndoia că în casa ei va avea mult de lucru. La Zablocie e nevoie de ajutorul meu. Amîndoi sînt tineri și doamna Bartoldowa, sărăcuța, nu se prea pri-

cepe la gospodărie, se descurcă greu, mai ales acum cînd e gata să nască. Au necazuri. De pildă, mi-a scris că li s-au prăpădit rațele. Zăvoarele de la uși trebuie să fie șubrede, căci fata îmi scrie că le-a furat cineva vesela. Ea, biata, cum îți spusei, nu știe s-o scoată singură la capăt, și bărbatului ei nu îndrăznește să-i spună. De altfel, parcă e vreun bărbat căruia să-i placă să-și vîre nasul în asemenea treburi ? Numai domnul nostru era altfel : el se îngrijea de fiecare lucru, cît de mic.

— Vai, vai ! se văită Szymszel. Domnul nostru Niechcic nu era domn. O bogăție de om.

Pe Barbara o luă deodată cu frig. Își aminti că pe perete, în camera ei, uitase fotografia mărită a lui Bogumil. Luase fotografiile copiilor de pe comodă și le vîrîse în valiză, dar pe a lui Bogumil o uitase. Timp de o clipă, fu gata să renunțe la călătorie și să alerge înapoi să smulgă fotografia de pe perete, dar probabil că peretele se prăbușise și era acum un morman de cenușă. Și ar fi vrut ba să se oprească în loc evenimentele care răsturnaseră cu vuiet totul din temelii și să se salveze fotografia, ba să se dezlănțuie și să clocotească mai tare. Ah, de ce-i atîta liniște ? Și de ce călătoria asta pe o vreme atît de frumoasă ? Să tune, să bubuie, să se sfarme totul, și uitarea ei de neiertat să se mistuie în furtuna aceasta cumplită ! De neiertat ?! Dar ea, ea care nu era o fotografie, ci un om, un om viu, nu fusese oare de o sută de ori mai de neiertat dată uitării de cineva, pentru totdeauna ? se-ntrebă, netam, nesam. De altfel, Bogumil nu fusese nici meschin și nici sentimental și ar ierta-o dacă ar ști că-i uitase fotografia în clipa aceea de zăpăceală. Și parcă îl zări aievea lîngă ea, rîzînd și spunîndu-i : „Nu te necăji ! De ce te necăjești tu de un lucru atît de mărunt ?“ Da, uite că și după moarte o ajuta, o liniștea ! Își dădu seama că uitase și vaza cu vînătorul de porțelan, rămasă moștenire de la maică-sa, și dintr-o dată i se păru că astfel Bogumil cel din fotografie nu mai e singur printre flăcări. Ar fi fost curioasă să afle ce părere are despre asta bătrînul Szymszel, însă n-avu curaj să-l întrebe. Așa că începu iar să-i povestească de Emilka, fiind bucuroasă să stea de

vorbă despre copiii ei cu cineva care-i cunoștea de cînd erau mici.

— Și Tomaszek, zise ea, e la Zablocie cu fiică-mea.

— Ei, domnișorul e încă tînăr ! Mai are pînă să-l ia la armată, făcu Szymszel.

— Sînt sigură că el, cînd i-o veni sorocul, o să slujească în armata polonă ! strigă Barbara. Căci...

Se întrerupse brusc. Îi apăru în minte fabrica din Pogórze și se gîndi că și în cazul ăsta, ca de obicei, Tomaszek va fi acolo unde n-ar trebui să fie. De intrat, o să intre-n armată. Numai să nu-i vină chef să intre în armata rusă. La Nieznanów, auzise că tinerii domnișori din partea locului se duc voluntari la muscali.

Luată de vălmășagul gîndurilor, nu băgă de seamă că se-ntunecase de-a binelea. Szymszel opri caii și spuse :

— Eu o iau puțin înapoi. Ieșim în drum și ne oprim la Borowno. E sat mare cu conac, o să putem înnopta. Îl cunoașteți pe domnul moșier Toliboski ?

În mintea Barbarei toate gîndurile se clătinară și se prăbușiră parcă într-o prăpastie.

— Cum ? întrebă ea. Bine, bine. Să trecem prin Borowno. Abia după un timp, spuse cu voce groasă, răgușită : Da, cîndva l-am cunoscut pe domnul Toliboski, dar e mult de-atunci. Nu l-aș mai recunoaște și nici el nu cred să-și mai aducă aminte. Am auzit că acum e văduv.

— Da, văduv. Însă copiii au moștenit de la răposata avere frumoasă.

Cînd ieșiră în șosea, dădură iar de căruțele pline cu oameni amărîți și, cu cît se apropiau de Borowno, cu atît înghesuiala era mai mare.

Prin pînza înserării, Barbara deslușí departe, în zare, pîlcul de arbori cenușii, care înconjurau moșia Borowno. „Iată moșia, își zise ea, iată moșia !!“

Și iată că Józef Toliboski era acum văduv ca și ea. Ce-o să se-ntîmple cînd se vor afla față în față ? Imaginîndu-și întîlnirea lor după atîta vreme, se simțea cînd plină de putere și gata să-l înfrunte, cînd sleită de puteri în așa măsură, încît nu știa cum o să coboare din brișcă. Și totuși

n-avea încotro... Căci teribilele întîmplări care zguduiseră lumea dădură la iveală un ungher ascuns al ființei sale, care așteptase un moment prielnic pentru a ieși la lumină. Soarta hotărîse întîlnirea asta. Ea nu căutase niciodată să-l întîlnească. Dimpotrivă : fugise de el. O, cît de sălbatec fugise de el cu zece ani în urmă ! Și doar atunci încă nu se șterseseră din sufletul ei urmele acelei iubiri tragice, care pieriseră astăzi cu totul. Pieriseră, pentru că acum erau amîndoi bătrîni și pentru că vine o vreme cînd totul piere, dispare, chiar și amintirea unei iubiri nefericite care-și face un loc atît de adînc în sufletul omului. Rămîne pentru totdeauna în inimă doar un făgaș săpat de apa vie de altădată. Pe fundul acestui făgaș mort, pietrificat, Barbara se simțea nevoită să calce, deși apa vie secase demult. Socotind însă că împrejurările care-o aduseseră aici fuseseră orînduite de soartă, se trezeau în ea noi speranțe. Spera că poate, răscolind pulberea moartă a dragostei de altădată, va reuși să afle cel puțin de ce se despărțiseră, ce-i silise, atunci, să se îndepărteze. I se păruse că lucrul acesta fusese rezolvat o dată pentru totdeauna și iată că acum i se părea din nou neclar, aștepta, avidă, o explicație.

Cînd însă intrară în satul Borowno, Barbara îl rugă pe Szymszel să oprească.

— Nu mă duc la curte, îi zise ea.

Și, spre mirarea lui, îi porunci să mîie pe uliță și să-ntrebe pe la țărani dacă nu voia careva s-o găzduiască. Se înghesuiră printre căruțe și briști. Szymszel oprea, cobora și întreba, dar nu puțini poposeau peste noapte în Borowno. Casele erau pline, așa că vrînd, nevrînd, porniră spre conac. Szymszel susținea că așa ar fi trebuit să facă de la început, căci domnii trag la domni și nu la țărani. Barbara tăcea. Luase ferma hotărîre ca orice s-ar întîmpla să refuze să înnopteze la curte.

„Vă rog să mă scuzați, domnule, va spune... Credeam că am să-l găsesc aici pe fratele meu cu familia. Szymszel, va adăuga, întorcîndu-se spre vizitiu, rudele mele nu-s aici. Să ne vedem de drum."

Întrevederea cu Toliboski lua mereu alte aspecte. Și cînd brișca lui Szymszel coti și-o luă de-a lungul gardului grădinii, din hotărîrea Barbarei nu mai rămase nimic. „Și adică de ce n-aș primi să înnoptez în casa lui Toliboski? Așa o să-nțeleagă mai bine că trecutul a fost dat uitării, o să-nțeleagă mai bine că la oameni de vîrsta noastră prietenia trebuie să ia locul vechii uri hrănite de pasiunea zdrobită."

„Iată că, în sfîrșit, după atîția ani, mi-a fost dat să te-ntîlnesc, dragă domnule!" Acestea vor fi primele ei cuvinte. Sau mai bine: „Un car de ani, domnule Józef. Și cînd te gîndești, domnule, ce prăpăd e azi în frumosul nostru Kaliniec!"

Preocupată de discuția cu Toliboski, nici nu mai vedea ce se petrece în jur. Abia cînd ajunseră la poarta de la intrare, în fața căreia Szymszel opri, se dezmetici.

— Mă duc să văd, zise el. Eu nu știu dacă se intră p-aici.

Dincolo de poartă, în grădina plină de pomi, coborîse întunericul. Conturul casei se destrăma în umbră. Cîteva ferestre mari luminate sporeau parcă întunericul din jur. Doar în fîșiile de lumină proiectată răsăreau din cînd în cînd capete de oameni, de cai, roți de căruță, loitre. Chiar lîngă poartă se oprise o trăsură, sau o căruță, care baricada drumul. Mai mulți oameni, strînși în jurul ei, vorbeau cu aprindere.

— Ei, n-am spus eu! se răsti Barbara. Ce să mai intrăm? Nu vezi ce înghesuială e aici?

Tocmai atunci, din grupul celor strînși în jurul căruței care baricada drumul, cineva se desprinse și se apropie de Barbara. O siluetă subțire, de băiat, cu o față îngustă, umbrită de întuneric. Băiatul întinse puțin gîtul să vadă mai bine cine venise și întrebă cu un glas, la auzul căruia Barbara tresări — căci era glasul lui Józef Toliboski.

— Dumneavoastră, doamnă, veniți, desigur, tot de la Kaliniec? Vă rog să mă scuzați, dar tata mi-a poruncit... căci tata a plecat la o fermă de-a noastră să adăpostească acolo o parte din refugiați, mi-a poruncit să-i rog pe cei

care-or veni să înnopteze la noi să ne ierte, dar nu mai se află nici un locșor de dormit, căci de trei zile curg într-una oameni. Tata mi-a lăsat vorbă să îndrum pe toată lumea spre Chotów și Jastrzembice. Tata a și trimis un om într-acolo să le dea de veste, așa că-i vor primi cum se cuvine, mai ales că au loc berechet. Căci Chotów și Jastrzembice sînt mai departe de drum și toți se opresc aici, fiindu-le mai la îndemînă.

— Vă mulțumesc, domnule, vă mulțumesc mult. E foarte bine. De altfel, îl cunosc pe domnul Katelba de la Jastrzembice. Foarte bine. Mulțumesc, repetă Barbara. Să mergem, Szymszel.

— Vă rog încă o dată să ne scuzați, stăruia băiatul. Nu-i departe. Veți vedea, doamnă, că nu-i departe. Sînteți acolo înainte de unsprezece. Cunoașteți drumul, domnule? i se adresă lui Szymszel. Szymszel răspunse că-l cunoaște cu ochii închiși, că doar la Jastrzembice e joagăr și că fusese des pe acolo după scînduri.

Peste puțin, ieșiră din Borowno și o luară iarăși pe drumul mărginit de lunci și lanuri. Roțile zdrumicară la început pietrișul șoselei, dar curînd Barbara mai mult simți decît văzu că Szymszel cotise pe un drum moale, de pămînt. Duruitul roților se stinse. Nu se mai auzea decît zdrăngănitul briștii.

— Fiul lui? întrebă Barbara.

— Tînărul? Da, fiul, răspunse Szymszel. Un tînăr pe cinste. Binecrescut. Ăsta-i feciorul ăl mic.

Tăcură. Vîntul începu iarăși să sufle. Vînt puternic de noapte, cu răbufniri egale, dar mereu mai tari. Barbara înălță capul, ținîndu-și pălăria cu mîna. Cerul era plin de stele, dar spre mijlocul bolții cerești începeau să piară una cîte una. Vîntul aducea nori. Era întuneric beznă : pădurea și cîmpia se contopiseră într-un bloc negru. Totuși, cînd se apropiară de pădure, întunericul se înteți și vîntul încetă deodată. Doar vîrfurile semețe ale copacilor mai foșneau sus, în bătaia lui. Barbara moțăia. Se trezi la auzul unor cuvinte pe care le murmurau în șoaptă propriile-i buze. Niște versuri.

„Să-mi piei din gînd, rostiră fără voie buzele ei, *nu vom putea nicicînd, / Nici tu, nici eu, să ne-alungăm din gînd...* De ce «nici tu, nici eu» ? se miră Barbara. Cîtă îngîmfare. Gîndul tău m-a alungat de multă vreme. De cine-or fi versurile astea ? *Să-mi piei din gînd“*, repetă ea. Mai lipsea ceva, lipsea ceva şi nu ştia ce anume.

„Asta-i sfîrşitul strofei, se gîndi. Mai e ceva înainte.“

Şi, deodată, ca o flacără care mocnise sub spuză, în minte-i ţîşni întreaga strofă.

„Să piei din ochii mei, se-nşiruiau dureroasele stihuri, *te-ascult supus.*

Din inimă să-mi piei — fac cum mi-ai spus.
Să-mi piei din gînd — nu vom putea nicicînd,
Nici tu, nici eu, să ne-alungăm din gînd.“

Parcă o melodie se-nfiripa pe versurile astea şi parcă alina durerea cuprinsă în ele, aşa cum geamătul iscat de suferinţă alină suferinţa. Coborînd pînă-n adîncul deznădejdii inimii omeneşti, aceste stihuri tăinuiau bucurie, precum adîncul negru al nopţii tăinuieşte lumina zilei.

Poate că după sfîşierea aceasta, totul va duce spre bucurie, spre dragostea de viaţă, oricare ar fi viaţa : o sclipire efemeră în haos, sau o etapă în realizarea unor ţeluri providenţiale, fericirea casnică, triumful unei activităţi de seamă, sau drumul prin întunericul nopţii şi incendii către necunoscut.

Barbara se simţi întărită, ca un om cufundat în rugă, şi atît de în largul ei, ca şi cum brişca zăngănitoare ar fi fost popasul spre care năzuise toată viaţa.

Deodată, brişca săltă în sus. Ecoul moale şi surd al loviturii venise parcă de sub pămînt. Se izbise de o rădăcină de copac. Barbara îl auzi pe Szymszel strigînd :

— Diii !

Brişca o luă mai repejor, pe urmă caii încetiniră iar pasul. Barbara îşi încordă privirea, căci nu-şi da seama unde se află. I se păru că drumul ăsta scurt ţine de veacuri.

„Nu cumva o fi frontul prin apropiere ?“ Vechea teamă o cuprinse iar, ca atacul viclean al unui duşman pe care-l crezuse învins. Se uită în jur.

În sfîrșit, întunericul se mai rări. Ieșiră într-o poiană. Dar se-mplini la loc numaidecît. Prin noaptea de nepătruns, ramurile și frunzele izbeau laturile briștii. Barbara nu mai deslușea nici spinarea lui Szymszel.

— Szymszel, șopti ea, Szymszel, vezi drumul ?

Szymszel tresări și Barbara îl văzu tulbure în fața ei. Întunericul se risipi întrucîtva. Ieșiră în cîmp deschis.

— Vezi drumul, Szymszel ?

Szymszel se scutură, căci ațipise și el, își îndreptă spinarea, tuși și îndemnă caii.

— Diii ! N-aveți grijă, doamnă ! Caii știu singuri drumul.

Redactor responsabil : NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 19.04.1966. Bun de tipar 22.07.1966. Apărut 1966. Tiraj 10.135 ex. broşate. Hîrtie Ediţie B satinată de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 24,03. Coli tipar 28,5. A. nr. 4612 C.Z. pentru bibliotecile mari 884. C.Z. pentru bibliotecile mici 884—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.264 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1
Bucureşti — Republica Socialistă România

Vol. I-II-III-IV lei 42

EDITURA PENTRU LITERATURĂ
UNIVERSALĂ